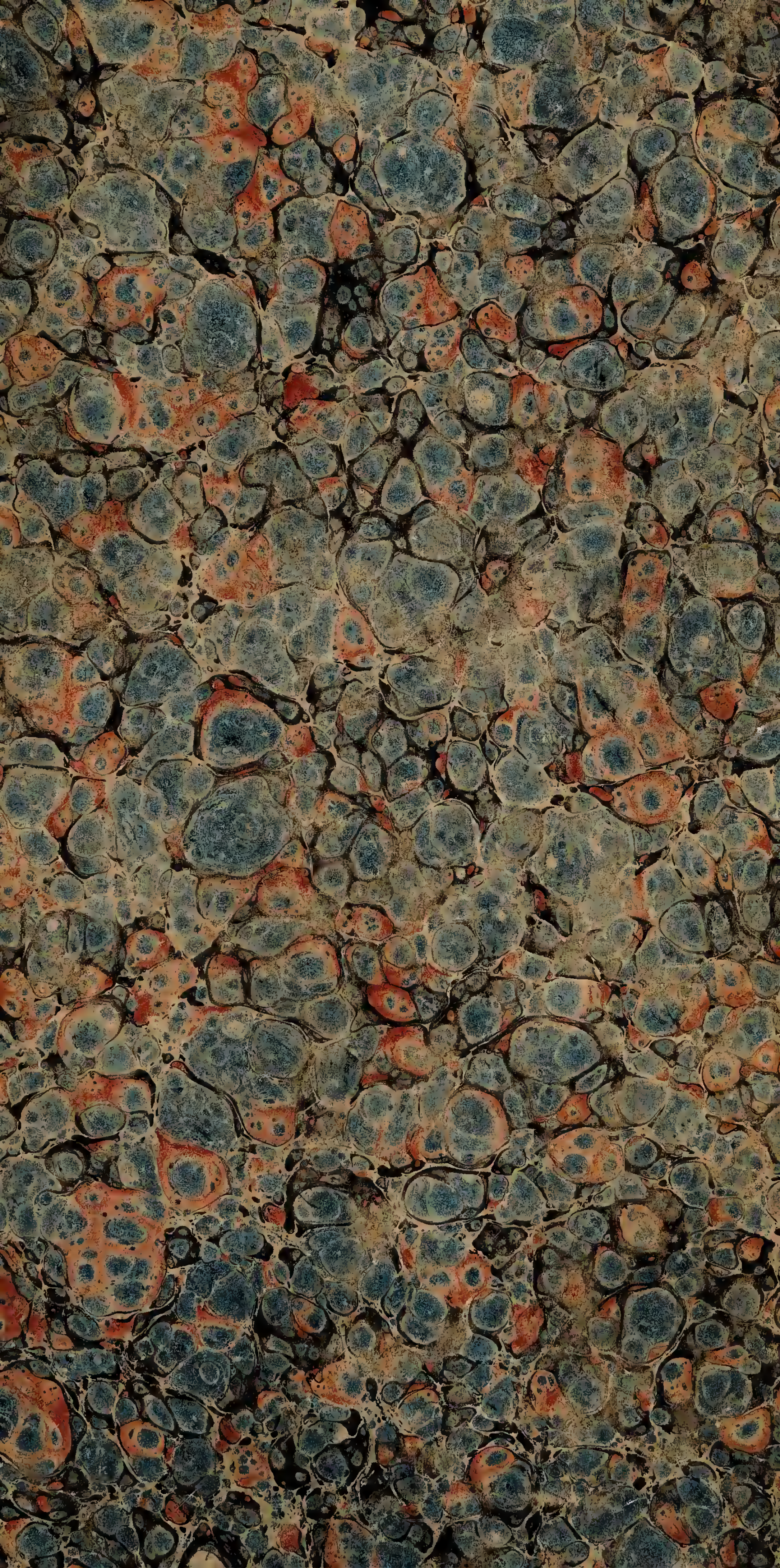


DE CURANDIS HOMINUM MORBIS EPITOME

PRAELECTIONIBUS ACADEMICIS DICATA

AUCTORE

JOANNE PETRO FRANK

EDITIO NOVA

CUI PRAEMITTITUR AUCTORIS BIOGRAPHIA
CURANTE N. M. SORMANI MEDICINAE UTRIUSQUE DOCTORE
AC NOSOCOMII CIVICI MEDIOLANENSIS M. A.

ACCEDUNT

EJUSDEM J. P. FRANK INTERPRETATIONES CLINICAE
UNA CUM DISSERTATIONE DE COLUMNAE VERTEBRALIS
IN MORBIS DIGNITATE

VOLUMEN QUARTUM

FLORENTIAE

APUD COEN ET SOCIOS

M.DCCC.XXXII


WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

PRAEFATIO

AUCTORIS

Cum octodecim abhinc annis, in Italia *quatuor prima hujus operis volumina auditorum nostrorum in usus comparuissent; gaudebamus, et viros exteros, in arte medica conspicuos, his nostris conaminibus adplausisse. Crebro interim, quod iisdem in libris conscribendis, stylo quidquam contracto, brevitatis studio inducti, uteremur, discipulis quidem nostris hos nodos ex cathedra et aegrorum ad lectulos solvere, et quae minus clara videbantur, exemplis prolatis illustrare potuimus; aliis vero non paucis nostra de rebus variis sententia saepe aut obscura, aut dubia mansit, aut etiam in sensum contrarium interpretata fuit. Quintum igitur librum profundius quidquam exaravimus, ac sermone magis extenso duas in partes, quod et cum sexto hîc facimus, divisimus. Nobis interea a* Ticino *ad* Danubium, *ab isto ad* Viliam, *hujus dein ab undis, ad* Nevam *appulsis, quousque professoris publici officio fungi, scripta nostra a nobismet ipsis explicari, ac alienis non mi-*

nus, quam propriis observationibus corroborari, facilius tunc licuit. Sub medio vero hoc opere, aliis ab oneribus, Vindobonae *non minus, quam* Petropoli, *nostris humeris cumulate simul impositis toties abrupto, senectudo tandem, atque hujus non minus, quam septem trionum filiae, aegritudines variae, nos circumdare, opprimere coeperunt. Luctabamur quidem fortiter ac diu cum istis; sed jugo denique cervici nostrae ab epidemica dysenteria tabeque pedissequa imposito, lares patrios solemque meridianum senibus propitium invocare, ac unicum, quod in otio honesto atque liberato ponebatur, auxilium arripere coacti sumus. Marte interim aliquando post in* Germaniam *dominante, ex charybdi, ut dicunt, in Scyllam incidimus, et optatae quietis non minus, quam bonorum nostrorum, non levem jacturam passi sumus; nec literis, nec nobis ipsis indulgere satis potuimus.*

Compositis Germaniae *turbis, quod jam* Petropoli *a nobis constitutum fuerat*, Friburgum Brisgoviae, *ad urbem scilicet ambitu quidem civium numero mediocrem, sed amoeno sub coelo positam, quietam, morum suavitate ac integritate non minus, quam doctissimorum coetu virorum claram, nos contulimus. Hîc, recuperatis, pro aetate, viribus, non modo humanissime excepti, sed pro inclyti magistratus in bonas literas favore, civium etiam numero honorifice adscripti, omne quod in nobis est, in continuandis et perpoliendis operibus scientificis, partim jam editis, et in ordinandis, quas novem spatio lustrorum instituimus, et ad rei medicae incrementum contribuere opinamur, observationibus, impendimus.*

Hoc unum hîc nobis deesse, graviter sane ferimus: librorum scilicet, cum cura quondam indefessa et magnis cum impensis undequaque a nobis collectorum (maximos tamen ob sumptus, quos eorum ex Russia in patriam transvectio induxisset, venditorum, Augustissimi *vero* Imperatoris *et totius Russiae* Authocratoris *munificentia academia, quae* Casaniae *in Asia non ita pridem erecta fuit, dono collatorum) et numerum, et indolem. Est quidem et* Albertinae, *quae* Friburgi *floret, academiae conspicuus librorum utilissimorum, praecipue classicorum, thesaurus et magna*

virorum, qui huic bibliothecae praefixi sunt, clarorum, in communicandis istius divitiis erga nos humanitas; temporum vero injuria factum est, ut inclyta haec doctrinarum sedes, conspicuis proventibus per viginti jam annos spoliata, operum recentiorum sensibili prematur penuria. Hanc celebris chirurgiae hac in academia professor, Eckerus, *quoad privati hominis vires concesserunt, in rebus medicis et chirurgicis cum optimorum selectu librorum non supplevit modo, sed etiam, propria sibi comitate ac singulari, qua nos prosequitur, amicitia, istorum nos participes reddidit. Sub labore interim, quem nos adgressi sumus, per omnes medicae scientiae campos extenso, quantacunque nostra esse queat in multis experientia, plura tamen, ne quis ex illis desertus et incultus jaceat, requiruntur, quae nunc nobis subtracta esse dolemus, instrumenta.*

Condonabunt igitur eruditi ac majore chartarum doctarum opportunitate instructi viri, si forsitan, hac sub rerum positione, et quod pluris est, sua infracta jam, ob aetatis multique laboris peracti rationem, oculorum acie, vel una hoc in opere, vel altera nos fugerit recentior quidquam observatio.

Multa etiam, quae circa materias hac in epitome pertractatas notatu digna experti sumus, ne librorum in usus academicos coscriptorum volumina luxuriose turgerent, aliud in opus, quod potioris momenti observationes ad expositae a nobis doctrinae illustrationem spectantes complectens, propediem publicabimus, consulte conservavimus.

Quod saepe in progressu hujus operis doluimus, et quod tam studio brevitatis, quam adfectatae citationis multiplicis fastidio nostro tribuendum venit, est praescriptum nobis, sub primorum voluminum editione, de auctoribus, quorum observationes praeterire non potuimus, silentium. Non exigua abhinc lectoribus, nisi illis forsitan, qui nostris quondam praelectionibus interfuerant, difficultas nata est: cui demum aliorum observationi, absque scriptoris hanc ipsam referentis designatione modo breviter tactae, propria nobis innixa sit sententia? Non reparandam facile absque nova hujus operis editione omissionem in eo aliquatenus supplere conati sumus: quod saltem populi, apud quem haec

vel illa observatio instituta esset, mentionem injiciendo, tum suum cuique nationi tribuere, tum virorum eruditorum memoriam refricare quaesiverimus. Aliis, nostra, nullius amplius, ut speramus, testimonio indigens, in rebus tum aliorum, tum nostris adducendis fidelitas sufficiet.

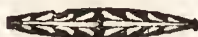
Dabamus Friburgi in Brisgovia, die 16 mensis novembris anni MDCCCX.

DE CURANDIS RETENTIONIBUS

LIBRI VI. PARS I.

CLASSIS SEXTA

RETENTIONES



GENERALIA DE RETENTIONIBUS

§. DCXCIV. *Transitio.*

De humorum, ad corporis humani vitam ac integritatem facientium *fuga* locuti, convertimur ad morbos, qui liquidorum animalium, aut copia, aut indole peccantium, rerumque aliarum, sanitati infensarum, *retentionem* pro causa agnoscunt. Non minor quidem istorum, quam quos *profluvia* inducunt, est numerus; sed quae de expositis hucusque morborum classibus docuimus, ea, quamvis de re summi momenti ac simul ardui laboris hîc agatur, majorem dictionis contractationem nobis concedent.

§. DCXCV. *Definitio.*

Cum vero de illorum, quae excerni debuissent, *retentione* est sermo; meminisse juvabit, *obstructionum* quidem sub nomine hanc in Scholis doctrinam hucusque pertractari soluisse. Interim quod latior nobis sit morborum, qui ex interrupta secretionum, excretionum functione nascuntur, significatio; nec ea semper *obstructionem* pro causa agnoscat; *Retentionis* nobis, pro classe horum adfectuum denotanda, praeplacuit vocabulum. Quotiescunque scilicet humor ani-

malis secretus, aut lege sanitatis, habitudinis, secernendus, qua debet ratione, non abducitur: *Retentionem* id vitium vocamus.

§. DCXCVI. *Differentiae.*

Etsi vero plerumque solidorum magis, quam proprio ex vitio humores corporis remorentur ac stagnent; — quamvis non tam simplex sit succorum, tam animalium, quam vegetabilium indoles et compositio; licet nulla universi systematis corporei particula, vel fluida sit, vel solida, separatim, ceu extra suum cum aliis et cum toto nexum considerari bene queat; — et non obstante ratione, quod liquores animales *necdum secretos*, pro *retentis* declarari, haud licere videatur; primo tamen, ex ipso principiorum, ex quibus humores animales (quousque hoc pernoscimus) conflantur, cohibita combinatione, secretione, — secundo, ex liquoris secreti, qui retinetur aut sistitur, indole, non iniqua prorsus *retentionum* desumitur, generalis saltem, aut quae minus forsitan ac aliae claudicet, divisio. Nunc scilicet aër, aëriformis materia, nunc humor limpidus, serosus, nunc mucoso-lymphaticus, adiposus, puriformis, purulentus, nunc sanguineus, nunc denique materiae heterogeneae retinentur; ac ideo retentiones generatim in *aëreas*, *serosas*, *mucoso-lymphaticas*, *adiposas*, *cruentas*, et in *heterogeneas* distinguimus. Prout vero, quae excernenda sunt, aut citius, aut tardius coërcentur: ita vel *acuta*, vel *chronica* dici meretur retentio. Majoris vero momenti causarum (§. DCXCVII.) et hîc est ratio: ut quibus contingit, ea, quae canales, cava corporis sine damno continere non possunt, vel *totius systematis* ex culpa, et quidem nunc ex nimio virium vitalium *vigore* (*retentio activa*, *hypersthenica*), nunc ex *inertia* istarum (*retentio passiva, adynamica*), vel ex *vitio*, ut vocant, *locali* retineri. Non raro morbi alterius imperio subnascitur retentio (*retentio symptomatica*, *secundaria*), aut partis consimilis, amicae, consensu (*retentio consensualis*) producitur. Est vero, ubi causa retentionem inducens, ipsam, quae occluditur, partem invadat et occupet (*retentio primaria*).

§. DCXCVII. *Diagnosis difficultas.*

Signa quidem factae retentionis, ex cohibita liquidorum evacuatione consueta facile deduci posse, minus in arte versatis videbitur. Est interim, ubi satis ambiguum hoc de objecto reddatur judicium. Nec etenim omnis secretio, excretio, sub oculos mox cadit; nec leges earum ubique tam constantes sunt, ne ab aliis aliquamdiu suppleri, vel ne saltem imminui, vel et prorsus suspendi per tempus sine damno majore queant. Quod si hoc forsitan contigerit quo tempore causae aliae morbum aliquem induxerint: *retentioni* hic adscribetur: quae tamen ipsa aut partem illius non agnoscit; aut ejusdem magis effectus est. Exempla copiosa hujus rei in promptu sunt. Insensibilis transpiratio non minus, quam sudor, medio sub fluxu haud raro supprimitur; circa quod objectum, si solo a frigore admisso feratur judicium, cum saepe absque noxa sub gelu versemur; non firmo satis fundamento id innititur. Secretiones, excretiones viscerum, pulmonum, pancreatis, tunicae mucosae ventriculi, intestinorum, saepe languent, aut non parum imminuuntur, quin *retineri* aliquid vel a longe quidem ex morboso phaenomeno suspicari valeamus; nec ipso adeo in ictero, bilis fluxus omnis ex hepate semper, ut alvum illa non tingat, suspenditur. Saepe aliorum morborum sub adventu, cauteria, fonticuli, ulcera antiqua, impetigines, profluvia habitualia morbosa exsiccantur ac disparent: quae suppressio haud raro magis inter morbi approximantis satellites, quam ejusdem inter causas, numeranda est. Non omnis etiam retentio aut tumorem in parte, quam obsidet, evidentem mox excitat; aut fluctuantem, compellente sub digito, per undam se manifestat: vel quod osseam in specum effusa liquida, distendere hanc nequeant; sed interiora versus pressionem suam magis exserant; vel quod profundis in locis sedem elegerint; vel quod longo tempore a tensa quadam aponevrosi obtegantur; vel quod bursis, folliculis, aut hydatidibus involuta, stringantur nimis; vel quod fibris cellulosis, a lympha coacta generatis, intersecta coërceantur, ac haereant immobilia; vel demum, quod, tenuiori parte prius resorpta, spissescant et pigre restagnent.

§. DCXCVIII. *Causae.* — *Congestio.* — *Infarctus.* — *Obstructio.* — *Differentiae.* — *Arctatio.* — *Compressio.* — *Collapsus.* — *Concretio.* — *Contractio.* — *Atonia.*

Non prorsus inanem in eruenda retentionum *origine* operam posuerunt Veteres; nec eos latuit, cavitates a materia spissiori nunc *obstrui*, reddi impervias (Emphraxis); nunc membranis propria crassitie auctis *arctari* (Stenochoria); nunc *comprimi* (Thlipsis); nunc *collabi* (Synizesis); nunc vero *coalescere* (Symphysis). Ad vitalis interim rationes potentiae non satis respexit antiquitas; atque hinc tardius a scholis superaddita fuit his causis spontanea cavorum *contractio*: cui, si vitium contrarium, non facile cum *synizesi* confundendum, *atoniam* scilicet, aut vis vitalis *inertiam* jungamus; non iniquam nobis de retentionum originibus imaginem formabimus.

a) *Obstructio* vera, in venis ac in vasis lymphaticis, vix unquam in arteriis, nisi aneurysmate adfectis (§. DLXVII.), sedem figit suam. Antequam vero talia contingant, tardior esse incipit in vase humoris decursus; colligitur cruor, aut lympha: *congestionem* dixerunt.

Sub motu fluidi lentiore, nec tamen penitus cessante, obstruendus majorem in diametrum extenditur canalis, farciminis in modum repletur; ac functio, quae libero a cursu pependerat, labescit (§ DLXXIII.): *infarctum* vocarunt.

Si humor, sic in vase collectus, pigrum tandem suspendat cursum, densetur et coëat; quod scilicet opus morbosum nunc citius, nunc lentius absolvitur: in totum facta est *obstructio.*

Obstruuntur nempe canales partiumque spatia, vel ubi corpus peregrinum his committitur: exemplo globuli, pisi, fabae, catheteris vel cereoli abrupti, turundae non satis custoditae, narium, aurium, urethrae cavis, sinui vulnerique profundo intrusorum, pulveris terrei, metallici, cum aëre inspirato bronchiis copiosius advecti, et cum muco istorum solidam in massam compacti; — vel ubi materia liquido naturali impervia, canalibus, cavis corporis illabitur: offae, rei

alterius, a pharynge, epiglottidis per rimam, in tracheam aut in bronchia aberrantis imagine; — vel ubi corpus compactum per canalem minus cedentem, inertem transmittendum, in eodem immobile defigitur: ut a cibi portione, ab osse grandiore in oesophagum depressis, a polypo ex cordis, aneurysmatis cavo in arterias coacto, a calculis renum in ureteres, vesicae in urethram, cystidis felleae in ductum cysticum, choledochum expulsis ac ibidem haerentibus contingit; — vel ubi aliena specubus animalibus innascitur progenies; quod a vermibus, intestinorum viscerumque aliorum in cavo nidulantibus, augustiorem in locum repentibus, vel magnos illinc in glomeres convolutis fieri consuevit; — vel ubi viscus, membrana intima istius, per canalem sibi continuum aut adnexum descendit, prolabitur: quod de utero, de vagina muliebri, de tunica recti intestini, vesicae, inprimis muliebris, interna notum est; — vel ubi in se ipsum revertitur canalis: volvuli testimonio; — vel ubi liquida in spissitudinem, coagulum prona, aut quieti diuturnae, subtiliorum resorptioni, aut chemicae corporis alterius actioni, aut morbosae secretionis imperio submissa, solidam in massam densantur et coëunt: quod in muco, humore lymphatico, sinus frontalis, antri maxillaris, cavi tympani, tubae auditoriae, sacci lacrymalis, bronchiorum, in cryptis glandulosis, in vasis lymphaticis aliisque, praecipue venosis, intestinali in tubo a collectis, exsiccatis hîc loci faecibus, in superficiebus secernentibus tam viscerum, quam telae cellulosae, a phlogosi correptis, aut modo quocunque, ut exhalantium, secernentium actio vasorum mutetur, irritatis, lacessitis, locum invenit.

Obstructio, voluminis in parte adfecta augmentum saepissime non adfert; sed interdum adeo, provecto sub malo, imminuit. Insignem saepe ad molem viscera spongiosa et laxa, inprimis lien et hepar, nec inconspicuos in tumores glandulae lymphaticae augentur, et ab incautis pro maxime obstructis declarantur; sed instituta in cadavere horum viscerum injectio, majorem quidem vasorum hac in parte diametrum, ab omni vero infarctu, obstructione immunitatem subesse ostendit. Nec ubi illa manifestam aliis in parti-

bus se reddit, tumoris igitur deteguntur ubique vestigia. Quo diutius scilicet, sine recentis affluxu liquidi, stagnat in vase, vel cavo non amplo materia; eo magis haec densatur, siccescit, ac tandem adeo cum ipsius canalis lamellarum cellulosarum superficie interna concrescit, ut in speciem ligamenti, aut membranae spissioris convertatur. Est interim, ubi canales obstructi volumine augeantur: exemplo ureterum, colli vesicae, urethrae, inhaerente a calculo ampliorum, oesophagi ab osse aut bolo, — intestinorum, vermium a glomere, a volvulo, vel a faecibus collectis turgentium.

Affluxum humorum non auget, sed tollit ad partem adfectam, simplex obstructio. Quod si venulae ad basin tumoris ampliores et varicosae decurrant, ac interdum rumpantur; non ad centrum obstructionis, sed in cute aut in textu celluloso vicino, cujus necdum arteriae obstructae sunt, ast venae debiliores profundiore a tumore comprimuntur, cruor colligitur. Ipsa certe caloris sensusque ratio, quae affluxus humorum in parte majoris et signum est et causa, in loco obstructo imminuitur; nec aliter, quam si a stimulo majore, vel externo, vel a corrupta demum materia intus stagnante oriundo, inflammatio inducitur; et dolor circa partem obstructam nascitur, et calor augetur. Verum quidem est, telam cellulosam in parte sana, quam corripit inflammatio, ab humore puriformi repleri, ejusque cava obstructa sub aucti affluxus aspectu tumere; sed inflammationis *effectus*, non causa est haec obstructio: qua plurimum adaucta, et sensus tandem, et calor, et functio partis, sub indurationis, vel ipsius gangraenae sub imagine, suspendentur aut protinus peribunt.

b) Diversos in modos membranarum, quae canales componunt, aut cava corporis viscerumque efformant, augetur crassities; illorum inde lumen imminuitur, et retentio inducitur. Minor scilicet membranarum, canales et cava partium formantium, incremento, tumoribus resistentia opponitur a fluidis, vapore, contentis, quam solidis, quae easdem circumdant, a partibus. Atqui cum innumera has ipsas canalium cavorumque aliorum membranas, ex pluribus lamellis compositas sub-

intrent vascula, et cum simul tot his glandulae accedant; ex infarctu, obstructione, tumore istorum, ipsius lumen canalis aut cavi imminuatur oportet. Sic tenuis illa tela cellulosa, quae intimam inter et muscularem arteriarum membranam jacet, ac frequentis sedem inflammationis constituit (§§. CXVIII. CCVI. DLXV.), non raro ab humore in osseam duritiem tendente repletur; in tumores, abscessulos elevatur, suoque viam liquori claudit. Sic ab ipso puriformi humore ampla aneurysmatis interna superficies pluribus pseudo-membranae stratis haud raro obducitur (§. DLXXI.), ac ut paries oppositum vix non attingat parietem, densatur. Sic intestina inflammata, vel quemvis per stimulum, ut per ipsos clysteres, clari quondam jussu viri continuo injectos, lacessita, similes frequenter pseudomembranas interna superficie concipiunt; et vel erronea *infarctuum* sub imagine excernunt, vel arctiorem ita diametrum assumunt (§. CCXLIII.). Sic in cynanche laryngea, tracheali (§. CLXXIII.), densa saepe viam ad pulmones aëri occludit membrana. Similia ad pleurae, pericardii superficies internas inflammatas (§§. CLXXXVII. CCV.), sed maxime ad collum vesicae urethramque (§§. CCLXVII. DXXXIV.), nec raro ad pharyngem (§. CLXXVII.), oesophagum et ventriculum (§. DCLXIV.), contingunt. Est vero, ubi vasa per internam canalis superficiem ludentia, diametri capacitatem vel maxime imminuant: exemplo venarum in recto intestino, circa collum vesicae, in urethra, vagina, tumentium. Aliâs ex eadem cavorum canaliumque superficie luxuriante, relaxata, erosa, ulcerata, polypi, tumores alii, carunculae exsurgunt, ac lumen illorum replent: quod in cavis aurium, narium, sinuum frontalium, palati, oesophagi, ventriculi, intestinorum, tracheae, bronchiorum, cordis ipsius, tum uteri, vaginae, urethrae, frequentius occurrit.

c) *Comprimuntur* canales et cava ex causis mechanicis, has in partes molliores et flexiles agentibus. Hac scilicet potentia non modo parietes canalium sibi mutuo apprimuntur; sed saepe adeo vasa, cava viscerum, propria e sede, aliam directionis ut lineam describant, urgentur, distrahuntur in longum, arctantur, tandemque clauduntur: exemplo aortae gibberoso in

homine vertebras dorsales, lumbares, quousque aberrant, miro et serpentino saepe ductu sequentis. Non raro uterus in virgine rachitica, ex forma pelvis morbosa, positionem obliquam, futuro partui perfacile funestam, assumit. Luculentissimum vero malorum ex compressione orientium specimen habemus in ea, quam vestes arctiores, thoraces angusti, trabeculae ex ferro aut ligno paratae in vasa cutis, et in viscera pectoris, abdominis, quidquod in foetum utero contentum, exercent. Alterum est copioso in adipe, qui tam sub cute, quam in omento, mesenterio, cordis adeo ad basin, aut medio interdum in mediastino, steatomatis sub forma, colligitur; ac tertium in hydrope subcutaneo, aut in aquis in tela viscerum cellulosa, vel corporis in cavis diversis, stagnantibus. Specialis compressionis ac retentionis ab ea derivandae argumenta habentur gravido, retroverso, prolapso in utero, et foetus in capite, vesicae collum, aut urethram, aut rectum intestinum arctantibus; in ossibus fractis, luxatis, vicinas sibi arterias venasque comprimentibus; indurata, scirrhosa in prostata, et urinas, et faeces, et sanguinis e venis haemorrhoidalibus refluxum continente; in magno glandulae parotidis, thyreoideae tumore, quo et sanguinis a capite reditus, et ipsa respiratio intercipitur; in tumore glanduloso vel alio, ductum thoracicum aut vasa lymphatica coërcente; in herniis, ac centenis aliis in morbis, maxime chirurgicis.

Stricte quidem loquendo, nullum est in statu sano spatium inter partes inane: et quod tale a morte comparet; hoc in vivente animali, nisi aliquo saltem vapore repletum, contiguos sibi parietes agnoscit. Vapor est aut liquidum aliud, quod partes vita instructas, ne inter se concrescant, impediat; ac nullibi solidorum mollium tam exiguum elaterium est, quin remota distensionis moderatae, cohaesionis cum partibus vicinis, ac vitali inprimis potentia, in mutuos, quos densitas et forma concedit, rapiantur amplexus. Maximum inter viscera cavo instructa, ventriculus, — nisi cibo, potulentis, aëre, vel simili materia dilatetur, — collabitur; paries parietem, ingrato inediae sub sensu, hinc inde tangit et perfricat. Plenitudo vasorum est, quae, sub vitalis integritate *vigoris*, suam corpori formam, torositatem,

elegantiam largiatur; et quae magno motus, subactionis liquidorum, secretionum, necessarius ut *stimulus*, praeposita sit operi. Atqui illa ipsa plenitudo tam a vi cordis, arteriarum, quam a *copia* humorum ac indole, qua sese expandi sinunt, dependet. Utraque vero potentia vel in toto, vel in parte, ob longas inedias, ob copiosas evacuationes, ob magna, subitanea profluvia, ob metum, terrorem, moerorem, ob frigus, ob animi deliquium, imminuta, detracta: canales et cava singula ob contentae in illis materiae defectum, subsidunt; languet secretio; *retentio* paratur. Similia contingunt, ubi ultra, quam vires ferant, canalis aut cavum quodcunque extenditur, suoque celeriter humore orbatur. Evacuatis brevi tempore in hydrope anasarca fluidis sub cute stagnantibus; cutis vi elastica non minus, quam contractili, vitali, fere penitus amissa, illico collabitur, saccique in formam pendet ab artubus. Ab aquis ope paracentesis abdominis cavo promptius subtractis, — a foetu grandiore, gemello, vel amnii liquore copioso, sub partu faciliore, artificiali, celerius exclusis, nisi manus aut fascia collapsarum vires partium sustentent, syncope, circuli humorum suspensio, vel si cordis vires quodammodo continuent, haemorrhagiae, facile lethales, sequuntur. Vesica copiosum per lotium nimis extensa, hoc citius per artem educto, madidi adinstar lintei, in se ipsam flaccidissima mox concidit. Alvus sub victu parco, et exiguo intestinorum ab hoc stimulo, plerumque obstricta, sicca, caprina; vix autem ea cum impetu expressa est; ac feminae hystericae, aut et viro delicatulo, lipothymia jam imminet.

e) Vel plurimum *arctata* (b), vel longam per moram compressa (c) fuerint cava partium, canales; — modo vivae, satisque nudae mutuo se tangant superficies, sub aliqua quiete, in unum mox coëunt. De vulnere recente, cujus labia, sine temporis jactura, perfecte junguntur, hoc vulgo est notum: ut et partes minores vel plurimum, vel adeo ex toto recisae, — quidquod peregrinae, vel ex alio animali exsectae (exemplo cristae galli unius, alterius in cristam insertae) modo promptius suaque necdum *vitalitate* destitutae, intimius uniantur, rami arboris unius, trunco

alterius commissi in morem illico concrescant partemque unicam constituant. Quod *callo*, seu mortua quasi superficie, utrinque obtegitur, labrum, ut vocant, leporinum, — aut vulnus, quod aëri diutius expositum fuit, vel quod cruore, lympha, per hunc ipsum atmosphaerae attactum, aut ob alias rationes, jam plurimum mutatis, *exstinctis*, *impurum*, abundat; haec, donec calli recisio illinc, hîc vero aliqua suppuratio praecesserint, mutuam constanter unionem recusant. Ipse sanguis propriis e canalibus in telam cellulosam, vel in cavum corporis quodcunque effusus, quas partes inundat ac implet: has, nisi sua prius in principia separatus, nunquam inter se conjungit, coadunat; nec jungere videntur materiae in vase *infarcto, obstructo* (a) jam *emortuae*: quae forsitan est ratio, cur hae ipsae materiae, diuturnam etsi temporis per moram stagnantes, nisi prorsus exsiccatae et calculi duritie jam praeditae, excitato per stimulum ad motum vasorum vigore *vitali*, saepius adhuc *resolvi*, educi queant; cum illuc, ubi per *vivam* quasi partibus interpositam materiam absoluta jam est cohaesio, *concretio*; quaecunque demum *resolventia* incassum subministrantur remedia. Hoc vero *mutuae concretionis* ad opus, sicut non omnis quae stagnat aut immota haeret, materia, — ita nec simplex quidem vasorum cavorumque aliorum *collapsus* sufficere, — sed, pro illa *pathologicae secretionis* officium, — in istis vero vitalis potentiae incitatio requiri videntur. Integram per hiemem prae gelu in totum rigent sensuque omni privata, mumiae collapsae, contractae adinstar, sepulta jacent quam plurima insecta, reptilia, aliaque non pauca animalia; — in *asphyxia* caeterorum, ac hominis ipsius, per dies interdum extensa, motus humorum, respirationis, fere nulla comparent vestigia; admoto interim his adaequato caloris aliove stimulo, cordis vasorumque ex somno quasi evigilat potentia; movetur, *nec interea cum vasorum parietibus concrevit* massa humorum. Triginta pluresque per annos conciderunt jam in vetula corrugati mammarum ductus lactiferi: quos interim concessa ob pietatem sitienti puero frequens papillae suctio aperuisse est visa. Ipse urachus animalium, a longo jam tempore collapsus, urinis in vesica

retentis viam per umbilicum hinc inde concessisse conspectus est. Cujus igitur partis vitale obmutuit principium: hujus, contiguae licet, superficies, cum humore, non ea vasis ipsius actione, sed ex ejusdem inertia condensato, *cohaerere* ac *obstrui* quidem possunt; sed vere intimeque *coalescere, connasci* ignorant. Ubicunque scilicet hoc ultimum contingit; in humore hoc fiat oportet, qui ex *lympha*, secretionis ope mutata, et animalem jam magis ad naturam perducta, in tremulam primum *gelatinam*; — ex ista, in *pseudomembranam*, seu polypum conversus, *organicam*, ut ajunt, ipse structuram assumat; ac novis seu propriis nunc vasis dotatus cum canalis aut cavi superficie, deposita peregrini quasi corporis indole, unam eandemque in partem coalescat.

Canales igitur, qui a prima hominis aetate ad ipsam usque senectam, sensis oblitescunt, — alios, per materiam, quae in cavo illorum condensata et *emortua est* (non aliter, quam anatomica post obitum ab injectione accidit) cum reliqua tamen diu canalis obstructi vitalitate, *infarciri*, — alios, dempto illis ac subtracto, quo pridem scatebant, fluido, exsiccati arborum florentium ut rami solent, collabi, et vitali principio plus minus exhaustos, in se ipsos concidere, *corrugari*, — alios vero cum fluido sibi commisso, pathologicae ope secretionis, in *solidum vivens* converso, in unum coire, *concrescere*, dicendum est. Ubique istorum exempla ad manum sunt. Ipsa scilicet *obstructio* (a), venarum in antiquas varices ampliatarum, cum cruore contento, grumescente, compacto (§. DLXXIII.), — sebum animale in extensis folliculis collectum, ac istorum per ductus excretorios facile, sub vermiculi figura, exprimendum, — bilis sua in cystide in spissiorem amurcam condensatio, primae specimen conditionis canalium cavorumque nobis exprimunt. Alterum in ductu foetus arterioso, venoso, vasisque umbilicalibus mox a partu, — non certe quod tam celeriter *concrescere* potuissent, sed quod, aliubi directo humorum flumine, conciderint, — vasorum in senibus plurimorum *corrugatio*, praesentant. Tertium denique, de quo maxime hîc sermo est, ubique occurrit, et jam saepius adductum est, *vivac concretionis*

exemplum. Quoties nempe admoto a stimulo insolito pars corporis vivi lacessitur, inflammatur; toties opus secretionis in ea invertitur, novaeque creationis orditur illud. Tunc etenim blandi loco vaporis aut muci, *puriformis* e canalis aut cavi superficie propullulat materia, quae, nisi promptius vasorum resorbentium ab ostiis suscepta, vel aliter remota, brevi temporis mora, parte sui serosa deposita, coit, in massam organicam solidescit, ac suis demum instructa vasculis, cum parte vicina concrescit. Sic nimirum erosae, nec saepius apertae, mox inter se coalescunt oculorum palpebrae; sic, quae mutuo se tangunt, alae narium, variolarum ab ulcere sauciatae, — sic sua epidermide spoliata labra, nisi linteo interposito, aut saepius ab invicem remota, mox inter se coëunt: sic punta lacrymalia, si phlogosis haec teneat, — sic ab ulcere venereo vel alio, obsessa, quae in fauces hiat, tuba, non raro clauduntur in totum; sic vena sauciata, si per internam ejus superficiem proserpat inflammatio, concrescit hinc inde, ac media concretionis inter puncta, plures per venae longitudinem nascuntur abscessus (§. DLXXIII.); sic intestina visceraque alia inflammata, tum inter se ipsa, tum vicino cum peritonaeo, aut alia cingente membrana nectuntur; sic ipsum os uteri, vagina muliebris excoriata, suos inter parietes arctissime junguntur hinc inde; ac sic demum ipso hoc naturae beneficio utitur in tollendis, quae claudi juvat, cavis morbosis chirurgia.

f) Humorum per vasa circulo, et alterius secretioni, susceptioni, excretioni liquoris remoram quoque ponit inducta per vim ipsam vitalem canalium contractio (§. DLXIII. DLXIV.). Nunc vero ab ipsa voluntate haec pendet: urinae, faecum, excerni urgentium, ac incauto istius jussu, retentarum exemplo; nunc animo invito, aut, quod frequentius est, inscio, succedit. Haec morbosa canalium cavorumque aliorum *contractio*, nunc a stimulo majore quam par est, nunc a minore quidem, sed in partem jam nimis irritabilem, sensibilem, impetuosius agente descendit; et vel breve temporis per spatium, vel diutius continuat. Inflammatoria in febre (§. CXVI.) ac sub maximo corporis fervore, vasa cutis, multo licet cruore repleta, vix tamen prius ac major

stimulus cessaverit, sudores transmittunt. A calculo in vesica detento, continua istius circa hunc ipsum contractio est: et quae carnem spina pungit; hanc arctius illa ipsa amplectitur. Quam ingens saepe uteri circa foetum inique positum, circa caput istius in illo relictum, vel et circa placentam, angusto subinde illius in angulo detentam, ut educi haec per manum admotam vix queant, constrictio est! quam valide partes pridie tam flexiles, a stimulo contractae, luxato forsan humero aut femore, ut ossa reponi vix possint, resistunt! quam arcte vel solos per spasmos, et maxilla maxillae adprimitur, et oesophagus, et pylorus, et anus, et vesica, ut nec tenuis tunc fistula immitti his queat, clauduntur! a frigore, terrore, cutis vasa contracta disparent: cadunt annuli ab illo; ab hoc, urinae aquosae suisque principiis crassioribus spoliatae minguntur.

g) Quid vasorum *atonia*, *debilitas*, producendis in *profluviis* possit, jam pluribus docuimus (§. DLXXXIV.). Sed non alia *retentionis*, quam profluvii in multis origo est; et utrique huic vitio, quamvis, ad aspectum, sibi contrario, eandem saepe causam subesse, docet tum ratio, tum facilis unius in alterum conversio, tum virtus roborantium: quae venientem ex vitali vasorum tenore infracto *retentionem* non minus solvunt, quam nascens eadem ex culpa *profluvium* dispellunt. Non certe solus vasorum *collapsus* (d), qui ipse *atoniae* effectus esse potest, tam frequentis in debilibus retentionis rationem suggerit; et si ferrum aliaque sic dicta roborantia hanc tollant: non collapsos erigendo canales, sed vim insitam vitalem in omni systemate stimulando, id faciunt. In crurum oedemate, quod sola post morbum graviorem debilitas producit, — in venarum varicibus, potissimam haud raro *fasciae*, ne ultra vel serum, vel sanguis restagnet, opem largiuntur. In vesicae paralysi, etsi ea, si vacua est, omnino in se ipsam collabatur; non tamen retentionis urinae in *collapsu*, sed in fibrarum hujus visceris *atonia*, aut nervorum, qui hos adeunt, compressione, origo quaerenda est: ut ipsa adeo cavorum *nimia extensio*, *dilatatio* non minus, quam opposita huic illorum *obturatio*, retentionis interdum pro causa declaranda sit.

Pars major sane retentionum ex universi culpa systematis venientium, si medendi rationem frequenter illis proficuam spectemus, non aliam, quam debilitatis ac inertiae solidorum, rationem in se continet: sic ut ipsa istorum violenta, spasmodica contractio (g) intestinorum in tubo haud raro cum partis vicinae cessione, extensione vel maxima conjuncta sit, ac eandem quam illa rationem agnoscat. Quas nempe Antiquitas retardati aut suppressi humorum fluxus causas praecipuas admisit (a. b. c. d. e.): illae sane tum frequentius inter se ipsas *complicatae* sunt; tum saepius ejusdem, ex qua pendet retentio, causae *effectum* magis, quam primam originem, sistunt; tum denique *locale* potius, seu etiam organicum, ut vocant, — quam totius systematis vitium constituunt. Atqui tamen pars retentionum vel potissima, ex isto magis, quam ex illo, — quod ex sequentibus doctrinae hujus capitibus ultro patebit, proficiscitur; et quousque mentis humanae perspicacia rerum causas assequitur, vel *nimiam*, vel *aequo minorem* solidorum in fluida actionem pro ratione agnoscere videtur.

Ex utroque vero, tum *contractionis* (f), tum *atoniae* (g) vitio, amplissimum *nervorum*, qui huic praesident, manifestum redditur imperium: ut cujus multiplici sub tumultu, solidorum, nunc tenduntur, nunc vero laxantur nimis habenae, ac secretionum vix non omne aliquando subvertitur negotium. Hinc tantus eorum, quae animum exagitant, convellunt, vel potius dejiciunt, prosternunt, in cursu humorum mox suos extra limites divertendo, mox cancellis angustioribus, quam quibus sanitatis a legibus circumscribitur, retinendo, influxus est. Effrenis ira bilis cursum intercipit, et ad sanguinis massam hanc dirigit; menstruorum, lochiorum fluxum illico suspendit. Momentanea innocentiae verecundia, roseo mox vultum colore tingit cruoremque in vasis faciei coërcet. Vel a solo moerore, latens in mammis scirrhus incrementum tumoris mox agnoscit, ac in cancrum pede celeriore properat. Summa dolorum, cujuscunque demum indolis, in augendis, coërcendis, permutandis secretionibus potestas est. A vesicae, intestini, paralysi, pertinax lotii faecumque retentio etc.

Vasa lymphatica, corpori sustentando non minus, quam a superfluis noxiisve substantiis liberando, et ne quid iniqui subintret, custodiendo, dicata, irritabilis admodum naturae esse oportuit. Saepe haec, vel a stimulo sollicite ab interioribus averso, vel in propriam perniciem admisso, tenduntur, dolent, rubent, inflammantur; ac affinibus sibi glandulis in consensum vocatis, aut vero infectis, tumores in istis, bubonum exemplo, et lymphaticae materiae retentionem, mutationem morbosam, interdum specificam, inducunt. Haud raro absorbentium systema vasorum proprios sibi ac longe extensos tumores, haereditario plerumque jure, evolvit, per annos pertinaciter fovet, ac materiam in illis rodentem, visceribus, ipsisque ossibus infestam, praeparat et maturat.

Ipsa corporis humani *fluida* non parum aliquando ad propriam in illo remoram, stagnationem, contribuere, tum aetas anterior, *pituitae*, *atrae bilis* exemplis praecipue innixa, docuit; tum aevum posterius, majore sane cum ausu ac ingenii acumine, praeter illas materias, *glutinosi spontanei*, *corii pleuritici* phaenomenis fertiliorem in dies theoriam superstruens, defendit. Etsi vero scientiae tantae molis fundamenta in lubrico atque instabili prorsus solo locata esse, Recentiores tandem intellexerint; non tamen sese, dum hypothetico huic tecto renunciassent, quin cum gente electa per loca deserta vagante coturnices *Aegyptiacas* oppetiissent, impedire potuerunt. Nec mirum sane, si proprii corporis solida, etiam duriora, genitali tamen ex aura vaporosa, ad tantam firmitatem succrevisse, — si quercum tam molli glandis germine, in lignum, caedenti securi vix non resistens, induruisse conspicientes, ad humores, medio per partes tumentes sub fluxu, *in vasis spissescentes* ac *fere coactos* concluserint; si ex abscessibus metastaticis, ex ulceribus, variarumque impetiginum a pustulis, tam foetidam acremve saniem depluere, ac partes vicinas ab hac corrodi videntes, ad contractas in sinu vasorum *acrimonias* argumenta desumpserint, easque variis in morbis diversas, ac frequenter specificas, praesupposuerint. Etiamsi vero crassioris pathologiae humoralis theoria, ex eo sane non parum vacillet; quod fluida sine dubio

plerumque *effectu solidorum* aegrotent; quod non ipsis facile in vasis, sed, vel ab iisdem morbose secreta, vel extra horum imperium diutius stagnando, vel, aëri praeprimis exposita, chemicae lege combinationis, coagulum suscipiant; aut alienam a sanis, atque solida nunc irritaturam, id est, *acrem*, sibi indolem adsciscant; fateri tamen oportet, — quod jam alibi monuimus; et quod hîc uberius exponi nec loci nec instituti ratio concedit, *vitia fluidorum, etiam primaria*, non posse in universum negari. Hinc toties a *psora*, quae morbus prorsus localis est, sine habito tum contractae jam cum ea habitudinis, tum resorpti tandem ex eadem ichoris, respectu, cum externis remediis incaute exsiccata, funesta visceribus illuvies, — hinc ab herpete, crusta lactea, tinea, aliave impetigine praepostere ad cutem suppressa, — ex fonticulis, ulceribus, jam per annos apertis, — ex transpiratione insensibili, ex sudore pedum, axillarum, vel sanissimo in homine saepius admodum foetente cohibito, — ex fluore albo jam chronico, adstringentis ope injectionis celerius coërcito, — inveteratae ex arthritidis cura cum repercutientibus suscepta, aliisque similibus a causis, *retentiones* non minus innumerae, quam morbi alii, propullulant; quorum certe sanatio, sine fontis, ex quo haec scaturiunt, consideratione adhibita, vix unquam impetratur.

Humorum justo major abundantia, non solo in homine, sed in animalibus quoque domesticis, ac ipsa adeo in planta, fertiliore solo enutrita occurrit. In illo, ventriculus sat robustus, sub victu lautiore, succi nutrientis ultra quam par est, systemati sanguineo transmittit, *repletio* subnascitur. Huic tollendae, corporis exercitium, et auctae secretiones invigilant, aequilibrium restituunt. Otium, ac imminutum sub isto secretionum opus, nisi partem pinguiorem ingestorum tela cellulosa suscipiat, quod ipsum jam *retentionis* (adiposae) nobis specimen offert: cor a massa cruoris in dies crescente magisque vasorum actione compressa, condensata, obruitur, turgens vasorum systema pigrius movetur, venarum laxioribus in partibus infarctus suboritur, somnolentia, somnia terrifica, vertigo, cephalaea, pectoris, virium oppressio, cordis palpi-

tatio, ac febris inflammatoriae, aut instantis haemorrhagiae, prodroma symptomata conspectui se offerunt. Promptius haec in illis, quorum ventriculus systemati vasorum debiliori, aut ramis conspicuis a praegressa membrorum recisione orbato, aut sua capacitate, vasculis innumeris per senilem aetatem jam occlusis, rigescentibus non parum imminuto, aut periodica sibi secretione naturali, habituali, privato, majorem succi nutricii, quam ferat, suppeditat, succedunt. Utroque vero in casu, praeter alia recensita jam incommoda, secretionum languor, aut perversa demum indoles, *retentiones* omnis generis, nec hydrope quidem excepto, in scenam provocant.

§. DCXCIX. *Prognosis.*

Non omnem aequalia retentionem premunt discrimina. Saepe scilicet in sanis caeterum hominibus, unius humoris colatorio arescente, alterius, huic analogi, adaperitur magis scaturigo: urinae, sudoris, — quidquod menstrui adeo cruoris ac profluvii sanguinei alterius, alternis saepe vicibus haud raro supplentium exemplo. Quo minus vero, aut quo loco minus opportuno, hoc succedit; — quo magis partium aliarum nutritioni, integritati necessaria fuisset liquoris suo itinere cohibiti susceptio; — quo facilior materiae retentae mutatio, corruptio est; — quo celerius ejusdem augetur copia; — quo major ac citior est cavi recipientis extensio, et in partes vicinas, nobiliores, compressio; — quo facilius fibrae hujus, extensi nimis, cavi elaterem vimque contractilem, qua pollebant, amittunt; — quo nobilius et ad vitam magis necessarium est viscus a retenta materia oppletum; — quo difficilius collectae resorberi, abduci queunt materiae; — quo magis periodica fuit antehac excretio; — vel quo magis haec ob morbum praegressum, vel ob solam habitudinem conduxerit; — quo intricatior vasorum partis adfectae congeries est, et quo minorem haec vasa cum aliis communionem agnoscunt; — in genere, quo vires vitales aut in omni systemate, aut in parte, in qua fit retentio, collapsae sunt, et quo minus causa istius ab illa potest auferri; eo potiora retentionem pericula exspectant. Mors ipsa senilis, ca-

nalium plurimorum in lumine, in spatiis fibrarum intermediis deletis, concretis, ac istarum in rigiditate vitalisque functionis jactura, partim consistit.

§. DCC. *Cura.*

Generalia *curandae retentionis* praecepta in sequentibus versantur. Ac primo quidem, num universi systematis, num unius modo partis a culpa, — num duplici ratione, retentio contigerit (§. DCXCVI.), videndum est. In primo casu; nunc morboso ex virium augmento, nimium per stimulum inducto; nunc hujus e defectu ac debilitate, expellenda retineri, jam diximus (§. DCXCVII.). In *energico* hinc malo, methodus debilitans, venaesectio inprimis, aër subfrigidus, victus parcior, alvi sine stimulo conspicuo subductio, quies corporis et animi, conducunt. Admotae parti, quae forte sanguinem morbose retinuit, hirudines; cruenta scarificatio, sanguinem communi alveo subtrahunt, et vicariam illi, quae suppressa est, secretionem fère suppeditant. Hinc, secundo, non inutilis erit humoris, qui retentus fuit, et partis quae eundem retinuit, vel amicae, contiguae, vel et hujus, quae ab illo obsidetur, attenta consideratio. Sic *serosi* humoris negatam ex cute evacuationem, vel renum, vel intestinorum, similis secretio supplere consuevit, et vicissim. Secretionem morbosam in cute, ut putatur, per herpetem similesque impetigines inductam, pellis lenta, nec nimis impetuosa excoriatio fere imitat. Materiae puriformis, puris ipsius, exitu cohibito, aut facta sanguinis ad massam resorptione, nisi renes, intestina hasce educendas suscipiant; fonticulus, setaceum, ulcus artificiale quodcunque, in partis pridem adfectae superficie, aut vicinia inducta, has melius materias evocabunt. In *adynamica* retentione, quacunque demum in parte haec inducta sit, stimulus universo systemati, maxime vero isti, admotus, astheniae gradui adaptatus, indicatur. Nutriens hinc victus, aliarum moderamen secretionum, motus corporis et partis retinentis, vires non exhauriens, sed incitàns, frictio, balnea, fomenta tepida, medicamina erigentia, primum volatilia, postremo magis fixa, indicantur. *Locale* ubi *vitium* retentionem induxit: id

ipsum, si per artem hoc liceat, quantocius, nunc medicis, nunc chirurgicis auxiliis auferendum est. Pro quovis fere humore retento, suis e colatoriis, vel aliis, educendo, propria quondam ac specifica remedia quaesivit, ac nimis venditavit Antiquitas. Haec scilicet artis adhuc infantis desideria, pathologiae iterum humoralis, ac liquidorum animalium diversorum, antequam secreti forent, praeexistentium hypothesibus innixa, majorem certe, quam par fuit, quondam *hydragogis*, *emmenagogis*, aliisque, hos vel illos humores educentibus remediis auctoritatem concesserunt. Sunt quidem, quae hoc magis, quam aliud organon secernens exstimulent, ac illius secretionem promoveant, medicamina; ast vero non his modo in partibus, sed universo magis in systemate plerumque, retentionis morbosae latet, nec stimulis specificis, localibus, sed habito ad morbi causas respectu reseratur origo. Minus nempe curationis momentum saepe est, *retentam materiam educere*, quam causam impugnare, qua illa retenta fuit; et donec id opus absolutum sit, vix sublato humore stagnante, mox novus repullulat; aut sub majore, retenta movendi, expellendi, conamine, vitium *retentioni* contrarium, ac eodem saepe majus, *profluvium* hoc vel illud, vix amplius coërcendum, provocatur. Non paucae retentiones, vel acum, vel cultrum chirurgicum satis promptum sibi vindicant; sunt tamen aliae, quae manum chirurgi vix non semper recusent: tumorum lymphaticorum, articularium, hydropis saccati, ovarii, exemplo; quos sectio, et partim sequens hanc taediosa suppuratio plerumque exasperat, vel plurimum praecipitat.

ORDO I.

RETENTIONES AEREAE

PNEUMATOSIS.

§. DCCI. *Naturae oeconomia.*

Qualiscunque sit orbis terrarum vetustas, et incolarum, quos unquam illa nutrivit et alere continuat, quantus fuerit, et in hanc usque diem quantus sit numerus; nihil tamen de suis divitiis communis illa parens hucusque amisit; sed quas, prodiga in suos, indulsit, — quas hi avide rosisse, divisisse, consumpsisse, atque in semetipsos convertisse videbantur: has, aut a vivis, aut a mortuis restitutas, mox amplectitur, approximat, recomponit; ex quo, rapta, sub forma longe diversa, prodierunt, regno restituit, et futuros similesque, vel alios in usus coadunat, redintegrat, disponit, conservat.

Cum vero haec de fluido illo elastico, transparente, in quo vivimus, respiramus, movemur, suffocamur, seu de *aëre atmosphaerico* non minus vera sint: mirabimur utique, illum tamdiu *elementi* nobis sub specie venisse, nec sua in principia dividendum denuoque componendum apparuisse, donec recentior che-

micorum industria utrumque, in magnum rerum physicarum, medicarum splendorem efficere didicerit.

§. DCCII. *Aër atmosphaericus.*

Ea quidem, quae aërem atmosphaericum constituunt, principia, *azoticum*, *oxygenium*, et, exigua portione, *carbonicum*, ut vocant, praeter *physicam* potestatem, quam diu jam novimus, et *chemicam*, *attractionis* scilicet, *combinationis*, *decompositionis* illam, ac multiplices istorum effectus, in corpora exercent; sed his omnibus subjiciuntur et illa. Hac nempe ratione, *aër atmosphaericus*, sui nunc partem qualemcunque nobis ipsis impertitur; ac eadem spoliatus, aliam mox induit naturam; nunc vero nostris eandem a partibus recipit, ac pristinum illico habitum assumit.

§. DCCIII. *Ejusdem principia in partibus hominis.*

Atqui ipsis animalium in partibus, tum solidis, tum fluidis, singula certe aëris atmosphaerici principia (§. DCCII.), praeter illud, quod hunc ipsum dominatur ac fluidum conservat, *caloricum*, et illud, quod cum *oxygene* combinatum, aquam largitur, *hydrogenium*, continetur; nec mirum alicui videbitur, haec ipsa principia, sub variis positionibus, posse evolvi, inter se coire, ac aërem atmosphaericum, in ipsius corporis humani penetralibus componere.

§. DCCIV. *Origo varia.*

Nec sola certe putrida, vel alia fermentatio, magno huic operi praefigitur; sed varia quoque particularum animalium combinatio, affinitas reciproca, nunc illud, nunc istud aëris atmosphaerici principium liberat, excludit, noviterque cum aliis componit.

Cum vero caeteri humores, quos organa secernentia plorant, et quos vasa resorbentia partim reassumunt, modo varia principiorum, communi ex alveo prodeuntium, societate, mistione inter se differant; dubitari amplius non licet, *gas* quoque quodvis, seu *aëriformem materiam*, non minus *secerni*, quam sua in principia decomponi, ac demum *resorberi.* Ille nempe aër atmosphaericus, quem cum ingestis ven-

triculo, intestinis committimus, enormem illam aëriformis materiae quantitatem, quae hisce in canalibus, nunc illico evolvitur, nunc, minime explosa, rejecta, citissime disparet, largiri haud potest. Nec primis a viis aërem in massam humorum communem transire, aut in ista, sine totius interitu, subsistere dicendum est. Atqui, vel sine omni laesione externa, et sine praevia putredine, — quidquod sub statu salutis integerrimae (ut in *piscium vesica natatoria*) haud raro inflationes aëreae, vel aëriformes in corpore animali nascuntur. In tubo hominis cibario tres hucusque fluidi elastici transparentis species, *carbonica* nempe, *azotica*, et *hydrogenia*, repertae fuerunt: quarum prima, ventriculum, tertia vero, crassa intestina potissime occupasse sunt visae. Saepe tamen, vel quod loco non opportuno haec contingant; vel quod in canali, quo expelli evolutae materiae deberent, hae nimis removentur; vel quod eadem majore, quam par est, quantitate evolvantur: statum morbosum, in quem hîc inquirimus, inducunt.

§. DCCV. *Definitio.*

Est vero hîc, *Pneumatosis*, vel aëris atmosphaerici in telam corporis cellulosam, vel in cavum organicum introductio, susceptio, expansio; vel fluidi qualiscunque elastici in istis evolutio, secretio, et plerumque cum partis halituosa inflatione, retentio.

§. DCCVI. *Specierum consideratio.*

Nunc scilicet *aër atmosphaericus* in telam cellulosam subcutaneam, vel aliam, per continui laesionem, aut satis manifestam, aut vero *ambiguam*, introducitur: *emphysema a vulnere* nuncupatur. Nunc *fluidum aliud elasticum* diversis in locis, nec cerebro quidem, nec corde, nec vasis sanguineis exceptis, sub morbo alio symptomatice evolvitur, secernitur, expansum detinetur: *pneumatosin spontaneam*, *symptomaticam*, appellamus. Nunc vero aër atmosphaericus, cum cibis, potulentis ingestus, per enema, vel certos in fines injectus, vel gas quodcunque ex iisdem, vel aliis e materiis fermentantibus, aut etiam effervescentibus, hîc loci evolutum, aut morbose secretum, *ventriculum*,

intestina, *cavum abdominis*, *uteri*, vel febrili et acuto sub morbo (meteorismus), vel *periodice*, vel modo hinc inde (flatulentia vaga), vel peculiari cuidam loco *affixum*, constantius et longius in tempus, sine febre primaria (tympanitis) distendit: *pneumatosin intestinalem*, *abdominalem*, *uterinam* compellamus —; et cum nulla pars corporis, in qua talia non contigissent, habeatur, quidquod pluribus in locis simul aliquando aër colligatur, subinde vero alio cum morbo, inprimis cum hydrope, hic idem *complicatus* incedat; a sede maxime nomen cuivis ex his pneumatosis varietatibus conceditur. Nunc etenim haec succedunt in cavo cranii, in dura matre, in pia meninge, plexu choroideo, in oculo, in oesophago vulnerato, in thorace, pleura, mediastino, in pulmone, pericardio, corde, ipsis adeo in vasis, tam sanguineis, quam lymphaticis, in omento, mesenterio, vesicula fellea, in scroto, nunc aliis in partibus, quas, prout ad morbi cognitionem magis faciunt, speciatim considerabimus. Singulae autem pneumatosis species, vel locali, ut diximus, ex vitio, vel totius culpa systematis, atque tunc vel ex aucto nimis (pneumatosis energica), vel ex depresso virium vitalium tenore (pneumatosis adynamica), *nervorum* inprimis influxu morboso, — utroque vero in casu, ex rationum chemicarum mutatione, descendunt. *Epidemicae* adeo pneumatosis exempla in fastis medicorum adnotata fuerunt, nec *fraudulentae*, *simulatae*, vel et ad morbos sanandos, seu *medicae* pneumatosis casus deficiunt.

§. DCCVII. *Pneumatosis traumatica.*

Pneumatosis traumatica, si externis a partibus orditur; earundem, vel sensim totius corporis intumescentia est, cuti concolor, elastica, gravitatem haud inferens, sub manu crepitans; in expansionem, propagationem ulteriorem vel maxime nitens. Si ab internis exit hic morbus, nisi extus tandem se prodat, signis fide dignis destituitur. Vulnus cutaneum, maxime obliquum, loco, cui tela cellulosa laxior subest, aut viis aëreis vicino, inflictum, — vel modo cutis attenuationem, dehiscentiam fibrarum, insensibilem licet,

inducens, contusio, distensio hunc morbum praecedunt. Haec loca aër atmosphaericus intrat; eadem, a calore rarefactus, ob collapsas tamen vulneris oras redire impeditus, pervadit; per spatia cellulosa in longum et latum divagatur; ac, donec decompositus naturam mutet, a manibus compressus, crepitat. Sic, modo certe nauseoso, lanio, animalia mactata, ut pellem eorum a carnibus facilius separet, cum anima propria, saepe foetente inflat. Pinguefaciendos ad boves, jam veteres eosdem inflabant; nec deest inter recentiores, qui hoc experimentum repetierit, et qui lac ipsum vaccarum hac ope adauctum observaverit. Sic a castratione, aër receptus, totius corporis pneumatosin induxit; ut etiam mesenterium, et venae, et cor ipsum denique aëre plena fuerint reperta. Post vulnus penetrans laryngis frequentia, etiam manuum pedumque, emphysemata. Ex dissecta aspera arteria, et ex fracta costa, emphysema universale. A tussi phthisica, stupendae amplitudinis tumor aëreus. A tussi convulsiva post mensem vehementissima, tumor ad tracheam, aëriformi materia extensus, respiratio difficilis sibilansque, et universi mox corporis emphysema. Aliquando aër per ipsos pulmones diffusus observatur: quo in casu difficillima respiratio per periodos ingravescit, atque suffocationem minatur.

Sed et absque vulnere conspicuo, similia prorsus contingunt. A magno pondere vertici superimposito, tumor hunc corripuit elasticus crepitansque, pulvinaris adinstar elevatus. A lapsu in latus sinistrum, pneumatosis oriebatur, primum in hoc, deinde in omni corporis superficie, ita ut aeger omni momento de suffocatione periclitaretur; tota enim superficies telam cellulosam habuit ad minimum septem pollicibus turgidam. Sub partus labore aliquando emphysemata nascuntur; quando aëre in pectus ducto, capiteque retrojecto, facta, ut videtur, laryngis, aut tracheae interna laesione, ille subintrat. Sic, sub tali positione, primum, jugulum, dein facies, caput, et corporis pars superior in parturiente ab emphysemate correpta fuerunt, post duodecim dies dissipato iterum tumore. A percussione costarum violenta, ubi nec costae fractura, nec alia laesio externa comparuit, mox tantus

ad partes corporis supremas exortus est tumor; ut et album oculorum turgeret, et collum, et pectus dolerent, tussisque urgeret: quae tamen symptomata, ut priore in exemplo, vel sponte abacta fuerunt. Ab instrumentorum cum flatu exercitatione, apud inexpertos, genae dolent tumentque ab aëre cellulosam ingresso.

§. DCCVIII. *Pneumatosis spontanea febrilis.*

Sed ipso sub febrium decursu, quin gangraena has circumdet, pneumatosis interdum occurrit. Talis anno 1789 in *Italiae* loco *Bobbio* vocato, epidemica febris fuit, cujus exitum frequentius *emphysema* notavit. Similis quondam (anno 1772) in *Germania* grassata est. Subito nempe in febre regnante nascebantur *emphysemata*, nunc ad genua, nunc ad faciem, collum; aliquando etiam totum ad corpus. Aspectus erat horridus; artus vix adeo dolebant, quam rigebant. Palpebrae saepe a tumore prorsus claudebantur; labia hiabant; ita ut similia hoc in morbo, ac in *Austria* quondam vir clarus observavit, ac sub emphysematis nomine descripsit, occurrant. In ipsa peste, post mortem tamen, emphysemata descripta fuerunt. In cynanche, emphysema ab egregio *Angliae* quondam medico descriptum fuit. Venaesectio fiebat; vesicans ponebatur; versus octavam tamen diem, ad faciem, nucham totumque, precipue dextrum, pectus, nascebatur magnum, sonitumque a percussione reddens, emphysema. Ex febre suppressa, universi corporis et penis adeo emphysema in puero describitur. In bobus, a dysenteria epidemica adfectis, familiaris est pneumatosis, non tamen universalis, hippiatris probe nota. Diversas ea dorsi lumborumque partes obsidet. Si manu haec pars prematur: dolet animal, et pars ita tractata edit sonum leviorem. Sectis istorum animalium cadaveribus, pulmones reperiuntur emphysemate distenti. Quinquies virgini, sub accessione febris tertianae, ventris tumor recucurrit, apyrexiae vero tempore subsedit. Cum erysipelate emphysema in clinico Instituto *Wirceburgensi* incessit. Simplex adeo corporis *refrigerium*, ad pneumatosin, in qua mammae adeo sororiabant, occasionem porrexit. Summus quondam in Patria chirurgus,

emphysema a mento ad collum descendens, et, a digitis compulsum, resonans, descripsit; quin alia causa, quam quod aeger tres integros per dies aurae frigidae ac humidae expositus fuerit, pateret. Ad scrotum frigori expositum emphysema describitur.

§. DCCIX. *Pneumatosis tuberosa.*

Tumores *ventosos* aliquando inter tendines et sub periostio nasci, qui per vices accedant et membra disrumpant, jam *Graeci* et *Arabes* adnotarunt. Flatum in ambitu corporis furiosum vocavit clarus quondam *Mantuanus* medicus. Summi pridem medici germani observatio est: in spatia corporis, quae partes cohaerentes intercedunt, *flatus* non nunquam, nunc *solos*, nunc *sero junctos*, irrumpere, illisque inclusos, *extuberantiam* aliquam, vel *tumores* parturire: ita ut, sub cutem undique delati, intumescentiam illam corporis generalem; quae interdum subito invadit, cutemque distendendo, a subjectis sedibus aliquousque elevet, producant. « In musculorum externorum invicem incumbentium spatia ferri flatus, illic quoque *prominentias*, quamdiu haerent, spasmumque flatulentum simul procurare, ab alio fuit animadversum. Tumor ad omnes quidem partes subinde in hystericis, sed ad *tibias* praecipue oritur, qui non, ut oedemata, versus noctem, sed matutino tempore protuberantior est, nec digito prementi cedit, aut vestigium ullum retinet; caeterum autem oedemati in omnibus similis est. ». Hanc pneumatosin, cum ptyalismo in hystericis alternasse, et ab his solutam, suppressis vero reversam fuisse, vir celebris adnotavit. In puerpera interdiu, sub ipsa abdominis superficie, tumores, varia magnitudine discurrentes, nec sine strepitu sese dilatantes, sub vespera vero evanescentes, describuntur. Aegri, a juventute sua, dum ab alio, vel manu, vel brachio rudius attrectabatur, quamvis id fieri conspiceret, vel sciret, ructus mox quam plurimos propellentis historia exstat. Nos ipsi, triginta abhinc annis, *Bruchsaliae*, virginem causidici filiam, conspeximus, hystericam, fortiter (ut parens credulus putabat, a *daemone*) convulsam. Collum hujus aegrae, antehac tenue, pauca inter minuta turgebat adeo; ut ipso cum capite, ad pectus usque,

unam quasi columnam crassissimam simularet. Ubera, huic virgini antehac non magna, stupendum in modum aucta, et durissima fuerunt. Saepius in hystericis guttur et collum, aliquando ex uno modo latere, intumuisse, iterumque sat cito subsedisse, animadvertimus. Virgo nobilis *Vindobonensis*, consilium nostrum efflagitans, postquam diros ac diuturnos abdominis dolores passa esset, mediis sub choreis, cum saltationis a socio volutaretur cum impetu, inexspectato ructus copiosos et maxime sonoros, prae verecundia summe confusa, explosit. Eo vero a tempore, haec ipsa, toties ac aliquam corporis sui partem perfricaret, vel alterius manus perfrictione utebatur: mox flatus sibi ad ventriculum resonare persentiebat; qui flatus magno dein cum fragore per oesophagum prorumpebant. Virgo haec, antehac a chlorosi adfecta, usu vero chalybis restituta, parum nunc palloris nobis obtulit, menstruis modo parcis instructa, spasmodicam saepe faucium constrictionem patiebatur: fluorisque albi vestigia accusabat. A dolore quasi rheumatico, vehementer pungente, saepe illa partes, quae dolebant, perfricare cogebatur: qui membrorum cruciatus, a perfrictione, explosis pluribus mox flatibus sonoris, illico cessabat. Quare *flatus sibi ex ea parte, quam perfricuisset, venire*, firmiter infelix asserebat. Ructus aegra, pro voluntate explodere non poterat; nec plures ea flatus per anum, quam alii, constante tamen cum levamine, reddere solebat. Obstructionum in ventre, quidquam tumidulo, nulla fuerunt vestigia; explosi ructus minime foetebant. Ciborum appetentia somnusque naturales; neque unquam sub hoc ultimo, dolor ille ac ructus aegram molestarunt. A nucis vomicae tinctura, per mensem symptomata cessaverant; redeuntibus vero nunc iisdem, medicina haec opem ulterius non tulit. A corticis tinctura cum opio, morbus augmentum habuit. Altiore loco nata mulier, quotiescunque sibi crines ac pilos pectebat, trahebat, quacunque demum in parte hoc ultimum tentabat, copiosos mox ructus ex ventriculo cum impetu excutiebat. Tum dictae vix virgini, tum alteri feminae *Viennensi*, pulsus ad carpos tangi, quin plures sonorosque mox ructus exploderent, non potuerunt. Simile exemplum vir quondam celebris

Hamburgensis adnotavit. Duodecim abhinc annis, mercator *Vindobonam*, nostrum consilium petiturus, accessit. Vir hic quadragenarius longiore jam tempore hypochondriasi laboraverat et flatibus. Quoties vero ab istis angebatur: mox manum ad caput, seu ad ossa parietalia, quibusdam tumoribus non magnis, sed duris, obsessa, ferebat. Hos vero tumores, cum digitis, vel ad murum, fortiter comprimendo, centum, ducentosque adeo flatus per anum, nunquam vero per oesophagum ructus, magna cum violentia explodebat; quod praestare non poterat, quin sibi dicto modo caput comprimeret. Senatoris *Russiae* uxor, cum juvenis esset, *taenia* laboravit: a qua, radicis polypodii maris, ac salis amari ope, alvo fortiter purgata, liberata fuit. Ante haec vero dolorem in brachio sinistro, quasi rheumaticum, persentiens, cum hoc sibi brachium perfricuisset: contigit mox ructuum, aegrae antehac insolitorum, sonora explosio, evanescente illico brachii dolore. Ab eo tempore, etsi taenia, qua pridem laboraverat, omnis fuerat expulsa, nec ullum aegra vermis hujus symptoma obtulerit; mox ad calvariam, mox in facie, ut plurimum vero ad jugulum, dolores persensit: qui, suscepta partis dolentis perfrictione, illico ructus copiosos excitabant, his cum fragore explosis, evanescendos. Copiosa nobis, in haec nunc magis attentis, ab eo tempore, similis naturae exempla obvenerunt; ac non ita pridem virginem *Petropolitanam* nobilissimam, aspectu robustam, pertractavimus: quae ad ubera, et totum ad corpus, artubus non exceptis, saepe mirum quantum intumuit, a flatibus simul vix non suffocata. Quamprimum vero illa, hanc vel alteram partem perfricaret: flatus illico permulti, cum levamine, per oesophagum assurgebant.

§. DCCX. *Pneumatosis phlyctaenosa.*

Diversis omnino in morbis, corporis, aut et viscerum internorum ad superficiem, haud raro *plyctaenae* oriuntur: nunc *sero*, mox resorbendo, gravidae; nunc ad aspectum quidem vacuae, sed certe materia aëriformi, necdum chemice examinata, repletae. Variolae siliquosae, aquosae (§.CCCXXXII.), miliaria (§.CCCXXIII.), scarlatina (§. CCXCV.), et pemphygus (§. CCCLIX.),

has offerunt. Sub extimis hepatis, lienis, et mesenterii praesertim, membranis innumeras variaeque amplitudinis quasi vesiculas, *Italiae* medicus celebris reperiit. Fellis adeo vesiculam aëriformi materia, sub exteriore tunica inclusa, turgidissimam detexit ejusdem scriptoris filius eximius. In trium aegrorum, ante mortem dyspnoea, orthopnoea afflictorum, pulmonibus, acervus vesicularum pellucidarum, ab aëre expansarum, nec tamen cum trachea communicantium, repertus fuit. Vir, ut legimus, diarrhoea cum suspirio exstinctus, pulmones obtulit flatu adeo turgentes, ut omnem thoracis cavitatem implerent.

§. DCCXI. *Pneumatosis saccata.*

Sacci fluido elastico repleti, mesenterio adhaerentes, in porcellis aliquando reperiuntur: quos in saccos aër atmosphaericus penetrare haud potuit. Proprio in filio, cujus caput in pelvi materna oblique ac diu haeserat, tumorem ad os parietale, primum materia densiore, fluctuante, paucos vero post dies fluido elastico, sub digitis evidenter crepitante, plenum observavimus. *Cysticum* ad suturam sagittalem, tumorem aëreum descriptum possidemus. *Apostemata ventosa*, — similem tumorem flatulentum, falso pro abscessu tractatum, fasti medici loquuntur. Tumorem in *Veneto* tonsore, sub communibus abdominis integumentis, non angustum, circulari ambitu, ab incluso aëre progenitum, summus *Italiae* anatomicus descripsit. Omenti ab aëriformi materia inflati exempla exstant.

§. DCCXII. *Pneumatosis tubi cibarii.*

Inter pneumatosis species hucusque recensitas, potissimam considerationem meretur illa, quam scholae hucusque *flatulentias*; ac ubi summum ad gradum hae pervenerint, in febribus quidem morbisque acutis, *meteorismum*, in lentis vero *tympaniam*, *tympanitidem* vocarunt.

§. DCCXIII. *Pneumatosis oesophagea.*

Nulla pars tubi suscipiendis alimentis, et posteaquam haec plus minus subacta sunt, excernendis illorum reliquiis dicati, a nimia extensione, inflatione,

est libera. Ipse adeo *oesophagus* in feminis hystericis frequenter per spasmos duplici in loco constringi; in spatio vero intermedio mirum quantum, et ad suffocationem usque inflari; ac ructibus demum, copiose explosis, vel et sine istis, ut jam diximus, detumescere observatur. Quotiescunque oesophagus vel a scirrho, vel a tumore vicino, vel a paralysi, vel alia quacunque demum ex causa, quin ciborum descensum permittat, diutius impeditur; supra locum impervium, diameter ejusdem a cibis hîc haerentibus multum augetur, et ab aëre ex istis evoluto distenditur in saccum, viribus, quibus illum expellat, vix non omnibus spoliatum, resolutum. Oesophagi mox sub pharynge, — alio vero in subjecto mediam ad partem, dilatatio conspicua, quam et nos conspeximus, describitur. Inter cordis et diaphragmatis regionem viri admodum voracis oesophagum quasi alterum ventriculum, dilatatum fuisse legimus. In viro septuagenario ad pharyngem saccus, quinque pollices longus, tres pollices latus, oesophagum inter atque colli vertebras propendens, descriptus fuit. Sacci morbosi a pharynge in thoracis cavum descendentis exemplar in celebri *Angliae* museo conservatur. Caeterum in hominibus perfecte sanis, qui vel cibum vel potum per horas non assumpserant, in superiori parte oesophagi, subinde levem aliquem *sibilum*, ab exigua fluidi elastici, inter mucum stridentis, quantitate, vel diu stagnante, vel secreta, a *ructu* prorsus diversum, saepe audivimus. In oesophago vulnerato emphysema nascitur; ubi manui chirurgicae nullus, aëri quamplurimus, sub deglutitione, datur accessus.

§. DCCXIV. *Pneumatosis ventriculi.* — *P. omenti.*

Sed ad *ventriculum* haud raro sedem suam pneumatosis figit, — aliquando adeo *epidemicam*, saepius tamen *sporadicam*. Symptomata potissima sunt: tumor sub sterno convexus, elasticus, cum dolore quasi cordis, hujus pulsatio, anorexia, dyspnoea, oppressio pectoris, morsus ventriculi, cardialgia atrox, ad omnia rebellis, ructus sublevantes, summae circa praecordia anxietates, inquietudo, extremorum frigus, ingens virium collapsus, interdum difficilis deglutitio, faucium

constrictio, vertigo, subinde tussis, momentanei calores, sitis. Multoties autem *ventriculosa* pneumatosis cum *enterica* simul occurrit; etsi quoque in hac ultima stomachus saepe manserit intactus. Sub tam varia ventriculi in hominibus, ejusdem aetatis et sexus, forma et positione, vel maxime sane hujus visceris *amplitudo* variat et extensio. Enormis magnitudinis ventriculos delineari curavimus, museo pathologico *Ticinensi* a nobis quondam commissos. Extensi super intestinis, et ad pelvim usque protensi ventriculi et nos vidimus, et alii descripserunt, specimina. Immanis adeo fuit ventriculi distensio: ut contiguam jecinoris partem et diaphragma non modo altius compulerit, sed quoque descendere prohibuerit; aegrumque in id periculum conjecisse credita sit, ut praesentaneum adhuc auxilium exposceret, quo aëri confestim exitus pararetur ope acus oblongae per sinistrum hypochondrium in ventriculum demittendae. Ac revera exstincti subito juvenis ex tympanitide stomachali, postquam ille crudis vegetabilibus copiosis ventriculum nimis onerasset; exstat exemplum. Mulieris ventriculus ad hypogastrium prolapsus, ut vix quatuor digiti transversi inter ipsum pubemque intercederent, adnotatus fuit: ita ut feminae ejusmodi facile aut pro gravidis, aut pro asciticis potuissent haberi. Ventriculi singula intestina obtegentis, — alterius vero ulnae *Parisiensis* longitudinem habentis, traduntur historiae. Quod si vero tantae molis hac in parte ratio plerumque in *pylori angustia*, vel compressione quaerenda sit, — quo in casu, ructus quamplurimi, vix tamen per anum flatus, secedunt; exempla tamen non pauca existunt, in quibus haec via ex stomacho in duodenum intestinum perfecte patebat. Elasticos, protuberantes atque sonoros sub percussione tumores in regione epigastrica, hypochondriacos apud homines, apud virgines chloroticas hystericasque apud mulieres, frequentissime, nunc summe prominentes, nunc vero, explosis per oesophagum ructibus, jam insipidis, jam cibos potumque olentibus, rancidis, acidis, foetentibus, jam satis tacitis; jam sonoris et fragorem teli ignivomi aemulantibus celeriter, nec tamen integre, collapsos reperimus. Saepe spasmus in istis, utrumque ventriculi ostium constringit, flatusque,

continuo magis magisque rarefactos, et ad medii ventriculi vix non rupturam expansos, hoc ipso in cavo; quin aut viam oesophagi petant, aut per anum, sub *peditus* nomine, tacita aufugiant; vel sub *crepitus* appellatione, explodantur, coërcet; ac repetito multoties hoc insultu, vel cibis durioribus ultra modum quotidie devoratis, contractionis hac in parte potentiam infringit, aut penitus delet. Principem ingluviei perdeditum, *Vindobonae* observavimus; quem dolores ad ventriculum acerbi per annos molestarunt. Incredibilem vero ille ructuum foetidissimorum, et verum sulphur olentium copiam, qui quatuor, sexve palatii cubicula perampla foetore intolerabili infestabant, quotidie, inprimis horis matutinis eructabat. Sectio cadaveris vastissimum ventriculum, in saccum lateralem quasi *bipartitum*, ac in isto ulcus carcinomaticum, exhibuit. Similis ad ventriculum sacci, et monetarum in hoc repertarum exemplum apud eximium scriptorem reperimus. Sunt qui in ructibus sibi per oesophagum provocandis, incauti, omnem fere operam ponant, ac musculorum abdominalium et diaphragmatis inter prela, intestina sibi fere continuo in stomachum emulgeant, motumque peristalticum in propriam perniciem foeda consuetudine invertant, hypochondriaci hystericique inprimis homines. Tantus vero per hanc, flatuum in istis ad ventriculum confluxus fit, ut impedito, vel negato illorum consueto ascensu, descensu, stomachus amplum in utrem distentus, respirationem sub magna anxietate vix non praescindat; continuato vero ructuum ab opere, *ruminationis* (§. DCLIV.) ponantur fundamenta. Sub respiratione, ut legimus, tam difficili, ut nec in dorsum cubari concesserit; regio epigastrica in aegro plurimum intumuit, et corpore ejus commoto, sonus, quasi aquae in lagena fluctuantis perceptus fuit. Hydrops pectoris subesse videbatur; evacuatis interim primis viis, post leves ventris dolores, tanta flatuum ex alvo fuit explosio; ut ventris tumore illico collapso, de hydrothorace nulla amplius quaestio esse potuerit.

Num aër subinde ipsius ventriculi inter tunicas sese insinuet, ac pneumatosin ejusdem *externam* constituat, — etsi hoc nobis probabile videatur; sectionis tamen pa-

thologicae auctoritate destituti, non audemus asserere. Quod vero a curvatura ventriculi majore pendet, *omentum*, illud, sicut *hydropi* (§. DCCXLIII.), ita quoque *pneumatosi*, hinc inde subjectum est. Virorum, ut celebris *Parisiensium* anatomicus observat, melancholicorum, ac feminarum hystericarum aliquando hic morbus est. Variis nempe in casibus utraeque omenti laminae aëriformi a fluido adeo a semetipsis separatae fuerunt: ut spatium epiploon longe amplius in abdomine occupaverit; ut elevatis in ea parte musculis abdominalibus, ad regionem epigastricam tumor internus, sub varia corporis positione ex hac parte in alteram sese volutaverit, et pro ratione ventriculi aut repleti, aut vacui, vel ascenderit, vel discenderit.

§. DCCXV. *Pneumatosis enterica. — P. externa.*

De *intestinis* vero, ad quae sedes pneumatosis in genere frequentissima est, haec de ventriculo mota, dubia nos minime premunt. Haud raro scilicet tam in tela cellulosa externa, quam inter membranas illorum, aëriformis materia tetri foetoris, — nunc ad tubi hujus cibarii portionem minorem, nunc per omnem ejus ambitum, ita quidem detecta fuit: ut illius volumen tam extus, quam (separata tunica intestini interna ab aliis), versus cavum istius, assurgeret, insigniter tumeret, et istud penitus occluderet. Interna membrana recti intestini adeo inflata pependit ex ano, ut ejusdem prolapsum sistere medico videretur.

Saepius tamen fluida elastica ipso intestinorum in *cavo* habitaculum figunt. Tenuia quidem intestina, in quibus *carbonicum* praevalere consuevit, rarius longe, quam crassa, flatus concipiunt; visa tamen fuit in viro pars intestini *jejuni* ad coxae magnitudinem dilatata, a genuina sede depulsa, atque in decliviore parte siderata. Saepius ad intestina tenuia, quam ad crassa, *diverticula* reperire est, congenito quidem structurae vitio magis, quam extensioni primum adscribenda tamen haec ipsa constitutio, morbosae intestini, conicos plerumque in saccos, expansioni favebit. Inter crassa intestina, et *coecum*, et *colon* praecipue, flatus, — ita ut obstructiones latere quis crederet, dominantur. Valvularum nempe in illis constitutio, faecalis materiae

stasi diuturnae, — ligamentorum vero indoles, vehementi ac spasmodicae contractioni praecipue favent. Sed et rectum intestinum subinde acutissimo cum dolore a flatu distenditur; et in juvene illud ipsum, colo continuum, solito magis distentum; colon vero, sacci ingentis potius, quam intestini forma, ad anum descendisse legimus. A tanta extensione intestina posse dirumpi, si modo haec gradatim ac lente expandantur, ob indolem eorum extensilem, tam facile timendum non erit; exempla tamen aliqua descripta sunt, quo in casu, ut in illo dirupti ventriculi, aër in his visceribus contentus, cum rebus aliis, in ipsum cavum abdominis simul penetrat. Aliquando interim, qua ratione extenditur, ea quoque incrassatur, intestinum. Sic colon intestinum, nimis ab aëre distentum, sed simul quoad structuram tunicarum summe incrassatum observavit summus anatomicus. Puerorum petulantia, diu ante chemicorum recentiorum circa indolem *hydrogenii*, in crassis intestinis contenti, experimenta, tensis circa nates feminalibus, flatus ano explosos *inflammabilis* naturae esse, admoto lumine, docuerat: interim qui primus de *gas*, seu *spiritu sylvestri* locutus est, jam dixit: « Ructus sive flatus originalis in stomacho, prout et flatus illi, exstinguunt flammam candelae; » — « stercoreus autem flatus, qui in ultimis formatur intestinis atque per anum erumpit, transmissus per flammam candelae, transvolando accenditur, ac flammam diversicolorem, iridis instar, exprimit. Qui vero in illo, sive intestinis gracilibus formatur, nunquam est inflammabilis. »

§. DCCXVI. *Flatulentia.*

Hi flatus igitur, vel a faecibus, spasmis, aut alio obstaculo, intestinis inclusi, vel continuo sursum deorsumque, quasi *acoli* in antro, oberrantes, sensibilem hunc tubum ad contractiones violentas, inaequales exstimulant: angustiores per fistulas, *borborygmorum* sub nomine, decurrunt, sibilant, canunt, mugiunt, ranarum ad morem garruli coaxant; et nisi lusus *daemoniaci*, latentis saltem in abdomine *bestiae* cujusvis, ideam vulgo obtrudunt. Viri *colon* intestinum duris a stercoribus adeo repletum, et aër infra hoc obstaculum

ita expansum fuit: ut vi ejus membranae illata, non nisi extima intestini tunica superesset; quo proclive est intelligere, quantillum tandem restaret, ut cavo tubi cibarii, in cavum abdominis erumperet. Ad insignem omnino gradum quandoque intestinorum, maxime crassorum, dilatatio, et inducta abhinc distorsio, ascendunt: ut coecum et colon saepenumero brachium, quin et femur humanum, mole sua aequaverint; quidquod *rupti* a tanta extensione intestini exemplum non desit.

Apud multos interim, vel abdomine minus sensibiles, et quod laxiora ipsis intestina extensioni minus resistant; vel sensim sensimque succedente magis istorum expansione, flatuum congestio non tam atroces quidem dolores, quam alia, taedio plena tamen, symptomata, per vices, et maxime sub vita magis sedentaria, vel post usum ciborum potulentorumque fermentantium, leguminum crudorum, producit. De *flatibus* nimirum multo magis, quam de incommodo quovis alio, conqueruntur hypochondriaci; ac licet illi effectum magis, quam causam morbi sistant; continuo tamen *carminativa*, ut vocantur, a medicis remedia efflagitant. Nunc etenim flatus sibi per oesophagum ascendere quidem, sed ibidem globi adinstar, vel quasi inter scapulas, haerescere, ac minime explodi posse, — nunc ad ventriculum, maximopere extensum, prominentem, defigi; nauseam, vomituritionem, morituri quasi hominis anxietates, sudores frigidos, excitare, — nunc ad costas, ad pulmones, sedem deligere, atque vel dolorem lateris, pleuritico similem, vel et asthma (*flatulentum* vocarunt), provocare, — nunc eosdem sibi, miro abdominis cum capite consensu, ad cerebrum, quasi fumum, ascendere, aurium susurrus, tinnitus, vertiginem, aliquando caducam, et prodroma ipsius apoplexiae symptomata excitare, — nunc sororiantes quasi mammas, — ad lumbos dolores quasi nephriticos, calculosos cruciatus, vel etiam ad artus, articulos, dolores pungentes, lancinantes, hinc inde divagantes, nunc cordis veluti inversionem, rotationem, palpitationes, cum pulsu inaequali, intermittente; in sinistro hypochondrio, tumores renitentes, lienis quasi infarctus, pulsationes evidentes, cin-

guli, ex uno hypochondrio ad alterum transeuntis, tactui adeo manifesti et vix non suffocantis, sensatio, — in pelvi vero symptomata haemorrhoidalia, dolores, longitudinem ureterum sequentes, testium distractiones, penis ipsius retractionem, producere, — singula vero haec mala, sicuti plerumque subactione ciborum necdum penitus absoluta praecipue comparere: ita quamprimum vel ructus, vel flatus copiosos expulerint, extemplo dissipari, eloquenter exponunt. Est tamen, quod probe notandum venit, ubi plenus *flatu* venter, quin vel per oesophagum, vel per anum hic proruperit, illico subsideat, tantaeque abdominis turbae, sine cognita causa, omnino dispareant.

§. DCCXVII. *Enteralgia physodes.*

Majore tamen sub malo, et extenso *citius* in parte nunc hac, nunc illa, canali cibario membranoso, tot vasis nervisque instructo, primum quidem, et antequam tumor manifestus reddatur, ad hypochondrium sinistrum, ubi colon transversum in colon descendens abit, mox vero in lumbis, et circa umbilicum, dolores scenam aperiunt. Hi dolores, subinde remittentes, et a compressione ventris quidquam moderandi, continuo tamen aucti, ac frequentius reversuri, tandem vix non fixi, omni saepe humana patientia superiores, non certe in solo intestino *colo*, unde *colicae flatulentae* nomen habuerunt, sed omnem aliquando intestinorum per ambitum, nascuntur, *enteralgiae physodes* magis nomine digni. Sub his cruciatibus, venter tandem, pertinaciter clausus, nunc in una modo, nunc et in altera regione protuberans, inaequalis, ad solum adeo attactum sensibilior fit; nunc omnis turget; plerumque a percussione resonat, ac descriptum jam alibi *meteorismum flatulentum* offert. Vehementiorem colici doloris insultum, pulsus admodum contractus, vacillans, inquietudo, anxietas, virium lapsus, vultus mira mutatio, distractio, pallor, extremorum perfrigeratio, sudor frigidus adnunciant. Adductis abdomini cruribus aeger adventantem lenire dolorem studet. Suppresso protinus quovis, desiderato licet, per oesophagum ructu, flatus illi saepe quidem profunde per pelvim descendere viamque recti intestini legere videntur; sed

alvum obstipatam mox iterum hi superiora versus fugiunt, ac sub diro lumborum, coxarum dolore, sub mictu frequente, aquoso, ardente, vel etiam sub urina stranguriosa, fere nulla, saepe sub nausea, vomituritione, aut ipso sub vomitu, singultu, vel pristinum in locum, vel in alium, anxio, desperante, ac suffocato vix non aegro, cum strepitu recurrunt. Ubi vero intestina per annulum abdominalem egressa sunt, et hic fortiter constringitur; interceptus sic aër intestinum summopere dilatat, exstimulat, et omnem fere in vasis ejusdem sanguinis decursum supprimit, gangraenam provocat, praecipue si *herniae* fomenta calida, inclusum aërem magis expandentia, imponantur, et caetera artis negligantur subsidia.

§. DCCXVIII. *Cholera sicca?*

Si, cum ventris inflatione, borborygmis, pertinaci adstrictione, torminibus, laterum et lumborum dolore, sursum et deorsum simul, violento cum impetu explodatur flatus: *choleram siccam*, a parente medicinae quidem sollicite depictam, nobis interim nunquam conspectam, vocarunt.

§. DCCXIX. *Pneumatosis perennis intestinorum. — Definitio.*

Quod si rerum ille status (§§. DCCXV. DCCXVI. DCCXVII.), funesto sub omine, rebellis in longum trahatur, summum ad gradum evehatur, et, nulli cedens remedio, constanter perseveret: nascitur tandem morbus, quem *hydropem siccum*, *tympaniam*, *tympanitidem* scholae vocarunt; nos vero *pneumatosin*, nunc *intestinalem*, nunc, longe certe rariorem, *abdominalem*, et quidem *perennem*, appellamus. Non quodvis nimirum abdomen flatu quidquam turgidum pneumatosi hac graviore laborare dicendum est. Mulieres, quae partum frequentiorem expertae sunt, vel gemellos semel aut iterum pepererunt, cum ventre saepe magno et elastico sat diu, libere tamen ac sine labe valetudinis conspicua incedunt. Vetulae exsiccatae, macilentae, abdomine tumente instructae, aquis, quod pluries quondam in thermis *Badensibus* experti sumus, supernatant, nec fundum petere queunt, caeterum satis

sanae. Si *acutae tympaniae* exempla a viris claris referuntur; de nominibus hîc lis est, nec certe, tacita interdum et clanculum serpentia tympanitidis principia, subito aliquando non posse deflagrare praetendimus; atque si *meteorismi* appellatione illa nobis veniat; non igitur negabimus et *perenni pneumatosi* febrem tandem posse accedere.

Est igitur pneumatosis, de qua loquimur, tumor abdominis anterioris ac medii praecipue, tensi, a decubitu supino vix subsidens, nec mutabilis, perennis, elasticus, a percussione saepe resonans, ascite plerumque levior, cum alvo ut plurimum sicca, urinis non tam paucis, inani fere ad ructus, flatus, nisi tacitos, deponendi conamine, dyspnoea, tussi sicca, singultu violento, anxietate, lassitudine.

§. DCCXX. *Symptomata.*

Flatulentiae (§. DCCXVI.) igitur symptomata jam exposita, ad gradum majorem evecta, constantius tamen, quam in illa, hominem prementia *perennis* faciem *pneumatosis* exprimunt. Dolor, quem aegri ab initio diutius cum tensione circa regionem lumbalem sinistram, circa praecordia et umbilicum, tensivum, rodentem, punctorium persentiunt: veterascente morbo, splendente tunc prae summa extensione abdominis cute, fere silet, non tamen in omnibus. Sic etiam flatus sub fine morbi vix ulli secedunt; sed plerumque dum ad sinistram regionem iliacam perveniunt, dolore interdum acuto, punctorio, exorto, mox illi cum strepitu versus hypochondrium recedunt. Famem his aegris esse perpetuam, ac cibos quoscunque ab iis sine ullo levamine, ut vir gravis monuit, ingurgitari, nos quidem non observavimus. Si extenuationem faciei, pectoris, brachiorum manuumque, quam certe et nostris quibusdam in aegris conspeximus cum aliis, inter signa hujus morbi characteristica omittimus; est quod homines eodem detenti longe non omnes habitum cacheticum prae se ferant. Caeterum in ipso ascite haec *macies* frequenter occurrit. Non sonoram hîc semper esse abdominis intumescentiam, experientia haud raro docuit. Quidquod abdomen, in quo non nisi *aquae* stagnaverant, percussum, tympani

quasi sonum ediderit; sicut ipsam *fluctuationis* in abdomine perceptionem, falsitatis, — cum a solis intestinis flatu distentis illa venisset, tum suscepta praepostere a viris etsi celebribus paracentesis, tum sectio anatomica convicit: ut igitur non tam facilis sit tympaniae ab ascite, per fluctuationis absentiam distinctio, quam quidem vir clarus praetendit. Ventris cum utriusque manus vola sustentatus et quasi ponderatus tumor, in pneumatosi longe certe *levior*, quam in ascite, est. Aquarum vero, aut conspicuae visceris obstructi molis, aut faecum plurimarum in intestinis, simul cum aëre, praesentia, hoc signum utique elidit. Ventrem, supino aegroto, in tympania non subsidere, verum est; sed ubi in ascite aquis ille plenissimus est, mollescit quidem tumor; non tamen subsidet. Pulsum hoc in morbo pleniorem esse atque duriorem, quam in ascite, monente alio, percipimus; sed certe in ultimo hoc morbo pulsus aliquando vibrantes ac plenos observavimus. Caeterum in pneumatosi perenni quidquam provecta, et aestus internus, et sitis, oculorum caligo, vertigo, dyspnoea, suffocatio, cordis palpitatio, lipothymiae, singultus, vomitus, ileus ipse, frequenter occurrunt. Alvus plerumque certe pertinaciter, et octo, aliquando et plures per dies obstructa est; in duabus interim aegris *Viennensibus* hoc a morbo prehensis, alvus fuit liquida; a flatu et faecibus extensa maxime intestina, non modo partes vicinas, sed vasa quoque propria, cum periculo gangraenae, atque ductum aliquando choledochum, ut et *icterus* abhinc venerit, comprimunt. Secretio urinae, quam in ascite, abundantior in genere; etsi, prout alibi monebimus, non in omni hydrope lotii excretio imminuta sit. Urina tamen pauca saepe, rubra, stranguriosa. Vitam aegri, tam flebilem, amare; mortem vero, etsi tantarum finem miseriarum, quam maxime abhorrere sueverunt.

§. DCCXXI. *Pneumatosis perennis abdominalis.*

Pneumatosin, in qua fluida elastica *in ipsius cavo abdominis,* extra canalem cibarium, nisi forsitan laesum, exesum, erosum, perforatum, gangraenosum, haererent, Viri celebres negarunt. In multis nempe hoc a morbo defunctis, instituta paracentesi, nec flam-

ma vulneri admota *regrediente* ab aëre moveri est visa; nec subsedit abdomen; intestina vero erant flatu turgidissima. Quod si tamen per cutem externam, contusam, attenuatam, aër atmosphaericus, quin fibrarum in illa separatio pateret, multoties penetraverit (§. DCCVII.); cur denique membranaceus ille tubus, qualicunque demum a causa, maxime vero a praecipiti ac inaequali per flatus extensione violentiam passus, spatiola fibrarum intermedia his ipsis constanter permeanda denegaret? Nemo etiam ea, quae supra retulimus (§. DCCXV.) pneumatosis intestinalis *externae*, unde facile contentus in cellulis aër sibi viam in abdominis cavum parare potest, exempla in dubium revocabit. Nec, dum aliis in cavis corporis aëriformem materiam vel secerni, vel etiam sine putredine evolvi concedimus (§. DCCIV.), ratio subest, cur soli cavo abdominis hanc ipsam facultatem tribuere recusemus. Neque etiam aër externus, in cavum abdominis, in vivo adeo homine, sub paracentesi irruens, unquam aut sonum edidisse, aut tympaniam induxisse visus est. Ad hepatis partem convexam, bullas copiosas, — ipsam fellis vesiculam aëre repletas culter anatomicus detexit, ex quibus diruptis, eidem abdominis in cavum via iterum patebat. Ex feminae tympaniticae aperto abdomine aër cum sibilo exivit, venterque illico subsedit. Viri egregii testimonio, ex aperto ventre tympanitico non solum flatus statim *erumpebant*; verum etiam intestina tantopere ab illis erant distenta: ut femoris crassitiem certis in locis adaequare viderentur, a compressione tandem dirupta. Cum acu apertum abdomen ex pneumatosi tumens, post magnum satis sonum quem edidit, in totum subsedit. Singula vero haec et illis tympaniticorum in cadaveribus, quorum intestina sine omni laesione reperta fuerunt, locum invenerunt.

§. DCCXXII. *Fallacia signorum.*

Pneumatosin abdominalem cum resonitu evidentiore, cum tumore magis aequabili incedere; flatus vero rariores minusque levantes, dolores abdominis exteriores, ac tandem alvum minus pertinaciter adstrictam hîc esse, posuerunt graves nosologi. Additur his ab

alio: nec rugitus, nec ructus, nec crepitus hîc subesse, et ab alvi, aut flatuum depositione, nec molem abdominis, nec morbi symptomata imminui. Eo magis interim veremur, ne repetita satis experientia distinctiones has ipsa stabiliverit: quo certius est, tam *intestinalem*, quam *abdominalem* pneumatosin frequentius *complicari*. Inaequalem ac protuberantem a tumore flatulento unius vel maxime extensi intestini, fieri ventrem, et nos sumus experti; quin tamen, praeter unum hoc, verae tympaniae symptomata caetera comparuerint. Senex *Bruchsaliensis* herpetica impetigine a prima juventute obsessus, quoties haec a cute disparuisset, ad intestini coeci regionem expertus est tumorem capite infantili aequalem, renitentem, elasticum, sub digitis crepitantem, saepius coaxantem, a percussione resonantem; comparente iterum ad cutem herpete, venter hujus viri aequalis, tractabilis, nec mole peccans, tanti nobis morbi vestigia vix ulla amplius exhibuit. Facile etiam ventriculi, vel intestini saccus amplissimus atque elasticus, abdominis se fornici sat late accommodat, caeteraque intestina, ut aequale satis abdomen videatur, a se repellit; ac, si omnis fere intestinorum canalis flatu quam maxime turgeat: non est, cur venter universus aequaliter non tumeat. Accedit, quod in vera etiam pneumatosi *intestinali* frequentius aut pauci aut nulli, quam multi flatus secedant; quod in casu etiam, quo aër in cavo abdominis haeret, alterius fluidi elastici per intestina rejectio ventris molem ac symptomata morbi imminuere non minus possit, quam debeat; quod infidum satis sit aegrorum de doloris sede plus aut minus profunda judicium; et quod tandem vel in ipsa tympania *intestinali*, prout supra (§. DCCXIX.) innuimus, alvus aliquando fuerit ac saepe sit adstricta: ut igitur, quod dolenter fatemur, *abdominalem* inter ac *intestinalem* pneumatosin adhuc claudicet diuque claudicatura sit diagnosis.

§. DCCXXIII. *Hydropneumatosis.*

Sub ipso *hydrope*, elasticum hinc inde fluidum, etsi hoc rarum satis esse nos quoque fateamur, in cava corporis telamque cellulosam evolvitur (*tympani-*

tes asciticus Sauv.). Cum hydrope anasarca pneumatosin, licet nec putredo adesset, nec aër externus accessum habuerit, vidit egregius *Angliae* pathologus. Cum uteri hydrope, ejusdem simul pneumatosis (*physometra humida Sauv.*) observata fuit. Tympaniam, statu suo peracto, in asciten aliquando degenerare, seu potius hanc sibi consciscere, ante saeculum et ultra clarus *Angliae* anatomicus jam docuit. Subtilior leviorque materia aërea tunc superiora ventris loca tenet, et ibi hic percussus, plerumque resonat. Quare, si ventrem, utraque cum manu, loco aquis superiore, amplectimur: vesicae quasi ab aëre extensae mollitiem tumor hîc habet. Mutata etiam aegri positione, qui locus antehac levior videbatur, ponderosior nunc est, atque vicissim. Tympanitica dissecta, vix admoto cultro, plurimi mox se flatus, cum impetu exitum quaerentes, postea vero aquosus humor, obtulerunt. Fluidum illud elasticum flammam admotam exstinxit. Frequenter interim sine aquis effusis intestina sunt tympanitica: exemplo etiam puerulі, cujus ventriculus flatu distentissimus, intestina vero admodum pellucida fuerunt, acuque puncta, illico collapsa sunt. In puellae novem annorum, tympaniticae, abdomine, nec guttam quidem aquae repertam fuisse, testimonium exstat; ut igitur magni quondam *Galliae* pathologi, dicentis: » vix sincerum flatum sub abdomine, citra humoris permistionem, unquam fuisse animadversum », assertio fundamento destituta collabatur.

§. DCCXXIV. *Pneumatosis genitalium.*

Si loci respectu pneumatosis divisionem illustrando prosequamur; praeter partes, quas hucusque nominavimus, ac inter quas intestinorum tubus, a faucibus ad anum usque extensus, nec non tela subcutanea: frequentius pneumatosin patiuntur, *genitalia* tum *virorum*, tum maxime feminarum hinc inde, ac saepius, quam medicorum ad cognitionem id veniat, hoc a morbo (*aedoeopsophia S.*) detinentur.

§. DCCXXV. *Pneumatosis genitalium virilium.*

Ac *virilis* quidem sexus interdum, non modo sub coitu, loco seminis, flatus per urethram ejaculat; sed

sub nisu quoque ad alvum urinasque deponendas, foetidam, his similem in omnibus aëriformem materiam expellit; aut per fistulas atque ductus, ex vesica cum perinaeo communicantes, amittit. Tres viros nos ipsi tractavimus, atque alii quidam consilium nostrum petierunt, ex quorum urethra, ut in oratione academica *de vesica urinali ex vicinia morbosa aegrotante* fusius quondam exposuimus, flatus non minus quam per anum, foetidissimi, secedebant. Viri exemplum exstat, qui colicis doloribus aliquoties in anno, cum borborygmis, tensione abdominis, adflictus, flatus ex pene, quasi solenni et consueta e via, saepe cum urina, saepe sine hac, excrevit. Jam ipse medicinae parens exempla hominum adducit, quibus, dum Venerem exercerent, venter inflabatur; aliorum, quibus, eodem sub opere, strepitus elidebantur.

§. DCCXXVI. *Pneumatosis feminàrum.* — *P. vaginalis.* — *P. uterina.* — *Symptomata.*

Frequentius certe viris, *feminae* per vaginam, flatus diversae indolis, compresso, vel sub coitu, vel sub corporis ad anteriora versione, abdomine, aut etiam corpore quieto, verecundae explodunt. *Vaginalem* interim modo pneumatosin in multis sistit, et quidem *insontem*, si aër atmosphaericus, a vagina susceptus, ostio istius, quocunque demum modo maxime sub coitu, nunc hiante, nunc obturato, rarefactus, et cum sonitu explosus, aures offendit. Vulvae garrulitatem poeta vocavit; — *morbosam* vero, si flatus *intestinalis*, per ulcus, aut per fistulam, ex recto, vel alio intestino, vel adeo ex vesica simul exulcerata, per vaginam, foetidus, cum, vel sine strepitu, expellitur, aufugit.

Alias vero ipso *uteri in cavo*, vel aër atmosphaericus, vel fluidum aliud elasticum continetur, ac *pneumatosin uterinam* (*Physometra S.*) *efformat.* Parum satis de *oris uterini mutationibus* et lusibus apud feminas non gravidas intelligimus; ac rudis nimis digiti obstetricii tactus est, quam qui ad sinum muliebrem de iis, quae in viis ex utero in vaginam angustis, sub diversa feminae conditione, contingant, recte semper judicet. Patent uteri periodice sub menstrua secretio-

ne; quibuscunque morbosis aperti sunt profluviis; sub conceptionis opere, quidquid sit illud, de semine captant; sub coitu, etiam non foecundo, nisi desit voluptas, — sub masturpatione, de illis, quae vagina ejaculat, participant: et quamvis labia uterina *connivere*, tactus affirmet; certe nullo non tempore, mulieris, nisi gravidae, penetrabilia plus minus hiant. Copiosa igitur pneumatosis uterinae, non tam in virginibus, quam in mulieribus partum jam expertis, inprimis autem vetulis, — etsi fuerit qui haec quondam negaverit, exempla, medicinae a primordiis ad nostra usque tempora, exstant. Post partum vel maxime, post abortum, vel tempore menstrui fluxus, post grandes uteri haemorrhagias, aër frigidus feminam circumambiens, aperto adhuc satis ore uteri, — quidquod sub ipsa graviditate, ut exemplo constat, hujus visceris se cavo facillime, vel membranas foetus inter et uterum, quo loco *aquae* sic dictae spuriae in gravidis aliquando colliguntur, cum abortus periculo, insinuat (quod *spiritu flatulento repleri* medicinae fundator definivit); clausoque forsitan per spasmum, grumum sanguinis, tenacem per pituitam, prolapsum, callum, per distorsionem, vel alium in modum, ejusdem ostio, rarefactus, uterum distendit; ac citius, aut tardius, flexo ad anteriora puerperae abdomine, compressus aër, data porta, et saepe cum fragore, exploditur. Quin ullum vel in vagina, vel in utero vitium a morte patuisset; celebris quondam *Angliae* chirurgus, dum viveret mulier, aërem in iisdem latuisse observat: tresque alias mulieres, quae, simili sub statu, aërem retinere in utero non poterant, commemorat. Aërem atmosphaericum in siphone alio cum liquido simul contentum, atque vaginae injectum, in ipsum uteri cavum penetrasse, — hoc viscus autem exinde, spatio quatuor horarum, ad tantam molem, ac si foetum octimestrem gestaret, sub doloribus intumuisse, ac non nisi aëre pudendis exploso tandem subsedisse, legimus. Aliud vero erit, si, ore uteri quidquam magis custodito, *gas* quoddam, aut ex liquido hîc stagnante, — quod sub fluore albo, ulceribus uteri venereis, facilius, duarum mulierum his affectarum exemplo, contingere videtur; aut ex foetu, placenta, grumo sanguinis, in utero

relictis, putrefactis, evolvitur; aut ex integra quidem, sed morbose excitata, uteri, vel forsitan et tubae, superficie secernitur; aut ex recto, vel colo intestinis, uterique pariete posteriore concretis, exesis, in cavum visceris prolifici proficiscitur. Exemplum *molae flatulentae*, cum impetu ex utero in terram propulsae, — ac, prae levitate, ex ista, pilae, aëre distentae, instar, resilientis, Archiater quondam *Lotharingiae*, de morbis *ex colluvie serosa*, bene meritus, conservavit. Massam pinguem femina *Batava*, menstruis inordinatis aliquamdiu adflicta, innumeris *vesiculis*, partim aqua crocea, partim *solo spiritu repletis* instructam. ex utero excrevit.

In quovis tamen casu, tumor ac tensio in regione hypogastrii elastica, a percussione sonora, ardor, dolor rodens et pungens, versus inguina vaginamque tendens, interdum sitis, horripilatio, febricula ad vesperas aucta, anxietates, oriuntur. Magni quondam uxor medici *germani* hoc morbo laborans, intolerabilem cruciatum et dolorem accusavit, qui a pectine, ob uteri inflationem, imoque ventre ad septum transversum et inguina excurrebat; ut pene dolore enecaretur, nec posset vel crus, vel se ipsam in ullam partem movere. Post flatuum explosionem tumor hypogastrii imminuitur; iisdem per dies suppressis, mox denuo augetur. Cum fragore vero et cum tetro foetore, quarundam ex uteris flatus prorumpunt, sequente istos subinde ichorosa, flocculenta materia. Levitas uteri, unius manus cum digito explorati, alterius vero cum apice ad fundum et exterius perculsi, differentiam pneumatosis uterinae a graviditate, nisi hac forsitan, vel abdominis etiam hydrope, praesente, aliquando constituet; et quando abdomen, ab ascite necdum completo, sub decubitu mulieris, quodammodo subsidet atque mollescit; contrarium cum utero tympanitico locum habebit. Non paucae mulieres, utero sic adfectae, menstruis aut parce, aut nunquam fluentibus, ultra praescriptum graviditati terminum sese gravidas putantes, modo flatus, aut aquas ex pudendis internis excreverunt. Archiatri quondam *Austriaci* testimonio, duae mulieres, a pluribus annis laboraverant fluore albo. Effluens materia penitus ichorosa, putridissima, vaginam et pudendorum labia corrosit.

Continuus aderat ardor dolorque rodens et pungens in hypogastrio. Variis intervallis magnae anxietates, tenesmi uterini, et dolores versus inguina et uteri vaginam tendentes accesserunt. Post has anxietates hosque tenesmos, ortum fuit leve animi deliquium; a quibus, plures, foetidissimi flatus, magno cum strepitu et summa cum violentia per anteriora ex utero explodebantur; mox vero sequebatur materia saniosa, flocculenta, ignis instar rodens, corrodens. Post mortem, uterus, scalpello dissectus, magnus, durus, elasticus, aërem dedit cum violentia prorumpentem; ut unus ex adstantibus mox in animi deliquium inciderit, ac eruginosa vomuerit. In utero vero fuit exulceratio. Ejusdem orificium penitus fuit induratum, concretum; ex ea vero parte, quae cavum spectabat, corrosum. In altero cadavere, sanguis grumosus, polyposus, os uteri obstruxerat. Lac adeo secretum fuisse in mammis mulieris, cui modo uterus inflatus fuit, Vir summae dignitatis cum exemplo comprobavit. Dignum attentione est illud, matronarum scilicet duarum agri *Patavini* nobilium, quae, diu infecundae tandem concepisse, expertis viris sunt visae; sed *flatus* copiosos quidem, loco foetuum, ex utero excluserunt; ab eo vero tempore mox *prolem* utraeque conceperunt. In ipsa uteri *substantia* non minus, ac ejus in cavo, emphysemata nascuntur.

§. DCCXXVII. *Pneumatosis ulcerosa.*

Sed non solo in uteri cavo, verum etiam in quovis alio, vel ab ulcere maligno, vel a carcinomate obsesso, ex his ipsis gas hepaticum animale excerni, docent pneumatosis hac ex causa generatae exempla. A tussi violenta, convulsiva, lethale emphysema exortum, cujus tamen causa, post mortem, in *ulcere* pulmonum reperta fuit. Quod si ad *traumaticum* emphysema hoc magis spectasse videatur; in vivo adeo homini, Viri *Angli* consilio, pectoris paracentesis instituta fuit: sub qua ingens fluidi elastici copia e thorace explosa, et sanitas, donec febris hectica ex ulcere latente succederet, restituta videbatur. Abscessus aëriformi materia repleti, a celebri *Angliae* chirurgo descripti sunt.

§. DCCXXVIII. *Causae. — Causae emphysematis. — Aër in Ventriculo sano; — morbosus. — Pneumatosis energica. — Pneumatosis adynamica. — Pneumatosis spasmodica. — Pneumatosis mechanica.*

Sub specierum expositione, pneumatosis causas partim jam adduximus, quas, cum aliis, saltem hucusque cognitis, hîc in unum contractas, ordine clariore exponi juvabit.

Duplicis naturae *emphysema* esse diximus (§§. DCCVII. DCCVIII.): cujus unum, atmosphaerico ab aëre; alterum, ex fluido elastico alio originem trahit. Magna hinc utramque inter speciem diversitas intercedit; ac si illa inter *traumaticas*, ac locales laesiones primum locum obtinet; altera ex morbo vel totius compagis, vel partis, et ex *chemicae* mistionis mutatione scaturit. Secundae hujus speciei exemplum, simplex in animali sub *antlia pneumatica* inflato, et ad cutis diruptionem turgente habetur; sublatae nempe pressionis atmosphaericae effectu, quoad indolem aëriformis materiae sic obtentae, necdum, quod sciamus, satis examinato. Alia hujus specimina, secundum fluidi elastici morbose secreti, vel etiam evoluti, diversitatem se habent. Pneumatosi telae cellulosae *traumaticae* subjecti magis sunt homines macilenti, ac partes adipe modo pauco instructae. Hinc capitis pars posterior, lateralis, ambo latera thoracis, a vulnere suscepto, aëris insinuationi magis apta sunt; quando et brachia, et femora, et nates, et fornix abdominis, ejusdem ingressui, repleto jam ab adipe textu eorum subcutaneo, magis resistunt. Vulnera obliqua, sinuosa, aëri magis patentia, aërem aliquando susceptum, ne denuo aufugiat, coacervant, ac loci calore rarefactum, caeteris, per spatia cellulosa, partibus transmittunt. Cutis contusae, extensae, distractae, nimia tenuitas fibrarumque dehiscentia, oculis quamquam vix manifestae, telam cellulosam haud satis custodire, ac prementi atmosphaerae transitum cedere observatur. Nec partes internae, quas aër atmosphaericus, — exemplo uteri, a partu adhuc aperti, allidit, — aut quas post illatam jam violentiam, fluidum elasticum transparens permeare continuat, exemplo tracheae, bronchiorum, sub tussi for-

tiore, — intestini, per vermes, venena, drastica, abscessus, ulcera, — urethrae, vesicae, per praegressas suppurationes, ad internam superficiem laesorum, exesorum, satis tutae sunt. Transeunt autem flatus faciliore modo ex intestino recto in vaginam, aut urethram exesas, cum illis sphincter ani potentius resistat. Sub maxima intestinorum extensione per flatus, interna illorum membrana findi, lacerari; et aëriformis materia in cavo intestini contenta, in hujus telam cellulosam intrare, et pneumatosin *enterophysodem*, ipsamque *abdominalem*, producere potest.

Cum cibis non minus, quam cum potu, aëris pars atmosphaerici, quantacunque sit, aliqua saltem ad stomachum descendit. Major illius quantitas huic organo inducta, ad vomitum idem, vel sano in homine, convellit. In hujus cavo aër partim rarefactus, expansus, viam legit aut oesophagi, aut pylori; partim, novas combinationes expertus, pristinam cum aliis indolem commutat. Non solum animal, quod aërem sub media valetudine per oesophagum eructat, est homo; atque hucusque id, si modo cum moderamine fiat, morbosum esse censendum non erit. Subactionem ciborum a *fermentatione* vel minime pendere, nunc notum est. Sub illa tamen et aëris atmosphaerici, ciborum interstitiis latentis, portionem liberari, et alias, pro ciborum indole diversas, aëriformes materias evolvi, legesque chemiae animalis, sola tamen conjunctura difficulter eruendas, hîc sequi, indubium est. Aërem requiri atmosphaericum, qui tubi cibarii actionem suo cum stimulo excitet, obsoleta nunc est hypothesis. Sed quae non ita pridem prolata fuit sententia: nullum sub statu sano aërem in illo viscere contineri, nisi perfectam valetudinem a conditione humana prorsus quis excludere contendat (etsi intestina in vivente animali diametrum tam amplam, ac in cadavere non offerant) admittenda non videtur.

Qualemcumque vero usum habeat vel paucus aër atmosphaericus per oesophagum non explosus, vel evolutae hîc loci materiae aëriformis major, ut videtur, portio; si ob ventriculi inertiam, ob bilis defectum, tenuitatem, ob copiam, indolem ingestorum peccantem, ob cibos nempe tenaces, mucidos, olera-

ceos, leguminosos, pisa, fabas, lenticulas, ob pulticulas, pisces maritimos, alios, exsiccatos, fructus horaeos, dulcia, mellita, pinguia, ovilla et vervecina, — maxime si his frigidus superingeritur potus, vel alias ob causas, ciborum subactio languescat, retardetur, aut nulla sit; *fermentatio* nunc *acida*, nunc *putrida* succedit, ac ingens hîc loci flatuum evolvitur copia. Praeter illam vero *saburralem materiam*, sub debiliore ac morbosa tubi cibarii actione, liquida hîc secreta, stagnantia, facile nunc principium, ut vocant, *azoticum*, *carbonicum*, *ammoniacum*, *hydrogenium*, evolvunt, basin scilicet specierum aëriformium, quae non nisi caloris expansivam materiam, ut aëriformia fiant, requirunt. Hinc ex repressis alvi fluxibus putridis, inprimis per opium praepostere porrectum, toties *meteorismus*; ac a febre periodica, sine debito respectu sanata, *tympanitis*. Ex placenta diutius in utero relicta, putrefacta, ex lochiis retentis, ex vermibus corruptis, et a bilis vesicula laesa, et felle in abdominis cavum effuso, similia sequuntur. Potentissimam simul ac communissimam fluidi elastici evolvendi causam, in *faece*, seu *fermento* positam esse novimus. Ex *putrida* quidem *fermentatione*, ubique corporis aëriformem materiam evolvi, ac in telam cellulosam, vel in cava corporis effundi posse, sat notum est exemplo corruptionis a morte submersorum, *gangraenae*, aut *sphaceli*, emphysema, meteorismum producentis. Post morbos acutos, variosque alios, defuncti homines saepe mora temporis brevissima sic turgent abdomine, ut feretro includi recusent. Post corruptum penitus in utero foetum, membranae hujus, a putrido vapore adeo, ut, matris e sinu eductae, dissilirent, distentae fuerunt. Foetus in totum putridus, octo per dies in pelvi materna haerens, ipsam parturientem in emphysema conjecit.

Ex humoribus muscosis, lymphaticis, plures sane fluidi elastici species evolvi queunt, quin corruptio, putredo hos pessumdet. Mucus, ab oxygenio accedente, in albumen condensatur, cui posthinc caloricum, et azotum, aut hydrogenium combinatum, in *gas* quoddam illud convertitur. Non sine ratione hinc gas illud, loco foetus, ex utero prorumpens, interdum ex

muco hujus visceris, tali modo chemico combinato, aliquando derivabitur. Aëriformis materia ex ulceribus malignis, carcinomaticis, ad loca gangraenosa, evoluta, *hepaticum* sistit principium, ab hepatico communi in eo diversum, quod non verum sulphur, sed substantiam albam, squamosam, acidi salis puri ope inde evolutam exhibeat. Nonnunquam vero gas hydrogenium, aut azoticum his ex ulceribus evolvitur; unde foetor ille retricus flatuum, quos vagina interdùm, vel urethra, vel fauces ulceribus obsessae, vel, absque manifesta superficierum laesione, sub morbosa secretione modo constitutae, — qui et foetorem ex ore puerorum, vermibus adfectorum referemus, exspirant, intelligitur; ut saepius ad partium superficies irritatas, internas, id ipsum, quod sub statu sanitatis in piscium vesica fieri notum est (§. DCCIV.), contingat. In ipso contextu celluloso subcutaneo, ejusmodi secretionem fluidi elastici, foetidissimi, locum habere, exemplo puellae docemur, quae in morbo extremo, post inflationem corporis undatim crescentem, per omnem truncum extensam, a pressione crepitantem, ad cutem abdominis vix incisàm, intolerabilem ex vulnusculo foetorem mox sparsit, a quo tumor ille universus evanuit. Quod si talia in ipso cavo peritonaei locum habuerint; nascetur pneumatosis, quam *abdominalem* nominavimus: quam rem vir clarus quondam, dicendo: « *convexum* intestini, non minus aptum esse generandis flatibus, quam ejus *concavum*, » vel et « flatus non semper ex aëre esse, » succincte expressit.

Hoc solo jam argumento elucet, qua ratione pneumatosis, in robustis caeterum hominibus, ex consueti aut naturalis fluxus sanguinei suppressione, sub pulsu pleno ac duro, *hypersthenicam* aliquando originem duxisse, ac a methodo debilitante auxilium assumpsisse potuerit. Non mirum hinc esse dicamus, quod ex ipsa *enteritide* tympanitis oriri sit visa; ut quae, *meteorismum* potius sistens, communissimum in *peritonitide* ac *febre* sic dicta *puerperali* symptoma est. Ipsa *colica*, seu melius *enteralgia*, hydropem aliquando reliquit, ac eodem ex fonte meteorismum: scilicet ubi phlogosis, saepe praetervisa, sub morbi principio intestina prehenderit. Sub ipsis ad haemorrhoides

moliminibus, flatus magis urgent; ac sexui sequiori, ubi menstrua imminent, uti diximus, venter inflatus turget magis quam ex uteri volumine quidquam tunc aucto turgere possit. Egregie huc facit virginis tympaniticae historia, a celebri *Edinburgensi* medicinae quondam professore relata: ut quae virgo, haemorrhoidibus pridem subjecta, his suppressis, in gravissimam pneumatosin, cuicunque remedio rebellem, incidit; cum vero sanguis iterum ex ano fluxisset, etsi non multus, a morbo in integrum restituta fuit. Non pauca, tympaniae, ex menstruis subito suppressis exempla sunt.

Fibrarum muscularium ventriculi, intestinorum. *atoniam* plerique scriptores medici ut causam pneumatosis potissimam considerant; ac reciproca sane est flatuum, in virium jactura inducenda, potentia. Sexui femineo, citra hydropem, quam maxime familiaris est tympanites; et potissime in hanc incidunt, qui ad hydropem asciten inclinant. Vita sedentaria certe fertilissima *flatulentiae habitualis*, per vices redeuntis, mater est; etsi apud homines debiliores, flatibus caeterum subjectos, exercitium etiam corporis justo vehementius, calore scilicet aucto, eosdem magis provocet, ac turgere faciat. In genere certe flatus, vel ex ingestis immediate, vel accedente stomachi tubique cibarii energia infracta, ex alimentorum in his remorantium fermentatione, atque ex relicta ad his *faece*, tam putrida, quam acida, in fermentationes renovandas tam prompta, oriuntur. Voracitas hinc ciborum, maxime, quos diximus, vegetabilium, farinosorum, leguminum, sub pauco exercitio quotidiana ingestio, neglecta vel ex aviditate, vel ex dentium jactura, corruptione, masticatio, potus nimis copiosi, ventriculum justo citius eluentes, bilis, succi gastrici, enterici, virtutem infringentes, cerevisiae tenues, non satis fermentatae, vini junioris, — materiae stercoraceae diuturna in crassis intestinis retentio, seu alvi pertinax obstructio, flatibus permultis apud eos, quorum languet ventriculus, a morbo convalescentes, excitandis, generandis sunt pares. Certae substantiae, quae, dum in stomacho, intestinis obviam sibi veniunt, sese chemice decomponunt, et sub ipsa effervescentia fluidum

elasticum copiosissimum evolvunt: magnesiae non causticae exemplo, sub acido primarum viarum haustae, quae, evolutos per flatus, debilioribus saepe molesta est. Non pauci sunt homines, qui nequidem aquis uti possunt mineralibus acido carbonico ditioribus, quin ventre non minus turgeant, quam caput obnubilari persentiant. Gas interim tale quidquam fortius citoque evolutum, ventriculi ac intestinorum fibras potentius, celerius stimulando, promptius ore exploditur, abigitur: vaporis ex vino Campaniae, cerevisia probe cocta, haustu antemetico evoluti, et antiquos saepe flatus secum per oesophagum rapientis, exemplo; quando e contrario vapida cerevisia, vinum debilius, subacidum, permanentes diu gravesque flatus relinquunt. Animalis cujuscunque, magna cruoris jactura, vel casu, vel arte facta, exanimati cadaver, quo demum in loco dissecetur, *aërem in sanguinis receptaculis* offerre, praestans quondam *Galliae* academicus expertum se dixit: — Vena quacunque majore, veluti canis alicujus, incisa, et sanguine ad mortem usque depleta, in aperto cadavere varias arterias et venas *aëre tumere*, ut recentior de his scriptor asseruit, — ulterioribus res digna experimentis videtur. Potatores, maxime spirituosorum, frequenter tympaniam incurrunt. Consuetissimum typhi gravioris, diarrhoeae, dysenteriae chronicae, colici doloris flatulenti, pertinacis ilei, veneni assumpti, partus laboriosi, abortus, febris intermittentis, hypochrondriasis, hysterismi, icteri rebellis, hydropis, *meteorismus* symptoma est. Evacuatis in ascite, paracentesis ope, aquis, intestina tamdiu compressa, flatu extenduntur; ac similia in puerperis, nisi ventre quidquam per fascias firmato, contingunt. Non exigui scilicet momenti musculorum abdominis laxitas est, uti multarum matres prolium persaepe ostendunt. Contusio abdominis tympanias induxit. Insolitae originis, nec visa nobis, emphysemata sunt, quae *suppressa cutis transpiratio* produxisse, refertur: Sic emphysema hac a causa adnotatum legimus, quo ipsae adeo mammae sororiabant. Summus quondam *Germaniae* chirurgus emphysema observavit, a mento ad collum descendens, quin alia causa pateret; quam quod aeger tres integros per dies aurae

frigidae ac humidae fuerit expositus. Similis fere casus in medico *Galliae* diario recensetur. His duobus tamen in exemplis, *gangraena* emphysema lethale ex frigore praecesserat.

Fatemur interim, pneumatosin intestinalem, praecipue habitualem, quod clari jam viri monuerunt, sine *spasmis* et convulsivis adfectibus vix posse explicari; qui tamen spasmi, debilitatis vel effectus, vel causa esse possunt: ut a quibus nempe aër intestinis includitur, quominus vel sursum, vel deorsum cedat, impeditur, et ut, continuo magis expansus, intestinorum membranas ultra modum cum dolore extendat, inducitur. Enormem flatuum copiam saepe homines, qui multo a tempore cibos minime hauserunt, vel in casu, quo perfecta fuit ciborum subactio, emittunt. Vel sola iterum hypochondriasis, hysterismi, non minus quam asthmatis spasmodici, podagrae, vermiumque tot flatus excitantium, atque *periodici* quorundam emphysematum decursus consideratio, hanc sententiam, nisi ultro quam debeat et omnes pneumatosis ad species extensam, abunde confirmat. Matronae exemplum refertur, cui semel iterumque de die, sive jejunae, sive saturae, in magnam efferri molem venter solebat. Flatuum eructatio per oesophagum, haud parum *consuetudini* tribuenda est, qua nempe hypochondriaci, hystericae per horas interdum ventriculum sibi vix non emulgent, et non modo aërem, quem hic continet, explodunt, sed et novum quasi fabricant, et illum, quem intestina fovent, superiora versus urgent, atque peristalticum sic motum cum damno haud exiguo invertunt. Sunt qui tantum hoc foedo in opere exercitium contraxerint, ut quoties de his cogitant, pleno gutture flatus centenos cum fragore expellant. Drasticorum remediorum actio non minus suo cum stimulo, quam quod vires, evacuando nimis, infringat, flatulentias, meteorismum producit. In genere, *nervorum*, animique pathematum, maxime deprimentium potentia in ventris turbis flatulentis provocandis prorsus insignis est. Sic mulier *Upsalensis*, ob domum in vicinia deflagrantem et falsum de conjuge simul in cineres converso nuncium vehementer perterrita, in syncopen et convulsiones, postea vero

in ipsam tympanitidem incidit. Quin ullum in victu errorem commiserint, hypochondriaci, solo animo ingrate commoti, flatus sibi ac borborygmos mirum quantum augeri, laeto vero sub nuncio fugari, vel, sine omni explosione, evanescere persentiunt. Celebris *Parisiensium* medicus, in ventre mulieris valde extenso, aquarum fluctuationem se, alio cum medico, persensisse autumans, paracentesin abdominis fieri, alteram in diem constituit. Convenientes vero hunc in finem medici, omnem ventris tumorem, quin ulla evacuatio notabilis praecessisset, quasi subito collapsum admirati sunt. Nimis diu *turgorem* genitalium, quem non sola semper lascivia inducit, et mammarum sororiantium, et papillarum erectiones, ex sanguinis has ad partes (non sufficiente ad tantum voluminis incrementum) affluxu derivavimus. Experientia tandem docuit, resectos sub media erectione animalium penes, prius fune constrictos, corpora cavernosa obtulisse minime a sanguine repleta; atque si hoc phaenomenon per hypotheses de *vita propria*, de *inflatione spastica*, explicari haud queat, nervorum saltem in secretionem vaporis expansivi influxum promptissimum id satis manifestat. Injecta *octavo* nervorum pari ligatura, ventriculus a flatibus summopere intumescit; ac in permultis flatulentiis, meteorismis, intestinorum paresis, non sola atonia pro fundamento est. Venena plura, exterius etiam, ut puta per ictum, morsum, corpori adplicita, cum ventrem attollunt, potissime nervorum id imperio efficere videntur. Haud inauditum est, huic inprimis pneumatosi spasmodicae successisse *icterum*, a compressione scilicet inter tunicas intestini duodeni, valdopere extensi vel contracti, ductu choledocho. Impetigines cutaneae perversa cum methodo tractatae, vel sine causa manifesta dispersae, variolae, morbilli puerorum, haud raro abdominis in nervos, agendo (senis, jam (§. DCCXXII.) commemorati, herpetici, non minus quam feminae tympaniticae post psoram cum unguentis praepostere sanatae, exemplis) meteorismum inducunt. Huc certe tympaniae, quas consuetarum secretionum suppressio produxit, pertinent: exemplis virginis, cui fluor albus habitualis per balneum, in quo alumen solutum erat, cohibitus,

flatulentam abdominis tensionem, expansionem causavit; et mulieris eodem fluxu laborantis, hoc vero per adstringentia privatae, gravidarum in morem ventre inflatae. Docent vero haec, *symptomatice* hinc inde oriri tympaniam; quod et mulieri contigit, cui ex utero purulenta fluxerunt.

Difficilis pneumatosis tuberosae, hystericae (§.DCCIX.) explicatio. Ad partes solidas, dum spasmis constrictae, imperium in fluida deponunt, corrumpendis humoribus et evolvendo aëri occasionem exhiberi est dictum; nec tamen suppositam hanc liquidorum corruptionem tam celeriter, ac morbi nostri phaenomena docent, nasci posse, clarum est. *Hydropem siccum*, ut quondam vocarunt, *non gigni ex vapore*, sed ex fibrarum crispatione auctove sic elatere illum oriri, — ex effectu nervorum abdominis irritatorum eandem descendere et *inflationem spasticam* sistere, hac certe hypotheses modo verba luce egena offerentes, rem minime definiunt. Interim nervorum actionem morbosam evidenter hîc morbi subesse, convenimus; ast vapores, seu fluidum elasticum his in tumoribus non deesse, sed celeris secretionis, ab irritatione nervorum effectum offerre arbitramur.

De vitiis intestinorum organicis, quae modo fere *mechanico* aëriformis materiae evolutioni ac retentioni favent, jam pluribus in locis, maxime vero (§. DCXCVIII.), egimus. Coarctatio, inprimis ab *hernia*, compressio, repletio, obstructio constans tubi cibarii, quacumque ex causa inducta, vel maxime huc faciunt. Fit interdum, ut flexura coli in dextro hypochondrio, circa hepatis et ventriculi regionem, valde elevetur multumque creet molestiae: cujus causa, ut viro magno jam visum est, in principio coli, quod circa confinias ossis ilei, valvulae coli et intestini coeci situm est, residet, eo quod conveniente tono ac robore systalico, quo *sursum* pelluntur excrementa, destitutum, eorum copia infarcitur, quae ingentem flatuum materiam suppediat. In genere, viscerum abdominalium, inprimis *hepatis*, pancreatis infarctus, obstructio, fideles sibi comites flatus agnoscunt. Sub bilis effluxu negato, vel morbosa ejusdem, aquosae scilicet ac fatuae secretione, tum faeces retinentur,

corrumpuntur; tum flatus, his perfecte exsiccatis, ut in *ictero*, vix olent. Insecuta ex praevia inflammatione intestini durities, canalis hujus diametrum imminuit, restringit, et faecum per illum descensum intercipit; superiora vero loca in saccum peramplum extendi cogit. Similem pseudomembranae, interno intestini parieti adhaerentes, effectum producunt. Qui aegri paulo antequam morbus evidenter inciperet, multa ingesserunt, aut non perpauca postquam incepit, porro ingerere perrexerunt, — si alvus, ut hîc fieri solet, diu fuerit obstructa: intestina saepe habent enormi faecum quantitate, flatuum certe matre, repleta. Sic plena excrementis ex dimidia parte intestina fuerunt ab alio, — a nobis vero, in meteorismo lethali, per omnem tubum repleta simulque vermibus infarcta, conspecta sunt. In tympanitico puero crassa intestina faecibus adeo distenta fuerunt, ut colon sua mole jecinori vim attulerit, referente id alio scriptore. Major intestini a tumore vicino compressio, volvulus, vermium glomeres, polypi, hernia incarcerata, aequalem saepe effectum habebunt. Cohibendi flatus consuetudo non paucis, crassa inprimis intestina summopere extendit: illis nempe, qui flatibus per anum explodendis a juventute adsueverant. Est nempe, quemadmodum de *ructibus* jam diximus, ita et in *flatibus* ex ano emittendis, vel maximum *consuetudinis* imperium. Nobilissima *Hispaniae* matrona, a nobis, num in morbo, quo tunc laborabat, flatus sibi per inferiora secederent? interrogata; verecunde, « nulli certe *Hispaniae* feminae, nisi prima sub educatione protinus neglectae, rem tam foedam unquam succedere, atque sexus sui infantes, si hanc sibi permittant, ruditer a parentibus, nutrice, castigari, » respondit. A vero certe illi, qui de flatuum quotidie sibi prorumpentium copia laetantur, valdopere aberrant. Mentionem hîc meretur casus virginis, in flore aetatis constitutae, pro qua nostrum *Vindobonae* quondam consilium expetitum fuit. A sex jam mensibus eam et tormina, et flatus divexant. Saepe vero hi ultimi vel media inter amicarum consortio, quin id perciperet, vel si hujus rei sensationem haberet, quin illam impedire valeret, per anum secedunt, nec ullum ex involuntario hoc flatuum secessu

levamen, sed majora potius incommoda, experitur. Non tamen ideo omne huic aegrae in flatus alios libere per anum expellendos imperium subtractum erat; nec faeces ei, aut insciae, aut nolenti secedebant: quam ob rem, sphincteris ani, non quidem paralysin, majorem tamen inertiam subesse credentes, decoctum corticis quercus vinosum, pro fomento, et similis indolis injectiones in anum; in genere vero quae vires, inprimis intestinorum excitarent, praescripsimus. *Ossis coccygis* sub partu laborioso, non adeo fractura, quam *luxatio*, ut flatus praeter voluntatem mulieri aufugiant, aliquando occasio est. Ruptura, vulnera, perforatio tubi alimentaris, oesophagi, ventriculi, intestinorum, cystidis felleae, gangraena, hinc inde aëri, sicut cibis, aut faecibus, aut bili, aditum abdominis in cavum lethalem concesserunt.

§. DCCXXIX. *Prognosis.*

Pneumatosium *prognosis*, causarum rationem sequitur. *Emphysematis* quidem *traumatici* ominosa saepe comparent symptomata; ac certe, si organa vitalia copiosus aër allidat: magna erunt, ne illorum ab isto functiones opprimantur, pericula. Debita interim, ac mature satis adhibita sub methodo (§. DCCXXX.), aut vias ab arte apertas mox legit, aut in cavis animalibus stagnans decomponitur aër. *Guinenses* medici, ad morbos chronicos, ut hypochondriasin, arthritidem, sanandos, *artificiali* adeo *emphysemate*, utuntur; ac inflatos sic aegros, potu diapnoico ingesto, quousque largus sudor insequatur, dissipato sic tam emphysemate, quam morbo ipso, ad cursum strenuum sollicitant. Ab extensa nimis per aërem tela cellulosa, dispositionem ad *pinguedinem* relinqui, ex illis, quae (§. DCCVII.) retulimus, verisimile redditur. Funestioris utique significationis sunt illa, quae ex causis internis, gravioribus sub morbis, symptomatice nascuntur, ac facile repullulant, emphysemata; lethalia certe, quoties aut in vasis majoribus, in illis cerebri, cerebelli, aut ipso in corde gas elasticum colligitur.

Flatulentiae, quas gastricae saburrae generarunt; eae, rejectis his quisquiliis, sat facili labore, sub debito regimine fugantur. Taedio verum plenae sunt il-

lae, quas, sub vita sedentaria, literatis in hominibus, acido primarum viarum, vel et viscerum infarctu adfectis, aut quas major intestinorum laxitas, atonia, vel morbosa hujus canalis sensibilitas et spasmodica simul dispositio evolvit. Diuturna similium turbarum continuatio, aut frequens repetitio, intestina hinc inde sub magnis torminibus ac enteralgiis, amplos in utres distendunt; circulationem humorum per vasa illorum, ut diximus, pessumdant; et canalis cibarii atoniam et vix non paralysin, cum alvi adstrictione pertinaci, cum faecum in parte intestini debiliore collectione ac remora diuturna, et saepe haemorrhoidum molestissima symptomata inducunt. Colicam hinc spasmodicam frequenter excipit flatulenta; haec vero tandem post se trahere consuevit tympanitidem. Accedant his aut majora in regimine vitia, aut perversa irritaque medicatio; febris acuta, inflammatio, meteorismus vel ipsa gangraena in promptu sunt. Hominem sub ipsa flatus largissimi emissione subito posse mori, exemplis, magnae auctoritatis a viris nobis conservatis, ac simul de fasciarum sub largo flatuum in fine hujus morbi, secessu, necessitate (§ DCCXXX.) edocemur.

Est interim, ubi morbus lentiores aegris insidias struat. Dolor, primum atrox circa lumbos, umbilicum, mitigari multum, — venter minus obmurmurare, borborygmi rariores fieri, — peditus, si aliquis, modo silens ac placide trajici observantur. Ast vero crescit in dies anterioris, tensi magis, ac plerumque a percussione digitorum resonantis volumen abdominis; alvus quotidie fit segnior; tument magis dolentque in multis haemorrhoides; flatus tandem nulli; continuus, sed vix non inanis ructuum edendorum nisus, singultus urgent; augentur dyspnoea, anxietas, debilitas; macies saepe insignis his miseriis per annos aliquando extensis, — frequens interdum vomitus, lipothymiae, haemorrhagiae ex pulmonibus, ventriculo, hydrops aliquando ipse, febrisque tandem lenta, sitis, siccitas ardorque cutis, urinae turbidae, stranguriosae stillicidia, accedunt, ac optatum sub tantis aerumnis vitae finem imponunt. Rarissime quidem, sed interdum tamen, intestini alicujus, nimium expansi, ruptura mortem praecessit. Quae vitio organico, aut visceris corru-

ptioni superstructa est tympanitis : ea certe absolute lethalis censenda est.

Solvitur alias hic morbus subinde per alvum faeculentam, nigram, pessime olentem; per flatus, quos redeuntes borborygmi praesagiunt, foetidissimos, copiosos, ano explosos; vel, si uterus eorum sedem constituerit, ex pudendis prorumpentes; haemorrhoidum, menstruorum, fluoris albi, quondam suppressorum, per reditum; per impetiginis, a cute aversae, novam efflorescentiam; ac denique per abscessus ad partes externas benignos.

Meteorismi prognosin, saepe numero funestam, sed, quod frequenter observavimus, non ubique certe lethalem, alibi, pluribus in locis exposuimus.

§. DCCXXX. *Cura. — C. emphysematis; — spontanei. — C. pneumatosis saburralis. — C. pneumatosis hypersthenicae. — C. pneumatosis asthenicae et spasmodicae. — C. pneumatosis mechanicae. — Paracentesis?*

Pneumatosis impugnandae praecepta, ex causarum, quarum illa effectus est, natura eruenda sunt. His ipsis, in quantum id licet, remotis, vel saltem imminutis, liquidum aëreum introductum, morbose secretum, retentum, quantocyus, ne ultra divagetur, educendum; partes vero expansae, dilatatae, distractae, ne denuo huic pateant, muniendae sunt. Summi pro chirurgis momenti est, ut aërem, inprimis in capitis, juguli, aut pectoris laesionibus, quovis modo a vulnere avertant, et illo caute ex hoc expresso, unionem labiorum perfectam instituant, ac emplastro probe coadunent.

Emphysema igitur, quod aër atmosphaericus per cutem sauciatam, contusam, dehiscentem, insinuatus produxit; etsi aliquot post dies haud raro vel sponte disparuerit, non sine magnis rationibus, promptissimam hujus liquidi expansilis, elastici, priusquam majores injurias struxerit, — aut easdem per vias, forsitan obliquas, mox cum ferro dilatandas, — aut per opportunas incisiones, — loca tumefacta, crepitantia, cum vola manus versus ostia patentia, permulcendo, stringendo, comprimendo, expulsionem sibi expetit. Larga satis suoque aëre exhausta cucurbita, scarifi-

catis his locis, si ita competit, superimposita, vel super partem tumentem, in directione ad vulnus, deducta, vel tracta, non parum hunc in finem conspirabit. Quod si emphysematis a signis summaque dyspnoea, anxietate, aërem in ipso cavo thoracis delitescere, concludi posset; vel per vulnus, vel alio modo is illum intraverit; quamvis signo evidente ac certo destituamur, summum vitae periculum *pectoris paracentesim* indicabit, ab egregiis, *Angliae* potissimum, chirurgis, cum exitu, non semper quidem, sed variis in casibus felici comprobatam. Ne omnis in cavo thoracis contentus aër subito diffletur, exemplum viri, ex costae fractura pectore interno emphysematici et post operationem exstincti, hortatur.

Emphysema *spontaneum*, a causis internis, ut alterius morbi symptoma, inductum, habito ad illas potissime respectu, pertractandum est. Etsi vero lethalem illud exitum frequenter habuerit; ne tamen, ob istum, aegri curam pusillanimes seponamus, exempla feliciora nos admonent; et cum talia plerumque in febribus asthenicis gravioribus obvenerint: acetum vini, alcohol cum camphora, fomenta spirituosa, aromatica, corticis quercus peruviani decocto, aluminisque solutioni nupta, exterius, — pro usu vero interno, adaequata morbo principali remedia aliquando conducent. Caeterum nec in hac morbi specie, liquidi elastici alicubi stagnantis evacuatio, si loci natura hanc concesserit, quemadmodum in traumatico emphysemate illam commendavimus, negligenda est.

Absoluta demum liquidi aërei evacuatione, partes externae, ab eodem nimis extensae, relaxatae, cum pannis laneis, fumo aromatico imbutis, perfricandae, ac fasciarum ope aliquamdiu muniendae sunt.

Aëriformis materiae in tubo cibario ex *saburris* fermentantibus evolutionem, evolutae retentionem, hujusque multiplices effectus, prompta *faecis*, unde noviter ingesta in motus consimiles tam facile rapiuntur, correctio, vel cita eliminatio, coërcent. Nihil ea, quae vano *carminativorum* titulo gloriantur, potentiora, aromatica, spirituosa, huc faciunt; sed, praeter debitum regimen, quo causae latentis augmentum arceatur, modo illa, quae crambem iniquam immutent, vel

ejiciant, conducunt. In viro *Antwerpiensi*, a volvulo, ut medici credebant, exstincto, etsi rarum sit, faeces in *ileo* intestino reperiri, durum tamen stercus, sedecim digitis supra monocolum haesitasse, multamque solutam saburram per ileon desuper natasse, ab antiquo de flatibus scriptore relatum est; emeticis, sub ventriculi ac intestinorum majore intumescentia, extensione, vix locum concedentes, ad sola hîc confugimus cathartica. Mitiora tamen ex istis, et sic dicta *eccoprotica*, ne spasmodice contractum alicubi intestinum, drasticorum a stimulo in totum constringatur, praeferenda; atque nec ista quidem medio ac violento intestinorum sub spasmo, sed eodem, emolliente cum enemate, cum infusi chamomillae non calidi potu, jam quidquam infracto, et materia saburrali quodammodo praeparata, soluta, porrigenda sunt. *Acido* in primis viis, ea quae, cum illo coëundo, hoc idem decomponant, ac salis speciem medii constituant, opponenda: inter haec inprimis ea, quae, ut magnesia caustica, carbonico principio carent, eligenda; haec ipsa vero simul cum pulvere radicis rhei, et cum grato ac levi stimulo volatili, olei nempe distillati menthae pipericae, vel seminum anisi una alterave guttula, vel radicis zinziberis granis aliquot, combinanda sunt. Aliis leve purgans remedium, ex aquae laxativae *Viennensis* unciis sex, aquae melissae unciis duabus, salis amari drachmis sex, liquoris anodyni min. guttis decem, syrupi corticum aurantiorum uncia dimidia, si omni hora dimidia, donec alvus purgetur, uncia una ejusdem sumatur, conducit. Flatus ex fructibus horaeis nimis avide devoratis evolutos, a sulphuris accensi et dein condensati vapore, quod fermentationem impediat, illico coërceri, nos quidem, — quod scilicet quae in *doliis* lege chemica contingunt, ea vivente in corpore saepe locum non habere noverimus, ex observatione propria (aliorum tamen experientiae minime contrarii) asserere non possumus. Aqua *frigida*, cui acidum illud sulphureum commistum fuit, magis forsitan, quam id ipsum, aegris propinata, conduxit. *Putridae* primarum viarum colluviei, acidae magis naturae evacuantia, tamarindorum nempe decoctum, infuso rhei aquoso et aquae menthae junctum, conveniunt.

Huic ultimae etiam soli, ubi foetor ructuum et flatuum, saburrae putridae latentis signum offert, spiritus nitri dulcis cum fructu superadditur. Sub colluvie verminosa, tum praedicta remedia, tum illa, quae infra indicabimus, — mitiora inter cathartica vero in genere sal amarum in aqua menthae solutum, vel aquae hujus indolis soteriae, vel maxime commendari merentur.

Atque haec transitoriam magis, et ex gulae vitiis oriundam pneumatosin, seu brevioris morae, nec tam difficilis curationis *meteorismum saburralem* concernunt. Majoris vero momenti res erit, si ex causis in totum systema, maxime vero in partem tubi cibarii conspicuam, longiore influxu agentibus, venter perennis sedem pneumatosis vel intestinorum, vel abdominis constituat. Ac primo quidem de illa, quam *energicam* appellavimus (§. DCCXXVIII.), dicendum hîc venit.

Rara quidem avis morbus est, qui, longum in tempus exstensus, maxime si chyli officinam is circumdet, de virium superabundantia testetur. Si tamen ex methodo medendi vel utili, vel noxia, longe totius tandem, quam ex solo ratiocinio theoretico, de indole morborum feratur judicium; non modo de mensis unius vel alterius, sed de plurium annorum tympanitide, vere *hypersthenica,* testimonia, quorum interim partem nos nullam habemus, exstant. Evacuationis scilicet cruentae, alterius, lege sexus, aut longae consuetudinis, maxime si communi et ipsis intestinis ex alveo pridem scaturiverit, suppressio, sanguinis in haec ultima torrentem perpetuo dirigit, vasa eorum replet, extendit, nervos stimulat, secretiones pervertit novasque creat, halituosas certe, et quibus, ut fluidi elastici, nunc hujus, nunc illius formam induant, sub ignotis conditionibus principia non desunt (§. DCCIII.). Non est hinc, cur miremur, ex fluxu sanguinis per vasa uteri, haemorrhoidum tam fraterna, in subjectis robustis cohibito pneumatoses, quae de sthenica natura simul participent, oriri (§. DCCXXVIII.); easque debilitante sub methodo, ipso teste *Hippocrate*, felicius fugari, aut per spontanea adeo cruoris profluvia sanari. Sic tympania a fluxu menstruo suppresso, per

sex jam menses feminam divexans, comparente largissimo haemorrhoidum mucosarum profluvio, tandem disparuit. Aliam mulierem hoc a morbo correptam fluxus lochiorum restituit. Binas aegras a tympanitide, cum pulsu duro, inaequali, remittente, cephalaea, dyspnoea correptas, antehac sanissimas, unica et larga venaesectio salvavit. Eundem morbum in vidua, ab octo jam annis rebellem, larga ex pede sustulit venaesectio. Septies adeo repetita sanguinis missio *Vindobonensem* mulierem ab hoc morbo tandem liberavit.

Sicut ergo *hydropis hypersthenici* exempla, propria etiam e penu desumpta, quondam referemus; ita et de pneumatosi quacunque dicendum est, nec saburras ei semper, aut vitia localia, nec astheniam, et spasmos ex ista oriundos, sed nimiam quoque virium vitalium energiam aliquando pro fundamento esse: quo in casu, non excitans sane methodus, sed ea, quae stimuli exorti causam moderent ac demant, effectus imminuant, vel tollant, victum tenuem, potum aquosum, alvi evacuantia mitiora, hirudines ad anum, genitalia, vel generalem adeo sanguinis missionem indicari.

Frequentius omnino pneumatosis ex *atonia* et ex *spasmo*, in quem haec ipsa tam prona est, descendit; atque hîc est, ubi major eorum, quae cum stimulo adaequato vires aut universi systematis, aut partis magis adfectae excitant, sustentant, volatilium, carminativorum, tam interne, quam partim exterius administratorum, virtus comparet ac emicat. Maximi vero momenti est, hypochondriacos hystericasve, ne in flatibus vel ore vel ano expellendis operam consumant, sed qua possunt ratione aëris ad guttur ascensum impediant, monuisse. Quod si vero spasmodicae viscerum debilium adfectioni succurrendum est; radix calami aromatici, angelicae, valerianae, herba menthae, calaminthae montanae, hyssopi, thymi, roris marini, salviae, flores chamomillae, inprimis romanae, semina anisi, cumini, foeniculi, baccae lauri, juniperi, liquor anodynus, aetheres diversi, olea stillatitia, alcali volatile, camphora, asa foetida etc. auxiliatrices manus hîc offerunt: quas tamen, si minus caute debilioribus admoveris, internorum eas incendium, gangraenam

promovere observabis. Eo magis vero haec, nisi alvus simul aperta servetur, metuenda sunt. Clysteres igitur (si modo propter spasmodicam saepe sphincteris ani constrictionem, propter recti intestini repletionem, et propter vasorum haemorrhoidalium turgescentiam dari queant) ex eo quoque argumento, quod sedes mali in crassis potissimum intestinis quaerenda sit, tum simplices, ex infuso chamomillae, tum addita huic asae foetidae, cum vitello ovi solutae, portione, compositi, minime tamen calidi, ne fluida elastica hîc loci stagnantia ulterius expandantur, frequenter injiciendi sunt. Insignem meteorismum sub typho graviore, cum vino in anum injecto promptissime sanavimus. Clyster ex fumo nicotianae tabaci, ut legimus, ano viri tympanitici quotidie fere immissus, dolores sopivit ventremque aëre deplevit. Calor interim suspectaque indoles hujus fumi, sensibiles magis apud aegros cautionem imperant. Clysmata ex aëre fixo, a quibusdam scriptoribus laudata, experti non sumus. *Opium* quidem, quod alvum constipare soleat, multis hîc minus indicari videbitur. Atqui tamen in *colica saturnina* hoc remedium, quod saepe observavimus, prae ipsis evacuantibus, alvum, quam spasmus obturat, solvere consuevit: ut igitur non sine duce experientia vir in artis medicae exercitio quondam famosissimus, pilulas alvum purgantes cum anodynis hîc conjunxerit; alter vero, tum similia, tum potissime exiguas pulveris *Doveri* doses hoc in morbo praecipue commendaverit; quamquam opiata modo caute ac nonnisi sub majore spasmorum insultu, atque tunc oleosis, mucilaginosis rebus conjuncta, adhibenda esse fateamur. Saepe nempe crispatis admodum intestinis, oleum recenter ex amygdalis expressum, oleum quoque ricini americani magis amicum est, atque haec, quo faeces lubrefactae facilius, relaxata transmittant, inducit. Nec minus olea pinguia, volatilibus ut nucistae et camphorae, unguenti sub forma, cum laudano, combinata, et ventri, sub ejus frictione, illita conducunt. Omnia vero tum potus frigidae, tum fomenta ex aqua gelida, nive, aut glacie abdomini imposita, tum clysteres ex frigida flatulenta in colica, et in tympania, quod nos ipsi quoque sumus experti, superant. Triginta urceos aquae

frigidae effundi jussit *Hippocrates* supra corpus mulieris robustae, quae a sumpto medicamine ventre tumuerat cum dolore, dyspnoea, animi consternatione, vomitu. Quinquies ea mortua videbatur, sed ab affusione frigidae sublevata est. In equis etiam sanatae per frigidos clysteres tympaniae exempla medica *Parisiensium* Societas communicat. In meteorismo febrili interim fomenta plerumque calida, aromatica, vinosa, cum optimo effectu abdomini perpetuo admovemus. In vehemente abdominis inflatione fomenta sicca, et maxime arenam in igne vel sole siccatam, *Romani* quondam ceu magnum praesidium habuerunt. Cucurbitarum siccarum, in colica flatulenta, et in ipsa tympanitide magna saepe efficacia est. Ventrem hîc urebant veteres. Vesicantia ignis loco admota, fotus quondam celebris ex pueri urina cum lapide prunellae diu cocta, lixivium cum sale, sulphure, ac alumine, ventri imposita fuerunt: quae subsidia per stimulum extus admotum, interiorem divertendo, praecipue quod abscessus hîc aliquando morbum dissipaverit, utilitatem subinde habuerunt. Nec balneorum, maxime ubi impetigo a cute disparuit, et pellis sicca et arida de suo cum intestinis consensu molesto testatur, virtus est spernenda.

Sed cum insuperabilis saepe, in fluidis elasticis e ventre pellendis difficultas sit; tam de *siphone*, qui illa saltem, quae crassis intestinis immota haerent, attraheret, educeret, quam de *remediis flatum absorbentibus* cogitatum est.

Ad primum quod spectat, jam egregius parentis medicinae interpres, « saepius, inquit, vidimus aegros hujusmodi et colico dolore adfectos, plurimum levari flatu ex ventre per inanem clysteris fistulam in anum immissam, subinde retracto et expresso. » Cum vero admodum incommoda sit tam frequens ejusdem siphonis in anum introductio ac toties repetenda ejusdem extra hanc depletio, valvula, quae huic malo mederetur, fistulae fuit superaddita. Etsi vero hocce cum subsidio, causa morbi auferri haud queat; utilitatem tamen illius tum eventus repetito comprobavit; tum ratio ex eo quidem illustrat: quod aëre ex crassis intestinis sic educto, coli valvula venienti a tergo ex

tenuibus fluido elastico resistentiam minorem opponat; et quod magnum jam in eo, quod intestinorum ad rupturam usque extensio, pro tempore saltem, et donec aliud solamen ferri queat, minuatur, sit lucrum.

Quod vero *medicamina flatus absorbere* destinata respicit, quo scilicet magnesia calcinata, aqua calcis, alcali volatile causticum, pulvis ex ligni carbonibus inprimis pertinent, ex chemicis rationibus proposita; ea quidem sat speciosis ex rationibus haud multum promittere, anonymo sunt visa. Non etenim gas omne, inquit, intestina expandens, *carbonicum* est. Ex causticis, ne damnum aegris inferant, exigua modo, minorisque capax absorptionis portio potest ingeri; sub certis aegrorum conditionibus nec hanc quidem licet adhiberi. Potioris momenti est, causam flatulentiae, quam flatus auferre. Pulvis carbonum hydrogenio absorbendo in anum injectus, simul ac intestini cum fluidis coivit, absorbendi potentiam amittit; nec absorbentia haec medicamina, ad loca, in quibus effectum exserere queant, immutata pervenire sperandum est. — Hae objectiones utique ad lapidem lydium experientiae ulterius explorari merentur; de alcali caustico tamen dicemus: nos illud in tympania mulieris graviore, quam in clinico Instituto *Ticinensi* pertractavimus, ad exiguas satis, sed saepius repetitas ad doses, tam evidenti cum rerum successu porrexisse, ut ventris moles, melioribus ex notis, volatilibus remediis antehac resistens, paucarum spatio horarum vix non omnis conciderit. Ventriculum vero a flatu turgentem, gas *carbonicum* plerumque, vix aliud, nisi ructus illi foetidiores explodat, expandere, est notum; et cur tali sub casu, vel alcali causticum quidquam dilutum, vel causticam magnesiam, vel aquam calcis reformidare debeamus, nos quidem non perspicimus. Non sub quavis aegrorum conditione remedium idem convenire, hoc quidem illius nihil detrahit, limitatae modo, efficaciae. Potior omnino est causae, quam, brevis modo, effectus dissipatio; ast vero ubi periculum in mora est; non parvi dicatur, effectus, facile lethalis, donec aliter succurrendi occasio concedatur, suspensio. Pulverem carbonum paulo minus subtilem, liquida, quae pauca in recto et colo intestinis degunt, vix citius,

quam aër inflammabilis, penetratura videntur; et flatuum ad sedem principalem hic pulvis injectus, non est, cur venire non queat. Alio sub fine, quam ne, sub tanta artis medicae paupertate, sine justis rationibus, oblatum illi remedium ad lectulos aegrorum tentari saltem recusentur, haec minime hîc loci remetimur. Caeterum, si bilis inertia flatulentias ac ipsam tympaniam induxerit; quae hanc suppleant, amara, decoctum ligni quassiae cum aqua menthae piperitae, fel taurinum, cinnamomi cum pulvere, indicantur. Tympaniam diuturnam, ad plurima alia pertinacem, cum pulvere fuliginis, ad tres cultri cuspides e jure calido aliquoties assumpto, mulier empyrica sanavit. Ne tonica potentiora praepostere hoc in morbo, nisi fini suo jam propinquo, praescribantur, vetat major partium sub decursu illius sensibilitas et in spasmos depositio. Convalescentibus interim et aquae martiales cum guttis aliquot liquoris anodyni, et chalybis tinctura cum aqua cinnamomi vinosa, et corticis peruviani infusum frigidum, — exterius vero, ut musculorum abdominalium infractum robur revocetur; ut ipsa intestina distensionis novae occasionem tam facile non admittant, *fasciae*, ut quae cursoribus, sub flatuum expansione dolentissima tam bene conducunt, et quae vel sub ipso pneumatosis asthenicae decursu jam mature satis indicantur, conveniunt. Ex fasciarum neglectu mortem derivavit vir de morbis exercituum clarus, in homine, qui ab aliquot hebdomadis tympaniam cum febricula passus, noctu repente exstinctus est, postquam a tribus vel quatuor dejectionibus, quas dosis pilularum aromaticarum cum scilla movit, venter subito subsedit. In cadaveris abdomine nec aqua, nec aër; colon vero amplum flaccidumque fuit, ut satis capax tanti aëris videretur, quantus tumori illi efficiundo par erat. Frigida etiam ventris lavatio, cum cautela tamen, ne subintret refrigerium, celeriterque matutinas ad horas suscepta, — equitatio vero et vectio e curru, vel maxime suadenda sunt.

Parum admodum aut nihil ars medica in pneumatosi intestinali, ex vitio organico graviore oriunda, promittit. Obstructiones quidem viscerum conspicuas illa, debita et alibi describenda sub methodo, interdum

felix solvit, ac pendentes ex iis flatulentias simul dissipat, sed scirrhosae saepe ac extensae, vel ex polypis, pseudomembranis, volvulo praegrandi, adhaerente inductae intestinorum coarctationes, sacci ampliores, diverticula hujus canalis ex dispositione *congenita* persaepe exorta, calculi fellei majores atque durissimi, mesenterii tumores vix non lapidei, conamen artis vix non omne constanter eludunt; ac leve modo solamen ex victu tenui, minime flatulento, ac similibus, mucilaginosis, oleosis remediis, enematibus, exspectant.

Num a manu *chirurgica*, indomabilis arti medicae et suffocationem instantem minitans, tum intestinalis, tum abdominalis pneumatosis auxilium admittat, nunc rimemur oportet.

Quod si aëris in ipso ventris cavo haerentis symptomata tam fallacia non essent (§. DCCXXII.); — si pneumatosis abdominalis cum intestinali nunquam juncta incederet; — si illam non ex ista venisse, compertum haberemus; — si aër, compuncto intestino inflato, tam prompte semper omnis e vulnere prorumperet; — si flatu simul expansa et in suo pariete pertenuia reddita intestina peritonaeo tam vicine non adcumberent, aliquando vero huic adcreta non conspecta essent; quid propositam a viris claris paracentesin abdominis, vel et *ani artificialis* subsidium, nuper quoque in *Gallia* propositum, excluderet, fatemur, nos minime concipere.

Tanta interim rerum obscuritate concessa, cum de morbo hîc agatur, a quo certa pernicies imminet; cum impium foret, arti *chirurgicae*, limites, quos toties felices per ausus transiliit, ex solo ratiocinio assignare; cum de morbo hîc agatur, ubi auceps etiam remedium melius, quam nullum, videri posset; argumenta quoque in favorem tentandae paracentesis loquentia reticere non possumus. Verum quidem est, pauca, quae in homine hucusque instituta fuisse novimus hujus indolis tentamina, felici ab exitu non fuisse coronata; sed neque silentio praetereundum est, cadavera paucorum, qui post hanc operationem perierunt, non fuisse aperta; hinc, num gangraena, vel ulcus intestina penetrans, fatalis exitus causam habuerint, minime posse definiri. Cum summo levamine,

ut in medico *Galliae* diario refertur, bis eadem in muliere suscepta fuit abdominis paracentesis; et cum vi magna aër ex vulnere, non foetidus, explodebatur, venter concidebat, dolorque imminuebatur; sed cum canulam in vulnere non reliquisset chirurgus; aegra, tertiam punctionem recusans, interiit. Certe si ad extremum usque halitum in tympaniticis differatur paracentesis, — quod etiam de asciticis valebit; non adhibito culpa mortis adscribenda est auxilio. Felicior sane fuit *pectoris* paracentesis in homine, cui pus in thoracis cavo haerere putaverant: quo ex cavo tamen nec guttula quidem *puris*, sed *aër* cum strepitu prorupit, sanitate in integrum concessa. Thoracis paracentesin frequenter suo tempore *Parisiis* cum violenta flatus explosione factitatam fuisse, celebris memoriae medicus testatus est. Si tamen rem aliter cum *abdomine* constitutam esse objeceris; experimenta similia, quovis anno cum domesticis animalibus, tam felici cum eventu ad ipsum cavum *ventris* suscepta, quid in homine liceret, indicare tibi forsitan videbuntur. Boves scilicet non minus, quam vaccae, tempore autumni, multa herba recente aut trifolii aut napi, ultra modum repleti, turgere, inflari ventre, vacillare, atque si nullum illis auxilium feratur, concidere, ac rupto demum aqualiculo, vitam agere cernuntur. Atqui tam tristi rerum sub stato, cum tricuspide, sinistro latere, ultimam costam inter et ossa pelvis, perpendiculariter abdomini intrusa, explosa, per canulam in vulnere relictam, aëriformis materiae immensa quantitate, perituri alias animalis vitam cum sat magna certitudine, vel solis a rusticis, servari constat. Nec, si gas multum in ventriculo superfuerit: hunc ipsum perforare, atque viam illi pandere extimescunt. Nec etiam in homine, vulnera, cavum abdominis penetrantia, semper sunt lethalia; nec intestinorum laesiones mortem semper et ubique post se trahunt. Milites innumeri, abdomine, intestinis aperte laesi, cum id primum nullus exspectasset, sanitatem recuperarunt. Plenus enim ac repletus semper in viventibus venter, — universalis, aequalis, et blanda simul omnium in eo contentorum, a diaphragmate musculisque abdominalibus, compressio est. Perito-

naeum vel minime irritatum, in inflammationes promptissimum esse novimus. Cum hoc igitur intestinum vulneratum mutuo contactu, per pressionem inducto, coadunari, uniri inclinat; ac paucis ab horis saepe opus adhaesionis, concretionis jam orditur. Quod si sub prima inflammatione, faeces patente abdominis e vulnere aufugere cernamus; quo magis tamen istud clauditur: eo citius illae consuetum ad anum iter reassumunt; vel, clauso per artem vulnere, repetere coguntur. Ipsa ergo peritonaei inflammatio, quae tanta pericula minatur, solum hîc vitae conservandae praesidium est; ac hujus beneficii effectum certe in muliere *Austriaca*, quam *Vindobonense* quondam ad clinicum Institutum, amplissimo ac horrendo cum ulcere epigastrii, largiter in ventriculum penetrante, suscepimus, ab uno ex nostris auditoribus descriptum, longe sumus admirati. Quidquod vulnera ventriculi, intestinorum, quibus nullus cum fornice peritonaei, sed aliquis modo cum vicinis ejusdem tubi alimentaris portionibus contactus fuit, sub insequente inflammatione, debitoque parcissimo sub victu, cum his ipsis, sine faeculentae materiae effluxu, concreverint, mortemque sic, solius compressionis abdominalis beneficio, averterint. Atqui, si minime haec eo fine hîc referimus, ut levis momenti esse ex laesione intestinorum pericula praetendamus; ne tamen ex illa, sub abdominis inflati punctione forsitan contingente, mortem, ut a morbo praesente, indubiam exspectemus, contribuunt. Si tamen tantus ab ista metus est, cur in casu, quo aërem in ipso cavo abdominis stagnare suspicamur, quin aut inflammationis, aut gangraenae symptomata praecesserint, solum peritonaei ad fornicem, *non punctio*, *sed incisio*, instituenda non foret? In *enterica* pneumatosi, sola haec abdominis omnino nihil confert incisio; ast vero, inquiet aliquis, nisi, in domesticis animalibus cum successu tentata, nec vulneris intestino inflicti sibique ipsi relicti absolutam lethalitatem illatura, operatio auxilio sit; conclamatum est.

Quanti interim ponderis haec in favorem paracentesis adducta argumenta videri possint; et quanti in sola tympania *abdominali* (si modo satis certa foret

ejusdem diagnosis) momenti esse fateamur; plures tamen, partim jam allatae, rationes, quin *intestinali* sub *pneumatosi*, eandem suadeamus, nos omnino absterrent. Animalium nempe domesticorum, in exemplum vocatorum, morbus, non *perennis* tympania, sed *acutus* modo *meteorismus* est: in quo ventriculus, bestiis his multiplex, robustiorque, intestina, *subito* extensa, non omnem sese, post evacuationem, contrahendi potentiam amiserunt; cum *chronico* in adfectu. debiliora hominis intestina, *lente* in saccos peramplos extensa, vix non omnem elaterem ac vitalem renisum, quo vulnus sibi inflictum, forsitan nequidem excluso multum aëre, mox claudant, deposuisse videntur. Non tam raro etiam mechanica intestini, hac in parte vel illa, *coarctatio*, expansi utris confines nec a faecibus, nec a flatu forsitan, ulterius transeundos, constituit; ac demum hîc non de *sano* in caeteris animali, sed de homine, per morbum tam longum, viribus jam fracto, intestinis vulnerando, sermo foret.

ORDO II.

RETENTIONES AQUOSAE

GENUS I. HYDROPS.

§. DCCXXXI. *Vapor animalis.*

Morbus a *pneumatosi* non magis, quam *aqua* differt ab *aëre*, alienus, est *hydrops;* et quae de illa diffusius exposuimus: haec pro magna parte de isto simul valebunt. Frequentia interim aegritudinis, in quam hîc inquirimus, longe major; partium, quas illa constantius tenet, extensa magis ratio; ac symptomatum in multis diversitas, varietatum illius principalium considerationem specialem magisque sejunctam sibi expetunt.

Tela cellulosa et cava majora hominis viventis, *vapore* animali, arteriolarum per fines *secreto*, plus minus turgent. Hic vapor, alios conspicuos praeter usus, partium dictarum vicinarumque inter se concretionem impediens, vel copia majore effusus, vel diutius his in locis detentus, certa principii calorici quantitate, stagnando, amissa, fluidi densioris indolem assumit, ac in *serum* condensatur. Ne tamen hoc facile con-

tingat; vasculorum vis *resorbentium*, secernentium illa (exemplo scilicet aquae in cavo thoracis, abdominis animalium viventium injectae, ac paucis ab horis jam resorptae) major est. Lymphaticorum vasorum trunco ligato, compresso, vel quemvis alium in modum impedito, resorptionis ulterius officium suspenditur, deletur; partesque, unde hae vaporem, vel serum revehere cessant, continuato interim istorum, pro cavi recipientis cessione, affluxu, replentur, distenduntur, tument; ac partes sibi vicinas comprimendo, similem in istis humorum tenuiorum remoram, stagnationem, inducunt. Hoc vero modo, ex causis adeo levioribus, frequenter partes aut a corde longinquae, aut, laxioris ope telae cellulosae, aliis adnexae, inflantur, ac in molem morbosam tumefiunt.

§. DCCXXXII. *Intumescentiae insontes.*

Multa sunt interim, quae non tam simplicem *hydropis* naturam esse evincant. Horis matutinis, simulac experrecti sumus, facie omnes plus minus turgemus. Est nempe aliquis humani corporis, etiam sanissimi, sub certis vitae conditionibus, *vaporosus* quasi, atque non tam vasis, quam telae cellulosae proprius *turgor*, aetati juvenili communior; post horas saepe subsidens; sub animi perturbationibus majoribus, non ignoto *poetis* effectu, evidentior; sexui sequiori, priusquam menstrua compareant, vel sub ipsa graviditate, frequentior. Atqui haec singula in convalescentibus; in morbis non paucis, utpote in chlorosi, in febre intermittente, post insultus convulsivos, vel maxime se produnt; atque magis sane cum *pneumatosi*, quam *tuberosam*, *hystericam* vocavimus (§. DCCIX.), quam cum ipso *hydrope*, conveniunt. Quidquod, monente jam summo quondam *Germaniae* medico, nequidem omnis *seri* ipsius in cavis cellulosis remora, mox tanto morbo, ac *hydrops*, etiam *localis*, est indiscriminatim, ut species, subjuganda sit; ac modo satis insontem ab aquis *turgescentiam* constituat. Quoties non in feminis, quae foetum utero quidquam obliquo ferunt, *oedema* cruris, qua parte compressio fit ab illo, suboritur? Altioris quidquam staturae homines, per omnem vitam, similes circa malleolos tumores, quin id hy-

dropem localem sensu vero dicere queamus, patiuntur. Vel a simplici apum punctura, circa partem ab ictu magis dissitam, — a latente in profundis abscessu, — a pure in cavo thoracis stagnante, in partibus externis, oppositis, tumor oedematosus se prodit, hydropi vel minime, nisi solo aspectu affinis. Hydrops certe sub specie oedematis haud raro comparet; sed non omne igitur ad hydropem pertinebat oedema.

§. DCCXXXIII. *Definitio hydropis.*

Hydrops vero nobis est morbosa vaporis animalis, in fluidum seroso-lymphaticum conversi, ad cava corporis non sua secretio, stagnatio, cum partis inundatae, figura mutatae, volumine, tensione, gravitate auctis, viciniae molestis; calore, sensu, libertate, imminutis; ac plerisque functionibus, arescente simul aut mutata in pluribus renum secretione, laesis.

Quod si non omnis hydrops ex *generalibus* his signis dignosci mox queat; proprio id morbi, tam diversis ac abditis saepe corporis in locis nidulantis, atque sua in infantia tam bilinguis, characteri tribuendum, et quod illis hîc inseri haud potuit, ex specierum tradenda inferius historia eruendum est.

§. DCCXXXIV. *Diversitas.*

Proteiformis nempe persaepe natura, magnaque in multis, nec angustioribus definitionis scholasticae cancellis circumscribenda, *diversitas* hydropis est. Potest tamen haec, si tam *indolis*, quam *originis*, *situs*, *partis continentis*, *materiae contentae*, ac *incessus* ratione dividatur, non inutilem prorsus in ordinem contrahi. Ac primo quidem, vel ex *vitio locali*, vel *universi systematis* a culpa orditur; atque hoc ultimo in casu, vel *asthenicus*, vel, rarioribus sane sub rerum conditionibus, *hypersthenicus*, energicus, est hydrops. Secundo, vel alterius ille morbi effectu, *secundarius*, generatur; vel, quod rarius contingit, *primarius* est. Tertio, nullum fere corporis punctum ab hydrope immune est, ac ipsis adeo in ossibus longioribus morbosa aquarum collectio reperta fuit; sedes interim communior ad textum cellulosum (*Hydrops cellulosus*); ad caput (*Hydrocephalus*), columnam vertebralem

(Hydrorrhachia). thoracem (*Hydrothorax*), abdomen (*Ascites*), ac ad pelvin (*Hydrometra, Hydrops ovarii, tubarum, ligamentorum uteri*), defigitur; atque non minus ob symptomata sibi propria, quam ob curationis momenta diversa, praemissis quae ad hydropem in genere spectant, enunciato sub ordine, speciatim consideranda nobis veniet. Quarto, ratione partium colluviem serosam continentium, vel *independens* caeterum in his hydrops degit; vel speciali adhuc vinculo, *saccatus, cysticus, hydatideus*, coërcetur. Quinto, vel *sincerus* est hydrops; vel aliis materiis, aëriformi (§. DCCXXIII.), cruentae, purulentae, est *mistus*; quin igitur induci nos sinamus, ut sanguini, aut puri, aut chylo, aut bili, aliis quam hydropis sub legibus, in cava corporis effusis, nomen impertiamur hydropis. Sexto tandem, quoad incessum, vel brevis et *acutus*, atque tunc maxime *febrilis*; vel *chronicus*, et, si finem plerumque funestum excipias, *apyretus*, — aut *vagus*, aut *fixus*, aliquando *periodicus*, — aliâs socialis, *complicatus* est hydrops. *Endemice* hic morbus in locis paludosis ac frigidis, — nec raro, post annos austrinos; maxime vero alterius morbi, ut scarlatinae, influxu, *epidemice* regnat.

§. DCCXXXV. *Symptomata generalia. — S. secretionis morbosae. — S. extensionis. — S. compressionis. — S. fluidorum jacturae. — S. corruptionis. — Inconstantia symptomatum.*

Hydropis *symptomata*, sub specierum praecipuarum descriptione magis, quam sub generali hujus morbi consideratione, sine rerum confusione exponi possunt. Cum vero hydrops plerumque alterius morbi effectu nascatur; patet, hujus ultimi tum causas, tum decursum, vix posse ab illius descriptione separari. Sufficiet hinc, modo illa symptomata, quae hydropem in universum respiciunt, hîc loci tetigisse. Haec igitur, tum ex ipsius *secretionis perversione*, tum ex *distensione* cavi, serosam colluviem continentis, tum ex vicinae huic partis *compressione, distractione*, tum denique ex *fluidorum* stagnantium, nec ad caeteri corporis nutritionem amplius facientium, pro hoc *jactura, corruptione, irritatione*, derivanda sunt.

Secretionis perversio, plerumque partis secernentis stimulum iniquum, nec raro clandestinam inflammationem praesupponit; ac hujus demum symptomata, saepe diu ignorata, horripilationis, internum siccitatis, tensionis ingratae, ardoris, subinde doloris obscuri, profundi, sensum agnoscit. Qua ratione vero secretionis opus ad ipsam hydropis officinam quotidie augetur ac pervertitur: hac illud, quod oris cavo, cuti universae, intestinis ac renibus impositum est, plerumque imminuitur, ac vix non intercipitur. Hinc oris siccitas, viscositas, molestissimae; cutis arida, pergamena; alvus lenta et dura, urinae vero tinctae, tandemque bruneae, obscurae, turbidae, jumentosae, foetentes, sedimentosae, ac in dies parciores redduntur. Parum satis ex *chemica* liquidorum in hydrope *analysi* concludi posse, vel ex sola hujus apud varios hydropicos differentia concludimus. Pars major interim illorum ex *aqua* constat; non exiguam plerumque *albumen* in illis constituit: praeterea et *alkali fixum minerale*, et *acidum carbonicum*, et *calx phosphorata*, et *sulphuris* portio, in iisdem detecta fuerunt.

Extensionis ab aquis, potissimus effectus, *tumor* est, nunc *internus*, saepe oculis, vel et tactui subductus; nunc *externus*, ad impulsum, sub initio quidem mollis, compressioni cedens, iterumque resiliens; sensim vero magis tensus, ac digito prementi renitens. Si latex aquosus exiguis in cellulis subcutaneis stagnaverit; tumor nascitur mollis, laxus, pallidus, subfrigidus, indolens, a digiti impressione foveam, difficilius tardiusve resurrecturam, offerens: *oedema* vocarunt, erythemati, erysipelati frequenter subjectum, ac epitheton ab hoc mutuans. Si caveam occupet humor, pluribus a membranis, filisque varios in sensus divisam; suis ille loculamentis separatus, quietus, inhaeret; copia vero auctus, haec ipsa ille dirumpit, cavumque sibi magis amplum, quod is omnis inhabitet, aedificat. Tum hoc in casu, tum in illo, quo serosus latex independens ac liber haeret: tumor abinde producitur, qui sub certis conditionibus, a digito perculsus, *fluctuat*, motumque isti undosum communicat. Si vero aut profunde nimis haeret, aut involucro densiore obtectus; — aut plurimus arcteque coërcitus, aut crassus, albuminosus, gelati-

nosus, ac tenax nimis, aut membranis intersectus, remistus est latex: silet hic perculsus, nec tactui exploranti cum undulatione manifesta respondet. Ubi creberrimis sub cute cellularum membranulis interjectus haeret humor; tactus, tenacem *pituitam* subesse affirmans, etsi pinguedinis aliquid cum aquis commistum esse possit, mentitur; et ab hoc veteres errore seducti, *leucophlegmatiam*, seu mucosi lentoris sub habitu corporis diffusionem, tam saepe, ubi verus *hydrops cellulosus* subfuerat, adesse praetendebant; lentis scilicet in oculo crystallinae, cujus cellulae innumerae, arctissimae, aquam fluidissimam, ut solidescere videatur, coërcent, immemores.

Ubi cystide, vel sacco serosa colluvies concipitur; *distensionis* longe mitiora, tardiora sunt, quam si pars organica, sensibilis, expandatur, symptomata. Sic etiam ubi pede lentiore vel istius dilatatio fit; occultius haec, et sine multa aegrotantis animadversione sub initio procedit. Successu temporis interim, illi sacci, distincto ex loco, sensim ex imis ascendunt, atque tactui forsitan expositi, caeteras inter partes, prominentes se offerunt. Mobilitas conspicua his tumoribus saccatis in longum saepe tempus, ac donec augmenti ulterioris, ex loci angustia minor sit occasio, conceditur. Ob vasorum vero nervorumque defectum, hae cystides, adhaesivam, ut vocant, inflammationem, — nisi pars vicina, sensibilior, hanc suppleat, haud concipiunt; ex lympha tamen apposita nutriuntur, densantur, callescunt. Cui vasa nervique concessi sunt, pars organica, ex colluvie serosa promptius distenta: ea beneficii ex illis, non sine praeviis doloribus tensivis, jacturam, lentam subinde inflammationem ejusque effectus experitur, ac ipsa quoque crassescit, induratur. Sub majore ventris, in ascite, distensione, haud raro, nec tamen in omnibus, umbilicus summopere extensus, ac prae tenuitate pellucidus prominet. Rupti adeo non desunt exempla umbilici. Ab hydrothorace vel maximo, ipsae adeo costae exteriora versus propulsae, elevatae fuerunt. Telae cellulosae in viscerum parenchymate, vel superficie, ab aquis nimis repletae extensioni, ejusdem, successura tandem, ruptura, ac alterius, seu *independentis*

hydropis genesis adscribenda est. Evidentior simulque tristissimus in hydrope ad articulos defixo, distensionis, suo loco describendus, effectus est.

Infensissimi compressionis, a parte aquis turgente, in vasa et viscera vicina effectus, pro mole, figura, positione tumoris, in dies cresciturі, proficiscuntur. In genere quidem, si copia majore collectae alicubi sunt aquae, partis hujus deformitas, ponderis distrahentis, comprimentis sensatio, motus muscularis, actionis nervorum, circuitus humorum, caloris naturalis decrementum, suspensio, exstinctio, gangraena, sphacelus, medico se offerunt. In specie vero symptomata haec differunt. Hinc ad cerebrum, sopores, coma somnolentum, apoplexiam, amaurosin, — ad thecam vertebrarum, tremores, musculorum inertiam, paralysin, — ad thoracem, dyspnoeam, orthopnoeam, tussim, haemoptysin, decumbendi impotentiam, vasorum majorum, cordis aneurysma, palpitationes, pulsus inordinatos, intermittentes, — in abdomine impeditum cruoris, lymphae, chyli, per sua vasa circulum; hinc infarctus venarum, narium stillicidia, haemorrhoidum tumores, sanguinis vel ex istis, vel ex vasis uteri, ventriculi, jacturam, nutritionis defectum, tabem, febrem lentam, secretionis urinalis obliterationem plenariam, oedema pedum, genitalium, — ad textum subcutaneum, vasculorum systematis sanguinei externorum quasi evanescentiam, internorum repletionem, magnas pulsuum fallacias, caloris naturalis decrementum, nervorum torporem, tactus abolitionem vix non integram, viscerum autem plurimorum miram suis in cavis a debita positione, figura, distorsionem, aquarum collectio conspicua producit.

Quantus sit lymphae ad sedem hydropis concursus; quanta sit illius liquidi nutrientis, per hunc morbum secretio simulque perversio: tum solus jam colluviei serosae aspectus, materiae circa viscera quae alluit, ac inter se non minus, quam cum cavis continentibus colligat, depositae examen, sanguinis per vasa circulantis paupertas; tum instituta cum aquis eductis experimenta susceptaque illarum analysis; tum denique partium singularum, quas necdum hydrops invasit, inprimis vultus, brachiorum, et pectoris macies, pro-

vecto malo tam insignis, — quidquod universi tandem corporis, medio sub tumoris apparatu, *tabes*, ac pedissequa febris lenta, abunde demonstrant. *Seri* sanguinis ipsius interceptio non parum huc et ad *sitim* sub fine morbi tam ardentem, et ad lotii parcitatem, saturationem, contribuit; ac revera, ut paucis dicamus, *hydrops nutrientium humorum e suo systemate, suique officii desertio est.* Hanc utique saepe satis, suo pondere armati, inferiores primum ad artus, longius scilicet a cordis custodia remotos, ad malleolos dorsaque pedum, vespertinas ad horas, subdole subire, — matutinis vero sese aliquamdiu, fallaci sane obsequio, subducere sueverunt; sed, ut supra jam monuimus (§. DCCXXXII.), vel non omne hydropem oedema praenunciat; vel saepe, quin pedes ille primum invaserit, aliis clandestine potitur cavis et visceribus.

Citrini plerumque coloris, quidquam unctuosae, sub agitatione facile spumantes, ac suburinosi odoris sunt aquae ex cavis hydropicis recenter haustae. In multis tamen serosus hic latex mutabilis admodum aspectus, nunc flavi, nunc aurantii, nunc subviridis, nunc albescentis, spissescit, ad effluxum per canulam tricuspidis piger est ac viscidus, vel pseudomembranulis filisque polyposis remistus, ac interdum adeo gelatinae teneriori, vel subfluidae, vel ipsi adeo albumini ovorum non absimilis. Bruneum non minus ac subatrum ille subinde colorem offert, a cruore corrupto quasi tinctum. In aliis, aperte sanguis, etiam sincerus et multus, quin semper igitur tricuspis in manu chirurgi aberraverit, cum aquis prosiliens, medicum, affines consternit. Quoad *gustum*, aquas hydropici semel *amaras* fuisse legimus; sed, quod potioris momenti est, *dulces* eas quondam ex aegrae *Petropolitanae* abdomine eduxit Vir clarus nobisque amicus; quod nobis magnam, *diabetem mellitum* inter atque frequentem sub eo hydropem (§. CDLXXIX.), analogiam interdum intercedere, non parum confirmare, ac majorem in futurum medicorum in haec attentionem exigere videtur. Qualiscunque vero consistentiae, coloris, gustu hydropicorum sint aquae: hae, vel igni moderato, vel solius oxygenii atmosphaerici actioni

expositae, vel acidis mineralibus commistae, albuminosae, quam continent, materiae coagulum, nunc minus, nunc magis conspicuum, mox subeunt. Analysis chemica, quam sane aliam aliamque et pro vario subjecto, pro morbi indole, gradu, complicatione, diversam fuisse oportuit, humores in hydrope universim collectos *albumen* sistere, in aquae, nunc majore, nunc minore quantitate solutum, adjunctis hîc *salibus variis phosphoratis* paucaque *sulphuris* copia, docuit. Nullus certe humor animalis tam insignem principii *albuminosi* quantitatem, ac aquae hydropicorum visae sunt (utpote in *albumen* subinde vix non in integrum conversae), unquam continuit.

Saepe nimis ad explicanda in hydrope symptomata, medici ad aquarum, in cavis corporis sub eo collectarum, *acrimoniam*, *corruptionem*, confugerunt; ac inprimis subitaneam illam in *hydrothorace* ex primo somno evigilationem, ac imminentem suffocationem, ex irritante pulmones aquarum, saepe non adeo multarum, *acredine*, — in *ventriculorum cerebri* vero *hydrope*, febris sub ultimo morbi stadio, cum pulsuum frequentia ac symptomatum rapiditate, truculentia, incrementum, repetierunt. Integrum interim per annum portionem aquarum, ex viri *Rastadiensis*, ascitici abdomine extractam in vitro probe obturato conservavimus, quin ullum eaedem corruptionis prodiderint vestigium. Per plures hebdomades aquas viri hydropici, per canulam, ex abdomine lente effluxisse conspeximus; nec tamen, aegro licet ex morbo tandem defuncto, ab ipsa aëris accessione has aquas corruptionis signum dedisse observavimus. Sexcentis fere, in longiore artis exercitio, paracentesibus praesidentes, nos quidem nullum aquarum effluentium, quamvis frequenter suspectarum, foetorem, aut apertae satis acrimoniae his propriae indicia comperimus; quo credere inducimur: non pauca contrariae observationis exempla, in hominibus jam morti vicinis, aut gangraena, aut ulcere, aut pneumatosi abdominali (§. DCCXXI.) correptis, obvenisse. Magnam etiam aquis, viscera vicina in hydrope *macerandi* potentiam inesse, ex solo, ut credimus, cum *solea* dura, tepidae a sutore commissa atque sic emollita, capto experimento, non ma-

gno sane, ubi de parte *viva* res agitur, ratiocinio innixi, praetenderunt. Cum vero haec, veritatis studio inducti, afferimus; non omnem igitur aquis morbose secretis, et sua extra vasa diutius stagnantibus, a blanditie humorum sanorum aberrationem, ac irritantem in vicinas partes actionem negare, — sed modo medicorum multorum, ne de re minus intellecta, quoties id sibi competere videatur, hypotheses mox struant, attentionem excitare contendimus.

In peritonitide puerperarum (§. CCXVII.) certe, in qua hydrops puriformis acutus praecipuum inflammationis peritonaealis phaenomenon est, frequenter effusas in abdomen materias foetorem tetrum sparsisse observavimus; nec tumorum, abscessuum, operantis chirurgi digitis, incaute simul feritis, funestorum, — nec denique lachrymarum sub ophthalmitide secretarum, rodentis genas acredinis exempla nos latent.

Inter tantas ex uno morbo aerumnas, mirum sane est, aegros futurae spem sanationis rarissime deponere; ac, more hypochondriacorum illi opposito, ex sinistris prorsus avibus, laeta tamen auguria sibi capere. Confirmari quidem haec ultima videntur, dum aut innumeris e poris cutaneis rorem copiosum in guttas formari ac depluere; aut, quod saepe contingit, vesiculas, vel ampliores ampullas sero pellucido plenas, ad crura praeprimis, sibi exsurgere, atque sponte diruptas, humorem copiosum plorare animadverterint. Etsi vero et talis evacuatio serosa quibusdam fausto cum eventu contigerit; rarum tamen est, spem ex illa conceptam post paucas hebdomades non eludi; ac ea ipsa tandem sede, quae fontem salutis aperuisse videbatur, praecedente circa illam erysipelate, fatalem aegris gangraenam non prodire. Nihil etiam communius est, quam hydropis speciem unam, mox alteram pro socia acquirere; donec omne sic corpus, in aquas vix non colliquatum, utris magis informis, quam humanae imaginem figurae praesentet.

Ubi huc malorum ventum est; neque gressus facere, neque sedere, neque noctes in lectulis decumbendo transigere miseris conceditur. His tamen ob summam virium jacturam affixi, quo demum se volvant, non habent; pars vero, in quam coacti procum-

bunt, in multis profunde rubere, dolere, tandem vero livescere, excoriari, serum plurimum, acerrimum fundere, ac infausta demum gangraena notari solet. Sub tam tristi rerum positione, vel et sine ultimis his malis, sub fine morbi lethalis, saepe febris, hucusque aegris ignota, cum magno utplurimum horrore, hos corripit. Calor urens, sitim, languorem augens, succedit. Non rarum est, nunc mentem aegri vacillare, ac levia ad noctem subnasci deliria. Interdum jam, et in aliis longe citius, maculae, ad brachia inprimis et ad carpos, rubrae, sat latae, scorbuticis persimiles, efflorescunt; lipothymiae hinc inde se manifestant; symptomata in parte magis adfecta cursu celeri augentur; ac dum adfines id minime praevident, efflatur anima. Quinque circiter, ex tanta hydropicorum multitudine, aegros conspeximus, qui, dum de illis conclamatum esse nemo debitasset, — seposito quovis medicinae genere, urinarum tam insignem excreverint copiam: ut trium quatuorve spatio dierum, corpus omne fuerit ab aquis liberatum; et ut cutis nunc ab ossibus, amplissima ut tunica, laxe penderet. Felicitati huic congratulabantur, nobis interim obstupescentibus, amici: sed altera, vel tertia jam die, etsi usum restaurantium aegri minime neglexerint, subita his plausibus finem *mors* imposuit. An acutissimus hydropi *diabetes* hic successerat? An praeceps modo tantorum jactura humorum huic fato subfuit? An, si res ita est, corpus integrum quantocyus cum fascia stringi atque ita muniri debuisset?

Si hydropis inter signa characteristica, *urinarum parcitatem* non sine aliqua limitatione posuerimus (§. DCCXXXIII.); ratio est: quod aegros non paucos hoc a morbo evidenter correptos, urinas tamen longo satis tempore, more sanorum, sat copiosas ac limpidas minxisse, conspexerimus. Saepius quoque *alvus* in hydrope non arida et lenta, sed multis adeo nimis laxa est. Utroque vero in casu, sanationis major difficultas nobis se obtulit. Neque *sitis* apud hydropicos tanta est constantia, quantum quidem plerumque perhibetur. Permultos saltem observavimus, qui omni fere a potu, ex quo morbi augmentum verebantur, absque urgente illius desiderio, nisi febris aliqua hoc augeret,

per menses abstinuerint. Accedente interim ista, et morbo veterascente, extrema sane oris siccitas sitisque urgent; potu tamen vix hausto, pectore, abdomine, ab aquis jam plurimum obsessis, ventriculus in sua extensione impeditus, mox obruitur; augentur angustiae. Conditiones, sub quibus aquae, hydropem revera constituentes, *fluctuationis* tamen ope se medico haud prodant, jam adduximus; ac fateamur sincere oportet, quod, etsi aquarum in cavum aliquod corporis effusio aliquando sub ultimis modo vitae labentis angustiis contingat; non tam raro tamen hydrops jam diu subsistens, medicorum oculos latuerit incognitus. Sed saepe fluctuationis se certos chirurgi non minus, quam medici, iique non incelebres, contendunt; cum interim aquarum in cavis corporis nec vestigia quidem adsint. Sic acuti ingenii *Galliae* quondam archiater casus meminit: ubi evidens quidem visa fuit in abdomine fluctuatio; post mortem tamen nulla aquarum stagnatio, sed ventriculus ex flatu summopere extensus, comparuerunt. Sic *Parisiensis*, adhuc juvenis tunc, medicus, ad mulieris, ex ascite, ut pro certo habebat, defunctae, tumidissimum abdomen, exercitii causa, paracentesin instituit; tricuspide vero retracta, teterrimi gas foetoris per canulam penetravit venterque subsedit; aquae autem nihil in isto, sed majorem hepatis ad lobum in parte ejus concava, ulcus profundum substitit. Nostrum consilium *Bruchsaliis*, triginta abhinc annis, pro viro *Heidelbergensi*, flatibus diu vexato, a viris in arte claris expetitum fuit. Cum istis, ex relatione morbi nobis transmissa, hydrothoracem adesse, nos quoque declaravimus. Atqui post mortem brevi insecutam, nec guttula quidem aquae comparuit; sed in tubo intestinali aër quamplurimus detectus fuit. Feminam *Ticinensi* in clinico Instituto, ex alio longe morbo, quam ex hydrope, tractavimus; quae a prima juventute, levi satis sui corporis sanissimi agitatione, sonum aquae, abdominis et pectoris in cavis se alte circumvolventis tam perfecte imitabat, ut vel aures expertissimas facillime fefellisset.

Haec vero symptomatum hydropis fallacia non minus, quam extensi adeo morbi habitus pro parte quam occupat, diversus, ex sequente hîc praecipuarum ejus

specierum, propriis magis paragraphis, quam capitibus separatis inserenda, descriptione ulterius patebit.

§. DCCXXXVI. *Hydrops cellulosus.* — *H. gravidarum.* — *H. puerperarum.* — *H. scroti.* — *H. capitis.*

« Quos aqua inter cutem male habet, ut celebris *Latini* verbis utamur, iis corpus inaequale est, tumoribus aliter atque aliter per totum id orientibus. » *Anasarca*, *hydrops intercus*, hoc vitium, nobis *hydrops cellulosus*, vocatum, — ab *oedemate* nec quidquam, nisi exstensione sua forsitan majore, distinctum est; ac mollem, ut istud, atque inelasticam fere cutis pallidae, subfrigidae intumescentiam offert. Nihil quasi post morbos longos non minus, et acutos, inprimis exanthematicos, frequentius accidit, quam particulares hujus generis hydropes, praesertim faciei, palpebrarum, thoracis externi, brachiorum et crurum, nunc satis fugaces, quippe solo calore lecti dissipandi, nunc vero summe pertinaces, sensimque per omnem corporis ambitum diffusi.

Interim non sola, quae *cutem* inter et *carnes* haeret, adiposa, sed profundior etiam, ac inter musculos musculorumque fasciculos ut appendix, decurrens, aut viscera pro tegmine superscandens, eorumque parenchyma constituens, aut vasa concomitans et ambiens, tela cellulosa, morbi hujus, inter omnes hydropis species communissimi, sedes est. Patula hîc ex cellula in cellulam ubique via est: quam latex aquosus, solo nempe pondere duce, declivia, nullo musculorum motu eidem resistentia, cum superioribus perpetuo commutans, legit; et sic pedum aut lumborum frequentius, quam alium tumorem subcutaneum constituit. Suum vero carcerem, forte nimis jam angustum, ac tenuibus modo repagulis divisum, munitum, hic hydrops facilius, quam quivis alius, perfringit, ac aliam morbi speciem creaturus, aut sibi adsociaturus, dirumpit. Hoc scilicet in casu minime rarum est, hydropem, cellulosum vel externum, super omne jam corpus diffusum, vel internum, paucarum spatio horarum subsidere, ac in, pejorem hoc, asciten, aut hydrothoracem celeriter transire.

In quantum vero haecce, aut alia depletio locum

non habet, sed ingens massa seri textum cellulosum diutius inundat, infarcit; gravitas, inprimis vespertina, membrorum et universi corporis vel maxima, musculorum movendorum impotentia, nervorum torpor ac sensuum deletio, sanguinis per vasa movendi interceptio, stillicidia, caloris vitalis jactura, et demum, provecto nempe malo, ex levi causa, comprimente, contundente, corrodente, ut solo a decubitu, ab ictu, ab applicito debiliore etiam sinapismo; vesicante, vel et, sine istis, ex sola cutis tensione extrema, inflammatio, erysipelas, phlyctaenae, ampullae, saepissime vero ex istis gangraena sphacelusque sequuntur.

Versus finem *gestationis*, non tam raro, compressis forsitan venis saphenis pudendisque externis, forsitan et iliacis, aut etiam solis vasis lymphaticis, non modo pedes, crura, sed et vulvae labia tantam in molem inflantur: ut haec ultima binas vesicas aqua turgidas mentiantur, atque vaginae orificium non minus, quam illud urethrae, vix non claudant, unde partus non exigua timeatur difficultas. Plerumque tamen hanc, remediis externis, ipsique scarificationi non tam facile cum aliqua constantia cedentem, partus tam difficilis haud sequitur. A partu tumor mox omnis, sed, ut vidimus, non semper disparet. Etiam in muliere non gravida, *nympham* lateris dextri summopere aquis repletam transparentem, observavimus *Rastadii.* Scarificata hinc inde hac ampulla, eadem mox concidit; post duos tamen dies tumor rediit, donec; repetita scarificatione, hic omnis disparuerit.

Puerperae hinc inde hydrope celluloso, subcutaneo, super omne corpus extenso, laborant; in quo, ut nos quoque conspeximus, cutis, vix non trasparentis, nivea fere albedo est. Ex lacte retropulso hunc ipsum colorem venire, non magni ponderis est hypothesis. Vel enim quod sanguine plus minus orbatae sint, cute albidiore instruuntur puerperae; vel in textu celluloso subcutaneo apud illas interdum, loco seri pellucidi, *puriformis* humor, coloris lactei secernitur et anasarca constituit.

In *scroti* tunica cellulosa, apud pueros sat frequenter, rarius in viris, nisi simul vel ascites, vel hydrops universalis subfuerint, tumor evidens, utrumque scroti

latus utplurimum occupans, aquosus, mollis, cuti concolor, indolens, a compressione foveam sat diu retinens, in tenera aetate fere transparens, contingit: *anasarca scroti* dixerunt. Quamdiu modicus est tumor, rugae scroti non delentur in totum; sed ad insignem, capitisque infantilis ad molem, in viris hydropicis id saepe turget, ponderosum fit, ob summam extensionem, inter crura locum vix invenit, impressionem minus retinet, friget, splendetque. Si ulterius tumor augeatur, aut nimia sit hujus partis sensibilitas, cutis rubet, ardet, dolet, aliquando vero tam intense, ut in gangraenam inclinet, inflammatur. Rarius sub scroti magno tumore aquoso, penis, aut potius *praeputii* ille deest, fere pellucidus; sub quo scilicet pars hujus anterior informem quasi in spiram contorta, et ostium ante glandem ad superiora conversum, phimosin (§. DXXV.), ejusque effectus producit.

Ad *caput* quoque ipsum, ad frontem, tempora, verticem et occiput, tela cellulosa nonnunquam ab aquis inflatur, cutisque tensa, mollem et inelasticum, sine coloris mutatione, tumorem, nunc modo partialem, circumscriptum, nunc vero omne circa cranium extensum, ruptis cellulis, et aqua in unum quasi cavum collecta, sub percussione aliquando fluctuantem, atque subinde transparentem, offert. Ob arctam adhaesionem integumentorum capitis ad aures, musculos et pericranium, non facile hic tumor, *hydrocephali* nomine indignus, ad infimam faciei partem extenditur. Virginis viginti duorum annorum, hactenus nondum menstruatae, historia refertur, cujus frons palpebraeque supra modum tumebant. Adeo vero depressae et conniventes fuerunt palpebrae, ut eas subtollere oculosve aperire non potuerit. Universum pariter caput immaniter turgidum fuit. Contrectatum illud, mollitiem ubique ostendit insignem, et humorem sub cute fluctuantem, qui tactum superfugiens quidem, sed mox refluens recurrensque, evidenter se prodidit. Reliqua facies, non secus ac frons, albedine insolita pallebat. Porro tumor ille semel et iterum iterumque recurrerat, lente semper subsidens; sed, post breve tempus, periodice repetens. Simile fere pueruli trimuli exemplum est, cujus caput contrectatum, molle erat, et

cum digitis pressum, in fossulas subsidebat, radiisque solis vel candelae expositum, pellucebat.

Aliquando profundius haeret latex aquosus, scilicet vel inter galeam aponeuroticam, vel, quod, etsi veteres saepius de hoc morbo locuti sint, duobus modo, nobis cognitis, exemplis constat, pericranium ipsumque inter os calvariae. His in casibus oportet sane tumorem magis tensum magisque circumscriptum esse, digito prementi minus cedere, ac dolorem simul subintrare. Sic viri exemplum consignatum est, crudeli hemicrania et insomnia per annum adfecti. Tactu exacerbabatur hic dolor, et de nocte ingravescebat. Cum omnia hucusque incassum fuissent tentata, jussum fuit postico capiti cauterium inuri. Effluxit ubertim per plures dies aqua viroris insignis, ac bili prasinae similis; aeger vero prorsus restitutus fuit.

§. DCCXXXVII. *Hydrocephalus. — Hydrocephalus meningeus. — Hydrocephalus encephalodes. — Hydrocephali chronici symptomata. — Hydrocephalus acutus. — Symptomata. — Prodroma. — Sympt. stadii I. — Incertitudo. — Sympt. stadii II. — Incostantia symptomatum. — Sympt. stadii III.*

Vitium, non minus domesticis animalibus, ut equo, vituloque inprimis, quam homini commune, *hydrocephalus*, seu aquae, morbose secretae, in ipso cavo cranii collectio, est. Varias illa sedes in hoc sibi eligit, atque nunc ad meninges (*Hydrocephalus meningeus*); nunc vero, ac longe frequentius, ipsum ad cerebrum (*Hydrocephalus encephalodes*); aliquando autem singulis his in locis (*Hydrocephalus universalis*), — quidquod (ut exemplo, in actis R. Academiae *Goettingensis* adnotato, constat) *cellulosi hydropis* sub specie, ad caput externum simul (*Hydrocephalus complicatus*), restagnat. In utraque hydrocephali specie, aquarum collectio nunc lentius (*Hydrocephalus chronicus*), — nunc celerius (*Hydrocephalus acutus*), — atque nunc primaria meningum, cerebri, cerebelli adfectione (*Hydrocephalus idiopathicus*), — nunc alterius morbi imperio (*Hydrocephalus symptomaticus*), non sine conspicua symptomatum differentia, absolvitur. Nec etenim ratio est, cur, hydropem *encephaloden* plerumque,

si cerebri apud infantes ventriculos tangat, *acutum* esse fatentes *meningeum* ideo nunquam cum febre ac more acutorum morborum incedere, semperque *chronicum* esse praetendamus. Frequenter omnino *congenita* in ipsis calvariae ossibus vitia hydrocephalum aut invitant, aut saltem comitantur. Suturarum cranii sera coalitio ac morbosa dehiscentia, nec non ossium sesamoideorum numerus major, laxiorque cum cranio commissio, cohaesio, potissime huc spectant: quibus utpote contingit, ut exteriora versus cedant ossea, infirma nimis, his in locis repagula, et collectis ac turgentibus sub meningibus aquis, — vel solis (*Hydrocephalus meningocysticus*), vel comitanti has cerebro (*Hydro-encephalocele*), tumorem mollem, inelasticum, circumscriptum, efforment; sed praeter *organica* haec vitia calvariae, sunt certe alia, quae, sicut caeteris corporis humani in locis, ita quoque ad caput, et ad partes ejus non minus *continentes*, quam *contentas*, hydropis, ex *causis* magis *generalibus* pendentis genesi faveant (§. DCCXLIX.).

Plures varietates, veteribus haud ignotas, *Hydrocephalus meningeus* sub se comprehendit. Vel enim 1.°) inter ossa cranii, et annexam his duram matrem, — vel 2.°) inter hanc, arachnoideamque membranam, — vel 3.°) hanc inter et piam matrem, — vel 4.°) hanc ultimam inter ipsumque encephalum, — vel 5.°) demum inter duplicaturam durae meningis, aquae restagnant. Ob strictissimam durae matris cum interna calvariae superficie connexionem, praestantissimi quidem anatomici, intermedias hîc fieri posse aquas, vix non negarunt; sed exempla, etsi rariora, quae, absque clarorum virorum injuria, rejici non possunt, contrarium omnino docuerunt. Binis certe in casibus, infra referendis, ossa cranii superiora, tum interius, a dura matre, tum exterius, a pericranio, separata, utroque vero in loco ab aquis inundata fuerunt. Aquarum tum inter duram matrem et arachnoideam membranam, tum inter hanc et piam meningem collectarum exempla, tam copiose vel aliis, vel nobis ipsis oblata fuerunt: ut eorum mentionem hîc specialem injicere, superfluum videatur. Praestat vero alterum saltem, quod laticis serosi inter piam meningem ac cerebrum col-

lectionem illustret, iisdem praeferri. Novem libras aquae sub meninge pia detexit celebris quondam *Jenensis* medicinae professor in hydrocephalo. Pia mater dereliquerat gyros omnes substantiae cerebri corticalis, et in multis locis illa disjuncta conspiciebatur ab arachnoidea, quae a parte dextra separata pendebat. Totum cerebrum erat compressum. Vix parvae striae supererant ex medullari substantia cerebri. Corpora striata vix pisum magnitudine aequabant. Thalami nervorum opticorum fere disparuerant, et vix filum referebant nervi optici. Omnes nervi, qui ex cerebro et medulla oblongata oriebantur, majores vix erant; cerebellum vero vix avellaneam nucem magnitudine aequabat.

Aquarum secretio morbosa in ipsam cerebri, cerebelli *substantiam,* aut illius in *ventriculos* facta, hydropem *encephalodem* constituit. Parum veteres hac de hydrocephali specie (vel quod eos, qui hujus causa perierant, ex febre in *lethargum* terminata occubuisse autumaverint; vel quod rarius cadavera humana lustrandi occasionem nacti sint) noverunt. Solet vero latex aquosus vel *cystidi, hydatidi*, inclusus coërceri; vel *independens* cerebrum, potissime vero ventriculos ejusdem, nunc tantum laterales, et quidem modo non nisi unum ex istis (*Hydrocephalus encephalodes dimidiatus*), modo utrumque, nunc vero singulos, — aliquando adeo nec loco *septi lucidi* lamellis intermedio excepto, inundare. Frequenter satis *hydatides* in omni quidem cerebri, cerebelli substantia, sed maxime ad *plexus choroideos* in ventriculis lateralibus, repertae fuerunt. Pars istarum interim non tam veras ad hydatides, quam potius ad *taeniam*, quam *hydatigenam* dixerunt, revocanda est. Saepius ex cystide, hydatide nimis turgidis, ac tandem diruptis, aquarum effusio in partes vicinas, ac in cerebri praeprimis *ventriculos,* contingit. Sed et sine manifesto satis plexus choroidei vitio, tanta saepe aquarum moles in lateralibus cerebri ventriculis reperta fuit: ut hi, ad illas, a duabus, novemque unciis, ad totidem adeo libras et ultra suscipiendas, secum ipsis aliquando omne cerebrum, gyris ejus prorsus deletis, ad chartae scriptoriae tenuitatem illud extendendo, in amplissimam

vesicam dilataverint. In puero quinquenni, cerebri medulla ab aquis adeo fuit distenta, ut instar alicujus crassioris membranae adhaeresceret undique arcuatae dissolutorum ossium circumferentiae. Innumera hujus indolis exempla ex consulto hîc, brevitatis studio, praeteribimus. In ipsa *cerebri substantia*, plerumque tunc molli et quasi dissoluta, quandoque, licet rarius, aquas detexit culter anatomicus. Sic miles, sub vertigine promptius exstinctus, in sinistri cerebri lobo, cavum, ovi magnitudinis, aqua repletum, obtulit. Saccus, fere pintam serosi liquidi continens, in alio, eminentiis quadrigeminis infundibuloque incubuit. Post diram, tres per annos extensam cephalaeam, ac mortem sub convulsionibus subitaneam, retro dextrum ventriculum, hydatis magna, gelatina pellucida praegnans, ac in medullarem substantiam protrusa, describitur. In hac ipsa vero, interdum *cava morbosa*, prorsus *vacua*, reperiuntur: quae serosus latex quondam replevisse, resorptus vero iterum deseruisse, videtur. Nec tam rarum est, hoc in morbo, interdum etiam sine isto, *tubercula*, illis pulmonum fere similia, variae magnitudinis, nunc *nuda*, nunc *cystide investita*, in cerebro, nervorum opticorum ad thalamos, ad ventriculos laterales, ad cerebellum vero saepius, reperiri.

Quoties vero talis aquarum collectio morbosa vel ad meninges, vel ad cerebrum, cerebellum, vel utrimque, contingit: toties, varia, pro calvariae cessione aut aliqua, aut nulla phaenomena exterius quidem occurrunt. Calvariae theca in foetu, primis mensibus, membranacea magis, quam ossea, inprimis ad suturas, est. Hinc in ipsa hac, vix concepti hominis aetate, vel minima ad istas resistentia est; atque, ut plures abortus docuerunt, frequentior hydrocephali genesis occurrit. Eundo quidem, quotidie in utero crescit calvariolae firmitas; sed major humani moles capitis, quo per pelvim maternam transiret; ossium, quae cranium constituunt, flexibilitatem, mobilitatem, qua se, partus sub opere, vicissim superscanderent, capitisque sic diametrum imminuerent, requisivit. Ab ipso vero partu, inprimis difficili, absoluto, compressi sub hoc, calvariae parietes, lente iterum a se ipsis recedunt; atque locis, quae *fonticulos* dixerunt, adeo, ut

motus cerebri hîc sensibilis reddatur, dehiscunt; in aliis vero, ubi gradatim inter se concreturi sunt, vel ubi sesamoideis, aequo forsitan copiosioribus, locus erit ossibus, parte modo membranacea muniti, parum satis interioribus, mole forsitan celeriter auctis, resistunt. Quod si igitur causa hydrocephali quaecunque, sub tali calvariae, tam cereae, conditione, vel ipso in utero subintret; oportet sane caput foetus, ad molem viis pelvis longe majorem intumescere, partumque ejus, nisi prius perforati, quod et nobis sub artis obstetriciae exercitio obvenit, impossibilem prorsus reddi. Ubi vero caput illaesum et vivente foetu pelvim transiverit; augetur hoc in dies tam volumine, quam pondere, ac ejusdem suturae continuo magis, ad tres quatuorve adeo digitos transversos, dehiscunt: ita, ut justo longe minor sit faciei ad calvariam proportio; ac ut illa quidem *infantilis*, haec vero, successu temporis, vix non *gigantea* esse videatur. Inprimis frontalia, interdum et parietalia, nunc extrorsum pelluntur ossa; sub initio vero, inferiora versus aquae premunt, basin cranii *complanant*, et sic orbitarum cava angustant. Eodem igitur tempore, laminae orbitales omnem fere angulum, quem cum osse frontis protuberante faciunt, propter nimiam extensionem, amittunt. Orbitarum hinc cavitatibus vix non obliteratis, oculi foras et deorsum adeo propelluntur ac prominent, ut, cum attolli nequeant; palpebra inferior eos pro parte dimidia, ad centra pupillarum usque, obtegat: quo certe signo fere solo, vel reliqua capitis parte obvelata, hydrocephalum, ut jam pridem magnus *Bataviae* anatomicus docuit, dignoscimus.

Nec ullum fere calvariae punctum hoc a malo immune est. Rarissimam speciem eximius *Scotiae* anatomicus descripsit. Tumor scilicet mobilis, parvus, supra nasum foetus vix utero exclusi, quinto aetatis anno, adeo, ut omnem nasum cooperiret, increverat. Mollis erat, et indolens hic tumor, atque hinc inde modo quidquam duri ad illum comparuit. Exscisso tumore, ossa narium hoc in loco incompleta conspecta sunt. Interna vero narium membrana, sub respiratione infantis, nunc intra, nunc foras movebatur. Copiosus, et qui sisti non potuit, aquarum effluxus hoc e loco,

ad sextam usque diem, qua puer convulsus periit, secutus est. Similem huic casum, a tumoris, nucem avellaneam aequantis, radicem nasi occupantis atque fluctuantis, sectione cito lethalem, *Goettingensis* vir celebris adnotavit. Tumor magnus ad frontem puellae quadriennis, in actis *Suecicis* describitur: a cujus compressione versus caput, tinnitus aurium et somnolentia sequi solebat. Insignis quondam medicus *Helvetus* puellulam vidit, sexto aetatis anno, cum maximo tumore ad occiput defunctam. In cadavere patuit, hunc tumorem per foramen exacte rotundum, in osse lambdoideo communionem habuisse cum capitis partibus internis. Ventriculi cerebri simul ultra libram aquae sanguinolentae continebant. Magni ponderis observationem vir de pathologica anatomia bene meritus consignavit. Infans nempe, sexdecim a mensibus in lucem positus, tumorem mollem, digiti minimi crassitiem habentem, a magno calvariae fonticulo ad occiput usque extensum, illi obtulit. Compressus ab uno latere hic tumor, ad alterum, magis tensus, crescebat. Ubique compressus tumor, in totum nequaquam disparuit; facies vero infantis sub hoc tentamine leviter convulsa fuit. Ad fundum tumoris, orbiculare in cranio foramen latere, tactus docebat. Morte hujus prolis ex variolis insecuta, cadaveris sectio, sub cute, tumorem cranii obtegente, aquam detexit, quae ex cavo calvariae, per dehiscentem sagittalem suturam penetraverat, ac *inter duram matrem et ossa cranii* sedem suam habuerat. Apud alium scriptorem, occiput fuit apertum; pericranium vero valdopere extensum, omnem fere cerebri molem continuerat. Tumoris ex occipite instar vesicae pendentis, sub quo ossis defectus manifestus fuit, ab *Anglo* chirurgo fit mentio.

Non mirum hinc, si rupto demum et corrugato, vel consumpto, vel per cranii, aut spinae summae foramen abscesso, medullari hoc pariete, ipsum adeo cerebrum quibusdam defuisse in totum, a multis sit creditum; ut decem circiter nos ipsi foetuum ejusmodi humanorum, ut vocant, *acephalorum*, specimina, museis *Ticinensi* ac *Vindobonensi* pathologis commiserimus. Sic foetus illo in museo conservatur, qui bursam quasi, vel saccum a meningibus formatum, ce-

rebro informi repletum, post occiput pendentem, ostendit. Sub hac bursa, spina bifida fuit, deficientibus simul spinae integumentis; ita ut certum per tractum spinalis medulla sub oculos caderet. Oculi, ob cranii et colli defectum, ad supremam capitis partem positi, *caput ranae* potius, quam hominis, sistebant. *Acephalorum*, a viro claro, cujus indefesso labori museum *Ticinense* quamplurima praeparata pathologica debuit, in nosodochio *Mediolanensi* dissectorum copiosa exempla docuerunt: omne fere hoc vitium *in defectu partis osseae seu cranii* consistere.

Saepe caput infantis mox a partu nulla malae conformationis indicia offert; sed unum alterumve demum post annum, futuri vestigia morbi parentes in haec attentos, maxime si aliam suis ex prolibus hoc mali genere perivisse meminerint, terrent. Praecipua ex illis sunt: caput, pro aetate, caeterique corporis pro habitu, majus, ponderosius; oculi prominentes; morositas, tarditas ingenii, loquelae, incessus; segnities major, somnolentia. Quod si vero lentior ossium ad cranium coalitio, futuri hydrocephali suspicionem non absque ratione injiciat; in propria tamen prole, cui diu post partum caput multo nimis amplum et grave fuit, et cui vix quinto aetatis anno *fontanella* sic dicta disparuerat, hydropem calvariae nequaquam, sed elegantem satis corporis formam ingeniumque felix successisse gavisi sumus. Quibus vero tam felices esse non contigit: illis, nunc citius, nunc lentius, moles capitis ad enormem aliquando augetur amplitudinem. Sunt nempe, quorum calvariae viginti quinque adeo pollicum circumferentiam, et ultra, agnoverint; ac similes quondam museo pathologico *Ticinensi* conservandas tradidimus, nostrosque in usus delineari curavimus. Non aequali interim haec in omnibus ratione incedunt. Multis nempe ossa cranii, ad tantam amplitudinem expansa, rarescunt, attenuantur, ac pellucida prorsus fiunt. Immensae molis capita infantum conspecta sunt, quorum ossa calvariae, posito ex parte adversa lumine, adeo erant diaphana: ut ipsi quoque sinus per illa transparuerint. In aliis, quod iterum nos quoque vidimus, ossium istorum adeo non imminuta, quam potius aucta, observatur densitas, crassities.

Plurimi revera infantes hydrocephalo correpti, primis jam aetatis suae annis, vitam miseram cum morte commutant; sunt tamen alii, qui viginti, et plures adeo annos attingant; inter quos varii tum aliis, tum nobis ipsis, ossa cranii perfecta inter se coalita offerebant. Talia nobis *Mediolanensis* etiam juvenis, qui decimum nonum aetatis ad annum cum insigni hydrocephalo pervenerat, a morte, postquam hic dicto museo commissus fuit, ostendit. Virum triginta quinque annorum, in cujus cerebri ventriculo dextro vesica pomi parvi magnitudinem habens et aqua repleta detecta fuit, vidit celebris *Genevensis* medicus. Hydrocephali vigintiquatuor annorum historiam fasti medici conservant; ut qui capitis tumor, post sextum aetatis mensem jam inceperat. Ad annum septimum, brachia et crura resoluta sunt. Cranii suturae post mortem obliteratae, et cranium crassissimum, reperta fuerunt. Cavum calvariae mensuras aquae continuit quatuor cum dimidia, cujus pars in cerebri ventriculis stagnabat. Alvus huic aegro per sex annos fere semper obstructa esse, faecum vero perparum ea excernere consuevit. Si alvum cum sennae infuso laxare mater tentabat; id filio mox convulsiones excitare solebat. Feminae, postquam a sexto nativitatis suae anno, immensae magnitudinis hydrocephalo ejusque symptomatis, prope *Upsalam*, laborasset, *quadragesimo* tantum et *quinto* aetatis anno hoc a malo exstinctae, illustre exemplum exstat.

Quod vero non omnis hydrocephalus volumen capitis constanter augeat, non minus docuit observatio. Quotiescunque nempe firmitatem ossa cranii jam majorem adepta, et suturae jam satis obliteratae sunt; molis morbosae illud signum, diagnosi facem haud praefert. Sic etiam, ubi, acutiore sub morbo, celerior, impetuosior est aquarum in cerebri ventriculos, vel inter meninges secretio: quamvis, alia sub rerum positione, impossibile non foret ab his cranium dilatari; promptior tamen vel ab ipsa morbi atrocia, vel a fluidis effusis, in cerebrum lethalis effectus est, quam ut expandendi cranii mora satis longa supersit.

Chronicus quidem *hydrocephalus*, cum aucta praeter morem capitis mole, cum venarum externarum

inflatione, ac suturarum dehiscentia incedens, vel ex sola, ut diximus, tum frontis, tum inprimis orbitarum configuratione, arcuumque superciliarium elevatione; et ex eo, quod aeger ponderosum nimis caput proprium vix humeris erectum ferre queat, sed potius id ipsum, nunc istis, nunc mensa, nunc stragulis sustentare conetur; vel adeo quod interdum percusso cranio, aquae mox fluctuent, jam satis cognoscitur. Accedunt his varia ex cerebri, cerebelli, vel interiora versus, vel ad exteriora, *compressione*, *distensione*, symptomata. A *compressione* per aquas, *supra* cerebrum, cerebellum ponderantes: haec ipsa, ut exemplo in anterioribus adducto jam liquet, sensim in arctius spatium urgentur, *densantur*. Ab hac scilicet causa, haemisphaeriorum cerebri convexitatem deletam fuisse legimus, atque tam planam, ut ejus superficies, cum linea ab ejus *trabe* ducta, parallela decurreret. *Extensionis* plura hoc in tractatu recensemus exempla. Ab utraque hac causa varii effectus sequuntur: somnolentia, vel et insomnia; ejulatus fere continui, pavores, stupor, cephalaea, hebetudo; corporis universi, praeter caput monstruosum, macilenti, plerumque brevioris, segnities, lassitudo; sensuum odoratus, visus, gustus, auditus, obfuscatio; lacrymatio frequens, loquelae tarditas, pedum frigus, deambulatio difficilis aut nulla, variae paralyses, musculorum tremores, convulsio. Hinc inde a capitis pondere insigni, aliquando pondus totius corporis infantilis ultra dimidium aequante, spina infirma curvatur.

Admirationem tamen omnium percellat, oportet, non infrequens infantum, ab insigni adeo hydrocephalo, tum meningeo, tum encephalode correptorum, quibus mentis functiones vix non omnes diutissime prorsus fere intactae manserunt, observatio. Satis hilares aliquando per duos tresve annos hi miseri, incedere ac loqui adeo addiscunt, nec ullis tentantur convulsionibus. Puellae biennis historia huc pertinet, cujus caput, septem spatio mensium mole ita increverat: ut post mortem novem fere aquarum librae in cerebri ventriculis fuerint repertae. Calvaria fuit prorsus membranacea, tantaque dumtaxat sede ossea, quanta calvariae puellae erat amplitudo, priusquam

caput extra modum incresceret. Cerebri universa basis nervorumque productiones secundum sanitatis leges se habebant; et puella, ad mortem usque, *sensibus integris* fuit usa. Paucis tamen ante obitum diebus, erecta aegra, vel corpore ejusdem paulisper commoto, mox tussis et spirandi difficultas sequebantur, cadebant lacrymae vultusque sanguine replebatur. — Quinque libras aquae puer hydrocephalicus, cujus apud veridicum scriptorem fit mentio, obtulit; qua, cranio effusa, fere vacuum hoc visum est, licet puer *integra semper mente* hucusque vixisset. Octennis puer, tam magno hydrocephalo instructus, ut filus capiti circumductus duos pedes cum quatuor pollicibus metiretur; *vivax* tamen fuit, ac *judicio*, ut similis aetatis pueri, *memoria* vero *acuta*, gaudebat. Sat magnam adeo corporis, non male nutriti, proceritatem, ex infelicibus his aliqui attingunt.

Quamvis vero tanto spes nulla morbo affulgeat; in casibus tamen rarissimis, si *vaga* hydropi natura sit; justum eventus melior timorem eludit. Principis *Vindobonensis* filius, a sex mensibus utero exclusus, singula hydrocephali chronici signa, caput valde magnum, oculos deorsum protuberantes, nobis exhibuit. Tam hebes vero hic infans fuit: ut post annum, nec nutricem quidem distingueret; nec aliquid appeteret; aut, nisi ori quasi intrusum, commederet. Cum vero vel minime de conservatione hujus pueri speraremus; qua ratione hydrops *ascites* ei natus est, ab hydrocephalo ille restitutus fuit; et ascite etiam a nobis feliciter profligato, convaluit. Post septem tamen annos, idem hic puer, capite adhuc magno, statura vero, pro aetatis ratione, breviore instructus, subito febricitare, de capitis dolore conqueri, hoc aegre humeris gestare, et unam modo in partem mensa vicina sustentare coepit. Porrectis iterum debitis auxiliis, sanitatem ille obtinuit, ac eadem adhuc fruitur illaesa. Duo fere similia exempla hydrocephali, *acuti* tamen, a redeunte non minus, quam a superaccedente *anasarca* feliciter dispersi, *Genevensis* hoc de morbo scriptor egregius adnotavit. Singula hydrocephali symptomata interdum, ubi *scrophulae* in conspectum venissent, fuisse dispersa, nuperrimus quoque de hoc morbo scriptor *Anglus* confirmavit.

Hydrocephalum *acutum*, ut ex dictis hucusque apparet, non ad solos *cerebri ventriculos*, et quidem singulos, limitantes, quousque pia mater, sicut ad istos, ita inter gyros medullosi hujus visceris sese insinuat: illinc morbosae secretionis ac hydropis encephalodis *acuti* quoque officinam agnoscimus. Potest quidem sedes diversa, ubi aqua in cerebro haeret, particularia quaedam symptomata provocare: quemadmodum si in ventriculis lateralibus cerebri, aqua collecta thalamos nervorum opticorum comprimat; potest in visus phaenomenis adparere quidquam, huic varietati hydropis proprium; sed unus idemque morbus erit, quocunque demum cerebri loco stimulus acutior secretionem laticis serosi pathologicam pede celeriore producat. A stimuli igitur, ac subjecti, in quod hic agit, ratione, magna illa differentia symptomatum, vel sub *chronico*, vel sub *acuto* hydrocephalo scaturit: ut nempe in illo, vix alia, quam *serosae apoplexiae* lenta indicia, partim ex loco quem aquae occupant, diversa, — in hoc vero *febrilia* primum, et ab illis *encephalitidis* (§. CXL.) non multum, nisi gradu, aliena, — mox vero, tum ad ipsam partem adfectam, tum ad loca quae magis cum illa consentiunt, *nervosa*, et quidem partim *convulsiva*, partim vero *paralytica* phaenomena praecipitanter sibi succedant. Demptis majore, quae cerebri ventriculis est, auctoritate, hujusque in sensuum nervos conspicuos imperio, aliarum etiam regionum encephali hydrops *febrilis* et *acutus*, diversa non minus a *lento* symptomata, et praecipitem decursum, ut saepe vidimus, agnoscit.

Mirum est, *hydropem ventriculorum cerebri acutum*, pro dignitate ac spatio locorum, unde nomen acquisivit, vix prius fuisse cognitum, donec insignis anatomici *Itali* industria, tardius vero celebris in *Gallia* chirurgi solertia, ac tandem, nostris temporibus, *Angli* medici expertissimi (potior omnibus praegressis) descriptiones accederent. Multum quidem a recentioribus his fuit superadditum; sed, quod dolenter hîc fatemur, non satis, quin errori in diagnosi, saltem sub morbi principio, quamplurimus in hanc usque diem et fuerit, et diu mansurus sit, locus.

Hydrops igitur *ventriculorum cerebri acutus*, morbus est, infantili quidem aetati magis communis; non tamen huic soli proprius; sed ad omnem aetatem sexumve extensus, dentitionis sub opere, post convulsiones, post morbos a vermibus frequentior, rarius et sexto a partu mense conspectus. Ex viginti aegris hujus generis, primo de his *Anglo* scriptori oblatis; praeter unum, caeteri omnes inter primum et decimum sextum annum hoc malo laborarunt. Inter ultimum hunc, decimumque nonum annum, hic morbus alteri, ejusdem gentis medico eximio aliquoties est visus. Viginti annorum juvenis robusti, nona die hoc a morbo (aquis non modo ad cerebri ventriculos, sed ad fossas etiam occipitales, et ad canalem vertebrarum collectis) trucidati, exemplum illustre *Galliae* diaria medica conservant. Aliud viri quadraginta quinque jam annos numerantis, ex hoc morbo defuncti, annales medici *Montispessulani* nuperrime retulerunt. Non rari, sed et nobis frequenter oblati sunt casus hydropis, tum meningei, tum encephalodis, sub febribus acutis diversae indolis, symptomatice progeniti. Etsi vero sexum *femineum*, ut omni fere hydropi, sic et huic, magis subjectum esse quidem monuerint; difficilis tamen non minus ac incertus, nec aequalis apud omnes, hujus indolis est calculus. Alacrioris ingenii, et robusta magis constitutionis proles videntur utique huic morbo, prae aliis, subjectae; non desunt interim tardioris quoque spiritus corporisque debilioris infantes, hydropis hujus acuti victimae.

Magna in descriptione *symptomatum* hujus morbi circa primordia ejusdem exponenda difficultas occurrit; ac etiamsi attributa decursui hujus mali *tria stadia* ubique non vana sint; minor tamen fides unico, ex arteriarum habitu ac motu petito, signo praestanda est. Sed juvat, quo demum ordine plerumque in *acuto hydrocephalo* symptomata sibi succedant, succincte hîc exponi.

Ac primo quidem, si aliqua istius adventum signa *praenuncient*; ea, vel morbi febrilis, secretionibus perversis faventis, vel sensorii communis primario modo adfecti, aequivoca sane, symptomata erunt. De illis hîc mentionem non facimus. Ad haec vero, apud in-

fantes, pertinent: singularis incessus, cruribus nempe sub eodem non resolutis, quam potius, magnos ad gressus faciendos, praeter modum elevatis, cum facili, plana etiam super humo, pedum offensatione; capitis gravitas, rubor aut pallor faciei inconsuetus, fugax; oculorum nitor amissus, vel et rubor; lucis, rumoris, clamoris, motus fortioris (non tamen semper, ut vidimus, gestationis ac dulcis cantilenae) intolerantia; frontis, genarum, oris calor major. Si fari puer potest, de capitis, abdominis dolore querelae; minor plerumque, non tamen in omnibus, ciborum appetentia; hinc inde, inprimis succusso corpore, vomitus; gressuum, si quos jam facere infans didicerat, vacillatio, suspensio: decubitus supini, in unum saepe latus, desiderium; languor, debilitas universalis; alvi major segnities, urinarum insolita parcitas, impetiginum, forsitan praegressarum, exsiccatio; animus morosus, in fletus pronus, inquietus; solitudinis amor; suspiria, anxietas, somnus sub pavoribus interruptus, aut fere nullus. — Atqui tamen haec fere singula, si futurum ventriculorum cerebri hydropem; — non minus alium quemcumque morbum, inprimis dentitionem difficilem, indicare queunt, symptomata. Attentionem tamen inter haec majorem utique, tum organorum visus, auditus major sensibilitas, tum motus quidquam rudioris aversio, et in vomitu, anxietate, vel et tussi provocandis potentia, tum calor dolorque capitis magis continuus, excitare merentur. Tacitum quasi *delirium,* vel antequam febris accessisset, infans felicissimi ingenii, octodecim ante menses nata, cujus soror ex acuto hydrocephalo jam pridem, quod et ipsi contigit, perierat, in eo nobis prodidisse est visa: quod languida et moesta per cubilia duci cupiens, in quovis horum angulo sollicite et anxie, quasi rem dilectam vix amissam, quaerere, ac nomine incognito, neque unquam antehac pronunciato, indicare conaretur.

Quemadmodum vero prodroma symptomata vel prorsus deficiunt; vel, si compareant, parum lucis hîc accendunt; ita et illa, quae *primum* hujus morbi *stadium* constituere dicuntur, diagnosis certitudinem haud multum adaugent. Plurima tamen sub morbi principio,

de *sensibilitatis incremento* magis, quam de facta aquarum collectione, seu de compressione, testimonium edunt. Lucis nempe, sub pupillarum contractione, et cujusvis rumoris impatientia, calor, dolor capitis in humeros reclinati, difficulter erigendi, quasi ponderosi, fixus, maxime frontis, vel ab uno latere temporum in aliud directus, clamores acutos saepe excitans, nunc augentur; commiscetur his, minus tamen in adultis, febricula, sine certo typo remittens, cum pulsu arteriarum celeri et parvo, cum pulsatione carotidum; nausea, oppressio ventriculi, si quosdam excipias, quibus, nulla unquam nausea adfectis, ciborum desiderium ad mortem fere usque conservatum est, majores; vomitus bis, ter in die redit; alvus plerumque magis constipata, argillacea, interdum vix a purgante medicina solvenda; aliis diarrhoea foetida, coloris viridis; urinae pauciores, aut cum albo sedimento remistae; — aliis dolóres artuum, abdominis, nuchae, pectoris, fugaces, cum cephalaea saepe alternantes, auxiliis rebelles; pavores, aut stridor dentium sub somno; suspiria, gemitus, morositas. Brachium aliqui superius pectori adprimunt, nec manum facile extendunt. Mediis his sub signis, saepe illa *dentitionis* se produnt, densque unus vel alter adeo prorumpit; aut, sub continuo narium pruritu, *vermes* ex ore, vel ano quibusdam secedunt.

Quod si vero puerulorum aut aetatem, fari nesciam, aut morositatem, qua nec pulsuum quidem exploratio aliquando conceditur, aut taciturnitatem contumacem, aut in responsionibus inconstantiam paucaeque fidei dignitatem consideres; quam infirma haec omnia desideratae diagnosis fulcra dicenda sint, eo facilius, quod et ipse capitis dolor, et lucis impatientia, et vomitus, et febris defuisse sint visa, concludes. Duodecim annorum virgo, hydrocephali acuti victima, nunquam lucis impatiens, sex ante obitum diebus, solis radios vel minime abhorruit. Simile alterius prolis exemplum occurrit. Si vero primo huic morbi stadio, dierum vel decem, vel quindecim intervallum assignent; sunt certe, et quidem plurimi, quibus istud longe brevius sit, et quibus morbi decursus, stadiis nempe caeteris sibi rapide succedentibus, non *sex*

adeo, quam *duarum hebdomadum*, ac breviore aliquando intervallo in mortem terminentur.

Secundum hydropis ventriculorum cerebri acuti *stadium*, *imminutae* jam *sensibilitatis*, seu *torporis* symptomata sistit, ac firmiorem quodammodo, nec tamen certe indubiam, diagnosin reddit. Cum *pulsuum tarditate* istud stadium, inter septimum fere decimumque morbi diem, incipere definitum fuit; ac revera, illorum frequentia sat saepe a centum viginti, aut triginta ictibus, ad quinquaginta, sexaginta usque in minuto primo, non aliter, quam sub usu *digitalis purpureae* interno fieri consuevit, nunc descendit. Simul vero arteriarum pulsatio, quo lentior, eo quoque *minus ordinata* observatur. Tanta interim pulsuum discrepantia nec nobis, nec aliis ubique oblata, sed arteriarum ictus, ut experti sumus interdum, nec primo in stadio tam frequens, nec in secundo tam lentus, aut inordinatus, vel etiam tam uno, quam altero sub stadio frequentior fuit. Cum pulsuum imminuta frequentia, in multis, sed iterum non in omnibus, calor augetur. Manifestior autem debilitas, ac in lecto decumbendi, vel brachiis gestari evidentius desiderium in omnibus succedunt. Saepius jam suspiria, interrupto quasi fletui similia, ignota sibi causa, proles ducunt. Oculi (quod signum etiam brevi modo tempore ante obitum comparuisse observavimus), aut *lusci*, *detorti* fiunt: ut uterque, vel modo unus, nares, rarius tempora, sed tamen, ut vidimus, et sursum et ad dextra, respiciant; aut convulsive huc illuc moveantur; aut modo album inter palpebras, minus sub somno conniventes, ostendant. Nec strabismum, nec aversionem a luce, nec *dilatationem pupillae*, quamvis haec ultima et hoc tempore observata fuerit, tam generaliter adesse, egregii quoque scriptores *Angli* reliquerunt. Expertissimo *Genevensi* medico advertente, admoto pupillis lumine, videntur quidem illae adhucdum *tremule constringi*; eodem vero per aliquot minuta oculis exposito, pupillae vel sponte dilatantur: quem motum singularem et convulsivum potius iridis, soli huic morbo proprium esse putat. Chirurgus interim *Anglus* casum pueri refert, qui, licet in cerebri ventriculis dimidiam circiter aquae clarioris pintam continuerit; pupillarum tamen

contractionem a luce admota nullam perpessus est. Objecta etiam nonnunquam hîc duplicia, ut porrecta sibi, cum manibus quaerere videantur, aegris apparent. Hoc ipso vero in stadio *amaurosin*, quam in tertio distinximus, ut *Lipsienses* quidam potuerunt, nos necdum conspicere potuimus. Augetur quoque jamjam cephalaea; si vero manum hoc tempore ab infante ad caput ferri referatur, —quod saepe quidem contingit; vidimus tamen et hoc signum modo brevi ante mortem subintrasse. Pruritum frontis ac pedum, majorem faciei sensibilitatem in aegrotulis, quod haec raro a dolore distinguant, non observavimus. Inquietudo, anxietas, jactitatio in lectulo, morositas, ejulatus, clamores subitanei, pavores e somno, positionis horizontalis desiderium, rubor pallorque faciei fugax, continuo jam crescunt. Vomitus, inprimis dum corpus erigitur, hac sub epocha plerumque frequentior est; sed aliquando sub illa cessasse est visus. Quaestionibus, si breves sint, sat bene adhuc respondent; si longius responsum illae exposcant; aut non cohaerent sermones, ac modo querelas de statu iniquo exprimunt; aut quaesita aegri minus intellexisse, aut apertis oculis somniasse videntur. Sub finem hujus periodi leves convulsiones in facie, genis, palpebra superiore, brachiis, aliis in partibus, aliquando major in musculis unius lateris debilitas, vel paralyses partiales, sopores, comparent; quae tamen signa in aliis, modo brevi ante mortem tempore locum habuisse sunt visa. Generalem, sed inutilem sudorem paucis modo horis obitum praecessisse conspeximus. Haec ipsa vero *secunda* morbi periodus interdum tam brevis est; ut ob mortem, etiam ubi spem medici superesse aliquando pronunciaverint, sub diris convulsionibus et quasi strangulatione, promptissime succedentem, *tertiae* vix locum concedat periodo.

Quantum autem inconstantiae ac fallaciae symptomatum et hoc in stadio subsit; tum ex allatis jam comparet; tum ex eo, quod eadem fere phaenomena et sub gravi *dentitione*, et sub *vermibus*, eidem aetati, ac morbus noster, propriis, et sub cerebri, cerebelli *tuberculis, abscessibus*, — quidquod sub *incremento* hujus visceris, quod calvariae capacitatem vix non superet,

celeriore ac *morboso*, haud raro sese manifestent, non difficulter eruitur. Singula hydrocephali symptomata, nec lusco quidem oculorum habitu excepto, in duobus infantibus aderant; nec tamen aquae in cerebro eorum, sed in uno ex istis, sanguis effusus, — in altero, steatoma, ut legimus, haeserunt. Monuit quidem vir *Germanus*, cui circa morborum difficiliorum diagnosin multa debemus; animo in singula probe attento, vermium symptomata non tantam in omnibus, quam plurimi quidem supposuerint, cum morbo hîc descripto affinitatem offerre, consideranti scilicet: hydropem cerebri acutum constantiores, quam vermes, effectus, — nec tantas, ac isti concedunt, inducias, — ventrem, etsi minus turgidum, longe tamen magis obstructum, et medicinis evacuantibus rebellem, — convulsiones modo sub finem morbi, nec sine febre pulsuque arteriarum specifico praegressis comparentes, nec tam transitorias, — pupillarum dilatationem non tantum, sed et fugam lucis huic praeviam, et graviora, quae lecto aegros prosternant, cum illa phaenomena, — manuum directionem minus ad nasum, quam ad calvariam oculosve ab aegris fieri solitam, agnoscere. Fateamur interim: nullum in hydrope cerebri acuto tam perpetuum, quin aut deesse, aut citius tardiusve accedere queat, dari signum. Sunt sane et illi conspicuae nonnunquam, et quae medicum, etiam expertum, faustiorem ad prognosin faciendam seducant, induciae. Continuas, vel et sub fine morborum accedentes convulsiones, alvi constipationem satis pertinacem, et gravia sub pupillae dilatatione symptomata, ipsi quoque vermes interdum producunt. Porrectis quidem purgante alvum enemate, ac sufficiente non minus, quam repetita dosi calomelas, haec symptomata, ex vermibus forsitan oriunda, dissipari, monet alius, et gravis de morbis infantibus scriptor *Anglus*; ast vero tam praecipiti ominosoque sub morbo, hujusmodi, ad ejus naturam inquirendam, tentamina institui vix possunt; vel, si vermium nos suspicio forsitan fefellerit; sub tanto jam debilitatis gradu, admodum sunt noxia; nec ipsi etiam vermes, ut hac sub methodo conquiescant, semper tam sunt dociles. In febre sic dicta *verminosa*, bulbi oculi depressionem, ac palpebrae su-

perioris citius elevandae impossibilitatem deesse, et sic hydropem cerebri a morbo verminoso distingui posse, celebris monuit pathologus. Interim orbitae oculorum in *acuto* hydrocephalo, non ut in *chronico*, exteriora et inferiora versus cum partibus contentis urgentur; ac ubi jam tam evidens est ossium calvariae a statu sano aberratio; dubium certe morbum verminosum inter atque hydrocephalum superesse non potest. Fatebimur quidem cum scriptore nuperrimo: tempus convulsionibus *intermedium*, ad originem istarum inquirendam, esse optimum; et a convulsione alia, non facile, ut in illa, quam hydrops noster acutus producit, unum corporis latus prae alio affici, posteaque resolutum languere. Ast vero, cum *tertio* plerumque et ultimo morbi sub stadio convulsiones demum compareant; non magnum sane ex certiore tunc utique diagnosi lucrum esse potest.

Tertium hujus morbi *stadium*, tum *paralyticum*, tum *convulsivum* appellari, ob pessima ejusdem symptomata, meretur. Etsi nempe interdum et *secunda* sub periodo talia se prodant; in ultima tamen manifeste principatum tenent et convulsio, et paralysis. Quod si pulsus illinc lentorem revera assumpserint; hîc demum illi vix non duplo frequentiores et debiliores in plurimis redduntur. Vidimus interim, ad mortem fere usque arterias vix quidquam celerius, ac secundo in stadio, micasse. Istius vero singula symptomata nunc passu giganteo augentur: ita ut, si quibusdam in aegris haec rerum mutatio spatium sibi quinque vel sex dierum absumat; alii longe citius ad tumulum properent. Dilatatio pupillae nunc maxima, et retinae, ut in perfecta amaurosi, admoto licet lumine, summa insensibilitas. Pueri tamen exstat historia, in quo pupilla tres, quatuorve per dies ante mortem non adeo dilatata, quam potius contracta, et, volatili, remedio naribus admoto, datoque analeptico, iterum dilatata fuit. Puellulae, hydrope cerebri exstinctae, pupillas per omnem morbum, quamvis illius ventriculi quamplurimum aquae continuissent, sese contraxisse, — alteram autem infantem quinquennem, singula hydrocephali symptomata, et pupillarum dilatationem quoque, praecipue horis ante mortem duodecim, absque ullo

morbi, post istam, in cerebro vestigio obtulisse, recentior hoc de morbo *Genevensis* scriptor refert. Oculi apud alios, in continuo motu convulsivo divagantur; splendorem, sordida quasi crusta operti, amittunt; aut etiam conspicue rubent. Palpebra una paralytica pendet, altera aperta. Deliria accedunt continua; aphonia, vox rauca subrepunt. Capitis, apud alios, ex una parte in aliam versatio succedit. In lethargum sopor nunc vertitur: ex quo, opera non semper facili, expergefactus aeger, exclamat et verba vix articulata et incohaerentia profert. Subsultus tendinum, convulsiones continuo augentur, latere corporis uno plerumque magis occupato. Aut subinde paralyses in hoc, in altero vero latere convulsiones observantur. Tandem et pharynx et oesophagus, a resolutione, vel spasmo adfecti, transitum alimentis vel potui recusant. Omnes manum alteram fronti et bregmati, quo latere aquae restagnant, frequenter admovent; atque in hoc latus caput convertunt; aut in alterum conversi, convulsiones aut tussim patiuntur. Interim et nullum, cum e lecto caput attollebatur, clamorem infans edidit, nec genis rubuit, hoc morbo tamen enectus. Respiratio, quae hucusque laesa vix fuit, rara fit ac debilis: ita ut exspiratione absoluta, non statim illico, sed solito longe tardius, inspirent. Alvus viridissima, herbacea, saepe nunc liquida, inscio aegro fluit; ventrisque dolores hunc saepe divexant. Urinae excernendae haud percepta necessitate, retinetur haec aliquando. Lingua, dentes nigrescunt, aut aphthosa illa insignitur rubedine. Foetorem contrahit urina; cutis siccescit aut frigido sudore, vel aliquando etiam miliaribus, obtegitur. Sitit puer, et, nisi fauces obstent, avide bibit. Color faciei mutabilis, mox ruber, mox pallidus. Extremitates livent frigentque. Debilitas summa, et convulsiones repetitae mortem instantem praenunciant. Motus convulsivos oculorum cessasse, mox vero pectus conquassasse, ac miseram infantem, eheu! quasi laqueo faucibus circumducto, strangulasse, conspeximus.

Varietates hydropis acuti ventriculorum cerebri plures, et quarum una *acutior* (minus tamen ominosa), altera vero quidquam *lentior* sit, a quibusdam scriptoribus adnotatae fuerunt. Arbitrarii tamen multum in

his morborum divisionibus, ex solo vehementiae gradu subjectique differentia petitis, subesse cogitamus.

Post mortem, maculae coeruleae, aut livor in dorso, pectore ac brachiis in quibusdam comparent. Copia contentae in cerebri ventriculis aquae, in acuto hoc hydrope, trium quatuorve unciarum est plerumque. Saepe tamen dupla inventa fuit. Haud raro modo unus ex ventriculis cerebri lateralibus, intacto septo pellucido, ab aquis extensus est. Saepius tamen uterque turget. Interdum et tertius, et quartus ventriculus laticem amplectuntur simul serosum. Limpidum saepe, aliquando flocculis intermistum hoc serum est, nec desunt sedimenti ab illo ad partes, quas inundat, puriformis exempla. Aliquando nec ab igne subposito, nec ab alcohole, nec ab acidis cogitur, sed a primo, in auras dispergitur hoc fluidum. Contrarium interim haud raro locum habuit. Cerebri, gyris suis externis vix non privati, substantia in pluribus est mollior, et quasi decomposita. Plexus vero choroideus pallidior, granosus ac saepe vascula venosa non parum turgida; meninges hinc inde duriores, densiores, concretae; sinus longitudinalis, rarioribus tamen exemplis, inflammatus, reperta fuerunt. Est, qui, hunc post morbum, simul in pericardio semper aquam sat notabili copia effusam reperierit. Post chronicum hydrocephalum, saepe numero cum hydrope columnae vertebralis conjuncto, sanguinis tam parum, ac si hic omnis in serum abiisset, in venis repertum fuit.

Atque haec morbi atrocissimi, qui, dum medicinam admitteret, haut satis dignoscitur; atque dum certior quidquam ejusdem fit diagnosis, auxilium vix non omne excludit, tristissima imago est! — Non majora vero ex morbi huic affinis, aque ideo mox ex illo hîc exponendi, descriptione solatia nos exspectant.

§. DCCXXXVIII. *Hydrorrhachia. — Definitio. — Divisio. — Hydrorrhachia incolumis. — Hydrorrhachiae dehiscentis divisio. — Symptomata hydrorrhachiae incolumis. — S. hydrorrhachiae dehiscentis.*

De *columnae vertebralis in morbis dignitate* publice quondam locuti, de *hydrorrhachia* jam plura, quae huc revocari possint, docuimus. Nec minus, ubi de

medullae spinalis inflammatione sermo nobis fuit (§. CXLI.), calvariam, concessa quidem principali huic sensorii communis sedi praerogativa, ut *primam inter vertebras* — has vero singulas ut *minores calvarias*, suo cerebro, pro parte cui nervos transmittunt, instructas, consideravimus. Atqui his ipsis vertebrarum, apud pueros ex tribus ossiculis, media cartilagine junctis, constantium, in cavis, ejusdem generis morbi, quam in illo cranii, et quidem frequentius, quam vulgus medicorum exspectat, oriuntur. Ut vero, primo mox intuitu, medullae spinalis morbose adfectae symptomata compareant, juvenis infelicis, ex magni quondam medici *Roterodamensis* descriptione, historiam hîc decerpimus. « Hic scilicet juvenis, ictus pugione in spinae medulla, concidit repente in terram cum alvi ac vesicae excretionibus ita impeditis, ut nihil inde redderetur, nisi allicitum a vehementissimis catharticis; a quibus tamen paulo post ne tantulum quidem movebantur hae partes, redditae sensim ita stupidae, imo ob resolutos nervos illis destinatos tam insensiles, ut nullis obedierint remediis. A qua omnimoda ventris suppressione, intumuere non modo intestina a spiritu ac retentis excretis impense intenta; sed propter oppressa viscera accendebatur usque eo cor, et distendebantur tantopere nervi, ut inciderit inde non modo in vehementem febrem; sed in tam frequens animi deliquium, ut primum sudaverit affatim; mox vero alserit ipsi totus corporis habitus. Et quidem haec omnia adeo celeriter; ut tertio post inflictum vulnus die excesserit e vita, frigido madore undequaque obsitus. »

Atque haec quidem *acutae* adfectionis ad medullam spinalem phaenomena sunt. Quemadmodum vero *hydrocephalus acutus* brevi temporis spatio in mortem terminari consuevit; ita et *medullae spinalis hydropem acutum* dari, modo tardius, quam ille est, lethalem, etsi, ubi illum ex inflammatione excipias, nullibi descriptum, dubium esse non potest. Quem igitur *hydrorrhachiae* sub nomine hîc describimus, morbus, ad chronicos magis pertinet.

Est vero *Hydrorrhachia*, humoris seroso-lymphatici, columnae vertebralis in cavo, vel integro (*Hydrorrha-*

chia incolumis), vel divergente (*Hydrorrhachia dehiscens*), collectio morbosa: cum tumore externo ad illam, nullo; ad hanc vero aliquo, eoque praesertim in suo medio, molli, digitorum pressioni cedente, cessante hac, redeunte; coloris sub principio saepe rubri, vel lividi, postea vero pallidi, et cutis illi fere similis; indolente plerumque, haud raro pellucido, cum partium inferiorum debilitate, paralysi, utroque in casu frequentioribus.

Extensa nempe magis, nec solum ad casum, quo vertebrae in foetu posterius morbose hiantes, *spinae bifidae*, recens et incongruum satis, nomen obtinent, limitata *hydrorrhachiae* nobis idea est. Quod si nimirum sub pathologicis sectionibus *specus vertebralis* taediosius quidquam examen frequentius, ac id fieri consuevit, institui voluisset; saepius omnino medici in illa, — etiam in casu, quo habitus cadaveris exterior nihil indicare videbatur, messem laboris conspicuam, et morborum sedem obscurissimorum unicam reperturi fuissent.

Nostris saltem oculis, etsi negotiorum turba saepe nimis impeditis, in quinque tamen hominum adultorum, partim ex hydrope defunctorum, cadaveribus, columnae vertebralis cavum aquis plus minus repletum, et ab his, medulla spinalis angustius in spatium non parum compressa solitoque firmior, macilentior, oblata fuerunt. Cum nempe in aetate provecta, ob serum in cerebri ventriculis collectum, symptomata apoplectica non raro finem vitae imponant: sua sane et vertebrae cuivis, aut contentae in illa medullae, nisi nomen quemdam offendat, *apoplexia serosa* est; ac saepe paralyseos ex cerebri, suis in ventriculis compressione primum oriundae, causa fluida, derelicto liberatoque cranio, in specum vertebrarum delapsa, in hac sola, nec amplius in capite, resolutionis partium inferiorum scaturiginem constituit. In apoplectici viri e ventriculis cerebri, aqua non pauca; sed multa ex vertebrarum tubo effluxit. Sed nequidem medulla spinalis, quo vel ipsa, vel ejusdem involucra, *hydropem*, nunc *acutum*, nunc *chronicum*, progenerent, hoc liquidorum serosorum ex cranio descensu indiget. In ipsa quidem medullae spinalis *substantia*, cavis

utpote propriis, quae ad cerebrum *ventriculi* appellantur, sub statu sanitatis destituta, collectio aquarum morbosa difficulter concipitur; est tamen, ubi illa, duobus in aegris, ab aqua manifeste *intumuerit.* Ac revera, cum aliquoties eandem ab aquis arctius in spatium compressam, macram et quasi tabescentem conspexerimus; oportet sane subtilissimam telam cellulosam, quae fibras medullares inter se connectit, spatiola intermedia nunc quidquam ampliora, et halitu animali magis turgentia, nunc vero magis collapsa, angustiora, agnoscere. Argumentum quidem ex *proprio canali*, ab antiquiori anatomico succincte descripto, et clarissimis quibusdam nostrae aetatis scriptoribus *Galliae* aliquoties conspecto, hîc, etsi hoc liceret, minime desumimus; spinalem tamen medullam in meditullio suae *corticulae perforatam*, et *aqua*, ubi vertebrae hiabant, repletam fuisse, celebris anatomicus conspexit; et cum, sicuti ad calvariam, ita et ad specum vertebrarum, aqua limpidissima interdum cerebri, vel medullae spinalis locum tenuisse sit visa; hoc ita quidem intelligimus: quod medulla spinalis non minus, quam illa cerebri, aliquando tenuem in lamellam, non adeo, ut putant, *resolvi*, quam potius ab intus *extendi*, ac vix non disparere, vel, rupta demum atque corrugata, evanescere, et aquis locum cedere, vel cum his confundi, queat. Sana quidem, ut refert magnus quondam *Sueciae* chirurgus, medulla spinalis videbatur apud infantem cum spina bifida natum, et uno post partum nycthemero defunctum; sed quo loco tumor haesit: eadem medulla tenuior, solito magis lubrica, et parvis *hydatidibus* obsessa comparuit.

Meningeus vero ille, quem ad cranium descripsimus (§. DCCXXXVII.), *hydrops*, tam *primarius*, quam *secundarius*, atque tam *energicus*, quam *adynamicus*, non minus ad cava vertebrarum, et inter singula, quae medullam spinalem circumambiunt, involucra, quin ossa igitur, in adultis firmiora, dehiscant, locum agnoscit. Postica crassae meningis facies, pluribus, ut notum est, *cellulis*, — in quas aquae ita quidem interdum deponi videntur, ut vertebrae a se invicem recedant, huic locum tumori adaperiunt, ac *hydropem durae matris cellulosum* a sectione, ut pauca quaedam

exempla docuerunt, non semper lethalem, constituunt. Frequentissima tamen sedes aquarum, hîc morbose secretarum, inter ipsa medullae spinalis involucra membranacea, varios nempe in modos irritata, lacessita, quaerenda est.

Haud raro scilicet, post sic dictam lumbaginem, post haemorrhoidales, rheumaticos, aut alios ad columnam vertebralem cruciatus, post colicos, ut creduntur, dolores cum febre violenta et singulis inflammationis ad specum vertebrarum signis (§. CXLI.) incedentes, mox crurum, aut etiam vesicae urinalis, vel et sphincteris ani, nunc paresin, nunc perfectam adeo resolutionem observavimus; cujus certe origo, neglecta licet defunctorum ex his hominum sectione pathologica, vix alia, quam serosa his in locis, aspectu quamvis non mutatis, aut tumidis, colluvies esse potuit. Sic insignis de sedibus et causis morborum scriptor, qui aquarum in fistula spinosa collectarum historias plures commemorat, juvenis illam adducit: qui ex febre in ferox delirium, hoc vero quidquam sopito, in motus artuum convulsivos, ac demum in lethiferum soporem incidit. Quinta vertebra a sexta dissecta *multa aqua* ex spinae tubo effluxit, nonnulla etiam de cranio exivit. Vasa sanguinea quaecunque per tenuem meningem specus vertebralis decurrentia, sanguine adeo plena erant: quasi ab injecta rubicunda materia fuissent praeter modum repleta. Sed et sanguifera vascula ex iis, quae spinales nervos, praesertim quosdam, stipabant, turgidiora sanguine fuerunt. Sic dum, apud eundem scriptorem, viro quadragenario, ante biennium, pars ima pectoris, cum quadam spiritus difficultate, attolli, spina quidquam inflecti, — ante quinquaginta vero dies, dolor gravativus simul ac pungens in thoracis vertebris inferioribus, hinc inde ad lumbos et ad scapula extensus, exoriri coepissent; lassitudo corporis totius ac infirmitas, — ante duodecim vero dies, cruris dextri totius stupor, ac tandem paralysis, urinae retentio, decubitus, prae dorsi cruciatu, in hunc impossibilitas, tandemque brachiorum ac trunci ipsius tonica convulsio, vomitus biliosus, mentisque aliqua obfuscatio, accesserunt. Post mortem, in cerebri totius anfractibus *aqua* ferme limpida, in cerebri ventriculis

vix aliquid, at *multa* occipitis ad magnum foramen reperta fuit, quae, vertebris ad ima thoracis dissectis, illico effluxit. Sic vir senex *hemiplegicus*, in tubo vertebrarum aquam habuit. Sic nostrum pro viro nobilissimo consilium in *Italia* quondam petitum fuit: cui, dolore arthritico ex pedibus ad lumbos converso, postquam insignes ille cruciatus hac in parte per sex fere hebdomadas pertulisset; crurum ac vesicae urinariae, rebellis ad omnia, et lethalis tandem paralysis successit. Aperto cadavere, in cavo vertebrarum, liquidum copiosum, puriforme, quod nervorum cruralium stamina compresserat, repertum fuit. Similia celebris in academia *Goettingensi* anatomici ac nostri quondam collegae, instituta super specu vertebrarum tentamina docuerunt: ut quibus, in virginis, primum quinque per annos *tinea* capitis adfectae, deinde vero septem alios per annos *paraplegicae*, columna vertebrali, quin tumor exterius super hac compareret, ad minimum tres unciae aquae, in gelatinam facile cogendae, — ganglia vero nervorum justo crassiora, laxiora, comperta fuerunt. Puerum necdum triennem, abunde nutritum, ac in caeteris vel optime valentem, nulloque ad columnam vertebralem vitio externo notatum, *Papiae* quondam conspeximus. Hic puer, nec pedibus unquam insistere, nec hos, nec crura ullo modo movere potuit; sed, cubitorum ope, humo *reptans*, dimidiam ac infimam corporis partem, quasi non suam ac inutile ut pondus, misere post se trahebat. Ignotum quidem nobis ulterius hujus infantis fatum mansit; sed aquam huic, columnae vertebralis in cavo haesisse supponentes, a vero nos aberrasse non credimus. Simile nobis de prolibus non paucis, quae, postquam gressus facere jam diu didicissent; sine causa alia manifesta, et quin vertebrarum aliqua dehiscentia vel deflexio subfuissent, sensim sensimque in crurum paralysin inciderunt, non absonum, ut putamus, a recto judicium fuit.

Ad *sedem*, quam aquae in fistula vertebrali, vel cum, — vel sine tumore aquoso externo, occupant, quod spectat; casus exstat, in quo, aperto foetu, spina bifida adfecto, dura mater, vertebrarum per fissuras prominens, per liquidum serosum, tenue, a tubo spe-

cus vertebralis extimo, separata fuit. In illa ipsa, cujus memoriam vix injecimus, virgine, aquae tum inter duram matrem ac arachnoideam tunicam, tum hanc inter et piam meningem medullae lumbalis, residebant. Inter hujus involucra etiam serum apud infantem quadriennem, spina bifida laborantem, restagnavit. Canalis, qui ex tumore *hydrorrhachiae* dehiscentis ad cerebrum pertingebat, a *Galliae* medico non solum flatu demonstratus est; sed aquae adeo, erecto corpore, ex cerebro ad hunc saccum evidenter delapsae sunt. In casu conjunctae cum hydrocephalo hydrorrhachiae, vel spinae tumore, vel cranio separatim compressis, aut hoc, aut ille in tumorem videbantur assurgere, turgere.

Clarum fit exinde: *hydrorrhachiae dehiscentis* tumores non aliter, quam illos, qui ad *cranii suturas*, vel ad *foramina* illius *sesamoidea* non satis custodita, inter cerebri, cerebelli involucra nascuntur, se habere; atque si amborum pars viscerum istorum subinde morbosos hos saccos intret, ac *herniae* speciem *cerebrinae* constituat (§. DCCXXXVII.); docuit etiam experientia: medullae spinalis portionem, et (quae *ad lumbos*, a multis quondam pro tali, scilicet dissoluta; per errorem fuit habita) caudae inprimis equinae filos nervosos, in saccos e specu vertebrali prominentes, aberrare, urgeri, ac ibidem *herniae medullaris*, *nervosae*, specimem constituere. Exemplum sacci, pugni magnitudinis, prope corpora vertebrarum lumbalium, quarum prima et secunda, in viro, ex alto in dorsum delapso, penitus consumptae fuerant, comparentis, albi, medullam lumbalem continentis, seu *herniae medullae lumbalis* verae, in novis actis physico-medicis continetur.

Hydrorrhachia vero *dehiscens*, etsi ad lumbos sit frequentior; in quavis tamen vertebra, — saepe satis in pluribus, — interdum simul in omnibus, locum habere suevit; atque illam proinde primo, in *partialem*, secundo, in *generalem*, — illam vero; ratione positionis, in *cervicalem*, *dorsalem*, *lumbalem*, *sacralem*, atque *coccygeam*, — has autem varietates singulas, tum in *simplices*, tum vero, eo quod *hydrocephalus* (§. DCCXXXVII.) haud raro cum specus vertebralis hydrope junctus incedat, in *complicatas*, dividimus.

Quas nos hydrorrhachias dehiscentes vidimus; eae omnes vel ad dorsum, vel ad lumbos haerebant. Etsi vero perraros esse in suis regionibus hydrocephalos et aqueos spinae tumores, monuerit quondam immortalis *Italiae* anatomicus; plura tamen utriusque mali *specimina* apud *Insubres* a nobis conspecta, et publicos in usus conservata fuerunt. Utplurimum integer tumor spinae et occlusus est: ut vesicam, in qua fluctuatio subinde percipitur, referat, aliquando pellucidam. Hinc inde tamen membranae medullam spinalem in loco tumoris cingentes saccumque efformantes tumidae et crassae sunt. Aliâs vero in medio tumoris, cutis cum epidermide deesse visa est, et quasi ex ulcere, continuo humor quidam acris effluit. Caeterum cum digitis vertebrae lumbi duriores, prominentes, — ut duplicem quasi in eo loco spinam diceremus, sentiuntur. In medio, ac ad fundum tumoris, post mortem, *hiatus* variae figurae: rotundus, oblongus, reperitur. Exemplum tumoris, in *Galliae* diario medico, describitur: qui, cerebri ad instar, *sub inspiratione tumebat magis; sub exspiratione vero detumebat, subsidebat.* Simile, in novis actis Academiae N. C. exemplum legimus infantis, in qua, praeter hydrocephalum, singulae lumborum vertebrae dehiscentes, tumorem, integumentis communibus destitutum, et propria tunica inclusum, *sub ejulatu* vero, vel *sub inspiratione inflari solitum*, obtulerunt. Tertium hujus phaenomeni exemplum, brevitatis studio reticemus.

Cum nec spinalis medullae truncus, ultra secundam lumborum vertebram facile descendat; sed, orti jam ex ipso nervi in latera certo ordine se demittant; nec ipse tubus, quem dura mater specui vertebrali largitur, ad infimam et *hiantem* ossis sacri partem, sub statu sanitatis, penetret: aquarum copiae, ac ponderi conspicuis, dictum tubum ad inferiora, exterioraque distendentibus, tribuendum est, si loco tam profundo, ut aliquoties id contigisse certum est, tumor aquosus oriatur. Summi certe momenti *Itali* chirurgi observatio est, sub qua, in hydrope specus vertebralis, a causa tamen externa, quadrienni in puero, veniente, tumor ad *os coccygis*, eo quidem cum successu adpertus fuit: ut mox ichor pallidus efflueret; ut, cum superstes

hydrocephalus manu comprimeretur; dictus ichor ex artificiali hoc in coccygis regione foramine prosiliret; atque ut infans, longiore istius sub effluxu, capitis mole in dies descrescente, sanitatem obtinuerit. Etsi vero alter, infantis hydrorrhachia *sacrali* adfecti, et per susceptam tumoris punctionem servati, casus, a medico *Germano*, conspicuo quondam, memoriae traditus, *celluloso* magis durae matris spinalis *hydropi* adscribi posse videatur: cum tamen specierum hujus mali caeterarum, ope manus chirurgicae sanatarum, *nec unum quidem* exemplum exstet; consolationis aliqua saltem umbra nobis, in facta hîc ejusdem mentione, conceditur. Nec sane artis salutaris hanc pauperiem mirabitur is, qui, ut hydrocephali, ita hydrorrhachiae communissima in utero materno incunabula, et, quae infra referemus (§. DCCXLIX.), alia, consideraverit.

Ipsius *fissurae* vertebralis, fere lacerae, configuratio, inaequalitas, extensio, externam tumoris, per illam assurgentis, egressi, formam habitumque determinant. Minimum aliquando, nec majus, quam quod granum ciceris admiserit, foramen in vertebra, — hinc tumor etiam externus haud multo amplior, conspectus fuit. Ubi plures simul vertebrae divergunt: illinc tumor, fissarum longitudinem vertebrarum, si non excedat, emetitur, et a pedunculo, non ut primo in casu, angusto, sed multo largiore, haeret atque pendet. Hinc varia (pro ipsa, qua secretio morbosa vertebrarum in specu contingit, promptitudine; pro aquae columnae in ossicula vertebralia inferiora prementis altitudine; pro vertebrae dehiscentis resistentia, et pro mali ipsius aetate) tumorum istorum, et a pisi, vel nucis avellaneae magnitudine incipiendo, ad pugni, etiam duplicis, amplitudinem ascendens, moles esse consuevit. Ex frequentibus vero, quae ad basin tumoris conspiciuntur, *rugis*, inaequalis sacci, ex vertebra, forsitan etiam cariosa, egredientis constrictio, distractio, eruatur oportet; nec idcirco, si istius, ad pedunculum vix non strangulati, *gangraena* saepius occurrat, mirabimur. Cum vero defectus non tantum in vertebris, sed et in *integumentis*, quae, dum omnia deficiunt in adfecta parte, tenuem membranam rubellam, medullam spi-

nalem obtegentem commonstrant; ubi vero cutis quodammodo remansit, crassiorem et coloris varii tunicam, nunquam vero, nisi parvus esset defectus, ut vir eximius monuit, cutem veram offerunt, existat: exspectabimus sane, vel ipso sub partu frequenter, vel saepe mox ab isto, vel quidquam tardius, a nixu, decubitu supino infantis, aut a rudi contrectatione, tumorem hunc *rumpi*. Sunt interim, quibus, a nativitate hoc a morbo vexatis, sub majore cautione, cutis, gradatim quidquam condensata, plures, et viginti adeo per annos, tantae distensioni reluctetur; donec inflammatione erysipelatosa praegressa, vel et sine hac, in *gangraenam* conversa, dirupta, humorem omnem, ipsa cum anima, mediis sub convulsionibus, lipothymiis, ac vomitu profundant. Quae interea ad fistulae vertebralis penetralia contigerint: tum iidem humores profluentes, nunc scilicet ichorosi, nunc puriformes, purulenti, nunc sanguine tincti, nunc adeo foetentes, satis evincunt; tum detecta nonnunquam integumentorum inflammatio, devastatio, et ipsius medullae spinalis mollities, laxitas, corruptio, vel absentia et quasi consumptio, abunde docent.

Uterini quidem hominis morbum hydrorrhachiam vocari fas est: ac si aliquo tantum a partu tempore ea primum comparuerit; latentia in foetu mali vestigia interea evoluta atque magis perfecta fuisse, verisimile est. Viri interim quinquaginta quatuor jam annos nati, ob furiosa et diuturna deliria pro maniaco declarati, ac tandem cum spina bifida defuncti, historiam rarissimam in citata superius oratione academica tradidimus.

Cum hydrocephalo, ut monuimus, frequenter quidem, sed, sectionum pathologicarum testimonio, certe non semper, hydrorrhachia incedit. In ea, quam *dehiscentem* vocavimus, si multum aquae in cranio haeret: hoc ipso constricto, tumor ad vertebras, — atque hoc ultimo compresso, moles capitis, aliquando augentur. Sic etiam ubi *duplex* e spina tumor aquosus prominet: compresso uno, alter, magis tensus, assurgit. Experimentis etiam cognitum est: protinus multum ex capitis volumine minutum fuisse, si lumborum tumor scalpello divisus, et humor emissus fuit. Glutinata vero iterum illa plaga, capitis moles evidenter denuo

increvit; manifesto satis mutui commercii inter aquas, ad cerebri ventriculos, forsitan ac simul vertebrarum in specu latitantes, argumento.

Symptomata hydrorrhachiae *incolumis*, ambigua sunt. Eorum partem sub speciei hujus recensione jam exposuimus. Multa haec cum hydrorrhachiae *dehiscentis*, — si tumorem ad columnam vertebralem excipias; et cum *apoplexiae*, inprimis *serosae*, non illico lethalis, sed in paralysin terminatae, phaenomenis communia habent. Cum humor morbose vel in fistula vertebrali secretus, vel a capitali, seu prima vertebra, ut cranium vocamus, illuc delatus, vel utroque loco progenitus, primo tempore, ponderis sui ratione, nisi causa, hucusque incognita, impediat, profundiora magis spinae loca petat; quousque ejus copia moderata est, ad artus inferiores, ad vesicam, ad ani sphincterem, effectus suos, scilicet frigus, lassitudinem, tremores, torporem, sensus, aut motus, contractionis abolitionem, prodit. Assurgente vero magis aquarum, in ea specu, columna, praeter ista, tum brachiorum, tum ventriculi, tum etiam thoracis nervi ex spinali medulla oriundi, in consensum trahuntur: et subsultus tendinum, convulsio ad brachia, vel omne ad corpus, ardor, dolor gravativus aut pungens ad nucham, vel ad spinae longitudinem, extrema corporis infirmitas, paraplegia, aliquando vertebrae unius vel alterius, dorsalis inprimis, et costae huic adnexae, distorsio, sterni ex ea parte elevatio, dyspnoea, subinde vomitus, oriuntur. Nisi tamen aut lapsus in dorsum, aut hujus refrigeratio, aut vehementior trunci concussio, aut columnae vertebralis laesio, contusio, aut signa *spinitidis* (§. CXLI.), aut praegressa cerebri inflammatio, cephalaea diuturna vel atrox, morbi soporosi, hydrocephalus ipse forsitan praevius, lucem quandam accenderint; parum sane certitudinis morbi hujus diagnosi accedit. Sic, non ita pridem, nostro, pro illustri matrona, septuaginta tribus jam annis majore, expetito consilio: cum tabe senili et febre lenta illam laborare satis esset apertum; ob alvi tamen constipationem pertinacissimam, ob craris utriusque paresin, ob urinae fluxum continuum et voluntatis imperio subtractum, ac postremo etiam ob ani sphincterem prorsus resolutum, latere

aliquid in specu vertebrarum, quod nervos harum partium comprimeret, suspicati sumus: quam tamen suspicionem, sectio cadaveris, ad cujus medullam spinalem non major ac semper a morte invenire est, aquae portio, vix drachmae ponderi aequalis, detecta fuit, ut vanam rejecit; nec in quinque illis aegris, quorum cadavera nobis inopinantibus conspicuam seri in specu vertebrarum copiam largita sunt, partim hydropicis, symptoma ullum fuit, quod non aeque a morbo principali, quam a medullae spinalis adfectione, derivari potuisset.

Hydrorrhachiae *dehiscentis*, ad imaginem ejus in superioribus depictam, sat aperta est diagnosis; non tamen eadem ubique sunt symptomata. *Intortis pedibus* nasci, qui hoc vitio notati ex utero prodeunt, frequenter quidem, sed a longe non semper, ut aliqui voluerunt, verum est. Artuum quidem inferiorum, vesicae urinalis, et partium, quae nervos ex lumbali medulla accipiunt, singularum *paralysis*, communis et hujus hydrorrhachiae effectus est. Cum interim pars una ex illis resoluta observatur; miramur saepe, alteram, quae eodem medullari ex fonte haurit, prorsus manere intactam. Puellae, spina bifida laborantis, exemplum exstat: quae vesicae urinalis et musculorum intestini recti, perpetua adfecta erat paralysi; cum interim artus inferiores, nec motus, nec sensibilitatis ullum defectum patierentur. Cum hydrorrhachia, ut legimus, infans, qui ex tumore, sub partu dirupto, quotidie aliquot aquae sanguinolentae uncias, — per vesicam, nec guttulam lotii excrevit. Caeterum vero idem hic infans, prout sani solent pueri, ubera sugebat, nec artus ejus inferiores erant paralytici; cum die quinta convulsiones, et ab istis, mors ipsa, insecutae sint. Alter infans, licet tumor sub ultimis temporibus ad lumbos fuisset tam magnus, ut circumferentia ejus circularis habuerit septemdecim pollices Rhenanos; utque tandem involucrum ejus, ut refertur, eo gradu extensum esset, ut vesicae porcinae instar aqua repletae, plane pellucidum appareret; non tamen destituebatur facultate movendi membra, nec justa istorum proportio, nec animi facultates defuerunt. Alii, debilitatem modo aliquam ad crura ma-

nifestant: ut igitur, ex defectu paralysis ad hanc partem vel illam, tumorem spinae mollem, non esse hydrorrhachiam, neutiquam possit concludi. Variare autem oportet symptomata, prout altius aut profundius tumor haeret; ac prout plures aut pauciores nervi medullae spinalis adfecti sunt. Vertebrae in puero *Vindobonensi*, a sexta thoracis ad os sacrum usque dehiscebant: omne jamjam, quod infra hunc locum fuit, erat paralyticum. Multi etiam hydrorrhachia correpti, corpore debiliores ac parum nutriti; alii vero sat robusti sunt ac vegeti; nec, si paralysin forsitan, ac tumorem per annos jam auctum, excipias, aegrotare videntur. Fuit infans, qui in principio nullum ad artus inferiores, valde macros, motum ediderit; postea vero, cum obesitas his accessisset, ad motum redintegrandum illi vires receperunt. Nervos ischiaticos aliquando post hunc morbum in omnibus optime constitutos detexit culter anatomicus; et a diversis filamentis caudae equinae, vel a portione hac aut illa medullae spinalis, nunc magis nunc minus extensis, compressis, vexatis, pendet partis nunc hujus, nunc illius, aut major, aut minor, aut nulla paralysis. Cum in spinae bifidae tumore magnus quondam *Bataviae* anatomicus medullam spinalem defecisse, et in aqueam substantiam degenerasse, cum multis aliis, credidisset; infra eum tumorem tamen superioris, abruptam modo, continuationem bene constitutam detexisset; ex hac ultima, cur quidam aliqualem in artubus inferioribus motum conservarent, explicare tentavit. Quemadmodum vero in *hydrope ventriculorum cerebri*, dum hujus visceris substantiam quondam ab aquis *consumptam*, *resolutam* esse putabant, sola modo illius in ampliorem superficiem *extensio expansio*, quae cerebri functiones non semper impediret, locum agnovit: ita quoque, dum *medullae spinalis resolutae, consumptae*, sub eorum, quae in cadaveribus detexerant, enarratione mentionem fecerunt; plerumque, nisi devastans omnia abscessus aut caries subfuerint, illius modo *expansionem* majorem, fibrarum vero medullarium integritatem subfuisse, ac modo aliquas ex istis, modo omnes, vel ex nimia extensione, vel ex compressione, suum in partes influxum amisisse, sup-

ponimus. Rarum exstat, — et hîc breviter adduci meretur, puellulae exemplum, a nativitate hydrocephalo, et ad lumbos vertebrarum dehiscentia laborantis, — secundo aetatis anno, per sex menses, ab *ulceribus ad crura*, — octavo anno, a *pemphygo chronico* diversis in partibus adfectae, ad locum in lumbis tumentem, sub attactu, ab ingenti dolore, ad caput usque protenso, vexatae, — duodecimo tamen anno a menstruis, ordinate fluentibus, salutatae, sub fine morbi, cruris fracturam, sub cauta licet corporis in lecto conversione, absque omni dolore, expertae, ac decimo quarto tandem anno, praeviis alvi fluxu, ac ingestorum vomitu, enectae.

§. DCCXXXIX. *Hydrothorax. — Definitio. — Divisio. — Symptomata. — S. hydrothoracis spurii; — — S. Hydrothoracis legitimi, — Acuti, — Chronici. — Fallaciae. — Excitatio subitanea. — Fluctuatio in pectore. — Percussio thoracis.*

Hydropem *oculi*, de quo pridem vel brevissime locuti sumus (§. CLI.), etsi ad species hydropis *capitales* utique pertineat; hîc eo potius, quod ad morbos a *chirurgia* pertractandos, et ab hac jam optime descriptos, spectet, ad *hydrothoracis* considerationem transituri, praeterimus.

Est vero *hydrothorax*, aquarum, in cavo a costis, vertebrarum corporibus, sterno, et a diaphragmate circumscripto, morbosa secretio, collectio, plerumque cum dyspnoea, sub incessu, decubitu supino, aut in unum alterumve latus aucta, tussi nunc sicca, nunc aquosa, urina parca, et sonitu percussi thoracis obtusiore incedens.

Cum vero pleura, costis singulis ac musculis his intermediis supertensa, ut sedes secretionum hac in cavea et extra, principalis, has partes omnes non modo obducat; sed in duos quasi saccos inaequales, amice tamen sub parte sterni sinistra, ita ut spatia (mediastini) anterius ac posterius supersint, inter se coëuntes, dividat; et simul viscera pectoralia partim stricte, partim laxius investiat ac sinu suo foveat: vix punctum his in penetralibus a morboso immune est diluvio. Confluunt igitur, laxatis fontibus morbosis,

aquae, tum in spatiola pleuram inter musculosque intercostales cellulosa (*Hydrothorax spurius*) ; tum in cavum pulmonibus pleuraeque intermedium, vel unum vel utrumque (*Hydrothorax legitimus*); tum in antrum pericardii (*hydrocardia*) ; tum in mediastini spatia (*Hydrothorax mediastini*); tum denique ad pulmonum parenchyma vel et superficiem (*Hydrothorax pulmonum*). Ut omnis hydrops (§. DCCXXXIV.), ita et *hydrothorax*, raro *primarius*, plerumque vero *secundarius* morbus, ac alterius adfectionis, vel *generalis*, vel *localis* , nunc *acutae*, nunc *chronicae*, atque hîc *energicae*, illinc *adynamicae* , nunc *simplicis*, nunc vero *complicatae*, symptoma est. Quemadmodum vero alia corporis cava , ita et pectoris penetralia , latex serosus nunc *limpidus*, nunc sanguine, vel materia puriformi *tinctus* , atque is mox *independens*, mox cellulis, hydatidibus, saccis *coërcitus* , alluit , pessumdat.

Symptomata hujus morbi expOSituri, ante omnia , haec , sine exceptione, multiloqua et infida esse, dolenter et nos, tam alienis, quam propriis in diagnosi erroribus admoniti, fatebimur. Et quidem *sedis* , qua serum in thorace restagnat, differentias plerumque sectio magis cadaverum, quam propriorum cuivis lux symptomatum, patefacit. Tanta nimirum est viscerum nobilium , cavo pectoris residentium, inter se propinquitas; mutuus eorum contactus et consensus tanti sunt: ut adfecti vox unius, alterius oppressionem non minus , quam propriam , significet. Quae vero singulorum querimonias adhuc magis obtundat interque se confundat , nec non omnem internorum ad exteriora tumorem praepediat, *theca ossea* est. Quod si demum, ab aucta valdopere aquarum copia, fornix diaphragmatis, veli tensi in modum , infletur ac turgeat; fluctuationem ille in abdomine, quasi venter mali sedem constitueret, mentitur. Non major vero quoad indolem *materiae* in thoracis caveis collectae certitudo est: nec raro , dum aquae his in angustiis haesitare putabantur; vel pus, vel sanguis sincerus, vel subtilior his vaporosa materies , educta fuerunt. Hîc, nisi cognita aegrorum in morbos a serosa colluvie anterior dispositio; nisi praegressarum adfectionum causarumque, unde hae descenderint, et quem exitum assum-

pserint, notitia, hîc suppleant: infirmum admodum, sola, nec prius cum illis rerum momentis serio collata, symptomata diagnosis fulcrum constituent. Pingues admodum homines, quamvis hydropi non parum obnoxii, vel et illi, qui flatibus ac spasmis quamplurimum subjecti sunt, haud raro hydrothoracis, quo minime laborabant, symptomata obtulerunt. Nec novum est, majorem quantitatem aquarum in thoracis cavo, quam ut extremis mortis sub angustiis ea omnis hîc loci effundi potuerit, sine quovis, dum aegri viverent, sui signo, repertam fuisse.

Non tam frequentem nobis *pleurae*, costis succinctae, *inflammationem*, quam quidem in febribus dolor laterum thoracis pungens, ac desumptum ab hoc, *pleuritidis*, vel *pleuroperipneumoniae* nomen designare videtur, obvenisse, jam alibi monuimus (§. CLXXXIII.). Sat magnus interim aegrorum, vel ex vera pleurae costalis simul ac pulmonum inflammatione, vel ex solo illius incendio, cum hydrothorace acuto, defunctorum, et conspicuum hujus membranae ruborem, habitumque inflammatorium offerentium numerus a nobis conspectus fuit; et quae toties in demortuis visa est, cartilaginosa vel ossea pleurae densitas et durities, vel arcta ejusdem cum sano caeterum pulmone cohaesio, vel ipsas ad costas caries: quem saepe occultà hanc ad membranam inflammatio locum habeat, abunde ostendunt. Accedit non infrequens musculorum thoracis, vel a rheumate, vel a metastasi, vel a violentia externa, sat profunda inflammatio (§. CLXXXVII.); unde non difficulter sors telae cellulosae, pleurae ac musculis intercostalibus intermediae, intelligitur; et quam facile tam *acuta*, quam etiam (nisi motus et elevatio costarum ad exteriora, sub quavis inspiratione repetita, in hydrope celluloso id saepius praevenirent) *chronica* liquidorum morbose secretorum infiltratio illis in spatiis contingeret, perspicitur. Mirabimur hinc, non frequentiorem ad haec (tum ea, quam vir summus nobis exposuit, tum paucis aliis, quas apud quosdam scriptores reperimus,) serosi laticis collectionem, ac pleurae, a costis et musculis intercostalibus avulsae, in *saccum*, extensionem observari; et cui pleurae, hinc inde a costis facili labore

avulsae, — cui sanguinis, post externas violentias, inter pleuram et costas effusionum, — cui *herniae pulmonalis*, a pleura, inter costas, exteriora versus, vel ipsis cum musculis contiguis, vel his laesis erosis, destructis, solius, in saccum assurgentis ac pulmonis portionem suscipientis, historiae non ignotae sunt: is pleuram non minus in cavum thoracis, quam extra hoc, extendi, ac liquido quocunque impraegnari posse, facile concipiet. In eadem pleurae costalis tela cellulosa externa, non minus ac in illa, quae hanc membranam cum diaphragmatis superficie thoracica connectit, purulentum aliquoties humorem detexit celebris *Goettingensium*, dum viveret, anatomicus. *Galliae* medicus conspicuus, in hydrope universali, pleuram sinistri thoracis quasi *anasarca* laborantem, et aquas inter ejus lamellas cellulosas adeo interjectas, ut crassitiem ejus membranae ad octo lineas augerent, observavit. Pleuram sinistram aqua turgentem, costas ad latera elevatas, plus minus horizontales, diaphragma versus abdomen depressum, pulmonem vero ad molem tam exiguam, ut placentam uterinam referret, redactum, in vetula detexit magnus *Bataviae* anatomicus.

Adolescens, cum dolore fixo in sinistro pectoris latere, dyspnoea, tussi in dies crescente, oedemate pedum, pulsu debili, inaequali, morteque tandem subitanea, periit. Secto cadavere, septem circiter librae seri in pectoris latere sinistro inventae sunt: quas rupta vesica sacciformis, parti posticae adhaerens, continuerat. Alio in exemplo, dolores punctorii in latere pectoris dextro, cum tussi sicca notabili, febre hectica et macie successiva, praecesserunt. Post triduum, difficultas spirandi, a decubitu in latus sinistrum adaucta, nullum pondus in diaphragmate, levis tumor dextri lateris, et dolor a pressione inter sextam et septimam costam, occurrerunt. Crescente admodum anhelatione et debilitate, tricuspide acu in partem dolentem adacta, quatuor seri librae eductae sunt; unde destillante continuo sero, aeger sublevatus, plures per menses supervixit. Pleura post mortem a costis in tota lateris dextri longitudine sejuncta inventa fuit.

Raro nimis *spurius hydrothorax* medicis oblatus fuit, quam ut propria huic speciei symptomata, experientia ducti, indicare valeamus, et pauca illius exempla, satis conspicua, ex cadavere magis desumpta ac partim sine morbi historia nobis tradita fuisse dolemus. Donec igitur haec artis medicae lacuna expleatur, — nisi praegressae, atque nec resolutae, nec etiam suppuratae pleuritidis (§. CLXXXVII.) sine febre lenta, *abscessui*, vel *empyemati* propria, in majorem sensim dyspnoeam conversae phaenomena rem indicent; nos, soli ratiocinio parum confidentes, aliis symptomatum decursum probabili conjectura prosequendi facultatem committimus.

Multo sane frequentius, ac vulgo creditur, *hydrothorax legitimus*, saepissime alterius morbi, tam acuti (pneumoniae exemplo), quam chronici (inprimis asthmatis, suppurati pulmonis, et praecordiorum aneurysmatis), soboles occurrit. Non mirum hinc esse dicamus, si morbi, etsi minime adesse suppositi, principalis tamen, phaenomena, toties hydropi pectoris, omni in hunc solum attentione conversa, falso adscripta legantur.

Hydropis pectoris acuti, ex pulmonum inflammatione oriundi, symptomata jam alibi ex propriis, copiosis nimis, observationibus descripsimus (§§. CXXVI. CXXXI. CLXXXVI.).

Vel alia et manifestior *chronici* hydropis species, illum pectoris praecedit, comitatur; vel solus hic scenam aperit, caeterasque tardius provocat; vel et solus claudit. In primo casu, morbi diagnosis minus quidem habet incertitudinis; nec tamen omnis errandi occasio deest. Cum scilicet ascites prius hominem tenuit; spiritus difficultas ab intropresso diaphragmate et costis inferioribus plus justo elevatis et a musculis abdominis retentis produci potest. In eo saltem minorem fraudulentiae gradum hydrothorax *chronicus*, prae *acuto*, manifestat: quod, cum iste, sine alio, quam cujus symptoma est, inflammationis nempe localis, signo, inopinantes aegros aggreditur et opprimit; ille plerumque modo homines jam diu ad sui receptionem praedispositos, laxos scilicet ac debiles, valetudinarios, viribus, per morbos altioris indaginis, inprimis per

diversa nobilium humorum profluvia exhaustos, asthmaticos, visceribus obstructos, phthisicos, scrophulosos, helluones, vitae sedentariae plus aequo indulgentes, literatos, vel quondam jam hydropicos, occupet, incessat. Hydrops ex asthmate, vel pedetentim ex adfectis pulmonibus, pericardio, ortus, ex rubore et livore nasi labiorumque, atque ex vasorum oculi varicosa dilatatione cognoscitur. Inprimis igitur, ubi minus clandestina est morbi, manifeste socialis, invasio, et sub signis astheniae communibus, pedum oedema, hydrops cellulosus, *scroti* maxime, vel et universalis, praecedunt. Sequuntur autem, sub facie quidquam pallida, tumidula, labiis subalbidis minusque turgidis, sub oculis languidis, ponderis ad pectus sensus, spirandi difficultas insolita, sub tempestate humida, quam sicco frigidoque coelo, major; vox, sub longiore, clariore quidquam locutione, intersecta, anhelosa; tussis sicca, vel spumosa, aliquando etiam, etsi hoc negatum fuerit, cruore tincta; decumbendi vel supine, vel in unum alterumve latus molestia, inprimis a pastu major, impossibilitas; thoracis in uno latere conspicua magis convexitas, aut costarum adeo inter se aucta jam distantia, disjunctio; urinarum, sedimento lateritio instructarum, parcitas, turbiditas; pulsus saepe vibrans, et, quasi plethora subesset, plenus ac durus, utroque in brachio non semper sibi aequalis, sub majore pectoris oppressione parvus inaequalis, inordinatus ac saepe intermittens. Minor gradus *anasarcae* majore saepe cum dyspnoea, quam maximus *ascites*, conjunctus est; atque si hac sub rerum conditione, aeger, vel leviore sub corporis motu, sub ascensu scalarum non rapido, ab insultu quasi asthmatico ex improviso invaditur; vel thoracis cavum, vel parenchyma pulmonum hydrops non facile non occupat. — Sed nullus haec spirationis obstacula hydrops externus praecedat! sequatur vero, sub illis, pedum, sublevans dyspnoeam, oedema! — hoc vero disparente, revertatur et pectoris, sub pulsu tremulo, vermiculari, inaequali, ac intermittente, oppressio! — magna tunc sane laticis serosi, pulmones circumambientis, obsidentis, nascitur suspicio.

Ne tamen igitur, quod hîc libenter repetimus, de

his te *certum* atque convictum esse praesumas, experientia multorum, et nostra, pectus etiam aqua turgidissimum, subinde tamen absque evidente negotio ac libere spiritum duxisse, vetat: ut igitur, ubi *multam* in pectore quaeris aquam, saepe nulla sit; — ubi *nullam* supponis, quamplurima hîc haereat; atque tuam, quantacunque superbias experientia, confundat et nimis humiliet sapientiam. Virgo omnem thoracem aqua virosa repletum, ad mortem usque libere respirans, habuit. Humili semper situ libere decubuit, et loca acclivia sine impedimento scandit adolescens, in cujus tamen cavo thoracis dextro librae tres, in pericardio vero libra integra seri detectae fuerunt. Lanionis exemplum vir magnus adnotavit: qui humili capite, et in utrumque latus assidue jacebat, neque ulla unquam difficultate spirandi laboravit; utrumque tamen pectoris cavum aquis impletum a morte exhibuit.

Progrediente interim morbo, ac singulis, quae huc faciunt, probe consideratis, major utique diagnosis fit securitas. Quod scilicet *independens* in thorace commoratur, morbosum liquidum: hoc, suo pondere ad ima pectoris primum dirigitur; in eo hujus loco, in quo diaphragma mediam et infimam corporis regionem dividit, stagnando, appendices septi transversi distendit ac irritat; atque sic immanem non paucis aegris dolorem ad lumbos inducit. Non toties interim ac aquae huc descendunt, hic dolor se manifestat: sed plures aegri *sedendo* magis pectus sublevare amant; supinam autem corporis positionem, quo magis possunt, evitant. Copia vero aquarum sensim adaucta, oportet sane, — nisi pleurae conspicua cum pulmone concretio id impediat, ut gravior illarum columna diaphragmati incumbens, hoc ipsum, sub sensu ponderis admodum molesto, ut jam supra monuimus, abdomen versus deprimat; ac non minus hujus cavum, ab aquis etsi adhuc liberum, attollat; sed et exspirationem aegri plenariam praepediat. Quod si nunc supinum hic corporis situm sibi eligat: ubi aquae utrumque thoracis cavum inundaverint; prae anxietate ac tussi retinere hanc positionem non potest. Si uno tantum cavo illae restagnent: ne, depresso ab iis in antrum pectoris sanum mediastino, istud simul angustetur; in hoc

modo decubitus, non in alterum, nisi forsitan pulmo hîc cum pleura plurimum concretus, aut alio modo adfectus, hoc etiam solatium recuset, aliquamdiu conceditur. Etiamsi vero tanta latitantis in cavis pectoris aquae sit quantitas: ut illa ipsas adeo costas dimoverit, et ad exteriora nonnunquam coëgerit, quin ipsam adeo columnam vertebralem incurvaverit, atque hinc diaphragmatis tensionem adhuc magis adauxerit; quamvis ipsos pulmones ab aquis angustum in spatium compressos saepenumero nos quoque conspexerimus; non tamen anxietas aegrorum ac pectoris oppressio ubique ponderis et copiae aquarum rationem sequuntur; sed saepe minor istarum quantitas, majora aegris his, quam copia longe abundantior aliis, incommoda parturit. Non tam rarum est, cavo pectoris ab aqua repleto, exterius quoque circa musculum latissimum dorsi, ad costas oedema comparere. Frequentius tamen, nisi hydrops cellulosus exterior simul adesset, hoc signum defuisse observavimus. De brachii ad latus adfectum stupore, vix non idem dicendum habemus; saepe tamen brachium, inprimis manus, ad dorsum, intumescit.

Pro signo hydrothoracis pathognomonico, et quo solo pectoris hydrops a caeteris difficultatis respirandi speciebus distingui posset, habitum fuit: si aegri, qui plures saepe noctes sat commode transegerunt, quasi perterriti expergefierent; extreme anxii et aëris liberioris cupidi ad fenestras januasque confugerent; et suffocationis timore perculsi, amicos invocarent, manus pedesque frigidos offerrent; et post horas demum aliquas, vel primo plerumque diluculo, aliqua iterum quiete, sub magno tamen languore fruerentur. Ac revera, tam frequenter id signum hoc in morbo occurrit: ut eodem quidquam provecto, interdiu etiam non paucos ad extrema usque perducat. Ast vero, quod multae tum aliorum, tum et nostrae observationes docuerunt, nec semper haec praecipitosa e primo somno excitatio in hydrothorace occurrit; nec in solo hoc morbo illa observatur; nec etiam, dum se hîc manifestat, illius adeo, quam *vitii ad praecordia organici*, est soboles. Quoties scilicet signum illud observandum se praebet: toties quoque tam facies, quam labra si-

mul, colore rubro aut livido instructa. tument; et vasa oculi, splendentis, lacrymantis, quasi sanguine injecta sunt: quae singula symptomata, ex *cordis* magis et vasorum majorum *adfectione organica*, quam ex aquae in cavo thoracis collectione, quae interim simul adesse potest, repetenda veniunt. Ad cordis palpitationes pulsusque arteriarum inordinatos, intermittentes quod spectat, fatemur: haec symptomata non magis de cordis vitiis, quam de sanguinis interceptione, per quamvis causam aliam, etiam leviorem, facile producenda, testari, atque hinc esse ambigua. Neque hoc etiam hîc reticendum est: quod si, comparente in hydrothorace subitanea illa ex primo somno evigilatione, cordis simul morbi organici, copiosis sub sectionibus cadaverum sese manifestaverint; quaestio tamen non exigui momenti, num scilicet haec vitia cordis, hydropis illius vel *causa*, vel, aliquando saltem, hujus morbi, saepe tam diuturni, atque cruoris per pulmones transitui tam aperte contrarii, *effectus* fuerint? formari omnino queat. Quidquid interim fuerit; excitationis tamen ex primo somno subitaneae phaenomenon, hydrothoracis, saltem simplicis, signum certum non esse, ex dictis eruendum est.

Aliud hydrothoracis signum, vel ab ipso medicinae parente magni habitum, *fluctuatio aquarum* in thorace, vel solis ab aegris, vel ab adstantibus adeo percepta, est. Fuit interim, qui omnem ex aquarum motu sonitum in cavis pectoris, quod nullus in his aër sit, rejecerit, — illumque ex ventriculo, qui aërem et aquam contineat, derivaverit, vir celebris; et quod alibi adduximus exemplum mulieris, a prima juventute, quoties id vellet, sola corporis sui in transversum succussione celeriore, sonitum fluctuantis in pectore aquae excitantis, quam fallax sit ex auribus ad locum, et ad causam sonitus indicium, satis confirmat. Nihilosecius sua *perceptionis* apud aegros stat auctoritas: dum, quoties vel ex uno latere in aliud se volvunt, undulationis sensum in profundo pectoris accusant; aut quoties positionem corporis erectam cum situ supino commutant, aquas sibi ad pectoris superiora ascendere monent. Ad *sonitum* quod pertinet: illum, ac ipsum adeo *sibilum*, etiam a corde,

sub aneurysmate fortiter palpitante, et a sanguinis columna difficulter per ostia illius, aliquando coarctata, in arterias projicienda, quin aër hic adsit, auribus, ad certas adeo distantias, percipimus. Tum aegrorum igitur, tum clarorum virorum, tum nostras quoque aures, ad quas aquarum in hydrothorace legitimo motus ex pectoris penetralibus haud raro pervenisse est visus, non ubique erroris accusandas esse credendum est; praecipue, cum saepius in ipsum hoc signum inquirentes, in multis sane aegris illud percipere vel minime potuerimus. Quoties nimirum pectoris cavum vel ab aquis jam nimis repletum, vel, ob adhaesionem pulmonis cum pleura, intersectum est; quoties aquae aut nimis densae, aut hydatidibus commistae, aut cystidi inclusae sunt: toties fluctuatio illarum locum habere non potest.

Diu nimis ad lectulos aegrorum, *thoracis* hoc in morbo *percussio*, ut magnum certe diagnosis in eodem momentum, neglecta fuit. Alium omnino magisque obtusum *sonitum* thorax ab aquis repletus, quam ab illis vacuus, expertis satis auribus offert; atque solo hoc signo innixi, tam clarus ac nobis quondam amicus *Vindobonensium* medicus, quam illustris *Galliae* nunc archiater, qui illius docti viri de percussionis thoracicae subsidio scripta in suae gentis utilitatem proprio idiomate condecoravit, non paucos, eosque gravissimos thoracis morbos rectissime judicarunt. Dum vero idem hoc diagnosis subsidium vel optime cuivis commendandum esse credimus; non ideo hoc ipsum, ab illis ipsis impedimentis, quae aquae in pectoris cavis fluctuationem intercipiunt, liberum declarare, et in obesis aeque, ac macilentis in hominibus successurum esse contendimus.

Sub media hac diagnosis incertitudine, crescit in dies aegrorum calamitas. Quem tam saepe alius, inprimis cellulosus, hydrops producit: hic ipse nunc alias hujus indolis species post se trahit, hydrothorax. Pedes nempe, ac inprimis scrotum, nisi prius jam intumuerint, plerumque nunc ab aquis infarciuntur; manus una, rarius et altera, jamjam magis intumescit; brachium idem saepe simul imperfecte resolvitur. Sub urina scilicet in dies parciore, brunea, ex atro

rubella, cum sedimento furfuraceo, lateritio, — si morbus longiorem in moram protrahitur, ipsum quoque abdomen inflatur, fluctuat, ac ulteriorem septi transversi descensum sic impedit; ut medias hoc inter aquas utrimque suspensum, tensum et vix non immobile, torpescat. Atque nunc, aquis nimirum in utroque thoracis cavo collectis, decubitu in lecto actum est; et aeger diu noctuque sedili infixus, prae tumore monstroso hoc implens, nec verba quidem absque anhelitu proferre, nec somno vires refocillare, nec tamen, pendente in pectus capite, soporem molestum stupidumque arcere potest. Pulsus, hac sub rerum positione, saepe vix sensibiles, nec ordinem, nec rythmum observant; extremitates algent; crescit anxietas; frigus magnum aegros perstringit; linquuntur animo, iterumque ad se redeunt; ac tandem, media sub spe convalescentiae, repetito, quam toties superarunt, orthopnoeae insultu, vel et sine hoc, quin adfines id advertant, animam efflant.

Varia, post mortem, in cavo thoracis liquidi morbosi est quantitas et conditio. A libra una, ad decem et ultra, illam non raro reperimus. Est vero, ubi octo, vel decem unciae (celerius, ut videtur, huc depositae) jam aegros suffocaverint. Pellucidus hic et subflavus, aliâs virescens, aut turbidus et crassus, in *chronica* adfectione, — in *acuta* vero, plerumque puriformis, filis albis, ac pseudomembranulis remistus, vel et pauco cruore tinctus est. Quem pro *chylo*, pectoris in cavum effuso, quondam habuerunt: *puriformis* potius is humor fuisse videtur. Saepius nos pulmonum lobos inferiores inflammatos, ad magnam circumferentiam cum pleura diaphragmatica concretos, atque hac simul membrana cum ipso diaphragmate inflammata, copiosum serum puriforme, quasi proprio in sacco, inter pulmones et septum transversum formato, collectum, auditoribus nostris ostendimus. Vel inter ipsos pulmonum lobos, exterius per coagulum lymphaticum inter se conglutinatos, copiosum serum stagnabat, — non nisi vi aliqua separatis a se invicem pulmonum lobis, relicta, quasi maxima vomica, materia modo puriformi, sine omni laesione substantiae, obducta, effluxurum.

§. DCCXL. *Hydropericardia. — Diversitas. -- Hydropericardiae solitariae Exemplum I. — Hydropericardiae solitariae Exemplum II. — Hydropericardiae solitariae Exemplum III.—Hydropericardiae solitariae Exemplum IV. — Symptomata aequivoca. — S. probabilia.*

Res ardua est, morbos sibi maxime adfines, quin color unius cum alterius colore confluat, depingere. Talis nos, *hydropericardiae* imaginem adumbraturos, difficultas premit.

Neque enim hic morbus, quin aquae simul aliis thoracis in locis collectae sint, facile se offert; atque si aliqua passim *hydropericardiae solitariae* exempla referantur ab aliis; nos ipsi, quibus centies et ultra *complicata* se obtulit, nec unum quidem specimen, nec *hydatides*, quas alii pericardii tum exteriori, tum interiori superficiei, quidquod, ipsi cordi adhaesisse conspexerunt, observavimus. Hac vero sub rerum complicatione, symptoma, quod ad hanc potius, quam illam hydropis ad speciem pertinuerit, assignare, difficilis res aleae est. Soli vero cavo pericardii aquae inhaereant! — Si tamen, quod saepius contingit, causa hujus hydropis, vel cordis, vel vasorum majorum organico in vitio resideat; symptomatum hujus vitii cum effectibus hydropis ipsius confluxus, diagnosin non minus confundet, et quo suum cuique tribuatur, impediet. Est etiam non exigua *hydropericardiae* in eo: num *acuta*, num vero *chronica* sit, differentia. Frequentissime illam in pneumoniis acutissimis observavimus: quo scilicet in casu, num soli pulmones, num simul pericardium sub sterni regione mali sedem constituerent, multoties ambiguum fuit. Nec pauca hydropericardiae solitariae, ac sine praecordiorum offensione exortae exempla, symptomatum decursum sibi semper aequalem offerunt; sed pro ratione vel *causae*, nunc stimulo majore, nunc virium dejectione adversae, — vel *copiae* aquarum morbose secretarum, nunc minoris, ad sex, aut novem uncias; nunc majoris, ab una ad sex vel octo libras, — vel *morae*, qua secretio haec contigit, nunc brevioris, nunc longioris, — vel *subiecti*, ac, forsitan, *indolis* liquidi, haec in loca

depositi, diversum agnoscunt. Cum propriae nobis desint; liceat aliorum quasdam *hydropericardiae solitariae*, quae hanc rem illustrent, historias hîc breviter adduci!

Sic hydropericardiae solitariae memoria, in Actis medicorum *Suecicorum* conservata, virginem nobis sistit juvenem ac robustam, menstruis duobus a mensibus privatam, cum pulsu valide vibrante, semper inaequali, facie rubore accensa, narium stillicidio, virium constantia, deliriis furiosis, febre continua remittente, cephalaea, auditu difficili, tussi sicca, ad noctem cum suffocationis periculo aucta, raucedine, pectoris oppressione ac respiratione quidquam impedita, decubitu in dorsum, quam ambo in latera, difficiliore, sub fine morbi facie pallida, pulsu ante obitum intermittente. Atqui nusquam hujus virginis in cadavere vitiosi quid, si aquae in pericardio ad libram unam cum dimidia collectionem, ac sinistri pulmonis a tanto tumore in totum obtecti, compressionem excipias, repertum fuit; atque omnia *energicam* hujus adfectionis naturam abunde manifestant.

Sic summus quondam *Italiae* anatomicus, alterius hydropericardiae solitariae, ab insigni ejusdem gentis medico praeclare distinctae, historiam conservavit. Sacra virgo scilicet, ex acuto morbo feliciter restituta, ut tamen alvum purgans medicamentum convalescens, pro more, hauriret, a medico vix non coacta, intestinis abhinc quinquagesies fere evacuatis, inducta siti, quamplurimum aquae ingurgitavit. Postridie, cum, residens in lectulo, vestimenta sibi imponeret, quamdam illa cordis oppressionem et animi deliquium experta est. Nunquam ex eo in integrum cessavit; sed quoties aut nimis loqueretur, aut corpus moveret, mox aucta fuit oppressio. Bonus erat faciei color, somni erant imperturbati; recte menstrua, recte alvus respondebant. Respiratio, sive staret, sive supina jaceret, sive in utrumlibet cubaret latus, aeque erat facilis. Pulsus neque tensi, neque duri, neque vibrati, nec ullo prorsus modo inaequales, nullus in pulmonum regione dolor, tussis nulla, nulla in thorace palpitatio, aut magna pulsatio, occurrebant. At vero, cor sibi, tanquam saxo ei imposito, gravari, atque sub loquela,

sub motu, undique constringi, coarctari, aegra, cujus pulsus semper, etiam dum quiesceret, debiles fuerunt, referebat. Morbo per annum integrum extenso, ac brevi ante obitum, momentaneus punctionum ac levis convulsionis, recurrens subinde, in cordis regione sensus accusatus; pulsus vero sensim magis magisque infirmatus et quasi obscuratus fuit. Praeter pericardii, a novem unciis aquae, in eodem contentae, tumorem, et cordis superficialem erosionem, nihil morbosi in cadavere hujus virginis repertum fuit; sic, ut hunc pericardii hydropem, solius *debilitatis* effectu contigisse, dubium superesse non queat.

Sic nauta, cujus morbum Acta Academiae *Petropolitanae* consignarunt, aestum, ardorem, dolorem in pectore punctorium, respirationem anxiam, tussim siccam perpetuam, accusavit. Desiit post mensem aestus; sed pectoris oppressio, dyspnoea cum suffocationis periculo, sex hebdomadum spatio increverunt, ac sputa alba, viscosa, multo sanguine admisto, rejecta fuerunt. Absque insigni symptomatum incremento in alterutro latere cubare impossibile, sed in dorso jacere tolerabile fuit. Exstincto aegro, pulmones versus posteriora et latera compulsi, ac pleurae valde adcreti spectabantur. Supra diaphragma aliqua portio seri flavescentis fluctuabat; partes pectoris media et anteriores laterales a pericardio valde extenso et livescente replebantur; a quo aperto, librae circiter quatuor aquae cruentae effluxerunt. Cordis superficies tota circumcirca villis magnis, longis latisque obducta, et hirta fuit.

Sic antecessor noster in clinico Instituto, quod *Viennae* est, antepenultimus, viri refert historiam, cui temo currus agitati in pectus irruerat. Laesio abhinc inducta non tanti fuit, quin famuli officio sex per annos fungi, homini licuerit. Incepit vero tunc difficile respirare, pectore angi, tussicula inani, maxime ad motum majorem, vexari. Diarrhoea subsecuta emolumento esse visa est; exin vero pulsus parvus ac adeo intermittere cepit: ut ultimum trimestre per vitae spatium, saepissime quinque, imo sex arteriae pulsationes deficerent. His frigus se adjunxit perpetuum et plane marmoreum. Nunquam in sex postremis vitae septimanis aeger recaluit. Hoc tempore de-

cumbere lecto prae angustiis non potuit, erectus semper sedens, quod sustinere quidem prae lassitudine ac debilitate vix potuit, prae angustiis tamen debuit. Crura tandem, dein et femora, oedematosa reddebantur, ut fere creparent. Frigus intensum, et ultimo vitae quatriduo, asphyxia. Excipulo insidens exspiravit. Aperto thorace, pericardium plenum tantae molis fuit: ut utramque thoracis cameram, ad jugulum fere usque, expleret, pulmonibus, in tanti sacci ambitu compressis, nec tamen duris, nec vel minimum quidem cum pleura et diaphragmate connexis. Nullus pectoris hydrops. Eductae fuerunt pericardio aquae turbidae, subviridis, quadraginta et octo unciae, dein aquae rubellae unciae viginti quatuor. Nullum cordis vitium detectum fuit.

Atqui sic nec unicum quidem ex quatuor hîc allatis hydropericardiae, quamvis *solitariae*, exemplis phaenomena nobis offert aequalia. Nihilo minus tamen symptomata vulgo huic morbo tributa, sunt: pressionis et angustiae sensus circa partem thoracis anteriorem, dyspnoea, orthopnoea, dolor lumborum, decubitus in dorsum difficilior, tussis sicca; cordis palpitatio, vel motus inter tertiam, quartam, et quintam costam undulatorius; pulsuum inaequalitas, exilitas, debilitas; syncope, praecedente suffocationis quasi instantis sensu; palpebrarum, labiorum livor, extremitatum frigus, tristitia, sitis, contabescentia.

Quod si quaecunque in hydropericardiae descriptionibus phaenomena occurrunt, ea, sine habita causarum, complicationum, consideratione, soli aquarum in cordis capsula collectioni attribueris; nullum aliquando a signis expositis falsum, — nullum aliquando verum non erit; atque hoc sensu, ubi plurima ex illis conspiraverint; hydropericardiae diagnosis semper, ut nos quoque saepenumero experti sumus, tam difficilis non erit. Si tamen casus, in quibus manifesta vel cordis, vel majorum vasorum, vel pulmonum vitia subfuerunt, — atque illos, in quibus aquae sat copiosae simul in cavo pectoris haerebant, a simplici pericardii hydrope separaveris; pauciora omnino, eaque non certa quidem, sed nisi ab initio, saltem in progressu morbi satis probabilia, supersunt signa diagnostica. Potissime huc spectant: urinae, postquam multae

fluxerunt nunc paucae, rubrae, crassae, una cum cordis pondere, tremore, gravitate, difficili anhelitu, praecordiorum anxietate a longiore quidquam vel altiore sermocinatione, vel a corporis exercitio, mox aucta, quiete vero ac silentio restitutis, citius, quam in asthmate, et quam in hydrothorace legitimo, imminuenda; decubitus supinus, quam in latera, difficilior, praeoptata thoracis in anteriora inclinatio, pulsus debilis, obscurus, frequens; cordis quasi in aqua natantis, vel, ut mulier *Ticinensis* hoc morbo adfecta nobis rem explicuit, quasi pomi in aqua circumvolutati, sensus; concussi cum digitis sinistri et anterioris thoracis sonitus obscurus, vel nullus.

Ubi signis allatis et color plumbeus palpebrarum, labiorum, cordis magna palpitatio, pulsuum inaequalitas, frequens residendi necessitas, animi deliquia, accesserint; ea quidem, si cum caeteris conspirent, hydropericardiae praesentiae nihil detrahunt; sed praeter hanc, aliud simul in praecordiis vitium subesse, priusquam de chirurgico subsidio (§. DCCLXI.) quaestio esse possit, non injustam suspicionem movebunt. Ex ardoris, doloris sensu, hydropericardiae symptomatis adjuncto, ad latentem, vel saltem ad praegressam, in cordis capsula hydropica, interdum adeo in ipsa cordis superficie externa, phlogosin, et ad factam, aut futuram haec ad loca humoris puriformis secretionem, conjectura saepius post mortem confirmata, concludimus. Atque hujus secretioni materiae, reperta toties cordis villosa, aut quasi pilosa constitutio, ulcerosa quasi facies, vel demum ipsius pericardii concretio nunc partialis modo, nunc vero tam perfecta, ut capsula haec incautis omnino deesse sit visa, adscribendae sunt. Variae indolis, coloris varii est humor morbose in pericardio secretus. Frequentius post morbos acutos, inflammatorios (non solius pectoris, sed, prout pluries observavimus, ipsius adeo peritonaei) albescens, et quasi lacteus, aliquando cruore plus minus tinctus, in aliis limpidus, flavus, in ictero flavissimus, in aliis viridescens, aut bruneus, atque adeo, quin solutio continui subesset, saniosus repertus fuit. Sub tanta liquoris pericardii degeneratione, si quis eidem, inprimis post graves morbos, huc depo-

sito, vel diutius hîc stagnanti, irritandi ac vellicandi partes vicinas potentiam cum viris doctis attribuerit; nos quoque, — non tam *cordis*, ut supposuerunt, sub hoc morbo *erosi*, fallaciae plenis, exemplis, quam illis, quod paucus saepe humor pericardio inclusus, majores longe tumultus, quam copiosior, excitaverit, permoti, non obsumus.

Nunquam hoc in morbo pericardium sibi *tensum* occurrisse, clarus *Angliae* pathologus retulit; atque hanc tensionem modo sub cordis *diastole* exspectandam esse, summus *Germaniae* anatomicus declaravit. Est interim ubi pericardium ad tantam magnitudinem extendatur: ut non modo pulmones, inprimis sinistrum, vix non obtegat et angustum in spatium comprimat; sed ipsum adeo diaphragma suo pondere abdomen versus deprimat, quidquod costas sibi vicinas quidquam elevet; atque si sub tanta hujus capsae expansione, resistentia ejusdem minor sit; vasorum id post mortem collapsui, nisi ipsi forsitan resorptioni, tribuendum videtur.

§. DCCXLI. *Hydrops mediastini.*

Communia *mediastino* cum pleura, sicut structura et indoles, ita quoque (rariora tamen) sunt vitia: inflammationes scilicet, haemorrhagia, secretiones morbosae tum seri, tum lymphae, in coagula et pseudomembranas, concretionesque pronae, emphysema, abscessus, steatomata. Plus tamen *adeps* anteriori cavo mediastini celluloso, quam *serum* insidiatur: ita quidem, ut nobis ipsis, hujus loci *hydrops*, quod sciamus, nunquam obvenerit; nec aliis facile solitarius, sed plerumque cum alia hydrothoracis specie junctus, conspectus sit. A posteriore quidem parte, inter dehiscentes mediastini lamellas et thoracis vertebras, vel pus, vel aquas colligi, facilis istorum per tunicae cellulosae, dorsi musculos ambientis, spatia, quo pondus proprium jam invitat, diffusio impedit; sed sub sterno, tot injuriis externis exposito, et quo loco ipsa hinc inde *pleuritis* (*sternalis*), ac summa in peripneumonia oppressio sedem toties figit, miramur utique, cur hydrops, saltem acutus, non frequentius locum habeat. Habuit tamen in infante *Goettingensi*, ex hydro-

thorace legitimo ac tabe defuncto, cujus inter lamellas pericardii, ac mediastini, aqua non pauca reperta fuit. Habuit in muliere, cujus nobis casum celebris quondam *Galliae* medicus conservavit. Illa nimirum, refrigerio exposita, subito a dyspnoea, tussi, ponderis in medio pectore gravis, ardoris interni, et doloris variis thoracis in locis sensu vexata fuit. Venaesectio haec symptomata moderavit quamplurimum; vigesimo vero morbi die, cum optime se habere videretur, ac domestica negotia peragens in sellula sederet; ex improviso concidit exanimis. Aperto cadavere, inventum est mediastinum plenum sero sanguineo; quod forte rupta versus partem pulmonis superiorem membrana, hoc viscus asperamque arteriam comprimendo, aegram subito suffocavit. In pulmonis universa substantia simul purulenta (puriformis?) materia fuit reperta. Plures serum mediastini cavo se reperiisse, magni nominis *Angliae* medicus, praeter alios, testatur.

Quamvis autem sanguinis sinceri in cava corporis effusio, ad hydropem haud spectet; haemorrhagiae tamen mediastini cava cruentantis phaenomena, hydropis his in locis contingentis symptomata illustrare quodammodo possunt. Sic diruptae arteriae bronchialis aneurysmaticae sanguinem, sub membranis, et per fibrarum interstitia, quibus arteria aspera, et magna, et oesophagus, caeteraeque proximae partes ad cavum mediastini posterius colligantur, viam sibi longe lateque aperuisse, concretumque eas membranas in tumoris modum, tum respirationi, tum sanguinis fluxui, tum denique ciborum descensui contrarium extulisse legimus. Simile exemplum immortalis de sedibus et causis morborum scriptor refert: ubi ex dirupta alia aliqua arteria effusus sanguis, inter laminas anterioris mediastini, per cellulosam ejus substantiam, aditum sibi fecisse visus, ea copia, ibi praesertim, quo suopte pondere ferebatur, concrevit: ut prope septum transversum solida crassitudo mediastini digitos propemodum tres aequaret; et dum sanguis sic effusus, mediastini laminas celeriter distraheret; acerbissimus ad sternum dolor, quem *divulsivum* aeger vocabat, exortus sit. A tanta vero mediastini inferioris distensione, cor urgebatur, pulsus debiles facti sunt,

corque et pulmones gravabantur adeo, ut diutius vis morbi ferri non potuerit.

Facile satis videtur ex his symptomata, quae ex aquae in mediastini, praecipue *anterioris*, cavea collectione oriri debeant, eruere: quae interim symptomata, differentiam non exiguam ex eo, num *celeriter*; num vero *lente* hîc aquae confluxerint, agnoscent. In mediastini *anterioris* hydrope, monente celebri quondam *Scotiae*, de hydrope, scriptore, sub corporis positione erecta, ingratus ponderis sensus diaphragmati propior videbitur; in supina, anhelitus erit difficilior; in ventrem conversa, anterior pars thoracis oppressa, pondus omne feret; in latus unum vel alterum electa, in illud, quod inferius est, aquae declinare sentientur. Fatemur interim: quod aquae, primum pluribus in cellulis sub sterno custoditae, donec haec rumpantur, ac unum quasi cavum constituant, repagula, in varios quidem sensus has partes distendere, distrahere, opprimere, sed minus libere posse divagari, nobis quidem videantur. De *posteriore* mediastini cavo jam monuimus: aquas in illud depositas, et a quibus tum oesophagum, tum asperam arteriam, tum aortam tandem comprimi, impediri oporteret, non posse facile diutius in eo loco, nisi forsitan coagulum lymphaticum satis densum in illo relinquant, stagnare.

§. DCCXLII. *Hydrops pulmonum. — Hydrops bronchiorum. — Hydrops bronchialis spurius. — Hydrops pulmonum cellulosus. — Hydrops pulmonum cysticus. — Hydrops pulmonum hydatideus. — Pseudohydrops pulmonum. — Diagnostica.*

Ipsi *pulmones* aquas non tam raro concipiunt. Harum sedes vel in *bronchiis*, vel in *parenchymate*, vel in *cystide*, *hydatide*, nunc ipsam hujus visceris substantiam, nunc modo superficiem externam occupante, constituitur. Saepius pulmonum hydrops cum hydrothorace legitimo conjungitur; aut hic ipse ex illo trahit originem.

Ob acutissimum tracheae sensum, liquida huc illapsa vel morbose secreta, primo suo descensu, asperrimam et convulsivam mox tussim inducunt. Primorum ordinum bronchia hac de sensibilitate quamplurimum sane participant; sed, qui haec sequuntur,

inferioris subsellii rami bronchiales, hi, sine tanta saltem stimuli impatientia, a sero, muco, pure, sanguine, polyposis aliisque concretionibus saepe diu obsideri, obturari, vel adeo, in phthisicorum abscessibus, inscio quasi aegro, erodi, consumi observantur. Sub tanta vero tunicae, bronchia obducentis, extensione, sub numero vasorum, glandularum, quae eandem exornant, tam magno, ac sub vaporum continuo, et sub quavis exspiratione ex istis assurgentium copia tam conspicua, non mirabimur sane, humores serosos non minus, ac mucosos, subcruentos, extremis in bronchiis ad sat notabilem altitudinem interdum colligi, ac primo in casu, *hydropis bronchialis*, saltem *acuti*, speciem producere. Quanta sit sputorum spumosorum, aquosorum, in permultis catarrhis, in asthmate quod *humorale* vocarunt, ubertas; quanta illorum, quae pneumoniae sub initiis, saepe sanguine tincta, per tracheam expelluntur, abundantia sit: nemini medicorum ignotum est. Atque haec quidem, *profluviorum* ad classem quondam revocavimus (§§. DV. DXVI.). Quaecunque vero causa secretos jam atque depositos ultima in bronchia humores, vel obstaculo mechanico, vel spasmo, vel paralysi, viriumque jactura inductis, expelli impediverit; *retentionibus* illa serosis, his angustis in locis, ansam dare potest. Hinc frequentibus catarrhis obnoxius vir, sacrae purpurae splendore conspicuus, febre, ut legimus, catarrhali epidemica exstinctus, graves habuit pulmones; sed a catarrhali materia, quam continebant, multa passim a bronchiis, quacunque incideres, erumpente. Post *cynanchen laringeam*, homini icterico lethalem, liquidi serosi, turbidi, subflavi, cui pelliculae albescentes innatabant, sex uncias et ultra, ex discisso ramo bronchiali majore cum impetu effluxisse, *Ticini* observavimus (§. CLXXIII.). Similes ejusdem cynanchis reliquias serosas in bronchiis, Acta societatis R. medicae *Parisiensis* adnotarunt.

Aliquando vero liquidum serosum, puriforme, eodem in morbo atque in *tracheitide*, colligitur retro *pseudomembranam*, laryngis, tracheae internae faciei adcretam (*Hydrops bronchiorum spurius*); atque huc magni quondam medici *Parisiensis* observatio pertinet,

dicentis: « cuidam juveni, qui vinum aromaticum biberat, de nocte angina oborta, cum strangularetur, jugulum cum gladio aperuit: saniei quamplurimum emanat, convaluit. »

Si utriusque generis colluviem serosam, puriformem, in bronchiis forsitan modo brevi ante mortem aegris contigisse objeceris; hydropis hoc nihil detrahit indoli: utpote qui certe in organis vitalibus saepe nimis acutissimus, ac cito lethalis esse consuevit.

In expositam vix *hydropis bronchialis* speciem, facile, — atque nunc felici sub omine, nunc celerrimo cum aegrorum interitu transit, frequentior illa, *hydrops cellulosus*, vel oedema, anasarca, *pulmonum*. Saepius nos, dum hydropicorum pulmones incideremus, aquam e parenchymate istorum profluxisse observavimus; atque in muliere, quam erysipelate, pulmonum manifesto periisse adnotavimus (§. CCLXXX.), omnem simul hujus visceris contextum cellulosum quasi ab anasarca correptum reperimus. Tria hominum ab oedemate pulmonum in nosodochio *Vindobonensi* majore, quin alter hydrops pectoris subesset, suffocatorum exempla, filius, qui clinico instituto *Vilnensi* nunc praeest, ejusdem nosocomii tunc medicus primarius, observavit. Ancillae memoriam magnus quondam *Italiae* anatomicus reliquit: quae, tribus a mensibus minus menstruans, a capto frigore incidit in peripneumoniam. Sub finem hujus, effluxit ex ore humor aquae instar spumosae, in qua recens caro lota esset. Die septima moritur. Excepto superiore sinistri pulmonis lobo, reliqui lobi omnes, quamvis spumoso humore prorsus distenti, naturalem substantiae modum servabant, ex qua dissecta, humor prodibat. In homine, qui per biennium, maxime ad motum corporis, anhelus respiravit, pulmones ubique multo sero referti fuerunt.

Jam ipsi medicinae parenti, ex animalium brutorum dissectionibus notum fuit: » in pulmonibus *tubercula* fieri, quae, *aquam* continentia, in pectus, hanc, dirupta, emittant. » Atque in ipsius etiam hominis pulmonibus, quod divus senex praeviderat, vomicas hujusmodi, nunc *humore albumini ovorum simili*, nunc aqua limpida repletas, posteritas detexit. In milite,

magna respirandi difficultate una cum febre lenta correpto, nec sine magna molestia vel dorso, vel alterutri lateri incumbente, sed corpore semper erecto sedere coacto, pedes quidem oedematosi, nulla vero alterius hydropis pectoris symptomata, comparuerant. Hujus aegri vero cadaver, *cystidem* in utroque pulmone, *sero* limpido repletam, *Galliae* medico celebri exhibuit. Apud alios quoque scriptores passim tubercula pulmonum, aqua sola repleta, nobis interim nunquam conspecta, occurrunt.

Aliter vero de *hydatidibus* dicendum est, utpote quas nos quoque copiosas, ad pulmonum superficiem dispersas, in humanis cadaveribus reperimus. Aliae ex istis, sat profunde basin suam pulmonum parenchymati immergunt; aliae, exteriora magis, sub pleura pulmonali, occupant, atque diruptae, contentum liquidum in cava pectoris, hydropem thoracis legitimum constituturae, partim effundunt. Parti asperae arteriae bovinae adhaerentes hydatides demonstravit, nec raro in pulmone humano easdem reperiri docuit jam magnus quondam *Bataviae* anatomicus. Ad *taeniam hydatigenam* has vesiculas interdum pertinere, vix dubium nobis haeret; nullum tamen, quod hanc opinionem confirmet, exemplum, vel alienum, vel proprium, habemus.

Pulmonum pseudo-hydropem dici posse credimus illum, quem saepe inter lobos pulmonum, illorum nempe, qui ex peripneumonia perierant, deteximus. Materia scilicet puriformis pulmonum lobos circa limbos suos perfecte conglutinaverat; reliquo, eosdem inter lobos, integerrimos, spatio tum à materia quasi caseosa, tum plurimo a *sero* vel maxime repleto, ac abscessum immensum mentiente.

Quamquam vero pulmonalis hydropis has species, cadaverum sectionibus pathologicis edocti, nunc satis calleamus; symptomatum tamen, quae unam ex illis ab alia sat certe distinguat, rationem, imperfecte nimis perspicimus. In illis, quos hydrops pulmonum in genere corripuerat, difficilis respiratio, angustia pressoria cum ponderis sensu a jugulo per medium thoracem deorsum exporrecto, observata fuerunt. Haud raro oedema partium externarum, facies tumida pal-

lidaque, vel et corporis habitus leucophlegmaticus, conjuncta incesserunt. Quod si igitur una cum oedemate partium externarum *incipiente*, (eo quod a mediocri seri copia in pulmonum interstitiis cumulati, longe gravior difficiliorque dyspnoea excitatur, quam a multo majore in pectoris cavitatem effusa) *statim* accedat difficilis respiratio; praecipue si pulsus adeo, ut tactu percipi vix queat, oppressus, vel saltem debilis admodum et exilis, sine febre conspicua, satis longum in tempus observetur; si a minimo corporis exercitio dyspnoea augeatur, quin ex varia corporis positione, vel in dorsum, vel in latera, in respirationis difficultate differentia nascatur; si, dum profundius aeger respirare conatur, ulteriorem ille thoracis dilatationem impossibilem esse, ac animam sibi quasi interrumpi persentiat; si forsitan ex sputo catarrhali subito suppresso, dyspnoea mox orta sit: non iniqua erit pulmonum ab aquis infarctorum suspicio. Cum vero hujus hydropis cum hydrothorace legitimo conjuncti exempla non desint; illius certe ab isto non parum obscurantur phaenomena. Symptomatum in aegris, quos a pulmonum hydrope restitutos depraedicant, observatorum, mentionem hîc, ob summam diagnosis incertitudinem, non facimus.

Minor tamen haec erit, ubi, praeviis morbi descripti phaenomenis, abundans ex bronchiis materiae vel serosae, vel albuminosae evacuatio, tussiendo, cum levamine contigerit. Talia in catarrhis gravioribus, et in asthmate aliquando succedunt: ubi tussim asperrimam diuque siccam cum valida dyspnoea, ingens liquidi serosi copia, ac si mercurialis salivatio subesset, ex bronchiis cum euphoria rejicitur. Quod si interim aut parenchymatis pulmonalis ab aqua turgentis subitanea in bronchia depletio successerit; aut ingens pulmonum hydatis, celerius dirupta, vel hos in canales, vel in ipsum hujus visceris parenchyma humores contentos evomuerit; in primo casu, quod bronchia sat prompte ab aquis susceptis liberari non queant, subintrabit suffocatio (*catarrhum suffocativum* vocarunt); — in secundo, symptomata pro tempore mitigari quidquam videbuntur; sed nisi brevi mora expansi magis nunc liquidi resorptio locum habeat;

aut nisi modicam sibi viam humor in bronchia aperuerit; oppressus tandem pulmo et aëri et sanguini transitum lethali cum effectu denegabit. Duo hujus indolis exempla hîc ex collectione observationum medicarum, in *Italia* institutarum, recenseri merentur. Primum ex istis, virum sistit sexagenarium, qui dyspnoea laborans, subito ruptionis in pectore factae sensum habuit, et immediate abhinc quatuor pintas materiae albumini ovorum similis, cum respirationis libertate majore, ejiciebat. Recruduit iterum malum, ac denuo eandem scenam lusit. Ab hac interim evacuatione minime sublevatus, aeger tandem periit.

Secundum exemplum, viri juvenis est, qui, dum per undecim dies pondus et anxietatem pectoris persensisset, sensum ruptionis, similem primo, expertus est; atque post horam, quatuor quoque pintas fluidi clari et tenacis ejecit per tussim: sic vero, in integrum restitutus fuit. Frequentius vero, ac putatur, hydatis pulmonum superficiem occupans, in thoracis cavum rumpitur, depletur, ac, supra jam monuimus, hydropem pectoris legitimum producit. Ruptarum ad pulmonum superficiem hydatidum rudimenta, post mortem, in *Italia*, fuerunt detecta.

§. DCCXLIII. *Hydrops ascites. — Differentiae. — Ascites subcutaneus. — Ascites vaginalis. — Ascites peritonaealis. — Ascites abdominalis. — Diagnosis ambiguitas. — Ascites hydatideus. — Ascites cysticus, saccatus. — Fallaciae. — Diagnosis. — Ascites visceralis. — Hydrops hepatis. — Hydrops vesiculae felleae. — Hydrops lienis, — mesenterii, — omenti, — ventriculi et intestinorum.*

Hydropem, qui ventris ad ambitum, et in cavis peritonaei subnatus, abdomen quasi in *utrem* attollebat, veteres *asciten* in genere appellarunt. Ampla vero nimis retentionum aquosarum, in tam vasta trunci humani regione, familia est, quam ne, hoc uno nomine circumscripta, spurios simul, atque legitimos foetus sub se comprehendat. Antiquo interim civitatis jure ultro fruatur recepta jam diu appellatio! modo aquas, hîc limpidas, pellucidas, facileque mobiles; illinc turbidas, tenaces, crassas, fere oleaginosas et

pigras, aliquando puriformes, subcruentas, nunc *extra peritonaeum* (*Ascites subcutaneus vaginalis, peritonaealis*); nunc *intra* hoc velamentum colligi, atque hoc in casu, vel in cavo abdominis libere stagnare, et viscera contenta alluere (*Ascites abdominalis*); vel hydatidibus, cystidi, aut saccis, quin partes vicinas inundet, includi (*Ascites hydatideus, cysticus, saccatus*); vel replicatas peritonaei inter laminas contineri (*Ascites omentalis, mesentericus, intestinalis, hepatocysticus*); vel demum inter ipsam hanc membranam viscerumque ab eadem cinctorum substantiam residere (*Ascites visceralis*); atque ob diversas has sedes, nunc angustas tensasque, nunc vero patentes atque laxas, facilius circumscribi, quam apte definiri posse, recordemur. Praeterea hic morbus easdem, quoad originem, incessum, ac alia, differentias, quas hydrops in genere (§. DCCXXXIV.), quod ex symptomatum causarumque, cuivis speciei propriarum, consideratione melius patebit, agnoscit. Inter omnes hydropes, quos cava corporis majora patiuntur, frequentior ascites *abdominalis* est. Rarissimi, nec unquam nobis ipsis oblati, ascites *subcutaneus*, et *vaginalis* sunt. Nec certe, si abscessus a peritonitide inductos (§. CCXX.) ut decet, ab hydrope distinguas, *peritonaealis* ascites frequenter occurrit.

Subcutaneus ascites, hydropi celluloso (§. DCCXXXVI.) affinis, ac in hoc tantum ab eo diversus est: quod telae cellulosae spatiola, diruptis plus minus a copia aquarum intermediis lamellis atque segmentis, capacius in cavum mutata, quasi saccum circumscriptum, densiorem, musculis abdominis incumbentem, ac sero, aut viscido liquore, vix, aut parum fluctuante, repletum, indolentem, decolorem sistant. Partialis igitur hic tumor, a convexitate abdominis distinctus, ac visceribus istius vix aliter, nisi pondere adaucto, magis vero musculorum actioni, inspirationis sub opere, molestus est.

Vaginas musculorum abdominalium rectorum, cum ense, inprimis tricuspide, ad anteriora modo perfossas, vulnere mox collapso, a sanguine retento repletas, insigniter intumuisse, sub inspiratione potissimum, vel maxime doluisse, atque febrem vehe-

mentem ac motus adeo convulsivos, quos modo vulneris dilatatio sedare potuit, excitasse, docuit experientia (§. CCXV.). Saccatos tumores aquosos in musculorum abdominis rectorum *vaginis*, celebris apud *Friburgenses* chirurgiae professor, — musculos abdominis, serosis humoribus refertos, insignis quondam nominis chirurgus, detexerunt. Mitiora utique symptomata lentam seri has in vaginas, injuriis externis ac refrigerio non parum expositas, depositionem comitari oportet; quod si tamen vel in uno, vel in altero tendinosi hujus velamenti segmento, quod rarissime contingere jam monuimus, aquae pro loco copiosae colligantur; exspectabimus sane, praeter tumorem in decursu musculorum dictorum quasi nodosum ac vel maxime tensum, incommoda non pauca, sub quavis inspiratione, sub sternutatione, sub nixu ad alvum deponendam fortiore majora, esse futura.

Ob simplicis membranae conditionem, negarunt aliqui conspicui in arte viri, *peritonaeum* facie sua externa hydropi esse subjectum. Telam interim cellulosam, cujus ope musculis abdominis ea membrana connectitur, sicuti frequenter inflammationis suppurationisque sedem constituere docuimus (§ CCXX.); ita quoque interdum aquarum collectioni morbosae patere, observationes tum aliorum, tum nostrae quoque luculenter testantur. Miramur hinc, speciem hanc hydropis non prius, quam saeculi decimi sexti sub fine, a *Viennensi* medicinae professore fuisse detectam. Num satis aptum hydropis *peritonaealis* sit nomen, hîc non disputabimus. Rarissimus autem in sexu *virili* hic morbus est. Mulier quinquagenaria, *Ticinense* nosodochium, cum insigni prorsus ventris tumore, quem multos per annos gestaverat, intravit. Nobis insciis, paracentesi hac in aegra instituta, sexaginta fere librae aquarum viscidarum eductae fuerunt. Morte non diu posthinc insecuta, cadaveris macilenti admodum sectionem nos publice suscepimus. Abdominis integumentis atque musculis incisis, plures adhuc crassi et viscidi liquoris librae effluxerunt. Mirabatur adstantium cohors vacuum prorsus, ac visceribus omnino destitutum esse cavum, quod abdominis illud esse crediderunt, amplissimum; sectione vero ad fundum hujus

cavi sollicite a nobis continuata, sub ea tandem peritonaeum dimidio fere pollice crassum, ac tenax aperuimus, et angustissimo veri ventris cavo singula fere intestina parvum in glomerem sub hepate compressa deteximus, nostrisque auditoribus exposuimus. Paucas modo aliorum scriptorum observationes hujus indolis huic nostrae adjungimus. In femina ascitica, extra peritonaei cavum, quinquaginta aquae ichorosae mensurae repertae fuerunt. Apud puerperam, hydrops peritonaei, lactei coloris humorem acrem continens, in Actis academicis *Parisiensibus* describitur: qui humor per umbilicum sibi viam paraverat. Mulieris quadragenariae exemplum ab alio refertur: cujus abdomen turgidum, sine insigni molestia, octo annis prominuerat. Crescente mole, aegra suffocata periit. Vix cute cadaveris pertusa, foetidae amurcae copia, ad libras viginti, prosiliit: quae amurca intra musculorum abdominis tunicam et peritonaeum stagnaverat.

Saepe vero aquosa colluvies non aequali prorsus ratione peritonaeum obsidet; sed pluribus loculamentis adhuc contenta, *tumores nodosos* ad abdomen refert. Sic celebris *Bataviae* anatomicus, hydropis peritonaealis, in muliere quadragenaria observati, historiam exponit: in qua, aqua anterius abdomen, inter musculos hujus et peritonaeum, in enormem, et innumeris *nodis* signatum saccum extenderat: ita, ut nodi isti, a nucis juglandis magnitudine, ad illam capitis adulti hominis accederent. Tempore octo annorum, paracentesis decies et septies instituta, et mille aquarum librae eductae fuerunt. Summi momenti communicata nobis ab institutionum chirurgicarum in academia *Ticinensi* professore ac nostro quondam collega, observatio est. Duorum scilicet annorum et dimidii curriculo, ille trigesies et ter paracentesin apud mulierem ascite peritonaeali adfectam instituit, atque bis mille quingenta, septuaginta quatuor libras medicas aquarum spissarum, viscosarum, nunc albescentium, nunc fuscarum, eduxit. Saccus ipse peritonaei ad museum pathologicum *Papiense* transmissus, plurimis ac duris tumoribus variae magnitudinis obsidebatur: quorum unus, ipsi ventriculo superincumbens, lethalem feminae vomitum excitave-

rat; alter vero, ad dextrum pelvis latus haerens, maximum vaginae prolapsum induxerat.

Mágnus quondam *Angliae* chirurgus docuerat, hydropem peritonaealem ex eo semper posse dignosci, quod minime promineat hydropicus tumor in regione *umbilici*, propterea, quod ibi tendines et peritonaei membrana se nequaquam separari permitterent. Ast vero, hoc signum forsitan sub initio morbi magis, quam sub ejusdem augmento, valere, docuit duplex, in Actis *Helveticis* conservata, observatio hydropis peritonaealis, in quo, abdomen, figurae hemisphaericae, insigniter antrorsum, praecipue supra os pubis, protuberabat: ita ut hoc plane occultaretur, ad attactum, duriusculum, elasticum, renitens. Umbilicus vix erat amplius dignoscendus. Inter peritonaeum vero et musculos abdominales, duodecim circiter mensurae aquae dilutae, turbidae, flavescentis, subpurulentae, viridiusculae, pluribus filamentis et ramentis impraegnatae, continebantur.

Fatebimur etiam, plures hydropis peritonaealis observationes. non tam vero peritonaei hydropi, quam *suppurationi*, a praegraessa inflammatione hanc membranam inter et musculos abdominis, fuisse adnumerandas. Nisi igitur morbi primordia patuerint; difficilis erit sane morbi hujus tum a peritonitide suppurata (§. CCXX.), tum ab ascite abdominali, distinctio. Sub utriusque vero adfectionis principio, quamvis exempla habeantur, quod menstruo, et minori adhuc spatio, hydrops peritonaealis valdopere increverit; plerumque tamen tumor in una modo abdominis plaga circumscriptus, sensim sensimque assurgit, in hydrope fere indolens ac decolor, calorem majorem, aut aspectum cacheticum, aut conspicuam functionum laesionem haud manifestans. Per annos hic tumor aliquando, sine magna molestia, et absque signis hydropis interni, ut feminae et utero gestasse, et partum vivum exclusisse, vel menstruis purgatae fuisse, visae sint, perfertur; donec magis magisque extensus, vix non omne abdomen ille occupet, ac pondere aquarum, inprimis supino sub decubitu, viscera abdominis circumdet, atque diaphragmatis non minus, quam musculorum abdominis actionem, suspendat, elidat; ali-

quando vero, praegressis doloribus, febris, suppuratio, aut exesio, accedant. Ob sacci, a peritonaeo, hoc sub morbo formati crassitiem, rarus est casus, a summo quondam *Italiae* anatomico relatus. Sacci nempe hujus, in abdominis cavum ita dirupti, ut aquae in hoc ipsum sibi viam paraverint.

Vel celeri passu, vel lento, *ascites abdominalis* assurgit. In illo casu, enarrandorum series symptomatum citius sese, ac majore aegrotantis labore, nec raro cum febre, manifestat; in hoc vero, sensim sensimque morbus, mitioribus principio sub turbis, ac plerumque sine motu febrili, insidias struit. Saepe numero quidem tumor oedematosus a pedibus aegrum adoritur, ad genua, crura, ac demum ad scrotum et ventrem ascendit. Frequenter interim cum praegrandi ascite pedum tumor nullus est; etsi facies, nominatim palpebrae, matutinas praecipue ad horas, inflari, aut etiam manus una alterave, ad dorsum, quibusdam, plerumque tamen tardius, intumescere soleant. Primum aquae, adhuc pauciores, quo pondus fert, pelvis in cavo detinentur; gradatim vero hypogastricae regionis hae tumorem ac tensionem, quidquam auctae, constituunt. Decumbente vero in dorsum aegro, et aquis ad superiora simul directis, vesicae regio iterum mollescit, ac hydropis futuri timor imminuitur. Attentus interim digitus iliacam regionem jam *latescere*, ac molliter sub hoc situ turgere animadvertit. Ascendere nunc aquae pergunt, umbilicum tandem attingunt, ac posito in pedes aegro, vola manus uni inferioris abdominis lateri imposita, ac ventre, altera ex parte cum apice digiti celeriter percusso, latentis undae motus, seu *fluctuatio*, plerumque percipitur. Interea supra umbilicum, alterius generis tumor, magis elasticus, nec fluctuans, ab aëriformi, intestinis inclusa, aqua scilicet leviore atque hanc supernatante, materia, detegitur. Prout vero ascites, aut morbi alterius est soboles, aut comes; alia aliaque eundem symptomata, jam alibi (§. DCCXXXV.) exposita, comitantur; potissima tamen ascitae phaenomena sunt: languida ciborum subactio, pigrities, tristitia, et laesa corporis caeteri nutritio; cutis arida, sicca; faciei, brachiorum ac

thoracis, nisi forsitan simul jam tumentium, macies. Urinae fluxus praeterea in multis quamplurimum imminuitur, ac lotium magis tinctum, aliquando quasi tela subtiliore, iridis colores spargente obtectum, saepius vero bruneum, vel turbidum, crassum ac olens, cum sedimento vix non roseo ad fundum vasis deposito, redditur. Sitis, quam in genere adeo hoc in morbo vigere, antiquo proverbio, sanctionant; in multis, nisi illo sub finem jam vergente, ac febre lenta eidem jam adjuncta, perpaucam observavimus.

Aucto vero in dies abdominis volumine, et aquis, diaphragmatis ad fornicem usque jamjam pertingentibus, tum venae subcutaneae ventris majorem diametrum acquirunt, ac per cutem, summopere extensam, dolentem (non semper tamen), translucent; tum cutis textus subcutaneus circa lumbos, vel si cui lateri aeger incumbat, hoc ipsum ab aquis intumescere solet; tum dyspnoea, ob negatum fere diaphragmatis descensum, et actionem extensorum nimis musculorum abdominalium impeditam, suboritur, a cibis vel potu assumptis mox gravior: et si ventriculus penitus ab aquis compressus arctetur; ingestorum vomitus hîc inde succedit. Sat multos interim asciticos, cum abdomine praetumido, animam tamen sat libere duxisse observavimus. Flatus hoc in morbo per abdomen divagantes plurimique borborygmi, haud raro aegros adhuc magis divexant; illos praecipue, quibus alvus, ut ab intestinorum etiam in spatium angustum compressione solet, obstructa est. Hinc saepe *pneumatosis intestinalis* ascite conjuncta, hunc ultimum exasperat. Sub tanta cavi abdominalis extensione, ipsi adeo renes ac ureterum canales comprimi, eductis vero aquis liberari, ac urinae copiam quidquam uberiorem reddere haud raro videntur. Augentur nunc in dies molestiae, aegerque, unde, tanto corporis sub pondere, debilissimus se vertat, prae angustia ignorat; spem tamen sanationis ideo plerumque non deponit; sed futurae valetudinis actiones ordinat, ac solus ille tumuli sibi jam patentis, limina non advertit. Non rarum est, provecto jam morbo, maculas ad antibrachia et manus sat largas, inaequales lividasque comparere, quo cum signo, macilentiae notabili juncto,

neminem hoc a morbo evasisse recordamur. Frequenter asciten hydrothorax, ac universalis tandem hydrops insequitur.

Ordinario quidem aquae abdominales per anulos penetrare, et scroti hydropem inducere non solent; posse tamen aliquando id fieri, casu hydropis, a viro celebri *Anglo*, in uno latere scroti sectione pertractati convincimur: sub qua sectione, seri morbosi librae duodecim, cum ventris subsidentia, per vulnus effluxerunt. Similem observationem clarus et nobis amicus *Italiae* chirurgus descripsit: qui, dum partui, ob abdominis ex parte foetus hydropem, perdifficili adesset; scrotum illius, simul praetumidum, aperuit, et quinque circiter libris aquarum e vulnere emissis, mox foetum, collapso ejusdem abdomine, facili cum opera eduxit. Ubi hernia comitatur asciten, aquas hujus subinde in saccum herniosum penetrare, atque *hydrocele* sic dictum, vel *hydromphalum* formare, non mirabimur; nosque ipsi mulierem *Viennensem*, ob ventris ascitici molem, hoc ultimum in malum incidisse observavimus. Vel absque hernia, *umbilicus* saepe in ascite turget, ac foveam a compressione retinet; interdum autem, vesicae instar transparentis, protuberat. Abdominis ascitae vel sponte per umbilicum depleti, plura exempla habentur, nobis etiam propria, nec ubique infelicia. Apud sexum sequiorem, a pondere aquarum ventre collectarum, vagina ipsa cum perinaeo aliquando deprimitur, saccumque aquis repletum, fluctuantem, circa vulvam constituit.

Sub fine morbi, de quo agimus, somnolentia, linguae siccitas, sitis, vox aspera, clangosa, extremitatum frigus, lipothymiae, saepe tormina, dolor quasi colicus, cum pulsu minimo, vacillante, instantis ad viscera gangraenae indicio, scenam lethalem adaperiunt atque claudunt.

Jam alibi (§§. DCCXXXV. DCCXXXIX.) diagnosis in hydrope difficultates, et fluctuationis in ascite ac in hydrothorace fallacias exposuimus. Dictis interim aliqua, in speciali de ventris hydrope tractatu addidisse, supervacaneum non ducimus. Ac primo quidem, majora erroris in judicio apud feminas, quam ipsos apud viros, discrimina hîc minime celanda sunt. Saepe

scilicet, periodico illius sexus fluxu uterino per aliquot menses suspenso, *impraegnationis* suspicio esse vel potest, vel debet: ita ut, quae concubitu illicito conceperunt, vix non semper hydropici quid subesse contendant; et quae in conjugio vivunt, haud raro utero se habere, inprimis aetate jam quidquam provectae, sibi falso promittant; aut hydropem adesse credant, medicosque fallant, ubi gravidae sunt. Saepe risus, medicorum non infrequens his de rebus hallucinatio, — aliquando lachrymas, aut graves judicum errores movisse est visa. Multiplici observatione sumus convicti: vel hydropem, praecipue *asciten*, impraegnationis ipsius, in multis, esse phaenomenon; vel hydropicam mulierem, sub morbi principiis, haud infrequenter facilius, quam extra hunc morbum, concipere. Multas saltem feminas, manifeste utero gerentes, quin alia causa subesse videretur, in hydropem incidisse, atque ab hoc ultimo, non nisi foetu excluso liberatas fuisse, — haud paucas, evidente jam satis hydrope, utero facilius concepisse, experti sumus. Actis *Moguntinis* observationem de militis uxore, quadraginta abhinc annis *Rastadii* factam, inseruimus: quae uxor, cum, ascitica, aquas nobis in abdomine aperte fluctuantes obtulisset, impraegnationis simul suspicionem, ob mammarum inconsuetum tumorem; non exiguam excitavit. Constanter interim haec mulier, se ullum cum viro commercium habuisse negavit. Senioris tunc medici consilium expetimus, qui nostrum hac in re juvenilem, ut vocavit, timorem amice increpans, paracentesin, quam a nobis reformidari aegre ferebat, audacter institui jussit. Vix aliquot aquae mensuris per canulam abdomine eductis, motum foetus in utero manifestum et nos percepimus, et mendax mulier porro negare non ausa est. Verebamur tunc, ne tricuspis, abdominis cavo impulsa, tumentem simul uterum attigisset; nihil interim noxae (quam magni rem momenti similes quaedam aliorum observationes nos tunc jam docere potuissent) huic visceri, a foetu sano scilicet post menses aliquot feliciter liberato, illatum fuit. Paracentesin in femina *Viennensi*, ascitica, quidam ex nostris auditoribus instituit. Septem aquae mensuris sic eductis, post tres

dies abortus trium mensium insecutus est. Ter in altera muliere sub graviditate paracentesin institutam, eidem vero nihilominus a partu sanitatem redditam fuisse; adnotatum fuit. Feminam quinquaginta quatuor annis jam natam, ex phthisi pulmonali asciticam, per aliquot jam hebdomadas *Bruchsaliis* sine fructu tractavimus. Fiduciam hinc suam eo magis haec nobis subtraxit: quod, non obstante aetate jam provecta, praegnantem se autumans, veram nobis sui status cognitionem deesse praetenderet. Octo prolium, inquiebat, jam mater fui; nec foetus in utero mihi motus sunt incogniti. Volam igitur manuum utramque abdomini frigidam applicantes, nos ipsi motus in uteri regione sat fortes, quasi genu foetus, aut cubitus allideren, saepius percepimus. Quamvis vero *quinquagenariarum* partus, ut *Romani* quondam vocabant, *miraculosi* rariora exempla nos minime laterent; cum tamen uterus exploranti se digito vacuum exhiberet; spem conceptionis nullam esse declarare continuavimus. Alter hinc medicus, et quidem longo artis exercitio clarus, aegram, accersitus, suscepit. Non satis cautus interim hic fuit, quin mulieris assertio, motusque in abdomine percepti eundem fefellerint. Morte vero hujus aegrae post tres septimanas insecuta, cum sectionem caesaream promptius institui jussisset hic medicus; magna copia aquarum ex cavo abdominis emissa, utero vetulae prorsus corrugato atque vacuo, tumores aliquot duri, angulosi, pedunculis membranosis satis longis peritonaeo adfixi, reperti fuerunt: qui scilicet tumores, vivente adhuc muliere, mediis in aquis libere fluctuantes, abdomine qualicunque ratione agitato, motum foetus perfecte imitaverant. *Vesica urinalis*, sub retentione lotii protracta, haud raro supra umbilicum assurgit, et, ut infra per exemplum docebimus, diaphragma ipsum aliquando attingit. Hoc vero rerum sub statu, aquas non minus, ac in ipso ascite, fluctuare percepimus, et magna hinc inexperto medico erroris, aegro lethalis, suppeditatur occasio. Dux militaris *Russici* exercitus, diu a medicis, ac si *ascite* laboraret, pertractatus fuit; donec tumoris abdominalis ratio in extensa valde per lotium, ex parte retentum, vesica urinali, a chirurgo detecta fuisset.

Extensa summopere vesica urinalis, pro abdominis hydrope habita, a chirurgo paracentesi subjecta, et triginta libris urinae depleta fuit. Ipsa *fellis vescicula*, vel bile, vel aquis, ut mox referemus, praeter modum expansa, non minus incautos, ut pro saccato hydrope, vel clauso abscessu eandem declarent, ferroque subjiciant, inducere potest. *Uteri hydropici*, ob fluctuationem in eo perceptam, pro ascite habiti, atque cum tricuspide perforati, triste specimen, inferius exponendum, reservamus. *Ovariorum hydrops* haud raro pro illo cavi abdominis habitus, atque, ut talis paracentesi submissus fuit. Jam alibi (§. DCCXXXIX.) monuimus, ab aquis, vel a pure, magna copia in *thorace* collectis, diaphragma hinc inde, a pondere istorum ita deprimi, ut veli inflati adinstar in abdomen ita quidam promineat, ut hoc ultimo cum digitis compulso fluctuatio, quae thoracis in cavo fit, in ventris illo facta esse, falso videatur. *Viscus* abdominis quodvis conspicuum, a *suppuratione* exesum, pureque contento expansum, fluctuare sub digitis, ac pro specie ascitae incautis imponere potest. In sacco, ab omento formato, inveniebatur omnis aqua, jam *octies*, semper ad centum libras et ultra, quod *ascites* subesse putaretur, emissa. Hydropis *cystici*, pro ascite abdominali habiti, et cum lethali effectu perfossi, exemplum vir eximius conservavit. *Renis* sinistri, adeo expansi, ut ultra sexaginta libras, non tam veri lotii, quam aquae limpidae, sola extima membrana contineret, et per omne abdomen aequaliter extensi, exemplar, in *Viennensi* nosocomio e cadavere juvenili desumptum, museo pathologico, ibidem a nobis erecto, commisit filius, ejusdem tunc nosodochii medicus primarius.

Summam hinc cautionem, tam frequens in artis medicae exercitio, abdominis fluctuantis punctio sibi exigit; nec quisquam, nisi morborum, qui, etsi diversissimi, similia tamen in multis symptomata offerunt, probe gnarus, sibi satis cavebit.

Saepius jam *hydatidum* mentionem injecimus: vesicularum scilicet sero gravidarum ac nullibi patentium, seu pellicularum tenuium, vesiculas variae, interdum conspicuae, magnitudinis, nunc satis orbiculares, nunc

pyriformes, fere pellucidas, albescentes, aut petiolo saepe instructas clausasve referentium: quae vesiculae, nunc solitariae, nunc racematim collectae, cavis suis a sero, plerumque certe pellucido, flavescente, alias tamen puriformi, viscido, mucoso, et, quod necdum nos ipsi conspeximus, sanguineo, turgent, — ab illo, quod hydropem alium constituit, non absimili, coaguli ab igne, alcohole, ac acidis mineralibus nunc satis experte, nunc facile ab iisdem cogendo. Aliquando una et major hydatis visa est alias minores, sibi concentricas, inclusisse. Interdum, licet rarius, membrana hydatidum vasa conspicua oculis virorum clarorum, numquam nostris, exhibuit. Taeniae hydatigenae, alibi describendae, formam externam fere refert; nec ab ea facile nudo oculo distinguitur. Nullum corporis interni punctum fere est, in quo hydatides repertae non fuerint; atque eae nunc visceribus adhaerent, nunc iisdem, vel absque nexu inter se ipsas, hydropicis includuntur; vel libere in aqua hydropicorum fluctuant, a pristina sua sede divulsae. Plures hydatides, dum multas adhuc in cadaveribus detegimus, jam pridem dissilierunt, suumque in cava vicina humorem evomuerunt; hydatidum enim laminae membranaceae, liquorem complectentes, postquam, diruptae, hunc effuderunt, se suaque vascula, ut vir magnus adnotavit, in *carunculae* formam primum contrahunt: et nisi novus illuc humor effluere pergat; indurantur, et exsiccantur denique sic, ut alba illa et dura, subrotunda tubercula repraesentent, qualia in cadaveribus saepe obveniunt.

Hydatidum originem, quivis suo sibi modo, incerto semper judicio, explicuit. Hi, ex vasis lymphaticis, — illi ex finibus vasorum sanguineorum, — alii, ex folliculis dilatatis, — alii ex tela cellulosa, — alii ex taenia hydatigena, — aliique ex lympha conflari has pelliculas in vesicae formam contortas, praetenderunt.

Ex vasis lymphaticis, aut ex finibus vasorum sanguinei systematis, hydatides, quae pomi aurantii volumen aliquando adaequant, vel et superant, derivari, exigua canalium illorum diameter, et plurium hydatidum sibi concentricarum indoles, etsi ad gyros cerebri hydatides exiguae, per vas lymphaticum deple-

tae, et per hoc ipsum inflatae referantur, vetare videntur. Magnam satis in molem folliculos posse dilatari, docemur quidem experientia; sed in locis, in quibus necdum folliculi detecti fuerunt, ut in cerebri substantia, in placenta uterina, hydatides aliquando innumerae obveniunt. Ex tela cellulosa repetentibus hydatides, obstat, ut credimus, difficilis hujus telae, in vesiculas extensae et clausae, a caetero textu celluloso, simul aquis inundato, quin alter hydrops ubique sequatur, tam levigata, et tam multiplex separatio. Quamvis autem hydatidum externum habitum conservent sic dicti *cysticerni*, qui aquam omnem in caudali vesicula coacervant; et quamvis caeteri vermiculi, in hydatidibus reperiundi, aquae ipsi inhaereant; non tamen igitur hydatides his a vermibus sibi aedificari magis, quam illis jam praeviis, pro habitaculo praedilecto his inservire, cum celebri scriptore assumimus; nec tam late nos vermium imperium, ut omnis hydatis huic subjecta sit, patere arbitramur.

Si cui opinioni accedendum, nec, sub tanta rerum incertitudine, ignorantiae confessio, praesumptuosae cuivis hypothesi anteferenda sit; fatebimur, nos magis ad illam, quae ex lympha morbose secreta, et in pseudomembranas tam prona, cunas hydatidum, ut ipsius telae cellulosae, derivat, inclinare. Lusus puerorum, sub quo, siphonis staminei ope, guttam aquae, in qua sapo solutus est, in bullas aëreas inflant, hydatidis, cui pseudomembranula tenuissima pro cortice, aqua vero in medio est, genesin satis explicare videtur. Polypos bronchiorum, ureterum, ex materia lymphatica conflari, et abluto, ex centro illorum, cruore, vel muco, in vacuos canales, ut vel arterias referant, aut vermis teretis figuram assumant, coire; satis notum est. Ipsa testa ovorum, in sinu gallinae tam mollis, ab aëris accessu induratur, ac solidam quasi hydatidem constituit.

Vel folliculi, ductu suo excretorio obstructi, occlusi, major extensio, condensatio, vel plurium lamellarum, quae telam cellulosam constituebant, aut quae ex lymphae morboso coagulo natae sunt, placida inter se, circa liquidum animale non purulentum concretio, convolutio, *cystidem*, — atque major talis cavi,

densiore velamine circumscripti, amplitudo, *saccum* constituit. Nunc viscerum in meditullio seu substantia, ut hydatides, ita hi quoque tumores saccati nascuntur, ab illorum parenchymate arctius cincti; nunc partibus, ex quibus assurgunt, pedunculo breviore, crassiore, vel et tenuiore, longiore, adhaerent. Figuram hi sacci, a cavo, cui commissi sunt, nunc aquis vacuo, nunc simul hydropico, mutuantur. Saepius in ipsis horum saccorum parietibus tumores duriores ac reapse scirrhosi, angulosi, se produnt. Vasa saepe conspicua, varicosa, hos saccos percurrunt; ac etsi per annos saepe insensiles videantur densiores continuo eorum parietes, haud raro tamen lente inflammari, tandem, et cum vicinis partibus, compressis et aegre cedentibus concrescere, atque suum humorem, si forsitan, suppurati, ex adverso rumpantur; nunc in cavum, quo haerent, cum summo, et subitaneo interdum vitae periculo, vel, feliciore sub omine, exteriora versus effundere observantur. Liquida his saccis contenta, primis quidem temporibus tenuiora, serosa, sensim vero viscida, spissiora et albuminosa, puriformia, interdum etiam saniosa, ichorosa fieri, vel penitus in melleam, pultaceam, vel adipoceream spissitudinem (*meliceris*, *atheroma*, *steatoma*) exsiccari sueverunt. Cavo tumoris necdum magnopere extenso, filis illud ac membranis varios in sensus decurrentibus, contentos humores intersecat et dividit; sub aucto vero sacci morbosi volumine, haec segmenta plerumque evanescere, unumque cavum saccus agnoscere solet. Aliquando tunc humor eodem contentus, satis adhuc liquidus, compulsis sacci, satis tensi, nec nimis profunde sepulti, parietibus, plus, minus, obscure fluctuat. Spissiore vero jamjam stagnante ac pigro humore aut eodem a filis adhucdum intersecto, aut parietibus eum arcte ambientibus, nimis densis et crassis, undas ille, licet varie compulsús, elevare, atque manum applicitam de sui praesentia advertere nequit.

Saepe, dum sacci hujusmodi in abdomine latent, humoribus adhuc satis fluidis repleti: abdominalem illi asciten mentiri, vel et hic ipse ascites, si obscurior sit fluctuatio, pro saccato haberi, potest. In primo

casu, paracentesi, ob perceptam fluctuationem, incaute instituta, nisi saccus peritonaeo cum acu perforato concretus fuerit, humorem ille suum partim abdominis in cavum, pejore aegri sub omine, effundet, ac, praeter *saccatum*, mox renasciturum, *abdominalem* quoque *asciten* constituet; in secundo casu, si quid a paracentesi suscepta expectari licuisset auxilii; illa neglecta, hoc ipso frustratur, ac infelix sorti suae committitur aeger. *Physconia* abdominalis quoque, seu visceris alicujus in imo ventre moles praeter morem aucta, quidquod gravidus etiam multo amnii liquore ac foetu majore uterus, ac vesica, vel plurima urina, ut supra jam indicavimus, repleta, vel, ut infra exponemus, in saccos laterales extensa, ne pro hydrope saccato, uti viro quondam expertissimo cum hepate ac liene praegrandibus fere contigit, habeantur, cautionem imponunt.

Diagnosis interim *hydropis saccati* in eo ponuntur momenta: quod circumscriptum magis ille tumorem sistat, ac in suo principio ad unam modo partem abdominis, et quidem lente, atque hinc diu sine tanta functionum visceralium laesione, prominens, compressus digitis, mox iterum, cum obscura, vel nulla fluctuatione assurgat, a mutata corporis positione, vix figuram suam, aut locum permutet. Ad symptomata quod spectat, ea, fere ex sola partium compressione oriunda, pro diversa istarum indole, varia sunt; pejora tandem, ubi humor contentus a lenta sacci inflammatione magis corrumpitur, vel malignae indolis in illum secretio locum habet, ac, praeviis doloribus, ustionis internae sensu, et febre lenta, erosionis ac diruptionis pericula subintrant.

Difficultates diagnosis non parum auget *hydrops*, aut et suppuratio *viscerum abdominis*: quem, saccato hydropi fere similem, mox ab hoc considerandum hîc assumimus. De *celluloso* viscerum abdominis *hydrope* jam diximus (§. DCCXXXVI.); atque longe frequentiorem, ac putatur, hunc esse, eundemque, cellulis parenchymatis visceralis diruptis, ad asciten abdominalem atque hydrothoracem subitaneum saepe fontes suos uberrimos aperire, indicavimus.

Frequentissime apud *oves*, *hydrops hepatis* occur-

rit. In ipso homine aliquando, nunc sub extima hujus visceris membrana, nunc in ipso ejusdem parenchymate, locum hic hydrops non minus, quam hydatides, habent. Hydropis cystico-hepatici, a quo ascites atque pneumatosis abdominales exorti sunt, exemplum, Acta societatis medicae r. *Parisiensis* retulerunt. Plures hepatis, penitus fere destructi, et ejusdem ab aqua, vel hydatidibus, aut pure repleti, observationes facile hîc esset colligere. Praegrandes, partim jam ruptas, hydatides effrenem per vomitum magna copia rejectas, in *Viennensi* nosodochio conspeximus: quarum sedes, a morte, in hepate detecta fuit.

Vesiculam felleam partim proprias inter membranas aqua, lympha, repletam, quasi oedematosam, partim cavo suo liquidis serosis, lymphaticis gravidam repererunt anatomici. Vesiculae felleae, adeo dilatatae, ut octo libras bilis in diversis saccis concentricis continuerit, exemplum exstat. Sexdecim *hydatidum* mensuras, saccus e fellis vesicula enormi formatus, et per paracentesin in muliere apertus, alio in exemplo capiebat. Insigniter hanc vesiculam, cum ductibus hepaticis et choledocho a bile extensam, quod alibi describemus, non ipsi reperimus.

Hydropem lienis, aquae libras octo in se continentis, Acta *Edinburgica* describunt. Aliud lienis, quatuor libras aquae includentis, exemplum ab alio refertur. Viginti adeo seri libras splen immensae magnitudinis capiebat. Nec in abdomen dirupti, nec *hydatidibus* repleti, hujus visceris exempla desunt.

Pharmacopolae *Batavi* filia, post obitum ex hydrope celluloso dissecta, insignem in *mesenterio* tumorem, libras viginti ponderantem, ac pluribus vesiculis aqua limpida distentis repletam exhibuit. Tam lente haec moles excreverat, ut praegnationis suspicionem moveret; sed elapso gestationis consueto tempore, convixit aegra cum miserrima hydropis specie. Plura hydropis mesenterii exempla, ab aliis recensita, ex consulto hîc omittimus.

Multorum malorum, et etiam *hydropis*, sedes *omentum* est. Plerumque cum *ascite* abdominali junctus hic incedit; rarius vero *simplex* observatur. In illo casu, aquae vel ex omento in cavum abdominis, vel ex

isto, in lacerum epiploon, plerumque tunicis densioribus instructum, viam sibi aperiunt. Nunc serosum, nunc gelatinosum, nunc lymphaticum, interdum hydatidibus inclusum, hoc liquidum reperitur. Femina, ut celeberrimus anatomicus *Parisiensis* refert, tumore elastico, mobili, abdominis adfecta, cum saepius jam antehac vomitum passa esset, post assumptum emeticum, hoc ipso insigniter intumuit. Post mortem, *omentum*, partim adhuc aquis obsessum, diruptum se obtulit. Epiploon hic idem vir eximius observavit octodecim librarum ponderis, tunicis crassis, et vix non cartilaginosis constans, quinque pollicum densitate praeditum, anteriore superficie tuberosum. His in tuberibus, humor, partim serosus, partim gelatinosus et lymphaticus, insimul vero et hydatides, degebant. Omenti hydropem inter ventriculi atque umbilici regionem evidenter, nec alibi fluctuantem, apud puerum decennem in clinico instituto *Ticinensi*, absque febris ac suppurationis latentis indiciis, pertractavimus. In femina ex hydrope universali defuncta, duas aquae libras deteximus inter binas omenti, tam lieni, quam peritonaeo circa hepatis confinia concreti, lamellas. Capacitas hujus sacci tanta erat, ut quinque libris aquarum continendis non fuisset impar. Color aquae fuit citrinus. Plures hujus indolis collectiones aquosas fasti medici conservant. Quod si omenti portio hydropici sub hernia inguinali se offerat; facile ea pro hernia aquosa imponit, ac, ut exempla docuerunt, in errorem chirurgos inducere potest.

Ipsum *ventriculum* nonaginta libras aquarum in cystide collegisse, a gravi scriptore refertur. *Hydropis intestinalis* rarissimum in foetu exemplum nos ipsi quondam commentariis *Goettingensibus* inseruimus. Partui admodum difficili intestinorum hic hydrops, cujus saccum unum, ipso in utero a nobis perforari oportuit, ansam porrexit. Memoratu dignus est casus ab auditore quondam nostro, nunc instituti clinici *Patavini* celebri professore expositus. Mulier scilicet, ante annum ab hydrothorace feliciter liberata, ab eodem hoc morbo et ab anasarca prehensa, durissimum simul tumorem in parte abdominis laterali dextera inferiore, supra cristam ossis ilii, ante annum pro tu-

more ovarii habitum, conspectui exhibuit. Defunctae vero tandem mulieris cadaver dissectum docuit: hunc tumorem in fundo *coecí intestini*, cui appendix vermicularis adhaeret, inter illius membranas, saccum amplum, cui simul *calculus*, et triginta unciae lymphae inhaerebant, constituisse. In cadavere viri, religionis causa solitarii, hydrope exstincti, *Badenae*, crassorum intestinorum inter extimam membranam sacculos innumeros, sero repletos, ad pollicem integrum ab intestinis pendentes, et vasculis sanguineis, ab intestino venientibus, ornatos, quadraginta duobus abhinc annis deteximus. Simile exemplum a magno quondam *Italiae* anatomico refertur.

Etsi vero culter anatomicus diversos hos viscerum hydropes a morte detexerit; signa tamen eorum, utpote minus communium, ac saepe cum aliis hydropis speciebus complicatorum, plerisque in casibus aut nulla, aut saltem hucusque prorsus incerta, possidemus.

§. DCCXLIV. *Hydrometra. — Hydrometra cellulosa. — Hydrometra independens. — Hydrometra hydatidea saccata. — Diagnosis. — Hydrometra placentae. — Hydrometra gravidarum.*

Qui tot malis aliis jam nimis patet, aquarum etiam collectionibus morbosis subjectus est *uterus* humanus: *hydrometram* hunc statum vocarunt. Colliguntur vero aquae nunc *celeri cursu*, nunc *lento*, tum inter extimam hujus visceris tunicam, ac in ejus substantia (*Hydrometra cellulosa*); tum in ipso cavo uteri; atque tunc humor eo loci contentus, vel alio, quam cingentis eum visceris, vinculo liber est (*Hydrometra independens*); vel sacculis, jam utero, jam vero placentae adhaerentibus, includitur (*Hydrometra hydatidea*); vel denique inter foetus concepti membranas ipsamque uteri superficiem internam stagnat (*Hydrometra gravidarum*). Ultima haec species hydrometrae tam frequens est, ut saepe vix morbi nomine sit digna. Aliae vero, quamvis a multis scriptoribus observatae atque fideliter expositae, satis tamen rarae sunt, ut nobis, in longaevo artis exercitio, modo unicum illarum exemplum obvenerit. Liquidum sic in utero,

vel circa illum collectum, nunc humor est limpidus, citrini, aut flavi magis coloris; nunc viscidior, nunc puriformis ac subalba materia. Aëriformem aliquando materiam simul cum his liquidis in utero colligi, atque sic *hydro-physometram* constituere, jam diximus (§. DCCXXIII.). Sanguinis sinceri collectiones, alibi describendas, aut puris illas, quas jam descripsimus (§. CCXXVII.), ab hydrometra distinguimus.

Externae membranae uteri hydropem, transactiones philosophicae describunt. Uteri, suis *parietibus* ita tumentis exemplum exstat: ut omne ejus cavum hi ipsi implerent, atque parenchyma cellulosum constituerent, cujus in loculamentis et humor lymphaticus, et hydatides stagnabant. In hydrothoracem et in asciten hic morbus transivit. Urethrae compressio, ac urinae retentio, hac a specie hydrometrae facile inducitur.

Quadraginta abhinc annis *Rastadiensem* ad feminam, tertio a partu die, accersiti, lochia per refrigerium penitus suppressa fuisse, ab eo vero tempore ventrem celeriter et cum anxietate puerperae intumuisse, intelleximus. Regio pubis ac uteri valde elevata et tensa; dolor interim a compressione modicus, nec ulla aegrae febris fuit. Lenia hinc diapnoica, simul vero cataplasma ex farina, floribus chamomillae et lacte, tumori applicandum praescripsimus. Altera jam die, tres circiter aquae sanguinolentae mensuras, nocte elapsa, sibi uno sub impetu ex utero prorupisse; mox autem ventrem concidisse, ac omnem anxietatem disparuisse, laeta retulit puerpera. Lochia posthinc more consueto, ac sine ullo sanitatis incommodo fluxerunt. Copiosi satis fluxus menstrui, prorsus aquosi limpidique, *Mediolanensi* virgini absque ulla sanguinis admistione periodice redeuntis, ejusque tunicam sericeam, coeruleo colore praeditam, mox rubro colore tingentis, historiam jam alibi retulimus. Quod si *uteri virginei*, cujus tamen exemplum non deest, tam facilis esset, quam illius, qui partum jam expertus est, extensio; suppresso per causam quamcunque dictae virginis fluxu menstruo, hydrops uteri acutus eidem sine dubio contigisset. Mulier *Ticinensis* bene valens, undecim per menses, graviditatis obtulit phaenomena,

turgentibus adeo a lacte uberibus. Tunc dolores, quos ad partum dicunt, per plures dies urgebant. Chirurgus nosocomii, uterum explorans, istius orificium, vi dolorum, ad inferiorem pelvis regionem usque protrusum, nulla vero foetus indicia, detexit. Lente tunc, uti parturientibus commune est, viscida et sanguine tincta materia e vagina stillabat; mox vero aqua copiosa ex utero prorupit; quo facto, ventris tumor subsedit, et, quin foetus prodiisset, lac verum a mammis profluxit.

Feminae nubili, ut legimus, ad regionem iliacam dexteram validae percussae, post sex hebdomadas abdomen celeriter intumuit. Post mensem, vehemente dolore prehensae, tres aquae mensurae per vaginam, ventre mox subsidente, effluxerunt. Post mensem alterum similia successerunt; quinque vero diebus, ab hoc secundo aquarum effluxu, peractis, menstrua laesionis externae a tempore suppressa, redierunt: hac autem ab epocha, novem mensium intervallo; octies, modo praedicto, aquam ex utero emisit. Nunc filium pusillum, extenuatum, peperit, quarta post partum die exstinctum. Ab hoc, omni quinta hebdomada, solitam portionem aquarum, saepe vero, praecedente mammarum dolore, majorem, et ad viginti septem adeo pintas aliquando venientem, excrevit. Pergunt vero, sub hac, aquae, more consueto per vaginam effluere. Tandem sanam mulier filiam excludit; atque morbus, hoc a partu, omnis disparet. Centum octoginta libras aquae in utero feminae non gravidae detexit magnus quondam *Italiae* anatomicus, ubi dexteri testis glandulae, miris, ut inquit, modis, non secus excreverant, quam si novem decemve anserum, aut struthiocamelorum potius, ova, uni inessent membranae, singula humore, ovorum albo non absimili, aut paulo crassiore, oppleta. Non minoris nominis, *Galliae* pridem pathologus de muliere narrat, quae, hoc hydrope correpta, quoties appetebat menstrua purgatio: omnem aquarum colluviem ex utero per cervicem profundebat, pelvesque sex aut octo implebat aqua ferventissima, dum venter totus subsideret. Mox dein menses sequebantur ex naturae praescripto. Collecta proximo mense colluvies, stato

tempore profluebat. Haec tandem mulier persanata, utero gestavit, ac foetum bene vitalem exclusit. — Uterum, cum a partu nulla mulieri lochia successissent, ad diaphragma usque extensum atque hydropicum fuisse legimus. In duas cellulas hoc viscus, duplici apud eundem scriptorem exemplo, crasso pariete divisum erat: quarum una, capacior fuit altera. Hinc utramque, ut aquae educerentur, incidi oportuit. Orificium vero uteri in solidum ligamentum impervium degeneraverat. Mulier, quae utero se gestare putabat, febre tandem lenta et malo corporis habitu exstincta fuit. Cum vero, aegritudinis tempore, dispar medicorum fuisset sententia; dissecto ventre, uterum aqua plenum detexit culter anatomicus.

Tumoris in abdomine insignis, copiosa *hydatidum* exclusione per uterum persanati exemplum, Acta physico-medica conservarunt. Simile in Transactionibus philosophicis factum recensetur. Mulier, quae sexto mense gravida esse videbatur, *molam* duarum librarum peperit, ex quamplurimis hydatidibus compositam: qua mola in integrum excreta, convaluit. Ad dexterum latus colli uterini, vesicam, duabus ex tunicis conflatam, vesica urinali duplo majorem, et aqua tenui, lucida plenissimam, vir celebris detexit. Haec pauca, ex multis, hydatidum, in utero repertarum exempla hîc sufficiant.

Quod si nunc *diagnosis*, hydrometras has inter verasque uteri impraegnationes, momenta ex nobis postulaveris: errorum, ab expertis adeo medicis atque obstetricantibus in suo de his rebus judicio commissorum exempla, ne levis haec indaginis esse censeas, advertent. Principis *Germani* jam provectae aetatis uxor, cessante fluxu menstruo, uterum sibi ac ubera in dies magis turgere animadvertens, archiatrum proprium atque rei obstetriciae magistrum ante multos satis annos consuluit. Gravidam esse dicunt, atque singula ad partum requisita seduli ordinant atque praeparant. — Loco foetus interim, femina princeps insignem aquarum copiam, utero, mox abhinc collapsuro, explodit. Post annum circiter, eadem huic phaenomena succedunt. Aquarum novam ex utero profusionem praesagiunt; sed illarum in vicem, foetus

vivax, non absque gravi famae virorum, in arte diu versatorum, laesione, excluditur. Plures medicorum, si ita luberet, haec circa objecta hallucinationes recenseri tam difficile non foret; sed certe hae, si modo nimiam in rebus haud absque dubitatione definiendis in se ipsos fiduciam exceperis, indulgentiam, quam raro vulgus concedit, quodammodo merentur. Quidquid diu clauso lateat in utero, vel foetus sit, vel mola, vel polypus, vel aquae, vel flatus, illud visceris proliferi parietes perpetuo extendens atque stimulans, quamvis *ubera*, sub uteri hydrope *mollescere*, et *lac malum* (nullum?) *esse*, auctor libri de morbis muliebribus edixerit, mammarum illico amicum consensum excitat, easque sororiari, et pro pusione, quem uterus forsitan mentitur, lacteo repleri pabulo inducit. Os uteri ipsum, etsi citatus vix auctor vetustissimus, illud ad attactum *gracile* et *humidum* esse moneat, quas ei mutationes impraegnatio imponit; has, a re quavis alia in hujus cavo contiguo vegetante promptissime subit. Motum prolis, inquies, gravida in sinu suo persentit; et cum ratione haec objicis; sed non omnis sese foetus tam potenter, ne, vel legitimae uxori, dubia interdum supersint, movere solet; ac saepe flatus intestina pervagantes, motusque spasmodici, vel illis etiam matribus, quae filios jam aliquos pepererant, ut falso hos motus foetui adscriberent, fucum satis diu fecerunt.

Gravitas interim uteri, quem foetus ipse inhabitat, pondus visceris ejusdem, ab aquis modo repleti non parum superat; atque hinc mulieris praegnantis incessum, illo, quem aquae solius in utero collectio aequalis concedit, difficiliorem longe reddat, oportet. Si profunde satis, ut obstetricantis a digito attingi queat, in pelvim uterus gravaverit; facilius hic, modo aquis, quam puero simul, onustus, ab illo sublevabitur. Moderatum illud, et cuivis fere graviditatis mensi praescriptum, molis uterinae augmentum, vix unquam ab aquis, vel celerius, vel adeo lentius adauctis, perfecte aequabitur. Immisso vaginae, quo uterum accedat, unius manus digito, atque hypogastrica regione alterius manus a digito celeriter compulsa, nisi forsitan hydatides, aut humor visci-

dus cavum uteri oppleverint; fluctuatio, solis ab aquis, quam si foetus has divideret, major percipietur. Conspicui magis ponderis haec erunt, ac saniorem de uteri hydrope suspicionem movebunt, si mulier jam provectae aetatis, vel multos per annos infaecunda, cum signis vix allatis, prolem exspectaverit; vel si tempus, quod parere debuisset, jam aliquot a mensibus praeterfluxerit; vel si aquas jam semel iterumque ex utero, mox iterum repleto, emiserit; ac demum, si dolor imum ventrem, lumbos, laterum mollitudinem, et inguina detineat. Ad menstrua quod spectat, ea hoc in morbo vel pauciora, vel nulla, quod gravidis non minus contingit, observata fuerunt. Ventrem utero hydropico, *minus*, quam a conceptione, *acuminatum*, et aequalius juxta uteri et ventris amplitudinem extensum esse, summus quondam *Germaniae* medicus admonuit.

Placentae, etiam humanae, copiosis hydatidibus, animalis aliquando prosapiae, obsessae, exstant historiae. Quam in celebris anatomici *Goettingensis* museo examinavimus: ea plura hydatidum millia oculis exhibuit; nec plura hujus rei exempla, hîc superflua, citamus.

Ipse *liquor amnii* solus, quibusdam in gravidis tam insignem ad copiam ascendit: ut de hydropis natura, etsi hoc nomen frequenti satis, nec semper insonti, huic phaenomeno tribui haud soleat, aliquomodo participet. Aquas vero *hydrometram gravidarum* sistentes, sive *spurias*, inter membranas foetum cingentes, uterique superficiem internam colligi, ac antequam illae, diruptae, liquorem amnii effundant, aut sub nixu mulieris fortiore, aut vi dolorum ad partum, aliquando cum fragore, expelli, sicut familiaris admodum, ita quoque notissima obstetricantibus res est (§. DCXLV.). Saepe gravidae mulieres partum sibi instare ex aquarum hoc secessu putantes, et cum post dies etiam plures eundem retardari viderent, timore magno percussae, foetus exclusionem, ob viarum siccitatem laboriosam ac perdifficilem exspectantes, post unam tandem alteramve hebdomadam, ruptis demum foetus velamentis, liquorem amnii intactum et copiosum ex uteris profluxisse, felici mox

partu insecuto, gavisae sunt. Sunt, quibus, utero per paucos modo menses ferentibus, inopinatus aquarum ex illo fluxus abortum minari, aliarum scilicet gravidarum exemplis admonitis, videatur; nec tamen partus ideo immaturus insequatur. Diversis adeo vicibus, in eadem graviditate, aquam ex utero stillasse observatum fuit: quo phaenomeno, aut plures aliquando cellulas dilatatas, separatim has aquas continuisse, aut ruptas, de novo fuisse impletas, docemur. Neque uteros *gemellis* gravidos, hoc hydrope immunes esse, exempla commonstrant. *Novocomagiensis* femina, sub quinti mensis, a conceptione, initio, pedum laboravit oedemate. Vix tumor hic disparuerat; cum, spatio unius hebdomadae, abdominis volumen, illud noni mensis in gravida, aequaret. Integumenta ejusdem erant pellucida; percussus venter, in profundis obscure fluctuare videbatur; caput obtuse dolebat. Ob pulsuum plenitudinem, venam adaperiri, ac salis amari unciam assumi jubet medicus. Oriuntur nunc dolores ad partum, ac subito tres circiter congii aquarum praecipitantur ex utero. Nunc demum rumpuntur sponte membranae foetus. Hae quoque sat copiosae sunt aquae, hasque pueri sequuntur gemelli. Magni quondam uxor chirurgi, dum utero gestare incepisset, praeter morem se male habere, ac ventre monstruose intumescere conspecta fuit. Tandem dolores ad partum prehenderunt mulierem, et, ore uteri aperto, aquae limpidissimae librae octodecim, nullo cruore admisto, uno sub impetu effluxerunt. Post semihoram, vero iterum dolore correpta, aquae, foetum ipsum ambientes, ad novem libras effluxerunt, puerumque mulier robustum ac sanum exclusit.

Post ictum, referente celebri *Angliae* chirurgo, mulieri caelibi tumuit uterus. Post mensem, sub magnis doloribus, duodecim pintae aquarum ex utero scaturiunt. Venter tunc subsidet; mox vero iterum recruduit malum, post mensem eodem modo solutum. Quinque post dies, menstrua hucusque suppressa, sequuntur. Novem spatio mensium, octies aquarum, talis ex utero evacuatio contingit. Prolem tandem exiguam mulier haec, etsi menstruis debito more nunc redeuntibus, exclusit. Alia in femina, mox a

graviditate, omni quinta septimana secuta est consueta evacuatio: sub quarum una, viginti septem pintae aquarum per uterum secesserunt. Sub nova seri in hoc accumulatione, dolebant ubera; mox vero multae hanc aquae secutae sunt. Nova graviditate aborta, uteri evacuationes aquosae, antiquo ritu, continuabant, morbo post hunc partum perfecte soluto.

Majoris utique momenti *Friburgo-brisgoviensis* quondam celeberrimi professoris observatio est: feminae scilicet, quae, a partu foetus vivi, tumorem ventris tam magnum, ut alterum foetum in utero habere videretur, retinuit. Hic tumor, dum lochia sat male procederent, sic postea increvit, ut magnam venter in molem assurgeret. Nova interim huic ipsi uterino ex aquis tumori successit conceptio, quae, aquas à principio, propriae membranae, aut pluribus vesiculis inhaesisse, hos vero saccos cum foetus velaminibus non tam arcte cohaesisse, ostendit.

Quod si vero gravidae mulieres saepius absque insecuto abortu hoc malo laborare, ac foetus dein languidos atque debiliores peperisse sint visae; pluries nihilominus nos prolem sanam ac vegetam ab iisdem progenitam fuisse novimus.

§. DCCXLV. *Hydrops tubae fallopianae.*

Tubae fallopianae hydropicae, utroque scilicet sui extremo, non sine praeviae inflammationis occultae suspicione, obturatae, concretae, atque nunc summum in orbem, nunc vero incurvum in tumorem, aquis, vel unico ac denso in cavo, vel pluribus in cellulis, repletum, extensae, haud pauca exempla, quorum modo aliqua hîc colligimus, occurrunt. Quod si vero *uterus virgineus* hydropem raro concipit; *tubas* non minus, quam *ovaria*, frequenter satis in caelibe femina, atque in puellis, hoc a malo corripi, docet experientia. In virginis quadragenariae cadavere, ut legimus, postquam ei venter per octodecim annos increvisset, nulla aqua fuit in abdomine; sed omnis continebatur in dextera uteri *tuba*, et quidem solummodo in ejus parte juxta testiculum (ovarium), nec non in ligamento lato; eaque ab aquarum copia ita erat dilatata: ut, inflicto parvo vulnusculo, centum et duodecim librae

aquarum effluxerint. Aqua haec erat limpida, fontanae adinstar, saporisque subsalsi. Substantia, in qua continebatur, crassitiem habebat semidigiti. Dexterae tubae sinistrique ovarii hydrops, in practicae medicinae diario describitur. Cucumeris melonis magnitudinem tumor hic exhibuit, ac praeter aliquas hydatides, gelatina pellucida repletas, humoris quidquam densi, ex flavo brunei atque foetidi pintam continuit. Duodecim libras aquae dexterum uteri cornu continuisse refertur ab alio. *Batava* mulier, in utraque tuba novem circiter humoris puriformis, innumeris vesicis inclusi, libras gestavit. Femina, quae, gravissimi viri testimonio, ex violento in hypogastricam regionem lapsu, intumescentiam hac in parte, cum dolore tensivo, patiebatur: quam aquae limpidae largum profluvium, cum sanguine menstruo primum prodiens, excepit; cessante sanguinis stillicidio, per anni dimidium, ex tuba hydropica, quotidie, ad minimum, libram hujus liquoris, ad tabem et mortem ipsam, excrevit. In sinistra tuba, libras triginta et unam aquosi et gelatinosi humoris, unus ex nostris in cathedra *Viennensi* antecessoribus detexit. Aquarum, nunc tenuium, pellucidarum, nunc turbidarum, viscidarum, puriformium, ad centum libras et ultra hîc collectarum, exempla plura hîc praeterimus. Num vero *ovarium* (§ DCCXLVI.), num *tuba*, laborent, aut *ligamenta* (§. DCCXLVII.), determinari cum certitudine nequaquam potest; scilicet cum tanta propinquitas sit, et ea necessitas officii eorum omnium ad opus generationis, ut neque a tumoris sede, neque ab intercepta in muliere gignendi facultate, quidnam eorum hydropicum sit, liceat deducere. Neque facile est semper, tumores hydropicos his in locis, ab aliis, uti steatomatosis, pilosis, aliisque, nisi quae antecesserint, et quae comitentur, cum corporis temperatura, victu, solerter comparemus. *Figuram* tumoris *semicircularem*, ovarii simul ac tubae hydropem significare est dictum; progrediente interim morbo, tumor non minus hydropis in tuba, quam aneurysmatis in arteria, ad ovalem aut sphaericam figuram accedit.

§. DCCXLVI. *Hydrops ovarii. — Diagnosis difficultates.*

Saepe ergo hydrops tubarum, cum *ovarii hydrope*

combinatur. Solitarium interim, immensae magnitudinis hydropem sinistri ovarii, non minorem, quam centum et viginti librarum pondus aquarum limpidarum exhibentem, in vetula, jam plures per annos, ut credebatur, ascitica, reperimus. Viginti duobus abhinc annis, cadaver feminae quadragenariae dissecuimus, cujus alibi historiam, memoratu dignissimam, referemus. Aquae viscidae septuaginta circiter libras haec mulier in dextero ovario nobis obtulit. Similis, et majoris amplitudinis hydropes ovarii, ex aliis, si conferre hoc videretur, colligere possemus. Copiosos, minoris tamen molis, hydropes ovarii gelatinoso, albuminoso, melliformi a liquido formatos, sectiones pathologicae nobis patefecerunt. Non semper aquae in ipsa ovarii substantia, seu cavo, sed, ut observationes docuerunt, sub ovarii etiam *membrana externa*, quemadmodum de utero jam diximus, sedem suam figunt.

Plerumque sub initio hujus morbi, pluribus in loculamentis ovarium has aquas continet, inter se divisas; crescente vero ejusdem tumore, rumpuntur saepe hae cellulae, atque unicum modo saccum amplissimum, saepe crassum, tenacem, ac tumoribus scirrhosis hinc inde obsessum, constituunt. Sic ovarium sinistrum, quod celebris *Galliae*, de morbis mulierum scriptor, refert, vesicam subcoeruleam, quatuor circiter pintis fluidi mucosi, tenacis, cellulis prorsus separatis et clausis, contenti, repletam exhibuit. Differentia igitur in hydrope ovarii occurrit: quod nempe omnis nunc testis femineus, ingentem in molem distentus, unam tantum vesicam exhibeat; nunc vero plura hac in vesica loculamenta, modo partem illius hydropicam exhibeat. Vesicae etiam aqua repletae, ac sine omni inter se communicatione solitariae, in tumente ovario hinc inde se offerunt. Utplurimum ovarii hydrops, in uno latere abdominis, sub costis spuriis, orditur, atque hac ratione a peritonaei hydrope differt. Tam valde ovarium sinistrum intumuerat, ut diaphragma perforaverit, atque cum pleura, mediastino et pulmone cohaeserit. Ea singularitate eminet hydropis ovarii, centum et septem aquarum libras continentis historia, a praeclaro *Edinburgensium* scriptore conservata: quod mulier, sub initio se gravidam esse autumans, decimo

mense copiosam aquam ex vagina emiserit; reiterata vero humoris collectione, lethum obiverit; quod exemplum, aquas ex *ovario* in *uterum* apertum defluxisse, nos convincit. Uterum ipsum, tumor hic ovarii praegrandis non parum afficit, ad *obliquam* sui, ac oris uterini positionem cogit; atque, ut praeclaro exemplo alibi, cum icone aeri incisa, confirmabimus, in longum distrahit, nec non pelvis axin protinus deserere cogit.

Non rarum est, in ejusmodi ovariorum tumoribus, inprimis materia adipo-cerea simul infarctis, pilos, et quidem longiores, ossa, et dentes reperiri: quorum specimina, a nobis ipsis detecta, museo pathologico *Ticinensi* conservanda tradidimus.

Sicut vero in pueri longe frequentius *sinistri testiculi* hydrops vaginalis observatur: ita quoque *ovarium sinistrum*, prae dextero, saepius hydrope laborare (in quod satis attenti non fuimus), vir celebris animadvertit. Forsitan, quod, monente id egregio *Galliae* anatomico, ovarii *sinistri* positio, illa dexteri, saepius *elevatior* sit, illius frequentius, quam istius tumor tactu percipitur.

Aliquando quidem, sed certe non semper, ovarium hydropicum vicino cum peritonaeo, atque tunc non facile sine praevia unius vel alterius inflammatione, adcretum est. Quotiescunque vero haec adhaesio locum non habet; *ponderis sensum* a tumore majorem percipit mulier: qua etiam ratione tunc hydrops ovarii ab hydrope peritonaei distinguitur. Frequenter satis ovarii hydropem universalis hydrops sequitur.

Quod *diagnosis* circa ovarii hydropem difficultates manifestat: paracentesis in illo, pro ascite abdominali declarato, cum effectu nunc sinistro, nunc parum noxio, susceptae, exempla sunt. Nos ipsi quondam hunc in errorem, cum nullo interim aegrae discrimine, incidimus. Mulieris sane confessio: tumorem sibi primum ex pelvis uno, vel altero e latere, in quod scilicet cubasset, ponderosum, aliquando dolentem pependisse, ponderasse, sensim vero sensimque assurrexisse, — a decubitus, vel in hoc, vel illud in latus, ratione, tumoris figuram ac positionem deinde modo parum, aut nihil mutatas fuisse; — profundior, aut nulla, in tu-

more elastico fluctuatio, — incessus aegrae, alacrioris, cum magno licet tumore, facilior, quam in ascite, et minor diu functionum abdominalium, quam in isto esse solet, laesio; — longior morbi, quam ascites concedat, sine celeri symptomatum incremento, extensio, — remediorum, alvum purgantium, diureticorum, inutilitas, — urinae non tam parcae, quam in ascite, — aspectus feminae minus cachecticus; cruris, qua parte tumor est, vel oedema, vel stupor, vel ingrata sensatio: — haec omnino medicum de ovarii adfectione satis instruunt. Ast vero, si quae, ex istis, nota defuerit; non igitur tunc ovarium hydrope *non laborare*, necesse est. Nec certe omnis ovarii hydrops tam *lente* incedit, quin brevi satis tempore aliquando tumor illius se prodat, et *acuti* specimen hydropis offerat. Sic duorum mensium ante mortem spatio, in media supra pelvim abdominis regione, cum dolore natus hydrops ovarii describitur. Nec etiam omnis aegra, eorum, quae sibi plures ante annos, seu primis morbi temporibus, contigerint, qua sibi ratione tumor comparuerit, ac sese dilataverit, aut satis attenta fuit, aut memoriam conservat, aut illius revocandae, ordinandae, satis capax est. Saepe quoque, ubi opem nostram petierunt, tantus jam tumor fuit, ut corporis, in hoc, vel illud in latus, aeque difficilis fuerit conversio; ut ipsa respiratio, quae in aliis perparum laesa est, laboriosa duceretur. Haud raro, hydrope ovarii jam maximo, non minor fuit in eo, quam in quovis ascite, fluctuatio. Nec omnis tumor ovarii, cruris vel torporem, vel dolorem inducit.

Sub hac igitur symptomatum ambiguitate, unum nobis signum, caeteris interim minime neglectis, ovarii hydropem certius indicare, duce experientia, est visum. Cum digiti nempe apice, sub feminae positione nunc supina, nunc erecta, in regione ovarii, non adeo abdomen percussimus, quam saepius integumenta abdominis interiora versus caute retropressimus; atque sub ipso retropressionis hoc opere, num digitus ad corpus durius, elasticum tamen, et a peritonaeo quidquam aversum, allideret, attenti fuimus, atque re ita quidem comperta, a vero non amplius aberravimus. Caeterum non inutile erit, feminam cum tali tumore, tam per

vaginam, quam per intestinum rectum, explorasse; atque digito, cum his canalibus, versus tumorem, vel ad latera, vel ad anteriora directo, femina nunc in genua, nunc in dorsum posita, tum in extensionem tumoris, saepe sat profunde in pelvis cavum ponderantis, et in oris uterini positionem, hîc facile *obliquam*, inquisivisse, tum, alterius ope manus, abdomen, quo magis loco tumet, ad faciliorem fluctuationis perceptionem, percussisse. Tumoris ipsius *mobilitas*, quibusdam ut signum hydropis ovarii potissimum audit. Ast vero, si forsitan principium hujus morbi excipias, sub mole hujus partis quidquam conspicua, tantum abest, ut illa locum, quem occupat, cum alio commutet, ut pelvis cavo, quasi cuneus, adacta, sub cadaveris sectione, extrahi eodem sine strepitu vix queat.

§. DCCXLVII. *Hydrops ligamentorum.*

Ipsa quoque *uteri ligamenta*, tam *lata*, quam *rotunda*, hydropi, non minus celluloso, quam hydatideo, haud raro subjecta sunt. Ac primi quidem ex istis, jam supra (§. DCCXLV.), exemplum adduximus; *hydatidei* vero hydropis ad ligamentum utrumque plura specimina referuntur ab aliis.

§. DCCXLVIII. *Hydropis causae generales. — Atmosphaera humida. — Causae disponentes. — Nervorum influxus. — Debilitas. — Debilitas directa, indirecta. — Indoles hypersthenica. — Indoles rheumatica. — Morbi cutanei. — Secretio morbosa. — Obstacula humorum.*

Causarum, quae hydropem in genere ac in specie producunt, considerationem, ne rei fere ejusdem inutilis repetitio nobis incumberet, hunc ad locum consulto reservavimus.

Ante omnia vero hîc adnotandum est: *endemicum* esse hydropem in locis humidioribus, ob situm profundiorem ad ripas fluminum lacuumve, inundationibus crebro expositis, uliginosis ac frigidis; frequentissime quoque eundem morbum occurrere apud homines, qui, etsi elevatae quidquam civitatis incolae, infimam tamen habitaculi contignationem cellasque, solo humidiore lucisque beneficio carente superstructas, inco-

sunt. Ipsae plantae, talibus in locis vegetantes solisque radiis privatae, pallescunt habitumve cachecticum induunt. Non absque multa hinc ratione a vetustissimo scriptore dictum est: « ex primis aquis, cum, post multam siccitatem, aqua futura est, et cum alia prava signa in ventorum cessatione et aëris mutatione apparuerint, licet aquam intercutem praedicere. » Vernum tempus, priusquam tellus siccescat, et autumnus pluviosus atque frigidus, omnis generis hydropum feraces sunt. Coelum, e contrario, siccum et moderate calidum, habitatio excelsa, loca montana, arida, hydropem, si non excludant, aut jam praesentem adeo dissipent, minime tamen secundant.

Nec minorem attentionem meretur potior in hydropem dispositio sexus feminei, foetus in utero, aetatis infantilis, senilis, hominum literatorum, artificum vitam sedentariam agentium, a morbis vel gravioribus, acutis, inprimis exanthematicis, utpote scarlatina, variolis, morbillis; vel diuturnis, potissime dysenteria, diarrhoea, vomitu chronico, diabete, infarctu viscerum, ictero, scrophulis, scorbuto, morbis syphiliticis, dyspnoea, asthmate, tabe, inedia longa, victu aquoso, parum nutriente, jactura humorum, praecipue sanguinis, lymphae, seminis, vel abusu evacuantium, exhaustorum,

Sed nec *nervosi* hunc in morbum generandum *influxus* argumenta attenti oculos medici hîc fugient. Terror, moeror, melancholia, curae insignes et anxietas animi potissime huc spectant: ut quae solae, hominem pallescere, frangi viribus, cutanea privari perspiratione, et, exemplo hominum carceribus detentorum, proxime ad hydropem disponi faciunt. Eundem influxum exserunt morbi nervosi complures, tussis ferina, epilepsia, paralyses, et ipsa, quam facile ad nevroses revocaveris, febris intermittens, ut quae, saepe post paucos paroxysmos, non tam solius debilitatis, quam adfecti systematis nervosi ratione, hydropes producit. Comitis *Hungari* proles, cum uno et dimidio aetatis anno plures illi dentes molares simul prorumperent, subitaneam dexteri lateris paralysin passa est. Quotiescunque ab eo tempore infans ploraret; more solito quidem lacrymas sani lateris ex oculo, minime vero ex illo paralytici lateris, profundere solebat. Alterum

in principe *Polono*, ob uxoris dilectae obitum in dexterae partis faciei paralysin conjecto, exemplum vidimus: ut cujus oculus in parte paralytica, constanter lacrymas, altero fere sicco, plorabat; ex quibus sane exemplis, quantum nervorum affectio in secretiones nunc augendas, nunc sistendas possit, elucet. Ex uteri gravidi saepe *consensu* magis, quam *mole*, quo tempore praegnationis necdum tanta haec est, hydrops mulieris hunc statum infestat (§. DCCXLIV.). Miram animi conditionem in hydropicis, jam (§. DCCXXXV.) tetigimus: sub qua (ut magni scriptoris *graeci* penicillo utamur) « circa minima quaeque sollicitudo, vivendi cupiditas, tolerantia, non ex animi alacritate ac bona spe, ut in iis est, qui prospera fortuna utuntur, sed ipsa morbi natura, observatur. » Quod si vero mentis, cum *dejectione*, perturbatio, hydropem crebro producat; motus illam *erigentes* atque grati, sanationem hujus secundant. *Viennensi* vetulae, jam diu hydropicae, simul vero cataracta laboranti, nec meliora urinas movebant diuretica; cum vero filiorum aspectu ante mortem gaudendi desiderio permota, lentis obfuscatae extractioni sese submisisset: hac feliciter a celebri anatomes professore ac nostro quondam collega felicissime, ut solet, suscepta et visu vix restituto, brevi mora ingenti urinarum sub fluxu, sanitatem illa adepta est. *Opii* in hydrope aegrorum, morbosa sensibilitate laborantium, virtus non aequivoca, haec ulterius confirmat.

Concludimus ex istis: magnam partem hydropum, ratione causarum, esse *adynamicam*.

Debilitatis interim non una eademque dicenda est indoles; atque dum illa, a *subtracto* virium alimento natales suos trahit; hanc, *calcar* justo *vehementius* illis adactum, producit. Potuum spirituosorum abusus ac frequens *ebrietas* praecipue huc pertinet; ac bibacissimi quique helluones saepius ex hydrope, quam caeteri mortales conflictantur. Nec fere numerum istorum minorem *mercurius*, aut luis inter victimas, aut inter artifices, metalli hujus infidi vaporibus frequenter expositos, propriis in aquis suffocat. *Venenorum* summe stimulantium, vel ex omni regno naturae petitorum, effectus, producendo in hydrope infames

sunt. Hos de colubre dipsade jam pridem (§. CDLXXX.) commemoravimus. Similia fere de toxicis vegetabilibus, atque de arsenico adnotata fuerunt; nec alia ratione certa *contagia*, intensiore sub stimulo, hydropes acutos interdum producere videntur.

Longe interim abest, quin omnis causa hydropis, — quod aliqui praetendunt, in sola, quaecunque demum ea fuerit, *asthenia* prudenter poni valeat. Frequentem nos in libro de *inflammationibus*, et in altero, *de exanthematibus*, hydropis *acuti*, ex iisdem, et quidem veris, sive, ut vocant, *hypersthenicis* generati, mentionem fecimus (§§. CXXVI. CXXXI. CXLII. CXLV. CLI. CLXXXVI. CCVI. CCXV. CCXVII. CCXLIII. CCXCV. CCC.); sed *chronici* adeo hydropis, tum universalis, inprimis cellulosi (§. DCCXXXVI.), tum partialis, ex nimia virium vitalium *energia* excitati, et in robustioribus subjectis, sub pulsu pleno, duro, vibrante, post suppressa inprimis profluvia, ex lege vel sexus, vel habitudinis pendentia, utpote post menstrua, lochia, haemorrhoides, epistaxin, aut per nimiam systematis sanguinei irritationem, aut per styptica, adstringentia remedia cohibita, exorti, exempla non pauca, tum ab aliis scriptoribus, inprimis a nostro quondam in cathedra *Viennensi* eximio antecessore, sub *hydropis plethorici*, *sanguinei*, appellatione, exposita, tum, partim, anteriora illis, nostris in diariis adnotata, habentur. Cum illa, aliaque, ut lectoribus non incognita, brevitatis causa, praeterimus; ex propriis observationibus modo paucas, sed ad rem vel maxime facientes, hîc adducimus.

Supplices principi *Spirensi* literas praesentavit mulier rustica, ut proprium medicum ad conjugem, jam ab anno hydrope conflictatum, ac ob expensa in medicos et in pharmaca, vix non omnibus exutum, transmitteret. Hunc aegrum, praesente altero, ordinario, accedentes, ascite illum abdominali, crurumque oedemate, cum perpetuis fere ventris ac intestini recti doloribus detineri reperimus. Omnis generis resolventia, diuretica potentiora, et cum haec urinas nec quidquam movissent, drastica, tandem vero amara, et roborantia sic dicta remedia; ast omnia incassum non modo, sed adeo in aegri perniciem, variis a me-

dicis hucusque praescripta fuerunt. Pulsus, in viro quadrato, necdum igitur viribus dejecto, constanter plenos, vibrantes ac duros; vasa haemorrhoidalia, quae antehac sanguinem periodice sat multum effundere solebant, fluxu hoc jam diu suppresso, turgidissima, dolentia; tormina ventris turgidissimi, fluctuantis, fere continua; urinas parcissimas, jumentosas, bruneas, observavimus. Venae sectionem satis largam, cum decocto hordei, paucoque cremore tartari et nitro, non absque medici adstantis offendiculo, praescribimus. Aliquot post dies, dolorum vehementiam imminutam, urinarum fluxum non parum adauctum, pulsus minus tensos, plenos tamen adhucdum, observantes, sanguinem de novo, ad libram, mitti, in caeteris vero continuari jubemus. Impetuosus urinarum nunc fluxus insecutus est; sanitas vero perfecta, trium intervallo hebdomadum, absque aliis remediis restituta fuit.

Florentis admodum habitus mulier, viginti sex circiter annorum, quam, abdomine praeturgido, in *Ticinensi* nosodochio, ut praegnantem magis, quam ut aegram, quid hoc in loco contenderet? interrogavimus. Hydropicam se esse, atque tertiam nunc sibi paracentesin, eo quod nec scilla marina, nec aliud remedium opem hucusque praestiterit, parari, dolenter respondit. Experto nosocomii medico fiduciam ultro praestari animatam reliquimus. Post horas aliquot, ad clinicum institutum, cui tunc praefuimus, admitti, per nuntium, anxie desiderat. In hoc suscepta, refert mulier: se plures ante menses, optime valentem atque mediis sub menstruis constitutam, a *terrore* percussam, abhinc dicto hoc fluxu illico privatam, brevi post autem, in rebellem omnibus auxiliis et binae paracentesi asciten conjectam fuisse. Urina, duas tresve ad uncias, turbidae cerevisiae fere similis, per nycthemerum reddebatur. Omnes caeterum corporis functiones, — si modo sitim, dolorem ad lumbos, alvi siccitatem, calorem quidquam majorem, pulsusque magnos, plenos haud tamen frequentes, exceperis, vix a sanis aberrabant. Nova tunc primum *Scoti* medici, sublimis in multis, erronea in pluribus, doctrina de asthenica in omnibus hydropum

morborumque multorum natura, egregiam quidem, sed novitatis nimis cupidam juventutem inebriaverat. Ex auditoribus nostris potioribus tunc unum, quem novo systemati vel maxime favere noveramus, ut aegram pertractandam susciperet, elegimus. Asciten praesentem pro *asthenico* declarans, hic, et opium et aetherem, magna satis dosi, cum corticis saturato decocto, ut remedium proponit. Venam autem aperiri, libram sanguinis educi, decoctum hordei cum cremoris tartari et nitri portione propinari, jubemus. Non parum hanc methodum, quod *terror*, seu *deprimens potentia* morbum, ob hanc rationem pro certo, ut susurrabant, *asthenicum*, produxerit, sodalium plures mox improbabant. Hanc interim iniri viam jubentes, altera jam die libram urinae, clarioris, pulsusque altiores simulque liberiores obtinemus. Altera tunc venae sectio, priore non minor, instituitur. Hanc, urinae secretio insequitur tam abundans, ut, quindecim dierum spatio, hydrops omnis, sub magno contra opinantium stupore disparuerit.

Post annum, eadem haec mulier, ut plenam singulis valetudinem ulterius manifestaret, clinicum Institutum gratissime et laeta salutavit.

Plura his, quod possemus, nec ex nostris his addimus; sed hydropem, etsi non tam communiter, aliquando tamen, et quidem sub certis constitutionibus, post scarlatinam graviorem ac energicam non tam infrequenter esse *hypersthenicum*, inferimus, et experti, nec soli, docemus, atque jam dudum docuimus.

Ex *colicis* doloribus hydropem hinc inde propullulasse, jam ab aliis est dictum; frequenter interim, quod *colicam* vocarunt, occulta potius *enteritis*, vel haemorrhoidalis indolis inflammatio, in asciten acutum, vel puriformem, pronissima, ut sectio pathologica nos docuit, fuit.

Rheumaticae indolis esse partem hydropum longe plurimam, experientiae suae, praegrandi innixus, celeberrimus nobis *Neapolitanus* medicus, de sedibus variolarum, de ischiade nervosa, atque de re anatomica vel optime meritus, opinionem suam, viginti abhinc annis, exposuit, atque suas hoc de objecto

observationes benevole promisit. Etsi vero huic sententiae, quod nimis generalem putaremus, assentiri nequaquam potuerimus, nec etiamnum queamus; eodem tamen anno *Ticini*, praeviis, sub autumnum, pluviis permultis, coelo vero mox sereno, nec tamen frigido, *rheumaticae* indolis constitutio, ab expertissimo in celeberrima illa academia nostro tunc collega, nunc vero successore, in oratione publica praeclare descripta, comparuit: sub quâ nempe hydropes, solito longe plures, tum in civitate, tum in hujus nosocomio, exorti sunt, — cura vix alia, quam quae rheumatismis conferret, superandi. Nec certe antehac, rheumatismi, vel arthritidis in excitando hydrope potentia, haud verum ideo tam extensa, latere nos potuit. Quaecunque vero rheumatismi theoria sit, et num haec vel ex acri sui generis eum morbum oriri, vel insonte humorum massa, eundem nasci praetendat; hoc saltem certum est: haud raro hypropes ex hac uberrima morborum scaturigine venire.

Nec minus tamen ex alio, qui facile impurior videri posset, fonte, ex illo nempe *impetiginum*, hydrops hinc inde subnascitur: ex psora scilicet, ex herpete, ex tinea, praepostere cum adstringentibus, vel cum unguentis, persanatis; ex sudore pedum, axillarum, habituali suppresso, ex ulceribus antiquis incaute clausis, ex urinae secretione intercepta (eventu, ex pathologiae humoralis, ut vocant, etiam minus crassae, fundamentis forsitan facilius, quam solis ex solidorum erroribus explicando) haud raro proficiscuntur hydropes. Quadraginta duobus abhinc annis, jam tale nobis exemplum in puellula quadrienni *Badensi* obvenit: quae, tinea capitis laborans, a parentibus audacter cum unguentis pertractata, in hydrothoracem mox incidit, nonnisi vesicantibus, tonso vertici impositis, a nobis feliciter sanandum. Multa nobis posthinc hydropum, ex morbis cutaneis, ac praecipue ab *erysipelate*, vel refrigerio, vel perversa methodo dispersis, ortorum, exempla, omni sane medico communia, obvenerunt. Ea ipsa, quae morbos cutaneos induxit, causa, vel et interrupta, sub methodo exsiccante, cum illis habitudo, in organa viscerum secernentia forte magis, quam ipsa suppres-

sae impetiginis materia, agendo hydropem, abinde oriri visum, progenerat.

Potissimum nempe generandi hydropis punctum, nobis, in perversae, ac simul auctae secretionis seroso-lymphaticae, in stimuli nunc defectu, nunc superabundantia, collocata ratione quaerendum esse videtur; nec interim sola *secretio morbosa*, in tali systematis adfectione, rem omnem absolvit; cum non modo serum videamus morbose secerni colligique; sed et partes solidas corporis manifeste *colliquari* observemus; et cum major saepe aquarum, quam ingesta, et corpus ipsum largiri queant, in hydrope, adhibita inprimis paracentesi, collectio, vel *auctam ex atmosphaera resorptionem*, vel *aquarum, processu chemico, compositionem* hîc fieri nos doceat.

Utramque vero, systematis arteriosi non minus, quam lymphatici, actionem morbosam, et *obstacula*, humorum aut cursui, aut distributioni opposita, inferre queunt; exemplis *aneurysmatum*, tum cordis, tum vasorum majorum, — *concretionis pericardii cum corde* arctioris, — parietum hujus musculi conspicua *extenuatio* ac *valvularum cordis*, vel *tunicarum arteriae majoris in osseam substantiam conversio.* Descripsimus alibi, hydropis universalis, ultimo principi marchioni *Bado-Badensi*, triginta novem abhinc annis fatalis, exemplum: ut cujus principis totam aortam, usque ad suam in femorales arterias divisionem quidquod longe ultra, praecipue vero ad arterias renales, quibus nempe vix porcinum immittere setum potuimus, in osseam substantiam (et quidem malo, et fratri quondam, et ex hoc fratre nepoti, duodecim annis haud majori, communi) abivisse, sub sectione cadaveris a nobis instituta, comperimus. Ipsa *viscerum conspicuorum, glandularum obstructio*, vel *vomica*, etsi crebro eandem, ac hydrops, causam illa agnoscat, et saepe socium magis istius effectum, vel solis roborantibus haud raro impugnandum, sistat; — etsi frequenter a medicis longe nimii in procreando hydrope ponderis sit habita, — etsi centenis in hydropicorum cadaveribus nos ipsi nullum obstructionis vestigium repererimus, ac demum, licet summas toties, absque omni hydrope, obstructiones detexerimus; ubi sangui-

nis vel lymphae cursum, qui saepe laterales istorum vasorum per ramulos adhuc partim absolvi potest, *omnem*, dato in cavo, interceperit, — quod et grandiores *varices* facient, et cognito ligatae quondam venae jugularis exemplo, quo tum abdominis tum capitis hydrops insecutus est, factum esse constat; vel quod circulo humorum obicem ponat nimium, vel quod partes sibi vicinas distrahat, comprimat et irritet, hydropi ansam porrigere potest. Ipse hydrops unius cavi, alterius, vicini cavi hydropem, ex eadem ratione, quamvis saepe non solus, inducit.

Ex his iterum *spasmorum*, quibus tantam in procreanda *pneumatosi tuberosa* partem concessimus (§. DCCIX.) in hydrope, inprimis *vago*, potentia elucet.

Difficilem in explicanda hydropis origine nodum illi findunt magis, quam solvunt, qui vasi lymphatici solutionem, lacerationem, etsi exemplo ductus adeo thoracici dirupti, minime impossibilem, aquarum collectioni praeesse supponunt. Nulla saltem injectionibus aptiora, quam hydropicorum, sunt cadavera. In multis, hydrope pectoris et abdominis enectis ovibus, vasa lymphatica turgida fuisse ac integra, egregius de corde scriptor *Anglus* detexit. Diversa denique est lympha morbose *secreta*, in cavis hydropicis reperiri solita, a lympha, sui generis vasa perfluente atque sana.

Est interim, ubi, raris tamen in casibus, humor longe alius in ventris cavum effundatur: utpote ex rene, ureteribus laesis, exulceratis, ex ventriculo perforato, quorum nempe exempla in fastis medicis occurrunt, a vero tamen hydrope diversa.

A potu copioso, inprimis frigidae, post aestum majorem, affatim hausto, morbos alios quidem, sed minime hydropem, nisi secundarium ex illis, oriri vidimus. Si quis tamen abinde, ut legimus, descenderit; frigoris magis, quam ipsius aquae, hoc sub statu ingestae, effectui attribuendus esse videtur. Plurimi interim sanguinis, e vena canis, cui magna aquae quantitas ingesta fuit, detractionem, — aquam moderate calidam, jugulari canis venae injectam, post semihoram, hydropem cellulosum et asciten, ambigue satis experimento, induxisse, adnotatum invenimus.

Quae causae, omne in corporis systema agendo, hydropem *universalem* inducunt: eae, in partem modo unam illius, intactis fere caeteris, operando, *localem* aquarum collectionem progenerant. Violentiae externae, ut contusio, concussio, et quaecunque irritatio topica, quamplurimum huc faciunt. Ipse cantharidum stimulus, cui parti externae admovetur; in ea, vesicalis speciem acuti hydropis producit.

§. DCCXLIX. *Causae hydropis specialis. — Causae hydropis cellulosi. — Opinio propria. — Causae hydrorrhachiae. — Causae hydrothoracis. — Causae ascitae. — Causae hydrometrae. — Causae hydropis tubarum.*

Ad ultimas rerum causas, humano via non patet ingenio; sed non multum ab illa, tantis in tenebris aberrasse, huic sufficiat, necesse est. Quod si igitur, in causarum, quae ad *specialem* quemvis hydropem conducunt, examine, non minor nostri nos teneat diffidentia; id saltem lucri ex ista in artem redundare optamus: ne hujus exercitium, quod casibus fortuitis et rerum experientiae majora sane, quam opinionum commentis, debet, a solo *causarum*, quas nunquam satis cognoscimus, scrutinio, tanquam velo undique lacero, dirigendum esse putetur.

Cellulosi causa hydropis, sub corporis in colluvies serosas dispositione, haud raro majorem in tela subcutanea laxitatem, inertiam, saepe nativam, aut cellularum ejus quondam ab adipe copioso extensionem, aut veram adeo in membris paralyticis resolutionem, agnoscit. Vir obesus et sinistro latere paralyticus, ex aquarum mineralium potu, ut legimus, in singultum; hoc vero per opium sedato, in omnimodam et sextiduam urinae suppressionem incidit. Ab eo, totum latus sinistrum, paralyticum, *intumuit*, et accurate limites dimidii corporis tumor observavit. Frequentia partium paralyticarum oedemata, nemini medicorum ignota sunt. Pingues, prae macilentis, et cutis strictae hominibus, exemplo feminarum, infantum, in praefatum hydropem nituntur. Sensibilioris texturae homines, quorum cutis, minoris adeo stimuli, ut levi emplastro, vel etiam non rancidi a gutta olei

impatiens est, — vel convalescentes, post gravem morbum epidermide spoliati, in anasarca, prae aliis, sunt proni. Maxime vero cutis inflammatio quidquam profundior, sub erysipelate phlegmonoso, sub scarlatina graviore, sub variolis, morbillis, scabie ferina, post varias injurias, laesiones, praegressa, huc pertinet. Quae refrigerio, potissime a longo et nocturno decubitu super humo pluviis inundata, exponatur, prima est corporis externa superficies, vasis exhalantibus innumeris intertexta: quorum humor, saepe suburinosus et foetens, medio sub fluxu his teneris in vasculis coërcitus, facile haec exstimulat, ad secretionem morbosam invitat, atque secretus, sicut a vesicante sub epidermide, ita profundius sub cute restagnat. Hinc scroti, apud puerulos necdum feminalibus obtecti et frigida ab aura defensi, quidquod ipsius tunicae vaginalis circa testiculos, tumor aquosus facillime subnascitur. Emphysema, vel hydrops cellulosus, jam semel textu subcutaneo potiti, quo aquae data causa, facilius eodem potiantur, occasio sunt. Collectis vero quondam ad textum subcutaneum serosis humoribus; facili opera aquarum per omnem telae cellulosae, etiam internae, atque visceralis ambitum fit distributio, atque sic vicissim. Frequenter tumor oedematosus ad illas partes externas comparet, in quarum penetralibus aut corpus peregrinum, aut pus, aut ipse jam hydrops latet.

Hydrocephali vitium, prae alio, partim causae, quarum in ipsa hujus mali descriptione jam meminimus (§. DCCXXXVII.), partim aliae, nunc exponendae, parturiunt. Etsi vero *dispositionis*, lucem nullam spargente vocabulo, rem obscuram illustrare nequaquam contendamus; necessarium tamen ducimus, ante omnia monuisse: uterum eundem, partus saepe repetitos, aut aperte satis cranio hydropicos, aut iniquo morbi hujus seminio, citius tardiusve maturando, contaminatos, eniti.

Sex ejusdem familiae proles, hoc a morbo, secundo aetatis anno trucidatas refert scriptor de morbis infantum *Anglus*. Foetum, hydrocephalo adfectum, matris e sinu extraxit noster quondam collega, institutionum chirurgicarum in academia *Ticinensi* celeber-

rimus professor. Sex alios foetus, eadem infelix mater, eodem a malo prehensos, jam antehac pepererat. Nostrum consilium petiit vir optimae constitutionis, quartae jam uxori matrimonio junctus. Ex prima novem hic proles, adhuc vivas, obtinuit. Quas conjux ultima, robusta et sana tulit, quinque proles: eae omnes hydrocephalo, jam primo aetatis anno, perierunt. Plerumque hi foetus nullum fere in utero motum prodiderant; nihilominus feliciter, et absque magno labore, sub pleno salutis aspectu, eodem exclusi. Primis autem a partu hebdomadibus, singulae hae proles, — quod mater ipsa non potuit, a nutricibus lactatae, marcescere, ac demum unius anni sub epocha exstingui solebant. Atqui tamen hanc ipsam, nulla infirmitatis nota, si forsitan *scrophulosae constitutionis* propria ejusdem familiae vestigia exceperis, maculaverat. Cave tamen, ne tale quid supponendo, tuum igitur in tam gravi materia judicium praecipites, atque vel matrem, quae nec a longe quidem morbi, huc facientis, suspecta est, insontem hypothetice inculpes; aut certae foetum labis, vel scrophulosae, vel rachiticae, vel demum syphiliticae, cujus nulla in plurimis vestigia se produnt, vel se unquam explicabunt, accuses. Fatebimur quidem, proles illas quinque, quarum fata vix retulimus, glandularum mesenterii obstructionibus et atrophia, nec minus tinea faciei atque rachitide laborasse. Nec celabimus, quod, praeter alios, gravis *Galliae* nosologus non minus, quam conspicuus quondam de cerebro ac morbis nervosis scriptor *Anglus*, singulos, quos viderent hydrocephalo correptos, *scrophulosos* simul fuisse adnotaverint. Interim haec, in genere, neque aliis nostris observationibus, neque aliorum experientiae, satis respondent. Apud *Lipsienses* certe, nullus in plerisque infantibus, morbus, qui hujus mali causam obtulisset, praegressus fuit. Nullum, inter omnes, cum hydrocephalo sibi oblatos, infantes, ex rachitide aegrotasse, fatetur primus, qui hunc morbum rectius descripserit, auctor *Anglus*. Plures nos ipsi infantes, hydrocephalo quidem, sed nulla labe alia, correptos, a matribus aspectu sanissimis exclusos conspeximus. Robustissimas, e contra, vivacissimasque proles, ab hydrocephalo

acuto potissime prehendi, jam supra (§. DCCXXXVII.) monuimus: et ubi aliquando glandularum lymphaticarum tumentium, vel ossium mollescentium, vel impetiginum, symptomata sub hydrocephalo comparent; semper tamen dubia, num *causam* morbi haec mala absque hydrocephalo communissima, num *effectum* illius, longe rarioris adfectionis constituant, manebunt.

Injuriis externis, capiti foetus illatis, alii hydrocephalum adscribunt. Ac primo quidem, positionem illius in utero aliquando iniquam, aliqui, — alii compressionem capitis sub partu laborioso, aut artificiali, longiorem, aut subitaneam, — alii, lapsum, casum infantis, aut ictum in caput, accusant. Animalia, quae concessis sibi a natura cornubus, mutua inter se praelia sub violentis ejusdem conquassationibus absolvunt, frequentius chronici poenam hydrocephali luere, referunt. Puellulam octo mensium, ex vi capiti illata, in horrendum illud vitium incidisse, legimus. Conspicuus de hydrocephalo scriptor *Anglus*, ex propria experientia, saepe illum, ex lapsu, ex ictu violento ad calvariam, ex saltu, vel fortiore corporis commotione, venientem, a se conspectum refert. Inter *sexdecim* proles, cerebro hydropicas, *sex*, a causa consimili hoc in vitium incidisse egregius *Genevensium* medicus affirmat.

Non multum ab hac opinione distat illa de *cerebri inflammatione*, ut hydrocephali communiore origine. Evidens satis in multis, huic vitio subjectis, humorum sanguinisque *ad caput congestio* est. Venae cerebri ac membranarum, quae hoc involvunt, cruore repletae atque distentae sunt: cerebri involucra, condensata; morbose inter se coalescunt. Piam meningem copiosa vascula, amoene rubentia, translucent; lymphae coactae, inter plicas cerebri, ac in ipsis ejus ventriculis, copiosa, etsi non perpetua, sunt vestigia, flavescit cerebri mollior simul et deleta quasi substantia. In puero tredecim annorum, hydrocephalo acuto celeriter enecto, sinus longitudinalis cerebri superior, nec non sinus falciformis, manifeste inflammati, ex atro rubri; in ventriculis vero lateralibus tres unciae cum dimidia liquidi aquosi, clarioris, repertae fuerunt. Viscera abdominis, inprimis hepar, latente de phlo-

gosi, forsitan ex cerebro affecto symptomatica, haud raro testantur: quae singula, sicut ab illis, quae in *encephalitide* partim se manifestant (§. CXL), non multum aliena sunt; ita cum morborum, qui hydrocephalum toties praecesserunt, ut scarlatinae, erysipelatis, achorum, tineae, psorae, fluxus aurium purulenti, saniosi', suppressorum, refrigerii, dentitionis, actione, haud parum certe conspirant. Ab eo, quod teneriores etiam infantes, quos sic robustiores fieri contendunt, *nudo capite*, vel flante aquilone, incedere mos est: hydropem cerebri frequentius, ex causa quasi *rheumatica*, obvenire, vix dubium nobis manet.

Aliam *congestionum* ad caput, et hydropis abinde in eodem nascentis rationem reddituri, foraminum, per quae vasa cerebri lymphatica, venosa, ex cranio descendunt, per tumores glandulosos, scirrhosos, angustias; — infundibuli, cui cavum, transmittendis e tertio cerebri ventriculo ad glandulam pituitariam humoribus destinatum, duce magno anatomico, assignant, obturationem; glandulae hujus indolem scirrhosam, abusus emeticorum, tussis ferinae violentias, adducunt.

Fuerunt, qui aquarum in cerebro collectionem ex *vase lymphatico*, — alii, qui ex *taenia hydatigena*, ruptis, repetere amaverint.

Ex hydrorrhachia frequenter natales suos trahere *hydrocephalum*, alterius docti viri fuit opinio: quod scilicet in hoc vitio, aquas ex quarto ventriculo in spinam descendere, cum humida hoc in ventriculo collecta, mortem repentinam induxisse sint visa, non crediderit; et quod interdum sola, et absque hydrocephalo, observata fuerit hydrorrhachia.

Ut nostram de expositis opinionibus sententiam afferamus, sufficiet, nos breviter indicasse: fere in omnibus his aliquid veritatis, — in nulla vero, alterius originis exclusionem latitare. *Chronici* hydrocephali causas, apud infantes, ab illis hydropis asthenici cujusvis, et apoplexiae serosae in adultis, perparum differre supponimus. Quae ossium cranii primam conformationem atque consolidationem in foetu, sinu matris vegetae ac sanae concepto, impediant, ignoramus; sed saepe in illius germine, sicut formae

monstrosae, ita vegetationis abnormis, aut alicubi suspensae ratio quaerenda esse videtur. Firmitatem, aetati congruam, cerebrum, ex quacunque demum ratione, non acquiret! et, quod primis a conceptione temporibus fuit, tremula vix non et parum cohaerens gelatina erit: quae primos partis organicae lineas utique contineat; sed, suo meditullio in serum facile colliquescens, has denique, quousque licet, extendi patiatur. Foetus, uterinis in aquis fere natantis, positionem vel hanc, vel illam, ad primam hydrocephali evolutionem plurimum conferre, eo, quod frequentius hic ex tali causa oriri deberet, dubitamus.

Quaecunque vero cerebro, vel compresso violenter (inprimis a forcipe, impetuosius, quam par est, agente), vel contuso, concusso, inferuntur injuriae: hae, licet a variis scriptoribus causarum hydrocephali e numero exclusae, vel quod teneram hujus visceris substantiam infirment, decomponant, vel quod partes ejus incendant, et, utroque in casu, ad secretiones morbosas invitent, hydropis ponere principia, prae omnibus, valent. Quam frequenter viscerum *inflammatio acutum* hydropem, aliquando in *chronicum* abiturum, producat; jam saepius, et potissime sub *encephalitidis* descriptione, exposuimus (§. CXL.). Nec ideo, hydrocephalum crebrius ex cerebri phlogosi descendere affirmantes, hanc ipsam ideo ubique *energicam* esse, absque debita subjecti et aliarum conditionum consideratione, praetendimus. Concedimus adeo, morbo, quem hydrocephalum acutum vocarunt, in *primo* suo stadio, saepe magis *encephalitidis*, quam *hydropis* nomen convenire; et symptomata ejusdem (§. DCCXXXVII.), necdum adeo de aquis morbose *secretis*, quam mox, in *secundo* nempe stadio, *secernendis*, testari. Acutissimo nempe hoc a morbo, saepe antequam altera haec, certum dierum ad numerum minime limitata, periodus subintret, mactatur jam convulsus infans; nec ejusdem cerebrum dissectum, aut serum, aut lymphae exspectatum coagulum, quod paulo serius certe obtulisset, cultro anatomici, ut primae periodi effectum, offert. Atque sic, diversitas symptomatum, in ejusdem morbi stadiis diversis, — ac in *primo* quidem, ex stimulo, vasis secernentibus iniqua proportione admoto, — in

secundo, ex aqua ab iisdem jam secreta, et in stamina nervosa ponderante, — in *ultimo* vero, tum ex lymphae, a sero separatae, tum ex utriusque, non modo copia continuo adauctae, sed qualitate simul mutatae, degenerantis actione perversa, ac demum ex viribus vitalibus, quovis momento magis magisque, sub febris, quasi *nervosae*, seu asthenicae, incessu, detritis, explicatur. Cum hac morbi truculenti idea, tum causarum inflammationis vix commemoratarum, prae aliis vero, infamis, hoc quoque titulo, *scarlatinae* actio, quam eorum, quae in cadaveribus post hydrocephalum acutum plerumque detecta fuerunt, indoles, apprime conveniunt: atque si phlogosis, aut lymphae coactae nulla aliquando in cerebro hydropico vestigia comparuerint; absens hoc phaenomenon, vel solam, absque inflammatione conspicua, *irritationem* ad secretionis opus morbosae suffecisse; vel serum, lymphatico suo principio (quod ad cerebrum, prae aliis locum invenit) vix non exutum, aut minoris, aut alterius lege stimuli, hîc secretum fuisse, indicio est. Ex omnibus saltem comparet, aquas in cerebro collectas, *effectum* magis, et quidem tardiorem plerumque, morbi, de quo agimus, quam *causam* sistere; atque dum post plures morbos alios, post encephalitidem, post cerebri erysipelas, post typhum graviorem, post apoplexias, haud rarum sit, has aquas illinc locorum, quin igitur semper pupillae dilatentur, reperiri; fatebimur: symptoma, quod morbo nostro nomen imposuit, principatum, quem caeteris symptomatibus, nobis ipsis indulgentibus, eripuit, non semper mereri.

Qui hydropem cerebri ex irritatione aut inflammatione crebro oriri dicimus; neque has semper *primarium* morbum, sed saepe totius systematis adfecti, ac febris nunc hujus, nunc illius, symptoma esse monemus. Nec sane, dum suam stimulo ac *inflammationi* auctoritatem vindicamus, *congestionum*, aut subitanearum, aut lentarum, illi quid detrahere contedimus; sed omne illud, quod humorum reditum ab encephalo praegravat atque diminuit, nec obstaculis mechanicis, nec spasmodicis, ex dentitionis opere difficili aliasque per causas inductis adfectionibus exceptis, ad cerebri inundationes, tum acutas, tum chronicas, contri-

buere (exemplo canis vivi, ligata vena jugulari, interea dum arteriae carotides atque vertebrales suum vasis exhalantibus sanguinem advehere perexissent, suprapositis musculis omnibus et glandulis, mox sero pellucido superfusis, enecti) fatemur.

Cavum esse *cerebri infundibulum*, etsi plures defenderint; alii tamen conspicui scriptores negarunt. Ex hominis quidem adulti, in diversorio exstincti, infundibulo ingentem aquae limpidissimae copiam effluxisse, magnus *Bataviae* anatomicus adnotavit; et similes fere ejusdem particulae tumores aquosos alii describunt. Longe saepius interim nullum in illa vitium in cerebri hydrope comparuit; neque hinc, in causarum istius consideratione, magni ponderis censenda videtur, dubia saltem, infundibuli obturatio.

Etsi vero, quae, magni de systemate lymphatico scriptoris *italici* labore, vasa hujus generis ex cranio redire accepimus, eorumque possibilem diruptionem in dubium revocare nolimus; nec magnum tamen eorum numerum, nec hunc, exceptionibus, quas supra contra hanc hydropis causam jam fecimus, nisi rarissimis forsitan in casibus, exemptum esse ducimus.

Plura hydrocephali cum hydrorrhachia *complicati* non minus, quam hujus ultimae, *solitariae*, exempla exstant; atque hinc amborum vitiorum unum ex altero posse nasci, admittimus. Quod si vero aquas, ex alto, profundiora petere, facilius est; antequam contrarium succederet; ex universae columnae vertebralis hydrope, partium inferiorum notabiles paralyses hydrocephalum praecedere (quod tamen in isto rarius contingit) deberent.

Causas hydrorrhachiae partim jam in ipsa diri hujus morbi descriptione (§. DCCXXXVIII.) tetigimus; et quae de illis hydrocephali diximus, ea, si ad columnam vertebralem referantur, causarum huc pertinentium summam fere constituent. Uterque nempe morbus pro magna parte in mala ossium conformatione, — ille vero, de quo hîc agimus, in defectu partium intermediarum, juga cum spinis vertebrarum aut futuris, aut praesentibus, formantium, — vitio nempe aut *primigenio*, aut per *morbos*, *ossibus infensos*, producto, consistit. Quemadmodum vero de hydrocephalo jam

diximus; matrum, quae plures etiam cum hydrorrachia proles genuerint, exempla habentur. Ipsa vertebrarum, et cartilaginum his intermediarum, fabrica haud raro incompleta, — vel et earundem substantia, nec ipso adeo corpore ventriculorum excepto, erosa hinc inde, vel etiam perforata, corrupta, destructa, consumpta est. Laterales adeo vertebrarum rami ossei, aut valde imperfecti et malae directionis sunt; aut plane cum ipsis apophysibus obliquis et transversis deesse conspecti fuerunt.

Quod vero non modo ad locum, quo vertebra dehiscit, sed per longiorem aliquando tractum columna spinalis hoc in morbo a statu sano aberret; spinalis cavi, apud infantem, cui tumor ad mediam ossis sacri partem haerebat, amplitudo longe aucta ostendit. Absque praevia in vertebris fissura, si infimam ossis sacri, ex natura dehiscentis, partem excipias, saccus ille, qui aquam hoc in morbo contineat, non oritur; nec tamen etiam sine aquis vertebrae dehiscunt: ut igitur, num praevia fissura, aquis, — num istae, ossis fissurae, magis faveant, — nisi utrumque subinde aequali cum jure diceretur, quaestio nasci posset. Aquae nempe interdum vel ex occupatis primum cerebri ventriculis lateralibus, per aquaeductum *Sylvii*, in ventriculum tertium, — ex eo vero, sub statu majoris repletionis morboso ac violento, in quartum, qui initium est rimae, per omnem spinalis medullae longitudinem decurrentis, — vel ut clari *Sueciae* scriptoris opinio est, ex utroque latere medullae oblongatae ac spinalis, inter tunicas istius, scilicet ubi humor inter cranium et membranas cerebri stagnat, vertebrarum in cava descendunt; atque hoc in casu, si hydrorrhachia sequatur, fissuram vertebrae, a vi, certe insigni, qua liquidi altioris columna omnem in sensum premit, natam esse, dicendum videtur. Saepe tamen absque hydrocephalo, hydrorrhachia certe frequentiore, serum in cavo vertebrali colligitur; quod, vario modo corruptum, ventriculorum substantiam, vix antehac morbosam, inficere, erodere, ac perforare potest. Quod si tamen causa in foetu lateat, quae ossibus cranii rite evolvendis atque consolidandis contraria sit; eadem sane haec causa, vertebrarum integritati amica vix

erit; ac ut operalonge faciliori hae findantur, contribuet.

Non tamen perspicimus satis, cur omnis tum hydrocephalus, tum hydrorrhachia, soli ossium, quae vel sanos etiam apud infantes teneriora sunt tamque facile sub rudiore quidquam tractatione interpositas sibi vel connexas cartilagines deserunt, vel uterinae, congenitae, vel a causa alia productae labi, aut partis osseae in cranio, aut in vertebris defectui, adscribi debeant. Hydrorrhachia certe, quae *incolumis* nobis dicitur, respectu causarum, a *dehiscente* diversa est in eo: quod, dum haec plerumque praevium in *ossium systemate* morbum praesupponit; illa, sine isto, ex solo secretionis morbosae vitio inducto nascatur. In ipso nempe spinali ejusque in tubo membranoso, vel in vertebralis adeo cavi periostio, ut vel in cerebro; vel in meningibus apud hydrocephalicos, in hydrorrhachia persaepe malorum sedes est. Nunc medullam spinalem, nunc ejus involucra membranacea, a causis variis, aliquando incendi, jam diximus (§. CXLI.). Sub hac igitur adfectione non minus, quam sub quavis alia, a causis vel debilitantibus, vel excitantibus, atque nunc simul in omne systema, nunc in hanc modo partem agentibus inducta et secretiones augente, pervertente, effusio, collectio aquarum, puriformis materiae, in specu vertebrarum, morbo nunc acuto, nunc lento, tum ipso in utero, tum extra hunc, nasci, — tubi membranosi spinalis ad fundum usque descendere, atque hunc inferius adhuc per rimam ossis sacri urgere, — hoc ultimo vero in casu, vel sola, vel filis ex cauda sic dicta equina nervosis remista, in saccum, vel quasi bursam, aliquando herniosam, dilatare potest. Ex vertebra duodecima, loco suo quidquam dimota, spinalis compressio medullae, simulque seri in cava vertebrarum effusio, describitur. Tumoris parietes in puerulo ab hydrorrhachia exstincto, cum ille per audacem chirurgum lethali cum effectu jam fuisset adapertus, vir summus collapsos et rugosos, ob hanc vero causam crassiores, detexit; iis tamen pressis, e vulnere exibat aqua non pauca, nonnihil grave olens, urinae pallidae similis. Diductis parietibus incisis, manifesto adparuit spinalis medulla, tenui me-

ninge convestita, per quam, distentis vasculis, totum rubens medullae corpus cum prodeuntibus nervis ad medium fere illorum parietum, secundum longitudinem arctius adhaerebat; ut evidens esset, caeteras medullae tunicas in unum cum iisdem parietibus coaluisse. Nec diffluens erat, sed etiam tum satis firma et solida medulla.

Omnia vero illa, quae tenero foetus corpusculo, inprimis circa dorsum aut lumbos, — quibus saepe inflexis et incurvis in utero degit, vim inferunt, medullae spinalis inflammationem, et ex hac, hydropem specus vertebralis acutum, puriformem, creare queunt: ut lapsus matris, ventris gravidi allisio, crudelis conculcatio. Videtur tamen foetum ab aquis in utero circumfusum, in primis saltem gestationis mensibus, ubi hae, respectu ad illum, copiosiores sunt, non tam facile, quam ultimis graviditatis temporibus, ab injuriis externis attingi. Violenta vero, nimisque celer, aut artis regulis tam saepe contraria, foetus in utero versio, vel ejusdem cum dorso aut lumbis ad partum expositio, frequentem nimis tenerae adhuc columnae vertebralis laesionibus ansam praebet.

Luem genitorum veneream, cum docto quondam viro, hujus mali causam in foetu accusandam esse, quamvis illa ossium integritati tam saepe funesta sit, ideo, quod rarior, pro causa tam late patente, effectus foret, vix credimus.

Hydrothoracem potius, quam aliam hydropis speciem, sub causarum diversarum (§. DCCXLVIII.) imperio, incurrunt homines, quorum pulmones sanguini transituro quemcunque obicem ponunt: quorum pectus aut proprio tantum, aut spinae simul, a linea praescripta deflexae, vitio, male conformatum, gibbosum, complanatum, angustum est; qui hac parte nobilissima vel a prima juventute, inflexibili cum strophio arctius praecincti, coarctati, vel eadem concussi, contusi, laesi; aut quamcunque injuriam passi sunt; quorum pars costarum cartilaginea, osseam assumpsit indolem; quibus aut costae diffractae, subluxatae, intropressae sunt; aut quibus hepar maximum, scirrhosum, diaphragma altius in pectus assurgere pulmonesque comprimere cogit; qui dyspnoea, vel

asthmate diuturnis laborarunt; qui pulmonum a tuberculis ad phthisin praeparati, aut praecordiorum vitiis aliis, cordis, vasorum majorum aneurysmate, varice, polypo, valvularum adfectionibus, detenti sunt; qui pectoris debilitate, irritabilitate peculiari, aliquando congenita, aut haereditaria, instructi, morbis hujus thecae acutis, inprimis peripneumonia, pleuritide, pulmonum erysipelate, catarrhalibus, rheumaticis adfectionibus, aut frequenter laborarunt, aut vehementius prehensi sunt; qui Baccho Cererique frequentius libarunt, aut, magno corporis sub aestu, gelidam avidius hauserunt; qui arthriticis, podagrae circumvagantis doloribus diu subjecti, — qui exercendis flatu musicis instrumentis, aut vocis modulationibus, vel cantui, vel concionatorum, oratorum officio per annos maxime intenti, — qui noxiis fumi metallici, acidorumque mineralium auris frequenter expositi fuerunt; quorum guttur praegrandibus a strumis cingitur, opprimitur; quorum anima, longa spiritus dejectione, curis, moerore, suspiriis, spasmis, frequenter impedita est; qui plurima vix non suffocantur a pinguedine; qui vicino pectori, aut vago, inprimis celluloso, vel ex scarlatina maxime oriundo, hydrope laborant; vel quibus pedum oedema, urinis non auctis, disparuit, aut ulcus antiquum, fonticulus, clausa sunt.

Hydatides pulmonum, cordis, sicut, integrae, horum viscerum, — ita, diruptae, cavi pectoris, pericardii, hydropem inducunt.

Causas hydropi cuivis, ut hydrothoraci, communes, alterius speciei hydropis ad origines inquirendas transituri, hîc non repetimus.

Non minus, quae causae *asciten* (§. DCCXLIII.), quam quae flumina oceanum, quo nempe nulla non confluunt, constituant? arduum est edicere. Amplissima scilicet *peritonaei*, tum musculos abdominis investientis, tum ejusdem viscera obducentis, vasculosa membrana, quam late patet, vapores hoc in cavum, a statu sano diverse secretos, et mox in aquas condensandos, exhalat, et jussu totius plerumque, nunc infirmi nimis, nunc imperiose tumultuantis systematis, rarius auctoritate propria, eructat.

Nec mirum est, cavum corporis, tot arteriis majoris diametri, tot venis omni valvula destitutis, irrigatum, — nervis innumeris, subtilissimis, gangliis istorum maxime conspicuis, ad sensum acutissimum, instructum, — sub his vero conditionibus, tot causis morborum expositum, turbis omnibus ex ingluvie, crapula, aquae gelidae, magno internorum sub aestu, potatione, vermibus, flatibus, subjectum, — ab injuriis externis minus anxie custoditum, munitum, — ab emeticis, drasticis, aliquando a venenosis, aut suspectis saltem remediis, tam male toties tractatum, — apud sexum sequiorem, nunc ab utero, diaphragmatis usque ad fornicem, vel, inferiora versus, ad genuum confinia, pondere alieno protensum, — a partu saepe laborioso, maximisque sub nixibus vix absoluto, mox iterum desertum, relaxatum, collapsum, ac semiparalyticum, — nunc veste arctiora, trabecula lignea, vel, ut nostris temporibus solet, ferramento concavo, compressum, constrictum, — refrigerio toties expositum, — visceribus infarctis, obstructis, scirrhosis, calculosis, vel jamjam hydropicis, tam crebro oppletum, atque sorte tum horum, tum propria, tam frequenter ab inflammatione, erysipelate, spasmis lacessitum, tot profluviis cruentis, vel aliis, atque pejori saepe istorum, jam habitualium, suppressioni, retentioni obnoxium; — non mirum est, dicamus, hocce corporis cavum, tum morbis fere omnibus, tum *hydropi*, istorum tandem effectui, frequentius, quam aliud quodvis, obrui, vexari. Cellulosum aliarum partium ac viscerum hydropem, diruptis textus subcutanei, parenchymatum laminis, vel et saccis majoribus, sero, aut libero, aut hydatidibus incluso, hucusque repletis, paucarum saepe dierum, vel adeo horarum, spatio, in *asciten* terminari, jam monuimus. Febrium intermittentium, aut diu sibi commissarum, aut praepostero et incauto corticis aliorumque, intestinis jam debilioribus cumulatim ingestorum, usu, suppressarum magis, quam sanatarum, in hydrope quocunque, sed maxime *abdominis* producendo potestas nemini medicorum ignota est.

Quid *foetum* in utero materno aliquando in *asciten* conjiciat, nisi illud ipsum sit, quod hydrocephalum,

aut hydrorrhachiam in illo inducit, minus apertum est; sed hujus mentionem hîc, obstetricantium in usum, injicimus; ac simul gravidarum tam frequentem, tum ex compressione, tum ex miro uteri consensu oriundum, abdominis, vel alium hydropem, iterum in mentem revocamus.

Peritonaei hydropem, feminae magis, quam viri, eaeque non modo nuptae, sed et virgines, patiuntur; quod extensis saepe plurimum in illis, cum hac membrana, musculis abdominalibus, vel et nixibus ad partum gravioribus, longioribus, aut ventris ad partum tensi, allisioni, et iniquis obstetricum contrectationibus, aut iterum insanae ventrem constringendi consuetudini, adscribimus. Sed utroque in sexu, *peritonitidis*, sicut *membranosae* (§. CCXVII.), ita musculosae (§. CCXV.), hydrops acutus, frequenter illinc, hîc rarius, effectus est.

Tempus auctae secretionis serosae in utero, prae aliis, illud est: quo menstrua vel imminent, vel fluere desinunt. Nulla nempe mulier est, quin sibi tunc, per diem unum alterumve, interna genitalia sine sanguine irrorari observet, et vel instantem ex his fluxum cruentum, vel terminandam protinus periodum, praesentiat. Similem fere sanguinis congestionem circa uterum, stimulus, huic ipsi, aut vicinis partibus admotus, tam venereus, quam alius, vel extra hanc periodum, provocat (§. DCXLI). Cum talia interim vel a levi occasione, vel sub *metritide* (§§. CCXXIII, CCXXVII.) facilius, obveniant; frequentior foret morbus, quem pro *raro* agnoscimus, nisi uteri positio declivis, ac vis ejus contractilis, tenuioris effluxum liquidi, aperto ejus ostio, secundarent. Hinc statim post fluxum sanguinis menstruum, uteri nempe orificio prius, ac omnis in eo secretio seroso-mucosa cessaverit, jamjam connivente, feminis quibusdam abdomen turgescit; et aliquot modo post dies, insecuto semel aut iterum repentino, nec semper exiguo, aquae ex uteris profluvio, non sine virium aliqua jactura, detumescit. Similia vero post *abortum* hinc inde feminis, quod divus jam senex indicavit, contingunt.

Sunt vero, quae ostium uterinum, ne cruori, vel et sero effluenti exitum concedat, nunc *brevi* satis tem-

pore, nunc vero *longiore*, obturando, ad liquidi secreti collectiones hoc in viscere contribuant. Quam fortis saepe *spasmus* os uteri corripiat; obstetricantibus nimis est notum. Hunc facile aut frigus, aut quaevis alia nervorum irritatio, producunt.

Vix tamen longioris morae spasmodica haec oris uterini contractio est; sed post horas non multas, aut post unum alterumve diem, ea remittit, et collectis hucusque liquidis transitum concedit. Talis nempe hydropis uterini, post *lochia* suppressa a nobis observati (§. DCCXLIV.), origo fuit.

Nec diutius facile persistit oris uterini a *grumo sanguinis* aut *lymphae coactae* frusto, in femina menstruante, aut in puerperis occlusio. *Placentae* portio in istis quidquam diutius delitescere, exitumve aut sanguinis, aut seri praecludere potest.

Haud raro vero *vitium*, quod uteros claudat, et aquas in iisdem secretas retineat, *organicum* est. Tres aquae foetidae, albescentis, pintas, ut celebris de hydrope scriptor *Scotus* refert, uterus, osseam hinc illinc indolem prodens, continuit: cujus orificium tumor scirrhosus obturaverat. In hydrometra centum octoginta libras aquarum continente (§. DCCXLIV.), os uteri miris modis occuluerat; et ejusdem uteri praemagni superficies anterior tota sua sede peritonaeo erat concreta. Uteri, ab aquis adeo, ut puero decenni continendo non impar videretur, distenti, orificium a *tumore glanduloso*, ut legimus, angustatum fuit. Quivis etiam *callus*, post abscessus, post vulnera, contusiones sub partu laborioso, vel cum instrumentis ruditer absoluto, vel a variolis, vel a morbo venereo, relictus, eosdem effectus agnoscere potest. Imperviii ad os uterinum *ligamenti* mentionem jam fecimus (§. DCCXLIV.).

Variae quoque *excrescentiae*, ut polypi, scirrhi, steatomata, quae cervicem magis uteri, quam cavum illius opplent, huc revocandae sunt. *Argentoratensis* quondam mulier ultra decennium utero hydropica, molis carnosis septuaginta sex conflictata fuit. Femina, quae fluidi serosi fere pintam quotidie ex utero amiserat, referente summo, dum viveret, *Germaniae* medico, uterum a morte ex parte scirrhosum obtulit.

Atresia quoque, ac non tam infrequens *concretio vaginae* post partum nimis arduum, variasque sub illo laesiones, vel post ulcera variolosa, venerea, uterinae secretionis eliminationem cohibent.

Atqui, si haec, retentiones magis *cruentas*, quam *serosas*, productura videantur; quoties tamen uterus, sub statu morboso, non tam sanguinem, quam mucum, vel puriformem, serosam plorat materiam, istius potius, quam cruoris collectio, uterum impervium distendet. Ipse sanguinis uterinus, in grumos coactus, serum sibi socium mox deserit; atque, dum suo pondere, interiora petit et replet; serum, se ipso levius, superiore uteri in loco separatum, coërcet.

Frequentius tamen *hydatidum* ac *molae aquosae*, quam aquae libere fluctuantis, collectio, animalium brutorum non minus, quam humanis in uteris contingit, et complura portionis *placentae*, a copiosis, sero pellucido repletis, aliquando naturae animalis, vesiculis obsessae, non intellecta satis exempla jam citavimus (§ DCCXLIV.).

Quae *cystidum*, sero, inter foetus velamenta et internam uteri faciem, in praegnantibus repletarum, ac *spurias*, ut vocant, harum *aquas* largientium (§. DCCXLIV.), origo sit; nisi cum hydrope *celluloso* illae, ut supponimus, conveniant, indicare nescimus.

Hydropis tubarum (§. DCCXLV.), *ovarii* (§. DCCXLVI.), cum suis *ligamentis* (§. DCCXLVII.), causas hîc simul complectimur. Saepius hae partes, de statu vicini et affinis sibi uteri participant, ac iisdem morborum rationibus, menstrui sanguinis aberrationibus, suppressionibus, aliisque potentiis nocivis subjectae, analogos effectus patiuntur. Cum tamen uterus, ore suo, menstruorum, partusque tempore saltem, nisi saepius, hiante stimulantem aut morbose secretam materiam absque magno labore expellat; difficilius his tubae angustiores ac ovarium se liberant. Quare, si rarissima in virgine *hydrometra*, — longe frequentior in illa, et universim in caelibe femina, quam in alia, *ovarii hydrops* est; ita ut viri magni sententiae accedamus, dicentis: » saepe adeo mulieribus, praesertim si cum feminis conferas caeterorum animalium, accidunt *testium* vitia, tumores praesertim sive hydro-

pici, sive alterius generis, ut facilis sit conjectura, pleraque horum *non sine culpa animi* contingere. » Saepius nempe occulta his in partibus inflammatio, tacitis, nec auferendis cum pharmaco stimulis, — his vero secretiones omnis generis morbosae, inniti videntur. Erecta caeterum feminae humanae positio, uteri moles gravidi, — sub ea, in adnexa sibi haec viscera ponderantis, — horum, sub partu, non parum homini, quam aliis animalibus, difficiliore, compressio diuturna, quamplurimum huc contribuere censenda sunt. Nec minus violentiae externae haec ad mala concurrunt. Nostrum, *Genuae*, pro illustri femina triginta trium annorum, petitum fuit consilium. Sex anni praeterfluxerant, quod, multis animi adfectibus vexata, ex equo haec ceciderit. Post septem octove menses ea mulier, facie primum, dein super pube inflari adeo, ut, menstruis licet rite fluentibus, utero tamen ferre videretur, incepit. Dolor nunc sinistram abdominis partem occupavit. Sub hac interim rerum positione, post menses aliquot, concepit, filiumque sanum recto tempore exclusit. Increvit nunc sinistri non modo lateris inflatio, circa quam, filii, dum praegnans esset, motum nunquam perceperat; sed alius, in dextera quoque parte, durissimus tumor circa ovarium in conspectum venit. Immanem nunc venter in molem insurrexit. Diuretica, — quod morbus pro *ascite* haberetur, quam plurima incassum, squilla vero non minus, quam digitalis purpurea, cum damno aegrae propinata fuerunt. Dolor ad lumbos, ad ventrem, nunc nullus; incessus vero facilis, cum nulla, nisi sub ascensu scalarum, dyspnoea. Crus sinistrum intumuit; supine decumbenti, tumor hic evanescere, nec tamen difficultas spirandi accedere observantur. Sub ventris exploratione, distantiam illam, quam in feminis ovarii hydrope adfectis, inter abdominis musculos et ovarii tumorem, quasi vacuam percipere solemus (§. DCCXLIV.), probabili ratione quod hîc jam cum peritonaeo anterius coaluerat, minime percepimus. Ex sinistra parte, quam ex dextera, turgidior est venter; in hac tamen tumor duplex, sub hepate unus, alter vero profundius, detegitur. Fluctuatio aquarum, quasi hae in ventre, summum ad gradum

extenso, delitescerent, manifesta est. Ciborum, quos tamen aegra vel maxime appetit, subactio difficilis est, ac, his assumptis, frequens illi vomitus accedit. Animus, sub tantis aerumnis, nihilominus compositus est. Sed licet nec febris, nec sitis urgerent, nec somnus deesset; macies tamen continuo adaucta fuit. Menstrua, sub morbo genitalium tam insigni, ac in quartum nunc annum extenso, rite tamen, etsi quidquam solito parciora, fluxerunt. Sinistrum igitur ovarium hac in femina, a gravi lapsu ex equo, non absque praevii incendii interni sensu, hydropem tam magnum, — dexterum vero mutationem in scirrhum subivisse, sine omni haesitatione declaravimus. Quod interim tantus utriusque ovarii tumor, feminam, quin, ante paucos annos, et utero conciperet, et filium feliciter excluderet, nequaquam impediverit; hoc sane nostram non minus, quam aliorum admirationem merito excitavit.

§. DCCL. *Prognosis generalis hydropis.*

Ex ipsa hydropis descriptione (§§. DCCXXXI — DCCXLVII.), et ex causarum, quae illum inducunt (§§. DCCXLVIII. DCCXLIX.), scrutinio, quam gravis et saepe indomabilis ille morbus sit, elucet. Ac revera, caedibus innumeris hostis iste, omnes inter gentes semper infamis fuit; nec hodie dum medicorum opprobrium esse desinit. Non spernendos utique in hoc etiam morbo debellando progressus illi fecerunt; et si his, cruoris in quovis vix non morbo ad internecionem fere usque detrahendi, alvique perpetuo, ac sine quavis indicatione plausibili movendae, libidinem ubique imminutam vel demptam superaddas; tanti etiam morbi uberrimam radicem resecuerunt. Ast vero, sorte artis iniqua, cum, *debilitantem* medendi methodum proscribendo, hos antevertunt; — novos, ultra modum *excitando*, hydropes provocant atque creant. Sed et absque medentium culpa, et quin artis imperfectioni id tribuas, majora saepe, quam ut ab ista removeantur, morbi atrocis sunt discrimina. Haec vero, ut aliorum morborum sub *prognosi*, ex fonte, quo iste scaturit, ex parte quam inundat, ex aegrorum, quos corripit, sexu, aetate, constitutione, virium vitalium

tenore, ex morbi denique longitudine, progressibus, symptomatum ratione, definienda sunt.

Asthenici scilicet *hydropis* pericula, illis, quae hydrops ex virium superabundantia propullulans portendit, majora sunt. Hinc aquarum collectio ex conspicua humorum, per haemorrhagias graves, per diarrhoeas, dysenterias chronicas, onaniam, gonorrhoeam, galactirrhoeam, fluorem album copiosum, suppurationes abundantes, diabeten, ptyalismum, inediam longam, jactura, — ex gravi morbo acuto, vel alio, ut ex tabe quacunque, febre lenta, cum siti maxima, ardore interno, cutis maculis, atris aut lividis, marasmo senili, ictero, scorbuto pertinaci, febre intermittente, inprimis quartana, rebelli, diutius neglecta. — si non omnibus, plerisque saltem lethalis est. Saepe interim febris *periodica*, hydropes, quin adeo debilitas extrema, quam potius secretionum serosarum suspensio, perversio, in causa sint, produxit: quorum plurimos sub recta his febribus medendi ratione restituimus. Hydropem ex *scarlatina* profectum, cujus sanationem perfacilem esse plures praetendunt, nos quoque, sub certis epidemiis non tam ardui laboris rem esse, — sub aliis tamen haud parum negotii medentibus attulisse, vel etiam lethalem fuisse, reperimus.

Quam vero abusus irritantium, stimulantium, adynamiam reliquit: ea, si jam hydropem generaverit, immedicabilis hîc vix non erit. Potatorum hinc et hominum gulosorum hydrops, — ille, quem incauta mercurialium, arsenicalium administratio, aut apud artifices, operarios, in hydrargyri fodinis vitam miseram degentes, longior vaporum ex illo metallo inspiratio, venena assumpta, drastica, violenta remedia. stimulantia fortissima, in morbis acutis continuo propinata, producunt, opem medicam in paucis modo casibus admittit.

Hydrops in hominibus robustis ex causis excitantibus, ex praescriptae vel habitualis evacuationis sanguineae, menstruorum scilicet, aut haemorrhoidum, suppressione oriundus, sub prompta satis medicorum assistentia, pro sede aquarum diversa, aut facilem satis, aut difficiliorem etiam sanationem concedit.

Colluvies serosa, quam *vitia topica*, localia, visce-

rum conspicuorum obstructio, scirrhus, abscessus, polypi, aneurysmata cordis, vasorum majorum, vel istorum, aut valvularum in osseam substantiam permutatio, proferunt, — prout haec morbosa constitutio spem sanationis, ut solet, nullam, aut exiguam saltem, concedit; vel absolute lethalis est, vel raris admodum in casibus medentium votis respondet. Eadem de hydrope cystico, saccato, hydatideo, prognosis, nisi forsitan feliciorem aliquando chirurgia concedet, formanda est.

Recidivus hydrops, vel ille etiam, qui insignem subito ad molem ascendit, aut sponte, brevi temporis intervallo, sub insigni virium jactura et extrema sub macie, disparet, plerumque aegris fatalis est.

Difficilioris semper sanationis hydropem illum fuisse vidimus, qui, urinis licet sat abunde fluentibus et claris, nihilominus et exortus est, et augeri continuat. Arduae quoque res aleae est, si urinae semper bruneae, turbidae, oleaginosae, foetentes, paucae, medio etiam diureticorum sub usu, persistant. Diarrhoea, quemadmodum, sub morbi initio, urinae per artem movendae difficultatem longe auget; ita, sub fine, hydropicis periculosissima.

Hydropem, qui *maniae* accedit, — quod parens medicinae edixit, salutarem esse, nos quidem, si viri quinquagenarii observatum a nobis hydrorrhachiae ex hydrocephalo exemplum rarissimum (§. DCCXXXVIII.) forsitan excipias, haud observavimus. Hydropis interim vel *sponte soluti*, et exitu aquarum per renes, muliebria, intestina, umbilicum, per vomitum, ptyalismum, per haemorrhoides, menstrua insecuta, per arthritidem, sanati exempla non desunt. Raro satis, sed tamen aliquando, suborta partis tumidae laesione, adustione, — rarius per bullas et vesicas cutaneas, aqua plenas atque diruptas, — rarissime per cutis poros largiter adapertos, sub amplo aquarum effluxu sanatus fuit. Saepius his fontibus, sub spe fallaci adapertis, erysipelas aut lethalis gangraena superaccessit.

§. DCCLI. *Prognosis hydrocephali.*

Cellulosi hydropis (§. DCCXXXVI.), sicut *hydrocephali* (§. DCCXXXVII.) *prognosin*, ipsi horum mor-

borum, descriptioni jam intertexuimus. Ad hanc ultimam quod pertinet, num vel unus, de cujus hydrope ad cerebrum *acuto* revera constiterit, ab eodem, nisi casu quasi fortuito in aliam partem conjecto, aut in alium morbum converso, convaluerit, — etsi viri graves de hoc sibi suaviter blanditi sint, absque ulla in istos injuria, quae in nos ipsos non recaderet, dubitare licebit. Quousque nomen *hydropis* necdum meretur, sed breve post tempus meritura est, acuta cerebri irritatio, inflammatio; si modo, in quo nodus haeret, recta ejus diagnosis non desit, non omnem curationis spem ab illa respui, concedimus; quamprimum vero tantum aquae in ventriculis cerebri, ut certa quidquam per signa se prodat, collectum est: sub tam pigra seri his e locis resorptione, de sanatione morbi conclamatum esse putamus. Sola cadaveris sectio controversiam hîc omnem dirimere, — qui vero abhinc incolumis rediisse refertur: illum tum hoc a morbo, tum a consimili, evasisse, aequo jure defendi potest. Quod si eadem alios circa morbos dici posse, objeceris; de quibusdam quidem, quod minime hucusque celavimus, dolenter id concedimus; nullum tamen qui nostram aeque dubitationem, ac ille, sibi vindicet, existere, non obiter persuasi sumus. Nemo saltem eorum, quos hoc a morbo restitutos dicunt, tardius, vel primo stadio, vel, ad maximum, secundo necdum absoluto, sanitatem obtinuisse, — tempore scilicet, quo diagnosis illius *probabilitatem* quidem aliquam, *certitudinem* vero non habet, asseritur. Quidquid sit, nec enim artis nos gloriae quid detrahere contendimus; gravissimum saltem inter omnes morbum esse hydrocephalum *acutum*, retinendum est. Ille vero, quem *chronicum* vocamus, cerebri hydrops, ubi certum quondam ac satis evidentem ad gradum provectus est, lentiorem quidem incessum, sed non minus infamia lethi futuri indicia offert. *Vagi* interim hujus morbi non lethalis, rarissima certe, exempla (§. DCCXXXVII.) retulimus; atque de hydrocephali in *hydrorrhachiam* transitu, non sine omni exceptione funesto, mentionem sine mora injiciemus. Infantes hydrocephalo cum dehiscentibus suturis laborantes, haud diu, id est, raro ultra tres quatuorve annos, esse victuros, — eos vero, e contrario,

quorum suturae clausae sunt, ad maturitatem usque, licet raro ultra aetatem provectam, subsistere, non exiguae vir experientiae edixit. Veremur interim, ne plures ex illis, quorum suturae ad cranium hydropicum mature coaluerint, incognita morbi indole exstincti, hydrocephali funeribus non fuerint adscripti. Robustorum infantum morbus, plerumque illo, qui debiles prehendit, citius lethalis est.

§. DCCLII. *Prognosis hydrorrhachiae.*

Hydrorrhachiae prognosis, cum exposita vix hydrocephali prognosi conspirans, ex illis, quae sub morbi illius descriptione diximus (§. DCCXXXVIII.), deducenda est. Hydrorrhachiam, quam *incolumem*, quod nempe in ea vertebrae non dehiscant, vocavimus, non ubique prorsus lethalem esse, exemplis, etsi paucis, tum eorum, qui hoc morbo, probabili saltem ratione subsistente, ab extremitatum inferiorum paralysi restituti sunt, tum aliorum, quos *vago* cerebri hydrope detentos conversione mali in minoris subsellii hydropem, salvatos fuisse citavimus, admoniti, supponimus. Quamvis autem hydrorrhachia *dehiscens*, majorem, et ossibus ipsis communem, morbi causam, vel effectum indicet; exempla tamen sanationis, etsi certe rarissima, jam supra quaedam adduximus: atque meretur utique summi quondam archiatri pontificii, de uno ex illis, testimonium hîc integrum referri, dicentis: « Puer quadrimulus, propter magnam occipitis ex scalarum ruina contusionem, hydrocephalo laborabat. Huic vero post mensem forte fortuna in coccyge elevatus fuerat tumor, qui dolore ac fluctuatione chirurgum coëgit ad paracentesin; qua peracta, et illinc multa noctu diuque post octiduum egrediente lympha, caput paulatim detumuit; sed quod nobis praesentibus visu mirabilius accidit, illud fuit, ut, cum chirurgus superstitem in occipite hydropem manus vola paulo fortius comprimeret, statim ex aperto in coccyge foramine ichor prodiret. « Sanati vero hujus pueri exemplo, similem *Viennensis* quondam chirurgi historiam hîc non addimus. Cum vero unius mensis spatio hydrops ille cranii et subnatus, et in columnae vertebralis hydropem conversus fuerit; *acu-*

tam magis, quam *chronicam* illius indolem fuisse constat. Num autem hydrocephalus *meningeus* potius, ut suspicamur, quam *encephalodes*, — num subsecuta hunc hydrorrhachia *cellulosa* magis, quam *vaginalis* fuerit, determinare hîc non possumus. Sed manifeste adeo *chronici*, et a nativitate, ad vigesimum octavum aetatis annum extensi mali historiam refert *Batavus*, summi, dum viveret, nominis chirurgus: quae scilicet provecta jam hydrorrhachia, cum aeger in mortis periculo versaretur, omni humore inopinanter resorpto, collapsis et corrugatis membranis cicatricem formantibus, firmam quidem, sed foedam, mammae scirrhosae instar, costis adnatam, sanata fuit.

Nec tamen ideo, ut morbi, de quo agimus, aut ejus, cum chirurgicis auxiliis pertractati, reticeamus pericula, haec dicta sint! nec etenim protractae ulterius vitae exempla perpauca, prognosin, quae non adeo ex rarissime contingentibus, quam plurimorum ex fato derivanda est, funestam immutare valent. Quo magis columnae vertebralis tumor aquosus a cranio distat; eo lentius interitum minari videtur.

§. DCCLIII. *Prognosis hydrothoracis.*

Praeter ea, quae sub *hydrothoracis* consideratione, de periculis hujus morbi atrocis jam fusius exposuimus (§§. DCCXXXIX, DCCXLII.); sequentia, *prognosis* in illo praecipua momenta constituunt. De viscere vitali, variis modis oppresso, atque hinc de morbo discrimine plenissimo, et ex quo modo pauci salvantur, hîc agitur. Rarius quoque huic ipsi, ob diagnosis majorem incertitudinem, priusquam radices suas profundius defixerit, satis prompte occurri datum est. Plurimae quoque causae, quae hunc hydropem inducunt, ut sunt vitia organica, viribus humanis, queis abigi tollique possint, longe superiores sunt. Praeterea effusi in thoracis cava humoris iniqui, difficilior, quam ex abdominis cavo, vel ex telae cellulosae spatiolis, resorptio nobis visa est.

Pulmones quidem, a sero in suis interstitiis adcumulato, facilius, quam si humor in pectoris cavum effusus haereret, liberari: docuit copiae majoris sputorum serosorum, post praevia hydrothoracis sympto-

mata, summa utilitas; atque tam ex eo, quod hicce hydrops saepe has per vias judicatur, quam quod, ruptis repagulis, in pectoris hydropem *independentem* frequentius ille transeat, et quod per alvum, urinas, sudores, eliminetur facilius, rarior idem in cadaveribus conspectui se offert. Quamvis autem *divus senex* » hydropes ex *acutis* morbis obortos, quod nempe a febre non liberent, dolorisque pleni sint, omnes malos esse « declaraverit; — quamvis nos ipsi hujus veritatem persaepe edocti fuerimus sententiae; ac demum quamvis effusum a morbis pectoris inflammatoriis serum plerumque aut cum multa lymphae, in floccos coactae, ac partibus contiguis adhaerentis materia commistum sit; a matura tamen satis pectoris paracentesi, haec morbi, aliâs tam lethalis, pericula posse imminui, non est cur non speremus. Hydrothorax, quem transpiratio, quem vitia cutanea suppressa recenter produxerunt, nisi a restitutis, per artis subsidia, cutis aut sanae aut morbosae functionibus, morbus, quod sat saepe vidimus, jam cedat; ab eodem chirurgico auxilio, nisi nimis, ut solet, dilato, non minus levamen exspectat. Brachium hoc in morbo a stupore correptum, aut manus ab oedemate obsessa, sputa denique cruenta, subcruenta, absque levamine rejecta, summa certa rerum discrimina indicant. Accedens pedum sub hoc morbo tumor aquosus, aegris frequenter solatio, — discedens vero ex istis, aucta mox dyspnoea, pestiferus est. Uberior hydrothoracis *recidivi*, atque citius tunc lethalis, quam alterius hydropis, proventus est.

Mediastini anterioris *hydrops*, modo certa satis sit ejusdem diagnosis, si aliis resistat, suppurationis hac in parte exemplo, a chirurgicis auxiliis levamen exspectat.

Hydropericardiae, cum aliis hydrothoracis speciebus junctae, feliciter sanatae, in ipso clinico Instituto, exempla aliqua habuimus; pars vero illius longe maxima citius lethalis fuit.

§. DCCLIV. *Prognosis ascitae.*

Descriptio *ascitae*, specierum ejus diversarum (§. DCCXLIII.), et causarum, quae illum produ-

cunt, consideratio (§. DCCXLIX.), *prognosis* circa hunc morbum fundamenta constituunt. Ascites *abdominalis*, etsi saepissime lethalis, ac simul communior, facilioris tamen sanationis est, quam *cysticus, saccatus, hydatideus, peritonaealis*, qui nullam plerumque admittunt. Aetas infantilis, senilis, vires exhaustae, febris lenta, calor urens, ardentes siti fauces et asperae, cutis arida, macies, inprimis brachiorum, continuo aucta; maculae ad cutem lividae, tumor manuum, dyspnoea, tussis pertinax; urinae pauciores, foetentes, profunde tinctae, sedimento crasso instructae; narium stillicidia, haemorrhagiae per uterum, anum, atro hunc morbum carbone notant.

Diarrhoea, sopor, tacita deliria, animi defectio, dolor colicus, vomitus, singultus, meteorismus, frigus extremitatum, pulsus minimi, intermittentes, funestum rerum exitum vel proxime instare significant. Plura, vel sub hac morbi conditione, vel etiam dum meliora sperantur, mortis in ascite subitaneae exempla obveniunt; ac ipsa adeo, quod supra jam innuimus, subitanea aquarum sua sponte depletio, instantis interitus subinde praenuncia est. Non desunt tamen salutis, vel sub pessimis auguriis hoc in morbo celeriter, quin arti hoc debeatur, restitutae exempla. Quem viscerum, inprimis hepatis cum ictero, pancreatis obstructio pertinax, aut scirrhus inducunt, ascites, prae aliis funestus est. Asciten etiam ex tabe, scorbuto graviore, vix non perpetuo lethalem observavimus. Si, absque obstructionibus, a sanguinis jactura non summa, vel a febre aut intermittente, aut continua, vires non prorsus exhauriente, ortum ducat morbus; aut ubi, sub habitu corporis minus infirmo, suppressa pridem menstrua, haemorrhoides eundem provocarunt; spes exitus felicis non penitus abjicienda est. Gravidarum ascites, non tamen omnis, a partu absoluto, frequenter vel sponte disparet. Communior ascitae per urinas copiosas solutio est. Vix tamen istam, quin cutis pristinam simul siccitatem deponat, atque molliter humescat, sperabimus. Quosdam aut vomitus aquosus et abundans, aut fluxus alvi serosus (quibus facile dirupta in ventriculo, intestino, cystis, ansam quandoque dedisse potest) salvasse visi sunt. Aquarum ex cavo abdominis

per umbilicum evacuatarum exempla, tum felicia, tum infausta, non sunt rarissima. Ex aquae per abdominis paracentesin eductae habitu, prognosis momenta quidem aliqua, vix tamen firmiora, deduci queunt. Multos sane, dum aquae aut clarae, aut citrini coloris essent, nec minime foeterent, nihilominus morte abreptos vidimus. Pejoris interim significationis, aquae spissiores, glutinosae, albuminosae, bruneae, vel multo sanguine tinctae, vel graviter olentes, esse solent; ut rarum sit, non tamen unicum paracentesis abdominis quinquies cum exitu aquarum cruentarum, puriformium, feliciter repetitae conservatum in medico *Parisiensium* diario exemplum.

Qui aquas, lymphaticos, gelatinosos humores, aut pluribus in cellulis, vesiculis, aut uno et capaciore in antro, stagnantes fovent, *sacci* plerumque crassiores, saepe vix non cartilaginei, inelastici, vasis lymphaticis, atque remediorum aditu vix non omni destituti: illi, quamvis mitiora suo in principio symptomata inducant, medico nihilominus imperio subtracti sunt. Nec chirurgia, quae cystides minores aliquando feliciter vel exstirpat, vel injectionum irritantium, setacei ope, inflammat, suppuratas coadunat; patentes licet manui saccos grandiores, in plura saepe loculamenta divisos, superficie impuros, ubi cultri ope hos, cum peritonaeo forsitan concretos, aperit; eosdem aut depurare, — aut, ne denuo ab aquis, aut aliis humoribus repleantur, praemunire potest. Si quem illa hydropem saccatum, quo loco cum integumentis abdominis non cohaeret, perfodiat; aquarum ex hoc sacco in cavum abdominis effluxum, saepe lethalem, promoveat, necesse est. Si cum vicinis partibus saccus amplior concretus est; huic, ab aquis liberato, haec ipsa concretio, ne se contrahere, et coalescere queat, obstaculo est.

Hydatides, si forte uno loco dispositae fuerint vesiculae, cultro quandoque obediunt. Sic, celebris scriptoris *Angli* testimonio, e latere dextero, paulo infra costas spurias mulieris, aperto, cum aqua multa et limpida, quingentae hydatides ejusmodi pariter aqua turgidae, proruperunt. Similem huic casum insignis quondam *Galliae* medicus descripsit. « In universum vero, ut

viri magni verbis utamur, ubi vel ex hydatidibus, vel cum hydatidibus hydrops est, modo multae sint, aut magnae, frustra abdomen perforatur. Nam praeterquam quod, quae jam dissilierunt, pergere possunt humorem effundere; aperta una vesica, reliquas non evacuat, quanquam cohaereant, racemorum uvae in morem; non modo si aliae ab aliis disjunctae sint. »

Paracentesis sub *hydrope peritonaei* chronico instituta, — quod nec ars medica praestitit, paucos certe aegros sanavit; quidquod contenta in illo materia promptissime in multis repullulaverit. Est tamen, dum meliora negantur, aliquid, obtentum saepe ex illa vitae protractae beneficium, ac suffocaturae aliâs oppressionis, temporaria licet, imminutio. Fractis interim jam nimis viribus, tantam amplius humorum jacturam aegri vix perferunt. *Stupendum* peritonaei hydropem, oxymellis ope colchici, a viro quondam celebri sanatum fuisse, non minus nobis stupendum videtur.

§. DCCLV. *Prognosis hydrometrae.*

Minoris aliquando ponderis *hydrometra* est, dum os uteri, ad serosas secretiones excitati, vel a spasmo constrictum, vel sanguinis a grumo, a placentae portione obsessum, non multos post dies, vel restituta nervorum quiete, vel lymphae coagulo soluto remoto, adaperitur, ac humor aliquamdiu retentus proprio non minus a pondere, quam a visceris, modo parum extensi, oppleti, contractione, satis facile expelli potest. Tenacior vero interdum ac subsolidescens materia, orificium cervicemque uteri longiorem in moram impervia reddit, et collectos hoc in viscere humores, donec vis major in illam insurgat, eamque dividat, expellat, diutius incarcerat. Sic *Arabi* jam medici conspicui testimonio, uxor ablutoris pannorum hydropica, dum, conjugis sui pannos ablutura, corpus proprium super vase aqua pleno inclinaret, decfecit, et in humum delapsa, aquae croceae viginti rotulos per vulvam emisit. Hinc magnus *Graeciae* medicus, « uteri hydropem caeteris sanabiliorem esse, — quod nempe, si ejus osculum a priore conclusione hiare coeperit, humorem quidem, si habeat, effundat, « edixit. Quod si vero causa uterum potentior

ut concretio, tumor glandulosus, scirrhosus, occluserit; summae extensionis capax est hoc viscus: immenso suo volumine contigua sibi viscera opprimit, ac mulierem vix non suffocat. Ex uteri hydrope, universum aliquando inflatur, ac monente jam *Graeco scriptore*, » si uterus anasarca laboret, plurimum tota mulier aquam intercutem patitur. « Sed minoris etiam extensionis cystis utero contenta, si forsitan hic, quod illa interdum haud impedit, conceperit: tum foetus incremento ac evolutioni non parum obest; tum primis adeo ab impraegnatione mensibus, eundem domicilio, adhuc immaturum, expellit. Hinc divus senex, » mulierem, ex aquis in utero laborantem, si quid in ventre habeat, illud corrumpere ac ejicere, aquas cum ipso foetu effundi, ipsam vero matrem plerumque mori, « edixit.

Cum igitur *aquarum spuriarum* communior praegnantibus collectio, mulieres vix aliter, quam vano partus praematuri, aut magis laboriosi timore adficiat; de illa certe, quae tardius succedit, ac satis moderata est, ne viscus illud proliferum nimis extendendo, ejusdem tonum infringat, ac ad futura sanguinis a partu profluvia praeparet, timendum nil erit. Aliter vero de hydrometra, quae vel primis jam praegnationis mensibus contingit; vel, tardior licet, modum tamen excedit, sentiendum est: atque primam ex istis, nimis saepe, sub vago *abortus* nomine ad medicorum intelligentiam pervenire, ac majorem hinc obstetricantium attentionem sibi promereri, arbitramur.

Ex variis hydrometrae historiis, quam facile *recidivus* fiat hic morbus, elucet. Cum vero haec adfectio fluxus menstrui abnormis aliquando aut socia, aut effectus sit; ac steriles hucusque mulieres post eandem, satis moderatam, conceperint, et, ubi peperissent, monente jam *Hippocrate*, sanae evaserint; » hydrometra in illis subinde actionem uteri, nimis torpidam, excitasse; in aliis autem, ob nimiam uterinae compagis infractionem, eandem potius delevisse, ac sterilitatis rationes auxisse videtur.

§. DCCLVI. *Prognosis hydropis tubarum, ovarii et ligamentorum.*

Cum, illis, quae de *hydrope tubarum*, ac *ligamen-*

torum uteri jam diximus (§§. DCCXLV. DCCXLVII.), modo pauca, quae circa *prognosin* huc pertinent, addenda habeamus; ea ipsa sub hydropis *ovarii* praedictionibus hîc complectimur.

Non quaevis hydropica ovariorum tubarumque extensio, quin menstrua secretio continuaverit, vel adeo, quin mulier conceperit, impedivit. Cum vero sub majore illorum viscerum, vel et ligamentorum, tumore, positionem uterus obliquam, ut monuimus, assumat; vel hic ipse, in longum distractus, aequaliter extendi dilatari non queat; praeter magna debitae foetus evolutioni opposita obstacula, partus aut immaturus, aut admodum difficilis exspectandus est. Cum quoque hydrops ovarii vel tubae, haud raro occultae atque chronicae his in partibus inflammationis effectus est; humores sub ista secreti, indolem aliquando suspectam, irritantem assumere, atque varias sacci has continentis adfectiones, ipsamque aliquando gangraenam, provocare debebunt. Nec, si, loco aquae clarioris ac limpidae, lymphatica potius materia amplissimos hos in saccos copiosa aberraverit, mulieris hoc nutritionem intactam esse sinit; sed, quod pluries experti sumus, maciem illis ac virium jacturam maxime conspicuam inducit. Quamvis vero feminae, ovarii aut tubae hydrope correptae, multos saepe per annos cum tanto tumore sat libere incedant; et quamvis virginis exemplum exstet, quae trigesimo aetatis suae anno ab ovarii hydrope correpta, cum eodem tamen, licet omne abdomen implevisset, ad annum octogesimum octavum pervenit; est tamen, ubi illae sub eodem, postremo inprimis tempore, prae viscerum compressione, ac musculorum abdominalium, plerumque summum ad gradum extenuatorum, extensione, vel etiam ex nervorum cruralium compressione, nec erectae amplius incedere, nec nisi genubus innixae, et corpore antrorsum inclinato, vel somnum capere vel animam ducere queant. Neque vanus est timor, ne extensum nimis ab aquis ovarium, quod de *tuba* etiam hydropica valebit, sub cachinno, sub vomitu, sub nixu quovis alio, vel omne, vel aliquas modo ad cellulas, abdominis in cavum rumpatur, atque praeter reliquum forsitan in se ipso hydropem, insa-

nabilem asciten producat. Saepius interim callosa sacci crassities haec pericula a muliere avertit. Etsi vero cruris, adfecto inprimis in latere, oedema, tardius hîc accedere soleat; sub finem tamen, nisi prius jam animo linguat aegra, crus utrumque a compressione vasorum intumescit, et aliarum hydrops partium infelix subsequitur. Sicut uteri, — ita quoque ovarii, tubarumque hydrops, vicinam comprimendo vesicam vel urethram, urinae aut retentionem, aut incontinentiam, aliquando excitabit.

§. DCCLVII. *Hydropis cura generalis. — Indicatio I. — Indicatio II. — Indicatio III. — Sanatio spontanea. — Cura hydropis asthenici. — Limitatio roborantium. — Juncta diuretica. — Amara. — Martialia. — Nervina. — Mercurialia. — Balnea tepida. — Emetica. — Frigida. — An potus concedendus? — Vesicantia. — Hydropis ex asthenia indirecta cura. — Cura hydropis energici. — Evacuatio aquarum. — Evacuatio aqu. per interna remedia. — Alvum evacuantia. — Diuretica. — D. mitiora. — D. Potentiora. — Cura convalescentium.*

Quanta non, ut quam parum nos scire noscamus, scienda sunt! immensa de hydrope doctrina, sed spicis, quam frugibus, uberior seges est. Indomabilis tamen morbi apud multos naturae id magis, quam arti, adscribes; nec tanta hîc, felicia nempe uno alterove in casu, paucis autem aliis profutura, remedia laudari, — cum nullibi plurima, nisi pauca modo prosint, venditari consuescant, mireris!

Quod si ulla hoc in morbo pertractando praecepta, certa se utilitate commendent; in eo haec, primo, ut scilicet vel causas, quae viam hydropi pandunt, avertamus, — vel ut morbos magis, qui istum generarunt, quam ipsam aquarum collectionem, dispellere conemur, quaerenda sunt.

Cum vero ipsi morborum aliorum effectus, proprios quoque in aliis, et quos ipsimet progenerant, foetus agnoscant; aquarum inique secretarum, — nisi morbo principali sanato, hae ipsae quoque aufugiant, prompta satis eliminatio, *secundam* in hydrope dispellendo indicationem constituit.

Cum etiam nova, aquis jam feliciter abactis, subsistente nempe diu ab istis vasorum secernentium in idem hoc vitium proclivitate, serosi laticis collectio contingat; perpetuo et ad causas, et ad effectus hujus morbi sub respectu, ea, *tertio*, quae occasionem istorum praescindant, demum ordinanda sunt.

Ad primum quod attinet, sunt hydropis species, quae, sponte cessante earum causa, cum tempore vel sponte quoque ipsae dispareant: hydrometrae gravidarum post partum absolutum, vel et oedematis pedum post febrem intermittentem, etiam sine artis auxilio fugatam, disparentium exemplo. Ipsum adeo hoc pedum oedema, forsitan a febre periodica praepostere suppressa exortum, modo paucis paroxysmis cum plurimo sudore vel suapte absoluta, interdum absque alio, quam debitae diaetae subsidio profligatur. Sunt etiam hydropes, qui sola, sed prompta satis, domicilii frigidioris, uliginosi, vel coeli humidioris, cum habitaculo elevatiore, vel cum atmosphaera puriore, calida et sicca, permutatione evanuerint.

Saepius tamen causae aliae hydropis efficacem artis assistentiam sibi exigunt; et cum, *primo*, pars hujus morbi vel maxima *debilitatis* majoris effectus sit (§. DCCXLVIII.); in hanc, praesentem, potissimum cum debito ad indolem et gradum illius respectu, agendum est. Victus nutriens facileque subigendus, carnes succulentae, satis maturae, assatae, ova sorbilia; ex vegetabilibus vero, radices dauci carotae, cichorei, scorzonerae, turiones asparagi, lupuli, napus, aut rapa, herba cichorei, endiviae carnium cum jusculo coctae, vini generosi, e. c. rhenani, vel similis, secretioni renali faventis, portio moderata; tranquillitas mentis, amica, spem salutis erigentia consortia, corporis pro virium tumorisque ratione exercitatio, navigatio, inprimis maritima, frictiones, matutinas ad horas cum pannis laneis, fumo aromatico imbutis institutae; remedia, volatilibus parca manu adjunctis, amara, aliquando mercurialia, ac tandem martialia: potissime huc spectant. Frictiones, quas, cum oleo institutas, prae caeteris laudarunt, inutiles observavimus. Hydrops, cui fortiora excitantia, ut abusus spirituosorum et alia occasionem porrexerunt, stimulos, qui-

bus nimis jam adsuetum est corpus, majores sibi expetit.

Inter plurima remedia, quae vires amissas potentius restituunt, *cortex peruvianus* certe eminet; nullibi tamen, quam in hydrope *asthenico*, quem febris *periodica intermittens* induxit, aequali efficacia pollens. Eximiae hujus virtutis cognitionem *Italiae* quondam medico, *therapeutices specialis ad febres periodicas perniciosas* immortali scriptori, potissimum debemus. Necdum tamen hujus viri experientia ad nos usque pervenerat; cum, quadraginta abhinc annis, *Rastadii*, summam hujus remedii potentiam jam experti simus. Sartor nempe juvenis ibidem sex jam a mensibus, et ultra, febre quartana rebelli laboraverat. Senior hanc medicus, obstructiones viscerum hunc hydropem generasse supponens, a multo jam tempore cum solis resolventibus et alvum evacuantibus, salinis remediis eo cum effectu, ut hydrops universi corporis cellulosus cum ascite vel maximo insecutus sit, pertractaverat. Ad hunc aegrum, sorti suae vix non relictum, accersiti, cum primo ejus medico, pro nostra tunc juventute, reverenter circa illum conferentes, *corticem*, — quod febris periodica, hanc usque in diem subsistens, morbum produxisset, proposuimus. Consilium hoc ille, quod lupum, ut dicebat, stabulo inclusuri essemus, indignabundus rejecit. Ob molem ventris, viscerum nobis hoc in aegro conditio ignota fuit; quod si tamen subforet, corticem non minus indicatum esse credentes, cum fiducia divinum hoc remedium et quidem eo cum effectu arripuimus; ut urinis, huc usque parcissimis ac turbidis, lixiviosis, compressa vix febre, summa copia excretis, trium spatio hebdomadum, aeger hic ad perfectam et constantem valetudinem rediverit. Paucos post annos, vir illustris, febre simili correptus, medici celebris, *chinae* corticem praescribentis consilium pertinaciter contempsit, morbumque per octo menses sibi ipsi committens, in gravissimum asciten cum magno crurum tumore, conjectus fuit. Tunc nostram opem exploranti, ut eodem, quod prior medicus sub morbi principio contra febrem proposuerat, remedio, — nec alio, contra hydropem, ex hac origine scaturientem, uteretur, non sine arduo labore persuasi-

mus. Ingente, sub hoc, urinarum copia excreta, perfecta demum stabilisque sanitas secuta est. Magnum certe similium aegrorum numerum deinde, tum in *Italia*, tum in *Germania*, simili ratione, nunc quidem satis cognita, ab hydrope restituimus.

Fateamur interim oportet, tam dictum hydropem, quam alios, quos *debilitas* induxit, a solo *corroborantium*, ut vocant, usu frequenter non modo non dispelli, — sed adeo, donec moles aquarum vel quidquam imminuta sit, evidenter *augeri*. Tanta nempe partium, a sero stagnante infiltratarum, tensio saepe atque sensibilitas est; ut actionis remedii, quantisper magis stimulantis, tolerandae hae sint impares, ac istius sub calcare mox rebelles recalcitrent; ex quo sane elucet: *primam* illam, quam supra posuimus, in curando hydrope indicationem (quod non tam morbo *principali*, quam sequenti hunc *aquarum effectui* tribuas) a *secunda*, quae aquarum evacuationi praeest, non semper posse separari.

Cum igitur, vel in ipso hydrope, post febrem periodicam insecuto, corticem vel non prodesse, vel non tolerari conspiceremus; lenia huic diuretica, tandem vero efficacia: cremorem tartari, rob sambuci, primum; dein vero et oxymel scilliticum, electuarii sub forma superaddidimus; et, quod a solo cortice non potuimus, a composito hac ratione remedio impetravimus.

Ob eandem etiam nimiae sensibilitatis rationem, amara saepe, ut centaurium minus, trifolium fibrinum, absinthium, lignum quassiae, cum radice ononidis spinosae (non spernendo, ut experti loquimur, diuretico remedio), vel cum baccis juniperi juncta, ipsum adeo *corticem* superare cernuntur; nec id certe semper cum stimulo majore hoc in morbo, quod minor saepe praestat, obtinemus. Ejusmodi scilicet blandiora tonica, in hydrope post morbos acutos, post graves haemorrhagias secuto, caeteris fere palmam eripiunt. Principis *Germani* uxor quadragenaria *Mediolani* ex gravissima uteri haemorrhagia cum labore restituta, multos in diaeta errores commisit. Mox febris nervosa gravior insecuta est. Hoc etiam morbo feliciter devicto, hydrops cellulosus et ascites in scenam prodierunt. Sensibilissima, et simul impatiens admodum aegra,

omnem medicinam per plures hebdomadas recusans, ab amaris tandem ac a solo corticis decocto, cum pauca scillae marinae dosi, restituta est.

Saepe interim ad *chalybem* gradatim ascendendum est: quo in casu aut vinum martiale, aut *vitriolum martis* egregie conveniunt. Hoc ultimum nempe, a grano dimidio ad granum et ultra, mane ac vespere, porrectum, melioris diuretici vices exserit; inprimis si apud homines magis sensibiles, turbis nervorum subjectos, *opii* granum dimidium atque corticis cinnamomi grana aliquot, eidem jungantur remedio.

Quantum nempe systema nervosum ad pervertendas augendasque secretiones contribuat; jam supra indicavimus: atque hinc volatilia, calamus aromaticus, angelica, opiata nervisque amica pharmaca, sub tali rerum conditione, diureticis vel et aliis commista, non parum opportuna sunt. Saepe illa, quae in aliis, urinas potenter movent; hoc vel illo in casu, quovis sine effectu, nisi malo, per alvum ruunt; ab adjecto vero opio, vel pulvere *Doveri* cum radice columbo, moderato alvi fluxu, suam magis in renes actionem convertunt. Sic magnos ex foliorum sex vel octo *solani nigri* infuso aquoso effectus, celeberrimus, sed fato iniquo ereptus, *Neapolitanus* medicus in hydrope obtinuit.

Mercurialium in hydrope asthenico usum, insana hypothesis ad illos modo hujus generis morbos, quorum ortum ex *humorum tenacitate. spissitudine*, derivari illi placuerat, restrinxit. Est tamen, ubi excitans et penetrans hoc remedium egregios in illo hydrope effectus praestiterit. Paucis mercurii dulcis dosibus ascites cum universali anasarca, sub copiosissimo urinae fluxu, sanatus fuit. Ipsa hoc ex remedio salivatio, similem hydropem, ut Acta academica *Parisiensia* retulerunt, perfecte dissipavit. Calomelas cum allio junctum, laudes sibi conspicuas promeruit; et ne per alvum ruat mercurius, parca dosis opii eidem superaddita impediet. Incedentem cum lue venerea hydropem, mercurius, potissime diureticis commistus, persanat.

Sub tanta cutis in hydrope siccitate, ac inprimis ubi *arthritis*, *exanthemata*, *impetigines*, suum internis partibus stimulum intulisse videntur; *balnea tepida* vel

simplicia, vel cum rebus aromaticis praeparata, non parum virtutis exserunt. Communissimum in *Russia* contra hydropem remedium sunt balnea, quibus calamus aromaticus, vel betulae quoque albae folia, infusa fuerunt. *Lithuaniae* juvenis asciticus, cui, ab instituta paracentesi, aquae iterum abdomen impleverant, ope balnei tepidi, ex ligno *fraxini excelsae* conciso, per coctionem parati, sanatus fuit. Similem hoc a balneo effectum filia principis *Poloni* hydropica experta est. Copiosa in thermis sanati hydropis exempla sunt. Oedema pedum haud raro per vapores spirituosos discussum fuit. Hinc antiquis etiam, ut sudores, plerumque in hydrope difficiles, prolicerent, *sicca*, ut vocabant, *balnea*, ex arena calefacta, vel ex laconico, vel clibano, in usu fuerunt. Hydropem ex podagra per frigus dispersa oriundum, sudores sponte succedentes dissiparunt. Iisdem rationibus permotus, medicus ille celebris *Neapolitanus*, qui omnem fere hydropem ex suppressa transpiratione, vel ex *rheumate* derivat, remedia potissimum *antimonialia*, quibus simul diuretica commiscet, adhibere consuevit; ac in hydrope illo arthritico, quem *Ticini* regnasse diximus, non alia fere medendi ratio, quam quae cutis poros adaperiret, suffecit. Acetum ammoniacale, pulvis *Doveri*, interdum vero repetita vesicantia, potissime huc pertinent. Flores sulphuris cum melle remisti, vel alio modo ingesti, hydropem ex *psora* praepostere suppressa oriundum, hac demum impetigine ad cutem redeunte, haud raro persanarunt.

Ipsa *emetica*, licet totius corporis succussione, secretionum opus permutandi, resorptionem, evacuationem aquarum promovendi potentiam illis minime detrahamus, inprimis *antimonialia*, ex eo, quod haec, in cutem magis agendo, transpirationis opus secundaverint, utilitatem subinde habuisse, cogitamus. Fatemur interim, nos in hydrope quidquam provecto, hoc auxilii violenti, nec facile certis limitibus circumscribendi, ad genus nunquam recurrere ausos fuisse. Nec eorum desunt exempla, qui, viscerum obstructionibus detenti, vel ad haemorrhagias dispositi, animam, ipsis cum aquis, evomuerint.

Aquae frigidae ab usu, tum interno, tum externo,

inprimis ad fontes minerales, hydropem aliquando dispulsum fuisse, constat: et qui antiquorum non minus, quam recentiorum, experimenta cum frigidae aspersione, lavatione in typho non ignorat; majora ille forsitan, quam cautior medicina docuerit, beneficia ex illis exspectabit. « Si aestas est, inquit vetustus de medicina scriptor *Romanus*, in mari natare (hydropicos) commodum est. » Solo aquae frigidae potu, teste celebri *Galliae* chirurgo, cum nec paracentesis abdominis conduxisset, urina plurimum mota, et ascites sanatus fuit. Hydropem cellulosum universalem quondam in *Spirensi* civitate feliciter abegimus. Recruduit, ex aegri culpa, ut videbatur, malum, quod iterum sanavimus. Redeunte interim post sex menses anasarca, aeger, nostri pertaesus, jamque tumidissimus, *Argentoratum*, ac famosissimum, tunc illinc degentem empiricum C*. petiit. Vix aegro conspecto, sanationem ille certam promisit. Descende, inquiebat, in *gelidam*, cui *extracti saturni libram* commiscueris! — Balneo egressus, aeger prodigiose mingere cepit; et unico hoc subsidio ab aquis in totum liberatus, sanitati perfectae restitutus fuit. Audax sane nobis tunc hujus viri consilium esse apparuit; nec tamen ejus eventum, forsitan arti (non adeo ratiocinio, quam experientia, cujuscunque demum originis ea sit, promovendae) quondam proficuum, reticere hîc voluimus. Nemo utique prudens id ipsum sub summa jam virium jactura, sub pulsu debilissimo, sub respiratione difficili ac tussi aspera, sub rheumatica morbi indole, sub frigore artuum, imitare cogitabit; sed frigidae, quae saepe diuretici aut vices agit, aut ejusdem actionem secundat, potum, ardenter ab aegris efflagitatum, ac ipsam, modo vires quidquam supertent, cum gelida momentaneam lavationem, etsi hanc ultimam nos ipsi in hydrope necdum experti imus, eo minus, quod in morbo toties in medicos ebelli, tentari quid liceat, vetabimus.

Atque sic ad quaestionem, num potus hydropicis, — num vero strenua a liquidis abstinentia, consuenda sint? partim jam respondimus.

Quamdiu scilicet causam hydropis principalem pahologi a *sanguinis* in serosos humores *resolutione*,

sine habito ad solida respectu, repetierunt; tamdiu hypothesi huic antiquae et ipsum artis exercitium conforme esse, ac potum vix non omnem aegris prohiberi oportuit.

Nec omnis *exsiccantem* hanc methodum eventus fefellit; sed complura sanationis exempla, quae ejusdem asperitatem quodammodo excusent, in diariis medicorum conservantur. Pars interim eorum, qui ex atroci hoc morbo convaluerunt, vel maxima, stat ex parte majoris versus aegros indulgentiae; nec etiam, si quis rationi magis, quam veterum auctoritati obtemperet, argumenta pro potu aegris concedendo illi desunt. Vix adeo nempe liquida ingesta, collectionis aquosae, illis longe superioris, originem illustrant: atque si *resorptionis defectui*, et systematis lymphatici pigritiae hucusque hydropes adscripserint; majoris forsitan ponderis opinio illius videri posset, qui *auctae inhalantium* ex atmosphaera vasorum *ingluviei*, seu *inverso* magis cutis, transpirationi potissime dicatae, *officio* hos adscriberet. Ne tamen hypothesin cum hypothesi trudamus, quo contrariae rationes sententiae pateant: sufficiet, urinae in hydropicis indolem, — majores, a potu negato, lotii ruborem, parcitatem, acrimoniam, foetorem, — diureticorum, nisi liquidis idoneis suffultorum, inertiam, — summam, medias inter paludes, faucium, narium, cutis, alvi, partiumque vix non omnium ariditatem, — aegrorum, qui posteaquam diu nihil liquidi hausissent, ingentem tamen aquae copiam, non imminuto corporis sui pondere, sub paracentesi offerentium exempla, ac demum pejorem sitis, quam ipsius morbi tyrannidem, ante oculos posuisse. Quare nostris hydropicis potum nec obtrudimus; nec etiam, moderatum, negamus. Sunt nempe hujusmodi inter aegros, qui parum admodum sitiant; alii, qui potum ambientes, ob abdomen vel pectus ab aquis jam nimis repleta, eidem capiendo, retinendo, propter nimiam oppressionem et angustias abinde excitatas, vix pares sunt. Nec ingrata palato decocta, vel ptisanas pro siti fallenda, sed aquam, vel solam, vel succo citri, aurantiorum, aut cremori tartari solubili atque saccharo, ad gratum saporem, vel, pro re nata, et vino commistam, pauca

quidem copia, sed, praecipue dum diureticis remediis utuntur, frequenter satis concedimus. Nec aliter hodiedum vel maximi nominis medicos procedere videmus.

Cum vero excitantem in hydrope asthenico curando methodum hîc exponimus, nec externorum stimulantium mentio praetereunda est. *Cantharides* scilicet, quarum actio in omne systema, sed maxime in cutem, satis nota est, dum in textu hujus celluloso humores restagnant, effectum haud raro insignem satis edunt, ac morbosam secretionem non modo arcent, invertunt, sed et opus resorptionis coadjuvant. Ne tanto vero stimulo, sub deleta fere partium infiltratarum, et jam nimis extensarum vitali potentia abutamur, atque facile timendae gangraenae sic viam pandamus, cavendum est. Frequentior etiam vesicantibus locus est, ubi exanthematis, impetiginis, aut arthritidis, ex cute partibusque externis praemature aversorum, stimulus interiora lacessere, ac secretiones serosas auxisse, permutasse, videtur.

Hydrops ex stimulis majoribus, vim vitalem vix non exhaurientibus, productus, fortiora sibi utcunque excitantia, spirituosa magis, aromatica, volatilia, caeteris non omissis, exposcit.

Exempla hydropis, non adeo ex virium vitalium defectu, quam excitata per stimulos varios, inprimis autem per profluvia sexus, vel habitualia, suppressa, *superabundantia* exorti, et quidem ex nostris, jam adduximus (§. DCCXLVIII.). Ipse vero jam *Cous* senex, hydropicis, sub aetatis flore constitutis, aut verno tempore hoc a malo correptis, aut spiratione difficili oppressis, venam aperuit. Utriusque etiam sexus homines, caeterum robusti, aetatem, quadragesimum fere quartum inter et quinquagesimum annum, agentes, ab *energico* hydrope, ut recte monuit *Angliae* expertus medicus, non semel tentantur; sub quo igitur rerum statu, non alia, quam *debilitante* a methodo auxilium erit. Haec etiam celeberrimus, qui nos in cathedra *Viennensi* praecessit, rerum medicarum scriptor suis observationibus, — in *Gallia* vero, vir, in colligendis nosocomiorum militarium aegrorum et curationum historiis, clarus, abunde confir-

marunt. Puella quatuordecim annorum, ut legimus, ob asciten jam quater paracentesin passa, fluentibus tandem haemorrhoidibus perfecte convaluit.

Sub hoc igitur aegrorum statu, quaecunque magis stimulent, evitanda; quae vero justum in corporis functionibus aequilibrium restituant, adhibenda sunt. Hinc cibi nimis succulenti, nutrientes, animalis potissimum naturae, potus spirituosi, et intensioris effectus diuretica, fugienda; quies vero, et corporis et animi major, lenia per alvum ac per renes simul subducentia, cremor tartari inprimis et nitrum, venaesectio vero, aut hirudinum circa vulvam aut anum applicatio, subinde etiam repetita, ante omnia, imperanda sunt. In *tonico* hydrope, inquit celebris *Philadelphiae* medicus, saepe terror et jejunia auxilio fuerunt.

Obstructiones viscerum, si hydropem magis *fecisse*, quam modo *comitari* videantur, — *scorbutus, lues venerea*, hydropis socii, adpropriatam sibi medendi methodum, alibi exponendam, desiderant. Saepe nimis medici, reserandis per sic dicta resolventia, alvumque continuo moventia remedia, obstructionibus, aut nunquam, aut cum damno aegrorum resolvendis diutius intenti, quem sanare contendunt, hydropem, nullis amplius auxiliis cohibendum, auxerunt. *Vitia organica* nullam plerumque, ut saepius jam diximus, nisi palliativam, medicinam admittunt.

Secunda, quae aquas morbose secretas, et collectas *evacuare* jubet *indicatio*, partim, ut monuimus, jam ipsa morbi causa praedictum ad modum sublata, vel saltem non facile, nisi brevi solatio, sine illa, absolvitur. In casu contrario, id ipsum auxiliis tum *medicis*, tum *chirurgicis*, praestare molimur opus.

Aquas igitur, vel textu celluloso, vel cavis corporis stagnantes, favente systemate lymphatico, ac stimuli organis secretoriis, excretoriis admoti, actione, ars *medica* per ductus corporis excernentes, atque dum impervia cutis spiracula vix illas admittant, vel per *alvum*, vel per *renes*, vel utramque per viam educere conatur. Quae per vias *urinales* tentatur: ea tutior plerumque ac minus viribus infensa est, aquarum eliminatio; morbi tamen sub principio, ubi aegri

juniores minusque irritabiles sunt, — ubi nec obstructio, nec scirrhus ventrem occupant, — ubi hydrops ex profluvio quocunque, diarrhoea, dysenteria, haemorrhoidibus, originem non sumpsit; illas quoque per alvum, — non facile sine damno utrasque per vias, expellere licebit. Non interim reticenda est recentior *Galli* medici, de hydrope in *Vendeae* locis paludosis endemico, observatio: ut quae *hydragogis* magis remediis favet; diuretica vero, ipsumque adeo potum, vix non excludit.

Cum igitur dubiam satis intestinorum per viam aquas egerere contendimus: non facile mitiora id remedia praestabunt; sed fortiora quidquam ex radice jalappae, cum foliis sennae, aut cum calomela, — vel, quod saepe nobis conduxit, ex eadem radice, cum sale medio et oxymelle scillitico, mollioris electuarii sub forma, exhibita, — saepe vero *drastica* ex gummi gutta, elaterio, scammonio, bis terve per hebdomadam praescripta, requirentur. Raro tamen, si unquam, *hydragoga*, ut vocant, praescribendi occasio prudentibus se offert.

Haec artis tutioris praecepta, forsitan, ut medicus unum alterumve ex multis hydropicis, quem audax agyrta sanasset, valetudini non restituat, — sed ut plurimos eorum, quos iste, inflammatis, sphacelatis intestinis, mactasset, illibatos patriae conservet, efficient.

Etsi verum sit, hydropem per *renes* frequentius, quam omnes caeteras per vias simul sumptas, solutum fuisse; non tamen hîc reticendum est, decantatissima hoc in morbo *diuretica*, saepe nullum in renes effectum exserere, lotiumque sub illis vel minimam, aut copia, aut indole, mutationem subire. Fortiora adeo hujus generis remedia saepius, stimulando nimis, urinae secretionem adhuc parciorem inducere, — et, vel provocata demum, vel aucta febre, in verum foetensque lixivium urinas convertere solent. Tentanda interim res est; et frequenter, quod illum non juvit, alteri vel maxime proficuum fit remedium. A *mitioribus* igitur semper incipiendum; et habita sensibilitatis, debilitatis apud aegros ratione, ad fortiora tandem adscendendum est. Ne tamen his ultimis forsitan incassum

jam adhibitis, debiliora igitur vituperanda sunt auxilia. Hydropem, qui longe potentiora diuretica jam diu, cum continuo morbi augmento, praescripta fuerunt, cum ejusdem remedii dosi ad quartam modo partem redacta, sanavimus. Nulla in adulto hydrope auxilia profuerant; cum, ut vir celebris *Viennensis* refert, medicus, ne nihil agere videretur, roob sambuci praescripsit: unde, secuta copiosissima urinae secretione, aeger convaluit.

Non mirabimur hinc, vel *succum millepedum* cum vino contritorum, recenter expressum, quibusdam hydropicis, quod tamen nunquam ille nobis praestitit, salutarem fuisse; vel *semina sinapis* non contusa, mane ac vespere ad cochlearis plenitudinem assumpta, sanitatem illis restituisse; — vel *oxymel colchicum*, quod longe pluribus a nobis praescriptum, modo quinque nostris ex aegris salutare fuit, alios juvisse; — vel a *baccarum juniperi* infuso aquoso, quod nunquam ab eo solo obtinuimus, aegros ab aquis liberatos fuisse; — vel, ut nobis videre licuit, *radicem ononidis spinosae* cum aqua decoctam, urinas potenter satis movisse; — vel demum, ut centena alia taceamus, *lactucam virosam*, a nobis nunquam, a *Viennensibus* autem, apud quos tamen laudes hujus plantae primum exortae sunt, nunc perraro praescriptam, aliis contulisse.

Quod si de mitioribus in hydrope remediis quaestio sit; fatemur, nos, modo nulla diarrhoea subfuerit, a nullo eorum frequentius, quam a *cremore tartari*, prout Acta *Bononiensium* academica docuerunt, vel a cremore tartari *solubili*, a drachmis duabus ad unciam usque dimidiam spatio nycthemeri, tempore sat longo, porrecto, atque vel solo, vel cum roob sambuci, aut cum oxymelle scillitico, nec non cum spiritu salis dulcificato, praescripto, opem habuisse.

Constans vero medicorum observatio, efficaciora inter diuretica, tum *salibus alcalinis*, vel puris, vel cum acido vegetabili saturatis, tum *scillae bulbo marinae*, tum denique recentiori *digitalis purpureae* remedio, principatum assignavit.

Salis alcalini aliquot modo grana remediis amaris superaddita, et quosdam per dies repetita, urinas

saepe satis jam movent; majore dosi porrecta, nimis irritant, ac febrem, in hydrope timendam, excitare valent. Hinc *urinam* ovium, asinorum, jam *Arabes*, — juvencae vero illam, *Italiae* celebres quondam medici, ut potens in hydrope diureticum, ad quatuor, pluresque ad uncias in die porrigendum, commendarunt. Frequentioris vero, atque, nisi alvum nimis sollicitent, tutioris usus sunt alcalia cum acido saturata.

Scilicet, vel cinerum vegetabilium libra una, cum herbae absinthii uncia, infunditur per diem, ac frigide, in vini aciduli, rhenani, vel mosellani libris duabus; colaturae vero filtratae, bis vel ter in nycthemero, unciae duae propinantur; vel salis alcalini vegetabilis uncia una, eundem ad usum, in praedicta vini ejusdem quantitate solvitur. Si quidquam salis alcalini saturatum satis non fuerit, tanti non interest. Loco vini etiam cerevisiae recentis libris duodecim, libra cinerum una, limaturae martis unciae quatuor, seminum sinapis unciae duae, adduntur; per biduum digesta, colantur, ac liquidi istius, aegris ter, quater in die cyathus dimidius porrigitur.

Scillae marinae bulbus vel *recens* vino, cum cortice cinnamomi et radice helenii, infunditur; aut sub forma pilularum cum extracti amari et cardamomi minoris aequali portione commistus, aut etiam cum aqua aromatica contritus, naphtha vitrioli et grato syrupo superadditis, praescribitur; — vel debite *siccatus*, in pulvere porrigitur; — vel *extracti aquosi* sub forma exhibetur; — vel *infusi acetosi*, vel demum *oxymellis* sub specie, aliis superadditur. Turbas interim saepe magnas, nauseam ac vomitus excitare bulbus recens consuevit; nec certe, ut scilla urinas moveat, nauseam ab illa excitari oportet. Alcali vegetabile cum aceto scillitico saturatum, aqua juniperi gratoque syrupo adjunctis, debilioribus conduxisse observavimus. Insignem, aliisque rebellem, asciten pedumque tumorem, cum cremoris tartari solubilis et oxymellis scillitici uncia una, spiritus salis dulcis drachmis duabus, et aquae menthae piperitae unciis octo, — dum omni bihorio uncia hujus remedii dimidia sumeretur; atque dum interea lumbi bis in die cum linimento ex spiritus terebinthinae drachmis

duabus, cum vitello ovi et aqua subactis, inungerentur; *Petropoli* fugatum fuisse conspeximus.

Digitalis purpureae, in urina hydropicorum pellenda virtutem saepe maximam, saepe satis quoque nullam, experti sumus. Vix cognita hujus plantae efficacia, ejusdem in *Italia* experimentum nos primi instituimus. Insecuto digitalis purpureae defectus, *luteam*, cum effectu tamen, nisi duplici remedii a dosi, minore, consuluimus. Digitalem *epiglottidem* iisdem viribus instructam esse, — quod noster quondam auditor, nunc vero clarus Instituti clinici *Patavini* antistes, docuit, necdum nos ipsi, ob plantae raritatem, experiri potuimus. Cum vero digitalis has species pulsuum lentorem in plurimis notabilem inducere, satis notum sit; illa, quae *ferruginea* vocatur, sicuti vehementius operari, — ita quoque arteriarum ictus numero augere, quo etiam experimento destituimur, refertur. Recentia plantae hujus folia, nos nunquam, virulentia eorum facilisque hypercatharsis timore permoti, praescripsimus.

Quotiescunque vero tum scilla marina, tum digitalis purpurea, alvum nimis excitaverint; ne bono eorundem effectu hac via frustremur; opium illis et radicis columbo pulvis jungenda sunt.

Iridis palustris succum, plura hydropis sanati exempla, nec tamen ea, quae nos ipsi, non multa, instituimus, commendant.

Urinae secretionem ab usu *cantharidum* interno non adeo augeri, quam ejusdem excretionem praegravari observavimus. Gravem interim hydropem in *Lituania* cum quatuor illarum granis, emulsionis amygdalinae librae uni commistis, dum omni hora cochleare unum istius sumeretur, fugatum fuisse novimus. Infidum interea in hydrope remedium *meloën* tum *vesicatorium*, tum quem aliqui laudarunt, *proscarabaeum*, esse credimus. Nec facile *nicotiana tabaco*, ab *Anglo* scriptore insigniter laudato in hydrope remedio, uti audebimus.

Non tamen remedio, similibus in casibus apud alios saepe proficuo, — ex eo, quod praesente in malo ac tempore effectum non habuerit, in perpetuum renunciandum esse, docet non infrequens observatio. Sic

virginem asciticam in clinicum Institutum *Ticinense* suscepimus, ac eidem remedium ex radice jalappae, sale medio, atque oxymelle scillitico compositum praescripsimus. Cum nullam hoc virtutem exseruisset; dimidium per annum ad alia, quidem et decantatissima in hydrope medicamina, quin haec morbi augmentum praevenissent, transivimus. Cum feriae academicae interea subintrassent; aegra haec suis sese parentibus, sorti propriae commissa, restituit. Post menses quatuor, ea, curae nostrae necdum pertaesa, ad nos rediit. Antiquum igitur, quod supra indicavimus, remedium denuo praescripsimus; et ab hoc solo, brevi satis tempore, hydrops omnis feliciter devictus fuit.

Atque haec de auxiliis, ab arte *medica* hydropi opponendis hîc sufficiant! Quod si vero his ipsis, quacunque demum ex ratione, morbus pertinaciter restiterit; colluviei serosae *chirurgia* tandem vias aperire, atque sic, prout nempe licet, morbosae collectionis effectibus saltem mederi, tentat. Hoc interim de artis salutaris subsidio, sub cura hydropis speciali opportunius loquemur.

Nisi causa hydropis, aut ejusdem adeo effectibus, sublatis; vix corporis e cavis expulsus, mox iterum repullulat, ac saepe adeo citius recolligitur, latex aquosus. Hinc non una eademque medendi methodus tam tristem eventum apud omnes praecavebit; sed post *energicum* hydropem, si vires adhuc praedominent, tum in victu parciore ac minus nutriente, tum in fuga stimulantium, ac demum in illis, quae aequilibrium restituant, sat diu pergendum; nec de corroborante, ut vocant, remedio cogitandum est. Ab hydrope autem, quem *debilitas* produxerat, cibi nutrientes, facileque subigendi, animales inprimis; remedia vero, quae stimulo adaequato vires amissas restituant: amara scilicet, decoctum corticis, tinctura martis, non neglectis interim illis, quae urinae potissimum secretioni uberiori faveant; — externa quoque subsidia, ut corporis, sub coelo sereno ac tepido, sub debito vestitu, exercitia, animi recreatio, frictiones, fasciae, quarum ope partes solidae, diu nimis extensae, relaxatae, suffulciantur, — ac similia, ordi-

nanda sunt. Si *viscerum obstructio* hydropem generasse videatur: hoc ipso devicto, illa, quae reliquum forsitan infarctum tollant, cum magna tamen cautione, ne, *resolvendo*, robur partis infrangatur: extracta scilicet taraxaci, cichorei sylvestris, cum terra foliata tartari, gummi ammoniaco, sapone medicinali, vel et unguentum mercuriale, praescribenda: — quod si vero ea ipsa, quae hydropem induxerat, obstructionem etiam generaverit, *debilitas*; ea modo, quae hanc ultimam, et gradus illius, ut supra exposuimus, respiciunt, adhibenda sunt.

§. DCCLVIII. *Cura hydropis specialis. — C hydropis cellulosi. — C. hyd. hypersthenici, — asthenici. — Scarificatio, incisio cutis, — scroti. — Cura hydropis cellulosi capitis externi.*

Praemissis, quae hydropis ad curam pertinent, generalibus praeceptis: in illorum expositione, quae species hujus morbi diversas concernunt, breviores esse nobis licebit.

Ac primo quidem, *hydrops cellulosus*, seu *intercus*, inter omnes communior, et aliarum hydropis specierum frequenter parens (§. DCCXXXVI.), sicut, prae istis, medicorum in conspectum cadit; ita quoque, malorum ex sui augmento et neglectu instantium imaginem sat prompte offerens, citius ab illis auxilium exposcit. Pro causarum vero, unde hic morbus procedit, diversitate (§. DCCXLVIII.), aliud aliudve hoc esse oportet.

Saepius forsitan hydrops *intercus*, quam quivis alius, etsi hoc cutis ubique tumida, aliquando simul inflammata, per oppressas ab aquis et tactui digitorum vix non subtractas arterias indicari vix sinat, morbosae corporis *energiae* adscribendus est: quo in casu, ex morbi regnantis, ut scarlatinae, aut alterius exanthematis, ex subjecti, et causarum praegressarum ex indole eruendo, medendi methodus, quam hydropi *hypersthenico* adsignavimus (§. DCCLVII.), debilitans, arripienda est. Hinc venaesectio interdum, plerumque vero repetita, nec tamen impetuosa, — alvi evacuatio, potus acidulus, subfrigidus, victus autem parum nutriens, et quies corporis ac animi, imperanda sunt.

Frequentius interim hydrops cellulosus, vel ex cutis laxitate nativa, — vel per collectam prius pinguedinem inducta ejus inertia, — vel quod, sua, post graves morbos, epidermide spoliata, sensibilior, debilior, aut semiparalytica sit facta, — vel quod frigori, inprimis humido, diutius fuerit exposita: characterem agnoscit *adynamicum*, et a traspirationis opere quasi inverso, cutem turgidam et languentem subtus inundat. Hac igitur sub rerum conditione: tum morbi primaria, quo scilicet hydropis hujus scaturigo est, recta pertractatio commendanda; tum restabiliendae transpirationis cutaneae vel maxima cura habenda est. In primo hinc casu, corticis peruviani decoctum cum sale alcalino vegetabili, aceti scillitici ope saturato, ac spiritu nitri dulci, — in secundo vero, aut cremor tartari solubilis, cum refracta tartari emetici dosi, cum roob sambuci, et spiritu salis dulci, aut aqua florum sambuci, petroselini; cum aceto ammoniacali et vino antimoniali, indicantur. Si magna cutis siccitas ac tensio subfuerint, balneum ex aqua tepida, cum infuso herbarum aromaticarum aut calami aromatici mixtum, adhiberi meretur. Frictiones lenes, cum pannis laneis, fumo aromatico imbutis, ad horas matutinas, ubi crurum tumor quidquam subsedit, institutae, — maxime vero adplicitum hinc inde, nisi major jam cutis tensio ac sensibilitas hunc stimulum recuset, vesicans, vasa cutis resorbentia nimis pigra, potenter excitabunt.

Cum vero plura hominum, hydrope celluloso correptorum casuque fortuito, vel per ignem, vel alia ratione ad cutem laesorum, mox autem per ipsam hanc cutis solutionem aquis omnibus depletorum, exempla haberentur; cutis tandem *scarificatio*, — aut sat conspicua, quae ad textum cellulosum, non tamen profundius, penetraret, maxime pedum super talos, *incisio*, jam antiquitus cum fructu tentatae fuerunt. Est tamen, ubi hujus generis subsidium, ob vires aegrorum jam nimis collapsas, inprimis ubi crurum refrigeratio, ob humoris stagnantis, saepe acris, continuum adfluxum difficulter evitanda, subintraverit, — inducto prius partis incisae erysipelate, aut ulcere impuro, spongioso, funestam tandem aegris gangraenam causaverit; quando ex altera parte, institutae forsitan scarificationis vul-

nuscula, antequam humoris multum effunderint, cito nimis occlusa, susceptae operationis omne beneficium promptius averterint. Quod si adeo hanc viam tentandi sit animus; non tarde nimis illa, sed viribus aegrorum adhuc satis constantibus, inuenda, — maxime vero partis, unico, et minuto, satis tamen profundo vulnere incisae siccitas calorque moderatus omni modo conservanda sunt. Cavendum quoque est, ne, si forsitan plurimus humor e vulnere citius effluxerit, — quod magno quondam *Britanniae* medico contigit, aegri vires cum vitae periculo concidant. Hinc illae carnium cum jusculo, cum vino generoso aliisque sustentandae; partes vero solidae, egressis aquis collapsae, cum fasciis muniendae sunt. Si tensio, rubor dolorque vulnus circumdederint: pars adfecta cum decocto emolliente, cui quoque herbae aromaticae infusae, et spiritus vini camphorati portio superaddita fuerunt, tepide fovenda est.

Qua vero ratione crurum oedema in hydropicis, — hac etiam genitalium externorum anasarca, si aquis, insignem ad molem collectis, aliter liberari illa non queant, — etsi hîc quoque magna gangraenae pericula premant, apud adultos scarificandum est. Scrotum viri hydropici, ab aquis summe extensum, ac sponte humorem cum livore plorans, insperso pulvere corticis subtili, cui camphorae subactae quidquam admistum fuit, ab imminente gangraena praeservavimus. Apud puerulos, scroti tumorem aquosum, a partis hujus refrigeratione exortum, fomenta sicca ex herbis aromaticis, vel repetita fumigatio ex saccharo, carbonibus injecto, vel alia, — quidquod solus feminalium usus, plerumque jam dissipant.

Qui foetus ad cranium a partu laborioso oriuntur, tumores quasi cystici: hos cum ferro tractari, ob faciles infantis convulsiones, periculosum est; solum vero gossypium, cui camphorae frustulum commissum fuit, sicce superimpositum, sufficit. Oedema capitis ex causa leviore ortum, cucupha, vel sacculi, herbis aromaticis cum camphorae pauxillo impleti tepideque adpositi dispergunt. Sic celebris quondam *Basiliensium* medicus, ad verticem infantum duorum, non ita pridem utero exclusorum, tumores, ovi magnitu-

dinem referentes, molles, indolentes atque decolores, ac fluido seroso repletos, cum sacculis, herbis, ut vocant, discutientibus repletis, atque vino calido infusis, feliciter dispulit. In malo quidquam majore potentiora requiruntur artis subsidia. Sic veteres, ad sanandum hydrocephalum (externum) necessarium esse caput tondere ad cutem, dein imponere sinapi sic ut exulceret; si id parum profuerit, scalpello utendum esse « docuerunt. » Siquidem parvus esset tumor; apicem unica sectione dividendum; — si vero major; duas aut tres sectiones fieri, aut plures, juxta magnitudinis proportionem in locis ad effluxionem commodis, « monuerunt. — Quod si temporum sub musculo collectio fieret; exspectandum esse, donec humor redundet, ut ne musculus incidatur, et postea a lateribus musculi sectionem faciendam esse; — et si quidem humor in profundo sub musculo contineretur; duas sectiones utrimque a lateribus musculi ipsius instituendas esse, « jusserunt. Pulchre istis recentiorum medicorum observationes quaedam, ob raritatem hîc referendae, respondent. » Mulieri scilicet quinquagenariae, crudeli capitis dolore interno detentae, tandem media hieme caput exterius tumore oedematoso in tantum excrevit, ut duplo fere majus videretur, oculi amplius aperiri non possent, auresque ad pollicis crassitiem intumescerent. Ab eo, dolor capitis internus non parum sublevatus fuit. In curatione autem, caput variis vulnusculis lanceola factis, hîc illic perforatum est: a quibus serosus liquor copiose exstillavit; sicque caput paucis diebus multum detumuit, et aegra, cucupha ex herbis aromaticis imposita, saluti restituta fuit. « Similis fere casus cephalaeae acutae atrocis, in frontis tumorem insignem terminatae, a nobis descriptus fuit (§. CCCXXXII.). Puella bimestris, tumore capitis praegrandi et pellucido, ejusdem undique coloris, afficiebatur. Tumor, in altum elevatus, tactui cedebat rursumque adsurgebat; compressus vero, aquae fluctuantis motum sine dolore prodebat. Cataplasmate autem ex pulvere radicis cucumeris asinini et iridis, utriusque ad unciam dimidiam, ex seminibus cumini ad unciam, et ex farinae fabarum unciis duabus, cum melle parato, et capiti raso calide aliquamdiu

imposito, sensim sensimque tumor omnis disparuit. In viri ex diuturna hemicrania ad caput exterius tumentis exemplo (§. DCCXXXVI.), cauterium postico capiti inustum, ichori, ut videtur, sub pericranio latenti exitum felici sub omine paravit.

In externo, ut vocant, hydrocephalo, *Romanus* chirurgus eximius fomenta ex aceto scillitico consuluit. Quotiescunque autem cum externis hujus indolis remediis aegro subvenire curamus; nec causarum, si quasi pateant, impugnatio, nec interna, quae in hydrope commendavimus, subsidia negligenda sunt.

Longe vero abest, ut externi ejusmodi ad caput tumores, si cum cavo cranii mutuum commercium alant, vel etiam, praeter aquas, partem cerebri suscipiant, chirurgicum auxilium tam facile admittant. Est interim, ubi haec minus a dispositione foetus in hydrocephalum primaria, quam a tardiore quidquam in uno alterove cranii puncto ossificatione, ut vocant, dependeant: quem osseae particulae defectum, non admodum conspicuum, post menses a nativitate aliquot resarciri posse, non prorsus desperandum est. Sic, ut in Actis r. academiae chirurgorum *Parisinae* legimus, circa lambdoideam infantis adhuc teneri suturam, tumor aqua repletus, ad ovi magnitudinem, comparuit: quem tumorem tum ferro adaperiendum esse, quidam consuluerant. Adplicita tamen, alterius jussu chirurgi, lamina plumbea, sub compressione moderata, hiatus ille sensim sensimque ab ossea materia impletus, ac tumor aquosus dissipatus fuit. Similis eventus aliquoties et aliorum conamina, simili sub rerum positione, coronavit.

§. DCCLIX. *Cura hydrocephali, — Chronici. — An capitis paracentesis? — Cura hydrocephali acuti, — Energici, — Asthenici.*

Tam funestam esse *hydropis cerebri* prognosin jam fassi (§. DCCLV.); quid ad hujus morbi, dum semel cognoscitur, tam lethalis, sanationem proponamus, nisi messem alienam, ut nostra uberiorem, venditemus, vix nobis superest. Atqui nec nobis etiam infantum exempla desunt: quos, *primi stadii* symptomata aequivoca offerentes, ex hydrope cerebri a

nobis sanatos esse, non minore, ac alii, jure praetendere possemus. Nec tamen, quod *dubium* est in diagnosi, hoc indicationis basin satis solidam vel unquam constituet; aut si felicioris gloriam eventus ex illo captare contendimus, jactationis notam nobis non inuret.

In *chronicum hydrocephalum*, qui sua in ipso utero fundamenta jecit, et vel mox a partu se prodit, vel in prima jam infantia sese evolvit, nullum certe medicae arti conceditur dominium. Si tamen hic hydrops, vel et *acutus*, ut paucissima exempla ostendunt (§. DCCXXXVII.), antiquam sedem cum alia, minus nobili commutaverit, aut minus gravem in morbum alium transiverit: inexspectata istius translatio, conversio, eundem magis esse tractabilem sinet, ac propriam mali naturae, nunc magis cognitae, medendi methodum indicabit. Hydrocephalus chronicus, sibi ipsi commissus, etsi saepe jam primis annis lethalis, aliquando vigesimum, et trigesimum adeo ad aetatis annum protractus fuit: quas morbi inducias, artis sollicitae nimis tentamina certe plurimum contraherent. Fasciae, quae cranium infantile in sua ab aquis extensione forsitan cohiberent, has ultimas in cerebrum, quod in ossa non possunt, vim suam exserere coacturae, statum aegri soporosum, citius certe lethalem, provocarent. Miramur hinc *Galli* medici, quondam summe conspicui, testimonium: quod nempe cum fascia, quam *Guidonis* vocant, in formam cucuphae concinnata, totum caput obvolvente, et quotidie renovata, quindecim dierum spatio, prolem recens in lucem editam, cui omne caput *cum magna suturarum dilatatione* tumebat, perfecte sanaverit. Saltem, non obstante suturarum hoc in casu dehiscentia, num aquae, capitis tumorem hîc efficientes, *sub* dura matre magis, quam *supra* illam, et sub integumentis cranii, aut extra cavum istius, stagnaverint, dubitamus. A balneo vaporis capiti hydropico admisso, hunc morbum, ut *Angliae* chirurgus refert, disparuisse, nisi *externus* forsitan hydrops fuerit, non minus in dubio relinquimus; nec majorem aut vesicantia, aut fonticulus, aut setaceum, effectum promittunt. Si quae, sub morbi principio, ten-

tari medicamina possint; in illa potissime, quae vires sustentent, et fluxum urinarum promoveant, in corticis, rubiae tinctorum, glandium decoctum, cum sale alcalino, per acetum scilliticum saturato, spirituque salis dulci superaddito, vel aliquando in usum digitalis purpureae cum calomela, fiducia (quam nulla interim nobis experientia hîc suggerit) saltem aliqua ponenda esse videtur.

Magnae vero quaestioni, *divi senis* effatum occasionem largitur, dicentis: « aqua, si in cerebro suborta fuerit, ita tamen, ut in adulto, secus sano, contingat, adhibitis medicamentis si non sanetur, *caput ad cerebrum ipsum perforandum est.* » Conjicimus autem ex istis, virum hunc immortalem, quem jam adeo a *calculi sectione* abhorruisse notum est, ut discipulos jurejurando, ne talem unquam susciperent, adstrinxerit, non absque omni experientia aut propria, aut aliena, tam distincte operationem, de qua agimus, praecepisse. Ac revera, posterioris aetatis *Graeci* medici, ubi *sub calva* collectio aquarum facta esset, exspectabant, donec humor redundasset, et suturas magis dehiscere induxisset: quo in casu, locum istarum magis prominentem adaperiebant. Fuit tamen inter illos, qui se neminem a capitis hydrope hujus ope auxilii liberatum vidisse fassus sit; qui manum hîc adhibere chirurgicam recusaverit, licet chirurgi nonnulli, ut refert, terebratione circumcirca instituta, os calvariae eximere consueverint. Dubitare interim licebit, operationem talem chirurgicam, a viro summe commendatam, si funestum in omnibus eventum agnovisset, per non pauca saecula a pluribus hoc in malo impune continuari potuisse.

Quod si tamen aliquorum hac in re ausus, tum a celebri *de sedibus et causis morborum* scriptore, tum a magnis *Galliae* non minus, quam *Germaniae* medicis atque chirurgis recensitos, nec ideo hîc loci repetendos, in examen revocamus; fateamur oportet, hos, capitis paracentesi vel minime favere; nec nisi unico exemplo, nobis quidem cognito, eoque nequidem satis certo, hanc ulli profuisse, constare. Rusticum nempe referunt, qui impatiens diuturni saevissimique doloris capitis, a sero inter cranium et du-

ram meningem concluso, veterinarium coëgit sibi sinciput perterebrare, unde seri copia exsiliente, prorsus convaluerit. *Boves* tamen ab hydrocephalo per sectionem sanari, forsitan audiverat ille rusticus; atque si externo tantum, ut vocant, hydrocephalo has bestias laborasse, sint, qui praetendant; *ovium* saltem *vertiginosarum* exemplo certiore constat: earum cranium, ubi *taenia vesiculari* eae adfectae sunt, satis tuto tricuspidis ope perforari, ac pristinae haec animalia saluti restitui.

Non quidem hoc bestiarum, cranio propter hydropem cum felici effectu perforatarum, exemplo, ut ex illo ad hominem argumentum transferamus, abutemur; quamvis nec in illis, ut ipso in homine, pro certo poni possit: num inter ossa cranii et duram meningem, num inter hanc et tenuem, num piam matrem inter et cerebrum, aquae restagnent. Sed nec hoc reticebimus: partem nempe criminationis adversus cranii humani paracentesin non minimam, ex ignota pridem cerebri, absque omni medullaris substantiae in liquamen aquosum resolutione, destructione, explicandi, evolvendi aptitudine venisse. Cum tanta vero visceris expansione morbosa, pars plurima functionum ejus plerumque diu manet intacta; et si aequalis foret in illo, contractionis, vel in se ipsum post aquas lente eductas redeundi potentia; ex hoc quidem argumento difficultas haec paracentesi opposita, dum fasciae sub ipso aquarum moderato effluxu gradatim circa caput constrictae supplere quodammodo possint, corrueret. Nec tricuspis extenso forsitan in vesicam cerebro admota, vulnus huic tam profundum, ac si convolutae in gyros medullae impulsa fuisset, inducit. Ac revera infans necdum quadrimestris, in quo, ob insignem hydrocephalum, celebris *Galliae* chirurgus paracentesin instituit, ac praefatam vesicam inscius compunxit, per quinque dies non modo vixit; sed aspectu bene se habuit, etsi tunc, aquis nempe noviter collectis, perierit. Sed ipse hic aquarum reditus tam facilis, cum causam hydrocephali paracentesis non tollat, magnum sane adversus istam argumentum est. Aliarum interim punctio cavitatum hydrope laborantium, in quibus cohaesionis

beneficium ex praevia inflammatione exspectari non potest, non minus ab hoc premitur; nec tamen ea, ob hanc rationem, in totum rejicitur. Timor magni quondam viri, ne unquam meninges recisae, tam laxae aut crassae, ut lacerae ad *cicatricem* perduci possent; si ad ea, quae in summis calvariae laesionibus natura saepe praestat, vix satis ubique fundatus esse videtur. Felicior sane rerum status videri posset, ubi aquae, non profundius, quam sub cranio, aut crassa meninge haerentes, cerebri ipsius a ferro laesionem praevenirent. Atqui tamen et hoc in casu, cerebro a pondere liquidorum in exiguam saepe molem compresso, ne intima ejus structura labem, vitae ulteriori contrariam conceperit, verendum erit. Sic (ut in medicis *Anglorum* Commentariis refertur) hydrocephalus cum hiantibus suturis in tenero infante, ad locum, quo sinus laedi non poterat, cum lanceola apertus fuit. Exiguo e vulnusculo, cranio ambabus manibus compresso, decem aquae clarioris unciae effluxerunt. Cum fascia munito nunc capite, infans bene se habuit. Die tertia, aquarum libra una, — die vero sexta, unciae quatuordecim emissae fuerunt. Suturae nunc claudi, cranium consuetum ad volumen reduci, et infantis valetudo illaesa videbantur. Post mensem interim, capitis moles aucta, novam sibi incisionem exegit. Libra integra aquarum, — at post mensem, triginta duae unciae illarum, eductae fuerunt. Nunc vires infantis, hucusque intactae, collabi ceperunt; et decem post dies ille animam efflavit. Dissecta calvaria, cerebrum, ut medicus se exprimit, consumptum (in minus modo volumen compressum ?) fuit.

Sub tanta vero jam cerebri *extensione*, vel et *compressione*, nulla certe amplius recuperandae per operationem chirurgicam salutis spes affulget; atque omne hîc artis conamen audacius, celeriorem aegrorum interitum, et scientiae salutaris opprobrium post se traheret. Nec etenim cranium, ab aquis tam copiosis liberatum, — ut abdomen a peracta paracentesi solet, se contrahit, aut ratione tam aequali constringi cum fascia potest; nec visceris tam mollis et tam parum elastici, contractiuncula, ut idem pristinam in sedem

satis firmum descendat, atque novae collectioni aquarum efficaciter resistat, sufficiet. Quare his provecti adeo jam mali in casibus, recentiorum opinioni, de proscribenda hydrocephali punctione, lubenter subscribimus. Cum interim latex aquosus saepe non adeo in ipsis cerebri ventriculis, quam inter cranium ipsumque hoc viscus resideat; cum chronica hujus partis inundatio interdum non tam congenitam ad hydropem infantis dispositionem, quam violentiae externae, a partu laborioso, a lapsu, effectum localem, seu topicum sistat; si modo signa hujus differentiae satis certa forent, ac si tanta necdum aquarum moles cerebrum comprimeret: quid in morbo alias semper lethali, *Hippocratico* praecepto contradiceret, non satis videmus. Hoc saltem hucusque novimus: quod ventriculorum cerebri hydrops, sub initio, plerumque *unius* lateris, prae alio, symptomata, eaque maxime ad faciem, ad oculos, nares, *nervosa* producat; cum ab aquis, calvariam inter et cerebrum haerentibus, suturae citius dehiscant, aliquando adeo promineant, ac nervosum systema, si forsitan soporem excipias, longe minus adfectum sit. Orbitarum etiam descripta in hydrocephalo constitutio, ossiumque parietalium convexitas, ab hydrope *ventriculorum cerebri* citius, quam a simplici aquarum *super cerebro* effusione exspectanda videntur: quae singula diagnosis, ulterius excolendae, momenta chirurgorum expertorum, qui tanta jam felici cum successu in humani generis beneficium ausi sunt, judicio committimus. Quod si vero unquam tam dubia suscipi posse videatur operatio; non omnis certe aqua simul emittenda, sed iteratis modo vicibus, per exigua et cribriformia cranii perforati ostiola educenda, omnis vero aëris atmosphaerici accessio, qua potest, cura avertenda foret.

Nisi omnia nos fallant (nec enim, sub tanta diagnosis ambiguitate, nostris adeo confidimus aut superbimus curationum exemplis), hydrocephalus iisdem, ac caeteri hydropes, legibus subjectus; nec aliis, quam quae istis opponuntur, artis praeceptis impugnandus est. Quemadmodum vero *cynanche laringea*, *peritonitis puerperarum*, nisi primis aggressionis momentis resistamus, vix non omne artis conamen eludunt; ita

quoque hydrocephali lethalitas, signorum, quae primam aegri invasionem manifestent, aut silentio, aut indoli aequivocae, ac retardato sic auxilio, adscribenda est. Quousque vero inquirenti attentius medico natura respondet; morbum hîc, universi systematis affectionem, atque nunc *energicam*, nunc autem *adynamicam*, inveniet.

In primo igitur casu, si vegetum hucusque ac firmioris contextus infantem morbus, inprimis post causas excitantes, corripuerit; maxime sub facie rubra et accensa, oculis splendentibus, calore, dolore capitis intensis, pulsu arteriarum frequente, quidquam duro ac vibrante, ut nimium humorum ad caput impulsum, congestionem ac stimulum frenemus, aut venaesectio, aut saltem hirudines circa aures, vel tempora, collum, ponendae; alvus autem tum per clysteres, tum evacuante, blandiore tamen, cum medicina, inprimis ex calomela, rhabarbaro et magnesia, purganda est. Ne interim, ob *inflammatoriam*, ut vocant, indolem, morbum hunc tam saepe hypersthenicum esse credamus; observatio virorum clarorum, nec venaesectionem, nec hirudines adeo profuisse, quam aegris potius nocuisse, nos advertit. Emetica, nos, quod vomitus sub impetu, humorum, caput violentius appetentium, reditum ex isto nimis impediant, cum aliis, non facile praescribimus; ac fuit adeo, qui a magno vomitoriorum apud infantes abusu, frequentiorem nunc hydrocephali proventum derivaverit, conspicuus de morbis infantum scriptor *Anglus*. Quemadmodum autem de *puerperarum peritonitide* quondam monuimus (§. CCXXI.); ita et in acuto hydrocephalo, debilitantis occasio methodi promptissime, subintrante scilicet pulsuum lentore, sub secundo jam morbi stadio, aufugit: atque dum rarius medici, morbo infantem vix aggrediente, in auxilium ducantur; haec ratio esse videtur, cur excitans ipsis longe magis, quam deprimens medendi ratio conduxisse sit visa.

Tum hoc igitur in casu, tum in altero, mox a morbi principio manifeste satis *adynamico*, tum vesicantium, vel ad caput, ad nucham, dorsum, vel ad crura, et ubi abdominis simul dolor urget, ad

hepatis regionem applicandorum, tum mercurii, externe non minus, quam interne adhibiti, tum denique eorum, quae seri resorptionem, ut urinae secretionem, magis promovent, — utpote digitalis purpureae, terrae foliatae tartari, usus magis opportunus inventus fuit. Quamvis autem jam diu in *Germania* calomelas in hydrope propinaverint, et laudatus jam saepe *Genevensium* medicus hoc remedium, antequam aliorum cum hoc tentamina ad ipsum pervenissent, adhibuerit; *Anglis* nihilominus medicis eximii hujus remedii magis cognita nunc, hoc maxime in morbo, virtus debetur. Primum igitur, puero, calomelas granum unum semel vel et bis in die, ita quidem, ut illius, octo dierum spatio, viginti grana consumeret, porrectum; praeterea vero unguentum mercuriale fortissimum a drachma una ad scrupulos quatuor, lumbis atque cruribus, non sine insecuta post quadriduum salivatione, illitum fuit. Mox utriusque dosis remedii, ab aliis aucta, atque novem annorum puero, calomelas quadraginta duo grana, unguenti vero fortioris mercurialis unciae tres et ultra, inunctae fuerunt. Sub majore vero mercurialium dosi, ita ut in puero necdum trienni, praeter drachmam dimidiam dicti unguenti, post quatuor horas repetito inuncti, eodem temporis intervallo quovis granum unum calomelas ingestum fuerit, saepe nullus in aegris ptyalismus exortus est: ex quo igitur, salivationem hoc in morbo ex mercurialibus (quod nervorum in eo stupori tribuerunt) nunc nullam, nunc tamen satis manifestam, excitari constat.

Quantacunque vero sit mercurii in hydrocephalo acuto utilitas; fatendum tamen est, eundem, non absque vesicantium adhibito simul usu administrari solitum, cum haec ultima, vel sola, aliquando morbum dispulerint, dubio, num ista magis profuerint, medentibus ansam dedisse. Nec reticendum est: non modo plura, ex abusu hydrargyrii hoc in morbo infortunia, laudibus remedii haud parum huc usque detraxisse; sed multos etiam hydrocephalos nullum prorsus a mercurio effectum obtulisse. Infans, quem, hoc morbo laborare creditum, copioso usui mercurii subjecerant, nullum tamen, a morte, aquarum in

cerebro vestigium exhibuit. In decem hydrocephali acuti casibus, mortem sat abundans usus mercurii adeo avertere non potuit: ut nequidem ptyalismum aegris excitaverit, utque morbos, quibus hoc remedium profuisse ab aliis relatum est, ab hydrocephalo prorsus alienos fuisse, sibi persuaserit recentior hoc de morbo scriptor *Anglus*. Sine fructu se mercurium hoc in morbo adhibuisse, plures quoque ejusdem gentis, et alii celebres viri testantur.

Non tamen igitur virtutem hydrargyrii, quam in aliis hydropis speciebus, quarum nullatenus incerta est diagnosis, tam efficacem saepe reperimus, in hydrocephalo saltem aequalem non esse dicemus; sed in omni cerebri hydrope, sub quavis hujus indole, et quovis demum sub ejus stadio, tam anceps remedium laudari; hoc saltem, quemadmodum rationi consentaneum non est, ita experientiae nec quidquam respondet.

In asthenico igitur hydrocephalo, mercurius, non tamen ad dosin, quae teneros adhuc aegros nimis exstimulet, tentari utique meretur: et quod solus ille non potest; id, praeter vesicantia, juncta ipsi digitalis purpurea, — atque si nervosa urgeant symptomata, si vomitus, spasmus dolorque aegrum divexent, nunc opium, nunc moschus, flores zinci, aut et alcali volatile, serpentaria virginiana cum floribus arnicae, maxime autem vinum generosum, *hispanicum* praecipue, interdum praestabunt.

§. DCCLX. *Cura hydrorrhachiae. — An compressio? — An ligatura? — An setaceum? — An sectio?*

Non minor in *hydrorrhachia curanda*, quam in dispellendo hydrocephalo, artis est inopia. Quos nempe vitae dies illa, sibi ipsi commissa, aegris, aerumnosos quidem, sed non tam paucos aliquando concederet; hos artis nimis sollicita conamina vix non semper celerius abrumpent. Etsi nempe pars longe maxima illorum, quos hic morbus a nativitate corripuit, nec secundum quidem vitae annum vel attingat, vel compleat; puella tamen duodecimum aetatis ad annum cum eodem pervenit: altera, ab utero, spina

bifida laborans, donec menstrua sibi erumperent, cum eodem superstes utcunque vixit. Juvenis, ut alia exempla supprimamus, cum simili tumore ad lumbos, licet ab incunabulis pedum debilitate laborasset, vigesimum tamen annum complevit.

Quod si nihilominus *acutae hydrorrhachiae*, extra uterum nascentis, nobis cognita magis esset diagnosis; non omnis forsitan, sub morbi principio, spes curationis deponenda, — sed quae, duce experientia, in hydrocephalo acuto, licet pauca sint, consuluimus: ea hocce quoque in morbo tam affini, adhibenda forent; quemadmodum ille quoque hydrops, quem columnae vertebralis, ex injuriis externis, ex rheumate, podagra, morbis cutaneis praepostere suppressis, aliisque ex causis inductum incendium minatur, sub recta medendi methodo (§. CXLVI.) inprimis vero a fonticulis utrimque ad columnae vertebralis latera positis, non parum auxilii admittit. Quam interim jam tumor descriptus manifestat, chronica et *dehiscens* hydrorrhachia: ea, si exitus animosae magis curationis tristissimos rimemur, sibi ipsi potius committenda, et cum illis modo artis cautae adminiculis, quae cutem jam nimis tenuem ac tensam ab injuriis externis defendant, ac ne promptius cum celeri vitae dispendio rumpatur, custodiant, sollicite pertractanda est. Ipse emplastrorum adstringentium usus, — cum illa cutem, a qua saepius detrahenda sunt, spurcitie inquinent, ac facile vel inflamment, vel teneram nimis laedant, non satis tutus; et solum illis molle gossypium superimponendum est. Prudens igitur viri bene meriti consilium fuit: qui, cum tumor ad spinam jam magnus, omne auxilium respueret, — quotidie autem, vi ponderis aucti, summas proli molestias crearet; illum ipsum cum fascia, circa ventrem ac super humeros deducta, laxe suffulsit, nec non sellam parari curavit, in cujus parte posteriore ac dorso sustentando dicata, spatium excavatum, tumori suscipiendo idoneum, mollique pulvinari circumcirca munitum fuit: quo demum artis subsidio, ut puer absque magno incommodo et sedere, et somnum capere, et tempus ludendo terere potuerit, obtinuit.

Dum vero hydrorrhachiae dehiscentis tumores, vel adhuc exiguos, a compressione auxilium forsitan admissuros esse sperarent; vel eosdem, jam plurimum auctos, sub quacunque demum cautione, plerumque tandem dirumpi, — vel adeo imperitis ab hominibus rudi manu audacter aperiri, ac sero, nunc pellucido ac flavo, nunc subcruento, nunc vero puriformi, aut etiam ichoroso, cum impetu depleri, — mox vero ab istis, convulsiones, vomitus, animi deliquia mortemque ipsam, nunc promptam, nunc paulo tardiorem, subsequi conspicerent; num forsitan experta magis manus vel patentes obturare vertebras, vel saccum, ex illis dehiscentibus prominentem cum filis circumductis constringere, exstirpare, vel setaceo transversim inducto lente deplere, atque excitatae abhinc inflammationis ope, parietum illius inter se concretionem obtinere, vel demum simplici sectione, suppurationis beneficio, ad sanationem perducere valeret, cogitatum fuit.

Ad *compressionem* quod spectat, eam quidem, ex chirurgi experti relatione, ope linteorum quadruplicatorum, liquore spirituoso imbutorum et gradatim sibi cum fascia superimpositorum, integram hydrorrhachiae dehiscentis sanationem promovisse, legimus. Quamvis autem externa compressio, in vertebrae dehiscentis labia minus, quam in cutem his superimpositam, actura videatur; ossificationis tamen, quae vacuum hoc sensim sensimque adimpleat, spes tardioris, — et *herniarum cerebri*, quarum genesis, ab ea hydrorrhachiae dehiscentis vix differt, compressionis ope aliquando sanatarum exempla (§. DCCLVIII.), hoc genus auxilii, caute tamen, ne medulla spinalis, aut vero caudae filamenta nervosa equinae, tumore hoc forsitan comprehensa, simul comprimantur, adhibendum, sub nascentis hujus mali primordiis, haud neglectis interea internis remediis, non prorsus rejiciendum esse, nobis persuademus.

Tumor ex vertebris dehiscentibus assurgens, plerumque spatium, cui filus apte applicetur, vel prorsus nullum, — vel basin nimis latam, et quae, fortius quidquam constricta, praemature discindi posset, huic offert. Quod si vero medullae portio spinalis,

quod praesciri haud potest, ligato huic tumori innataret: quam lethalis haec ejusdem constrictio foret, vel sponte apparet. Infelix hinc operationis exitus fuit, dum *Batavus* chirurgus tumorem infantis ad lumbos, rapae forma inductum, et angustiore pediculo innixum, filo circumducto constrictum rescinderet; et magni viri *Germani* sub manibus infaustus fuit: qui ligando ejusmodi tumorem pellucidum, aquosum, a tenui radice ad infantis quadrimestris ultimam lumborum primamque ossis sacri vertebram haerentem, duarum spatio hebdomadum eundem abstulit quidem; sed mortem prolis, mox a tumore ablato insecutam, impedire non potuit. Quemadmodum vero, qui non nisi saccum herniae communis ligaret, is sanationem istius constantem nec unquam attingeret: ita quoque simplex, discrimine tam plena, tumoris in hydrorrhachia constrictio, exstirpatio, vertebrarum nisi dehiscentia simul ablata, ad curationem mali ne hilum quidem contribueret.

Hoc idem vero argumentum, *setacei*, in hydrorrhachiae dehiscentis tumore dissipando, usui adversari nobis videtur. Quamvis scilicet filorum, huic tumori commissus funiculus, non modo foramina huic ipsi inflicta, ita, ne aquae citius, quam guttatim distillent, pene oppleat; sed simul inflammationem, qua internae tumoris superficies ad mutuam cohaesionem invitentur, inducat; contentae tamen forsitan in illo medullae spinalis a setaceo contactus, aut laesio, convulsionis ab isto epilepticae, ac facile lethalis metum, non injustum sane, nobis incutit; nec, ut vix monuimus, vertebrarum dehiscentium abinde obtinebitur, necessaria tamen ad sanationem, obturatio. Setacei, a tumoris modo lateribus positi, inutilitas, egregii viri testimonio evicta est.

Quae fata miseros, quorum tumor e columna vertebrali hydropica promergens, vel sponte tandem rumpitur, vel cultro adaperitur, exspectent, jam diximus; nec tamen paucos felicioris sortis eventus suppressimus (§§. DCCXXXVIII. DCCLII.). Si certa foret *cellulosae* hydrorrhachiae, ab illa, quam *vaginalem*, nominavimus, distinctio; illam minori cum vitae discrimine, quam istam, pertundi posse crederemus: sed nullam

symptomatum in utraque differentiam indicare valentes, ne morti, a sectione chirurgica vix non semper secuturae, occasionem dedisse videamur, ut ab ea prorsus abstineatur, nos quoque consulimus.

§. DCCLXI. *Cura hydrothoracis. — Paracentesis pectoris.*

Hydrothoracis curandi ratio, ex causarum indole diversa (§. DCCXLIX.), et ex praeceptis generalibus, supra (§. DCCLVII.) expositis, haurienda est. Rarissime hoc sub morbo, non obstante pulsuum in eo, frequente satis, plenitudine, tensione, vires adeo praedominant; ut in illo (si peripneumoniam energicam aliquando excipias) venaesectio indicetur, aut fortior aquarum per alvum evacuatio aegris sit proficua. Magnum quidem hi, a cruore emisso, levamen utique percipiunt; sed, quod nimis saepe vidimus, post horas non multas, pectoris augentur plurimum angustiae, ac pede hydrops celeriore decurrit. Tutior vero in hoc, asthenico plerumque, morbo ad salutem via in usu diureticorum quaerenda est; nec eorum hic aut numerum, aut varios agendi modos repetimus. Remedium a *Seckingensi* quondam medico his in casibus praescribi solitum, quod primum, ut nimis compositum, rejecimus, et quod ex roob sambuci, ebuli, juniperi ana drachmis sex, ex pulveris scillae compositi, radicis bryoniae, extracti elaterii ana scrupulo uno, vel drachma dimidia. et ex theriacae Andromachi drachma una constabat, — cum syrupo rosarum solutivo in electuarii formam redactum, ter in die ad castaneae magnitudinem, cum decocti radicum aperientium unciis tribus porrectum, sub copiosa urinae excretione, aegris pluribus hydrothorace gravissime detentis profuisse conspeximus. Non raro gummi ammoniacum, ad drachmas duas, in liquore terrae foliatae tartari solutum, cum aquae petroselini et juniperi ana unciis tribus cum dimidia, praeterea vero cum pulpae scillae marinae recentis granis viginti, naphthae vitrioli drachma dimidia, et syrupi cinnamomi uncia una, — omni bihorio ad cochleare unum vel alterum porrectum, nisi alvum nimis sollicitaverit, nostris solamen aegris attulit. Plures interim

ex illis, digitalis purpurea, quam ullum aliud remedium, ex hydrothorace apud nos restituit. *Vindobonae*, octo abhinc annis, ad virum conspicuum septuaginta octo annorum in consilium vocati, faciem pallidam, tumidulam in illo, cum orthopnoea, tussi, jactatione corporis, crurum praeterea oedemate, urinas parcissimas, turbidas, pulsus intermittentes, parvos, inordinatos, extremitates frigidas, observavimus. Sub rerum positione tam flebili, fomenta sicca et calida duoque emplastra vesicantia cruribus admoveri, — camphoram omni bihorio ad granum unum sumi, — infusum juniperi pro potu, illud vero digitalis purpureae pro medicina exhiberi, eo cum successu, ut urinis ab ipso sudore largiter fluentibus, perfectam, et quatuor adhuc ad annos extensam, sanitatem aeger recuperaverit, proposuimus. Radicis polygalae senegae decoctum, vel et kermes minerale, ut remedia hoc in morbo ab aliis laudata, — quod vomitum facile aut alvum nimis haec moveant, raro praescripsimus. Si pulmonum parenchyma ab aquis infarctum supponi possit; calomelas cum pulvere scillae et camphora commendari meretur. Vesicantia, pedibus admota, praeprimis ubi, oedemate ex istis disperso, pectoris angustia subito increvit, haud raro hanc imminuunt.

Quod si firmum satis aggerem ars medica morbo continuo crescenti opponere nesciat; ad auxilium chirurgicum, sive *pectoris* ad *paracentesin*, etsi haec illius causam minus tollet, quam inducias adferat, ne tandem suffocatus aeger succumbat, sat prompte recurrendum est. Plures interim hoc genus auxilii nostris temporibus commendant; paucissimi, tum aegrorum, tum adfinium ab illo horrore permoti, exsequuntur. Atqui tamen, si plures aegri aut mox ab instituta paracentesi thoracis, aut pauco post eam tempore, morbo, quod negari non potest, nihilominus succubuerint: vel quod tarde nimis suscepta fuerit operatio; vel quod pulmonum, praecordiorum vitium aliud simul subfuerit; aut quod aëris influxus atmosphaerici non satis aversus fuerit; felicis tamen a paracentesi eventus exempla, nequaquam desunt: nec est, cur cultrum aut acum tricuspidem chirurgi,

tot vulnerum, thoracem ex utraque adeo parte penetrantium, feliciter tamen sanatorum, exemplo admonitus, lethalem esse pronuncies. Si bene constitutos caeterum sanosque apud homines hanc facilius, quam apud aegros, succedere, urgeas; concedimus id quidem; nec tamen, si mortem certam cum ancipiti quidem, sed ob se ipsam haud lethali, auxilio conferas: hoc ipsum, in casu, quo nec cordis, nec vasorum majorum, nec pulmonum labes organica prudenter supponi potest, rejiciendum est. Majoris res momenti, quae paracentesi refragari quodammodo possit, *diagnosis*, quam ultro fassi sumus, et fontis, unde hydrothorax scaturiat, *incertitudo* est, — et virorum gravissimorum, in illa tamen hallucinatorum, aut concretionis etiam pulmonum cum pleura incidenda, exempla sunt. Saepe interim tanta de vera morbi indole nos dubia non amplius premunt; haud raro etiam vera hydrothoracis origo non tam obscura est: et si viros in artis exercitio peritos hac in re aliquando a vero aberrasse fatendum; — ex altera parte id magis ex eo, quod *uni* magis phaenomeno, quam quod *singulis*, generali artis praecepto fideles, confisi sint, venisse, dicendum est. Ad pulmonis cum pleura, non infrequentem sane, cohaesionem quod pertinet: minus longe ista, nisi pectoris morbi alii, inprimis acuti, inflammatorii, hydrothoracem praecesserint, timenda est; atque si *culter*, in suscipienda paracentesi, *acui tricuspidi*, rudiori ac infidae satis actionis instrumento, praeferatur: non profundius illa, quam explorator chirurgi digitus, incisis prius cute, musculis intercostalibus, et pleura, sine damno fieri posse indicabit, adigetur. In quantum pulmo cum pleura, quod interim praesciri haud potest, non cohaeret: illius laesio, ob aquas intermedias, a tricuspide timeri non potest. Cum pulmonem, ab aquis diutius compactum, inertem, si promptius incumbente fluidorum a massa liberetur, a vicino cordis torrente nimis obrui timendum, et omnis subitanea depletio aegrorum debilitati adversa sit; maxime vero, cum thorax, ad modum abdominis, sub effluxu aquarum gradatim constringi haud queat: melius est, istas, non una vice, sed, minore copia, paulatim educi.

Si frequentior inter nos paracentesis thoracis foret: multos sane, quos hydrops pectoris acutus suffocavit, servari potuisse et nos credimus. Saepe scilicet in pneumoniis, sub meliore de exitu morbi, jam plurimum infracti, augurio, inexspectato dyspnoeam insigni prorsus modo augeri, in brachio lateris adfecti stuporem manusque oedema oriri, pulsum vero hinc inde intermittere observavimus: quo in casu, vix non semper, sub inflammatione pulmonum non amplius tam magna et jamjam fere devicta, insignem aquarum copiam in cavo thoracis collectam, ut solam mortis praecipitanter inductae causam, reperimus. Similis fere, sed felicioris eventus, casus celeberrimi quondam *Gallorum* archiatri observatio fuit, dicentis: equarius curator regius curatus fuerat a pleuritide; sequebatur respirationis tanta oppressio, ut nonnisi sedens potuerit animam ducere, et ut vix quatuor horas supervicturus videretur. In tanto periculo pectus adaperire non dubitavimus. Effluebant sex pintae aquae clarae et flavae, quae per aliquot dies fluere continuabat. Post mensem demum integre curatus erat aeger; ut regem ipsum in venationibus institutis ultra duos annos sequi potuerit. « Nec minor fuit viri juvenis felicitas: cui, ob hydrothoracem ex morbillis reliquum, celebris ejusdem gentis chirurgus paracentesin, eodem in pectoris sinistri loco, bis instituit; ac prima quidem vice, sex, — altera vero quinque pintas aquarum extraxit.

Sed nec in chronico thoracis hydrope felix rerum eventus, ut Acta *Galliae* academica ostendunt, defuit apud feminam: cui, ab ascite simul et pectoris hydrope detentae, cum pulsus, sub insigni orthopnoea, jam exiles et inaequales essent, paracentesis primum ad abdomen, deinde ad thoracem instituta, sanitatem tam firmam, ut post mensem solitis muneribus satisfecerit, restituit. Vulneri, cum scalpello primum thoraci inflicto, dein cannula per istud inter costas introducto, *Rostochiensis* quondam egregius chirurgus hydrothoracem perfecte sanavit.

Ne interim levioris rem momenti thoracis paracentesin esse credamus; plura curationis per illam non obtentae, ac mortis adeo, ut supra jam monuimus,

per illam acceleratae, exempla nos advertunt. Quare celebris quondam *Galliae* chirurgus pectoris paracentesin, ut rationi non minus, quam experientiae contrariam, quod certe nimium est, prorsus rejecit. Bene meritus de historia hepatica scriptor *Italicus*, sanationem juvenis, pectore hydropici, illius auxilio obtinuit quidem; simul vero fassus est, se, ut similem operationem de novo susciperet, induci non posse. Duas in hydrothorace paracenteses celebris *Angliae* medicus instituit; sed, excepto, quod vitam eae per sex hebdomadas protraxerint, evidenter aër pectori admissus aegris nocuit; ac in uno ex istis, cujus pulsus centum et triginta ictus in primo minuto habebant, hoc ipso, ad mortem usque, ad septuaginta reduxit. Nec meliorem eventum paracentesis thoracis, ab eximio quondam *Viennensium* chirurgo suscepta, agnovit.

Qua ratione, et quo demum loco, paracentesis in hydrothorace legitimo suscipienda sit, docet chirurgia. In cystico, *saccato*, nec tamen ullis ex signis praevie dignoscendo, ejusdem cavi hydrope, punctio parum utilitatis, — nisi vero saccus, quo loco pungitur, cum pleura cohaeserit; effusis, cannula extracta, in cavum pectoris aquis, multum noxae inferret. *Pericardii hydropici perforatio*, jam diu quidem proposita, — postea vero, quo tutius perageretur, attentius praescripta, a nemine tamen hucusque, quod quidem sciamus, absoluta fuit. Nec certe cognita hujus visceris nobilissimi in positione ac motibus suis inconstantia, aut morbosa forsitan ejusdem, praeter pericardii hydropem, constitutio, aut ipsa demum incertitudo diagnosis, ad tantos quemquam ausus invitabit. *Ossis sterni* ob hydropem mediastini anterioris *perterebratio*, jam antiquitus, ac nostris etiam temporibus, puris sub eo latentis educendi ratione feliciter celebrata, si modo signa haerentes sub illo aquas satis certa indicarent, reformidanda non foret.

§. DCCLXII. *Cura ascitae.* — *Paracentesis.* — *Cura ascitae saccati.*

Hydropis in genere curandi praeceptis (§. DCCLVII.), *ascitae* applicitis, si mentionem de *paracentesi abdo-*

minis faciendam excipias, nihil fere hîc addendum habemus. Magni quondam *Anglorum* medici consilio, ut in ascite grandiore, ac ubi ingens fluidorum copia in ventre stagnaret, aquas per vomitum ejiceremus, ob suspectam et vasorum et viscerum hoc sub statu conditionem, obsequi, etsi nos aliqua melioris ab *emeticis* effectus exempla non lateant, numquam, quod supra jam monuimus, sumus ausi; et si quae ex diureticis potentioribus, nobis invitis, vomitum movissent: hunc nulli ascitico proficuum fuisse, observare potuimus. Nullibi vero in hydrope, excepto hydrocephalo, tam frequens, quam in *ascite*, dolor et spasmodica viscerum ab aquis obsessorum adfectio, — atque si talia in malo asthenico, sine febre aut partium incendio, occurrant; nullibi forsitan *opii*, vel solius, vel cum aliis combinati, cum fructu propinandi, melior, nec antiquis ignota medicis, occasio est. Post inutilem jam abdominis paracentesin, asciten, magnis doloribus duabus in mulieribus stipatum, opium perfecte sanavit; multisque aliis, sensibilioris conditionis asciticis, laudani liquidi dosis hinc inde concessa, vel diureticis, excitantibus, admista, profuit. Quocunque vero hîc medicamine utamur, ut antiqui scriptoris *Romani* verbis utamur, « commodum est lino quotidie ventrem metiri, et, qua comprehendit alvum, notam imponere, posteroque die videre, plenius corpus sit, an extenuetur; id enim quod extenuatur, medicinam sentit. Neque alienum est, metiri et potionem ejus et urinam; nam si plus humoris excernitur, quam assumitur, ita demum secundae vatetudinis spes est. »

Hydropicis aliquando venter, quousque potuit, ab aquis extensus, vel sponte ad umbilicum diruptus, et illarum parte maxima exinanitus fuit. Hydrops ita dispulsus, perraro, — aliquibus tamen aegris, non rediit. Ad hujus imitationem processus, ars primum, ut videtur, umbilicum, — tandem vero aliam, quam major experientia opportuniorem esse docuit, abdominis regionem, eundem in finem, perfodit. Cum vero tam raro aegris conferebat punctio: semper ea, donec aliter jussisset instans horum suffocatio, dilata fuit. Non mirabimur inde, si utriusque, tum sponta-

neae, tum artificialis operationis aequalis fere sors fuit atque conditio; vel si inter sexcentas circiter paracenteses abdominis, nobis suadentibus tandem admissas, eae modo quinque vel sex aegris opem tulerint. Cum vero « emissum humorem non sanare, sed medicinae locum facere, quam intus inclusus impedit; » veteribus sit dictum; etiamsi plerumque id verum esse credamus; feminae tamen *Ticinensis*, triginta circiter annos numerantis, exemplum contrarium habuimus. Cum etenim hanc, tabe jam ac febre confectam, difficillime respirantem et summe anxiam, tantos simul abdominis, insignem in modum ab aquis extensi, dolores accusare, ut, nisi optata sibi ventris punctio concedi vellet, hunc sibi ipsi cum cultro se adperturam esse, audiverimus; ne saltem desideratum tam anxie vitae brevioris solatium deesset; paracentesin institui concessimus: qua feliciter instituta, femina haec, ad caetera rebellis, absque omni alia, qualicunque demum medicina, sub insigni urinarum evacuatione, ab hydrope in integrum, et ad pristinam corporis elegantiam, restituta fuit.

Non interim ex raro contingentibus indicatio haurienda est; atque si urinas ab instituta paracentesi copiosius in asciticis secretas sat saepe conspexerimus; vidimus etiam quamplurimos, in quibus ab illa, nihil in urinis mutatum fuit. Veteribus quibusdam, dum hydropem vix non omnem a *jecinore* adfecto derivassent: vel ob id solum paracentesis displicuit. Ac revera, dum vel hujus, vel alterius visceris conspicua obstructio, scirrhus, aut ulcera subsunt: ventris punctio mortem, quam avertere contendit, plerumque promovere observatur. Est interim, ut diximus, ubi ventris tensio et spiritus angustia in ascite tam intolerabiles aegrum premant: ut spe nulla ad sanationem reliqua, paucorum modo dierum ab illis non caro nimis pretio paracentesis ope ematur immunitas. Quotiescunque vero ad ipsam hydropis sanationem punctione simul uti intendimus; mature satis illam institui oportet; et ubi ventrem, aquis necdum adeo extensum, acui tricuspidi magis resistere, aut viscera abdominis, ob intermediarum aquarum defectum, facilius ab illa laedi posse certum est;

cum lanceola abdomen incidi potius, quam cum acu perforari, conveniet. Semper enim vetustum quidem, sed rude nimis ac imperfectum satis chirurgiae instrumentum esse, nobis visa est *acus triquetra*: qua semel, necessario cum impetu, cavo alicui impacta, si forsitan internae hujus superficiei viscus morbose adhaeserit, vel aliquid, ne partes internae per aquas ab ista recedere possint, impediat; nihil est, quod illas ipsas intrusae acus ab apice satis defendat. Accedit et istud: quod aquae hydropicorum densiores, glutinosae, aut filis, pseudomembranis remistae, angustam per cannulam saepius, nisi istis, atque ipso omento, per specillum introductum, cum facili hujus laesione, repulsis, quacunque demum sub corporis positione, transire recusent; cum, e contrario, vulnus abdominis paulo amplius, quin incisionis hujus majus sit periculum, aut quin aëris copiosioris accessionem illud promoveat, aquarum, qualiscunque earum conditio sit, egressum concedet. Quamvis autem ad laesionem vasorum epigastricorum, inprimis ramorum venosorum, sub extensa ventris cute non parum varicosorum, et ad haemorrhagiam ex istis evitandam, locum cristae ossis ilei anteriori et umbilico intermedium, atque latus abdominis, in quo nullus tumor visceris id impediret, aut sinistrum, aut dexterum perfodiendum prudenter adsignaverint; vidimus tamen, expertissimi aliâs chirurgi sub manu in principis *Poloni* filia ascitica, acum tricuspidem, non adeo ad vasa epigastrica, quam, cum viscera partim peritonaeo adhaesissent, ad interna, aberrasse, et sub insigni cruoris in abdomen effusione et insecuto mox coagulo, virginem hanc, sub lipothymiis, et extremis sub angustiis, doloribus, pauco temporis intervallo animam efflasse. Est interim, ubi absque praevia vasorum laesione a ferro inducta, nunc aqua sanguine tincta, nunc sanguis sincerus fluidusque per cannulam tricuspidis, signo plerumque, non tamen, ut vidimus, semper tam prompte lethali, prorumpat. Aliquando autem sanguis in abdomine collectus, ex varice, aneurysmate, jam ante paracentesin diruptis, venit; atque tunc etiam mortis, hanc insequentis, culpam chirurgus non habet. Sic post typhum, abdo-

men viri tam celeriter intumuit, ut jam die decima paracentesin medicus instituerit. Aquarum interim loco, sanguis sincerus, cum aegri morte, eductus fuit. Sectio vero cadaveris docuit: cruorem ex *vasis splenicis diruptis* venisse; quae vasa forsitan ex lapsu, ante duos annos perpesso, cum dolor nunquam cessasset, labem conceperant. Nos ipsi puellulam triennem quondam secuimus, ex vitrici violentia subitanea morte abreptam, in cujus abdomine copiosus sanguis, ex *hepate rupto* effusus, nobis se obtulit.

Qui dolium omni, quod continet, vino exhaurire contendunt: illi, non ad mediam, sed infimam sui ad partem illud perforandum esse norunt. Non absimili ratione, qui ventrem medium pertundit, aquas ille in pelvi, quae constringi non potest, stagnantes, plerumque turbidas, crassiores atque sedimentosas, intactas in ista relinquit. Qui parum aut nihil ex non magna liquidi hîc locorum restitantis copia in ascite timendum esse inferunt: his, a fine, quo ventrem aquae depromendae gratia, perfodimus, ex parte aberrari tamen, — et puriformem, quae in illis subsidet, materiam, ad intestinorum inter se et cum partibus vicinis concretiones, semper homini molestas, ansam dare posse, replicabimus. Hinc diu, aquas, in sexu sequiore aliam per viam, et quidem per *vaginam* educi, publice proposuimus. Antequam vero hoc ad nos jam pervenisset, experimentum ab *Angliae* medicis conspicuis, tardius vero a quibusdam *Germanis*, institutum; et vagina muliebris, dum partialis *prolapsus* eandem inter labia pudendi a fluido contento, per compressionem disparente, post illam redeunte, turgentem, depressisset, tum lanceolae ope, quam sectionem sanguinis sat multum secutum est, tum vero cum acu tricuspide, absque cruoris, nisi pauci, jactura, ad centrum sui, eo cum successu perfossa fuit: ut omnis aqua ex abdomine quantocyus effluxerit. Rete autem venosum, quod vaginae latera exornat, justam, ne huic loco vulnus infligatur, cautionem chirurgo imponit.

Quacunque vero ratione instituatur paracentesis, aqua vix educta, alia plerumque, potum et liquida, ore assumpta, longe superans, iterum iterumque, et

quidem quo saepius detracta fuit, eo citius, in cavum abdominis repullulat; unde factum est, ut eadem operatio crebrius iisdem in aegris institui debuerit. Sic vidua, referente celebri de praeceptis monitisque medicis scriptore, a quinquagesimo primo aetatis anno ascitica facta, per quinque abhinc annorum spatium sexagesies sexies parecentesin passa est, et mille nongenta viginti librae aquae ex abdomine profluxerunt, prolongata sic per plures annos vita et simul imminuto vitae taedio: ut eductis aquis, alacris non tantum amicorum consortiis, sed exercitationibus, imo et choreis se oblectare potuerit. Fatemur, nos hydropem hunc, saccatum potius, vel etiam ovarii aut et peritonaei hydropem fuisse, nobis videri; nimis interim repetendae multoties in asciticis punctionis necessitas jam nota est, quam ut vel nostras, vel alienas, quae hanc rem ultro demonstrent, observationes hîc adcumulari oporteat. Ut vero tam promptam aquarum renovationem praevenirent; fuerunt, qui, absoluta paracentesi, adstringentia abdomini decocta injecerint. Sed praeter quod, aquis extractis, intestina earum mox in locum subintrent, et factae injectionis distributionem impediant; falsae prorsus theoriae innixum hocce consilium, sinistros potius, quam beneficos effectus produxit. Nec multum nos, sub humorum in cavo abdominis stagnantium densitate, ab injecta tepida exspectandum esse censemus.

Etsi vero tam facilis, ab aquarum emissione, earundem recursus sit; nisi ipsa paracentesis curationem aliter secundet; aegrorum saltem per illam levamen, ac ulterioris auxilii ferendi occasionem nanciscimur.

Num aquae simul omnes, num vero partitis vicibus educendae sint: disputatum fuit. Utramque nos viam inivimus; plerumque tamen, nisi summa jam debilitas vetaret, aquas simul ac semel omnes deprompsimus. Plures certe, quibus major aquarum copia uno ductu extracta fuit, in grave animi deliquium incidisse conspecti sunt; nec tantam humorum jacturam subitaneam aegri, nisi venter, qua ratione hi effluunt, sensim sensimque aequali ratione constringatur, absque vitae discrimine perferunt. Hac autem conditione per fasciam opportunam adimpleta, nihil ultro, nisi

vires jam prorsus exhaustae sint, timendum est. Vino interim ac jusculo carnium hae in talibus sustentandae sunt. Virum asciticum tractavimus: qui per sex hebdomadas cannulam, per quam aquae jam plurimae effluxerant, in vulnere relinquens, per omne hoc tempus copiosos humores hac via excernere continuavit. Non quidem ille a morbo superstes fuit; sed neque aëris admissio, — si quis ventrem, nunquam vacuum, adire potuerit, huic nocuisse conspecta est.

Si opus tam arduum sit, asciten *abdominalem* persanare; quid in hydrope *saccato*, et in *peritonaei* illo supersit auxilii, et quam parum in his ab arte sperandum sit, facile intelligitur. Nulla scilicet resorptio, ob defectum vasorum huic operi praefixorum, hîc lorum habet; nec ulla in partes vitali potentia vix non destitutas, remediorum est actio. Per tussim, sternutationem aliisque modis, tumores cystici pulmonum rumpuntur aliquando, et humore, quem continent, per tracheam liberantur; excepto vero hydrope ventriculi, intestinorum rariore (§. DCCXLIII.), si cystis, vel saccus in abdomen rumpatur, maxima liquidi in illis hucusque placide stagnantis, saepe jam corrupti, hoc in cavum longe sensibilius depletur, ac turbas majores hîc excitat. Ut hoc infortunium praevenirent, vel etiam per diagnosis errorem decepti, hos tumores saccatos paracentesi aliquando subjecerunt chirurgi. Quod si tunc illi vicino cum peritonaeo satis, ne, retracta cannula, in abdominis cavum humores demitterent, concreti fuissent: levamen quidem aegris momentaneum exinde concessum fuit; mox vero recrudescente longe citius aquarum copia, saepius perfossus tumor, alienam saepe indolem assumpsit: et cum serosi pridem et insontes fere humores in illo secreti, praeter gravitatem, et partium vicinarum compressionem, vix aliud incommodum aegris creassent; acrioris nunc materiae scaturiginem, stimulatus tumor adaperit; ac, citiorem in aegri perniciem, vel ipse gangraenosus emoritur; aut vicinas partes maligne aggressus, ac febre lenta, depascente comitatus, omne nunc systema funestum in consensum rapit. Frequenter etiam tumores cystici, inprimis vero ille, quem peritonaei hydrops inducit, sac-

cus, non uno contenti cavo, in plura loculamenta divisi sunt ita, ut modo uno ex his inciso, reliquorum etiam taediosa, ac saepe aegris ob longam suppurationem funesta, curatio supersit.

Sunt igitur multi, qui his rationibus permoti, hydropem *cysticum*, *saccatum*, nec remediis, nec ferro subjiciendum esse putent; nec minus certe hydrops, quem *hydatides* constituunt, hac de opinione participat. Etsi vero in genere hoc verum sit de hydrope topico vix unquam tangendo judicium; de *peritonaei* tamen illo, nisi jam peramplo, vel saccis nodosis, scirrhosis, aut quasi callosis incluso, cum incisionibus, saepe pluribus, vel per setacea, ac tandem per compressionem aequalem sanato, exempla quaedam exstant; ac interdum instans aegrorum suffocatio, ut ad paracentesin vel in isto, vel profundiore etiam in abdominis hydrope saccato, modo satis de tumoris cum peritonaeo cohaesione simus securi, non celato aut aegris ipsis, aut eorum adfinibus periculo, veniamus, nos cogit. Si, monente celebri *Parisiensium* medico, post abdominis paracentesin absolutam, tumor circa umbilici regionem plus minusque mollis superesset: eadem operatio in ipso elevationis puncto, ne aut ipso in *omento* aquae remaneant, aut, hac parte ab aquis abdomine eductis non amplius suffulta, hujus membranae diruptae fluidum contentum in ventris cavum emittant, repetenda foret. Hoc interim consilium solo iterum in casu, quo epiploon cum peritonaeo concretum esse dubium non superest, profuturum esse credimus.

Evacuatis vel ab ipsa natura, vel cum remediis, vel demum ope paracentesis, abdominis aquis; partium ab istis diu nimis extensarum robur, ne subitanea forsitan depletio, et ne humorum in vasa relaxata concursus praeceps et stagnatio aegris noceant, per fascias, frictiones aromaticas, spirituosas, per victum facile nutrientem, et per interna medicamina, diureticis sat diu remista, restituendum est. Non raro ab aquis eductis, anxietas et, sicut a partu celeriter absoluto, flatus, borborygmi, tormina et spasmi oriuntur: quae opposita his remedia volatilia, ex aqua menthae piperitae, cinnamomi, tinctura castorei, na-

phtha vitrioli, praesertim vero cum opio juncta, sibi exposcunt.

§. DCCLXIII. *Cura hydrometrae. — Paracentesis.*

Hydrometrae, sicut causae inter se differunt (§. DCCXLIX.), ita ratio medendi diversa est. Communior nunc sexui sequiori, liberius in multis, quam priscis temporibus viventi, sub utero cruento incuria, et vestimentorum, quae muliebria a frigore satis defendant, inopia, — nisi his positio visceris proliferi declivis, ac periodica ejusdem relaxatio, patefactio, saepius mederentur, frequentius certe, sicut menstrui cruoris, ita humoris serosi ex uteri superficie irritata morbose stillantis, evidentem magis retentionem producerent. Multa vero hoc menstrui, lochiorum, copiosius quidquam redeuntium, aut molae, abortus sub titulo, quae seri quoque in uteris collectionem sat notabilem comprehendunt, medicorum cognitionem vix unquam attingunt. Quoties interim vel cruoris aut lymphae a coagulo, vel a placentae portione in utero haerente, vel a spasmis hujus ostium constantius occluditur, uterique moles, absque novae impraegnationis suspicione, augetur: tunc utique medicinam ferri desiderant; sed obstaculo abacto, quid demum uterus excreverit, raro satis elucet. Quidquid interim morbosi retentum sit in utero: modo causa retentionis sit cognita, aequalis hunc reserandi ubique erit indicatio. Hinc fundator medicinae, hocce sub statu, « multa calida (mulierem) lavari, et si dolor (uterum) habuerit, tepefactoria adhiberi, mollibus etiam ad somnum uti, » consuluit; nec recentior aetas, quo grumos sanguinis, lymphaeque coagula solveret, vel oris uterini spasmodicas contractiones sedaret, thermis, semicupiis tepidis, injectionibus ad vaginam, vaporibus, suffimigiis blandis ad ostium uterinum directis, meliora novit. Quod si hisce morbum subsidiis reluctari observassent; quo uteri simul actionem, nixusque salutares in opposita obstacula excitarent, veteres vomitorium propinari, aut pharmacum infra purgans hauriri, vaginae vero pessaria stimulantia diutius adponi, crethmi cortice, paeoniae granis, fructibus sambuci, allio tam crudo, quam

cocto uti, obsoniis marinis, prae carnibus, vesci, tandem vero et virum admitti, suaserunt. *Pessariorum* quidem usus, nostra aetate, ad solas vaginae uterique prolapsus mechanice cohibendos restringitur; medicinalis vero naturae pessaria, ratiocinii forsitan et falsi decoris jussu magis, quam solidae auctoritate experientiae, omnem extra usum esse posita dolemus: atque dum acriora veterum, ex cantharide, approbare nequimus; mitioris saltem stimuli, ex assa foetida, myrrha, castoreo, ipsoque opio, pessaria, haud raro tam hoc in morbo, quam in variis uteri adfectionibus, profutura crederemus, et ut *materiae medicae* objectum, ulteriore observatorum examine non indignum, commendanda esse censemus. *Emetica* quidem, sub morbo jam provecto, et extenso jam nimis utero, ne hoc viscus, nimis infirmum, tantis sub nixibus, quod sub partu laborioso aliquando contigit, rumpatur, minime consulimus; eorum interim, sub morbi principio, nisi forsitan organicum ad os uteri vitium latere timendum sit, medio in balneo usum excludere nollemus. Orificio uteri, etiamsi non gravidi, ac cervici vel catheterem, vel cereolum, vel ipsius adeo digiti apicem, vel spongiam praeparatam, inferri, atque sic has vias, nisi mox a partu, reserari, — vel adeo speculum uteri, non ita pridem a conspicuo *Galliae* medico propositum, his cum successu adhiberi posse, haud credimus. Remoto interim quacunque ratione obstaculo, et ore uteri satis aperto, nisi fluxus aquarum per istud sequatur; *hydatides* forsitan has continent: quarum promptam incisionem eodem a medico commendari quidem videmus; sed, nisi unica has aquas *cystis* involvat, ob numerum illarum plerumque majorem, ac positionem in utero altiorem, omnes facile attingi posse, ut speremus, vix inducimur.

Si tumor glandulosus, scirrhosus, excrescentia fungosa, polypus, steatoma, pseudomembrana, callus, aut uteri, vaginae concretio, atresia, cervicem, orificium illius, aut vaginam occluserint; prout haec *vitia organica* per manum chirurgicam auferri queunt, aut tandem recusant; spes curationis, aut major, aut nulla erit. Ultimum artis chirurgicae subsidium in *uteri paracentesi* hîc ponitur. Quam facile vero haec

a fine suo aberret: punctionis ad hoc viscus institutae, quam supra levi modo calamo tegimus, ad hunc a nobis locum reservatam breviter hîc injicimus. Vetula scilicet jam plurimum emaciata, *Ticinense* ad nosocomium, novemdecim nunc ante annos, accessit. Pro *ascite* hic tumor a medico, caeterum egregio, declaratus, atque paracentesis ad illum, chirurgis proposita fuit. Cum vero his, minus evidens in tumore videretur fluctuatio: punctionem illi suo quidem judicio approbare non ausi sunt. Suscipi hanc nihilominus jussit medicus; ac illius ope, librae purulentae materiae circiter quatuor eductae fuerunt. Morte interim mulieris duos ab operatione post dies insecuta, sectio cadaveris, uterum ipsum, summopere extensum, a tricuspide perforatum fuisse, ac eundem pure, atque polyposis quasi excrescentiis refertum esse, docuit. Uteri tamen laesiones non semper lethales esse, sectionis longe majoris, quam *Caesaream* appellant, felicia exempla commonstrant, et prompta satis partium ab acu triquetra perfossarum sanatio docet. Verum quidem et hîc est, causam morbi per paracentesin non tolli; sed urget aliquando necessitas: sub qua, vitae, quae conservari non potuit, quidquam superaddidisse, ac mulieris, cito suffocaturae, aerumnis non parum detraxisse, jam satis est. In textricis *Augustanae*, quem summus quondam anatomicus retulit, casu uteri hydropici, centum et octoginta libras aquarum hoc viscus amplexum est; nullibi interim circum intestina praesente aqua, aut laxo in manibus aut pedibus tumore, aut etiam viscerum, aut alterius cujusdem organi vitio, praeterquam quod magnus ille uterus, cujus os miris modis occuluerat, tota anteriore sua sede peritonaeo connatus erat. Atqui, si hac sede, extracto prius e vesica omni lotio, uterus cum tricuspide fuisset perfossus; probabile est, aquis utero sensim per cannulam eductis, virginem, — non quidem sanari, sed ab ingenti pondere aquarum, unde suffocata periit, longo saltem pro tempore servari potuisse. Altera per rectum intestinum, qua ratione per istud vesicae paracentesin cum tricuspide quidquam incurva satisque longa instituimus, ad punctionem uteri hydropici via

foret; et quae ante operationem non adfuit, ea post istam nasci posset, sicut vesicae, ita et hujus visceris perfossi cum parte vicina cohaesio. Cum interim, ut infra de *vesicae urinalis* punctione dicemus, uterus majorem ad gradum ab aquis impletus, ex pelvi, quae illum amplius non capit, superiora versus ascendat; ne illum chirurgus cum cuspide hanc per viam facile attingat, timendum est.

Hydrometra gravidarum, sicut nulla est ejusdem ab anteriori cognitio, et sicut praegnationis sub finem damnum mulieri vix infert, ita curationis medicae objectum non sistit.

Quae curam hydrometrae, vel sponte, vel per artem discussae, concernunt, ea, sub generali hydropis pertractandi ratione jam exposita, hîc non repetimus.

§. DCCLXIV. *Cura hydropis tubae et ovariorum. — Difficultates. — Limitatio. — Ovariorum exstirpatio.*

Hydropis tubae, *ovariorum*, et *ligamentorum uteri* (§§. DCCXLV.—DCCXLVII.) pertractandi modum, tam ob affinitatem materiae, quam ob artis ipsius paupertatem, conjunctim hîc exponimus. Quam infida morborum istorum, in primis suis incunabulis diagnosis sit, jam diximus; et quam tarde, vel ob levitatem animi, vel ob falsam verecundiam feminarum, ad cognitionem medicorum illi perveniant, nimis notum est. Hinc rara morbi, jam satis evidentis ac indubii, per interna, vel externa remedia, quae tam proxime has in partes, natura sua tam spongiosas, haud agunt, discutiendi occasio offert; atque unicum modo hydropis ovarii, per fotus resolventes, aperientes, et per cataplasma ex farinis emollientibus, cum gummi galbani, vitello ovorum soluti, sat conspicua quantitate, ac unguento althaeae, compositum, feliciter resoluti exemplum, ex viri *Edimburgensis* praeclari testimonio, nobis notum est. Utplurimum scilicet hi tumores, tam saepe, ut monuimus, ex inflammatione in partibus obscoenis occulta venientes, vel in chronicum hydropem, cuivis remedio rebellem, vel in suspectae indolis suppurationem lentissimam tendunt; atque hac tandem absoluta, vel ad

interiora abdominis, sub vomitu, risu, tussi, vel nixu quovis fortiore, rumpuntur; vel, casu quidquam tardius utplurimum lethali, exteriora versus diriguntur, et vel sponte, vel per artem aperti, taediosa plerumque in ulcera fistulasque profunde repentes, tandemque tabi, vel hydropi universali sociatas, vertuntur.

Cum igitur majus jam volumen tumor adquisiverit; de materia in tuba, vel in ovario contenta, eaque aut aquosa, aut alia, mature satis educenda, eo magis cogitatum fuit: quod vel sponte rupti atque sanati exempla hîc inde occurrant. *Paracentesis* igitur, vel *sectio* turgentis *tubae* aut *ovarii*, non modo propositae, sed a viris claris etiam susceptae fuerunt; atque hujus ultimae, duabus in feminis feliciter absolutae in Actis r. scientiarum academiae *Parisinae* exempla exstant. Virginem, cui, ut celebris *Galliae* anatomicus non ita pridem retulit, menstrua ex terrore jam pluribus ab annis suppressa erant, abdominis non minus, quam sinistri ovarii hydrops corripuit. Ascites, binis punctionibus, ovarii autem hydrops unica paracentesi, relicta in vulnere cannula, perfecte sanati fuerunt. Suscepta ovarii punctio adeo quondam mulieri non obfuit, ut plures adhuc post illam proles conceperit, ac utero feliciter excluserit. *Parisiensis* matrona, mox ab aquis ad pintas octodecim plerumque ovario extractis, jam altera die rus frequentare solebat. Paracentesis ovarii hydropici praegrandis, quam nos quondam, et diagnosis errore, instituimus, non quidem sanavit, sed nequidem pejorem in statum conjecit, mulierem. Nos iterum ipsi casum memorabilem tumoris, jam quatuordecim per annos probabili ratione ad ligamentum uteri latum haerentis, ac non modo cum profunda fluctuatione, cum febre lenta et tabe maxima conjuncti, sed etiam cum vagina (ut purulenti, tenacis humoris effluxus, per compressionem tumoris copiose auctus, docebat) communicantis, et per profundam sectionem felicissime sanati, Actis *Moguntinis*, viginti septem abhinc annis, inseruimus.

Sed, heu, quantum sors tentaminum similium contraria dejicit animum! et quantum vel sola jam dejicit

ratio! Ad minora forsitan infortunia, repetendae frequentius ad ovarium paracentesis necessitas pertinet: qua alii, quinque vel octo, celebris vero apud *Anglos* chirurgus, quatuor annorum septemve mensium spatio, ejusdem mulieris ad ovarium, quadraginta cum una paracenteses instituit, et aquae per singulas operationes eductae 2786 pintas obtinuit; nec similium fere exemplorum hîc numerum augebimus. Majoris vero periculi argumenta desumuntur ex sacci hydropici crassitie, ac scirrhosa, ulcerosa quandoque indole, — ex ejusdem cum utero partibusque vicinis, quidquod cum hepate, at cum omento, ut vidimus, facile simul laedendis, non insolita cohaesione, — ex casu haemorrhagiae a laesione arteriae epigastricae ac ramorum ejus, rariore tamen, frequentius vero ex venarum, quae tumorem superscandunt, varicibus et facili earundem laesione; ob effusionem etiam sanguinis in cavum abdominis, hinc inde lethali, — ex materiae contentae, saepe minus fluidae, tricuspidem hinc et cannulam crassiorem requirentis; aut caseosae, steatomatosae, hydatideae natura, — ex numero cellularum saepe multarum, inter se non communicantium, nec una sectione aperiendarum, — ex magna, num ovarium morbosum, quo loco perforandum est, cum peritonaeo cohaereat, incertitudine, ex largioris interdum sectionis necessitate, et non evitandis semper fistulis, — ex febre, et symptomatibus, puerperarum peritonitidis illis haud dissimilibus, nec non gangraena, has post operationes, ex aëris accessione, ut putatur, hinc inde observatis, — ac demum ex majore plerumque, quam ut concrescere ac obliterari possit, sacci amplitudine et cohaesione distrahente cum partibus vicinis.

Quod si tamen institutas aliquando cum felici eventu ovariorum paracenteses magnus quondam *de sedibus et causis morborum* scriptor ita explicare conetur: ut probabile sibi sit, hos, saccos curatos per sectionem, aut ad *peritonaealem*, aut ad *saccatum* potius hydropem, quam ovarii, pertinuisse; pauca modo nobis de horum hydropum sanabili natura dici posse, quae non aeque ovariorum illi applicari queant, videntur. Fateamur interim, partem ovariorum tuba-

rumque hydropicarum vel maximam, ob dictas rationes, et ubi nimis adoleverint, ubi macies, aut febris, aut ardor internus hoc malum comitantur, omne medicorum auxilium respuere; sed minoris molis ejusmodi tumores, si ob illos mulier, futurae sortis conscia, ancipiti se potius, quam nulli auxilio submittere prompta sit, chirurgicae artis, tot felices per ausus clarae, subsidia non semper excludere. In rebus nempe medicis, quidquid ratiocinia aut minentur, aut promittent, loquente in contrarium experientia, haec ipsa, prae illis auscultanda est. Atqui tum dictae curationes, tum aliae, quas omnes hîc adduci non interest, felici sub omine susceptae, — tum ipsa adeo *ovariorum*, aquis suis prius spoliatorum, tentata jam aliquoties, *exstirpatio*, spem nostram, similia et aliis in aegris, de quibus hucusque desperavimus, per expertas manus aliquando posse tentari, non parum erigunt. Sic magnus quondam *Angliae* chirurgus, ambo ovaria, ut incognitos ad annulos abdominales tumores, eo cum effectu, ut et menstrua cessarent, et ubera conciderent, amputata fuisse refert; sic, exemplo satis noto, castrator scrofarum excandescens, filiae propriae, minus castae, ovaria, simulque Veneris cupidinem extraxit; sic vulneris abdominalis occasione, ovarium sine damno exscissum legimus: et sic, ne cum *sanis* modo ovariis, ut in castratis bestiarum feminis, haec successisse dicas, Philosophicae Transactiones, apertis primum diversis in ovario hydropico saccis, iisque humore contento depletis hoc ipsum viscus sub optimis auguriis eductum fuisse, testantur: sic demum, cum vel summa jam esset mulieris debilitas, magni tamen in *Gallia* nosocomii primus chirurgus, aperta prius tuba uterina, ovarium scirrhosum exsecuit: quae singula, non ut aegras, hoc sub morbo *plerumque* insanabiles, audaci ferro crudeliorem in sortem committendas suadeamus; sed ne *omnes*, quas ars *machaonia*, exemplis, etsi paucis, aliquibus tamen, innixa felicioribus, quidquam animosior servasset, ineluctabili quasi fato relinquendas esse decidamus, hîc adduximus.

De *punctione* ovarii certe, ut singula hîc in unum contrahamus, dicendum est: quod ab ea, sacci qui-

dem illius, qui pungitur, depletio, nisi liquidi contenti impediat tenacitas, impetretur: quod vero separata cellularum, quae saepe plures, diversae indolis liquoribus repletae hîc adsunt, conditio, ne perfecta sit depletio, persaepe impediat; et quod, eductis ex una alterave modo cellula aquis, caeterae, quae integrae supersunt, ablata sororum compressione, eo citius augmentum adquirant. Sit vero unicus modo ovarii saccus! hic, nisi forsitan hydrops per inflammationem productus sit, in suo principio, cum partibus vicinis raro satis cohaerebit; atque hinc punctioni, ob timendam aquarum, retracta cannula, in cavum abdominis effusionem, obstare posse videbitur. Est tamen, qui hoc periculum minoris fecerit, egregius quondam *Angliae* chirurgus; et vesicae urinariae, non semper cum intestino recto morbose cohaerentis, per istud, absque tali urinae in pelvim defluxione, feliciter saepe peracta punctio (si modo aliqua in depleto ovario sese elastice contrahendi supersit potentia, — aut si, relicta aliquamdiu in illo cannula, ab inducta sic inflammatione, hoc ipsum ab operatione, cum peritonaeo concreverit) factae paracentesis eventum non semper illico infelicem esse praepediet. Tam in primo interim, quam secundo in casu, vel si magna jam fuerit ovarii extensio, vel si hoc vicinis cum partibus jam vincula contraxerit: saccus ille ab aquis liberatus, nunquam satis, ut ejus superficies internae se tangant ac mutuo concrescant, collabitur, aut collabi potest. Citius saltem, ac diu antequam talia contingant, factum a tricuspide vulnus coalescit. Hinc nova mox, et pristina celerior, repletio, frequente vero nimis paracentesi, virium jactura promptior, nec parva ex aëris accessione pericula, timenda sunt. *Punctio* igitur in provecto, et suffocationem aegrae minitante ovarii hydrope, non aliud, quam paucorum dierum, solatium concedere, morbi vero ipsius incrementum promovere dicenda est. Per *vaginam* paracentesin ovarii instituendam esse legimus; sed nullo haec opinio curationi exemplo suffulta est. Tam insignis etiam extensionis ovarium fuit, octogenaria, quam supra citavimus, in virgine: ut in pelvis cavo locum non inveniens, longe ab isto, ad

illud abdominis ascendere coactum fuerit; quo in casu, punctione per vaginam instituta, id nequidem attigisset tricuspis. Caeterum cum *a latere* vaginae istituenda foret lateralis ovarii punctio, ex retis vasorum hac in vaginae regione haerentis laesione, ut supra jam innuimus, sanguinis haud exiguum profluvium ex ea timendum foret; nec etiam, quocunque demum loco ovarium pungatur, ne aquae redeant, et ne aliae, quas vix tetigimus, difficultates subintrent, evitabimus.

Ad *ovarii* hydropici *incisionem* quod spectat, fatetur ille ipse, qui hanc primus instituisse videtur, celebris *Galliae* quondam chirurgus: quod unico, in quo tamen aquae eductae jam insigniter foetuerant, feliciore exemplo excepto, *fistulae* ab ea semper relictae fuerint; et quod sectio, in casu *adhaerentis* cum partibus vicinis ovarii, quia haec adhaesio, istius contractionem impediret, locum habere non queat; ut igitur haec medendi ratio, recenti magis, ut qui necdum adhaesiones cum vicinis partibus agnoscant, quam vetusto jam et ampliori ovarii hydropi conveniat.

De *exstirpatione* ovarii, quo loco de scirrhosis harum partium adfectionibus agemus, ulterior dicendi occasio nobis suppeditabitur.

ORDO II. GENUS II.

RETENTIO URINAE

---

§. DCCLXV. *Suspensio urinae.* — *Diversitas a retentione.* — *Symptomata.*

De illis, quae *urinae secretionem suspendunt*, partim jam variis in locis, maxime de *nephritide* (§§. CCLVIII. CCLXI.), *cystitide* (§. CCLXV.), *haematuria* (§. DCXXX.), et *hydrope* (§. DCCXLVIII.) agentes locuti sumus; partim vero de obstructionibus, scirrhis, calculis, arthriticis spasmodicisque adfectionibus, acturi, plura referemus.

Nunc autem lotii secretio, vel ipsius organi secernentis vitio, vel universi systematis influxu symptomatice, cum gravi salutis abhinc laesione, *imminuitur* modo; nunc vero, cum summo vitae discrimine, in totum *aboletur*.

Ut ex organi vitio hoc mali genus oriatur, oportet utrumque renem impervium fieri; vel unum saltem ita, ut alterum quoque in consensum trahat, ac secretionis officium, vel ex parte, vel omne recuset, affici; atque haec vel ab obturatis, compressis ab adipe copioso, ab hydrope vel aliis tumoribus vicinis, a congestione cruoris locali, a sabulo, calculis, a condensato sanguine, muco, pure, polypo, a steatomate, scirrho, hydatidibus, — vel ab inflammatis, — vel ex spasmodice contractis renum tubulis

uriniferis, — vel ex arteriae renalis in osseam naturam conversione (§. DCCXLVIII.), vel ex impedito urinae per ureteres defluvio, contingunt. Ut ex universi systematis adfectione renes suo plus minus deflectant ab officio, secretionum aliarum, utpote sudoris, salivae, succi gastrici, seri ad cava corporis diversa hydropica, augmentum conspicuum, inflammatoria, spasmodica constitutio, contribuunt.

Atqui effectus hujus indolis tam diversis ex causis in renes semper idem, specialis tractatus objectum offerre, aut *ischuriae renalis* concesso nimis diu sub titulo, eidem subjugari, aut unius ejusdemque indicationis morbum sistere non potest; atque hinc *suspensionem urinae*, ut morbum multivagae prosapiae, a *retentione* lotii prorsus diversum, obiter modo hîc tangimus; in alio vero opere cum exemplis conspicuis illustrabimus. Nisi vero per sua organa secretus jam fuerit humor e massa fluidorum ablegandus; ejus quidem *initia* et quasi elementa *retinere* possunt; sed illud ipsum, quod haec, *secreta*, constituissent, *cohiberi* nequit. Est interim, ubi, post completam secretionis renalis *suspensionem*, sub sectione cadaverum, nunc in cerebri ventriculis, nunc pectoris, aut aliis in cavis humor, adspectu, foetore, urinae vix non aequalis, repertus sit. Apud alios, analogum his fluidum ex partibus adeo externis, ut, post lumborum refrigerationem, digitorum ex apicibus, destillasse, — in aliis, per vomitum adeo ex ventriculo rejici, visum est. Etsi vero narium humanarum de liquidorum in cadaveribus stagnantium indole judicium, non parum aliquando a morbi praegressi idea dirigatur; nec ullus sit, qui *sudorem*, post morbos ex ejusdem suppressione tam crebro lethales, sub sectionibus pathologicis ex liquido detecto *olfecerit*; vel si quod volatile principium sibi nares feriisse perceperit, hoc ipsum *sudoris* suppressi subtilioribus particulis aut adscripserit, aut utriusque odoris differentiam adsignaverit, aut denique per susceptam analysin indicaverit; sicut tamen discussio urinae ex sanguine, caeteris secretionibus simplicior est, idque liquidum renales per tubulos *colatur* fere magis, quam artificiosus *secernitur*; — sicut magna satis facilitate ex imminuta tran-

spirationis insensibilis, aut sudoris (ab urina, nisi gradu saturationis, non admodum distincti) proportione, urinarum illam in sanis augeri; ex istarum vero decrescente copia, vaporis cutanei uberiores mox gurgites in auram elevari observamus; — sicut demum ipsa canalis cibarii superficies interna, dum aut cutis spiracula quidquam contracta sunt, aut parciorem renes urinam plorant. magis humescit; vel, sub alvi profluvio conspicuo, illorum organorum pro tempore fungitur officio: ita partes quoque aliae, etsi longe rarius, manus renibus *vicarias* quodammodo praestare, et urinalis liquidi portionem, vix tamen aut satis sinceram, aut sufficientem, transmittere sunt visae.

In *ischuria renali*, seu *spuria*, ut vocarunt, vesicam, *lotio inanem*, supra pubem non tumere, — urinam aut nullam prorsus, aut certe paucissimam, vel sponte, vel introducto cathetere posse excerni, educi, nullum adeo ad illam excernendam nisum adesse, — dolorem pungentem, pressorium in regione renali urgere, — ructus, nauseam continuam, saporis in ore urinalis perceptionem molestam, vomiturítiones, vomitum materiae, ejusdem aliquando, ac urina, conditionis, — tandem vero dyspnoeam, anxietatem, meteorismum, sopores, deliria, convulsiones lethales comparere, dixerunt. Quamvis vero plerumque haec, et ex nostra experientia, ita se habeant; est tamen, ubi sub media secretionis urinalis suspensione, vesica suo liquido, ante hanc sibi advecto, adeo non careat; ut, cum ipsis ureteribus, ad summum etiam gradum, distenta sit, atque sic ulteriorem lotii ad renes secretionem comprimendo impediat, vel ut ab ipsa *urinae* in vesica, ureteribus, *retentione*, secretionis urinalis *suspensio* descendat. Est etiam, ubi, hoc sub morbo, tumor supra pubem, licet vacua vesica, non desit; est adeo, ubi, calculis in vesica praesentibus, urinae, quae non adest, mittendae nixus atrox, ut exemplis quondam docebimus, continuet.

§. DCCLXVI. *Retentio urinae.*

Quoties autem lotium a renibus secretum, vel per

ureteres in vesicam descendere, vel hac e cystide placidius expelli, vel absque labore plenoque rivo per urethram excerni non potest; toties *urinae* vel *difficultas*, vel, majore sub gradu, *retentio*, suboritur.

§. DCCLXVII. *Divisio.*

Imperfecta valde morborum secundum *gradum* vehementiae divisio est. Hac interim veteres, sub *dysuriae*, *stranguriae*, ac *ischuriae* appellatione, usi sunt: quarum prima, illis, urinae cum difficultate, interdum cum dolore, ardore, flumine vel nimis tenui ac fere stramineo, vel etiam diviso, contorto, excretio, — altera, dolens urinae per guttas, et cum continuo ad mingendum stimulo, ex urethra destillatio, — ultima vero, ejusdem liquidi completa suppressio, retentio, fuit. Majoris utique momenti, istius, ex *sede* qua haerere urina cogitur; in *uretericam*, *vesicalem*, *urethralem*, distributio, nec tamen in artis exercitio, nisi *causae* simul, nunc longius his a viis remotae, nunc in illis ipsis defixae (§. DCCLXVIII.), ratio hanc dirigat, satis perfecta est.

Causarum igitur, quarum indoles admodum diversa est, consideratio, cum illa *sedis*, quam occupant, et cum *symptomatum*, quae singulis in locis excitant, descriptione simul juncta, meliorem hîc rerum dicendarum nobis ordinem suggeret.

§. DCCLXVIII. *Retentio ureterica. — Symptomata.*

Longum et obliquum iter *ureteres* ex pelvi renali ad vesicam absolvunt. Sub eo, vicinae partes, aut earum tumores, crebrius quidem, raro tamen utroque in latere, illis, *comprimendo*, coarctando, molestae sunt, ac descensum urinae per eosdem retardant, aut prorsus impediunt. Huc pertinent glandularum mesenterii infarctus, prostatae induratae, ad partem vesicae lateralem, posteriorem, elevatio (§. DXXXIV.), — scirrhi, steatomata, musculi psoas inflammatio, suppuratio, moles uteri, ovarii, — vesicae urinalis durities, contractio, fungositas. Haud raro ipsis in ureteribus (vel quod illorum parietes crassitie quamplurimum augeantur, aut vero inflammentur, atque tum hac a causa, tum ab alia, duriores, callosi, fere ossei, con-

tracti, corrugati, proprii cavi diametrum imminutam, aut penitus concretam, occlusam agnoscant (§. CCLXIII.); vel quod interior laxiorque tuborum istorum membrana plicam, aut quasi valvulam, urinarum destillationi adversam contrahat, aut crusta obtegatur quasi calcarea; vel quod angusta canalium istorum cava per grumum sanguinis, mucum tenacem, hydatides, materiam purulentam, puriformem, polyposam, arenosam, aut ipsos per calculos, corpus quodcunque peregrinum, obturentur, claudantur et consolidescant) validum descensui urinarum obstaculum subnascitur. Ureterum altero resiccato, altero a calculo obsesso, ita ut nihil urinae ad vesicam descenderet, duos aegros mortem obiisse, — utrumque ureterem a crassa pituita repletum, eandem aegro sortem imposuisse legimus.

Sedes coarctationis uretericae ad loca, quae hi canales inter ipsas vesicae membranas oblique percurrunt, praecipue sub vesicae inflammatione laterali (§. CCLXV.), potissima est. Saepe vero tum hîc, tum alibi, supra locum illorum contractum, non exigua eorundem canalium, in saccum, vel in tubum, intestini jejuni diametro aliquando aequalem, dilatatio occurrit, ipsaque pelvis renalis destructione, multoties superat. Sub vel eandem, aliquando cum substantiae renalis destructione, multoties superat. Sub hac nempe rerum positione, ipsum in ureteribus restagnans lotium, insecuturae ex renibus novae urinae obstaculo est; nec diruptio adeo, a tanta repletione, vel exesi ab ulcere, vel abdominis ad fornicem exterius adaperti ureteris exempla desunt.

Etsi vero haec singula ureterum imperviorum exempla, ex fidis anatomicorum observationibus deprompta sint; dolendum tamen est, paucas omnino morborum, qui haec, rariora omnino, *utriusque* ureteris vitia comitati, vel secuti sunt, historias, vel tales saltem, quae diagnosin hîc multum illustrent, descriptiones haberi. Duas nos, alio in opere, utriusque ureteris a calculis obstructi, et ischuriae abhinc insecutae observationes notatu dignas publicabimus. Renum interim inflammatione, profluvio cruento, purulento, hydatidibus, vel calculis praegressis, si dolor

ac tensio, ureterum circa decursum, cum nausea; vomitu, vel etiam cum funiculi spermatici, vel testium consensu, accedant (§. CCLXV.); si nec urethra. nec vesica ullam retentionis causam offerant; si nullus fere mingendi nisus adsit; maxime vero si, dictis sub phaenomenis, introductus in vesicam catheter, urina hanc vacuam esse reperiat: de *retentione uretericae* praesentia, quam tamen *unius* modo vitium ureteris, altero pro isto supplente, producere non solet, dubitari vix licebit.

§. DCCLXIX. *Retentio vesicalis. — Vesicae inflammatio, durities. — Condensatio senilis. — Vesicae feminarum prolapsus. — Vesicae durities. — Vesica saccata. — Symptomata. — Hernia vesicae. — Compressio vesicae. — Infarctus a sanguine. — Calculus. — Atonia, paralysis. — Aberratio catheteris. — Spasmus.*

Frequentiora vero longe *retentionis vesicalis* exempla sunt. Illam, quae *cystitidem*, vesicae abscessus, duritiem, callositates, scirrhos, carcinoma, pro causa agnoscit, jam distincte, suis cum symptomatibus, descripsimus (§§. CCLXIV. CCLXV. CCLXVII. CDLXXXVIII. DXXI. DCXXX.)

Summam autem vesicae in aetate *senili* conditio attentionem sibi exposcit. Haec etenim cystis membranaceo-musculosa, — vel ex praegressis jam diu inflammationibus, maxime venereis, vel et sine omni istarum suspicione, ab internae tunicae, spongiosae, laxae, cryptis et folliculis mucosis ditissimae, infarctu, obstructione, excrescentiis, ex diuturna, vel spasmodica, vel alia contractatione, ex incremento substantiae cum dilatatione totius visceris, — haud raro *crassitiem morbosam*, ac dimidii adeo pollicis, et longe majorem adhuc densitatem, in totum fere callosa, acquirit; aut in molem adeo nucis juglandis aliquando contrahitur: hoc vero sub statu, interna potissimum tunica mirum in modum turget; vel aditum urinae per ureteres occludit; vel ejusdem liquidi per propriam cervicem expellendi potentiam aufert.

In feminis, quibus amplior et brevior est urethra, rarissime in viris, internae membranae vesicalis *pro-*

lapsus, aut *vesicae* totius *inversio*, illi uteri haud dissimilis, nunc minor, nunc major, aliquando suboritur, ac urinae sibi ipsi viam obturat. Cum vero excrescentia spongiosa internae vesicalis membranae, non minus aliquando per urethram propendeat, et felici adeo successu a *Galliae* chirurgo resecta sit; magna certe, ne ipsa *vesica inversa* ausu temerario resecetur, cautione opus est. Hoc scilicet sub prolapsu, tumor, ad ovi columbini, aut conspicuam magis ad magnitudinem aliquando adauctus, saccum tenuem, rubrum, transversim rugosum, elasticum, a fluido repletum, sub tussi, nisu turgentem, cum digitis hinc inde repellendum, sub majore repletione cum dolorum levamine, ac possibili nunc urinae fluxu, aliquando vel sponte recedentem, repraesentat. Sarcoma vesicae, ut Transactiones Philosophicae referunt, urinae effluxum adeo, ut haec semper cum fistula educi debuerit, impedivit. Cum premeret mulier, tumor ex urethra prominebat. Incisa ad latera urethra, tumor hic cum filo ligatus, et felici cum successu exstirpatus fuit. Aliis autem in casibus non adeo contracta, quam potus copiosioris, ac pessima urinas diutius cohibendi a consuetudine, vesica immensam ad molem repletur; atque dum ejusdem membranae callosae sunt, per catheterem etiam depleta, minime tamen collabitur.

Similia vero in quavis demum aetate, ad vesicam, aut nimis jam angustam, aut a praégressis extensionibus justo ampliorem, ab urinis acrioribus, ab arthriticis, herpeticis et quasi scabiosis adfectionibus, ab ulceribus, escrescentiis polyposis, spongiosis, ab hydatidibus, vel ipsis a vermibus (§. CDLXXX.), diu nimis et ad continuas fere contractiones stimulatam, contingunt: quo in casu, non interna modo ejus visceris membrana, sed ipsae quoque *fibrae musculares*, singulare prorsus augmentum, simul vero pallorem sibi proprium assumunt. Talis fuit vesicae apud notarium *Ticinensem*, calculis et dysuriae multos per annos subjectum, conditio. Hoc etenim viscus, ut ex tradenda alibi hujus morbi historia patebit, *cordis humani* magis, quam cystidis urinariae, figuram habuit. Sex nempe circiter pollicum illi longitudo, qua-

tuor pollicum latitudo, figura conica, color externus ex rubro lividus, densitas parietum, ex fibrarum muscularium et numero et ordine et crassitie auctis, unius cum dimidio pollicis, ad internam superficiem numerosi etiam lacerti, cordis illis non absimiles, fuerunt. Ipse vesicae sphincter aliquando callosus fuit, vesicamque in totum occlusit. Copiosa degenerationum istarum, non repetenda hîc, exempla tam alii describunt, quam nos ipsi observavimus; atque plura illius specimina, museis pathologicis, *Ticini* non minus, quam *Vindobonae* erectis, in usus publicos commisimus.

Nec minoris ponderis est vesicae, ab aliis sat frequenter descripta, ac binis in casibus a nobis ipsis observata, alio vero in opere pro sua dignitate describenda, in *cellulas* vel *crumenas* laterales, interdum ampliora in cava, quae *appendices* vesicae, vel adeo *hernias*, non aequo satis nomine, vocarunt, *expansio*. *Appendices* nempe, seu *diverticula* vesicae, per *totius* substantiae vesicalis extensionem ac dilatationem, — *cystides* vero hujus visceris, plerumque ex membranarum vesicae crassitie, calculis aliquando quasi nidum largiente, nascuntur; eae vero, de quibus hîc loquimur, *vesicae crumenae*, molles, et urina plenae sunt, suamque originem in hujus visceris membrana interna, cystidis inter fibras musculares, exteriora versus, cum extima, quae a peritonaeo est, membrana egressa, ac tenuem plerumque cellam, nullis fibris muscularibus instructam, formante, agnoscunt. Sic duo saltem, quae museo *Ticinensi* concessimus, specimina se habent, — quorum unum ex puero decenni exsectum, praeter plures et minores adhuc cellulas, *calculum* vesicae *conjunctum* agnoscit; alterum vero, septuagenario in viro, post retentionem urinae defuncto, a nobis repertum, saccum praegrandem, tenuem, transparentem, ipsa vesica ampliorem *absque calculo*, urina copiosa repletum, et largo, rotundoque foramine cum vesica, cellulis copiosis, sed necdum adeo dilatatis, notata, communicante, exhibet.

Ex primaevae constitutionis vitio has cellas aliqui, non ponderosis tamen argumentis suffulti, repetunt;

ut quorum generatio tum a laxiore in quibusdam locis, inprimis lateralibus, parietum vesicae structura, tum neglecta saepius urinae excretione, tum ab aliis hujus retentae causis, derivanda videtur. Calculos, his in crumenis hinc inde repertos, non adeo hos ipsos produxisse, quam in iisdem facilius coivisse, suspicamur. Exempla gravidarum referuntur: quarum vesica ex gravissima ischuria in ejusmodi sacculos, ex parte, laxata fuerat. Ad ipsum adeo vesicae locum, cui ureter inseritur, haec membranae vesicalis inter fibras musculares expansio aliquando observata fuit, et ut pro duplici vesica haberetur, incautis imposuit. Cum nullae fibrae musculares hos saccos laterales superscandant; nullum quoque illis in hos ipsos imperium est: nec vesicae pars his saccis superior, ut ea pseudosphincteris sui resistentiam superet, ac suis se urinis exoneret sub majore tandem saccorum incremento, vires conservat.

Sequitur exinde, quod sub urinae retentione ex tali causa pendente, *non*, ut in aliis hujus liquidi retentionibus, *unicus et pyriformis* super pube *tumor*, sed vero *duplex aut multiplex protuberantia*, una quidem, ut observavimus, oblonga, vesicam constituente, altera subrotunda, elastica et indolens, sub attactu percipiatur. Eo major vero nobis a vera morbi diagnosi aberrandi fuit occasio: quod in casu nostro, sub triplici ad hypogastricam iliacasque ad regiones, tumore, ut falso supposuimus, cystico, duodecim per dies nulla sese urinae retentio prodiderit; sed pauco modo ante obitum intervallo, absque vomitu aliisque retentae urinae signis, ea tandem accesserit. Matura catheteris applicatio, etiam eo in casu, quo necdum difficultas mingendi urget, sed tamen ignotae indolis tumores regionem hypogastricam occupant, similem diagnosis errorem in posterum evitari docebit.

Praeter dictos vesicae morbos, alia causa retentionis urinae, vel ex ejusdem visceris *positione iniqua*, vel ex partis vicinae *prolapsu*, *mole aucta* et *compressione* subnascitur.

Herniae vesicae urinalis, nunc partiales, nunc completae, interdum duplices, — atque hîc simplices, illinc vero cum calculis, vel intestinali, omentali cum hernia

complicatae, tam ad inguina et scrotum praecipue, quam ad femur, aut, — rarius ad foramen ovale, ad incisuram ischiadico-sacram, perinaeum, abdominis inter musculos, — crebrius vero ad vaginam muliebrem, huc spectant.

Huc etiam intestini recti, et in sexu sequiore, vaginae, uteri, vel ipsius adeo vesicae prolapsus, vel uteri retroversio revocanda sunt.

Haud raro vesica de vicinarum partium adfectionibus participat. Ipse uterus, a liquore amnii copioso et a foetu grandiore, a gemellis, ultra modum extensus, maxime sub fine gestationis, caput istius aut clunes, vel adeo a partu absoluto ipse iterum uterus, urinae vel retentionem, vel incontinentiam nimis saepe inducunt. A gravido utero secuta est ischuria lethalis mense quarto. Post mortem conspectus est uterus, in postica parte induratus, dilatationem omnem ex parte tantum anteriore admisisse: a qua, vesica compressa fuit, et in gangraenam abivit. Alia, mense quarto praegnans, ischuria adfecta, aliquoties a cathetere opem sensit. Tandem hic introduci amplius non potuit. Sequebantur dolores abdominis; faeces involuntariae cum urina secedebant. A morte detecta fuit vesica praeter modum extensa, inflammata, gangraenosa, in duo cava divisa, ex quorum superiore, urina nunquam evacuata fuerat. Insignem mesenterii scirrhum cum vesicae fundo non modo concretum, sed, eroso intestino, faeces adeo in illius cavum emittentem, alibi descripsimus. Mesenterium in praegrandem molem increvisse, et vesicam coarctando, mictionem difficilem induxisse, — scirrhum ilei sinistri similem effectum habuisse, — aneurysma sub vasis urinariis jacens, suppressionem urinae ac mortem tandem intulisse, legimus. Eundem effectum hydrops, steatoma, polypus, scirrhus uteri, ovarii, glandulae prostatae tumores, persaepe agnoscunt. Vetula *Ticinensis*, ad clinicum Institutum brevi ante mortem suscepta, urinae suppressione simulque incontinentia laboravit: non etenim urina nisi sub tussi aut compressione abdominis nolenti, et quidem absque dolore, effluebat. Tumor super pubem pyriformis comparuit. Cadaver dissectum, uterum obtulit durum, scirrhosum, mole in-

terim non admodum auctum. Ipsum vesicae collum induratum erat et crassum, catheteri tamen satis patulum. Intestini recti scirrhus, aut faecum durarum major in illo collectio, — cum colli vesicalis pars superior recto intestino incumbat: urinae viam non semel praecluserunt. Vir, ut refertur, robustus ex urinae interceptione obiit. Mortis causa deprehensa est in intestino recto, quod infarctum repertum est nucleis cerasorum diu ante ingestorum. Ischuriae a scybalis duris, intestinum rectum implentibus collumque vesicae comprimentibus exortae, exemplum narratur ab alio. Varii quoque tumores in abdomine, pelvi, nec minus hydatides grandiores, vesicam in excretione urinae impediverunt. Coalitum vesicae cum imi ventris pariete, ischuriam produxisse compertum fuit. Maxime vero ad inflammationes et cohaesiones morbosas prona est peritonaei pars illa, quae vesicam exterius investit.

Sub *haematuria renali, ureterica* (§. DCXXX.), cruor, non modo tenuis, in urina solutus, sed etiam aliquando sincerus, densus, et in coagulum pronus, in vesicam delabitur, polyposque in ista, interdum praelongos et crassos, ischuriae gravissimae foetus, progenerat. Saepenumero etiam sanguis a vasis haemorrhoidalibus ad illa cervicis vesicae aversus, ejusdem ostium coarctat, exitumque urinae perdifficilem reddit. Viri exemplum exstat: qui diu a symptomatibus, quos calculi inducunt, vexatus, prae atrocitate illorum tandem interiit. In cadavere, exploratis partibus urinae excretioni dicatis, repertae sunt venae cervicis vesicae urinariae sanguine distentae, varicosae. Aliquando vero internae superficiei vesicalis venae varicosae sunt, et hujus cystidis cavum, ruptae, sanguine grumoso inundant et obstruunt. Quemadmodum enim mensium, haemorrhoidum habitualium fluxu sufflaminato, sanguis vasa ventriculi et intestinorum infarciens, non raro sensibiles istorum tunicas distrahendo, irritando, cardialgias horrendas, singultum. vomendi conatus, anxietates, tormina, spasmos, convulsiones, ipsamque *haematemesin*, aut vomitum *Hippocratis* nigrum concitant (§. DCXIII.); ita quoque sensibilissimae vesicae urinalis vasa, iisdem

ex causis infarcta, extensa, dilaniata, crudeles hîc loci spasmos, et dolores, illis, quos calculi excitant, haud sane inferiores, producunt: ut magnus igitur error sit, haec phaenomena aut urinae acrimoniae, aut calculis continuo adscribi; cum tamen observationes cadaverumque sectiones docuerint, saepe nullum calculi vestigium, post illa, in vesica fuisse repertum.

Nulla vero tam frequens vesicae inflammatae, induratae, callosae, exesae, luxuriantis, atque nunc spasmodice contractae, coarctatae, nunc in magnam amplitudinem extensae, infirmatae, — nulla pendentis abhinc retentionis urinae communior occasio, quam *calculus* aut *corpus* quodcunque peregrinum, vesicae cavo introductum, illapsum, futuri calculi initium, est. Tantarum interim causam aerumnarum, proxima hujus voluminis in parte pro sua dignitate ponderandam, hîc reservamus.

Sicut vero sub *enuresis* consideratione, *debilitatem, paralysin vesicae*, hujus mali ut causam, ex multis, nec ideo hîc repetendis, argumentis accusavimus (§. CDLXXXVIII.): ita quoque *retentio urinae*, vel cum enuresi complicata, vel adeo completa, tam in morbis soporosis, apoplecticis, in typho graviore (§. LXXXVIII.), quam sub cyphosi, fractura, luxatione, distorsione vertebrarum, aut alia medullae, lumbalis, aut nervorum, aut fibrarum muscularium vesicae adfectione, compressione, laesione, frequentissime suboritur. Causa scilicet hujus paralysis nunc ad nervos fibrasque musculares ipsius vesicae, nunc ad medullam spinalem, inprimis lumbalem, quaerenda est. Nec semper omnis vesica, sed interdum modo corpus ipsius, modo sphincter, resolvitur; atque sic vel urinam illud retinet, vel hic effluere sinit. Sub sopore, ebrietate, deliriis, sphincter vesicae saepius, — non quod *resolutus*, sed quod *voluntatis imperio subtractus* sit, janitoris negligit officium. Haud raro etiam vesicae paralysis, retentionis non tam causa, quam effectus est: et quodcunque demum obstaculum cervicem obturaverit; lotii collectio morbosa fit, qua tardius cum ipso hoc obstaculo sublata, retentio nova, ex vesicae, nunc tantum paralyticae, culpa suboritur: ita ut re-

tentionis praegressae effectus, futurae retentionis causam nunc exhibeant. Permultis sane in casibus ex solo medullae spinalis vitio cystis urinaria suo destituitur officio Non exiguam partem paralyseos ad vesicas senum, *canalis ossei ad vertebras decrementum* et imminuta diameter habere nobis videtur. Ductus nempe ac orificia ossium in provecta aetate omnia non parum obliterari, aliqua vero prorsus claudi, certum est. Vertebralis columna in senibus manifeste brevior fit; et in *vertebrarum* non raro *ankylosi*, facile nervi, quos lateraliter ad partes emittunt, comprimuntur. Pars interim resolutarum ex spinae vitio vesicarum major, ex illata vertebris violentia venit. Praeter alia quamplurima, triste nimis in amico viro, *Spirensi*, calamitatis hujus exemplum ante multos retro annos habuimus. Conis nempe lusoriis vir hic juvenis violenter cum lumbis, alta voce mox exclamans, inciderat. Dolor atrocissimus sex per menses miserum vexavit. Tandem gressus facere tentans, apoplectici instar, non tamen cum sensuum abolitione, prostratus est. Ab eo tempore, venter insigniter tumere, — urinae, faeces, citra voluntatem et sensum excerni, — nates vero gangraenam late subire coeperunt. Sex tandem post hebdomadas, ad aegrum accersiti, *asciten* hîc subesse, a medicis, omnem hucusque operam ad hydropem dirigentibus, nobis fuit relatum. Venter immensus, cum digitis percussus, fluctuantes in se aquas evidenter satis indicabat. Cum interim tam vesicae, quam sphincteris ani resolutionem cum gangraena ad nates hîc subesse pateret; aegrum ante omnia duos per digitos, ano facile committendos, explorari, et iisdem versus anteriora incurvatis, num vesica multum tumeret, inquiri jussimus. Mox compressa cum digitis per intestinum rectum vesica, urina per urethram cum impetu prosiliit. Cathetere hinc illi immisso, duodecim urinae libras illico extraximus, ventremque cum fascia munivimus. Ne vero a praecipiti nimis urinae evacuatione vires aegri, jam plurimum infractae, subito conciderent: aliquot modo post horas non minorem lotii quantitatem eduximus. Venter nunc multum conciderat. Fistulam jam flexilem in vesica reliquimus, et immensam urinae copiam gradatim evacuavimus.

Mors interim post paucas hebdomadas, sub tanto malo evitari non potuit: qua demum secuta, caries vertebrarum lumbalium in tubo, et magna ichoris, medullam lumbalem opprimentis, devastantis, copia detecta fuit. Vesicae vero urinalis, ex qua, nobis absentibus, catheterem multos jam per dies retraxerant, tanta fuit capacitas; ut, octoginta libris urinae denuo collectis, pristinum iterum abdominis tumorem referret, ad ipsum diaphragma pertingeret, illudque alte in pectus reprimeret. *Vindobonensis* vir juvenis per duos annos crudeles extremitatum inferiorum, praecipue vero cruris dexteri dolores, quos nulla medicina sedare potuit, expertus est. In consilium hoc pro aegro, sero nimis, accersiti, febrem lentam cum tabe adesse, — crus utrumque, magis tamen dexterum, simul etiam vesicam, et ani sphincterem paralysi laborare, — urinas omnimode retineri, — faeces praeterea pigre ac sine sensu excerni, intelleximus. Crurum dolor aliquo a tempore longe fuit mitior. Urina catheteris ope semel sine omni labore extracta: vesica per nycthemerum prorsus vacua remanserat, neque lotii quidquam per immissam illi fistulam exiverat. Interea nec nausea, nec vomitus, nec dolor ad renes aegrum vexaverant. Altera die, quamvis catheter flexilis in vesica haesisset; — quamvis illa, ad umbilicum fere usque extensa, per intestinum rectum quoque explorata, non parum ad hoc ipsum tumuisset; nulla tamen per fistulam argenteam urina effluxit; aut, illa demum retracta, per urethram secuta est: compresso interim utramque per manum abdomine, urina primum guttatim, — posthac vero pleno flumine ad libras aliquot excreta fuit. Etiamsi vero morbi post paucas septimanas lethalis decursum ulteriorem ignoremus; nec sectio cadaveris a morte concessa fuerit; evidenter tamen paralysis hanc urinae retentionem, — illam vero arthritis ad verenda aberrans produxerat. Parum quondam in typho de retentione lotii, — ex eo quod urina aegris insciis efflueret, — et quod custodes, rerum ignari, ex linteorum a paucis fluidis madore facili, id multum esse referrent, cogitatum: hinc saepe tumor abdominis, ab urinae retentione pendens, absque omni ratione *meteorismo* adscriptus fuit.

Sub tanta vero extensione vesicae, saepe facilis catheteris in istam introductio est; variis interim in casibus, dum in cavum hujus visceris intrasse, falso videtur fistula: urina nihilominus aut nulla, aut vero paucissima, educitur. Extensa scilicet maximopere vesica, ab ossis sacri promontorio, anteriora versus prominet; pars illius superior, fit nunc quodammodo anterior; obliquam vero facies ejus posterior directionem assumit, et angulum cum cervice vesicae constituit. Brevior hinc et incurvus nimis catheter, vesicam, quod longior minusque curvus potuisset, non attingit; sed modo ad collum usque, crebro hîc non parum dilatatum et paucula urina repletum, vel ad cryptas, prope ostium vesicae haerentes, mucosas, in longum extensas, accedit.

Cum vero nervorum fibrarumque muscularium vesicae resolutio tam crebro urinae retentionem provocet; nec *spasmi* in cohibendo lotio auctoritas hîc reticenda est. Quemadmodum nempe *morbosa* corporis *vesicae sensibilitas* haud raro *enuresin* producit (§. CDLXXXVIII.); et sub insultu epileptico violentam adeo urinae ejaculationem interdum excitat: ita quoque inducta iisdem ex causis sphincteris vesicae constrictio spasmodica urinam saepe coërcet. Sic *Italum* quondam rhedae cursus publici aurigam conspeximus: qui, cum unus ex equis, etsi ad mingendum sibilando invitatus, prae sociis tamen hoc in opere salutari cunctaret, repetita ductus experientia, aurem equi sinistram inter dentes suos arripiens, fortiter hanc iracundus momordit, et morsum hoc animal, ut illico urinam maxime cum impetu rejiceret, coëgit. Sub extremo certe dolore tum homo, tum animal quodcunque domesticum urinam spasmodice expellit; nec tantus in omnibus ad id stimulus requiritur, exemplo viri plebeji, quem toties, ac *lyrae* sonum audiret, nulla vi lotium retinere potuisse, legimus. *Electricitatis*, varios apud homines, effectus, frequentior urinae excretio est. Contraria vero actione, senes, ex refrigeratione pedum et abdominis haud raro ischuriam patiuntur. Vinum *rhenanum*, non vero aliud quodcunque vinum, seni dysuriam induxisse adnotatum fuit. Quae versus tertium impraegnationis mensem hinc inde oritur, urinarum retentio, ea mi-

nus utero tumenti, quam a nova extensione *irritato*, et vesicae cum hoc viscere consensui adscribenda est. Eadem saepe lotii apud puerperas retenti est ratio. Ipsis adeo sub calculis, urinae retentio non semper adeo per mechanicam vesicae obturationem, quam saepe per summam cervicis sensibilitatem, nunc a muco vesicae acriore, nunc a diversis in victu erroribus, nunc a pedum refrigeratione, nunc vero ab ingratis animi commotionibus excitatam, subnascitur. Hinc nullo saepe modo catheter aut cereolus contractae violenter cervici introduci potest: quem vel sponte post breve temporis intervallum, vel sedato, aut per semicupium tepidum, aut per vapores admissos, aut per opium, spasmo, vesicae cum facilitate magna committimus. Non desunt hinc exempla illorum, in quibus, suppressionem urinae passis, cum medici aut calculos, aut alia accusassent; nullius in viis urinalibus vitii vestigium in cadaveribus repertum est. Puer, ut refertur, septennis, a supino casu in caput, ischuriam decimum post diem passus est ad interitum usque pertinacem. Reserato tamen post illum vesicae ostio, nulla labes in visceribus imi ventris animadversa; at in occipite, inter cranium et pericranium, sanguinis concreti copia congesta; anteriore vero capitis parte, inter cerebrum et meninges, ingens seri copia apparuit. Plerumque ubi dolor a calculo per mutatam trunci positionem, vel ab immisso cathetere quidquam saltem imminuitur; sub spasmo cervicis vesicalis, sine febris aut inflammationis localis signis, summa sub catheteris attactu sensibilitas, sphincteris quoque intestini recti spasmodica contractio, dolor continuus, acerbus, ad collum vesicae, simul vero conspicua perinaei durities ac tensio, se produnt. Non tam constans interim ac diuturna retentionis urinae per spasmos inductae scena, quam si ex aliis illa causis oriatur, esse consuevit.

§. DCCLXX. *Retentio urethralis. — Causae externae. — Causae in urethra. — Inflammatio. — Calculi urethrales. — Prostatae tumores. — Symptomata. — Vesicularum seminalium scirrhi.*

Quamprimum lues venerea in *Europa* comparuit;

urinarum viae, simul a morbis hactenus aut rarioribus, aut prorsus incognitis invasae, nimis amplum, eheu, fertilemque nimis medicorum observationibus campum aperierunt. Etiamsi vero nec ipsum urinarum receptaculum ab illo malorum fomite satis munitum sit; *urethra* tamen, atque apud mulieres *vagina*, potissima contagii sentina sunt, suamque cum partibus vicinis malam sortem participant. Pars mutationum, quas tum ille morbus, tum, antiquior hoc, *medorrhoea*, his in viis sibi fabricant, longe maxima, urinis ad leges sanitatis aut retinendis, aut excernendis adversa est; atque hinc, quae illas ad urethram vaginamque concernunt, jam satis indicavimus (§§. DXXI. DXXII. DXXV. DXXVI. DXXVIII. DXXIX. DXXXII. DXXXVII. DXL. DXLIII. DXLVI.) Pars nempe major retentionum urinae, vel ad ea, quae canalem urinalem circumambiunt, — vel ad hunc ipsum, — vel prostatam ad glandulam, — rarius seminales ad vesiculas, sedem agnoscit.

Ipse foetus, postquam utero exclusus est, primas urinas saepe, absque morbo latente, tardius, post unam alteramve diem, — saepius tamen illico a partu, excernit; in hac prima interim hominis aetate non tam infrequens morbosa etiam lotii retentio, ex spasmo oriunda occurrit; nec raro muci tenacis, urethrae ad ostium interque praeputium, collectio, istius culpam habet. De phimosi, tam congenita, quam per morbos acquisita, nec non de paraphimosi, ut canalis urethralis obstaculis, jam diximus (§§. DXXV. DXXVI.), ac solam his observationem superaddimus: pueruli scilicet quädriennis, qui sibi ipsi cum filis praeputium constrinxerat; et quin ulla hujus causae suspicio esset, in gravem ischuriam incidit, filis etiam solutis, donec tumor hujus veli dispareret, continuatam. Glandem penis imperforatam, cum vicario subtus ad fraenuli deficientis locum, orificio rotundo, quin tamen aut urinae, aut seminis impediretur excretio, in viro nobilissimo, qui trium prolium certe pater erat, et nos observavimus. Vel, sub medorrhoea acuta, *chordam* inducente, puriformis materiae in corporum cavernosorum cellulas effusio, — vel, quod tumor de hac non testetur, modo *spasmus* in causa

sit (§. DXXII.); urethra tamen sub chorda non minus, ac sub aneurysmate, sub hydrope, emphysemate penis, vel a calculis sub externa ejus membrana contentis, sub priapismo, aut a recta directione deflectit, aut saltem angustatur, ac dysuriam ex propria inflammatione, in chorda jam tam insignem, ex compressione, constrictione, majorem longe experitur. A callo ad penis radicem haerente, urinae stillicidium, retentio, satyriasis epileptica in puerulo unius anni observata fuit; atque durissimo hoc callo perfosso, tres urinae librae effluxerunt, sanitasque restituta est. Caeterum et urethra saepe per faeces induratas, intestino recto inhaerentes, a vaginae, a foetus capite aut natibus, aut uteri prolapsu, retroflexo ab utero, ab hydatide, cystide in pelvis cavo subnata, ne urinam transmittat, impeditur. Urethram a scybalis induratis, in recto intestino collectis, penitus compressam, celebris *Angliae* chirurgus descripsit. Similis et nobis observatio est.

De *pseudomembranulis*, quae sub ultimo medorrhoeae urethralis acutae stadio non raro fistulae urinalis orificium occludunt, ac ad istud, post somnum inprimis, momentaneum allidenti lotio obstaculum ponunt, jam diximus (§. DXXVIII.). Aliquando vero firmior quidquam, nec a flumine urinae superanda, membrana urethram, — vel mox ab introitu, vel etiam posteriora versus, obturat. Ab hymene enormi foramen urethrae in infante occlusum fuisse, legimus. Ipsum praeputium, cum glande concretum, urethrae orificio sese insinuasse, et cum eodem coaluisse, — vel adeo canalis partem urethralis anteriorem prorsus defuisse, observatum est. Rarissima est membranae internae urethrae, per gangraenam hoc a canali separatae, ejusque cavum cum lethali ischuria obstruentis, chirurgi *Angli* observatio: quod interim exemplum cum ejusdem membranae *prolapsu*, cujus supra mentionem jam injecimus, satis convenit. An, sicut in aspera arteria sub cynanche laryngea, tracheali; ita quoque in urethra inflammata *pseudomembrana*, quae pro intima canalis istius tunica imponat, subnascitur? Quantum vero notabilis in *medorrhoea*; et urethrae inflammatio urinae excretioni obsit, — quae-

nam hujus mali esse soleant symptomata, jam satis exposuimus (§. DXXI.). Nec solus ille morbus incendii ad urethram causa est; ut quod et abusus cantharidum, et incauta exploratio, et frequens cereolorum, inprimis causticorum, introductio, et injectiones adstringentes, acriores, et ulcera venerea, aut alia, et corpora peregrina hoc in canali genita, vel eidem advecta, immissa, et arthritis ad genitalia conversa, et coitus violentus, aut saepe nimis repetitus, et violentiae demum externae, ut lapsus, contusio, haud raro inducunt. Quamvis nempe humor a renibus secretus, ingratam partibus aliis acrimoniam prodat; urethra tamen atque vesica, quae fluida maxime insipida, sibi forsitan injecta, mox stimuli accusant, a communi urinarum conditione offendi non solent. Quoties tamen lotium, vel sub febribus saturatum magis, — vel diversis sub morbis, ut sub arthritide, sub dispositione ad calculos, sub evacuationibus, ut vocant, criticis, inquinatum, — vel a cibo, potu acriore, fermentante, mutatum, — vel acrioribus particulis, ut ex meloë vesicali, majali, variis ranunculi speciebus, impraegnatum, has vias allidit: toties ardor in illis molestus, atque *dysuria*, vel, sub gradu majore, *stranguria* excitatur. Sed urinis etiam nec quidquam a statu sano alienis, tam urethra, quam vesica, *morbosam* saepe *sensibilitatem*, ut partes aliae, contrahunt. Una vero ac eadem membrana et vesicam et urethram interius obducit; atque hinc summus utramque inter *consensus* est: ita ut, haerente in cystide calculo, saepe major ad urethrae principium, quam ad ipsam vesicam, dolor sit. Sat magnum etiam consensum urethra cum intestino recto, ut sub dysenteria, et ascaridum vermicularium ab hoc stimulo videre est, prodit. Etsi vero fibras canalis urethralis musculares non habeat; tam *spasmodice* tamen ille haud raro contrahitur: ut omnem specillo aditum nunc pertinaciter recuset; post paucum vero tempus, cessante crispatione per nervos inducta, sat facile admittat. Sub inflammatione vero phlegmonosa, omnis fere urinae excretio praecluditur; sub erysipelatosa magis phlogosi, aut sub simplici hujus membranae stimulo, qualem causae mi-

nores, cerevisiae recentis, copiosae, haustus, urinae acriores, balsama interius adhibita, et alia concitant, dysuria saltem molesta accenditur. Vidimus quondam, parasito, potum, quem *choccolatam* vocant, anhelanti, hunc ipsum, loco *vanillae*, cum *balsami peruviani* larga quantitate paratum, quousque hunc appeteret, pro joco oblatum, dysuriam cum haematuria excitasse perdifficilem. Generosum virum novimus, qui, toties ac succos vegetabiles cum saccharo conditos et glacie coactos hauriebat, a dysuria non modo, sed ab ipsa blennorrhoea urethrali adfectus fuit.

Effectus inflammationis in urethram, canalis hujus callositates, inaequalitates, stricturas saepe multiplices, quasi cicatrices, excrescentias spongiosas, polyposas, caruneulas, filamenta, — quae singula plerumque sedem suam ad fossam navicularem et versus bulbi urethrae posteriorem, prope veru montanum, figunt, nec semper ex causis venereis descendunt, et effluxum urinarum plus minus intercipiunt, aliquando in totum supprimunt: in tractatu de medorrhoea non minus exposuimus. Obliteratae in integrum urethrae exempla habentur.

De calculis, qui nunc ad urethram nascuntur, nunc ex vesica huc veniunt, quotidianum in illa augmentum assumunt, eandem insignes saepe in saccos dilatant, condensant, vel, excitato ulcere, penetrant fistulasque urinales in longum et latum, et ad ipsum saepe scrotum serpentes, inducunt: plura suo loco referemus. Ruptae urethrae exemplum ex propriis diariis, quibus casus fere similes ex aliorum relationibus superaddere possemus, jam retulimus (§. DCXXXVII.).

Quam partem malorum *prostata morbosa*, tum in laxando, tum in cohibendo urinae fluxu sibi assumat, jam clare satis docuimus (§§. CDLXXXIX. DXXXIV.). Nunc, illa glandula, dura, scirrhosa, volumine aucta, nunc vero imminuta, et in se ipsam contracta est. In primo casu, ad ovi gallinacei, ad pugni, et, quod saepe vidimus, ad majorem magnitudinem haud raro tumor ascendit; aliquando hic tantus, quantum pelvis continere vix possit, detegitur. In ipsum vesicae cavum hunc ascendisse, posteriorem faciem hujus visceris dimidiam involvisse, nos quoque conspeximus.

Haud raro collum vesicae circumcirca tumens amplectitur prostata, atque a morte discissa, cultri vix non apicem prae duritie aliquando obtundit. Saepe pars una hujus glandulae turgentis, adhuc sat mollis, — alia vero fere lapidea, vel etiam ex cellulis, materia tenaci, caseosa, qualis est in scrophulis, aut etiam pure plenis contexta est. Calculi hinc inde hîc loci quoque reperti fuerunt. Cum tumore insigni, prostata interdum mollior reperitur. Luxuriat hinc inde, ac appendices, sibi ipsi natura sua similes, urinae tamen excretioni aliquando contrarias, agnoscit ea glandula. Non paucae varices saepe tumentem hanc partem circumdant.

Senibus hoc vitium saepe, nec semper ex causis venereis in juventute praegressis, accedit. Ob istas vero frequentior vel in ipsa aetate virili hujus mali proventus est. Quotiescunque hinc obstinata mingendi difficultas adest, et catheter profundius in urethram mitti non potest; urina vix aliter, quam sub erecta corporis positione, secedit; magna hoc erit de prostatae tumore praesumptio. Frequenter vero in isto, quem digitus ano immissus ultro confirmat, post inflammationem, passu celeri progredientem, cum febre, ardore, dolore pulsante, sensu ponderis in regione perinaei, cum perpetuo ad mingendum, sed vano plerumque, doloresque augente nisu, cum summa catheteris, vel et siphonis in anum, e prominente in hunc tumore angustatum, calentem, ducti, intolerantia, — abscessus reperiuntur, non raro tandem in fistulas, ad rectum intestinum, perinaeum serpentes terminandi. Plures sic puris uncias ab ultima catheteris immissione, ex prostata, cum, ob diram ischuriam, punctionem vesicae instituere jam apud nos constituissemus, cum insigni aegri levamine effluxisse conspeximus. Facilis interim suppurationis, in una parte hujus glandulae absolutae, ad alteram, cum insequente tandem febre lenta et tabe, propagatio est. In casu lethalis, ex prostatae tumore, ischuriae, ipsa vesica ad fundum crassior et exulcerata, medium vero illius per transversum in duas partes divisum fuit. Sub majore hujus partis tumore, rectum intestinum ita, ut nec faeces transire, nec enemata admitti, aut reti-

neri queant, utque vasa haemorrhoidalia cum perpetuo tenesmo, et quasi faecum in alvo urgentium sensu, turgeant, comprimitur. Ad quantam vero angustiam tenuis ac medius fere hoc in tumore urethrae canalis compressus sit; impossibilis saepe tenuioris etiam cereoli, vel chordae musicae, per has vias tortuosas adplicatio, facilisque catheteris ad vias alienas aberratio docent. Quo major enim prostatae tumor est; eo magis ille hinc inde colli vesicae directionem immutat: ut quod nempe, tali sub statu, posterius hoc insuperabili obstaculo et simul profundius jacet. Carcinomatosam subinde naturam hujus partis tumores, plerumque et sine hac tandem, licet tardius, lethales, assumunt. Sub tristi hoc exitu, gangraenam huic parti, sub facili nunc aliquando urinarum effluxu, accessisse, docet observatio.

Rariores de *vesicularum seminalium scirrhis* observationes sunt, quam ut ex istis, hujus vitii in vesicam ejusque functiones effectus dignosci satis queant. Unicum hujus scirrhi exemplum quod vidimus, alio in loco describendum reservamus.

§. DCCLXXI. *Generalis ischuriae imago. — Ischuria paralytica.*

Ex recensitis hucusque retentionis urinae speciebus et causis, apparet: symptomatum quoque, cum illarum descriptione traditorum, rationem morbique discrimina, cum illis non parum variare. *Ischuriae acutae* ac *inflammatoriae* phaenomena et prognosin, sub *cystitidis* consideratione (§§. CCLXV. CCLXVII.), et in tractatu de medorrhoea (§§. DXXIV. DXXXIV.), succincte jam adduximus; alterius vero mali effectus, modo gradus ac incessus ratione distincti sunt. Ex quacunque vero causa, vel in vesica vel ad urethram haerente, urina cystidem deserere non possit; nisi illa satis prompte auferri queat, non multum sane temporis exigitur, ut haec retentio, sub tam copiosa hujus liquidi secretione, ac sub ejus dispositione in corruptionem tam magna, praeviis ipsorum ureterum renumque repletione, consensu, gravique tum eorum, tum universi systematis affectione, receptaculi urinae aut *paralysin*, aut *gangraenam* inducat. Nec adeo *di-*

ruptae ac depletae in cavum abdominis *vesicae* exempla desunt. Quousque nempe sua vesicae superest sensibilitas; omnem ea, et proprium, et diaphragmatis, et musculorum abdominis conatum expellendo in lotio impendit, ac eosdem, quos uterus parturiens, nixus ac dolores, sed semper inutiles, experitur. His de aerumnis et ventriculus et pectus participant: nausea scilicet, vomituritio, vomitus aeruginosi, singultus, anxietas, respiratio difficilis, sibi mutuo, sub alvo adstricta, cum extremitatum frigore, sudore glutinoso, pulsibus contractis, exiguis (eo magis, quo venter ex media pelvi, altius, tumore primum circumscripto, pyriformi, — tardius vero ac ubi umbilici regionem emensus est, omne fere per abdomen extenso, fluctuante, assurgit) succedunt. Pauci interim aegri hunc extensionis vesicalis ad gradum perveniunt; sed tantae morbi atrocitati, cessante nunc dolore, non itidem singultu, succedente adeo interdum spemque vanam erigente, lotii foetidissimi, limosi, aliquali effluxu, sub gangraenae internae symptomatibus, citius succumbunt. Sunt adeo, quibus durior jam et callosa vesica parum supra pelvim, mole hujus interim ad rectum intestinum sese digitis prodente, ascendat.

Aliter longe, si retentionis urinae causa jam morbi principio in *vesicae asthenia*, aut etiam *paralysi* consistat, res incedet. Hîc etenim aut paucus, aut nullus huic parti malorum sensus est: et frequenter, quod consulto hîc repetimus, antequam de retentione lotii, cujus partem adeo subinde inscii amittunt, conquesti sint aegri; vesicas illis ad umbilicum usque extensas, et vim omnem hujus visceris vitalem, sub sphacelo, deletam fuisse vidimus. Singultus interim, ructus, meteorismus, praecordiorum angustiae, et hinc inde vomitus, vix desunt: quae tamen symptomata, non minus ac ipse aegri interitus, causis longe aliis, quam oppletae nimis vitio vesicae adscribi solent.

Ubi lotium retentum alias sibi vias, utpote per urachum sensim sensimque dilatatum perque ipsum umbilicum, aut per fistulas in rectum intestinum, in vaginam, ad urethram, perinaeum apertas, paraverit; longior plerumque, sed nisi manui chirurgicae locus

concedatur, et ubi minus ex laesa urethra, quam ex ipsa vesica exesa, urinae aufugiunt, non minus ominosus morbi decursus erit. Post tria fistularum inter intestina et vesicam secutarum, atque tum faecum, tum flatuum per urethram excretorum exempla, a nobis quondam descripta, plura hujus generis specimina conspeximus. Mulieri nobilissimae *Styriensi*, adhuc juveni, sub partu laborioso, ante octo jam annos male tractatae, a colli vesicae inflammatione, in ulcus ejusdem terminata, urinae per vaginam perpetuo et cum magna genitalium erosione effluxerunt. Catheterem flexilem, sibi quondam immissum, hoc viscus, ut solet, diutius non tulit. Pessario interim satis crasso, ut omnem vaginam impleret, ac ipsum ulcus vesicae vicinum obturaret, adhibito, per urethram quidem urinae denuo fluxerunt; sed insecutis ex ponderoso nimis pessario praemagnis aegrae incommodis, leviorem huic ex resina elastica pessum, cum magno satis levamine substituimus. Hoc interim obturaculo, propter fluxus menstruos, periodice exempto, tum sanguis uterinus, tum lotium abunde per vaginam effluere, quousque menses cessarent, perrexerunt. Post calculi sectionem, minore cum dexteritate et successu peractam, haud raro urinae perinaei per fistulas fluunt, aut ab istis, forsitan per calculos minores hîc loci reproductos, aut per callum ulceris externum, aversae, interiora devastant.

§. DCCLXXII. *Cura retentionis urinae.*

Sub tanto causarum, quae retentionem urinae inducunt, numero, sub tam diversa illarum sede ac indole, nec opem semper ferre, nec ad possibilem apud alios sanationem, eadem semper cum ratione contribuere medicina potest. Omne hinc consilium ad fontis, ex quo morbus scaturit, investigationem dirigendum; et ex ista, num penitus ille exsiccari, an modo ad loca minus importuna derivari queat, concludendum est. Hinc, nisi praegressorum historia vitiorum praesentis mali indolem jam satis illustret, abdomen aegri sollicite palpandum, — ureterum non minus, quam vesicae, inguinumque regiones attente per tactum explorandae, — perinaei ac ani plaga diligenter

observanda, — prostatae glandulae atque vesicae, aut uteri, vaginae habitus et confinia, duce digito, per istam, aut per intestinum rectum protenso, permeanda, —quae urethram ejusque vicinias concernunt, oculorum non minus quam cereoli, catheteris indagine solerter investiganda, — ac demum excretae forsitan urinae paucae conditiones probe examinandae sunt. Si vel minima potentiae nervosae ad vesicam infractae signa compareant; ad columnam vertebralem, maxime vero ad partem ejus lumbalem, et quae causae morbosae in hanc egerint, respiciendum, — et ne praesente, in typho, morbis soporosis, sub longis aegrorum deliriis, *enuresi*, latentis facile simul *retentionis* vitium nos fugiat, cavendum est. Expertus quidem medicus vel uno vel altero ex his examine, praesertim ubi suo, hoc vel illud urinae deferendae, recipiendae, excernendae organon officio sanitatis ad leges respondet, ac unum modo ex istis sat aperte laesum est, minus indigebit; nullibi interim certus in rerum causis indagandis ordo magis, quam aegrorum ad lectulos, ubi toties, in quadrivio versantes, vero de tramite deflectimus, necessarius est.

Quoties autem urinae suis in viis immotae stagnant; summa cura, ne aut illarum in renibus secretio augeatur, ac ne stimulus urinae ductibus jam nimis irritatis, novus, vel ab urinis acrioribus, vel a diureticis, cantharidibus, externe licet tantum applicitis, accedat, adhibenda est. Potus hinc, ne saturatum nimis lotium organis uriniferis molestum sit, pro siti fallenda sufficiens quidem, sed minime abundantior, nec, qui renes magis appeteret, frigidus, sed potius tepidiusculus, mucilaginosus, — cibi vero leniores, nec sale, nec aromate conditi, offerendi sunt. Ipse nitri saliumque in medicinis usus exulet, oportet. Mollioris adeo, qui lumbos calefaceret, lecti calor fugiendus est.

§. DCCLXXIII. *Cura retentionis uretericae.*

Retentionis uretericae (§. DCCLXVIII.), sicut diagnosis, nisi lotio, absque renum adfectione primaria, in vesica nullo, plerumque incerta est; ita quoque sanandae praecepta non parum ambigua sunt. Plerum-

que interim calculus, aut sabulosa, pituitosa, grumosa, polyposa materia, illius in causa vitii est; ut cujus faciliorem in vesicam descensum, quod supra jam indicavimus, tum balneis, fomentis tepidis, tum unguento ex althaea cum alkali volatili laudanoque liquido, tum blando cum enemate, non majore copia, sed frequentius injecto, tum denique emulsionum ac opii usu interno, promovere studemus.

§. DCCLXXIV. *Cura retentionis vesicalis.*

Urinae ad vesicam retentio (§. DCCLXIX.), quae hujus visceris, inprimis ad collum, *inflammationem* pro origine agnoscit, ad normam in *cystidis* curatione succincte satis expositam (§. CCLXVIII.) pertractanda est. Quae nempe huic ansam incendio dedit, causa: haec potissimum consideranda, et qua potest ratione removenda, vel saltem lenienda est.

In *vesicae*, sub aetate senili, densitate ac subcallosa crassitie, usus mercurii, quod et nos experti sumus, insignem hinc inde opem praestat. Vir sexagenarius, dum quondam, ebrius, urinae excretionem neglexisset, — cum demum voluisset, eandem reddere non potuit. Nosocomium hinc *Ticinense* is petiit; et extracto, cathetere duce, lotio, sanitati restitutus fuit. Post annum, sub compotationibus urinam iterum imprudenter diu cohibuit, iterumque tardius eidem expellendae impar fuit. Ad clinicum igitur Institutum delato, catheter denuo, et quidem absque labore, vesicae commissus, et urinae magna satis copia educta fuit. Nova interim urinae quantitate collecta, vesica hanc marte proprio expellere non potuit, iterumque syringae sibi usum exegit. In caeteris, completa fuit viri hujus sanitas; nec unquam ille de nixu ad mingendum laborioso ac dolente conquestus est; sphincteris ani hîc comparuit resolutio. Cum autem, veram morbi causam nimis tarde suspicantes, eandem in sola vesicae, ex nimia dilatatione, paralysi, quaesivissemus; tum corticem, tum arnicam camphoram, et similia, linimenta etiam volatilia vesicae regioni ac lumbis inuncta, fomentationes spirituosas ad pubem, quidquod cantharidum adeo tincturam, interne sumendam, et vesicantia ossi sacro applicanda, — sine

damno quidem, sed etiam absque fructu, praescripsimus. Per sex jam hebdomadas aeger, quotidie binis vicibus ab urinis collectis per siphonem liberandus, apud nos, eodem semper sub statu, perseveraverat; cum tandem egregii scriptoris *Angli* de facili apud senes vesicae callescentia, et potioris in ista hydrargyri usu, memores, ad mercurium, — ac eo quidem cum effectu, ut, absque ulla insecuta salivatione, octo dierum spatio, suas iterum vesica functiones rite absolverit, confugerimus. Cum vero a dosi mercurii satis moderata tam eximium effectum simus experti; decem grana calomelanos cum uno grano opii, semel, vel et bis in die ab alio porrecta, conspicuam cervicis vesicae duritiem perfecte dissipasse percipimus. Neque est, cur eximios hos mercurii in vesicam effectus, post illos, quos in dysphagia ex oesophagi duritie subinde praestat, miremur.

Longe interim abest, quin vesicae scirrhos, ex partim vicinarum scirrhosa adfectione frequenter oriundos, — quin excrescentias, polypos hujus visceris, aequali cum felicitate abigere datum sit; ut quae organicae constructionis vitia, vesicae sinu inclusa, sortem, quam et aliis in visceribus subeunt, lethalem semper agnoscunt. Femineo nihilominus in sexu, largiorem, breviorem, ac facile dilatandam per urethram, aliquando vel membranam vesicae internam, vel ipsam adeo vesicam prolabi, jam diximus (§. DCCLXIX.): quo in casu, partis prolapsae repositio, atque ne eadem de novo, sub tussi vel alio sub nixu, descenderet, pessi ad urethram immissio, cum successu tentatae fuerunt. Resectae adeo exemplum membranae vesicalis internae, per urethram pendentis (quam tamen potius excrescentiam fuisse arbitramur) — alterum, sarcomatis vesicae, ex urethra prominentis eandemque obturantis, felicem vero per sectionem ablati adduximus.

Vesicae urinalis in *saccos* morbosos extensionem, forsitan, sub sollicita semper urinae urgentis excretione, praevenire quidem, sed praesentem auferre ars nulla potest.

Quas *herniae vesicae*, aut cystidis aut recti intestini, vel uteri *prolapsus*, vel hujus ultimi visceris

retroversio producunt, ischuriae: eas prompta satis partium istarum ad situm sibi naturalem restitutio sanat. Retroversi casum uteri gravidi descripsit celebris quondam *Angliae* chirurgus: in quo nec vesica, nimis compressa, catheterem admittere, nec uterus, tumentem ob cystidem, reponi ullo modo potuit. Supra pubem hinc vesicae punctio instituta, et illa ab urinis liberata, uterus ad sedem pristinam restitutus fuit.

Pro *compressionis*, quam vesica, urinam ex hac retinens, experitur, differentia, opem illa vel aliquam, vel nullam admittit. Si *gravidi* pondus uteri urinae evacuationem, ac syringae ad vesicam introitum praepediret; venter primum cum clystere solvendus, et sub situ mulieris supino vel unum vel alterum tentandum est. Saepe vero aut hoc sub casu, vel dum caput, clunes foetus, vesicam maternam comprimunt; nisi tardius accedet auxilium, simplex uteri, ope digiti per vaginam ducti, sublevatio, urinam, ut super hunc abunde mox effluat, solvit. Ne vero parturientem apud mulierem cervix vesicae nimis repletae, extensae, in propriam ex paralysi perniciem, comprimatur; antequam dolores ad partum urgeant, ut urina mittatur, jubendum, — vel si hoc minus succedat, catheter in vesicam mulieris mature satis mittendus, et lotium sic omne extrahendum est. Si, neglecto tali consilio, parturientis vesica cum periculo turgeret, nec urinae amplius educi vel ullo modo possent; ne lethales, quos supra (§. DCCLXIX.) citavimus, eventus subintrent, adducto vix paracentesis ad vesicam gravidae mulieris feliciter institutae exemplo, cystis urinaria super pube, cum debito ad uterum respectu, perforanda, et lotio deplenda foret. Tumores, steatomata abdominis, ovarii, pelvis cystides variae, vesicae compressae causae, artis limites salutaris excedunt. Retentio urinae a scybalis in recto intestino pertinaciter nidulantibus inducta, istorum solutionem, eductionem, sub clysteris injiciendi obstaculo non ubique tam facilem, sibi exigit. Semicupium, ani, cum emollientibus, oleosis, externa fomentatio, intestinum exsiccatum, ut facilius enema suscipiat, si hoc ex butyro, diutius illi adhaesuro, componatur, praeparabunt.

Illa ipsa vero, quae in *haematuria ureterica*, *vesicali*, et in ea, quam *haemorroides vesicae* vocarunt, quondam consuluimus (§. DCXXXIII.), — ubi silicet vasa cystidis, vel ea, quae hujus cervicem exornant, a causis nunc excitantibus, nunc deprimentibus, inprimis autem a menstruis, fluxu haemorrhoidum olim consueto suppressis, varicosa et infarcta sunt, indicantur artis subsidia. Quod si cruor, his e vasis egressus, in cystide coivisse, illius vero grumi hujus ostium obturare, — aut si tenax pituita, humor purulentus, vesicam occlusisse videantur; catheter, et tepidae in cavum visceris obstructi, cauta, ne impetus noceat, injectio, coagulum hoc, aut tenaces materias a cervice removere, ac ut soluta facilius effluant, disponere queunt. Praeterea aquas *Selteranas* aut similes, pro potu aegris praescribimus.

Quae retentionem urinae a *calculis* oriundam concernunt: ea, quo loco de istis, proxima hujus operis in parte, disseremus, tradenda differemus.

Si *paralysis* retentionem urinae, et quidem ex medullae spinalis vitio, induxerit; huic ipsi, quoad licet, succurrendum, — et luxatio, fractura, distorsio vertebrarum, cyphosis, suo quaevis modo pertractandae sunt. Novemdecim ante annos, feminam in clinicum Institutum *Ticinense*, cum extremitatum inferiorum et vesicae paralysi ex *cyphosi* suscepimus. Utrumque hujus ad latus fonticulum, ob mulieris pusillanimitatem non adeo profundum, posuimus. Post paucos satis dies, mingendi facultas restituta fuit, et pedum quoque paralysis sensim imminui coepit. Sic miles ex alto delapsus, et ex vertebrae unius fractura, mox cruribus et vesica resolutus, unius anni intervallo, his a malis restitutus est. Crebro interim, ubi medulla spinalis aut ab aquis, ichore, sanguine, effusis, inundatur, exeditur, — aut a callo, exostosi, abscessu comprimitur, lethalis morbi exitus averti non potest. Si forsitan ex dorsi, a balneo frigido, aut a vento gelido, vel et decubitu super humo frigida, et ab arthritide, ex suppresso menstruorum, haemorrhoidum fluxu, sub fallaci lumbaginis muscularis adspectu, inflammatio in cavis vertebrarum, paralysin tum crurum, tum vesicae minitentur; cucurbitulae scarificatae, hirudines, vesicantia

demum, his partibus mature satis admota, praeter alia artis subsidia, indicata sunt. Cum subitus dolor natus esset in osse sacro et coccyge; resolutio recti intestini, ut aeger nec enematis injectionem reditumque persentiret, ac vesicae paralysis cum urinae suppressione nata est: contra quam celebris quondam medicus, — priusquam *vesicantium* hisce in casibus virtus innotuisset, fomenta et emplastrum ossi sacro contra paralysin admovit, et integram sanationem obtinuit. Posterior aetas, vesicantis emplastri largioris, ossi sacro appliciti virtutem, hac paralysis in specie, sicut in ea, quae *enuresin* inducit (§. CDXC.), sat copiosis exemplis comprobavit; et concursus nervorum hujus partis, cum eorum ramificationibus, qui musculis perinaei et ani prospiciunt, hanc stimuli exterioris efficaciam satis explicat.

Si vero, absque labe medullae lumbalis, ipsa vesica, aut ex nimia sui extensione, aut ex causa specifica, in ejus nervos fibrasque musculares agente, praecipue arthritica, resoluta sit; in eandem potissime cura omnis dirigenda est. In omni vesicae paralysi, dum urinis ea repleta turget; eandem prius ab his, cathetheris ope, liberandam esse, per se jam patet. Ad externam postea hujus visceris regionem, linimentum volatile cum camphora et tinctura cantharidum, inungendum, ac fomentatio aromatica, vinosa, calide instituenda est. *Electricitatis* etiam, vel *Galvanismi*, ut vocant, efficax in multis, subsidium hîc adhiberi meretur; cavendo tamen, ne illa vesicam, nimis debilem, succutiat; sed, emanationis ac scintillarum blandiori methodo, eandem modo penetret atque excitet. Interna quoque cystidis superficies *injectionum* ope fovenda, et pro gradu sensibilitatis, illi reliquae, gradatim stimulanda est. Herbarum igitur aromate praeditarum, ut rorismarini infusum aquosum, — vel, quae magnae aliquando virtutis fuit, aqua thermalis parum irritans, in cavum cystidis tepide hinc inde injicitur. Diuturno interim usu istorum opus est, aegris certe molesto, nisi flexilis catheter, ex resina elastica, qui, sine incrustationis periculo plures per dies, ac repetito, tamdiu, donec aliqua sensibilitas, contractilitas prodatur, adhiberi potest, in vesica relinquatur. Corticis peruviani

decoctum per plures dies sine damno, sed etiam absque sensibili emolumento, in vesicam resolutam injecimus. Etsi vero in genere *cantharides* in retentione urinae rejecerimus; in specie tamen illius *paralytica*, sicut externum illorum usum jam supra commendavimus: ita quoque *tinctura* ex iisdem parata, prudenti manu tentari meretur. Terebinthina, vel balsamum peruvianum, cum extracto rhabarbari combinatum, vias urinarias specifico quasi stimulo aggrediens, vesicae inertis actionem revocare valebit. *Rhus radicans* in extremitatum inferiorum paralysi a viro claro nobis commendatum, non minus hoc in morbo cum successu adhiberi posse, supponimus. *Cosacki* populi circa *Danain* fluvium, infusum aquosum *solidaginis virgae aureae*, ut specificum in urinae retentione remedium considerant, ad hanc forsitan magis, quam aliam retentionis urinae ad speciem adhibendum.

Frequens admodum urinae *retentio spasmodica*, infantibus, sensibilioris structurae hominibus communior, pro causarum differentia, diversam medendi rationem sibi expetit. Plerumque interim morbosa sphincteris vesicae sensibilitas, a causis etiam non magnis excitata, convulsivos hos motus, aut contractionem quasi *tetanicam* inducit. Maxime tepida nunc balnea conducunt, atque jam sola interdum sufficiunt. Quo vero effectus istorum diutius continuent; fomenta ex malvae, althaeae, seminum lini decoctis, tum vesicae regioni, tum genitalibus, perinaeo, constanter imponenda, — similia vero, addito grano opii et oleo, in anum injicienda sunt. Cum fructu etiam aeger, ad sellam perforatam, vaporem ex infuso chamomillae tepidum excipiet. Pro potu, maxime si stimulus cantharidum dysuriam excitaverit, emulsio simplex, vel ex seminibus cannabis parata, vel decoctum radicis salep, inserviet. Calomelas etiam sub spasmis vesicae laudem, ad plura grana porrectum, promeruit; ac, sub maximis doloribus, huic moschum ac opium adsociamus. Quodsi hoc ultimum hîc raro sibi conduxisse, vir egregius admonuerit; spasmum tunc ex stimulo majore, vel ex vasorum cervicis vesicalis varicibus venisse, arbitramur. Interdum, praecipue ubi arthriticam spasmus originem agnoscit, vesicans perinaeo admotum conducit. Ridi-

culum satis, sed plebis experientia communi confirmatum, dysuriae, quam recentior cerevisia inducit, remedium est: ut nudis cum clunibus saxo frigido insideant. Alvum saltem, diu obstructam, incessus cum pedibus nudis super pavimento frigido, haud raro, medicorum adeo testimonio, solvisse visus est.

§. DCCLXXV. *Cura retentionis urethralis. — Ad extremitatem urethralem. — Ad interiora urethrae.*

Ad *retentionis urethralis* curandae rationes transituris, post illa, quae aliis jam hujus operis in locis exposuimus (§§. CCLXVIII. DXXXVI. DXXXVII. DXLVI), non multa nobis dicenda supersunt.

Ac primo quidem, si foetus, cujus organa excernentia post partum attente examinanda sunt, in illis, quae urinis emittendis praefiguntur, nihil quod abnorme sit, offerat, nihilominus tamen lotium cum inquietudine, ejulatu, tensione retinere videatur; regio ejus hypogastrica cum cepa in medio dissecta, vel cum alcohole debiliore perfricanda, — fomentis siccis calidisque fovenda, — et, nisi haec jam urinam promoveant, balneo committendus est infans. Si mucus tenacior ostium urethrae obturet; cum spongia madida ille abstergendus, removendus est. Si procedente pueri aetate, praeputiolum longius et angustum, a retentis hinc inde urinae guttulis irritatum, ruborem contrahat, et sub lotii effluxu frequenter proli ejulatus exprimat; huic parti, post quamvis minctionem eluendae, lac nutricis e sinu instillandum est. Si phimosis congenita urinae exitum constantius praepediat; chirurgiae haec auxilium exspectat. Si vero mox a partu, glans foetus imperfossa, excernendae urinae obstaculum ponet; sine temporis jactura, hanc etiam per artem, si modo vestigium canalis ad penem ea reperiat, succurrendum est. Adultorum urethra ex partium vicinarum actione compressa, distracta, nunc enemata et alvi exonerationem, — nunc intestini recti, vaginae, uteri prolapsi, retroversi, repositionem, — nunc vero, si minctionem ante partus opus mulier neglexerit, urinae siphonis ope promptam eductionem, — vel si haec locum amplius non habeat, uteri cum foetu in vesicae collum ac urethram ponderantis sublevationem, aut partum artificialem ac promptiorem, sibi exigit.

Obstacula urinae ad *interiora urethrae* opposita (§. DCCLXX.), manus quoque chirurgicae subsidio auferenda sunt. Quam urethrae inflammatio sibi curam expostulet, — nec minus quae effectus istius, interioris nempe membranae urethralis duritiem, callositates, stricturas, excrescentias; et quae prostatae inflammatae, induratae, angustatae adfectiones, — singulorum vero medendi rationem tum chirurgicam, tum medicam, concernant: pro instituti nostri fine, dilucide satis jam alibi exposuimus (§§. CCLXVIII. DXXXVI. DXLVI.). Aliqua tamen, quae dicta magis illustrent atque confirment, hinc subjungimus.

Si nempe prorsus imperviae urinis sunt viae, et ubi nullis eae auxiliis sat prompte, ne vesica vel gangraenae, vel paralysis pericula incurrat, reserari queunt; vel ad collum vesicae, vel ad prostatam, vel ad urethram haereat obstaculum, cystidis demum paracentesin indicari, atque hanc vel per anum, vel ad perinaeum, vel super pube, vel denique in feminis per vaginam posse institui, jam diximus. Cum vero simul de punctione vesicae per anum monuerimus; eam nec ampliore sub prostatae tumore, nec sub conspicua cystidis inflammatione, nec demum si, ob majorem repletionem, hoc viscus ex pelvi jam nimis ascenderit, sat tuto posse pertundi (§. CCLXVIII.); sequentem observationem, viginti quatuor abhinc annis a nobis institutam, ut quae ultimam ex allatis conditionibus illustret, hîc adducimus. Causidicus quadraginta quatuor circiter annorum, corpore tam pingui instructus, ut *quadringentas* illud libras a morte vix non excederet, fluxui praeterea haemorrhoidum subjectus, post iter in rheda per vias saxosas absolutum, in retentionem urinae completam incidit. Dolor aderat lumborum, et regionis hypogastricae tensio, cum febre continua, pulsu pleno ac vibrante. Venam bis secuerat, — clysteres injecerat, — unguenta, cataplasmata, balnea, tres jam per dies, incassum, et quin lotium prodiisset, adhibuerat chirurgus. Ad consilium accersiti, summos ac insigniter dolentes ad mingendum nisus, ventris tensionem, ac molem tam stupendam, ut in genua procumbens, haec ipsa amplitudine sua excederet, invenimus. Febris violenta, nausea, vomituritio,

perinaei tensio ac dolor aegrum torquebant. De latente ad vesicae cervicem inflammatione minime dubitantes, venaesectionem repeti, — simul autem vesicae paracentesin ad pubis regionem sine temporis jactura institui, suademus. Nec tamen aut adstans aegro chirurgus, aut duo alii, expertissimi hac in arte viri, vesicam super pube, ob ventris molem, ab instrumento posse attingi credebant. Cum vero illi per intestinum rectum operationem facilius posse institui supponerent; tricuspidem, hanc quidem per viam, aut per illam perinaei, ad vesicam usque, utpote jam nimis repletam et ex pelvi assurgere coactam, non posse penetrare, amice objecimus. Quod si timerent, ajebamus, ne moles et profunditas adipis super pube, instrumenti longitudinem superaret; musculos tamen abdominis in homine tam pingui, tenuiores fore; et si hoc tanti non esset, cute super pube prius sat profunde incisa, viam tricuspidi posse reddi breviorem. Cum vero clarorum virorum opinio a nostra discederet; acus tricuspis solita, sex pollices longa et quidquam incurva, chirurgi dexterrimi super digito in anum ducta, ac versus vesicam adacta fuit. Punctionem interim nec primam, nec alteram vel guttula urinae secuta est. Ab omni igitur punctionis ulterioris tentamine, — ut quod in homine prae pinguedine monstroso nunquam pro voto succederet, abstinendum esse conclusum fuit. Morte aegri post duos dies insecuta, in ejusdem cadavere, praesente chirurgo ordinario, cutem, et substratam ei ad quatuor pollices cum dimidio pinguedinem super pube incidimus, ac medium per vulnus tricuspidem vesicae impegimus. Mox urina per cannulam copiosa effluxit. Aperto abdomine, praeter multas in vesica, quae pelvim longe deseruerat, arenulas, ad ejus cervicem, tumorem nuci avellanae magnitudine aequalem ac suppurationi proximum, — *urethram perfossam*, — in rene vero sinistro novem calculos conspicuos deteximus. Cum nostra observatione plures aliae conspirant. Sic vesicam urinariam, ob insignem prostatae tumorem, adeo e pelvi expulsam vidit insignis quondam *Angliae* chirurgus; ut, propter majorem a pube distantiam, a cathetere attingi vix potuerit. Alio in casu, tumor, qui omnem

pelvim ac ipsum abdomen impleverat, vesicam ita super pelvim elevaverat; ut urethra, in longum ducta, sub costis spuriis, ad limbum ossis ilei, supra dictum tumorem jaceret. Uterum quondam describemus: in cujus visceris, longe a pelvi remoti, cavo substantiam, non mediocris magnitudinis, osseam, cum tanta vaginae extensione reperimus, ut tertia parte communem vaginae longitudinem superaret. Non parvi hinc interest; ne, sub dubia vesicae, ab urinis jam plurimum turgentis, in pelvi positione, — nisi tumor ejus sat amplus manifeste in rectum intestinum ponderare, cum digito huic introducto sentiatur, cystidis per anum paracentesin, illi, quae super pube, loco magis tumente instituta, hujus visceris a cavo aberrare non potest, praeferamus.

Hunc ad locum, punctionem in viro *Ticinensi* nobilissimo ac fere septuagenario, septemdecim abhinc annis, dignam sane quae hîc referatur, institui curavimus. Ob insignem scilicet prostatae tumorem, hic senex jam diu difficulter urinas, — a tribus vero diebus, ob completam, nec amplius a chirurgis superandam urethrae compressae occlusionem, nullas mingere potuerat. In consilium accersiti, vesicam ad umbilicum fere usque tumentem, et urinas in illa sub percussione fluctuantes reperimus. Punctionem hinc illius sine mora super pube instituendam aegro proponimus. Consentit quidem ille, sed morosus admodum, et ad horas sese pertinaciter accommodare jam diu adsuetus, quidquid in contrarium moliremur, *crastinam* in diem, et quidem praescriptam, nec aliam ad horam, chirurgos constituit. Altera hinc die, vesicae molem non parum auctam observamus. Punctione super pube instituta, lotii, sub fine turbidi, glutinosi, permagna copia emissa, cannula vero in vulnere firmata fuit. Sic urinam quotidie aliquoties, adspectu saepe purulentam, tenacissimam, odore gravem, quindecim per dies subduximus. Cum vero tunc, ne cannula calculosam per materiam forsitan obducenda, e vesica, sine hujus laesione extrahi demum nequiret, timeremus; novam urethrae cum tenuiore primum cereolo, ac tandem cum cathetere explorationem a nobis propositam, « *hoc vesicae super pube ostium sibi per*

omnem vitam sufficere, » jocose respondens, absolute rejecit. Suae hinc sorti morosum nimis hominem dolenter commisimus. Dum vernum tempus ad id invitasset, rus ille petiit. Copiosis illinc asparagis delectatus, *sexagesima sexta* tandem a paracentesi *die*, mensae hilariter adcumbens, ad urinas excernendas nisum in vesica, nunc sibi novum, percepit; ac matulam sibi a servo porrigi jussam, largo flumine per urethrae canalem, omnem replevit. Nunc tandem cannulam sibi a chirurgo ex vesica extrahi concessit. Non quidem absque aliquo labore et quarundam guttularum sanguinis stillicidio hoc ipsum, ob illam in medio (non, ut exspectassemus, ad apicem, qui tamen medius semper in urinis degerat) levi crusta obtectam, praestari potuit; vulnus interim canali hoc argenteo retracto, citissime coaluit: et cum duos post annos *Italiam* linquere debuerimus; optata adhuc valetudine hic senex gavisus est.

Imperfecta satis nobis instrumenta, huic paracentesi faciendae dicata, ex eo esse videntur: quod cannula, in vesicam semel inducta, cum nova tam facile commutari, et absque magno aegrorum incommodo altera in prioris locum substitui non queat. Chirurgis tamen, si res ita videatur, non difficilem, ut putamus, hujus tricuspidis correctionem relinquimus.

Tertium interim, ex nostris iterum diariis depromptum, exemplum, quo, praeter alia, non adeo semper cannulae ad vesicam diu satis haerentis, a calculosa materia obductionem reformidandam esse doceamur, hîc referimus. Vir, honore et nomine clarus, sexaginta septem circiter annos natus, ex improviso ischuria gravissima corripitur cum febre intensa, tenesmo ad urinam insigni, sed inutili, aliisque, communibus huic morbo, symptomatibus. Cum rure ille degeret; medici consilio bis vena aperta fuit. Ingravescente interim per horas morbo, hujus nobis descriptio confestim transmittitur. Cum vero tunc metropolim deserendi facultas nobis deesset, experto rem chirurgo committimus: et nisi via in vesicam pateret; hanc absque induciis ad artis regulas parandam esse consulimus. Per anum igitur fit punctio; et aeger, cum cannula ad vesicam firmata, Danubio commissus, — etsi timor

esset, ne illam haec dimitteret, *Vindobonam* se transvehi jubet. Fortuna viro dignissimo arrisit. Continuo nempe urinae per cannulam, nec quidquam a vesica remotam, sed nunc a chirurgo adapertam, nunc obturatam, fluxerunt. Cum igitur nec dolor amplius, nec febris urgerent; non modo instrumentum in cystide reliquimus, sed quoque per illud, quod urinae purulentae essent, ac non parum foeterent, frequentius injectiones quidquam aromaticas cum melle remistas instituimus; victum mollem, satis tamen nutrientem, et pauca, quae alvum lubricam tenerent, ac eam sine nixu, cannulae firmitati contrario, promoverent, praescripsimus. Cum tandem purior jam urina secederet, leve corticis decoctum infuso pro injectionibus adjunximus; et sexta sub finem vergente hebdomada, via per urethram concessa, *cannula nec quidquam rubiginosa*, ex cystide retracta, omnis urinae difficultas ablata, et valetudo restituta fuit.

Sub *spasmodicis* urethrae adfectionibus, urinae excretioni adversis, praeter interna, jam exposita subsidia, tum balnea iterum, tum cataplasmata, genitalibus tepide admota, tum vapor aromaticus, ad eadem directus, — pars etiam una tincturae thebaicae, cum duabus aetheris sulphurici partibus remista, et urethrae longitudini, nec minus perinaeo illita, — clyster oleosus, aut mucilaginosus, cum grano opii, per anum injectus, rem omnem absolvunt.

DE CURANDIS RETENTIONIBUS

LIBRI VI. PARS II.

ORDO III.

RETENTIONES MUCOSO-LYMPHATICAE.

---

§. DCCLXXV. *Transitio.*

Retentiones *aëreas* atque *serosas* hactenus ponderavimus (§§. DCXCIV.—DCCLXXIV.). Sunt quidem varia corporis animalis liquida, vel prorsus ponderari nescia partimque nimis incognita; vel subtilis admodum atque vaporis copiosi sub specie, a corporis superficie tam interna, quam externa secreta, et modo sui parte caloris iisdem subtracta, sensibus nostris perspicua, vel, exemplo lacrymarum, salivae; propriis a glandulis, fluxu nunc lento, nunc satis impetuoso, scaturientia, quorum, variis a causis proficiscens, accumulatio, retentio, morbos inter se diversos inducant; istorum interim liquidorum collectiones, retentiones morbosas separatim hîc tangendi, eo minor nobis videtur opportunitas: quod ea, quae vim atque turgorem vitales efficere, cum aliqua ratione supponimus, liquida, quasi aetherea, nostro sese examini obstinate, subtrahant; quod vero alia, sub morborum, qui solida magis corripiunt et illorum retentiones generant, historia, considerationem longe fertiliorem nobis offerant. Quamvis autem morborum divisioni, ab humorum differentia petitae, non majorem, quam *fili*, cujus ductu illorum labyrinthus percurratur, dignitatem tribuamus; quamvis animalis

viventis liquores non, ut in patina inanimi, *separati* offerantur, sed varios in sensus commisti, nunc mutuo inter se coëant et cruoris undam constituant; nunc vero alio quidem atque diverso sub habitu, vix tamen omnis unionis pristinae symbolo exuti, aut lymphaticum vasorum systema percurrant, aut cava cellulosa, vel alia inhabitent; — et quamvis demum pars magna morborum, quos hîc exponendos nobis assumimus, ad *vitia*, ut vocant, *localia* pertineat; non igitur inutilis, sed commoda et naturali propior, retentionum, quae nobis pertractandae supersunt, in *mucoso-lymphaticas*, *in cruentas*, ac in *heterogeneas* distributio est (§. DCXCVI.). Cum vero difficile sit, morbos ex retentione *muci* separare a morbis, quos *lymphae* retentio producit, eo quod in illis aliqua saepe inflammatio simul locum habeat, sub qua, secretio lymphae morbosa, cum illa muci conjungitur; hinc utramque retentionem, quamvis eae interdum separatim incedant, eodem tamen sub capite comprehendimus.

§. DCCLXXVI. *Secretionis mucosae, — lymphaticae natura.*

Superficies tunicarum, secernendo, in cryptis atque folliculis, huic operi destinatis, *muco animali* praepositarum, amplissima et totius adeo corporis humani dimensione spatiosior, quo futurae nutritionis elementa, quibus ipsa obducitur, defenditur, molliter custodiat, foveat, certum per tempus quasi *incubet*, ac naturae animali magis appropinquet, vasculis omnis generis innumeris atque nervis subtilissimis, sensu hîc specifico, illinc communi, instructis, irrigua est (§. DV). Varios autem per casus hi fontes muciflui nunc *arescunt*, nunc vero *redundant*; nec aequalis semper conditionis humorem, sed hîc tenuem nimis et aquosum, — alibi pigriorem et aequo tenaciorem exstillant, quidquod alia subinde principia furtim transmittunt: unde *sapor* muci fatuus, in dulcem, subamarum, salsum acremve, — *odor* vero lenis ac blandus, in tetricum naribusque infestum, vertuntur; *serenitas* ejusdem et *color* turbantur, et in pallidum atque griseum iste, aut in flavidum, croceum, subviridem,

herbaceum, rubescentem, fuscum, subatrum, aut, ad morem iridis, multimodum degenerat; omnis vero lenti humoris moles interdum, tenuioribus exhalatis, absorptis, exsiccatur nunc; alias autem, lege combinationis chymicae, coit, solidescit, et informem, duram, crustosamque in massam, ab aqua, — non tamen ab alkohole, oleo vel pingui, vel aethereo solvendam, super igne micando turgescentem, concrescit.

Sub statu sanitatis, *nares* quidem, utpote loco superiore atque declivi apertae, uberrimam apud infantes puerosque pituitam fundunt; nec exigua hujus copia ab adultis, exceptis modo paucis, quibus narium antra perpetuo siccescunt, etiam emungitur, — vel posteriora narium per ostia in fauces deducta, prolapsa, screatur, aut nauseosa actione ventriculo transmittitur; caetera tamen *organa mucifera* pituitam, moderate secretam, in usus proprios atque communes convertunt, nec, nisi stimulata et a partibus vicinis concussa, humorem viscidum ac pigrum, data porta, expellunt. Quemadmodum igitur *profluvia* ex istis *mucosa*, morbos (§§. DV. DXLVI.) descriptos constituunt; ita eorundem absentia, nisi certis modo in casibus, pro morbo declarari haud potest. Aliter vero res constituta est, ubi, vel ob laxitatem, quae saepius in glandulis mucosis manifesta est, — vel forsitan ob infractum, negatum nervorum in eas influxum (§. CDLXVI.), vel ob istarum atque ductuum propriorum ob phlogosin; — aut propter obstacula quaecumque, effluxui humoris secreti opposita, hic ipse lentescit, inspissatur, puriformi materiae miscetur, ad concretiones nimis inclinat, ac suo tenaciter, ultra quam debet, adhaeret habitaculo.

Lympha continetur vel suis in vasculis, vel in cavis corporis aut sanis, aut morbosis, in quae fuit per secretionem deposita. In quantum *lympha vascularis*, aut *cellularis*, absque partium solidarum, continentium, morbosa actione, inprimis absque *inflammatorio* effectu, circumfertur, aut quiescit: nisus illius in *condensationem* non tantus est; aut si, ut in asphyxia a frigore, a compressione breviore ductuum, quidquam remoretur, aut spissescat: facile, caloris moderati,

frictionis ope, vel ablato demum obstaculo, aut ab adfuso sero novo, diluitur ac redditur mobilior. Quando primum vero irritantur, inflammantur, solida et vasa, ita ut morbosa secretio, nova principiorum combinatio, sequantur: tunc animalem magis indolem assumit lympha, et solidam non modo naturam assumere nititur; sed quasi vita et vasculis induitur, novamque vix non creationem orditur (§§. CXXVI. CXXIX. CXXXV. DLXI. DLXV. DLXVI. DLXVIII. DLXX. DLXXII.). Hoc ultimum vero facilius contingit in locis, e quibus limpha haec effluere aut evacuari citius non potest. Sic per urethram inflammatam, in medorrhoea, effluit puriformis materia; neque ideo connascitur, urina licet diutius non missa, canalis: quae vero ad hunc ipsum, *retro* membranas urethrae, seu ad superficiem ejus convexam, deponitur; ea mox concrescit ac densat canalem urethralem, ut coarctetur iste ac ejus lumen imminuatur. Eadem in glandulis, viscerumque in parenchymate contingunt.

§. DCCLXXVII. *Definitio.*

Quotiescunque igitur organa pituitaria, lymphatica, aut quemcunque per stimulum lacessita, aut nimis relaxata, aut lege habitudinis inducta, glutinosi, lymphatici copiam humoris majorem concipiunt, ab eadem obruta, turgent, tenduntur, languescunt: toties morbus, quem *muci*, aut *lymphae retentionem* appellamus, subnascitur.

§. DCCLXXVIII. *Divisio.*

Variae hinc indolis erit retentio, prout vel *universi* culpa *systematis*, vel *locali* modo *vitio* exoritur; prout, primo in casu, vel a morboso *virium augmento*, vel potius ab istarum *jactura*, procedit; atque *inflammationem*, *febrem* aliquam, aut *nullam*, pro comite agnoscit. Pars fere maxima retentionum, de quibus sermo hîc est, ad *symptomaticas* pertinet; nec tamen idcirco suscepta singularum in unam familiam reunio, atque adfinitatis, quae illas intercedit, brevis licet, consideratio, felici in artem salutarem influxu destituitur. Magna quoque huic morbo, ex *loco*, quo se-

dem suam figit, differentia, maxime symptomatum, accedit: ut quae scilicet, pro insigni systematis mucosi, lymphatici, ad *caput*, *jugulum*, *abdomen* cum *pelvi*, vel *artus* et corporis *superficiem* extensione, nunc hac, nunc alia sub forma, comparent. Species ex istis praecipuas hîc tangimus, simulque incessum singularem ac indolem, quoad limites huic operi praescripti concedunt, exponimus.

ORDO III. GENUS I.

RETENTIONES MUCOSO-LYMPHATICAE CEPHALICAE

§. DCCLXXIX. *Ad calvariam. — Tumores a compressione. — Tumores consensuales. — Tumores cystici. — Tumores symptomatici.*

« Os homini sublime dedit coelosque tueri ; » sed vix nascentis vertici, morborum imminentium, quos evitare haud multis conceditur, catervam simul suspendit natura (§. CDXLVIII.). Quam saevos istorum effectus *caput*, sub forma *pneumatosis*, *hydropis externi*, *hydrocephali* et ipsius adeo *herniae cerebri* cum isto complicati, vel *hydro-encephalocele*, patiatur; in operis hujus Libro VI. Parte I. Ordine I. et II. exposuimus; nec minor certe *retentionum* hanc ad partem *mucoso-lymphaticarum*, et malorum ex istis scaturientium, est cumulus.

Ac primo quidem, aut angustior, pro tantae molis expellendo cranio, humanae feminae pelvis, qua foetus caput, forsitan oblique depressum, saepe per horas, quidquod per dies, osseis repagulis immobile una ex parte incumbit, — aut vectis, aut obstetriciae forcipis manubria ruditer nimis admota, vix exclusi pueri ad partem cranii nunc hanc, nunc illam, plerumque lateralem, dirae contusionis vestigia imprimunt: quae, primum profunda, sat celeriter in molem pomi aurantii, vel etiam majorem assurgere, calere, rubere,

tactui resistere, — post paucos vero dies, mollescere, fluctuantem in centro humorem, quem false pro *pure* declares, ac paucas post hebdomadas, ovi putridi concussi adinstar, resonantem materiam prodere consuescunt. Incisus forsitan, incauti ope scalpelli, hic tumor, purulentum is minime, sed mucoso-lymphaticum, aut sanguinolentum liquorem eructat.

Haud raro in aetate puerili, priusquam *achores, tinea*, ad cranii partem capillatam prorumpant, folliculi istius subcutanei, aut glandulae lymphaticae mole sua crescunt, tenduntur, pruriunt ac dolent; comparentibus vero his impetiginibus, pro magna saltem parte, disparent (§. CDXLVII.). Eodem fere modo, a *cantharidibus, sinapismis, unguentis escharoticis*, aut nuchae, aut loco scapulis intermedio adpositis, glandulae lymphaticae, vel ipsis adultis in hominibus, ad occiput, ex amico scilicet cum vasis hujus generis, ad illas confluentibus, consortio, in molem conspicuam frequenter satis assurgunt. Sic inter septem illustris familiae *Vindobonensis* proles, nulla scrophularum vestigia unquam comparuerant; cum vero duabus ex his prolibus adhuc teneris uterque aurium lobulus, ad leges praeconceptae *Europaeorum* opinionis de sexus feminei venustate per talia majore, perfossus annulisque aureis ornatus fuisset; in utraque puellula mox glandulae duae lymphaticae ad angulum maxillae uno in latere intumuerunt. Post duos ab operatione hac annos, in una ex his prolibus, has glandulas adhuc duras, tumentes, — in altera vero, inflammatas et, post contractam suppurationem, a gravi genae dextrae ac frontis ipsius erysipelate circumdatas, conspeximus.

Prae aliis partibus, *capiti* humano *tumores cystici* infesti sunt, eosque in juvenili rarius, quam adulta in aetate, plerumque in parte capillata, nunc ad ossa parietalia, nunc versus frontem, ad occiput, nunc ad verticem prominentes, aliquando numerosos, albescentes, a pisi magnitudine, ad ovi gallinacei, etiam majoris, amplitudinem, modo lente crescentes, humore tenaci, fere albuminoso repletos, conspeximus. Inter ipsum oculi bulbum arcumque orbitae, ejusmodi cystidem, proptosis vel maxime causam, in puella

decenni observavimus. Vir *Mediolanensis* nobilissimus, academiae *Ticinensis* antistes, quindecim circiter hujus naturae tuberibus ad caput affectus, hos, inscio medico, sibi omnes abscindi curavit, et gravem inde in febrem conjectus fuit. Non multos post annos, malum hoc recruduit; ac eidem non modo, sed longe majori errori aeger indulsit. Vix enim chirurgus cystides e cranio, numerosas partimque amplas, abstulerat: cum, altera jam die, caput nudum solis verni radiis auraeque frigidae incautus exposuerit, et jam nocte subsequente funestum in lethargum miser inciderit. Per duos jam dies hunc tristem in statum conjecto, *erysipelas* ad faciem et caput universum, — non certe criticum, ut clarus tunc medicus (*Hippocratis*, « Erysipelas ab internis ad exteriora converti, bonum esse » dicentis, effatum absque restrictione interpretatus) speraverat, comparuit; — sed, quod haec plogosis externa, lethargo nequaquam imminuto, interioris potius augmentum et propaginem steterit, altero jam die in mortem conversum. Duos ad os bregmatis dextrum tumores cysticos sibi exscindi curavit *Vindobonensis* mulier quadragenaria; sed post annum, praeter inductam abhinc oculorum hebetudinem, bini similes ad suturam coronalem tumores sat magni in conspectum venerunt.

Aliud vero, attentione medicorum magis dignum, exemplum non ita pridem in decem annorum nobili puella *Vindobonensi* observatum, et nobis communicatum fuit. Gracilis haec, et hemicraniae jam pluribus ab annis subjecta virgo, quoties a consueto ad latus dextrum dolore invaditur; toties ovi magnitudinis tumorem durum, rubrum, atque dolentem in parte frontis vicina experitur, — hemicrania cessante, mox, et quin ulla vel ad os frontis, vel in cute, hoc obtegente, vestigia remaneant, dispariturum.

Quamvis interim soli cephaleae rarissime talia succedant; a gravi tamen odontalgia, frequenter gena, dolenti maxillae respondens, sic ut pedes ab arthritide fixa, in articulos saeviente, sub aliquo jamjam dolorum moderamine, conspicue tumet, rubet caletque; ac aliis quoque in partibus, profundius dolentibus, vel quas humor puriformis, purulentus, aut aquae

stagnantes inundant, cutis, sub qua haec vitia latent, haud raro ab *oedemate* corripitur. Effectuum, ex *locali irritatione* in omne systema lymphaticum glandulasque istius, argumentum insigne atque notatu dignissimum sex abhinc lustris habuimus. Mulier nempe juvenis atque venusta, ob intolerabiles, quos ad *genu* dextrum, praetumidum, durum ac valde salebrosum diu noctuque patiebatur, dolores, nosocomium *Mediolanense* plures jam per menses, — posthinc vero illud, quod *Ticini* est, petierat. In illo, quod nihil aliud profuerit, etsi tam uxor haec, quam conjux ejusdem, *nihil syphilitici* unquam praecessisse, constanter asseruerint; copiosas tamen mercurii doses, — in hoc vero, tum alia permulta, tum opium ubertim, sed omnia incassum, dederunt. Quo tempore aegram febre lenta, depascente, detentam, sudoribus nocturnis exhaustam, primum conspeximus, cutis ossibus haesit, ac nihil illa, nisi « *ut crus sibi abscinderetur*, » a nobis efflagitavit. Nec a drachma una cum dimidia laudani liquidi, ad noctem porrecti, vel somnum, vel dolorum levamen sibi concedi, mortem anxie desiderans, misera conqueritur. Quamvis autem nec scrophulis, nec alio, noto sibi, morbo antehac unquam laborasset; vix ille ad *genu* comparuit, cum omnes sibi glandulas lymphaticas undique volumine augeri persenserit. Ac revera, innumeros mox, variae magnitudinis, tumores globosos ad jugulum, brachia thoracem anteriorem, maxime autem ad ipsum mesenterium, nec minus ad crura, tactu distinximus. Tussis fuit nulla. Etiamsi vero summa totius corporis macies subesset; major tamen fuit *pedis*, sub genu tumente, *atrophia*. Toties interim, quô crus adfectum sibi amputaretur, petenti, « centum inter aegros tali morbo, jam adeo provecto, vix quinque per cultrum servari, » infelici mulieri respondimus: nec tamen, nullum, absque istius subsidio, posse sanari, celare potuimus. — Quid vero tu, haec inquit, sub tali, spem inter et mortis discrimina, proportione, crus mihi abscindi, ultro recusares »? — Convocatis igitur, ut suam quisque de re tam ardua opinionem exponeret, singulis nosodochii chirurgis atque medicis, hi omnes, ob vires jam prorsus consumptas habitumque

aegrae, ut quivis supponebat, scrophulosum, non alium, quam citius lethalem amputationis eventum praevideri posse, contra nostram opinionem, credebant. Accersitus nunc eundem in scopum chirurgiae hac in academia illustris professor non diversam is, ab illa aliorum, operationis prognosin instituit. Cum vero huic viri magni ac amici assertioni experientiam, quae doceret, maxime in *Anglia*, non paucis, quamvis jam summopere exhaustis, aegris *tumorem*, ut vocant, articulorum *album*, per amputationem membri adfecti, felici sub omine ablatum fuisse, opposuissemus; tam fausti eventus, ut nos ipsi, bene conscius, — etsi non hoc morbi genus, sed *necrosin* ad genu latere, convenissemus; operationem ille, ut solet, dexterrime, absque temporis jactura, instituit. Quod si vero nunc, felicem hujus operationis chirurgicae eventum referendo, peritis in arte viris nihil novi dicamus; id saltem, ab hac sectione instituta, *tumores glandularum* morbosos, fumi adinstar, quotque erant, *omnes disparuisse*, sat novum esse, fateri oportet. Atqui membrum ita resectum ac museo *Ticinensi*, more solito, commissum, *cariem* quidem insignem, sed, unde parum aut nihil resorberi, quod alio, quam *locali stimulo*, systema lymphaticum irritare valuisset, potuit, *siccum* ad genu articulum exhibuit. Similia fere tumorum in abdomine durissimorum ex *arthritide*, a pedibus ad viscera ventris aberrante natorum, exempla alibi referemus.

§. DCCLXXX. *Ad nares.*

De *coryza* et *ozoena* disserentes, muci genesin morbosam ad antra, sinus, anfractus, canales, quibus membrana pituitaria supertenditur, ejusque phaenomena et causas exposuimus (§§. DVII. DVIII. DIX. DXIV). Quod si tunc, ratione symptomatum, quae tam principium, quam finem *catarrhi nasalis* comitantur, *profluviis* hunc subjugandum esse concluserimus; si tamen, quae sub medio hujus morbi incremento contingunt, spectemus: nihil obstat, quin eundem *retentionibus* haud minus adfinem esse dicamus. Illa inprimis hujus catarrhi varietas, quam scholae *gravedinem* vocarunt; et quae pertinaciori muci his cavis

collecti tenacitate, ac stagnatione non minus, quam gravioribus symptomatis sese distinguit (§. DVIII.), huc pertinet; atque tam fortem hanc in viro juveni, robustissimo, qui, postquam foco aliquamdiu (frigore mox acriori sub venatione exponendus) adsedisset, conspeximus: ut ea, prima invasionis jam die, intolerabiles ad frontem dextram dolores et, praeter animi deliquia, convulsiones quasi epilepticas provocaverit. Summa narium, et simul antri Highmoriani, diversas apud gentes, differentia, quae vero ex ista pendeant morbosa incommoda, nobis incognitum est. *Africae* meridionalis incolae, nares compressas, — populi *septentrionales* ossa malarum prominentia, agnoscunt.

§. DCCLXXXI. *Ad sinus frontales.*

Neque solas ad nares proprie sic dictas, seu ipsum odoratus ad organon, haec muci limitatur retentio; sed, quousque nervi olfactorii haud penetrant, ad *sinus frontales*, *sphoenoidales*, *antra maxillaria*, ut ipsa coryza (§. DVIII.), extenditur; et quo angustior istorum cum illis communicatio est: eo magis timenda erit. Etsi vero longe plura *suppurationis*, hos ad sinus observatae, exempla referantur; saepius tamen a tunica mucosa, quae cava haec investit, in catarrhis ubique tumente, nec raro inflammata, exitus a sinubus frontalibus et antris *Highmori* ad nares angustos penitus occludi; secretum vero his in caveis serum, cum muco, puriformi materia, remistum, vel mora temporis exsiccari, — vel, penetrante huc aëre atmosphaerico, oxygenii actione principii, cogi, vel in *materiam adipoceream* converti, condensari, exemplis constat. Sic principem *Spirensem* quondam, immani sinus dextri frontalis gravedine adfectum, curavimus: quo sub morbo et febris, et capitis obnubilatio, ed dolor supercilio quidquam superior, magnus et fixus, oculi dextri lacrymatio, naris hoc in latere siccitas, per sex hebdomadas continuaverant: donec aeger, reclinato ad anteriora capite, materiam quasi ceream, ex albo flavescentem, compactam, tribus circiter lineis crassam, pollice vero longiorem, perfecta mox valetudine gavisurus, sternutando rejecerit. Quemadmo-

dum vero contingens in sinibus frontalibus suppuratio; aut caries, praeter mala, quae cerebro, vel superiori palpebrae, per saniei haec in loca transitum, haec ultima minatur, non modo *foetoris* ex naribus perpetui, sed interdum adeo, sub dolore ad illos, mox obtuso, mox acutissimo, interdum cessante iterumque redeunte, sub siccitate naris in latere adfecto, *amauroseos* periodicae causa esse queunt; ita quoque rheuma, seu catarrhalis hos ad sinus adfectio diuturna vel fortior, aut succedens huic tunicae mucosae durities, profundius ad ipsas nares expansa, tum odorem, tum visum ipsum aliquando infringere ac foetorem ex naribus causare, — inprimis vero insecta varia, ut exempla complura docuerunt, tum ad istas, tum ad sinus ipsos ita adfectos invitare, possunt. Sic, referente scriptore *Berolinensium* anatomico, per plures menses magnam odoratus jacturam fecerat, subtilesque odores non amplius percipiebat, infans: cui mucus radicem nasi versus, in corpus durum concreverat, ac nervi olfactorii ramulos compresserat.

§. DCCLXXXII. *Ad antra maxillaria.*

Pari vero ratione ad *antra maxillaria* serum, mucus, puriformis humor, angustiore, vel clauso ex tumentibus membranis *ostio*, a naribus diutius aversa, tum copia obesse ac distendendo, dolorem hîc obtusum, profundum, sensim vero acutissimum, cum calore ac macula rubra, aliquando cum tumore quasi oedematoso, ad genam, producere, — tum corrumpi acriorve reddi, — tum, ut exempla docuerunt, in massam duriorem, adipoceream, aliquando putrido quasi caseo persimilem, converti potest. Nec desunt certe casus complures tumorum, quos tunicae mucosae, diuturnis a catarrhis vel et incendio, haec ad antra luxuriantis, excrescentiae fungosae, polyposae, steatomatosae, cancrosae, cum diris illorum cruciatibus, cum insigni mandibulae superioris, in ceream quasi mollitiem conversae, tum ad exteriora, quam ad palati fornicem extensione, et cum ipsius affectione oculi gravissima, induxerint. Sic mense Majo 1794, mulierem, a febre tertiana correptam, *Ticinense* in clinicum suscepimus: quae simul antri *Highmoriani* sinistri mor-

bo, primum catarrhali, correpta fuit. Hujus mala, inprimis ad superiora, ita intumuerat, ut oculum sinistrum jam aliquo modo ex sua orbita expellere coeperit, atque ipsa lacrymalis caruncula a nasi radice recederet. Cum his vero symptomatis, utriusque maxillae occlusio seu trismus simul incessit. *Rastadiensis* feminae, anno 1771, diuturnis ad antrum maxillare sinistrum doloribus, quasi rheumaticis, summopere ac plures per menses vexatae, tres quondam dentes, quamplurimum vacillantes ac perfecte jam nigros, simul vero superioris maxillae particulam emortuam, duorum digitorum ope, nos ipsi extraximus: quo facto, haec mulier, liquidum, quo patens maxillae antrum depuraret, ore pluries susceptum, toties, delphini adinstar, per narem sinistram cum impetu, stupefacta, rejecit; post paucas vero hebdomadas, concretis in integrum gingivis, perfecte restituta fuit. Facile tamen sub hac oris et antri maxillaris communicatione morbosa, ciborum portio hoc ipsum cavum subintrat; ac ibidem, ut corpus peregrinum, mora temporis corrumpendum, novum stimulum, dolores atroces novumque incendium inducit.

Cum descripta sinus maxillaris ipsius adfectione, nec *dentium*, radicibus suis saepe altius ad illum ascendentium, *dolores*, — nec morbus, magis nervosus, quem *trismum faciei* nominant, — nec demum simplex ac modo externus *genarum rheumatismus* confundi debent. In primo scilicet casu, aliquando tamen cum sinus maxillaris adfectione complicato, dentes, ac eorum inprimis radices, cariosi sunt, aut vacillant, aut morbosum colorem assumpserunt. In dolore faciei nervoso, de quo alibi loquemur, catarrhalia haud praecesserunt ad nares, ad antrum maxillare, symptomata; et per vices ille magis furit, sopitur saepius iterumque, cum distractionis musculosae momentaneo effectu, atrocius recurrit. Iu rheumate genarum externo, cutis earum sensibilior, calidior, saepe latius rubra, inflammata est; nec nasi cavum correspondens, siccum permanet.

§. DCCLXXXIII. *Ad canales nasales.*

Quamvis sub statu sanitatis, nullae ad *saccum la-*

crymalem glandulae compareant; quotiescunque tamen ab accedente catarrho aliove a stimulo, tum illud receptaculum, tum *canalis nasalis*, irritantur, aut phlogosin concipiunt; copiosi mox noduli exsurgunt, humorem mucosum, puriformem, ubertim plorant, hasque vias, eodem, vel ob tenacitatem, densitatem, vel ob auctam parietum crassitiem, ad cava narium descendere cohibito, inundant, in tumorem, aliquando dolentem, extendunt, relaxant, lacrymarum susceptionem praepediunt, *epiphoram* (§. CL.) creant, — naris, ex qua parte malum haeret, siccitatem inducunt, ac erosionis fistulaeque lacrymalis primordia ponunt.

§. DCCLXXXIV. *Ad tunicam pituitariam. — Polypiformes prolapsus.*

Quousque vero *tunica pituitaria* penetrat; frequentior ibi, — scilicet ad os ethmoideum, ad ossa turbinata, palati, ad septum narium, ad sinus frontales, antra maxillaria, ad ductus nasales; — *excrescentiarum fungosarum, polyporum mucosorum*, membranae ut dicunt, illius relaxatae, sed potius, ut nos credimus, *pseudomembranae*, in tumorem polypiformem, aut sacciformem extensae, albescentis, subcoriaceae, vel pituitam, vel liquidum serosum continuo plorantis et, pro varia atmosphaerae conditione, nunc magis, nunc minus turgentis, pultaceae interdum, vel et densiore materia repletae, *prolapsus* sedes esse consuevit. Unico pedunculo instructi, hi prolapsus, sicut quivis alter polypus nasalis, *figuram*, a principio, pyriformem, — sensim vero, nisi fluidum contentum perpetuo regurgitent, aequalem cavo, in quo haerent, assumunt; mox vero informes hoc deserunt, naris ex ostio vel uno, vel et altero, prominent, atque hoc cum dolore distendunt ac distrahunt, narium sepimentum distorquent, ossa ipsa nasalia interdum sua a sede expellunt, faciei aspectum magnopere immutant, defoedant, omnemque per nares aëris ingressum avertunt, odoratum omnem delent; mox vero superiora versus ac retro ascendunt, canalium nasalium ostia comprimunt, lacrymas a naribus avertunt, saccum lacrymalem extendi, tumere, inflammari, excoriari, fistulamque contrahere, subinde inducunt; palatum pendulum deprimunt amplumque

in velum expandunt, ossa narium, palati, separant; ad fauces denique promptius, *orbiculari* sub *figura*, descendunt, transitum ciborum aërisque ipsius vias intercipiunt, partes omnes continentes distrahunt, comprimunt, inflammant, exulcerant, tandemque cariem ad ossa narium progenerant. Pro vario autem cavo, e quo hi prolapsus vel polypi propullulant, vel ad sinus frontales, vel ad antra maxillaria, vel ipsas ad nares, vel ad vias lacrymales: specifica cuivis loco symptomata, difficulter tamen abditis in cavis distinguenda, sub initio, producunt. Polyposi tumores in sinu frontali geniti, nunc externam modo laminam istius osseam elevant, destruunt, — internam autem intactam relinquunt; aliâs vero et istam, vel calvariae in cavum urgent, vel eandem consumunt, ac motum cerebri, sub ipso sinus periostio pulsantis, manifestum oculis reddunt, atque hoc viscus comprimendo, apoplexiam subitaneam provocant. Chronicae quasi coryzae perceptio, sub tempestate humida, quam sicca, sensibilior, odoratus jactura, minor solito muci nasalis effluxus, hujus denique perfecta suppressio cum sensu ponderis ac irritationis ad partem narium adfectam, frequens sternutandi nisus incompletus, dolor tandem huic junctus, ac materiae gummosae, aliquando foetidae, flavae, viridescentis, vel durioris: potissime polypi his in partibus luxuriantis phaenomena sunt.

Aliquando tunica narium mucosa tota, sine omni prolapsu, spongiae in morem, turget, ac ostia narium opplet aërique penitus claudit. Aliâs *verae* satisque conspicuae, ut omnem aëri ad nares ingressum negarent, *hydatides* in illa membrana detectae fuerunt. Frequentius catarrhalis hujus tunicae, quo loco cum velo pendulo descendit, inflatio, posteriora narium foramina, per mucum condensatum quodammodo coarctat; ac dolorem, vel ustionis ingratae, sensum, donec hae crustae largiores, durae ac asperae, ex faucibus screentur, sub deglutitione magis molestum, inducit (§. DVIII.). Ad dextram nasi alam, ut refert vir gravis, fovea, et in fundo istius punctum nigrum comparuit, — primô quidem vix diametro auctum, tandem vero passu celeri extensum. Margines ejusdem elevari, varii sulci, prominentiae variae formari videbantur.

Tandem hic tumor, fere pollicis latitudinem adeptus, omnem nasi alam dextram et apicem obtegere, ipsamque alam sinistram attingere, conspectus fuit. Extremae hujus excrescentiae orae, duabus tribusve lineis elevatae, — tuberculis, hîc rotundis, illinc acutis, pisiformibus, verrucosis, obsessae, — sinubus linea una alterave profundis, divisae, — liquidum flaviusculum, subcereum, ex istis emittebant. Cum vero conspicui chirurgi hoc mali genus ad *cancrum* retulissent; ab alio, illud, escarotici pulveris beneficio, a nare illaesa separatum protinusque sanatum fuit.

§. DCCLXXXV. *Ad uvulam.*

Uvula quoque, non ex glandulis, sed ex duplicata oris tunica in veli palatini mediam appendicem efformata, haud raro humores, nunc aquosos, nunc magis mucosos, concipit, turget, inflammatur; interdum suppurat ac sub phlogosi, inprimis venerea, frequenter eroditur, consumitur. Post frequentes inflammationes catarrhalis indolis, uvula saepe tam aequo major, quam durior manet; nec tamen idcirco de *scirrhi* natura participat. Quam usum physiologicum haec particula habeat; non satis certum est. Aegrum vidimus, qui, tam velo palatino, quam ossibus palati ac naribus, ex causa syphilitica, privatus, has partes ex corio usto, uvulam vero ex aurea lamella, velo pendulo articulatim conjuncta et mobili, ingeniose prorsus sibi ipsi fabricaverat. Cum vero hic quondam, sub somno, uvulam hanc artificialem, ut sibi videbatur, deglutiisset, nec tamen sub loquela, vel deglutitionis sub opere, hujus sensum jacturae perciperet; appendici huic in futurum, absque noxa, valedixit. Saepe vero uvula sub cynanche faucium, inprimis catarrhali, serosa, pituitosa, ut vocant, oedoematosa turget, ex pallido rubet et, quasi pellucida, in longum ducitur, ac super ipsa linguae radice, per plures aliquando hebdomadas, aut adeo per menses, propendet: *uvulam prolapsam* dixerunt. Exemplum uvulae, derepente, adeoque laxatae habetur: ut ea anteriores usque ad dentes, sensu vix ullo instructa, nihilominus tamen a solo gargarismate, ex summitatibus *vitium* (ex pampinis vitis viniferae?) eodem die, normalem iterum ad extensionem redu-

cenda, haereret. Uvulae *a nativitate*, adeo in longum extensae, ut mediam sui ad partem rescindi debuerit, casus refertur. Eandem oris particulam, triplo, quam debuisset, majorem, prorsus insensibilem, ac ita exsanguem, ut, resecta, cruoris nec guttulam funderet, celebris *Daniae* chirurgus adnotavit. Uvulae prolapsae, simul tam *durae*, ut cultri chirurgici aciei resisteret, historiam, *Galliae* Acta chirurgica conservant. Magna hoc uvulae procidentis a statu incommoda sunt: continua scilicet in faucibus titillatio, et corporis peregrini, in iisdem defixi, molesta sensatio, — muci ad fauces, constanter irritatas, affluxus et collectio, — perpetua screandi, tussiendi necessitas, ac frequentior a somno evigilatio, — nausea, vomituritio, sub deglutitione difficultas, ac aliquando, propter glottidis viciniam, inprimis sub inspiratione, magnum, nec *Hippocrati* ignotum, suffocationis periculum. Uvulam hinc inde in magnos tumores, *sarcoma* magis, ac *fungosas excrescentias*, quam vero *scirrhum* sistentes, elevari: docet observatio, sub qua, hanc particulam resectam pondus unciarum duarum habuisse, legimus.

§. DCCLXXXVI. *Ad glandulas sublinguales.*

Sub lingua *vel* ad *glandulam sublingualem*, saepius apud teneros infantes, quam apud adultos, subinde *tumor* fixus, immobilis, nunc modo in una, nunc in altera parte frenuli, ex ductus salivalis obstructi extensione, sat celeri passu oritur, vel pisi, vel nucis avellanae, juglandis, aliquando ovi, magnitudinem acquirens, interdum pellucidus, salivalis, ab egregio quondam *Italiae* chirurgo *hydroglossi* nomine donatus, — saepius vero materia albuminosa, gelatinosa, mucosa, aliis in casibus sabulosa, calcarea, repletus: *ranulam* seu *ranam* vocant; Graeci vero *batrachon* dixerunt. Magnae scilicet expansionis capaces sunt *ductus salivales*, vel propriis a calculis, vel a callo, vel aliter obstructi: ut et libram materiae sabulosae *sublinguales* continuisse visi sint. Non semper interim tumorum hujusmodi sedes sub lingua, his in canalibus, sed aliquando etiam in *cystide*, a tela cellulosa, in plura loculamenta divisa, ac humore albuminoso gravida, quaerenda est. Saepius ranula, *oedematis* spe-

ciem, — tandem vero, sub rubore, calore, dolore, inflammationis imaginem refert. Quovis interim sub casu, effectu tumoris sublingualis quidquam grandioris, functio linguae circumdatur, ac non modo loquela, suctio, deglutio ciborum, arcentur; sed, a continua pressione tum dentibus, ut alveolos suos deserant, tum ipsi maxillae inferiori, ut cariem aliquando contraxerit, violentia infertur.

De *mole linguae* morbose aucta (§. CLXIII.), ac de *glandulae* parotidis tumoribus, alibi (§§. CLXXIV. CLXXVII.) jam egimus. *Stenoniano* in ductu tumores, salivalibus maxime a calculis, interdum subnasci, constat experientia.

§. DCCLXXXVII. *Ad tonsillas.*

Sunt quibus *tonsillae* a natura defuisse referantur; alii, quibus eaedem aequo majores, ast vero sanae (*physconia] tonsillarum*), increverint. Aliis ex morbo strumoso (scrophuloso), syphilitico maxime, vel a praegressis iisque repetitis inflammationibus (§. CLXXII.), organa haec, vel uno, vel et altero palati in latere, tument, fauciumque isthmum non parum coarctant; interdum vix non omnem, cum suffocationis periculo, obturant. Frequenter tonsillae suppurationem concipiunt; saepe vero duritiem, vix unquam tamen *scirrhosum* characterem (§. CLXXVII.), contrahunt. Sic ut salivales glandulae, ita et *tonsillae*, — etsi *muco* magis, quam humori salivali, secernendo praefixae, — calcarea materia, aut vero calculo, aliquando sunt gravidae, ac istorum producunt symptomata.

§. DCCLXXXVIII. *Ad gingivas.*

Gingivae, praeter adfectiones alias, suo loco exponendas, plerumque symptomaticas, haud infrequenter uno alterove in loco tenduntur, tument, dolent, inflammantur, ac in suppurationem hinc inde abeunt (*parulis*). Dentium quidem, aut difficulter prorumpentium, aut suas ad radices morbosorum, culpa frequenter haec succedunt; haud raro autem gingivarum substantia vel a rheumate, vel ab externa violentia, vel a latente maxillarum carie, vel specifico mercurialium effectu, vel ex variae indolis ulceribus, vel aliis

a causis minus adhuc cognitis, hoc loco, vel alio, inflatur ac, ut ipsos quandoque dentes ibidem superscandat et obtegat, masticationi adversa, tumet.

§. DCCLXXXIX. *Epulis.*

Maxime dentium cariosorum, vel ulcerosae gingivae culpa, *excrescentiae*, quasi carneae atque polyposae, subinde spongiosae, vel et quasi cartilagineae, indolentes sub initio, plerumque basi lata, rarius pedunculata, instructae, — longitudinis non minus, quam molis interdum conspicuae, ad maxillam praeprimis *inferiorem*, ac *externam* saepius gingivarum ad faciem, oriuntur: quae excrescentiae, *epulidis* graeco sub nomine, ipsos inter dentes hinc inde sese insinuant, hosque aliquando divellunt. Ex causis diversis, praesertim vero ex frequente per dentes conquassatione, laesione, inflammatur interdum sanguinemque plorat *epulis*; vel exulcerationem suspectam, haud interim cancrosam, experitur. Sub ipsa *epulide*, maxillae caries latitasse, aliquando visa fuit.

§. DCCXC. *Ad glandulas meibohmii.*

Ipsae quoque palpebrae, ad *tarsos*, glandulas muciferas agnoscunt: quarum humor, effluere impeditus, tumores excitat (*hordeolum*) quasi cysticos, pisiformes, sub statu recente minores, mobiles, molestos magis, quam sensiles, — tardius vero notabiles, immobiles, duros, *vix tamen scirrhosos* aut in cancrum mutandos, — saepius autem lenta inflammatione rubentes, palpebrarum conjunctioni adversos, in abscessulum pronos. A praegressa in longum tempus phlogosi, hic humor tenacior vel acrior, tarsos infestat; *psorophthalmiam* rebellem inducit; sub somno inprimis palpebras ciliorumque bulbos conglutinat (*ancyloblepharon*), erodit, exulcerat. Nec aliae desunt ad palpebras glandulae, quas chronica magis, quam acuta inflammatio persaepe prehendat, et liquidis, densitate non minus, quam acore molestis, infarciat.

§. DCCXCI. *Ad oculos.*

Oculus adeo ipse ab humoribus mucosis, lymphaticis, tum suas inter membranas, tum ad contenta,

suffunditur interdum (§. CLI. CLV.). Sic inter *corneae*, quidquod inter *lentis* ipsius, vel capsulae ejusdem lamellulas tenuissimas, in *cavulum* istius, in *cameras* utrasque, in *humoris vitrei* ambitum ac substantiam, sub chemosi, metastasi, haud raro humor *puriformis* secernitur, deponitur: qui humor, concrescens, maculas, opacitates, varias cataractae species, coecitatem, hypopion *puriforme* magis, quam vere *purulentum*, constituit. Hinc in quantum stagnans in lentis substantia, vel in capsulae ejusdem contextu, liquidum, *organicam* necdum naturam induerit, sed corporis quasi peregrini indolem retinuerit: incipientis cataractae solutio, ardua quidem et rarior, sed certe non inaudita, et huic rationi demum hypopii, spurii scilicet, cum solis emollientibus, vel sub motu corporis, sanati exempla innixa sunt.

§. DCCXCII. *Ad tubas Eustachii et cava tympani. — Ad meatum auditorium.*

Nemo est, qui, mucum sibi ex *tuba Eustachii* in fauces destillasse persentiens, experimentum, auditus ex obtuso in acutum illico converti, simul in se ipso non fecerit. Quemadmodum nempe organorum auditus apud surdos quondam homines post mortem investigatio, in *cavo tympani*, *processus mastoidei in cellulis*, ac *in ipso labyrintho*, prout suo tempore referemus, haud raro humorem aquosum, puriformem, aut etiam purulentum, — quidquod et cariem ad partes vicinas, et ipsum adeo ad cerebrum late expansam ostendit: ita quoque certum est, mucum, pituitam, albuminosum humorem, ad eorundem cavorum tunicam, catarrho, rheumate, aut phlogosi correptam, quandoque secerni, atque nunc memoratam per tubam, cum bono aegrorum, in fauces defluere; nunc vero, cum gravi auditus laesione, iisdem in spatiis retineri, condensari. Mucosae etiam simul ac albuminosae, aut vero sebaceae materiae, qualis cutem foetus ex utero exclusi obtegit, circa tympani faciem externam retentioni, ac in pseudomembranam concretioni, *duplex* illud, ut vocant, *tympanum* adscribes: quod quidem prolium longe plurimarum ex auribus, exsiccatum, corrugatum ac cerumini commi-

stum, sine damno gradatim secedit; in quibusdam vero aliis, in membranam firmiorem, tympano morbose supertensam, convertitur atque, vel rarissimo exemplo, tardius, auditu mox restituto, rejicitur; vel, omnem tympani, crassioris, vibrationem intercipiens, surditatem perpetuam producit.

Humor, bili adfinis, hac interim viscidior, odoris leniter aromatici, subacris, — ex oleo, fellis illi analogo, ex albuminosa mucilagine, et ex materia amara; colorem obscure flavescentem, ut videtur, impertiente, constans, — in propriis folliculis, meatus auris externi parietibus innixis, hunc in canalem, quô eundem obducat, lubrefaciat, ac insectorum ab ingressu custodiat, apud infantes copiosior minusque pinguis, ab aëris accessu mox cerae mollescentis in consistentiam cogendus, secernitur: *cerumen* dixerunt. Huic igitur *cerumini*, nisi cautam per artem subinde educto, facile sub mora longiore corrumpendo, acriori atque rodenti, varia, quae pulveris subtilis sub forma per aërem circumvolitant, miscentur quotidie; duriorem, quidquod fere gypseam aut lapideam in massam concrescunt; aut forsitan, quemadmodum in bile, ita et hoc in stagnante diu humore, calculosa subnascitur concretio: quae singula canalem auditorium, ne undae atmosphaericae tympanum impellant, obturant, comprimunt, irritant, — incompleto adhuc opere, susurrus auris adfectae ac, praeter capitis, istius e latere, dolores, plenariam demum surditatem producunt. » *Sordes hominibus in auribus dulces, mortales, — amaras, non esse* », *Hippocrates* (prognosi ab uno modo medico, *Germano*, confirmata) monuit. Forsitan major et huic succo animali concessa attentio, non modo in *phthisi*, sed aliis quoque in morbis chronicis, in *diabete* praeprimis, plura notatu non minus digna, offerret.

Non tamen omnem externi meatus auditorii obturationem huic soli ceruminis vitio tribuendam esse: viri quondam egregii, — post multa, huic organo infesta, aliorum, cerumen educendi conamina, *exostosin* in illo meatu, surditatis ut causam detegentis, nos docet observatio. Sic etiam investientis meatum auris externum membranae inflammatio, aut ab hac indu-

cta durities molesque aucta, excrescentiae ejusdem fungosae, polyposae, vel et glandulae scrophuloso sub habitu tumentes, suppuratae, effectus ejusdem indolis agnoscunt.

§. DCCXCIII. *Causae retentionum mucoso-lymphaticarum capitalium.*

Consideratis hucusque retentionum mucoso-lymphaticarum, quae *caput* infestant, praecipuis characteribus atque phaenomenis (§§. DCCLXXIX.—DCCXCII.): ad *causarum*, unde illae scaturiant, scrutinium pervenimus. Non multum hae distant ab illis, quas partim ipsis *profluviis* mucosis (§§. CDLXVI.—DXIV.), partim vero retentionibus in genere (§. DCXCVIII.), subesse monuimus; ac modo paucas ex illis hîc tangimus, quae ad partem corporis supremam atque nobilissimam, prae alia, humores dictae indolis coacervant ac retinent. Sicut ipse catarrhus, ab atmosphaerae vicissitudinibus inductus, cum retentione vaporis blandi, animalis, quem vasa secernentia continuo exspirant, et cum organi secernentis ariditate ac intumescentia insolita incipit, — mox alium longe, seorsum scilicet ac stimulantem humorem dimittit,— ac tandem muci copiosi, puriformis excretione absolvitur: ita quoque causae eaedem vel salutarem hanc solutionem retardant, vel jamjam susceptam praepostere suspendunt, ac veram muci retentionem, organis retinentibus atque vicinis molestam, progenerant. Frigus igitur subitaneum, tam corpori universo, quam calvariae (ob recisos forsitan incaute, sub tineae, achorum praesentia, sub tempestate iniqua, capillos) vel naribus et ori, huic magis patentibus, maxime post diuturnas sermocinationes, post declamationes oratorias, rixosas, admissum, potusque glacialis, faucibus aestuantibus ingestus, potissime huc spectant. Sunt, quibus major, a natura, tunicae mucosae ad nares et fauces laxitas, sensibilitas, ac frequens idcirco per omnem vitam istius catarrhus faciliorque ab hoc obstructio est. Teneri infantes, vel a solo, in cunis, pedum refrigerio, constanter fere coryza, somnum necessarium, eo quod ore adaperto pro naribus supplere necdum didicerint, avertente, laborant. Saepius vero repetita membranae

pituitariae catarrhalis adfectio, eandem ad infarctus mucosos magis magisque disponit. Sub fortiore quidquam ac febrili catarrho, raro aliquod illius tunicae incendium deest; ac sub isto, lymphae morbose secretae cum muco miscetur ac in concretiones magis tendit materia.

Non exiguam morborum chronicorum, quibus tunica narium mucosa subjecta est, partem pulvis herbae *nicotianae tabaci*, variis rebus, sanitati adversis frequentius remistus, errhinorum, vel adstringentium in cohibendis narium profluviis, abusus, violentiae externae, naribus, vel sinubus mucosis illatae, osseae particulae per illam separatio ac in tunicam mucosam directio, sternutationes fortiores saepiusque repetitae, habent. Summas vero noxas naribus faucibusque, variolarum, scarlatinae, luis venereae virus, tum quoque rheumatismi, scrophulae, scorbutus et aphthae inferunt. Vapores etiam acriores, metallici, vel ex acidis mineralibus elevati, huc revocandi sunt: ut qui ad ipsos usque sinus, ossibus calvariae, ac maxillae superiori insculptos, penetrando, pituitariae membranae infesti sunt, ac humores illius, copiose prolicitos, condensant et cogunt. Nec minus insecta, vermes, his aliquando in sinubus nidulantes, et corpora peregrina, cavis narium intrusa, vel et calculi, violentiae externae, huc pertinent. Ipse mercurius, ob luem veneream vel copiose nimis, vel diutius, quam par est, administratus, faucibus saepe funestus fit. Polyporum atque excrescentiae fungosae cujusvis genesi, frequenter tunicae mucosae exulceratio pro fundamento est. Dentium quoque, inprimis eorum, qui antro *Highmori* correspondent, radice sua aliquando longiorum, caries, aut illata maxillae superiori, sub illorum contractione violentia, ad morbos sinuum maxillarium diversos vel maxime contribuunt. Sublinguales glandulas haud raro frenuli, apud infantes vix utero exclusos, imprudens per ungues obstetricum laceratio, ac subsequens hanc inflammatio, in tumorem expandit, aut varias his e locis excrescentias provocat. Ranulae ipsius causa, in canalis excretorii glandulae sublingualis obliteratione consistit. Cystici tumores non aliam hic loci, quam caeteris in

partibus, originem habere videntur. Calculi vero in singulis, quae salivam secernunt, glandulis non tam infrequens generatio, ductuum illorum cavitatem pessumdat, ac salivae non minus, quam muci, insolita hîc irritatione expressi, retentionem inducit. Glandulae parotides aeque ac submaxillares, a causis morbi, quem (ad *exhantemata* potius spectantem), minus bene ad *cynanchen externam* revocavimus (§. CLXXIV.), non parum afficiuntur, ac frequens in febribus a contagio gravioribus parotidum est, plena periculi, inflatio (§. LXXXIII.). Tubas *Eustachii*, tum densa pituita interdum infarcit, tum aphthae, ulcera faucium, inprimis venerea, excoriant, ac aliquando claudunt; vel et polypus ex naribus descendens comprimit. Caeteras retentionum cephalicarum rationes, sub descriptione illarum jam satis exposuimus.

§. DCCXCIV. *Prognosis.*

Prognosis, quae expositas hîc retentiones mucoso-lymphaticas ad *caput* concernit, momenta, pro magna parte, alibi (§§. CLXXVII. DXV.), ac sub ipsa symptomatum recensione adduximus. Jam sola sub coryza, donec ea solvatur, sensus odoratus et gustus suspenduntur in totum; sub completa vero et constante morbosae materiae in cavis narium, in sinubus frontalibus, maxillaribus, retentione, constans etiam functionum, quibus ampla haec antra praesident, abolitio est. Praeter hanc, ex narium internarum per materias concretas ac densas obturatione diuturna, quamvis declivis hujus partis positio, ac viae utrinque satis patulae, retentae effluxum materiae, adhuc mobilis, facilitent, sicut ex succrescente his in locis polypo; canalis quoque nasalis compressio, obturatio, lacrymarum collectio et sacci, qui has colligit, expansio, irritatio, inflammatio, denegata illarum ulterior susceptio, *epiphora*, haud raro sequuntur. Polyporum incommoda et summa interdum pericula indicavimus (§§. DLXI. DLXV. DLXVII. DLXVIII. DLXIX. DLXX. DLXXII. DLXXIV.); vidimusque talem, qui, durus, albescens, fere cartilagineus in fauces protrusus, has omnes vix non in totum re-

plevit; ac modo ex parte, quô aër et pauca modo fluida transirent, exscindi potuit. Multi quidem scriptores, *polypos nasales cancrosos* commemorant: ac illum, qui durior, sublividus, varicosus, cum doloribus et interdum cum haemorrhagiis jungitur, consuetis remediis resistit, et fluidum acremve humorem exstillat, hoc nomine insigniunt; ad *sarcomata* tamen, haud raro ex causa venerea, strumosa (scrophulosa), aliquando vero ex carie oriunda, is pertinet. Frequens horum polyporum, etsi resectorum, vel etiam exstirpatorum, repullulatio est. *Polyporum duorum*, suo extremo in antra maxillaria protensorum, apud gravem scriptorem *Batavum* historiae exstant; ac certe polyporum talium tum firmitas, tum durities, figura, circumferentia, originis, positionis, complicationum diversitas, prognosin constituunt. Qui polypi, vel quae excrescentiae fungosae, sarcomata, in sinubus frontalibus, maxillaribus succrescunt; ea, sicut obscuram admodum diagnosin, ita spem paucam perfectae sanationis, admittunt. Simplex muci, aut puriformis humoris in antro *Highmori* collectio, aliquando per ostium cum naris cavo vicinae communicans, aliquando artis chirurgicae subsidio, educitur.

Gurgulionis, volumine, longitudine, duritie aucti, — cum sensus hujus particulae tunc sat obtusus, interdum fere nullus sit, etsi *Veteres* ejusdem recisionem, ne *phthisis* pulmonalis, aut *loquelae vitium* exinde orirentur, veriti sint: non difficilis est prognosis.

In *ranulae*, vel cystici tumoris sub lingua haerentis, vel et sarcomatis ad frenulum sanatione, laesionis vasorum istius discrimina, tum quoque mali, nisi prorsus exstirpati, facilis recursus, a chirurgo praevidenda sunt. Rara saltem exempla habentur, in quibus operatio chirurgica recens natis infantibus profuerit: utpote quorum illa, suctionem non minus, quam deglutitionem praescindit ac, praeter haemorrhagiae discrimina, sanguinis, aut lactis per glottidem descensum lethalem facilitat.

Tubae, ex aure interna in fauces descendentis, *vitia organica* medelam vix non omnem excludunt. Vel ipsa interim natura monstrante viam (§ DCCLXXV.), injectio in illam proposita et, quamvis claris viri hujus

possibilitatem operationis vivente homine aut negaverint, aut problematicam dixerint; a quibusdam tamen chirurgis, rara tunc felicitate, aliquoties peracta fuit. Nodum vero hunc viri *Lugdunensis* eximii solvit nostris diebus industria: qua scilicet, per repetita in cadaveribus experimenta, propriam cuivis tubae syringem adaptare, et hos per canales liquida quaecumque, surdorum hominum in aures, facillima cum opera, et magno in aegris quibusdam effectu, propellere didicit: qui felix rerum successus spem erigit, in posterum humores serosos, mucosos, albuminosos, puriformes, purulentos, in cavo tympani, fato surditatis hucusque ineluctabili, collectos et retentos, nunc diversarum ope injectionum, prudenter institutarum, mature satis et antequam coiverint, aut, corrupti, vicinis ossibus lethalem cariem induxerint, posse quandoque resolvi atque per fauces elui.

Ceruminis quidem indurescentis, mature satis suscepta *solutio* successu non caret; difficilior et aliquando, nisi mechanici ope auxilii, ubi lapidis duritiem ac indolem cerumen contraxerit, haec erit. Syphilitica satisque recens in meatu auris externo suborta *exostosis*, sanationis spem justam admittit; quam tamen vetustior, vel indolis ignotae tumor ossis tam duri morbosus omnino excludit. Talem nos ad ipsum os petrosum, in viri militis, non alia ex causa apoplectici, cadavere, multis abhinc annis *Bruchsaliae* deteximus.

Tumorum cysticorum, vel strumosorum meatus auditorii excisio, — eo quod illi cum tam propinqua tympani membrana forsitan intimius concreverint, nec minus ob loci angustiam, tam difficilis, quam dubia est.

§. DCCXCV. *Cura. — Cura prophylactica. — C. Gravedinis. — Errhina. — Cura retentionum in sinubus frontalibus, maxillaribus. — Cura excrescentiarum in antris maxillaribus evolutarum.*

Etsi rerum gerendarum ordo, quem hac, *de cognoscendis et curandis hominum morbis*, *Epitome* amplexi sumus, ad *Epischeses*, seu excernendorum retentiones, separatim atque accuratius, quam id aliis in operibus, usui academico dicatis, hucusque factum

sit, considerandas nos induxerit; non tamen idcirco ea, quae sub morborum *classibus* aliis, hoc in opere jam absolutis, exposita, ob affinitatem reciprocam, ad *retentionum* simul illam spectant, repetenda esse censemus. Sic ubi amplam *catarrhorum* familiam, *profluviorum classi* subjugavimus: ipsas istorum causas, sub alia rerum positione, vel adeo sub alia modo ejusdem morbi periodo, *retentionem* saepe producere, satis insinuavimus; ac ubi illinc de medendi ratione in *gravedine*, in *sinuum frontalium*, *antrorum maxillarium*, in *faucium tracheae*, *bronchiorum* oppletionibus mucoso-lymphaticis, quaestio fuit (§§. DV—DXVI.), praecepta has ipsas pertractandi, ab illis *profluviorum* regendorum prorsus separare noluimus. Quae igitur hisce de retentionibus, ad aegrorum lectos pertractandis, in libro de istis praescripsimus; ea ex allatis jam regulis ultra patebunt: et quae, exceptis illis, quae magis ad *chirurgiae* forum pertinent, his addi, opportunum nobis videtur; sunt pauca, et quidem sequentia.

Sub retentionum mucoso-lymphaticarum ad caput regimine, sicut aliis in morbis, potissime ad causas. e quibus illae scaturiunt (§. DCCLXIII.), respiciendum est. His, quoad licet, moderatis, devictis, reliqui eorundem effectus, cum remediis, cuivis speciei appropriatis, saepius vero cum subsidiis chirurgicis, imminuendi, vel radicitus exstirpandi sunt. Ea ipsa, quae ad *inflammationes cephalicas*, et ad *profluvia mucosa* exposuimus, curationis praecepta (§§. CLXII. CLXVII. CLXXVIII. DIV. DXVI.), instantes *retentiones* praeveniunt, ac praesentes haud raro dissipant. Non paucae retentiones mucoso-lymphaticae ad caput, modo *topicam* affectionem sistunt, et localia modo auxilia sibi exigunt. Quae vero ex fonte venereo, scorbutico, strumoso, arthritico, propullulant: ea nonnisi exsiccata impura hac scaturigine, auxilium locale, aut chirurgicum, admittunt.

Multas hujus indolis ad caput retentiones, debitum hujus partis nobilissimae a prima juventute *regimen* praecavet. A quo tempore de *physica infantum educatione* tot libri Europam inundarunt: ab usibus paternis nimis saepe cum damno recessimus; ac novae,

prolibusque haud raro funestae, irrepserunt consuetudines. De sola capitis infantilis, mox primis a partu mensibus denudari soliti, ac incauta ad omnes atmosphaerae vicissitudines expositione hîc loquimur. « *Omnem corporis superficiem, in faciem, injuriis atmosphaericis absque noxa restituram, effigito!* » Vir eloquens, ipse tamen neque medicus, neque cunis infantum praefixus educator, consuluit. Atqui tamen et ipsa natura, nascentis pueri calvariam, diutius, quam bestiarum illam, adapertam, crinibus munivit; et tenera pullum per menses sub alis maternis sollicite fovet avis; nec animal quodcunque in sylvis tam ferum est, quin prolem, non modo vix natam, sed jam firmo ingressu matris vestigia sequentem, sinu proprio diutius recondat, et anxie a quovis frigore custodiat. Quidni igitur hominis, pro longiore vita, extensae magis infantiae subjecti, caput, breviore indigeret custodia? Nullum apud populum, quam apud *Britannicum*, a quo hic proles suas, adhuc teneras, indistinctim quibuscumque atmosphaerae injuriis nudo capite exponere consuevit, *hydrops cerebri* tam frequens est; et quousque, jam senes, recordamur, nunquam in prima hominis aetate tot mala calvariae totque ad caput retentiones, tam aquosas, quam mucoso-lymphaticas, observavimus, quam a quo tempore, in frigidioris adeo coeli regionibus, hos novos educationis physicae mores, coeca imitatione, introduximus. Nec ipsi recentioris aevi *Angliae* medici maxime conspicui, aliter nunc sentiunt. Sunt certe infantes, qui haec immunes pericula effugiant, ac ita forsitan capite, virili in aetate minus sensibiles, atmosphaerae injuriis facilius resistant; sed quantus eorum, qui huic tentamini misere succubuerint, est numerus! et quid nos, aetatem, in qua densior calvaria jam consolidata, et major puerilis corporis firmitas est, donec hoc impressionibus aëris rudioribus sensim assuesci curemus, exspectare, ac finem demum eundem totius assequi impedit? Caput igitur infantis recenter utero exclusi, donec primos vitae annos superaverit, et coma quidquam densior illud operuerit, — non quidem velaminibus obruendum, sed tamen leviter fovendum, nec frigidae humidaeque tempestati petulanter expo-

nendum est. Hac scilicet ratione, ac praecipue si pedum simul refrigerio apud teneriores proles, vel mediis in cunis tam facili, obvenimus; innumeras systematis cutanei atque glandulosi ad caput infantile affectiones morbosas praescindimus. Nec ideo magis recentiorum consuetudini, qua capillos puerorum proxime circa caput rescindunt, aut qua istud, ovium adinstar, sollicite tondent, utpote naturae, ornamentum ac tutamen hoc calvariae non absque ratione impertienti, contrariae, favemus.

Gravedini, quae non adeo ex febris inflammatoriae, aut incendii localis, catarrho narium juncti, vehementia, quam ex tunicae pituitariae inertia, laxitate, in longum protrahitur, vapor aquae tepidae, levi principio volatili ex floribus sambuci, foliis salviae, majoranae, imbutus, ac naribus admissus, attractus, opportunus est. Saepe, his in casibus, mannam electam in herbarum dictarum infusis solutam, naribus frequentius in die hauriri, bono cum effectu curavimus (§. DXVI).

Quod emetica ventriculo, hoc *errhina* sunt naribus. Sicut vero illa motum convulsivum in stomacho provocant; ita haec, diaphragmatis motum violentum, omne corpus superiora versus concutientem, ac in vasa cerebri ac narium potenter agentem excitant. Ipsa tamen natura, *sternutatione*, ad rejicienda, quae naribus molesta sunt, cum magna saepe ad caput, et grata subinde per omne corpus perceptione, utitur. Saepius interim longe alio, quam qui rejici possit aut debeat, a stimulo sternutatio exoritur: illius, quae ex titillatione narium, vibrissarum evulsione, vel ex muci, membranam pituitariam oblinientis, defectu, ex phlogosi istius, ex rerum volatilium exhalationibus excitatur, exemplis. Sic virum nobilem, vix mensae adsidentem, continua mox ac vehemente sternutatione correptum vidimus: quam ad *sinapis*, etsi longe ab ejus naribus remoti, odore constanter experiri solebat. Sic virginem observavimus, quae, simulac potus, *chocolata* et *caffe* dictos, hauriebat, sub initio, nec tardius, ter quaterve sternutare cogebatur.

Quanta vero ex sternutatione saepius repetita et nimis violenta, tum cerebro, tum vasis illius ac na-

rium tum omni corpori, inprimis apud homines succiplenos et pingues; vel gravidas apud feminas, violentia inferatur; haemorrhagiae tam internae, quam externae capitis, narium, pectoris, herniae, abortus, prolapsus, hoc e fonte hinc inde venientes testantur; atque communis, fere omnes apud populos, *sternutantibus salutem adprecandi*, usus, ominosam aliquando hominibus sternutationem fuisse, docere videtur. Salutis recuperatae signum, e contrario, vulgus, apud *convalescentes* sternutationem esse praetendit; ac ob summum nervorum nasalium in caeterum corpus imperium, potente errhinorum stimulo in asphyxiis utimur. Mendico peregrinoque homini, motus epilepticos omniumque abolitionem sensuum, quoties id sibi, lucri causa, competeret, simulare nobis suspecto, media sub hac morbi scena, quondam nicotianae tabaci hispanici subtilem pulverem inopinanti naribus profunde satis intrusimus; nec stimulo huic potenti, quin repetitis sternutationibus dolum mox proderet atque fugam celeriter arriperet, resistere is potuit. Veteres quondam, ex opinione prorsus hypothetica et falsa, cerebrum per nares, in quas frigida ex illo pituita destillaret, posse depurari, *errhinorum* usui forsitan plus justo indulserunt. Etsi vero istorum, naribus quidquam altius commissorum actionem difficulter praescriptos inter limites coërceri posse fateamur (§. DXVI.); hujus tamen classis remediorum posterior ac perfecta quasi neglectio, non prorsus et ubique excusanda nobis videtur. Ipse herbae nicotianae tabaci, apud non adsuetos huic homines, coryza jam satis matura laborantes, mucum narium, sternutationem frequentem excitando, egregie satis expellit; ac sunt oculorum, viarum lacrymalium, sinuum frontalium, maxillarium, affectiones catarrhales, vel aliae serosae, quas ejusdem usus externi remedii, aut calomelas, saccharo conjuncti, feliciter dispellat. Quoties igitur in aegris minus repletis et habitus laxioris, copiosior pituita nares continuô infarciat: toties *errhina* leviora, naribus attracta, inflata, locum utique habebunt. Liberatis a muco his partibus; fumi aromatici per atmosphaeram ambientem dispersi, vel naribus paulo propius ac saepius admoti, alkali volatilis aura, laxitatem earum nimiam corrigent.

Difficilioris longe naturae cura retentionum, qualiumcumque demum, in *sinubus frontalibus* atque *maxillaribus*, ex eo, quod nullus fere haec ad antra remediis sit aditus, esse consuevit (§. DIX). Sub statu quidem inflammatorio, praeter communem methodum, hirudines, vel super orbitas, vel ad maxillae superioris integumenta, gingivas, applicitae, spongiarum, lacte, aut decocto emolliente, tepido imbutarum, impositio atque, sedato quidquam adfectionis impetu, linimenti volatilis, sacculorum siccorum, herbis aromaticis repletorum, usus, conducunt; absoluta vero jam cavorum istorum, ab humore mucoso, puriformi, albuminoso, vel alio, repletione, ac illius forsitan facto jam coagulo, ob orificiorum, quibus hi sinus in cava narium hiant, angustias, a tumentibus eorum velamentis, aut ex muco condensato longe magis adauctas, contentorum, nisi adhuc satis mobilium, vix ulla, nisi spontanea, subinde ex sinubus frontalibus liberatio, — ex maxillarum vero antris, plerumque artificialis modo, per manum chirurgicam, eductio possibilis est (§. DXVI). Incertior nempe retentionum ad sinus frontales diagnosis, ac variabilis nimis eorum extensio et capacitas videntur, quin, supposita etiam vel puris, vel alterius materiae in illis praesentia, ossis frontalis super orbitis perforatio cum sat constante successu institui, ac materia contenta educi queat. Eximius interim rei oculisticae apud *Viennenses* scriptor, hanc ipsam operationem jam pluries cum ausu felici suscepit, collectumque his in cavis mucum condensatum eduxit.

Alia vero *antrorum maxillarium*, quorum parietes hac a causa tandem quasi emolliti, nunc ad palati latera, nunc exteriora versus, in tumorem, digitis aliquando cum sono cedentem, extenduntur, conditio est: quo scilicet in casu, chirurgi hucusque, vel ostium, quod ex nare ad sinum maxillarum ducit, cum specillo aperiendum, vel ad locum, ubi major est ossis, sic adfecti, prominentia, nunc ad latus palati, nunc ad malam, nunc, extractis primum dentibus, antro maxillarum contiguis, per istorum alveolos ac intima illius velamenta, tricuspidem infigendam, — aut etiam partem fornicis palati lateralem longiore hiatu infringendam, et humorem contentum, nisi

forsitan justo jam densiorem, emittendum, hoc vero in casu, facta prius injectione, diluendum, ac demum provocandum esse, jusserunt (§. DXVI.).

Fateamur interim, tam violentam methodum, vel minus necessariam, vel saepius damnosam, cum recentiore, *de abnormi antri highmoriani metamorphosi* » scriptore, et nobis hodie videri. Ardua nimis plenaque stimulo, in vivo homine, ostiorum, quae ad antra haec ducunt, investigatio, — saepe vero, ob turgentes continuo et conniventes eorum membranas mucosas, inutilis est. Dentium, nisi jam cariosorum, extractio, ad minimum, superflua, — alveolorum perforatio, eo quod cibi, ne in cavum maxillare subintrent, arceri vix queant, saepe noxia, — largior vero ossium effractio, periculi non satis immunis videtur. Quod si compacta jam materia adipocerea, concretio fungosa, polyposa, steatomatosa, hîc loci resideat; injectio sola, ad consumendas, destruendas, luxuriantes has substantias, haud sufficit. Ipsius igitur sinus maxillaris, ad *fossam maxillarum*, perforatio, si clauso in narem illius ostio, liquida modo in illo materies restagnaverit, — in casu vero contenti hîc coaguli adipocerei, tumoris, instituta diagonalis simul antri hujus in oris cavum perfossio, injectiones causticae leniores; usus filorum, numero augendorum, imminuendorum, vel turundae his appensae, levioris, et cum unguentis escharoticis obductorum, omnino praeferenda videntur.

Nec minus ad *chirurgiae* forum spectat retentionum aliorumque morborum ad *canalem nasalem*, *saccum lacrymalem* nascentium, *polyporum* tunicae mucosae, *prolapsus uvulae*, *ranulae*, *hordeoli*, *macularum ad oculos*, *hypopii*, *cataractae* jam provectae, pertractatio; atque ne manum in messem alienam mittamus, medendi rationem, his retentionum diversarum effectibus opportunam, a claris chirurgis jam satis expositam, ex consulto hîc non tangimus. Antequam scilicet haec mala tantam ad molem insurgant; cognitio causarum, e quibus illa scaturiant (§. DCCXC.), medico prudenti, ad ea, quae de retentionum cura generali monuimus (§. DCC.), attento, non raro, quô effectus tam sinistros feliciter praescindat, occasionem largietur.

Largam sane superficiem tum oris, tum narium cava auxiliis externis offerunt: ut quorum actione illa non minus, quam tubi alimentaris facies interna, respondet, eamque vicinis partibus communicat. Hinc summa interdum balneorum particularium, gargarismatum, masticatoriorum, in oris tunicam mucosam, — in illam vero narium, non errhinorum modo, sed antimonialium, mercurialium, volatilium, in dissipandis retentionibus, non modo propriis, sed quoque vicinis, virtus esse consuevit. Sic in ipsa *cataracta* incipiente, aethiops antimonialis, cum saccharo mistus, — mercurii sublimati portio exigua, in aqua destillata soluta, — volatilia, naribus caute admota, aliquando profuerunt; ac nova partis, in qua humor lentus pigre restagnat, irritatio, quam electricitas, galvanismus, ac nova interdum febris, vel et inflammatio, nobis suggerunt, resorptionem illius potenter aliquando promovisse conspecta est.

ORDO III. GENUS II.

RETENTIONES MUCOSO-LYMPHATICAE JUGULARES.

---

§. DCCXCVI. *Transitio.* — *Bronchocele.* — *Struma.* — *Scrophula.*

Angustae per guttur ad pulmones ventriculumque viae ducunt: quarum conspicua, undecumque procedat, coarctatio, utriusque visceris functionibus, ad vitam et ad reproductionem necessariis, obstat. Impedimenta, quae, ex humoris mucoso-lymphatici, vel albuminosi, in confiniis harum partium retentione, perniciem his ipsis minantur, exceptis tamen illis, quae de *pseudomembranis*, sub *cynanche laryngea*, sub *tracheitide*, saepe generatis (§. CLXXIII.), — quae de *oesophagi*, ex praegressa inflammatione, *mutationibus* (§. CLXXII.) jam diximus, et quae de hujus ultimi tubi angustationibus infra referemus, hîc modo rimabimur.

Quasi interna tracheae tunica, bronchiorum in annulos procidisset; *Graeci* primum, dein quoque princeps *Romanorum* medicus, » tumorem, cutem et asperam arteriam increscentem, quo, modo caro hebes, modo humor aliquis, melli aquaeve similis in-

cluditur, interdum etiam minutis ossibus pili immisti sunt, et ex quibus quidquid est, tunica continetur, *bronchocele* vocaverunt. Cum interim rarissimis tantum, nec unquam conspectis nobis, in casibus, tumor talis ex *hernia tracheali* proveniat: hoc equidem nomen pro tumoris ad asperam arteriam specie, — non vero pro cujusvis ad guttur prominentiae appellatione, conservabimus. Recentiores *Germaniae* scriptores, non thyreoideae glandulae, sed telae cellulosae, quae isti vicina jacet, tumorem, *bronchocele* vocari jusserunt; rejecta interim, ex justis rationibus, *hydrocelis* appellatione, qua tunicae vaginalis testiculi hydrops quondam insignitus fuit: non est, cur reprobatum vix ad testes nomen, nova ad guttur civitate donemus.

Nec minus aequivocum *strumae*, a *Latinis* modo » *scrophulis* et *exstantiae cuidam in tergo*, quae *gibbus in pectore* vocatur », impositum nomen est. » Struma nempe, ut summus illorum medicus definit, tumor est, in quo subter concreta quaedam ex pure et sanguine, quasi glandulae, oriuntur: quae vel praecipue fatigare medicos solent; quoniam et febres movent, nec unquam facile maturescunt; et sive ferro, sive medicamentis curantur, plerumque iterum juxta cicatrices ipsas resurgunt; multoque post medicamento saepius: quibus id quoque accedit, quod longo spatio detinent. Nascuntur maxime in cervice, *sed etiam in alis et inguinibus, et* in lateribus. In mammis quoque feminarum se reperisse, *Mages* auctor est. » Monente vero antiquo de re veterinaria scriptore », plerumque *strumae* et parotides, aut *scruphulae*, jumentorum guttur infestant. » *Sues* anginae maxime et *strumae* obnoxios » naturalis historiae parens declaravit. Quod si igitur glandulae thyreoideae protuberantiam, a scrophulis sic dictis toto coelo diversam, cum recentioribus, *strumam* non minus appellare vellemus; ad ambiguitatem nominis, quam veteres minus evitarunt, novam occasionem nos ipsi porrigeremus.

Cum vero aliud genus tumorum in glandulis conglobatis, praesertim ad collum, quod *Graeci* χοῖραδες, a χοῖρος (porcus) vocarunt, *scrophulas Latini*, a *scropha*, porco femina, appellaverint; inurbanum saltem ac indecorum non minus, quam potissime pro

locali humani gutturis adfectione incongruum, morbi, qui *noster* esse potest, a *sue* desumptum, nomen dicendum, et sane cum illo *thyreophymatis* commutandum est.

§. DCCXCVII. *Thyreophymatis definitio.*

Est vero *thyreophyma* tumor topicus, inter cutem et asperam arteriam hujusque confinia, in glandula thyreoidea potissime, rarius vel tardius in ejusdem contextu celluloso externo, intercutaneo, vel utrinque, increscens: utplurimum a materia aquosa, mucoso-lymphatica, vel albuminosa, hunc ad locum, in pluribus quasi folliculis aut cystidibus retenta, nunc subliquida, nunc vero coacta, lardacea, fibrosa, indurata; rarius ab aëre, aliquando a varicibus, oriundus, plerumque cuti concolor, indolens; sub initio spongiosus, elasticus, successu temporis saepe inaequalis, quasi cartilagineus, aut osseus, aut fere lapidescens, ac basi nunc lata, nunc satis angusta, a gutture haerens, vel plus minus monstrose propendens.

§. DCCXCVIII. *Divisio.*

Tuber igitur *gutturosum*, vel *thyreophyma*, morbus, quem nunc *bronchocele*, nunc vero *strumam* vocarunt, a nobis nominabitur; atque sic, excluso illo, quod *fugax*, vel *menstruum*, aut *spurium* dicimus, pro varia tumoris sede ac origine, tracheophyma *cellulosum*, *glandulosum*, *emphysematicum*, ac *aërocele*, ut morbi hujus topici species agnoscimus.

Quamvis autem thyreophyma pro morbo *locali* declaraverimus; est tamen, ubi *fatuitati alpestri*, seu *cretinismo*, ut vocant, junctum, universalis morbi praecipuum illud *symptoma* constituat; nec certe *strumarum*, ut *scrophulas* vocabimus, cum thyreophymate *complicatarum*, aut hujus adeo ab illis producti, exempla desunt. Etiamsi quoque thyreophyma, *chronicum* dici morbum, revera conveniat; *acuti* tamen hujus indolis tumoris specimen habemus; habent et alii, non tamen multi. Nullum morbum thyreophymate magis *endemicum* conspeximus; nullibi tamen hoc idem *sporadice* non occurrit. Etsi vero prolium tenerarum, *ex*

utero materno gutturosarum, exempla, testimoniis virorum, medias inter alpes medicinam exercentium, innixa, prudenter et absque injuria negari non queant; rarum tamen ante septimum, vel undecimum aetatis annum, tracheophyma est. *Haereditarium* hoc dicere, quamvis plures in una eademque familia gutturosos viderimus, et quamvis matrem, duabus cum filiabus ab eodem malo non modo, sed a *cretinismo* simul adfectas, prope *Viennam* in *Austria*, conspexerimus: non tamen, cum claris licet viris, audemus. Praeterea, vel omnem glandulam, vel modo lobum ejusdem medium, aut lateralem, atque tunc vel dextrum, vel sinistrum, thyreophyma occupat.

§. DCCXCIX. *Symptomata.*

Gutturis humani tubera lente plerumque, aliquando tamen citius, progerminant. Primo in casu, per duos tresve annos remisse circa laryngem tumor, magis latus, quam altus, insensilis, cuti concolor, vix distincte circumscriptus, spongiosus ac mollis, a pressione foveam non retinens, observatur. Hanc aetatem adepto, duos tresve per annos sequentes, etsi nunc sibi homo magis caveat, promptius illius augmentum, in altum magis, quam in latum esse, majorque illi tensio, elasticitas, accedere consuevit. Profundius paulo tumori adactus digitus, unum alterumve quasi nucleum, quidquam magis pressioni, quam partes vicinae, resistentem, subrotundum, ac sub cute, adhuc aequali, magis inaequalem, vel, si plures eorum sibi adjaceant, tuberosum percipit. Atque hucusque haec tubera gutturalia anterioris quidem juguli speciem deformant, virginisque, propriae pulchritudinis sollicitae, animum dejiciunt; nec tamen aut vocis amoenitatem, blanditiem auferunt; nec quidquam incommodi producunt. Jam quoque venae subcutaneae, antehac minores ac absconditae, ampliatae magis diametro, tumorem hinc illinc superscandere, coeruleoque colore notatae, varicosae, eminere incipiunt. Hic vero tumor nunc vel anteriore sui parte versus sternum, laxe magis pendet, ac pedunculo, aut magis contracto, aut latiore, formam pyri inversi ac mobilis assumit; vel, resistente nimis apice, basi sua, sicut in columba satura,

magis divergit et, ad latera extensus, jam durior ac sensim vix non cartilagineus, fere osseus in aliis, omnis in laryngem, tracheam et in partes ejus vicinas ponderat. Hoc ultimo in casu, praecipue si tumor compactior, partes sibi subjectas, arctiusque concretas, retrorsum, interdum ad ipsas cervicis vertebras, magis comprimat; primo quidem vocem et loquelam ille alterat, eamque asperam, inamoenam, specifice sonoram, coaxantem quasi, reddit. Tardius vero, inprimis ubi fistulam aëream fere omnem tumor ambit, respiratio fit anhelosa, difficilis, sub ascensu motumque corporis celeriore difficilior; venae glandulaeque jugulares vicinae, compressae, tumere incipiunt; ac sanguinis a capite per illas reditus, cum faciei rubore, livore, intumescentia, cum vertiginosis soporosisque adfectibus, vel et sanguinis frequente ex naribus profluvio, plus minus intercipitur. Interdum ipse, a sinistris descendens, urgetur, distrahitur, coarctatur, ac in ciborum demissione impeditur, oesophagus. Compressi adeo vix non in totum ac tenuem in fistulam laryngis, et asphyxiae, quidquod mortis tandem apoplecticae, vel suffocationis exempla non desunt. Arteriae asperae, in thyreophymate, quasi in vagina, haerentis, et utrumque ad latus in laminas compressae, casus refertur. Cartilaginosos tracheae annulos, a majore thyreophymate, quasi ruptos, vel infractos, magnus *Germaniae* anatomicus aliquoties conspexit. Est, ubi tumor gutturosi in thoracem et ad ipsum mediastinum descendisse sit visus. In casu altero, citiore scilicet thyreophymatis augmento, cui glandulae thyreoideae labes, plerumque tardior, subjacere haud solet, sed cui violentia, sub nixu, clamore, sub partu difficiliore, sub vomitu effreni, inducta, et extensio gutturis abhinc major, pro causa esse consuevit, tumor interdum quasi *emphysematicus* tangitur, vel compressus, quasi disparet; anima vero retenta iterumque laxata, denuo resurgit; vel, quod rarissime contingit, inflammatur sortemque abscessuum subit. Etsi vero summus *Italiae*, de sedibus et causis morborum scriptor » thyreoideam glandulam viderit multo quam aequum esset, crassiorem, subrotundam totamque in se conglobatam atque adeo scirrhosam, inter substan-

tiam coloris ex carneo fusci, alba hîc illic interjecta », vix ullo tamen in casu durioris adeo thyreophymatis, nisi thyreoidea glandula jam antehac induruerit, aut scirrhus, aut vero carcinoma, tumorem prehendit.

§. DCCC. *Thyreophyma spurium.*

Jugulum vel omne, vel partem ejus lateralem modo unam, aliquando in crassioris speciem columnae apud feminas hystericas, quin thyreophyma verum idcirco subsit, inflari, jam alibi (§§. DCCX. DCCXII.) diximus. Maxima etiam juguli, quoad *crassitiem*, varios apud homines diversitas, apud feminas magis conspicua, est: ut his, tenue ac longum, aliis vero crassum, torosum, breve observetur; quin igitur uno in loco inaequaliter promineat. Junioribus in genere, prae adultis, ac feminis prae viris, glandula thyreoidea crassescit; certis vero hominibus ea, *sine morbo luxuriat et physconiae specie laborat.* A majore vasorum hac in particula diametro, a cruoris congestione in istis, ac a telae cellulosae laxitate haec pendere videntur; multisque virginibus, mulieribus, hoc modo constitutis, dum fluxus illis menstruus imminet, quemadmodum et utero ferentibus matribus, haecce glandula inflatur; hoc vero demum absoluto, aut ipsum post partum, detumescit: *thyreophyma fugax*, aut *spurium*, aut etiam *sanguineum*, vocamus.

Quemadmodum vero aliis in partibus corporis *folliculares* sub cute tumores, materia mellis consistentiam habente turgidi, molles, elastici, mobiliores, indolentes, haud raro observantur: ita quoque ad juguli loca quaecumque, in extimis sub cute stratis cellulosis, *melliceriides*, cum vero thyreophymate nequaquam confundendi, nascuntur.

Nec etiam *tumores carotidum aneurysmatici*, pulsantes, quos alibi delineavimus, ad morbum hîc descriptum revocandi sunt.

Nec veri glandulae thyreoideae *scirrhi*, utpote tumores lente exorti, minores, longe duriores, inaequales, quod supra jam innuimus, huc pertinent. *Scirrhos* ex substantia coloris ex bruneo albescentis, atque textus cellulosi angustioris consistere, — eoquod

haec diversitas *modo post mortem* compareat, hîc non tangimus.

§. DCCCI. *Thyreophyma cellulosum.*

Aliquando glandula thyreoidea non ipsa turget, sed media inter eam et cutem anterioris juguli tela cellulosa, profundior, ab humore lento, mucoso-lymphatico vel albuminoso, morbose hîc loci secreto, infarcta tumet. Discisso per medium tali thyreophymate, satis adhuc recente, ex cellulis illud, nunc pisiformibus, nunc minoribus, humore tenaci illo, ab alcohol et ab igne facile cogendo, repletis constare observatur. Quemadmodum nempe in hydrope *anasarca* partes aliae ab aquis, — ita quoque jugulum anterius, in uno aut altero, vel pluribus aliquando contextus cellulosi subcutanei spatiolis, a pituita, vel gelatinae a specie intumescit. In una eademque thyreoidea glandula, folliculi, diversis inter se materiis praegnantes, sub forma atheromatis, steatomatis, abscessus, hydatidum, haematomatis, reperti fuerunt. Prima hujus infarctus initia, ad loca plerumque obtecta, in oculos vix cadunt; dum humor crassus inspissatur interea, et glutinis densitatem acquirit. Cellulae unius hinc paries, parieti alterius apponitur, ac profundioris species folliculi, diversae magnitudinis, vel una alterave in parte, vel in medio contextus cellulosi subnascitur; ex pluribus lamellis nati folliculi densantur, ac illis inter se concretis, successu temporis duritiem cartilagineam, interdum osseam, acquirunt. Humor ipse, in coagulum pronus, aut his in saccis, aut simplicioribus in cellulis, fluidi tandem indolem deponit, ac in materiam caseosam, steatomatosam, calcaream, aliquando quasi carneam, aut aspectu scirrhosam, aliâs vero osseam substantiam, convertitur. Nec eadem in quavis ejusdem tumoris cellula materiae stagnantis est indoles; sed hîc fere aquosa, alibi lymphatica, — in una, sanguinea, vel brunea, in altera, consistentiae melleae, aut pultaceae ea detegitur; nec, si cruor ex istis nunc morbose secernatur, aliquando vero diruptis e vasis copiosior has in caveas effluat, mirabimur.

§. DCCCII. *Thyreophyma glandulosum.*

Quod si vero quibusdam in thyreophymatibus sedes morbi in solo textu celluloso profundius subcutaneo figatur; non igitur rarum, ut aliqui praetendunt, sed longe frequentius est, thyreoideam glandulam hoc in morbo similibus a materiis, in ejus telam cellulosam effusis, aut ex parte, vel omnem turgere ac duritiem assumere. Nec, ut primam morbi sedem constituerit haec glandula, obstat, quod ea *voluminis* aliquando *minoris* et quasi *corrugata* comparuerit; saepe scilicet scirrhosae adeo glandulae non tument magis, quam in se ipsas contractae sunt; ac ipsum, quod extra illas in telae cellulosae vicinae cavis abnormibus haeret, ab illis ipsis, stimulo quocumque vexatis, morbose secretum fuit, liquidum. Sic frequenter pulmones, post pneumonias, ab aquis copiosis, quas illi ipsi, inflammati, in thoracis cavum evomuerant, in parvum volumen compressos conspeximus. Quotiescumque vero thyreoidea glandula primum tuber gutturosum induxerit; sub ipso hujus principio magis durus ac inaequalis saepe hic tumor erit, donec effusa tractu temporis in vicinam huic glandulae telam cellulosam materia lymphatica, illam ipsam tactui subtrahat, ac succedaneam digitis mollitiem tumoris offerat. Caetera sibi, ut de thyreophymate celluloso retulimus (§. DCCCI.), succedunt.

§. DCCCIII. *Thyreophyma emphysematicum.*

De *pneumatosi traumatica* et *ambigua* agentes (§. DCCVII.), jam diximus: sub partus labore, ex laesione internae membranae laryngis, hinc inde tumores *aëreos* ad laryngem, tracheam, vel alibi oriri. Ruptae in aspera arteria, per tussim, tunicae internae exemplum habent *Acta Bononiensis Academiae.* Ex simili laesione, ut *Commentationes medicae Londinenses et facta experimenta medica* referunt, in duabus feminis parturientibus, primo quidem jugulum, dein facies, caput et corporis pars superior ab emphysemate correptae fuerunt; et magnum certe feminarum numerum conspeximus, quae forma gutturis elegante ante partum praeditae, post istum, indubia

incipientis thyreophymatis signa nobis obtulerint. Eosdem et tussis et nixus cujusvis sub vomitu, sub ructibus diu retentis, sub clamore, risu violentis, sub instrumentorum musicorum per flatum tractatione, sub cantu, inprimis acutiore, vibrante, effectus esse, non minus insinuavimus (§§. DCCX. DCCXII.). *Bronchocelis*, ut vocant, *ventosae*, — *herniae colli emphysematicae*, ut alter nominat, — *strumae aëre plenae*, ut tertius appellat, apud *Italiae*, *Galliae* ac *Germaniae* scriptores conspicuos, tria exempla adnotavimus. Fateamur interim, nos, etsi, alpes *Helvetiae*, *Sabaudiae*, *Wallisiae*, *Tyrolis*, *Carniolae*, *Carinthiae*, *Stiriaeque* peragrantes, insignem sane thyreophymatum numerum viderimus; eorum tamen nullum, quod sub attactu, emphysematis instar, *crepitasset*, conspexisse; nec exemplum, sub quo, tumore hoc adaperto aëreque exploso, hic idem concidisset, ad nostram cognitionem venisse. Canaliculos, quos quondam ex trachea in thyreoideam glandulam transire dixerunt, recentior nequaquam confirmavit culter anatomicus. Nec certe, quis, aërem aut per vulnus, aut alio modo, in telam cellulosam vivi calentisque hominis susceptum, diutius in ista, quin hîc mox decomponatur, haesiturum esse exspectabit. Ac revera, in illis ipsis thyreophymatum exemplis, quae, supra, ex tunicae laryngis internae laesione venisse retulimus, tumor aëreus partim octo, partim vero undecim dierum spatio, jam omnis disparuerat. Concludimus igitur ex istis: non nisi primis fere quindecim diebus tumorem gutturalem hucusque descriptum posse aëri attribui; illum vero, qui, hoc jam decomposito, ulterius continuat, ex communiore longe scaturigine, ut quam aëris in telam cellulosam ingressus adaperuerit, defluere; nec aliam, quam thyreophymatis aut *cellulosi*, aut *glandulosi* diagnosin agnoscere.

§. DCCCIV. *Thyreophyma aërocele.*

Alia vero rerum erit conditio, ubi ex tunicae tracheae superioris, duos inter annulos ejusdem, prolapsus, vel *hernia*, tumor, *bronchocelis*, vel *tracheoaërocelis* nomine dignior, supra guttur elevabitur. Lentiores nempe natales hanc *tracheophymatis herniosi*

speciem habere oportet; ac renovato semper in eodem ab aëre atmosphaerico, tumor constans, indolens, levis, elasticus, facile per compressionem dissipandus, mox ab ista vero rediturus, ex retardata inspiratione, illico volumine augendus, observabitur. Ad rariores casus hoc ultimum tuber gutturale pertinet; a duobus tamen *Galliae* chirurgis, et ab *Anglo* systematis chirurgici scriptore, expositum. Puella sexdecim annorum, ut legimus, jam per totius anni spatium gestaverat tumorem molliusculum, pomum mediocre mole sua adaequantem, doloris expertem, ejusdem cum cute coloris, ac ubi respiratio inhiberetur, longe lateque se extendentem.

§. DCCCV. *Thyreophyma aneurysmaticum, — varicosum?*

Sub simplici viscerum partiumque mollium augmento abnormi, vasa rubra majorem sensim, et partis auctae volumini correspondentem diametrum assumunt; nec talia thyreoideam quoque ad glandulam, quae ex quatuor arteriis, illis ipsis adeo cerebri majoribus, unicum quasi rete vasorum, *reti* animalium ruminantium *mirabili* non absimile, sistit, contingere mirabimur; neque adeo vel *aneurysmati*, aut *varicositatibus*, ita, ut nomen abinde specificum obtineat, culpam dabimus thyreophymatis, quam hoc ipsum dilatationis vasorum accusabimus. Magnus certe *laryngis*, utroque in sexu, cum *genitalibus* consensus est; et sicut instantis menstrui effectu, non solum ubera, sed multis in feminis et *guttura turgere* ac sororiari videmus; ita quoque hoc ipso fluxu, vel etiam fluore albo, jam diu vigente, suppressis, thyreoidea glandula in multis magis attollitur; aut si forsitan ea ulcere laborat, sanguinem periodice interdum plorasse visa est. Ipso graviditatis tempore, guttur feminae hinc inde inflatur; post partum vero concidit. In viro, cui, praeter tunicae vaginalis testiculi hydropem, ut legimus, haec simul glandula tumuerat: qua ratione haec ipsa interdum subsidebat, ea quoque tumor testiculi increvit et vicissim; atque hydrope illo adaucto, thyreophyma disparuit. In viro *Brisgovio-Friburgensi*, ut anno 1811 ex clari viri, chirurgiae hac in aca-

demia professoris amica relatione habuimus, thyreophyma praegrande, ac simul tumor circa testiculum aquosus coëxistebant; atque dum illud volumine augebatur, hic ipse subsidere, — hoc autem crescente, illud imminui constanter cernebatur. Similis fere indolis phaenomenon inferius referemus: et qui multos eunuchos vidimus, etsi cantui acuto crispatoque perpetuo addictos, nullum tamen inter eos, qui, tot aliorum apud *Insubros* exemplo, gutturosus fuisset, conspeximus. Posse interim sanguinis, vel alia per loca, ad leges naturae, habitudinis, excerni cohibiti, vel ob nixus diuturnos, frequentes, ad caput et jugulum retenti, actionem in vasa thyreoideae tam copiosa et tam laxe vestita, haec ipsa dilatare primûm, ac tandem, continuato affluxu et stimulo, vel et tentatae strangulationis actione, ad secretionem morbosam in telae cellulosae hujus glandulae spatiola incitare: vix dubium nobis superest. Huic vasorum extensioni atque diruptioni, sanguinis, plerumqne venosi et subnigri, interdum ad copiam satis conspicuam et, ut viri clari observatio docuit, ad quinque adeo libras adauctam, adscribimus. Quo casu igitur sanguis copiosus in vasis laryngeis colligitur, atque per thyreoideae arteriae, a luxuriante glandula undique distractae, impeditae, ramos aegre propellitur; haec vasa, inprimis superiora, ut minus profunde posita, urgente valde, per causas quascunque, rariores tamen, humorum haec in loca impetu, diametro aucta, morbose quidem vibrant; secretiones, incrementum atque calorem ad glandulam augent; sed non idcirco distinctam a thyreophymate glanduloso, hujus morbi speciem constituunt.

§. DCCCVI. *Thyreophyma complicatum.*

Sunt certe thyreophymata, quae non tam vitii localis, quam morbi totius systematis, effectus sunt: glandularum, ut vocant, *scrophulosarum*, jugulo tam saepe infixarum, ac ipsius glandulae thyreoideae in *cretinismo* tumentis exemplis. Haud raro etiam glandulae lymphaticae colli tum ad cervicem, sub futuris, aut jam praesentibus achoribus ac tinea capitis, — tum *gutturosa* circum *tubera*, ex horum in vasa

lymphatica vicina actione, *symptomatice* tument. Sunt etiam *scirrhi veri*, qui glandulas lymphaticas, ipsi thyreoideae glandulae interpositas, corripiant, ab istius, aut a vicinae telae cellulosae tumore locali diversi. Istiusmodi vero *complicatio* ex praesentis alterius morbi generalis, aut etiam topici, cognitione, excepto scirrho, quo thyreoidea glandula interdum, non proprio, gravida est, plerumque non difficulter eruitur.

§. DCCCVII. *Thyreophyma acutum.*

Rarum quidem, sed certe non inauditum est, ut aliqui praetendunt, *thyreophyma inflammari, suppurari*, ac more acutarum adfectionum absolvi. *Cellulosum* inprimis tuber gutturale citius, quam *glandulosum*, nasci solet; ac praecipue si causae magis violentae illud induxerint, promptior et quasi *acutus* aliquando ejusdem incessus erit. Ipsa interim thyreoidea *suppurationem* non modo contraxisse, sed pus quoque suum in asperam arteriam transfudisse, tum ab egregio *Angliae* pathologo, tum a dexterrimo *Mediolanensium* chirurgo, visa est. Referente eximio et nobis amico de morbis vasorum lymphaticorum scriptore, rixantes inter duas mulieres, quarum una thyreophymate praemagno laboraverat, altera mox, arrepto cum *verru*, odiosae sibi sociae tuber gutturosum transfodit. Magna exhinc inflammatio ac tandem suppuratio abundans secuta est: hujus ope thyreophyma perfecte sanatum fuit. Mulierem quadragenariam, cynanche tonsillari laborantem, anno 1793 ad clinicum *Ticinense* Institutum suscepimus: cui mulieri, dyspnoea antehac adfectae, ante tempus aliquod, glandula thyreoidea, ut cicatrix ampla cum reliquo adhuc tumore, hanc ipsam ad glandulam docebat, ex parte suppurata fuit. Nos ipsi, sextum inter septimumque aetatis nostrae annum thyreophymate *acuto* laboravimus. Brevi scilicet tempore, in quantum recordamur, tumor hic ad guttur quamplurimum augeri, tandem vero, absque causa cognita, inflammari ac suppurari inceperat. Ob medici experti in patria penuriam, ad vicinae exiguae urbis (*Pirmasenz*) chirurgum castrensem, virum certe imperitum, a parentibus nobis transmissis, *nervum*, sub reclinatione capitis violenta, nobis

ad guttur ruptum esse, hic agyrta graviter edixit, mortemque hoc a malo ineluctabilem adnuncians, nullum artis subsidium parentibus proposuit. Perterrita mater, dum tumorem fluctuare, prae tensione splendere, cutem vero ejusdem jam tenuem, sublividam, a venis varicosis, coeruleis et amplis undique percurri conspiceret: non minus animosa, quam tenera, et melius esse anceps, quam nullum experiri remedium, secum reputans, barbitonsorem loci vocari, ac incognitae naturae abscessum, ubi spatium venis turgidis intermedium permitteret, pertundi jubet. Mox a peracta incisione, pus copiosum, tenax, albuminoso humore et cruore intermistum, tumorem deserit; collabitur hic quamplurimum, et cataplasmate ex pane et lacte obtectus, quod in se restitit, maturum magis, quotidie compressus, evomit. Post aliquot hebdomadas, subsidente in totum tumore, paucus adhuc humor serosus ac tenuis, exiguo foramine effluit, et sine interruptione ad annum aetatis decimum sextum et pubertatis ad epocham usque, plus minus effluere pergit. Tunc vero absque ulla adhibita cura, ulcus exiguum et quasi fistulosum, extemplo arescit, perfecte mox clauditur, atque cicatricem inaequalem, laryngis parte infima et sinistra, omnino quidem siccam, sed, ad praesentem jam senectam, saepius prurientem, — *thyreoidea glandula omni in totum destructa et consumpta*, nobis reliquit.

In hoc igitur *acuto* et *inflammatorio* thyreophymate, singula localis phlogosis symptomata se produnt: tensio scilicet, calor, dolor, interdum rubor conspicuus, arteriarum, superiorum inprimis, laryngearum, pulsatio morbosa, venarum varicosarum major repletio, livor, citior interdum in suppurationem nisus, respirandi, deglutiendi difficultas conspicua, obnubilatio capitis, rubor turgorque faciei, febris interdum notabilis. Quamvis vero tantus et hac inflammationis in specie, arteriarum sit aestus, tanta vibratio; vix tamen (eoquod arteriarum non eadem sit, quam venarum in varices dispositio, aut factae sub impetu sanguinis dilatationis toleratae constantia) ob id, *aneurysmatica* videtur dicenda esse adfectio.

§. DCCCVIII. *Thyreophymatis causae.*

Donec anatomici circa glandulae thyreoideae constructionem intimam inter se conveniant, ac donec physiologis ejusdem partis in oeconomia animali usus et ultima destinatio innotescat; *causarum*, quibus morbi hujus glandulae, non solum apud hominem, sed varia quoque apud animalia domestica, reguntur; — et remediorum, quibus hi obediunt, vel recalcitrant, agendi ratio, densa semper involuta manebit caligine. Systema omne lymphaticum sub morbo, quem *scrophulas* dicunt, languet ac aegre se trahit; nec tamen, vel plerisque in casibus, partem ullam malorum thyreoidea sibi assumit. Turget haec, formam corporis et decorem defoedat, ac adeo subjectum sibi hominem apoplectice prosternit, aut strangulat; silet illud ac, affinitatis reciprocae immemor, suae hanc partem sorti committit. Inflantur aliquando simulque aegrotant lymphaticae ac thyreoidea glandulae: sanatur haec, nec ad glandulas sorores, majori adhuc periculo expositas, respicit. Primam fere hominis aetatem amant *strumae* (scrophulae), atque si unquam illae motu spontaneo, — accedente pubertate, eundem dimittunt; *gutturosa* vero *tubera*, infantiae plerumque annos fugiunt; puerili vero atque juvenili magis delectantur jugulo.

Thyreophymatis, *glandulosi* praeprimis, vera patria, etsi exceptionem aliquam haec res pati videatur, sunt *alpes*; non tamen pari et illius, et *cretinismi*, ut vocant, ratione: ut quorum primum, ad majorem terrae montuosae, inprimis lacubus et aquis stagnantibus ditioris, superficiem numerosius extenditur; alter vero, interdum absque glandulae thyreoideae tumore incedens, non ad summa montium primigeniorum cacumina, sed *medias fere ad alpes, et ad valles inter easdem magis angustas, compressas, humidiores, solisque radiis reflexis magis expositas* regnare, atque sic magis restringi consuevit. Vix interim atmosphaerae calidae ac humidae soli actioni, aut, ut recentior his de rebus scriptor opinatus est, *electricitatis atmosphaericae pauperiei*, thyreophymatum genesin

posse adscribi, regiones, his atmosphaerae conditionibus subjectae, raris tamen gutturosis, si alpes vicinae defuerint, notatae, docere videntur. Primos gutturosos in *Rossia*, vir de historia naturali vastissimi hujus imperii summe meritus, in fluminis *Okka* viciniis, circa ripas amnis *Motmos*, cujus aquae, margae ferrique particulis impraegnatae sunt, conspexit. Nec thyreophyma ad immensam, ac modo montibus secundi ordinis interruptam hinc inde planitiem, ab urbibus *Vilna*, *Riga*, *Dorpat*, *Varna*, *Petropoli*, *Nowgorod*, *Twer*, *Moskwa*, *Tula*, *Orel*, *Kiew*, *Schytomir*, ad austriaca usque confinia extensam, nobis obviam venit; quamvis circa *Ladoga* lacum, solo profundiore atque nemoroso habitantes *Carelii*, hoc vitio, cui *fumariae bulbosae* decoctum copiose hauriendum opponant, laborare referantur.

» Quis vero, ut cum poeta loquamur, tumidum guttur in alpibus miratur »? — Endemicum certe hoc vitium est in *Pyrenaeis*, *Apenninis*, in *Delphinatu*, in *Sabaudia*, *Helvetia*, *Tyroli*, *Carinthia*, *Styria*, in ipsa *Tartaria chinensi*, *septentrionali* in *America*. Ad certas adeo, nec tamen adhuc cognitas, ab alpibus distantias, primô quidem *viros*, tandem quoque feminas, thyreophyma, si forsitan paucas ex istis excipias, quas nixus ad partum, vel alius, ad illud disponit, deserit.

Qui igitur ad tam constantem vitii gutturosi sedem in alpibus respexerunt; ii, praeeunte *Hippocrate*, qui » ex gelu et nivibus potus esse insaluberrimos, *quia exsuctum est inde quod tenuissimum est* », edixerat, usum aquarum glacialium aut nivalium, suo scilicet principio carbonico spoliatarum, ut potissimam thyreophymatis originem accusarunt. Responderunt alii: hoc vitium in insula *Sumatra*, ubi nullae aquae nivales potantur, esse frequentissimum; *Genevam* aquas glaciales non bibere, multos tamen gutturosos numerare; plurimos quoque hoc vitio in *planitie Helvetiae* laborare. Per omnem etiam *Italiam*, aestivo tempore, tam vinum, quam aquae, glaciei super adfusae potantur; neque interim ibi terrarum, si alpium confinia, *Insubriam* ipsamque *Calabriam* excipias, guttura inflantur. His argumentis accedit recentioris de *Ame-*

rica ejusque populis scriptoris observatio: « *orientalibus* nempe *septentrionalis Americae*, quae peninsulam *Labrador* constituunt, in oris, quamvis pars aquarum vel maxima liquefactis vix nivibus debeatur, thyreophyma tamen nequaquam occurrere ».

Atque haec quidem, quominus thyreophymatum *culpam aquis glacialibus omnem* imputemus, retinere nos possunt. Veritatis interim studio inducti, et cum adhuc sub judice lis est, occasione morbi, in orbis partem elevatiorem tam late dominantis, ac in ista, generis humani formam atque elegantiam mirum quantum defoedantis, nec argumenta in antiquae opinionis favorem militantia, hîc injuste reticebimus.

Ac *primo* quidem, nulla certe morbi cujusvis, etiam alterius, causa tam constantes effectus edit, quin actio illius, mutata rerum caeterarum positione, aut sub vivendi ratione illi, vel in totum, vel ex parte contraria, vel innocua reddi, vel saltem infringi quamplurimum, queat. Potum igitur aquae glacialis oportet aliter in *planitiei incolas*, vivendi ratione magis composita utentes, stimulisque rerum externarum pluribus, adfectos, — aliterque in illos, qui, medias *inter alpes*, vitam longe simpliciorem ducunt, et victu minus excitante utuntur, influere. Sic medios inter morbos populares, qui classem miserorum obruunt et mactant, cives alii, meliore victu ac vitae commodis majoribus, etsi non semper tam innocuis, instructi, illaesa diu sanitate incedunt, et unius saepe morbi causa, alterius fit antidotum.

Secundo, aquas sub gelu condensatas, principio suo, ut vocant, *carbonico* privari, — facile tamen istud principium, dum fluiditatem illae recuperant, iisdem restitui, hoc quidem novimus; sed ex cognitis paucis rerum qualitatibus, ad illas, quae adhuc nos fugiunt, excludendas, non levi nimis animo properandum est; nec tantae *aëris*, *aquae* et *locorum* aut noxae aut salubritas ex *chemicis* magis, etsi minime spernendis, principiis, quam longioris experientiae a rationibus, repetendae sunt. Inter duas aquas, judice *chemia*, prorsus inter se aequales, optimam una, — vapidam altera, eodem ex hordeo, cerevisiam coquit; phaenomena prorsus aequalia ars nobis culinaria quotidie

suppeditat, et fontes minerales offerunt: quorum virtus et efficacia, vel iisdem sub chemicis principiis, tam diversa, vel sub paucis adeo ex illis, quae cognoscimus, saepe tam potens, per chemicam analysin minus tute, quam sollicito effectuum in plurimos aegros scrutinio, elicitur. Nullas in insula *Sumatra* nivales aquas potari, plurimos tamen in illa gutturosos reperiri, id, si multum est, saltem non omnem causam in *potu glaciali* quaerendam esse, doceret. Sed quid vetat fontes ejus insulae subterraneis, profundis et vastis e terrae pelvibus, aliunde ab aquis, aut liquefactis a nivibus, aut alia ratione mutatis, continuo repletis, scaturire, aut demum undas particulis alienis, gutturi infestis, inquinatas, sitientibus offerre? *Genevam*, cui tamen alpes a non tantis distantiis, aquas nivales transmittere posse ac adeo debere, negari haud potest, his ipsis non uti, non quovis dubio caret. Peninsulae *Labrador* incolas, etsi vix aliis, quam ex nive liquefacta, aquis utantur, non tamen esse gutturosos; hoc equidem, si paucorum *Europaeorum*, satis instructorum, illas per oras peregrinantium, sat fida sit relatio, aquarum sanitatem nivalium sibi non parum vindicaret; cui interim tam rara exceptio innixa sit principio, id quidem hucusque nos latet. *Qualitatibus* quidem *occultis*, ad rerum physicarum explicationem, abuti, vel minime contendimus; sed neque ex paucis scientiae naturalis fragmentis, singula corporum phaenomena explicari, vel illa, quae novimus, ut sola, quae universum regant, principia prudenter declarari posse, tenemus. Glaciem vino aut aquis ad mensas ditiorum infusam, thyreophyma non producere, hoc saltem, vel paucam aquae glacialis quantitatem absque damno posse hauriri, vel effectus istius, per alia potulenta, esculenta simul assumpta, posse elidi, commonstrat. Qui sylvaticorum *Americae septentrionalis* hominum vitam, soli ferarum per vasta deserta venationi indulgentem, ac victu modo ex illis, aut e piscibus petito utentem considerat: iis certe eandem ab illa, quam *Europaearum alpium* incolae ducunt, admodum diversam, hinc ejusdem causae *morbificae* varium variumque in populos adeo sibi oppositos, effectum esse, facile fatebitur. Caeterum in

parte fluvii *Sibirici, Lenae*, superiore, thyreophymata esse communia, — haec ipsa vero, dum amnis *Rutschei* flumina potantur, evanescere, viri quondam clari, jussu supremo iter per *Rossiam* facientis, fida nos docet observatio. In alio itinere, sub ducis navalis *Anglorum* famosissimi auspiciis circa orbem terrarum instituto, dum, in *Nova-Zelandia*, nautae, ob aquae melioris in nave penuriam, maritimam, in glaciem conversam, quamvis dulcissimam, pro potu adhibuissent aliquamdiu: illis *omnibus* colli glandulas intumuisse, — cum vero a glacie, navem undique per plures hebdomadas cingente, liberati, aquis, a frigore non ut antehac mutatis uterentur, tuberibus ad jugula sat cito exemptos venisse, a docto hujus itineris socio *Germano* percipimus.

Ob thyreophymatis cum sic dictis *scrophulis* apud scriptores confusionem, num de his, num vero de illis loqui contenderint, certi non sumus; sed suspectos omnino aquarum ex *puteis* pro potu haustarum, in glandulas lymphaticas effectus non paucae eorum observationes produnt. Sic *Reims*, urbs *Galliae*, proprio antehac pro morbo glandulari nosocomio indigebat; cum vero haec metropolis aquis *putealibus* renunciasset et, earum loco, aquis ex ramo fluminis *Verle*, ad urbem conducto, haustis, ad sitim fallendam uteretur: endemici pars dimidia morbi hoc unico subsidio deleta fuit. Montium *Sudetiorum*, in *Silesia*, incolae, vitio glandularum eodem laboraverant; derelicto vero fonte prope *Schmidberg*, in pago *Stenseifen* posito, hoc vitium imminutum fuit. Aquis metallifodinarum, hoc malum creavisse visis, tandem alio cum fonte commutatis, morbus hic alibi disparuit. Ad *Caucasum*, quam miramur, tam raro *thyreophyma*, quam *puteos*, existere, — quibus vero in locis incolae his ultimis utuntur, in his et morbum illum copiose ad guttur evolvi, ex scriptoris *Rossici* relatione, non ita pridem edita, docemur.

Quod si interim hos aquae *putealis*, vel alterius, effectus, particulis, quibus ea scatet, argillaceis, margaceis, seleniticis, calcareis, adscribant; negari nequit, communissimas in multis regionibus esse has aquas, atque eas, exemplo *Carolinensium*, *Goettin-*

gensium, *Badensium*, saltem absque frequente thyreophymatum proventu, ab omnibus potari.

Cum vero sexui muliebri, prae virili, ubique thyreophyma communius sit, — ita ut *Anglus* hoc de morbo, in comitatu *Derby* endemico, scriptor (diversa quidem, ac in terra firma et praecipue ad alpes, ratione) nullos in illo gutturosos animadverterit; — cum locale prorsus vitium tuber gutturosum constituat; — cum hoc idem non adeo in matura, vel senili aetate, quam inter septimum ac duodecimum istius annum oriri soleat; — cum in locis humidis, nemorosis, illud facilius propullulet, aliquando vero ab ascensu ad loca elevata, sicciora, dissipari observetur; — cum ea, quae vel tonum tracheae infringunt, vel internam ejus tunicam laedunt, ut nixus, sub retento simul spiritu, fortior, v. c. sub partu difficili, aut violenta laryngis, tracheae, sub tussi, cantu acuto, clamore, risu, vomitu, vibratio, concussio, extensio, ubique locorum facile hoc vitium producat; — cum remedia tum interna, tum externa, in thyreophymate proficua, vi incitante potius, quam alia, juvare videantur; — *debilitas* haec ad organa *localis*; saepius congenita, vel et parentum influxu acquisita, ut quae adynamia, pituitae abundantioris secretioni, ac secretae stagnationi, retentioni ad illas vel maxime favet, originem thyreophymatum, *sporadicorum* vel maxime, prae aliis verisimilem, constituit. Cum tamen *juguli*, non satis per collaria custoditi, refrigerio, ut sexui maxime femineo solemne est, et ut ipsi nunc infantes teneri, insano certe more, incedere coguntur, thyreophymatis generatio a viris claris tributa fuerit; fatemur candide, quod huic causae, licet alia ratione non parum noxiae, thyreophymata adscribere ex eo retinemur: quod vel ipsius *Rossiae* et aliarum regionum septentrionalium sub coelo gelido, tam infantes teneri, quam potissime feminae, cum satis infrequente thyreoideae glandulae phymate, collo nudo incedere soleant.

Quod si vero alpium incolas, plerumque miserabiliores, sub laborioso ac anhelante illarum ascensu, sub rerum necessariarum ad tantas altitudines quotidiana gestatione, puerili adeo aetati imposita, sub

nixibus corporis hoc sub opere, vel maxime in laryngem tracheamque directis, in censum revocemus; haec aliorum et nostra opinio de potissima thyreophymatum occasione, *aliis tamen minime exclusis*, ultra confirmari videbitur. Gestationem ponderum *super capite* potius, quam aliam, ut vir clarus ac nobis quondam amicus docuit, huc facere, ob illud difficulter admittimus: quod in *Rhenanis*, raro tamen gutturosis; provinciis, gerendorum super vertice ponderum, generalis apud plebem consuetudo sit. Sic etiam, si idem egregius scriptor, ad ipsam hanc consuetudinem certius inculpandam, *scrophulas* quidem ad regias usque familias, non vero *thyreophymata*, extendi asserat, in hoc etiam contrarios nos habet: quod ditioribus ac nobilibus familiis, quidquod pluribus stirpis adeo *regiae* prolibus, guttur non parum intumuisse, observaverimus; unde strenuiores adeo labores, inter alpes susceptos, pro *unica* thyreophymatis endemici causa eo minus accusabimus, quod *potus aquae destillatae, loco glacialis*, hoc malum aut avertisse, aut saltem, jam praesens, imminuisse, aliquando sit visus.

Aërem, sub nixu quovis fortiore, posse per certa orificia ex trachea in thyreoideam glandulam penetrare, insignis jam *Helvetiae* physiologus suspicatus est. Canales tandem ex illa glandula mucum in asperam arteriam ducentes, per felices injectiones demonstratos fuisse, ab aliis dictum fuit. Nec tamen anatomici hodierni vel maxime conspicui, hos ductus ac thyreoideae hoc officium confirmarunt; nec, si confirmassent, aër per hos canales ingressus, aliud tumoris genus, quam *emphysema* gutturis produceret. Atqui vel sola jam quaecunque internae tunicae tracheae laesio, hoc ad opus morbosum sufficeret (§. DCCVII.). Nullus interim aër in communi thyreophymate detegitur; et si quis hîc stagnaret, quod supra jam monuimus, post paucos certe dies illum decomponi oporteret; ac omnis illius effectus in violenta hujus partis extensione; ac inducta per istam his in locis *atonia*, consisteret.

Cum vero nec in planitie, violentae in tracheam actionis desit occasio; nec tamen illinc, sub ista, thyreophyma, nisi sporadice ac paucos inter homines

occurrat; concludimus: laboriosum quidem per alpes ascensum ponderumque per illas gestationem, mali gutturosi genesi non parum favere; *endemici* vero hujus mali originem, vel in aquis glacialibus, putealibus, aut a particulis mineralibus inquinatis, simul consistere; vel, prout pedum tumor in elephantiasi, aut prout alii morbi endemici, ab incognita coeli ac locorum indole pendere. Sic adulti adeo homines, qui *Americae septentrionalis* loca petunt, in quibus thyreophyma endemium est, hoc a malo infestari referuntur. Contra vero, apud alios, hoc idem, vel a sola loci ac atmosphaerae mutatione cum aliis disparuisse est visum; ac non ita pridem virum clarissimum admirati sumus: qui, cum varios per annos, prope alpes, inutilem illius mali curam subivisset, trium spatio mensium, cum *Lutetiam Parisiorum* petiisset, absque omni adeo medicamine, ibidem hoc a malo perfecte restitutus fuit. Feminas, a menstruorum suspensione, aut a fluoris albi suppressione thyreophyma (quod ex celebris *Parisiorum* medici observatione docemur) passas fuisse, nos ipsi non vidimus.

§. DCCCIX. *Prognosis.*

Innumeri certe homines gutturosi, sanitate in caeteris, seram usque ad aetatem, illaesa fruuntur ac, praeter vocem ingratam, et majorem sub corporis exercitio quidquam strenuiore anhelationem, nihil incommodi accusant. Sunt adeo, ut vix diximus, quae modo quasi spontaneo, vel sub sola loci, in quo exorta fuerunt, mutatione, *resoluta* sint thyreophymata satis adhuc recentia. Ipse adeo gravis terror, aut morbus violentus alius, hoc phyma glandulosum dissipasse, rara satis felicitate, sunt visi. Esse vero, quos compressae nimis tanto a pondere gutturis aut etiam oesophagi viae nunc suffocent ac strangulent, nunc simul inedia exhauriant, vel quos reditus cruoris ac lymphae a capite impeditus, in vertigines, sopores et apoplexias lethales praecipitet, jam satis indicavimus. Promptius haec ultima, si utroque a latere vasa jugularia compressioni subjiciantur, contingent. Superaccedentibus thyreophymati, ex causis communibus, cynanche, inprimis, laryngea, tracheitide; le-

thalem magis indolem haec mala, jam per se tam ferocia, assumunt. Vel simplex, sed vehementior, partium istarum catarrhus, non sine discrimine est. Raro quidem, sed tamen subinde, thyreophyma inflammari, ac in suppurationem abire, non minus monuimus (§. DCCCIV.). Augentur abhinc tracheae, jugularium vasorum compressio, dyspnoea, soporosa capitis affectio et, nisi purulentae materiae ad exteriora via paretur, ob metum haemorrhagiae perardua; praeter dicta, ipsius laryngis, tracheae, ab illa erosio, vel in istam effusio timenda erit. Licet magna in multis thyreophymatum durities fuisset, carcinoma tamen huic supervenisse, non vidimus; prompte interim lethales thyreoideae simul ac trachealis glandulae scirrhos nos ipsi, *clinicarum interpretationum* nostrarum P. I. observ. XLIV, descripsimus. Periodice hinc inde, aestate inprimis, augeri, hiemali vero tempore imminui thyreophyma, de periodicis etiam sanguinis evacuationibus vel menstruis, vel haemorrhoidalibus per consensum quodammodo participans, visum est. Tuber gutturosum *verum* atque *sporadicum* (§. DCCXCVII.), facilem plerumque in junioribus, sub tradendis tamen mox conditionibus, sanationem admittit: *endemicum*, sicut longe difficilius dissipandum est; ita quoque facillime revertitur. Quod si vero hoc idem mali genus jam plurimum adoleverit, aut amplissimam gutturis partem occupaverit, ut cartilagineam jam, vel osseam duritiem contraxerit; inutilis sane in eo dissipando poneretur opera. Curae difficilioris esse thyreoideae glandulae tumorem quasi *solitarium* et qui *centrum* ejusdem occupat, illustris *Galliae* chirurgus observavit.

§. DCCCX. *Thyreophymatis cura. — Subsidia chirurgica.*

Nisi distincta probe *spurii* (§. DCCXCIX.), a *vero* thyreophymate (§. DCCC. DCCCI.), indole, ac evitata sollicite, quamcumque gutturis protuberantiam eadem cum methodo tumultuose pertractandi, consuetudine, vel optima remedia, laude, quam una in specie merentur, in altera frustrari oportet. Ac primo quidem, sub glandulae thyreoideae *luxuriante* modo, sed mi-

nime morbosa apud juniores intumescentia, nullum certe artis auxilium aut requiritur, aut prudenter adhiberi potest. Secundo vero, in casu rariore *tracheocelis*, seu tunicae internae asperae arteriae inter annulos herniosi prolapsus, vel forsitan in eo, insecuti ex ejusdem membranae laesione *emphysematis*, chirurgica potius, quam alia et laudata pro gutturosis auxilia communia, indicata sunt: ad primum scilicet, levis ac diuturna, per laminam plumbeam, aut linteolum convolutum, transversim impositum et emplastri ope firmatum, compressio; in altero autem, etsi tractu temporis hoc malum vel sponte disparuisse sit visum, laudata in emphysemate remedia (§. DCCXXX.). Si forsitan menstruorum sub intensiore molimine, aut eorumdem obstructione, vasa thyreoidalia periodice nimis turgescere, inflari, ac ad futurum thyreophyma occasionem porrigere videantur: tum debita fluxus illius cura, tum frequens gutturis cum frigida, vel cum aqua vegeto-minerali lavatio, sufficient.

Ad *verum* thyreophyma, *cellulosum* modo atque *glandulosum* ad anteriora colli descriptum (§. DCCC. DCCCI.), revocamus. Ac primô quidem, hoc in malo *praecavendo*, maxime quo loco id endemicum, vel quibus in familiis congenita quasi ad hoc dispositio est, cura potissima, ab illis saltem, qui, meliore sorte instructi, eamdem sibi omnem assumere queant, mature satis ponenda. Qua scilicet aetate hoc vitium frequentius succrescit, usque ad majorem maturitatem, a praedispositis juvenculis frictio circa jugulum anterius frequens adhibenda, collare ex fasciola serica, tres circiter digitos lata, anteriore loco panno laneo interius duplicata, et vel fumo aromatico quotidie imbuta, vel herbis aromaticis, siccis, repleta, super loco thyreoideae glandulae, non nimis quidem adstrictum, ponendum, ac sic omne etiam istius refrigerium avertendum est. Nec minus illis a violenta capitis reclinatione, a risu effreni, a cantu, clamore altiore, ab instrumentorum musicorum cum flatu pertractatione, et quibusvis aliis nixibus abstinendum est. Atque haec apud virgines certe, quam apud pueros, magis necessaria sunt. Maxime juniores gravidaeque mulieres, dum ad partum accesserint, ne acutiores

sibi clamores, vel capitis retrojectionem violentam permittant, iterumque monendae, retinendae sunt. In provinciis, quibus aquae modo glaciales, nivales — vel in aliis, quibus modo putei, vel aquae particulis mineralibus impraegnatae pro potu inserviunt; cum aqua destillata, vel antehac cocta, sitis eorum, quorum res domestica haud minus angusta est, fallenda. Aquarum, aëris et locorum cum aliis mutationem aliquando et hoc topico in vitio, opem, quam alia non ferebant, tulisse, jam diximus. De auxiliorum *prophylacticorum*, ad populorum, inter alpes habitantium, thyreophyma et cretinismum endemicum eradicandum propositorum, partim quod illa vires incolarum, plerumque nimis egenorum, longe superent, partim quod nec magistratuum cura publica ferendis dispendiis par esse videatur, vix non desperamus.

Quando caeteris in vitiis *topicis*, quae artis adjumentum concedunt, vix alia, quam *localia* remedia virtutem aliquam exserunt; in resolvendo thyreophymate, si magnum ex atmosphaerae mutatione beneficium excipias, ea modo parum praestare — interna vero, mature satis adhibita, rem omnem absolvere, nos quidem vidimus. Magnus interim illorum, nec pelle hominis, patibulo suspensi, nec manu *regum* temporis acti (primum quidem *Angliae*, utpote ab *Eduardo confessore*, usque ad *Carolum primum*, — dein *Galliae* usque ad *Henricum quartum*), nec illa cadaveris frigida, nec bufone exceptis, cumulus est. Viri quondam celebris assertionem, « *scrophulis*, sic dictis, magis, quam *strumis* scriptorum, manus regias fuisse admotas », haud satis fundatum esse, tum *Anglo* thyreophymatis a nomine (*The King' sevil*) deducimus, tum ex eo supponimus: quod hoc *localis* genus vitii magis, quam *generale* alterum, nervorum, energico *imaginationis* ab impetu excitatorum, imperio subjacere, ex remediorum superstitiosorum in morbo illo locali non prorsus neganda efficacia, nobis quidem videtur. Non, ut ista, ex vulgi superstitione, sed ex efficaciae, quam aliis in malis externis saepe satis manifestant, notione desumpta fuerunt: acetum ammoniacale, oleum camphoratum, digitalis purpureae succus expressus, fel taurinum cum oleo et sale,

unguentum mercuriale, aqua maris, electricitas, sacchari saturni solutio et alia, quae, si aliquid hinc inde, praestitisse, ex aliorum potius, quam ex nostra, observatione credendum sit: vix centesimam effectuum, quos *interna* subsidia manifeste hîc exserunt, partem agnoscunt. Atqui illud ipsum, quod externorum virtutem, quidquod clari quidam *Galliae* medici in contrarium nuper publicaverint, tam insigniter superat, antiquum ac efficacissimum simul remedium internum, si, qua demum ratione in thyreophymate id conferat, a nobis explicandum sit, theoriae medicae non parum confundit arrogantiam. De *spongia marina* calcinata hîc sermonem esse, nemo erit, qui dubitet. Similem fere huic virtutem exserit et lapidum spongiarum, et pilae marinae carbo, quibus aliqui et illum ossis sepiae, testarumque ovorum adsociant. « Simplex alkali causticum, carboni vegetabili remistum, eosdem, quidquod superiores effectus praestare, atque sal illud alkalinum ab oleo pingui magis involutum, mitius reddi, — tensionem fibrae imminuere, — cum humoribus corporis, cum muco tenaci, ex acido peccante, facilius coire, — torpiditatem, obstructionem systematis lymphatici glandulosi abinde corrigi, musculorum interim laxitatem, atoniam, ab eodem augeri, » a quibusdam nunc praetenditur.

Quis vero est tam linceus, ut subtractam oculis humanis remediorum hujus indolis agendi rationem, nisi lente hypothetica armatus, valeat assequi? Quis in thyreophymate *humores degeneratos* esse — quis thyreoidea in glandula *mucum acescere* sensit? Solius spongiae marinae carbo, qui caeteris haud indiget, ad grana viginti bis terve in die adhibitus, omnem saepe a jugulo tumorem, scopae adinstar, averrit; quis vero pauculum illud salis alkalini, quotidie, et cum acidis et cum esculentis variae indolis (nec enim, sub ejus remedii usu, ulla nobis unquam diaetae solitae mutandae ratio fuit) *antacida* sua virtute hîc agere, humores tenaces, quos in massa liquidorum sibi fingunt, solvere, ac tali quidem, nec alia, actione gutturosos sanare, cum ratione aliqua praetendet? Sunt, qui spongiarum carbonem ipsas in fauces ac in canales, quos thyreoideae tradunt, cum illis com-

munes, mechanica ratione agere praesumant; sed ut jam monuimus, nec hi canales hucusque demonstrati fuerunt; nec solus remedii *pulvis*, qui ad fauces moraretur, sed quoque *lixiviae* illius cineris, eosdem effectus exserunt; neque hinc certe *morsulis* ex isto confectis, in faucibus, quod magni faciunt, lente deliquescentibus, ad curam felicem opus est. Quod si stimulum in thyreoideam glandulam specificum, quo secretio morbosa deleatur, spongiarum carboni tribuamus; hypothesin et haec opinio, minus tamen obsoletam, aut rationi contrariam, olebit. Quasi aliquid morbosi phlegmatis a sanatione thyreophymatis in massam humorum reassumpti, per colatoria diversa ejiciendum foret, nec diuretica, nec alvum moventia nos unquam, absoluta cura, porreximus. Quod interim actio remedii evidenti satis stimulo conjuncta sit, docemur ex eo: quod delicatior pectoris constitutio, stomachique major sensibilitas, eumdem, nisi moderate administratum, aegrius perferat, et sanguinis pauci hinc inde sputum, appetitus depravatus, sub usu illius remedii, ut observatio nos quoque docuit, aliquando comparuerint. Diuturnum vero, et disperso licet gutturali tubere, per aliquot tamen adhuc hebdomadas continuatum usum, laudatum sibi remedium exigit. Eodem in homine thyreophyma redivisse, — eodem tamen cum auxilio repetito dissipandum, pluries experti sumus. Formula illius, *Argentoratensi* quondam medico in secretis habita, nobis, prae aliis, in usu posita, caeterisque efficacior visa, prout illam jam multis abhinc annis publici juris fecimus, est sequens: Recipe spongiarum marinarum in fragmentis, — lapidum spongiarum, ana uncias quatuor, — pilae marinae, unciam. Ingerantur haec crucibulo, et fiat sub igne cinis. Hujus cineris uncia coquatur in aquae fontanae libris duabus ad remanentiam librae unius. Filtratis adde syrupi de cinnamomo, unciam. Capiat aeger ter in die unciam dimidiam.

Vel quacumque ex causa thyreophyma magis tendi, calere, rubere, splendere, pulsare, aut, imminuto jam quidquam acutiore dolore, de suppuratione interna testari videatur; vel a cystide, folliculis, facile

inter se patulis, obsessus hic tumor, his ipsis in locis tandem mollescere, fluctuare observetur; — vel tantam jam ad molem, duritiem perveniat, quae, testibus vertigine, sopore, rubore, inflatione faciei, haemorrhagia narium frequente aut nimis copiosa, respirationis officio, ciborum descensui atque cruoris a capite reditui obicem ponant; — his omnibus in casibus *chirurgica* manus, etsi a natura loci non parum circumscripta, requiritur. Ac *primo* quidem in casu, tumoris antehac frigidi, *incendio*, sub victu tenuiore et cujusve fuga stimuli, per hirudines, illi ipsi, quo loco venae jamjam varicosae evitentur, adplicitas, occurrimus.

Non avertendam facile, nec tamen absque felicis spe eventus tentandam, inflammati thyreophymatis *suppurationem*, cum admotis eidem cataplasmatibus, primum quidem blando fotu emollientibus, ob tardam vero nimis latentis abscessus maturationem, cum admistis eisdem incitantibus quidquam remediis, promovebimus. Consueto emplastrorum, tum ad resolvenda, tum ad maturanda thyreophymata, usui, ob taediosas aliquando cutis impetigines, ex illis oriundas, modo parum favemus. Nec praematura sectione folliculos, multo minus vero abscessus, glandulosa haec ad phymata natos, adaperiri, sed, vel donec cutis hos obtegens, sponte sua rumpatur, naturae committi; aut ubi illa, tenacior, nimis diu resisteret, donec levi et cauta tricuspidis aut lanceolae actione, loco decliviore illa dividi queat, exspectari suademus. Ubi tenax nimis liquidum hoc per vulnusculum difficulter effluеret, vel ubi ulceris superficies interna impurior, sanationi pertinaciter resisteret; injectio, ibi diluens, hîc vero leviter irritans atque detergens, in usum trahenda est. Prona in fistulas hujus indolis ulcera sunt; et, ne illae diu superstent, aut defoedans jugulum cicatrix remaneat, curandum est.

Quo vero in casu thyreophyma glandulosum, cellulosum, vel celerius (quod rarius contingit), vel tardius, quin artis subsidia impedire id potuissent, ad molem atque duritiem, functionibus vitalibus facile funestam, augeretur: ut has demum salvarent, chirurgi eximii, quo nec quidquam intentatum relinque-

rent, ad *escharotica*, *fonticulos*, ad *setaceum*, ad *arteriarum thyreoidearum* aneurysmatice expansarum *ligaturam*, et ad ipsam tumoris *exstirpationem* confugerunt.

Hunc equidem artis salutaris ramum diffusius hîc prosequi, nostri non est officii; juvat interim monere: quod, si quaedam ex his tentamina votis responderint; pauca tamen hucusque nimis, atque non nisi aliquam, ut videtur, thyreoideae glandulae particulam concernentia, haec sint; et quod plura eorum ita, ut nos vestigia terreant, finem utique morbo, — sed vitae simul terminum posuerint.

Escharotica atque *fonticuli* revera, ubi tumor adhuc mollis et ex collecto in illo humore necdum condensato, oriundus, ob dictas (§. DCCCVIII.) rationes, pericula minetur: minore, his ipsis, sub rerum discrimine locum habebunt; ac imminuti hoc modo glandulosi thyreophymatis exempla non desunt.

Ipsa adeo *setacea*, ubi pars conspicua thyreoideae glandulae, respirationi circuloque sanguinis gradu majore infestae, mollescat: manu cauta, ne vasa, diametro sua ad duplum jam aucta, vel aspera arteria, tumori arctius adhaerens, feriantur, subtus introducta, solatio aegris esse queunt; nullum vero ex hoc conamine, ubi tumor glandulae siccus, durus, cartilagineus ac fere lapidescens tactu reperiatur, subsidium sperandum est.

Brevis atque commoda sane, ad liberandum a thyreophymate guttur, medendi ratio videri posset, et non paucis, eheu! chirurgis visa est, tumoris tam infausti, quam odiosi, *exstirpatio*. Atqui huic artis conamini occasionem porrexerunt jam aevi veteris, tam *Romani*, quam isto quidquam posterioris, scriptores: qui tamen singuli, si unquam ad guttur humanum scalpello feliciter sint usi; hoc, modo folliculosis, aut cysticis tumoribus admovisse videntur. Tam aequivoco, quam antiquo *strumae* nomine inducti, et *Arabes* medici gutturosos aliquot sectioni submiserunt; a fatali vero aegris, sanguine abhinc illico exhaustis, experimento deterriti, ab hoc ipso in posterum abstinendum esse, prudenter praeceperunt. Nec tamen impedire haec potuerunt monita, quin posterior aetas,

quamvis luce anatomica longe jam clarior, faustiorem in excisione thyreoideae glandulae sortem sibi promitteret; atque aliqua, praecipue a *Galliae* quondam chirurgis, suscepta hujus *exstirpationis*, successu coronatae, exempla referuntur. Est interim, cur has relationes, ob chirurgorum ejusdem nationis nostrique temporis juste celebriorum, tentamina longe magis infausta, miremur.

Tandem, quod jam *Anglus* scriptor proposuerat, ausu omnino heroico, arterias thyreoideas *superiores*, utpote minus profunde incedentes, *aneurysmaticas* fortiterque, cum partis calore, tensione, dolore auctis, tumultuose vibrantes, ut incrementi morbosi scaturiginem luxurianti nimis, in gutturoso juvene, glandulae subtraheret, ad leges artis cum filis circumducere atque ligare, vir clarus ac nobis amicus, *Landhuti*, a. 1814, tentavit. Nota quidem arteriarum ex thyreoideis *superiorum* cum ramis *inferiorum* retiformis ac multiplex anastomosis, ne illarum per nodum chirurgicum occlusio, cruoris ex istis, sauciatam ad glandulam, impetum et copiam aut mox, aut quidquam tardius, auctam, facile praescinderet, timeri utique jussit. Absterrere quoque medentis animum potuit reflexio, saltem theoretica: quod modo dempto arteriarum thyreoidearum *superiorum* in glandulam eousque sibi submissam, influxu, — illibato caeterum, *inferiorum* atque profundius latentium arteriarum hujus nominis imperio, non nisi portio tumoris glandulosi illorum vasorum dominio subtracta, ope cultri satis tute posset rescindi. Has interim difficultates ac alias, si modo, ut diximus, de *partiali* glandulosi thyreophymatis, quousque hoc a propriae arteriae, *superioris* nempe, ramis potissime percurritur, quaestio est, restrictio haec solvere pro voto videtur. Ne tamen ad ausus majores, quibus vel ipsas thyreoideae glandulae arterias *inferiores* filo subjugare, atque integrum nunc vastumque tumorem, lenta, prout res juberet, manu, sub summo aegri cruciatu largoque hiatu exstirpare contenderemus, provocemur; celeberrimorum *Galliae*, nostrae aetatis chirurgorum fata sinistra, cum nobili candore publici juris nuper reddita, jubent.

§. DCCCXI. *Retentiones cervicales aliae. — Colli humani dignitas. — Tumores subcutanei. — Tumores folliculosi. — Phymata profundiora. — Collum obstipum.*

Quae de morbis *laryngis*, *asperae arteriae* ac *thyreoideae glandulae*, tum variis hujus operis in locis (§§. CLXXIII. DCCXCV. DCCCIX.) satis breviter, — tum primo *Interpretationum clinicarum* volumine, dictione minus aphoristica, jamjam protulimus: ea retentionum seroso-lymphaticarum, his in locis oriri solitarum, expositione diffusa nos utique absolvunt.

Non tamen hîc reticebimus, minorem saepe tum *laryngi*, inprimis *interno*, tum *collo*, in scholis attentionem concedi, quam quidem pons illius epiglottideus, tam angustus, ac aurae vitalis fretum, tantis undique scopulis circumdatum, et juguli, inprimis feminei, sano haud minus, ac aegrotante in homine, formae earumque mutationes diversae sibi exigerent. Qui vasa arteriosa, venosa, tam insignis diametri, — qui numerosiores, quam ullibi locorum, musculos, — qui nervos cerebrales, cervicales primi ordinis et, ex qua isti nascuntur, medullam hujus nominis, — qui plexus lymphaticos et glandulas bene multas et varias, — ac demum, qui praeter pharyngem atque oesophagum, animae vocisque nobilissima organa cum osse hyoideo, hac unica brevique columna, cui tantae molis caput humanum, varios in sensus flexile, superimpositum est, considerat; fateatur is, oportet: nullam nostri corporis partem, compositionis multiplicis ratione tam nobilem, insidiis externis, internis, tantis, quam *collum*, fere prorsus a natura incustoditum, patere. Nec minus certe columnae, tot vitae instrumentis gravidae, longitudinem, crassitiem atque hanc ultimam non modo utroque in sexu, sed uno eodemque in homine, pro aetatis atque pro sui cum partibus corporis amicis consensus ratione, diversam miramur. Atqui, si modo quod, ubi caetera morbose conspirant, colla longiora, haemophthisin, phthisin, — breviora vero et crassiora, congestiones cruoris ad caput, cephalaeas, morbos soporosos, apoplexiam, — vibrationes violentas carotidum in febribus acutis, de-

liria praesagire noscamus, excipias; ob neglectam nimis diu *colli physiognomiam*, haud multa sane, tanto e fonte semeiotico, quae therapiae plantam irrigando foecundarent, hucusque derivavimus. Nostri interim non est officii, praeter ea, quae pluribus jam hujus capituli et aliorum in locis, hoc de argumento insinuavimus, penetrare profundius; sed in ea modo vitia, quae ad retentiones mucoso-lymphaticas juguli pertineant, inquirere hîc pergimus.

Ac primô quidem cutis, maxillae inferioris a margine, ad claviculas et sternum descendens, subjectis sibi tam altae dignitatis partibus laxiore modo vinculo adhaeret; nuchae vero, seu cervici, vicinius conjungitur. Hanc ob rationem homines laute viventes, otiosos tamen ac multa pinguedine turgentes, mento quasi triplici et pectoris ad confinia usque extenso, anhelantes incedere conspicimus. Eandem ob rationem ac ob viarum aërearum propinquitatem, toties ad collum anterius nascuntur emphysemata (§. DCCVII.). Vel a solo colli *erysipelate*, haec pars, vix adeo a sanguine, in vasis ejus collecto, quam a lympha copiosa, in telam cellulosam subcutaneam per secretionem morbosam deposita, inflatur et turget; nec prius, ac haec exinde resorpta sit, collabitur. Vel ipsam ad *nucham*, etsi cutis huic tam arcte adhaereat, cum pars haec corporis, ob morbos capitis vel proprios, vel modo symptomaticos, cum *emplastris vesicatoriis* atque *sinapismis* frequentius, quam aliae partes, ac saepe eundem repetitô ad locum, imprudenter vexetur: tumores conspicui ac ipsi, ut pluries vidimus, *anthaces*, maligni haud raro, nisi recte tractati, vel in cervicis osseae cariem, vel ipsam in mortem transituri, nascuntur.

Frequentius interim ejusdem, aut albuminosae, sebaceae materiae, continuo densioris, collectio ad certas modo cellulas, sub cute juguli hac, vel illa, plerumque laterali, ob causas quascunque a phlogosi correptas, contingit: ita ut humor ille, sensim sensimque auctus, ac tandem plus aut minus coactus, segmentis cellulosis, fibrosis in medio diruptis, consumptis, ex pluribus spatiolis cellulosis, ampliorem in folliculum confluat aut penetret; donec et iste, a con-

tenta materia, volumine ac pondere auctus, vicinas sibi telae cellulosae lamellas exteriora versus urgeat sibique revinciat: quo tandem modo, plerumque satis lento, in saccum conspicuae molis, densitatis, basi plerumque lata, interdum, pedunculi in modum, tenui, a collo pendentem, haud raro vasa hujus majora, venosa, arteriosa, sibi vicina, sub insigni rerum discrimine, comprimentem, atque motu ab istis mutuato, aneurysmatis adinstar, pulsantem degenerat.

Quae vero hoc modo ad *exteriora* juguli contingunt; ea quoque *profundius* in isto hinc inde nascuntur, variae scilicet naturae (glandulosae aut folliculosae plerumque), nec tamen facile in carcinoma, vel in cancrum transitura, phymata. Sic nobilis matrona 50 annorum, scrophulis, ut vocant, nunquam subjecta, sed a contractae quondam luis syphiliticae, quamvis ab aegra constanter negatae, suspicione non libera, primô sinistram, posthinc et dextram colli ad partem, tumores glandulosos, dolentes, tandem inflammatos atque lente suppuratos obtulit. His jam per menses sanatis, *dysphagia* successit. Contra communem istius decursum, haec matrona cum longe minore difficultate liquida, quam cibos quidquam solidos, deglutire tunc potuit. Febris interea lenta, pallor faciei, summa emaciatio, cum vespertinis exacerbationibus et sudoribus nocturnis, etsi nulla hucusque tussis se proderet, hunc morbum comitabantur. Neque hic malorum finis fuit! laryngem nempe ipsum, etsi vox aegrae, a voce feminae dictae aetatis vel minime abluderet, ac licet nulla unquam aut laryngitidis, aut cynanchis faucium symptomata praecesserint, osseum magis, quam cartilagineum, tactu percepimus; os vero hyoidis multo crassius, compactius, atque immobile magis, ac id unquam observaverimus, fuit. Feminae, quae, post sublatam feliciter in clinico Instituto *Ticinensi* peripneumoniam, inexspectato in *dysphagiam* incidit, exemplum jam alibi a nobis relatum, quousque illud huc pertinet, brevissime hîc tangimus. Exorto nempe in media atque profunda colli regione sinistra dolore, quin tumor conspicuus ibidem percipi potuisset; febris nova, et perfecta deglutiendi impossibilitas secutae sunt. Post paucos dies, mamma sinistra atque

lateris ejusdem brachium, insigniter tumere, tendi, dolere ac rubere coeperunt. Ipsa harum partium vasa lymphatica inflammata, copiose in conspectum venerunt. Morte non multos post dies insecuta, cadaver sollicite dissectum, abscessum id nobis largum, profunde retro medium oesophagum, simul inflammatum, haerentem, et vasa subclavia sinistra ubique comprimentem, ut dysphagiae acutae, refluxus lymphae per vasa sua e mamma et brachio sinistro impediti, ac celeris interitus causam nobis obtulit. Tam longo oesophagi sub itinere, tot injuriis, ab assumptis esculentis, pòtulentis, vix non ebullientibus, aut aestuante corpore, glacialibus, acrioribus, spirituosis, ab ossibus, spinis piscium aculeatis, variisque peregrinis corporibus, media hujus canalis in via exposito, hic ipse canalis, culpa tam *aliena*, quam etiam *propria*, non paucis functionis sibi impositae obstaculis, de quibus hîc sermo est, et aliis subjicitur, ac innumeras, non modo thyreoideam tumentem per glandulam, sed et vicinorum viscerum, glandularum proximarum, inprimis *dorsalium*, phymatibus variis, abscessibus, a morbosa cum partibus aliis còncretione, necnon ab arteriarum aortae, carotidum, subclaviae aneurysmatibus, adfectiones morbosas patitur. Aegrotantis autem ipsius oesophagi, copiosa sunt admodum, quae describendum hîc loci retentionum ad ordinem haud pertinent, vitia: aphthae, inflammatio, abscessus, induratio, interdum quasi cartilaginosa, vel et ossea, scirrhus, carcinoma, ulcera varia, haud raro cancrosa, excrescentiae spongiosae, polyposae, gangraena, varia ex illis, angustatio, distorsio, et conspicuos in saccos dilatatio, internorum parietum coalitio, spasmus, convulsio, paralysis. Ulcera oesophagi, partes *pharyngi*, et *cardiae* vicinas praediligunt. Nos ipsi militis oesophagum, ita ut vix setam porcinam admitteret, ubique scirrhosum conspeximus. Feminam illustrem, a *dysphagia*, multos per annos continuata, et a phthisi tuberculosa tandem exstinctam, tractavimus: cujus ad oesophagum, loco ejus constricto, indurato, superiore, saccus peramplus repertus fuit. Hoc in sacco, aegra, potum, quo fere solo vescebatur, *coffeanum*, cum lactis cremore remistum, saepe

per horas, nolens, retinere, ac tandem, absque hujus lactis coagulo, qualem hunc potum assumpserat, dulcem ac immutatum, *eructare* magis, quam vomere solebat. Non rarae sunt colli, inprimis anterioris, laesiones cruentae, contusiones, abscessus, e quibus sanguis, humor purulentus, aut saniosus, per cutem excerni impeditus, vicinas telae cellulosae laxioris vias obliquas et magis profundas legens, collectiones hîc morbosas, compressione vasorum majorum, asperae arteriae, oesophagi, aut et nervorum colli, vel suo sub osse sterni descensu, pulmonibus adeo funestas, inducat.

In *colli obstipi* (nunc satis *recentis*, interdum, praecipue ex rheumate, erysipelate, contusione, vulnere, furunculo, abscessu, *acuti*, — nunc vero jam *chronici*, — hoc in aegro *constantis*, in alio *periodicae*, atque tunc magis symptomaticae, plerumque spasmodicae, naturae, — hîc vertebrarum cervicalium a vitio topico, vel et rachitico, — illinc vero cutis, ab ambustione, vulnere, cicatrice nimis stricta brevioris, vel musculorum diversorum, inprimis platismamyoidum, sternomastoideorum, reclinato in latere, vel jure constitutionis, sanitatis, vel ex morbo, in antagonistas praepotentium, — in opposito vero, aut ex laxitate, atrophia, paralysi, aut ex profundiore cicatrice, aut ex mala consuetudine, prout poeta satyricus jam cecinit, *adulatorum*, *meticulosorum*, illorum imperio cedentium, — subinde ex causis adhuc prorsus incognitis oriundi) rationes tam multiplices hîc loci illustrandas, descendere nequimus; hoc unum huc spectat: quod toties, ac, vel ad musculos, vel ad arterias, in ipsa fibrillarum carnearum cellulosa interstitia humor in coagulum pronus morbose secernitur, atque corpus intermedium istis, vel mole sua atque consistentia, vicinarum motui fibrarum adversum, in uno colli latere constituit, vel partis ita condensatae, retractae, rigiditatem ac resistentiam adauget: toties oppositi lateris fraternus musculus, suo, in sustentando capitis aequilibrio, jure spolietur.

§. DCCCXII. *Cura.*

Therapiae medicae in sanandis, quae (§. DCCCXI.)

descripsimus, juguli vitiis, *paupertatem* dolenter fatentes, majorem aliquanto in *artis chirurgicae* (quamvis hîc non parum limitatae, subinde vel ex eo, quod, resecto unius lateris musculo nimis contracto ac brevi, huic demum jugo subtractus, alter ac sanus, eandem aliquando in collo morbose flectendo tyrannidem exerceat, incertae) subsidia fiduciam ponimus. Quam imperfecta hucusque dicenda sit *strumarum* (*scrophularum*), vel ad collum, vel alias ad partes eae resideant, pertractandarum ratio: medicorum, etiam peritissimorum, ut suo loco neque nos celabimus, nullus certe diffitebitur. Etsi vero thyreophyma verum (§§. DCCC. DCCCI.) morbo strumoso frequenter conjunctum, sub methodo medendi contra illud laudata (§. DCCCX.), hoc ultimo prorsus intacto, persaepe dispareat; exempla tamen, licet modo pauca, habuimus, spongiae marinae ac aethiopis antimonialis longo sub usu, praemagnos et thyreoideae, et glandularum colli aliarum tumores annosos, non parum fuisse imminutos. Illa ipsa matrona, dysphagia jam ultra annum adfecta, cujus supra (§. DCCCXI.), mentionem injecimus, sub frequente clysterum nutrientium, ac gelatinae animalis usu, a porrecto primum spongiae ac pilae marinae descripto jam lixivio, dein ab ingesto pulvisculo ex gummi guajaci, calomelas ac sulphuris aurati antimonii aequa portione composito, atque illinito demum anteriori colli regioni unguento mercuriali, propter dolores lancinantes, hinc inde ex illo, ad aurem ac tempus dextrum ascendentes, cum opio remisto, deglutiendi facultatem fere omnem, sub qua tamen liquida non, ut antehac, solidis facilius, sed quidquam difficilius hauriebat, decem hebdomadum spatio, cum haec scribimus, obtinuit. Saepe tamen nimis glandularum strumosa, aut alia colli vitia, internis auxiliis pertinaciter resistunt; donec ea, humore scilicet morboso plus minusve condensato, gravida, chirurgicae lanceolae, caute admotae, prompte satis obediant. Superficiales magis colli tumores glandulosi, necdum integre suppurati, nisi iidem, sponte forsitan atque profundius dirupti, nobiliores in partes infernas deferri minentur, quo cicatrix minus foeda obtineatur, sibi ipsis committendi

sunt. Qui ad *collum anterius* sub cute nimirum tam laxa, oriuntur, tumores, in abscessus conversi: illi certe, ne pus, suo pondere, viam sibi inferiorem atque hinc facilem, subintret, cautae ope lanceolae maturius adaperiendi, — vel si, forsitan profundius positi, cultrum, facile funestum, recusent; cum escharoticis, absque mora longiore, pertractandi sunt.

ORDO III. GENUS III.

RETENTIONES MUCOSO-LYMPHATICAE THORACICAE.

§. DCCCXIII. *Transitio.*

De retentionibus *thoracicis*, tam *aëreis* (§. DCCVII.), quam serosis (§. DCCXXXIX.), jam locuti, eoquod ex ipsis his ultimis, cum muco aut lympha morbose secreta remistis, mora temporis condensatis, mucoso-lymphatica potius retentio succrescat, quin hanc simul illis in locis retentionem tangeremus, inprimis ubi de *cystico pulmonum hydrope* fuit quaestio (§. DCCXLII.), evitare non potuimus. Sic etiam quae de *catarrhis* tracheae, bronchiorum (§§. DXI. DXII.), de peripneumoniis (§. CLXXXVI.), maxime de *notha* (§. CLXXXVIII.), et quae de *tabe pituitosa* (§. DXIII.) retulimus: ea certe, nisi morborum istorum solutio, praeprimis per sputa, locum inveniat; de diversis retentionibus, maxime de mucoso-lymphaticis, quidquam participant, atque huc demum simul revocanda sunt. Pauca igitur a nobis, quae retentiones *thoracicas* concernunt, his addenda superstant, ac modo de *lacteis*, *lymphaticis ad mammas congestionibus*, de *dyspnoea pituitosa*, de quibusdam *tumoribus*, a scirrhis ac a

strumis, de quibus alibi speciatim agemus, diversis, et denique de *polypis bronchialibus*, ac de retentionibus mucoso-lymphaticis, in ipso *mediastino* aliquando contingere solitis, mentionem faciemus.

§. DCCCXIV. *Retentiones lactis.*

Sub consideratione *galactirrhoeae* (§§. DLIII. DLVII.), multa, quae *mammas* earumque functiones concernunt, maxime vero quae liquoris nivei, pusionum nutritioni dicati, per illas *jacturam* respiciunt, tetigimus. Hîc vero de ejusdem liquoris benefici *retentione* morbosa ejusque praecipuis phaenomenis sermo faciendus est.

Nulla pars corporis humani, tum diversos inter populos, tum inter ipsa istorum individua, quoad formam, amplitudinem, consistentiam, directionem, tam diversa est, quam esse solent *sexus sequioris ubera.* In his enim ista, mammis virorum, sua plenitudine, modo parum dissimilia; — in illis, volumine duplo majora; in aliis, prorsus gigantea et, ut a collo suspendi debeant, in quibusdam, monstrosa, vel adeo universim inaequalia; — hîc forma elegante, hemisphaerica, pectori in angulum rectum superimposita; — illinc, metae, seu coni in modum pendula, vel ad humeros usque flexilia, — nunc, sinu intermedio arctiore sibique viciniora, osculantur se mutuo; — nunc largiore hiatu divisa, semetipsa fugiunt. Mammae, in virgine sacra, *osseae* exemplum Ephemerides naturae curiosorum conservarunt; atque nos ipsi feminam, duarum jam prolium matrem, novimus, cujus ubera, praeter frigus fere glaciale, *marmoream simul duritiem* offerebant. Atque haec quidem a costarum convexitate, a pectoralis musculi torositate, a coeli, temperamenti, valetudinis, secretionis menstruae, vestimentorum potissime, victus, nutritionis, exercitii, pathematum animi ratione diversa, scaturire censentur; mutationes vero non exiguas, ab aetate, a statu vel coelibi, vel conjugali, — atque, sub hoc, aut sterili, aut fertili, ab officio nutricis aut adimpleto, aut recusato, subeunt. Oportet vero a tanta unius ejusdemque organi (dignitate post *uterum* primi) inconstantia, etsi, eidem adsueti, hanc minus miremur,

stabilitam inter partem sexualem utramque harmoniam, saepe non parum perturbari; atque hanc ipsam discordiam, nunc generandae, nunc vero nutriendae in prolis sortem non parum influere necesse est. Etsi vero lactis secretionem a mammis, mole non parum inter se diversis, eodem circiter successu absolvi videamus; « *uterum* tamen *contractum* ac *parvum*, in nonnullis non raro conspici *praecipue sterilibus*, quibus *mammillae* quoque *parvae* et *contractae* sunt, ut ex illis *uteri parvitas et exiguitas* etiam arguatur », jam celebris *Lusitaniae* medicus, — et, qui ipse, « *steriles* quasdam mulieres novit, quibus, praeter papillam et areolam, vix, ac ne vix quidem, mammarum esset quidquam », summus *Italiae*, de sedibus et causis morborum scriptor, animadvertunt. Major in rem tam alti momenti, medicorum attentio, plura quondam forsitan comperiet.

Nullum omnino mulieris humanae voluntati in lactis officinam imperium est. Pluribus adeo nutricibus, cum ubera, lacte licet turgida, filiis sugenda porrigerent, per aliqua minuta nihil lactis ex illis effluere, — tandem vero vias lacteas, quasi sponte, adaperiri (quod « lac sibi irrepere » *Germanae* dicunt) intelleximus. Aliter haec res in *brutorum* quorumdam animalium feminis, — multis saltem in *vaccis*, *equabus*, se habere videtur: ut quae, plenissima sibi ubera, mulgentibus saepe pertinaciter clausa tenent, lactisque petitum effluxum ex mala voluntate impediunt. De *Africae meridionalis* vaccis, ab europaeis tamen haud diversis, jam dudum retulerunt: eas, nisi vitulis suis praesentibus, lac sibi constanter *comprimere* »; ac nuperior adeo illis de oris scriptor, indecorum satis, quo promontorii *bonae spei* incolae animalia haec, ut lactis fontes mulgentibus adaperiant, cogunt, subsidium in artificiali *vaginae inflatione* consistere testatur. Ipse jam historiae parens, de *Schytis* retulit: « Hunc populum pastorem, *equarum uteros flatu*, per pudenda cum fistulis osseis immisso, *implevisse*, atque tumefactis sic uteris, ad mammas lactis copiam praecipitasse ». Quod si vero mulier humana, lac, jam secretum et turgens nisu proprio coërcere nequeat; saepe nimis hoc liquidum, vel ex causis morbificis

effluere arcetur; vel a matertera sitienti puero crudeliter detrahitur; vel hoc exstincto, aut ad sugendum inepto, vel quod pusio, non utramque, sed unam modo semperque eandem mammam sugere aut velit, aut ob varias rationes deplere queat, nisi sponte illud vias consuetas forsitan sibi pandat, in sinu materno concluditur nasciturque *Polygalia*, seu lactis in mammis superabundantia.

§. DCCCXV. *Causae. — Ad papillam, areolam. — Ad mammae globum.*

Ductuum lacteorum, serpentino incessu ad papillas mammarum turgentium, totidemque per istas orificiis patentium, morbos nec a longe quidem satis perspicimus. Contextus cellulosus copiosus, elasticus, praeter adipem, hos ductus lacteos circumambit, eosque, lacte plurimo turgentes, firmat et sustentat. Horum ductuum excretoriorum moderata compressio externa, gradatim versus papillam directa, sub mulctu, humorem lacteum contentum magno cum impetu, singula per ostiola expellit. Mox novus et copiosus hos tubulos subintrat latex niveus: qui similis motus, vel suctionis beneficio emulgetur, extrahitur. Humanae feminae, vel praegnantis, vel nutricis, ubera, absque his subsidiis externis, lac nimium, non aequali tamen aut temporis, aut facilitatis ratione, dimittunt. Quaecunque vero causae canales excretorios alios, ut alluenti humori renitantur, inducunt: eae quoque ductus lactiferos impervios reddunt ac laedunt.

Quae cum albo, ex saturninis, colore ubera fucant, venas istorum cum coeruleo pingunt, aut cum unguentis, facile rancidis et acribus, mammas obliniunt, aut aëris injuriis easdem incautae exponunt: eae, tam augendae pulchritudinis a fine quampluri-mum aberrant; quam transpirationem hujus globi lactiferi supprimunt, cutem illius teneram, vetularum in corium transmutant, condensant; nervos ejusdem, sensu sibi proprio spoliant, et non paucos sibi, suo tempore gravidis, puerperis, nutricibus, mammarum morbos ipsaemet praeparant. Damna vel maxima, compressione sua, mammis inferunt thoraces, trabeculae, vestimenta nimis arcta: quae nempe papilla-

rum incrementum cohibent, easdem ipsam in mammam profunde reprimunt, fere omnes obliterant, ac verrucae in modum deformant. Decem inter virgines, insano hoc amictu coërcitae, vix una est, quae novos, quos, nupta, reipublicae cives exclusura est, propriis uberibus alere possit. Quae, in primo *politiae medicae* volumine, hac de materia atque de illis, quae *physicam filiarum educationem in bonum reipublicae ac proprium* concernunt, jam octo abhinc lustris, — et quae posthaec de *lactationis maternae officio, non impune negligendo*, in secundo ejusdem operis tomo, societatum humanarum antistites docuimus: ea, laudis quidem sat multum, — fructus vero perparum hucusque procurarunt. Vix praevisum hunc rerum eventum, aequa, ut speramus, bilance ponderabit, judicabit *posteritas*.

Ipsius *papillae* et *areolae* constitutio morbosa hîc primo consideranda venit: ut quarum prima, vel nimis retracta et brevis, vel justo tenuior, longior, aut crassior, vel excrescentiis fungosis aut aliis obsessa, vel quondam fissa, exesa, dein cicatricibus obducta, vix non callosa, non potest non lacteorum ostia canaliculorum obturare atque claudere. Ad *areolas glandulae sebaceae* positae sunt, quarum humor subcereus, papillarum confinia, tam facile a lacte destillante, vel a puelli acriore quidquam saliva excorianda, defendat. Sub ipso primae graviditatis fine, in sanissima caeterum ac juniore femina, vidimus has areolas superficie tenus inflammari, ac per mediam illius partem, quasi a cantharidibus, vesicis, sero flavo ac tenaci repletis, repetito obsideri. Elegantis, nec alterius morbi suspectae mulieris utramque areolam mammalem, ab *herpete rodente*, ad omnia diu rebelli, exedi vidimus; et cum solo tandem cremore lactis dulci, saepius in die superimposito, sanavimus. In duabus, tenerae adhuc aetatis, virginibus, jam vero pluries menstrua expertis, *strumoso habitu instructis*, mammas, quin fluxus tunc periodicus instaret, plus una vice tumentes, rubras, atque summe dolentes, — *areolas* vero illarum valde exulceratas, non ita pridem conspeximus. Caeterum a *contagio venereo* haud raro maligna magis, lacera et lardacea

prorsus ulcera, tum ad has *areolas*, tum ad ipsas *papillas*, nascuntur. Illi igitur folliculi sebacei aliquando obstrui, ac molem majorem, quae ductus lacteos, sub cute tenera papillam adeuntes, non parum angustat, adquirere possunt. Frequentiora interim lactis effluxui impedimenta ponuntur ad loca, per quae ductus lactei excretorii ad papillas properant. Sic egregius anatomiae pathologicae scriptor, octodecim annorum mulierem, pluribus ad ubera doloribus atque incommodis vexari conspexit, cui, primis vitae suae diebus, more obstetricum variarum iniquo, lactescens humor teneris mammillis tam ruditer expressus fuerat, ut vehemens has glandulas inflammatio prehenderet, ac subsequens suppuratio papillas ipsas devastaret. Sunt, quibus, primo constructionis vitio, ad mammas *papillae defuerint*, aut et numero plures, tres quatuorve, exstiterint: sic, ut nos quoque *duplicem*, una in mamma, *papillam*, quarum una longe minor altera, lacti tamen patula fuit, in Instituto clinico *Vindobonensi* auditoribus nostris exposuimus; ac ut *Friburgensia Brisgoviae* inter moenia, duplicem in utraque mamma papillam, mulier juvenis offert.

Rarum est, sed aliquando contingit, foetus, *dente*, ex incisivis uno vel altero jam instructos, utero excludi. Longe minus insolitum est, hos dentes, lactationis sat recente adhuc sub epocha, pueris subnasci: quo rerum sub statu, hi ipsi haud raro, vel ex aviditate, vel ab aliis rationibus excitati, papillam nutricis graviter, nec sine ductuum lacteorum laesione, ac insequente inflammatione, suppuratione, momordisse, et partim destruxisse conspecti sunt. Infantes etiam, quibus dentes necdum concessi sunt, lactis avidissimi, simul vero lentioris, quo matribus quibusdam hoc effluit, impatientes, papillam cum gingivis male tractant, quasi masticant, excoriant, ac adeo hanc particulam destruxisse, visi sunt. Saepius *rhagades* papillas mammales, extreme sensibiles, molestant. Quod si tunc proles has sugere continuet; augentur indies, sub summo nutricum cruciatu, hae *fissurae*, et *papillarum*, hoc etiam modo, a mammis *abscedentium*, ulcerumque, curationis admodum dif-

ficilis, exempla non desunt. Tum a glandulis quibusdam sebaceis, quae mammarum ad papillas resident, tum ab istarum irritatione, ac non infrequente, leviore licet, phlogosi, *pseudomembrana* interdum circa illas subnascitur: quae ductuum excretoriorum oscula obducit, ac in primiparis, nisi prius emollita, et a papillis separata, lactis effluxum omnem impedit. Multorum ad papillas vitiorum, culpam *thoraces* et *cingula*, quibus virgines sibi ubera superiorem ad pectoris regionem, tam insano conatu, ut et vestigia illarum dispareant, urgent et comprimunt, agnoscunt.

Non glandulosi acini, non glandula *in medio* mammae sunt; sed soli ductuum lacteorum trunci, multa tela cellulosa obvoluti et inter se colligati: quae quidem cellulosa a distentis lacteo humore truncis comprimitur, et progressu temporis ita condensatur: ut non exiguam, vel sanis in nutricibus, duritiem contrahat, et a morte puerperae lactantis insecuta, prosectoribus sat magnam, hanc mammae sedem extricandi et cognoscendi, difficultatem pariat. In hujus igitur telae cellulosae interstitia facile humor puriformis secernitur, qui, per moram induratus, ipsos ductus lacteos, per medium sui ad papillam tendentes, comprimit, et lactis per illos effluxum intercipit.

Oportet vero, data causa, majorem lactis copiam tum in canalium lactiferorum truncis praecipuis, tum in *sinubus*, quos illi suo confluxu constituunt, retineri; interim nec dubium est, et glandulae mammalis *acinos* (quamvis de horum cavulis haud satis constet) et horum *acinorum radiculas*, quae in truncos confluunt, a lacte cohibito turgere. Papilla per unicam noctem ligata, vehementer mamma nutricis intumuit. Eadem, ut monuimus, ex facta in telam cellulosam, quae, media sub papilla, ductus lacteos ac sinus inter se colligat, materiae puriformis depositione, ab inflammatione, abscessu, induratione, scirrho, meliceride, steatomate, pinguedine nimia, tumore lymphatico, strumoso, hos ductus lacteos comprimentibus, contingunt. Similis *remediorum valde adstringentium*, quibus feminae lac sibi dispellere, aut uberum, a lactatione vix peracta, inductam laxitatem corrigere, ac formae elegantiam virgineam hemisphaeriis his re-

stituere contendunt, est actio. Etsi nempe haec remedia, interna istarum minus, quam integumenta, attingant; horum tamen major constrictio, vasorum lactiferorum dilatationi resistentiam opponit, atque lactis jam secreti per haec decursum ac effluxum praescindit. Ab inflammatione mammae quidquam majore, *papilla*, *retracta*, per tumorem vicinum vix non sepulta, comprimitur. Sicut vero tenera et innocens virgo, vel per verbum *pudore* laesa, confestim, non genis modo, sed *toto quoque sinu erubescit*, et a sanguine suis in vasis cohibito suffunditur: ita quoque *metus* et *terror subitaneus*, per spasticam tubulorum lacteorum ad hanc partem, nervis ditissimam sensibilissimamque, contractionem, lac illico suppressisse est visus; et quod magis insigne *nervorum* et habitus analogi in ubera imperium patefacit, est summus *mammae unius cum altera consensus*: quo fit, ut similis ex hac, in alteram transeat adfectio. Nec minoris ponderis est major aequo *vasorum sanguineorum* ad ubera *repletio*, extensio: qua toties, ab imminente fluxu periodico, a lochiis aut menstruis suppressis, ea dolent, turgescunt ac duriora redduntur. In teneris adeo, decem, vel duodecim annorum virginibus, tumores aliquando in mammillis oriuntur, quos modo prima menstrua, vel, tardius, primum puerperium, dissipant.

Summa vero *frigoris*, in lactis effluxu cohibendo, potentia est; et pars inflammationum ac retentionum acutarum, has ad partes vel maxima, *denudationi mammarum* apud nutrices, sub media transpiratione, incautae, atque consueto amicarum, ex atmosphaera saepe frigida et humida, tepefactis nec quidquam prius vestibus, puerperarum ad lectos conventui debetur. Ipsa quoque *puellorum, pro lactatione jam nimis adultorum*, robustorum, *suctio violenta*, qua, inprimis sub defectu lactis sufficientis, et sanguis aliquando e mammis violenter extrahitur, atque teneris ita lactiferis canaliculis vis nimia infertur, huc pertinet. Quasi funes contortos interdum hi lactei canales ampliores, obstructi, praesentant; ac vel sponte, vel, ubi violenta nimis suctio, aut contusio externa accedant, rumpuntur. *Pusionum* etiam in exsugendis, de-

plendis nutricum uberibus *infirmatis*, aut nata illis ex *ranula*, *ex frenuli*, *palati vitiis congenitis*, ex *aphthis* oris, vel alio ex morbo, deglutiendi difficultas, lactis ad mammas redundantiam, stagnationem, haud raro provocant.

Retentio igitur lactis, vel in ipsis canaliculis, truncis ac sinubus lacteis contingit; vel, his diruptis, in tela cellulosa, his ductibus vicina, locum habet. Sic feminam ad nosocomium *Ticinense*, cum tumore mammae sinistrae tam insigni venisse conspeximus, ut fere sexduplam mammae dextrae nobis magnitudinem offerret. Indolens hic tumor tunc fuit; sed summum ob pondus, cum fascia, a collo ad imum abdomen pendente, sustentari debuit. Accedente simul celeberrimo chirurgiae practicae hac in academia professore, quà ratione tumor hic insignis exortus esset, inquisivimus. Respondet mulier: « se filium propriis ex uberibus jam ultra annum cum dimidio aluisse, cum hic infans, robustus, tanto quondam cum impetu lac e mamma sinistra protrahere tentasset, ut ingentem illa dolorem hac in parte senserit. Ab eo tempore, refert extenuata satis mulier, tumorem, sex fere hebdomadum spatio, sub doloribus mitioribus, ad eam fere molem, quam nunc nobis offerret, increvisse; per tres vero cum dimidio menses, sub dolorum cessatione soliusque ponderis sub sensu, modo parum huic tumori accessisse. Manifesta nunc hac in mamma fluctuatio, collegam nostrum, ut mox cum tricuspide hunc tumorem, inopinante femina, perfoderet, induxit. Exspectati vero *puris* in locum, hac e mamma gigantea, lactis dulcissimi, incorrupti, cremori similis, *librae circiter decem* prosilierunt; quo praestito, saccus ingens et vacuus a glandula mammali pependit, mox cum fascia et illis, quae robur amissum illi paulatim restituerent, muniendus. Instituta tunc cum hoc liquido, in parte corporis calida per quinque menses et ultra stagnante, analysi chemica, *lac verum*, *nec quidquam corruptum*, illud esse, in omnibus hoc nobis examen ostendit. Casum huic fere similem, a viro celebri, *Berolini*, non multis abhinc annis, observatum, in ejusdem *Archivio medico* legimus.

§. DCCCXVI. *Symptomata. — Tumores lactei. — Inflammatio mammae. — Suppuratio. — Durities. — Retentiones lacteae reliquiae. — Metastases lacteae. — Tumores mammillarum in foetu. — In viris. — Retentiones lymphaticae mammarum. — Excrescentiae fungosae. — Tumores strumales, steatomatosi. — Mammae trismus.*

Quaecumque vero causa lactis copiam in systemate mammali retineat, vel etiam ubi, plena licet, ubera mater filio subtrahit; sub victu parciore, sub fotu debito, ac sub caeterarum excretionum, inprimis lochiorum, recto regimine, hoc liquidum, nisi aliud quid obstet, feliciore sub omine sensim sensimque ad vasa mammarum lymphatica, — ex his, in ductum thoracicum revertitur, atque hoc ultimo in ductu, cum chylo, lympha, mox vero ipsa cum sanguinis massa, miscetur, et sui in cruorem metamorphosin exspectat.

Contrario vero ac nimis frequente sub casu, ex eo liquido stagnante, vel mox a pusionis ab uberibus remotione, vel ex eo, quod serior lactis separatio per menses saepe multos continuet, longe tardius *tumores* sic dicti *lactei* nascuntur. Tunc scilicet mammae, antehac elasticae, aequales et glabrae, intumescunt magis, tenduntur, ponderosiores et hinc inde salebrosae fiunt; dolor in illis, necdum interim pulsans, insurgit, nec etiam rubescunt; glandulosas prominentias, vel tumores oblongos, funiformes, tactus, aegrae longe sensibilior, in illis distinguit. Frigoris, aut quasi glaciei inter scapulas suspensae, sensatio, saepe febris ephemera, vel paucas modo ad horas extensa, subintrant.

Haud raro autem, sub majore a lactis retentione, vel quocumque alio a stimulo, *inflammatio ad mammas*, dolor ardens, pungens, saepe intolerabilis, accedunt; anxia, inquieta redditur mulier, difficilius ea respirat; febris, praevio saepe frigore, calore magis accenso, protrahitur in longum; pulsus frequentes ac pleni fiunt, dolet caput, nausea, sitis intensa; dolent ipsa brachia et, glandulis subaxillaribus plerumque simul turgidis, tensis atque dolentibus, prae

mammae tumore, cruciatu, nec ullo modo moveri, nec trunco appropinquari possunt; effluxus lactis e mamma fere omnis suspenditur; tumor, quo loco incendium magis urget, interdum duplici, major, longe durior tactusque omnis, cute hîc insigniter tensa, splendente, ruberrima, fere sublivida, impatientissimus est. Aliquando, dum febris dolorque minus urgent, et lactis effluxus augetur: tumoris hujus *resolutio*, sub copioso plerumque, et acidum spirante sudore, sub urinae turbidae excretione, obtinetur. Frequentius vero augentur indies symptomata: dolor nunc fit pulsans, totiusque mammae volumen insigniter augetur. Haud raro et sociae mammae, inprimis ubi lactis ex ea effluxus intercipitur, simile subsequitur incendium.

Sub tanto malorum incremento, *suppuratio* certe timenda est; saepe interim in parte magis tumente, inter cutem scilicet et glandulam, humor seroso-lymphaticus colligitur; cutis super eo quidquam mollescere, digitoque magis cedere advertitur. Quod si autem fallaci hoc e signo, ad factum jam illinc, vel ad latentem in profundis *abscessum* concluseris, et ad cultri usum chirurgici te mox converteris: crudam iste glandulam, cum summo mulieris tormento, malique notabili augmento, quin, praeter sanguinem et serum e vulnere quid effluat, subtus attinget ac ausu insano dividet. Sic juvenis et venustae mulieris mammam, gravi ac sat recente incendio correptam, a chirurgo, non parum alias in arte versato, etsi *pus* in ista tam prompte exspectari non posse, hunc sollicite admonuissemus; nihilominus vix non per medium cum cultro dividi, — puris vero nec guttulam tanto e vulnere educi, dolenter conspeximus; nec sane difficile foret, plura tam audacis festinationis tristissima exempla, nisi hoc unicum sufficeret, hîc adferre, ut nullam fere partem corporis tam ruditer et incaute, quam benefica generi humano ubera, tractari, experti nimis simus. Lenta nimirum *glandularum* suppuratio, quod jam de *bubonibus* inculcavimus (§. DXXXVIII.), esse consuevit; ac saepius, quod ibidem non minus monuimus, in contextu celluloso, illas inter et cutem posito, humorum, a pure longe diversorum, super-

ficialis collectio, quae spem *resolutionis* non omnem mox auferat, contingit. Frequenter vero pus ipsum, quod in sinu glandulae aliquamdiu restagnat, feliciorem ejusdem, adhuc durioris, maturationem non parum adjuvisse observatum fuit. Plura de *mammarum abscessibus*, quorum cura chirurgos respicit, hîc non adducimus.

Sub febre, in laxioris habitus nutricibus praecipue, mammarum inflammatio non satis prompte resoluta, haud raro glandulae istius in parte adfecta *duritiem* post se relinquit, a *scirrho* interim, prout alibi jam docuimus, diversam.

Quamvis autem *tubera* mammarum *lactea*, inflammationis conspicuae hucusque expertia, non exiguam saepe atque callosam fere duritiem assumant: ita ut istam ex lactis *coagulo* et *grumis*, aut quasi *indurato* in vasis lacteis, vel in tela mammarum cellulosa detento a *caseo* quamplurimi repetierint; experientia tamen docuit, quod ejusmodi tumores, etsi jam antiqui et ad annos aliquot extensi, plerumque tamen non tam firmam ac solidam, quam *liquidam* satis materiam continuerint, saepe sponte per fotum, aut opportunis cum remediis, aut novo puerperio, validaque satis novae prolis robustae suctione eliminandam. In aegrotantibus interim nutricibus, lac diutius intra mammas restitans, flavescere denuo et spissescere, non minus rerum eventus docuit.

Sed magni momenti theoriam, saeculi ultimo elapsi clari medici, inprimis obstetricii, super *lactis*, in mammis cohibiti, ad massam sanguinis *retrocessione*, ac diversas in partes *metastasi*, fundarunt. Ea scilicet ab epocha, vix mammae puerperae, vel nutricis, paulo promptius conciderant: ubi aliam ad partem dolor internus, inflammatio, tumor, aut profluvium *albidi coloris*, vel citius, vel tardius has mulieres prehenderant: fere singuli hi morbi ex *lactis metastasi*, magno satis diagnoseos, hoc modo levioris sibi redditae, cum commodo, derivari sueverunt. Jam pridem, sub causarum *febris*, ut vocant, *puerperalis* examine (§. CCXIX.), opinionem eorum, qui hanc febrem ex *lactis depositionibus* repetere contendunt, impugnavimus; ac si forsitan nos ipsi, cum exemplo

proprio puerperae, mammas, lacte plurimo repletas, filio suo recusantis; et ex dissipato per vapores uberibus admissos, lacte, a cruris tumore insigni, albidissimo, ac a doloribus acerbissimis prehensae (§.DLIX.), praedictam confirmasse videamur hypothesin; longe absumus nihilominus, quin hunc rerum in illa muliere decursum, ipsi *lacti*, ex mammis in crus adfectum *deposito*, tribuendum esse credamus. Aliquando scilicet, primis a puerperio diebus, tumores cruris unius vel alterius, cum dolore ad inguen, celeriter ad vulvae labium et per crus ad genu, vel ad pedem extensi, albidi, caloris morbosi expertes, aequales, digito renitentes ac oedemate firmiores, nascuntur; haec vero cruris adfectio, non ex lactis metastasi, sed ex glandularum inguinalium, a lymphae, per uterum gravidum, parturientem, impedito refluxu inducto tumore ac duritie descendit. Non quidem ideo, quod in delicatulis hominibus, post pastum uberiorem, febriculae speciem a *chylo novo* in sanguinem delato, magis, quam ex opere *subactionis ciborum laboriosioris* derivemus: negabimus, tam amplae secretionis ad ubera suppressionem subitaneam, mulierum saluti contrariam fieri posse. Oportet sane ex resorpta citius, et ad sanguinis massam revecta majore lactis copia, systematis sanguinei *plenitudinem* stimulumque majorem pro tempore oriri: de quibus simul et organa secretoria variis in locis participent, propriamque actionem vel multiplicent, vel ad perversam secretionem impendant. Quemadmodum vero largioribus et ad dies aliquot repetitis ab epulis, chyli copia insolita, massae cruoris advecta, sub regimine magis sobrio, tumultus modo momentaneos in universo systemate, vel, si forsitan majores, — certe non ideo *metastases chylosas*, excitare consuevit; — quemadmodum quotidie aliquoties chylus recens ad sanguinem, quin, ex hoc, partes alias, quam quas debet, ille alluat, defertur: ita quoque nec a *lacte*, systemati vasorum uberius restituto, praeter temporarios in isto ac in officinis secretoriis tumultus, actio illa, ceu specifica *ejusdem liquidi* in partes alias *depositio*, exspectanda est.

Sequetur igitur hinc inde sub his turbis, a lacte

reassumpto excitatis, instrumentorum colatoriorum perversa, — non *lactis*, sed humoris, cui secernendo, vel sana, vel morbosa, praefixa sunt, secretio. « Atqui tamen, inquies, *lactei coloris* sunt, vel quae post mammarum collapsum, puerperis, nutricibus viventibus ex utero fluunt, per urinas secedunt, rejiciuntur a ventriculo, miliarum, sub forma ad cutem efflorescunt, vel quae, a morte illarum, diversis in cavis reperiuntur; tumorum vero, quos *lacteos* vocamus, albedo manifesta est! — Quanti vero ponderis haec argumenta sint, tu ipse videbis, si, quae, absque fomite lacteo, aut in *virginibus*, aut in feminis *sterilibus*, aut, si tibi haec minus sufficiant, quae ipsis in *viris*, sub medorrhoea chronica insonte, sub coryza, sub fluxu coeliaco, phthisi pituitosa, in morbis quibusdam acutis, per urinas, *alba* secedunt, in hujus coloris miliaribus translucet, — vel quae, in eorum cadaveribus, a peritonaeitide, pneumonia, *puriformi* materiae cum sero remisto adscribenda, deteguntur, absque praeconcepta opinione cum humoribus in sic dictis *lacteis*, *metastasibus* reperiundis, comparaveris. Sic, ut nempe non omne, quod *flavum* est, *bilem* constituit: ita quoque non omnis humor albus de *lacte* testatur. Ex tribus cadaveribus admodum diversis, uno, *feminae*, ex febre puerperali defunctae, — altero, *virginis*, a peritonaeitide exstinctae, — tertio denique *viri*, pneumonia suffocati, materiam albam, quasi seroso-caseosam, in *Ticinensi* nosocomio collegimus eamque Chemico egregio examinandam commisimus; similem vero in omnibus istorum liquidorum, ex duobus cavis abdominalibus femineis, et ex cavo thoracis virilis haustorum, esse indolem, haec analysis nos docuit. Certe, sicut sanguis ex cruore, albumine, lympha et sero, — ita quoque lac ipsum ex parte serosa, caseosa et pingui construitur. Facile quidem hae partes componentes sese deserunt, et analogiam hoc in secessu haud exiguam, — sed non idcirco qualitatem in omnibus eandem, ostendunt; ac donec novae theoriae fautores, specificos chyli, ab ipso *lacte* sane parum diversi, characteres in materia *abscessus*, ut vocant, *lactei*, reperta nobis exponant, ejusque a puriformi vel simili materia morbose se-

creta, differentias patefaciant; hanc ipsis materiam, pro *lacte* imposuisse arbitrabimur. Quantacunque vero sit *novae evolutionis* in praegnantibus periodus, — hujus autem post partum absolutum mutatio, atque liquidorum, prius pro utero, — nunc alios in usus destinatorum, variata directio; cum tamen haec singula non humanam magis mulierem, quam animalium quoque brutorum feminam aequali modo respiciant, quin in hac ultima sequantur effectus, quos, in prima, his evolutionibus attribuunt; concludere nobis licebit: febris puerperalis, ut vocant, rationes non adeo in *lactea metastasi*, quam in aliis momentis, feminis animalium brutorum haud communibus, originem agnoscere.

Apud utriusque sexus proles vix utero exclusas, rarius apud paulo adultiores, *tumor ad mammillas*, cum calore, rubore, dolore ad istas, et cum tenuis quasi lactis per papillas effluxu, interdum exoritur; ac in propria familia tale nobis phaenomenon obtigit. Virginem adultam novimus, cui, dum recenter utero exclusa fuisset, mammilla dextra jam rubuit, sub attactu valde doluit, ad pomi majoris molem, suppurata pervenit, et sectioni tandem chirurgicae submitti debuit: quo factum est, ut hanc usque in diem mamma haec minor sit altera. Humorem hunc serosum turbidumque mammillarum (in nuper natis utriusque sexus potius majorum, quam post annum evolutum) nativum ac partibus his proprium esse, ut et in puero novenni observatus fuerit, suspicatus est summus physiologus; singulis interim glandulis, teneriore hac in aetate, hoc satis commune esse videtur, quin igitur ratio, cur mammillae potius, quam istae, hinc inde tantopere luxurient, sit cognita. Clarius, ut solent, *vetulae* hanc sibi rem explicant, et vel ab *incubo*, a *sagis*, vel a *defunctae matris suctione*, hos tumores pusionum mammales venire, graviter decidunt; in hoc quidem non difficulter condonandae, modo non illos tam rudi expressione ultro stimularent et, exemplo supra relato, suppurationem eorum hoc modo petulanter promoverent. Atqui ex hac adeo retentione, cum pusioni, primo aetatis mense, lac multum ex turgidis mammillis fluxisset, idque

adhibitis ab obstetrice repellentibus compressum fuisset, lactis vomitum, acsi istius origo non alia et communior esse potuisset, venisse legimus (!!).

Nec *virorum*, sicut nec *pecudum masculorum mammas* secretionis lacteae semper expertes fuisse, res inter medicos cognita est. Non igitur ratio dubitandi supermanet, humoris hujus jam absoluta secretione, illius retentionem, a causis, quas diximus, posse induci; et effectus, quos retentio haec in mulieribus post se relinquit, et in *viris* posse prodire, quin igitur cum recente talis observationis scriptore, ea, quae post mammae *virilis*, lac secernentis, inflammationem lactisque retentionem, per renes *alba* secesserunt, pro *lactea metastasi* habeamus.

De *lymphaticis* ad mammas retentionibus mentionem jam fecimus (§. DCCCXI.). Saepius interim humor serosus, lymphaticus, aliquando subcruentus, vel et albuminosus, in *cystide* ad mammas colligitur, ac tumorem in his efficit, sub initio parvum, rotundum, a cute sani coloris obtectum, attactu satis mollem, elasticum, indolentem, ac lente augeri solitum; sensim vero magnam hic tumor molem acquirit, duritie circumcirca augetur, plagam interim mollescentem, quasi fluctuantem, retinet, glabritiem suam conservat, nec dolores pungentes, rodentes prodit. Ex justae diagnosis defectu, haud raro ejusmodi tumores pro *scirrhis* declarati fuerunt. Sic *Amstelodamensis* clarus quondam chirurgus, ancillae historiam reliquit, cui, duorum chirurgorum illustrium consensu, ad scirrhum mammae sinistrum exstirpandum, instrumenta jamjam exposita fuerunt; cum ille, in medio tumoris plagam molliorem explorans; hanc prius incidendam proposuit. Vix adaperto tumore, magna fluidi tenuis et clari copia ex eodem effluxit; durities vero ac tumor ipse disparuerunt: quo facto, turunda, unguento digestivo obducta et hujus cavo immissa, cystide vero illa ipsa post dies aliquot educta, et mamma feliciter sanata fuit. Plura hujus naturae exempla non difficile foret hîc colligere.

Non minoris ponderis, eximii *Parisiensis* medici ac anatomici observatio de *fungosis ad mammas excrescentiis* est: quae scilicet, quasi tubera, hac super

parte mulieris aliquando latius extensa, formam ac firmitatem amplioris verrucae assumunt, humorem glutinosum, flaviusculum plorant et, quin uberum ipsorum substantia in caeteris aegrotaverit, pro *cancro* licet declarata, vel ipsius tamen naturae, vel artis beneficio feliciter abacta, sanata fuerunt.

De tumoribus mammarum *strumalibus*, *steatomatosis*, etsi ad retentionem lactis, aut lymphae, et illi subinde contribuant, suo loco mentionem faciemus.

Singularis prorsus et *consensualis*, ut videtur, naturae, tumorem mammae virilis sinistrae, in duce ac principe *Ruthenico*, nuper conspeximus. A quo nempe vir hic quadragenarius, haemorrhoidum fluxui, saepe effreni, a juventute subjectus, quatuor abhinc annis, ab ictu sclopeti, anteriori ac sinistrae thoracis regioni, versus humerum, absque ullo vulneris vestigio, percussus graviter fuisset: dolorem illico, et quidem in medio mammae hujus lateris, acutum persentire coepit. Contusione licet jam sanata, dolor hic, per vices, ut in *trismo faciei* fieri solet, insigniter ac ad desperationem usque, auctus, hucusque superstat. Tertia parte major haec mamma, vix tamen durior dextra, aut morbosi coloris, aut minus elastica, sub attactu percipitur. Linimentum volatile cum olei hyoscyami, recenter expressi, aequali portione atque cum laudano liquido, huic tumori, bis in die, illiniri, ac eundem, pellis cygni vel et gossypii ope, blande foveri, ac ab omni injuria externa sollicite custodiri, consuluimus. Post octo fere dies, sub hac methodo, dolor omnis ac tumor mammae, per annos morbosae, cessarunt; sed, ob nimis brevem aegri hujus in *Austriae* metropoli commorationem, num haec et interna quaedam, ex antispasmodicorum familia, praescripta auxilia constantem effectum habuerint, experti hucusque non sumus.

§. DCCCXVII. *Prognosis.*

Praecipua *praedictionum* ex lactis retentione momenta hucusque jam tradidimus. Pietatis nimirum naturalis in prolem, plerasque apud feminas locupletas, defectus, — curarum, vigiliarum, quas bonis matri-

bus, nutricis officia imponunt, aversatio, — formae atque elegantiae uberum virgineae, quousque licet, conservandae studium voluptuarium, praeter funestos, in filios numerumque civium effectus, a nobis alio in opere expositos, non modo venustatis, sed optatae valetudinis ac vitae adeo ipsius fundamenta hoc in sexu haud raro subvertunt. Hoc e fonte scilicet, jubente aliter sano mulieris habitu, obturato, compresso, extrema uberum extensio et subsequens hanc flacciditas, nec raro, ut supra monuimus, mammarum tubera lactea, saepe chronica, inflammatio, diuturni saepius ac omne hujus organi parenchyma destruentes abscessus, fistulae, glandulae durities, scaturiunt. Quamvis autem lacteae metastasis hypothesin, ut gratuito admissam, respuamus; non tamen idcirco fatales saepe ex tam abundante secretione imprudenter *cohibita*, in corpus muliebre effectus ac turbas omnis generis negare contendimus. Neminem certe medicorum latet mutuum uteri cum uberibus commercium: cui nimirum, sub infracto illius visceris, per partum vix praegressum, robore, sanguinis torrentem ubera compressa majorem transmittunt, ac nisi *metritidi* (§. CCXXV.), vel periculis plenae puerperarum *peritonaeitidi* (§. CCXIX.), *lochiorum* tamen copiosiori ac diuturno magis profluvio (§. DXXXIII.), — post hoc autem, non lacteo quidem, sed tamen albo et mucoso, genitalium fluxui (§. DXXXII.), hodiedum, in ratione denegati materni officii, tam frequenti et quasi vicario, ansam porrigunt. Eadem ratione, ut alia taceamus, si forsitan pulmo debilior praeexstiterit: facile hic, aut pars alia, inertior, secretionem morbosam, quam, sanam, ubera recusant, suo quaevis modo, ac lethali aliquando cum effectu, subibit. Quae semel mamma, ex lactis retentione turguit valdopere, chronica concepit tubera, vel inflammata, suppurata fuit, aut papilla duriore, fissa, cicatrice obducta laboravit: futuris ea in puerperiis, similes facile matribus praedicit miserias.

§. DCCCXVIII. *Cura. — C. duritiei. — C. tumorum mammarum lymphaticorum.*

Praesentissimum sane retentionis lacteae subsidium,

mammarum suctio, depletio est: cui fini, si debilior est pusio; vel infans robustior, vel os purae mulieris, vel denique cucurbita vitrea, optime, ad fundum ex gummi elastico paranda, et rostro incurvo longoque munita, respondent. Inflammatae adeo ex lactis abundantia mammae, nisi tumor circumambiens papillam, hujus ductus excretorios impervios jam reddiderit, aut limbum ejusdem extremum in totum jam obtexerit, blanda et repetita suctio opportuna est. In genere, papillarum mammalium vitia chronica, *praeveniri* facilius, quam *sanari*, conceditur; quoties interim illae, ut a puero arripi et sugi queant, breviores sunt: earum violentae nimis, per cucurbitam, aut per mechanica subsidia e sinu, quo, per vestes nimis arctas retropressae, sepultae per annos jacuerunt, extractioni, ubi blanda illarum titillatio, cum propria saliva humectatio, ac suctio nihil praestiterint, maxime si jam phlogosis mammam occupaverit, parum aut nihil favemus. Quô papillarum apud praegnantes nimia sensibilitas, mollities corrigantur satis mature; istarum, ante partum, cum aqua frigidiuscula, spiritus vini aut lavandulae pauxillo remista, frequens lavatio conducet. Quamvis vero ad *papillas excoriatas*, omnis suctio, dolores longe adaugeat; nec tamen lactis in mammis congestio continuo crescat: hae ipsae pusioni non illico detrahendae sunt. Ipsa sugentis pueruli saliva, sensim dolorum levamen adferet. Pleraque nauseam sugentibus movent unguenta, papillis applicita, atque prolis ab iisdem aversionem inducunt. *Areolae*, forsitan a phlogosi correptae, spleniola, ex linteo duplicato confecta, et aqua pura impraegnata, cum fructu imponentur, frequenter et caute renovanda.

Quod si vero aut prolis defunctae, aut valetudinis infirmae, suspectae, ratione, aut quod mater lactatum absolute detrectet, lactis cohibendi sit animus aut imposita necessitas: ubi lente atque gradatim suspici hoc opus queat; meliorem res, sub debita cautione, successum habebit. Tam in hoc vero, quam contrario maxime in casu, victus tenuior mulieri praescribendus ac, donec mammae detumuerint, stricte observandus est. Omnis nempe tunc, vel universi,

vel autem lactei systematis repletio evitanda; ad copiam humorum nimiam ab uberibus arcendam, cum linteis quadruplicatis, tepidis, haec suffulcienda et moderate comprimenda, — singula corporis colatoria probe adaperta servanda, eorum excretiones sine impetu promovendae, inprimis vero lochia ad debitum fluxum dirigenda sunt. Hac simplici sub methodo, remediorum externorum, adstringentium, quorum actio profundius haud penetrat, atque vel inutilis, vel noxia est, non indigemus subsidio. Calor lectuli, potus aquosus, tepidusculus, transpirationem, — clyster emolliens, salis amari aut arcani duplicati solutio, alvum et urinam, — quies animi, crurum pedumque ab omni refrigerio defensio, puritas et fotus genitalium, lochiorum fluxum secundabunt.

Si tamen, vel ob neglecta haec praecepta, vel ob nimiam mulieris ad secretionem lactis proclivitatem, vel ob incautum refrigerium, inflammatio mammam corripuerit ac febrem accenderit: secundum regulas alibi (§. CXXXIII.) jam traditas, hoc incendium, cum debito ad statum *puerperae* respectu, tractandum, *resolutio* tumoris, quoad fieri licet, tentanda, — si vero evitari *suppuratio* non queat; cum emollientibus ea promovenda, et ad regulas chirurgicas conducenda est. Venaesectio hinc saepe, robustas maxime apud feminas, cum certe non omnis mammarum in puerperis inflammatio, ut nuperus hac de re scriptor praetendit, *asthenicae* sit indolis, requiritur, ac alvus iterum cum blandis remediis movenda est. Butyri recentis, olei amygdalini, unguenti althaeae, volatilis, ad ubera inunctio, — emplastrum ex spermate ceti, ut vocant, cum oleo non rancido, blandiorem ad ignem paratum, — cataplasmatis levioris, ex mica panis, cum aqua vegetominerali parati, impositio, inflammationem mammarum, nisi nimis provectam, frequenter dissipabunt. Ob summam vero hujus partis sensibilitatem, saepe tum hyoscyami folia, emollienti cataplasmati superaddita, tum prudens opii ad vesperas usus, apud delicatulas indicata sunt. Jam saeculi decimi et septimi sub fine, *Galliae* chirurgus celebris, tumoribus mammarum lacteis, ut potissimum auxilium, *herbam cicutae*, in urina coctam, ac demum lintea duplicata,

hocce lixivio madida, huic superimposita, laudavit. Spe vero resolutionis amissa, in his solis emollientibus externis, donec abscessus mammae rumpatur, et donec omnis circa hunc durities disparuerit, continuandum est. Tristissimos insana carnificum chirurgorum, abscessus mammarum, necdum perfecte maturos, adaperiendi, eorumque sinus crudeli cum specillo per intima uberum penetralia quaerendi (saepius creandi) libido, innumeras jam puerperas aliasque mulieres, sub dirissimis cruciatibus, hoc fonte, e quo primam, vix nati, vitam sugimus, spoliavit.

Reliquam a sanato jam abscessu mammae *duritiem*, istius cum aqua tepida, in cujus pinta, salis alkalini vegetabili fixi drachmae duae solutae sint, fomentatio, vel cataplasma ex cicuta, hyoscyamo, farina lini, croco et oleo, — vel, si his remediis malum diutius restiterit, mammae futuro forsitan a puerperio per prolem propriam, satis vegetam, suctio, saepe dissipant.

Quod si *scirrhus* in mamma *verus* se offerat: hunc, a sola injuria externa productum, ut *locale* prorsus *vitium*, nisi infelix ad scirrhos dispositio mulierem tenuerit, cum optato plerumque eventu exscindi licebit; ejusdem autem mali, ex causis *internis*, nec quidquam intellectis, exorti, suscepta exstirpatio, rariore, si ullo, successu coronabitur.

Tumores mammarum *lymphaticos*, plerumque cysticos, aut melicerides, chirurgia, cum sacci ipsius exstirpatione, aut lenta suppuratione, consumptione, pertractat.

§. DCCCXIX. *Suffocatio foetus a muco; — A lympha coacta.*

Inter retentiones thoracicas internas, quae huc spectant, prima nobis se offert, non infrequens *muci* copiosioris apud foetum recens natum, non modo in *ore* ac *faucibus*, sed et ipsis in *bronchiis* collectio. Vel scilicet eadem, quae foetus corpusculum a nativitate obducit, materia, sedimentum quasi ad fauces ejus deposuerit; vel propriae harum glandulae mucum copiosiorem hîc secreverint; vel ipso sub partu mucus genitalium maternorum, ore naribusque pusionis sub-

intraverit; tenax interdum gluten epiglottidem istius obiegit, ejusque motum praescindendo, respirationem excludit, et *asphyxiae* statum in eodem inducit. Similis aliquando viscidissima materies tum a partu, tum, ubi puer per horas absque potu in cunis jacuerit, serius, linguam ejus palato adglutinat ac motum hujus, nisi prius cum spatula solutae, impeditae suctionis, ac suffocationis cum periculo, praevertit. *Uterini hominis* morbos, — etsi mortalitatis ratio his vitae exordiis, illa, quae primos infantilis aetatis annos tam magna premit, adhuc major esse videatur, — nec a longe quidem cognoscimus. Nec primae respirationis obstacula, quae hanc saepe in ultimam convertunt, satis intelligimus. Quo propior suae origini foetus; eo quoque gelatinosum, mucosum magis ejusdem corpusculum, et eo magis conspicua glandularum in illo moles est. Magnus istarum numerus in superficiem oris, faucium, laryngis, tracheae, bronchiorum internam, dominatur; qua vero sub rerum conditione, aut quibus a causis in foetum agentibus, aut major muci, quam futuris harum viarum officiis competat, quantitas secernatur; aut istius liquidi augeatur nimis tenacitas: hoc non minus ignoramus. Tristis interim experientia docet; non paucos foetus, vix uteris exclusos, vel primis aurae vitalis captandae moliminibus succumbere, vel non adeo multis a partu horis, sub faciei livore atque catarrhi suffocativi phaenomenis, morientium stertores jam agere, ac sortem illorum iniquam, sub istis, subire. Cum vero inexspectati hujus obitus in causas culter anatomicus inquireret: saepius ille non aliam, quam insolitam muci tenacis, interdum in frusta concreti, vel fauces et asperae arteriae introitum operientis, obstruentis, vel ipsam hanc fistulam et bronchia opplentis, in aqua solubilis, copiam, — glandulas autem mucosas tracheae praetumidas, detexit. Quod vero hic mucus non tam praegressi alterius morbi gravioris effectu, quam praecipuo membranae pituitariae vitio, hîc loci confluxerit: infantes, hac muci copia promptius educta, tanto periculo feliciter erepti commonstrant. Nec enim homuncio hocce obstaculo se ipsum, per tussim cum impetu susceptam, liberare hucusque didicit; aut

saltem vires ipsi, post partus lenti injurias sublatas, hoc ad voluntarium tentamen, necdum concessae sunt. Ipsa foetus. forsitan ad talia dispositi, praevio capite per horas in pelvi materna haerentis, et pectore ab uteri constrictione compressi, inversa positio, quod mucus justo copiosior suo pondere ex bronchiis laryngem versus decidat atque hunc demum obruat, inducit.

Multum haec mortis, quosdam apud foetus, causa, cum ea, qua toties pueri, sub *cynanche laryngea*, vel tracheitide (§. CLXXIII.) succumbunt, conspirat; nisi quod in istis, non tam *mucus*, quam potius *lympha*, per inflammationem laryngis aut asperae arteriae, sub febre acutissima morbose secreta, et in pseudomembranam condensata, spiritum praecludat.

§. DCCCXX. *Cura.*

Praeceps est admodum, foetubus, ex pituita in larynge, trachea, bronchiis collecta vel, strangulatorum instar, in *asphyxiam* subitaneam delapsis, vel saltem suffocationi proxime expositis, succurrendi occasio; non absimilis fere illi, quam *vomitus*, vel pusionibus, supino in cunis sub decubitu, vel adultis adeo, sed gravi a morbo fractis, ac se ipsos erigere nesciis, minatur (§. DCLXXI.). Ante omnia vero, trunco infantis ad anteriora et in latus inclinato, ac oris fauciumque cavo a spuma et muco, hîc saepe collectis, cum linteolo, vel cum digitis liberato, in casu asphyxiae, compressis foetus naribus, aër (cum purior non satis prompte ad manus sit) ex ore sani hominis, ori pueri applicito, in pulmones pellendus, — thorax vero et abdomen, per vices, comprimenda, relaxanda sunt. Hoc modo scilicet pituitam aut mucum concretum circa laryngem, vel in eo ipso forsitan stagnantem, ut mechanicum obstaculum, ab angustiore loco, ampliorem in fistulam urgemus, liberioremque aëri externo in hanc, viam pandimus. Nec ea, quae in *asphyxia* et *suffocatione* quondam et hoc in opere proponemus, frictiones cum pannis calidis, volatilia naribus admota, clysteres et alia negligenda sunt. Quamprimo vero puer respirare inceperit, — vel in casu, quo is, necdum quidem suffocatus, per stertorem tamen ac dyspnoeam,

pituitae tenacis, in viis respirationis haerentis, copiam indicaverit; vel cum digito, vel cum barba pennae, profunde satis faucibus adactis, vomitus excitandus est.

§. DCCCXXI. *Dyspnoea mucosa.*

Sunt homines, laxioris, phlegmatici habitus, inprimis feminae, viri obesi, literati, artifices, vitae sedentariae submissi, qui singulari faucium, bronchiorum atonia instructi, majorem, prae aliis, pituitae tenacis copiam in istis secernant eamque, matutinas praecipue ad horas, salute interim aut parum, aut nihil turbata, rejiciant. Multi tamen ex istis, vel et tales, qui certis temporibus nullam fere pulmonum adfectionem produnt, — alii sub tempestate inprimis humida frigidaque, hoc viscus a pituita sibi obrui, vocem non parum raucescere, pectus sensim sensimque gravari, — tandem, quasi per funem, constringi, ac animam vix non et verba deficere, sudores viscidos sibi ad frontem ac jugulum, prae anxietate, exprimi, cordis palpitationes, cum pulsu inordinato, parvo, intermittente, aliquando tardo, accedere, tussim praeterea molestam, inutilem, his addi miseriis, alvumque siccari, ructus assurgere, urinas pallescere, persentiunt. Hac sub flebili rerum positione, musculi, qui sanis sufficiunt, thoracem satis elevare nequeunt; sed illos quoque aeger, qui pectori cum jugulo et brachiis communes sunt, in subsidium evocat et, quo punctum fixum his musculis conciliet, trunco semper erecto, caput reclinat, et brachia tensa utroque e latere pulvinaribus aut sedilis manubriis defigit. Sic autem quatuor, quinque, aut plures etiam per dies, magis vero ad noctem, res his versantur in angustiis; donec, feliciore sub omine, sputa tenacissima, glutini scriniariorum similia, in filos longiores facile ductilia, nunc alba, nunc flaviuscula, nunc viridescentia, aliquando sanguine, satis etiam copioso, vel striis nigris remista, — primum quidem spumosa, cum ea difficultate, ut ex eorum adhaesione ad fauces, quasi a penna his immersa, et vomitus interdum provocetur, — tandem vero copiosissima pluresque nonnunquam pelves adimpletura, longo satis tempore, sub sensibili aegrorum levamine, succedant. Urinae

simul nunc jumentosae turbidaeque redduntur, ac serius aliquando sedimentum album, mucosum, deponunt. Sudor aequalis matutinas ad horas e cute emanat; quibusdam venter solvitur et aquosa demittit. Somnus, qui antehac vix ullus fuit, nunc aliquis conceditur; praecordia solvuntur, tussis minor et rarior, vox sensim clarior fit. Interdum dolor, in remissione, ad scapulas proditur.

Periodicum autem aliquando *decursum*, anni temporibus, seriori autumno vernoque accommodatum, interdum brevioribus intervallis, ad tempestatum vicissitudines, vel caeterarum secretionum ad reditus, circumscriptum, dyspnoea haec absolvit. Sunt adeo, quibus atmosphaera, non tam humida et frigida, quam calidior et siccior, — sunt quibus coelum frigidum et siccum officiat. Sic *Viennensem* tractavimus, quinquaginta quinque annorum matronam, *asthmate*, ut vocant, *pituitoso*, a tribus modo annis, nec alio prius morbo, adfectam. Huic menstrua decimo quinto aetatis anno primum conspecta, quinquagesimum quartum ad annum usque ordinatim rediverant. Iisdem, duobus jam ab annis, cessantibus, sub atmosphaera sicca et gelida, dyspnoea mucosa superaccessit, ac simili sub aëris conditione continuo rediit; sub coelo humido evanuit; sub tonitru vero instante, mox iterum recruduit. Sic feminae exemplum habetur, quae omni mense semel sputum quasi puriforme foetidissimum, ad tres libras rejiciebat; bene interim se habebat, neque tussi laborabat, nisi dum sputum periodicum immineret, formosa semper haec mulier. Sanguine nobis adfinem, septuaginta duos annos numerantem feminam, cum adhuc virgo esset, sub aspectu floridissimo, saepissime pituitam multam, cum facilitate, pulmonibus ejicere, atque haec nihili habere vidimus. Cum ea sexagesimum jam annum superasset; dyspnoea mucosa frequentius, sub tempestate humida et frigida laborare, ac multam, sub illa, pituitam expellere, — aliquot autem post annos, et morbo semper aucto, quamvis hieme, plures per menses symptomata supra exposita pati, et quavis certe nocte plures densissimae illius materiae libras rejicere coepit, ac per annos, aestivo tempore haud parum sublevata, rejicere

soluit. Atqui haec, nisi quod tam longi morbi nos ipsi testes fuerimus, non tam rara sunt. Rarior vero matronae *Ticinensis*, quadragenariae, casus est: quae, diutius jam a medicis, quorum numerum non exiguum consuluerat, pro *phthisica* declarata, antecessoris quoque nostri auxilium implorare constituit. Argumentis medicorum, quae phthisin ex ulcere pulmonum *conclamatam* in aegra comprobarent, expositis, vir hic celebris, solus, morbum pro *asthmate humido* habendum esse, edixit; atque, non sine magno aliorum scandalo, mulieri huic nobilissimae, ut *montes Apenninos* peteret, ac non modo praesentem calidissimam aestatem, sed autumnum quoque ibidem transigeret, consilium dedit. Obtemperans huic matrona, mox sese ad villam, quae ipsi vicinas ad alpes propria fuit, transferri curavit, ac altiore hoc in loco vix mensem transegerat, cum liberius se respirare, tussis violentiam sputorumque copiam imminui, desiderium ciborum, somnum viresque amissas sibi redire, et, ut paucis dicamus, sanitatem, qualem ea nunquam sperare ausa fuerat, restitui animadvertit. Quare, nec adventante hieme, caram sibi hanc habitationem relinquere, secum constituens, per duos fere annos in eadem commorata est. Cum vero tunc negotia domestica hanc feminam, sirio ardente, in urbem revocassent; mox pristinum in morbum ea relapsa est. Pristinae hinc medicorum de hoc opinioni haec recidiva ansam dedit. Tunc nostrum quoque consilium expetitum fuit. Praedecessoris nostri, *in Helvetiam* jam reversi, judicio, per eventum felicem jam satis confirmato, adhaerentes, aegram, ut montanum ad aërem recurreret, persuasimus, ac optatus hoc iterum consilium successus per annos coronavit.

Non apud omnes interim, quod vix monuimus, dyspnoea mucosa idem ex aëre puriore frigidoque auxilium experitur; sed plurimis fere, hoc a malo correptis, coelum tepidum ac siccum opportunius est, quin idcirco facile sit, tam diversos inter se effectus, ex solo ratiocinio, praedicere.

Sic etiam rarum est, hoc morbo semel adfectos, accessione graviori absoluta, omnis dyspnoeae vivere expertes; plurimis nempe ex illis, praeter insignem

lassitudinem, anhelitus aliquis, inprimis sub acclivium ascensu, aut sub celeri deambulatione, aut ab aëris in humidum et frigidum mutationibus, adhaeret; tussis vero, interdiu licet satis moderata, de nocte augetur, et pituitae tenacis rejectio plus minus continuat: ut igitur magno *Graeciae* monente scriptore, hi aegri « in morbi cessationibus, licet ipsi non decumbentes obambulent; secum tamen illius signum circumferunt. » Neque funestae prorsus aegris, inprimis jam exhaustis, atque debilioribus, accessionis tristia exempla desunt: quem rerum exitum, sub pulsu tandem minimo, vacillante, extremitatum sub frigore, accedentibus deliriis, lipothymiis, aut sopore quasi apoplectico, non injuste praesagimus. Multos etiam ex tanta muci nutrientis jactura, tabes cum febre lenta, — alios pneumonorrhagia et phthisis ipsa pulmonalis, — alios catarrhus, ut vocant, suffocativus, — alios demum, et quidem plurimos, hydrothorax, exspectant. Sunt tamen non pauci, qui seros ad annos horrenda haec mala ferant; et causidicus, quem, quadraginta et novem ante annos, sub quavis accessione exspiraturum esse verebamur, ad praesens usque tempus non modo vixit, sed publico gravique officio egregie praesedit.

§. DCCCXXII. *Causae. — Polypi bronchiales. — Cohaesio pulmonum cum pleura.*

Morbum hucusque descriptum, ab *asthmate*, quod affectionis genus ad *nevroses* magis referimus, consulte separavimus. Quamvis nempe *periodicus* saepe dyspnoeae mucosae decursus, nervosae indolis prolem in ea suspicari inducat; non omnis tamen periodus nervorum adjudicanda est imperio; nec ratio medendi quae in hoc magis dominatur, nisi dyspnoeae cum nervorum affectione complicatio subsit, auctoritatem in morbum nostrum conspicuam exserit. In *causas* quae secretionem morbosam in glandulis mucosis inducant, alibi sollicite inquisivimus (§. DXIV.); at eaedem sane causae, varia ratione agentes, glutinis copiosius secreti *retentioni* occasionem largiuntur (§. DCXCVIII.). De *catarrho suffocativo* (§. DXIII. atque de *hydrope pulmonum*, inprimis *cystico*, loquentes (§. DCCXLII.), quanta humorum mucosorum

lymphaticorumque, vel in parenchymate, vel in bronchiis pulmonum interdum colligatur, copia, et qui hujus effectus sint, jam satis indicavimus. In genere, glandularum tunicae mucosae in trachea et bronchiis laxitas, ipsorum adeo pulmonum flacciditas, ut praecipua tum phthiseos pituitosae, tum humoralis dyspnoeae causa, sub sectione anatomica declaratae fuerunt. In *asthmate*, ut nominant, *puerili*, glandulas bronchiales, praeter sanitatis modum, turgidas, maxime vero *thymum* insigniter tumefactum invenerunt anatomici: ita quidem ut totam fere anterioris pectoris regionem ille occupaverit. A tergo quidem aspera arteria facilius comprimi potest, interim et ab anteriore facie, ut exempla docuerunt, tam a *sarcomate*, quam a glandula *thymi* ingente, tophis cretaceis referta, illa compressa fuit. Sic etiam varices vasorum lymphaticorum, hydatides minores, majores, ad ovi adeo magnitudinem accedentes, modo limpido, modo magis tincto liquore turgidae, repertae fuerunt. *Lutetiae*, ut legimus, aeger vomicam, membrana tectam, ovo similem, e pulmonibus expurgavit, cum ante fuisset asthmaticus, et ita paulo post exstinctus est. Ab humore viscido in bronchiis, pulmonibus, secreto infarctus innumeri. Calcis instar interdum indurantur glandulae bronchiales; calculi tophique quamplurimi conspecti fuerunt in pulmonibus, et sputum sanguinis, et phthiseos symptomata exorta sunt. «In nemine se pulchriores pulmones vidisse, quam in *Forocorneliensium* episcopo, cui vitiati credebantur ob multos, quos expectorabat, humores, a propriis videlicet bronchiorum glandulis secretos», testatur insignis *Italiae* anatomicus. «Pulmones sicut folium longo immaceratu flavescere», observavit gravis *de recondita abscessuum natura*, scriptor. Pulmones collapsos flaccidosque post longaevam tussim et muci rejectionem, descripsit summus quondam physiologus. Post repentinam suffocationem in quatuor aegris, inventa fuit pituita lenta, contumax, quae instar membranae cujusdam asperae arteriae obtenta erat, ut non esset liber exitus et introitus spiritui externo. Glandulas bronchiales usque ad suffocationem tumentes refert benemeritus de anatomia vasorum lymphaticorum scriptor *Anglus*. Saepius

in iis, qui diutius, absque symptomatibus inflammatoriis, dyspnoea laborarunt, rami bronchiales a materia mucosa turgere observantur; atque verisimile est, quod, sicut *spasmi* sub *asthmate*, ita quoque sub certis *dyspnoeis semiparalyses* in fibris bronchiorum musculosis locum inveniant: sub quibus peripneumoniae nothae, vel catarrhi suffocativi, ac prompta demum strangulatio succedant, nec aliud quid, praeter laxitatem maculasque atras, ab ista, detegatur in pulmonibus. In *cyphosi*, quae compressionem medullae spinalis ad dorsum inducit, frequenter, ut alibi fusius docebimus, dyspnoea, quam *paresi pulmonum* adscribas, occurrit. Quare memoratu dignissima *pergamenus Hippocratis* interpres, de laesa ex *medullae spinalis* ac nervorum ex ea egredientium vitio, necnon ex diaphragmatis debilitate nervosa, respiratione, jam tradidit; et clarus quondam *Germaniae* medicus, « majores, inquit, praesertim nervi septi a dorsali medulla progressi, defluxionibus aut aliis morbis solitarii ac separatim infestati, dyspnoeam quondam pariunt, qualem in *asthmaticis*, nullis aliis pulmonum adfectorum indiciis apparentibus, continuô aegrotos infestare observavimus. » Magnam in puero novenni dyspnoeam, a cyphosi ad primas dorsi vertebras oriundam, nos ipsi conspeximus. Ex nervis phrenicis incisis, eadem illico respirandi difficultas, quae in equis asthmaticis occurrit, ab *Anglo* scriptore observata fuit. In apoplecticis plerisque profunda et lenta respiratio, de difficili pulmonum, in propellendo sanguine, labore, facile in lethalem illis stertorem mutando, testatur.

Aliquando vero pulmo, forsitan jam antehac debilior, secretionem muci morbosam eamque habitualem, ex alia parte, ut ex utero, vagina, vesica, urethra, intestino recto, tumultuose suppressam, *vicarie* subit, et ex medorrhoea insonti, vel quoque contagiosa, dyspnoea mucosa propullulat. Copiosa hinc dyspnoeae a suppressis fluore albo, blennorrhoea chronica, exortae exempla sunt. Nos ipsi quondam, cum feminae juveni, leucorrhoea jam septem ab annis laboranti, eo quod ob graves rationes citius hoc a morbo liberari, supplex rogaverit, per injectiones aluminosas hunc fluxum cohibuissemus, eandem in magnam dyspnoeam et

anxietatem conjectam fuisse doluimus; quo tamen malo, priori longe pejore, suspensis illico injectionibus, ac restituto, per semicupia tepida et per vapores genitalibus admissos, habituali illo profluvio, mulier haec liberata, posthinc autem, lentiore quidem, sed tutiore cum methodo sanata fuit.

Haereditariam interdum in dyspnoeam mucosam dispositionem subesse, et ex nostris observationibus videtur. Strumosa hominum constitutio, inprimis vero iniqua thoracis constructio, non exiguam hujus mali partem sibi assumunt.

In cibos farinaceos, pultaceos, glutinosos, ac in ventriculi inertiam, muci ad pulmones copiosius collecti culpam conjecerunt pathologi. Nec tamen *sanguinem*, unde mucus ille in pulmonibus secernitur, magis igitur *mucosum* esse docuit experientia; et saepe debilitas et pulmonum, et ventriculi, quin haec, illius rationem in se contineat, ex eadem origine scaturit.

Localem saepe *pulmonum atoniam*, de qua universum systema modo tardius participet, in chronica dyspnoea mucosa subesse, sanitas multorum, qui huic malo subjecti vivunt, in caeteris, multos per annos sat firma, commonstrat.

Quoties vero inflammatio pulmones corripit; non adeo *mucus*, quam *humor puriformis* et bronchia et pulmonum parenchyma inundat, infarcit (§. CLXXXVI.). Quod si tunc nec sputorum rejectio canales bronchiorum evacuet, nec resorptio textum pulmonum cellulosum liberet: vel prompta suffocatio insequitur; vel *polypus bronchialis* subnascitur; vel pulmonum parenchyma concrescit, induratur, ac in firmam, quasi hepaticam, substantiam, inspirando imperviam, convertitur. Plura polyporum, pulmonibus excretorum exempla, sunt: qui *arbusculorum ramos* retulerint, ac, in bronchiis modulati, propter lumen, quo saepius instructi sunt, et propter colorem ex albo subflavum, non paucis pridem pro *arteriis pulmonum rejectis* imposuerint (§. DLXXII.). Sic lapicida *Bruchsaliensis*, a dyspnoea, tussi, sputo cruento jam saepius vexatus, polypum, duos circiter pollices longum, cavo unius lineae diametri, ac ramo laterali, ad angulum acutum exeunte, donatum, nobis adstantibus, tussiendo rejecit, magno terrore, ne pul-

monis proprii portionem exscreasset, perculsus. Sic in medicorum *Londinensium* observationibus, post magnam dyspnoeam, plures polypi, duos, tres, aut quatuor pollices longi, multi etiam minores, per tussim expulsi fuerunt, quorum color albus et pellucidus, quasi cremori lactis similis, observatus fuit. Nullum interim polyporum, in bronchiis haerentium, signum, ab illo quod, pulmonum quemcumque post morbos inflammatorios infarctum lymphaticum, vel duritiem hujus visceris (§. CXCIII.), significet, diversum, nisi concretiones tubulosae cum sputis secedant, habetur. Similis igitur polyporum bronchialium, atque eorum, quos *cynanche laryngea* atque *tracheitis* saepe producunt, est genesis, ac omnis in eo diversitas ponitur: quod *bronchiales polypi* plerumque *cylindrici*, aut potius *conici*, formae canalis, semper angustioris atque ramosi, quo nati sunt, adaptati; — *tracheales* vero, utpote ad latiorem fistulae magis amplae superficiem extensi, *pseudomembranas* magis sistant, nullum facile in cavum convolutas, et magis per frusta latiora, quam longa, rejiciendas. Sunt, qui in cynanche laryngea et in tracheitide, cum residuis his, ad loca prius inflammata, pseudomembranis, in adulta magis, quam puerili aetate, mortem quidem effugiant; sed, nisi simul perfecte *aphoni*, *dyspnoea perpetua*, eoquod *organicam* jam pseudomembrana haec, cum interna laryngis, tracheae tunica, cohaesionem contraxerit, nullo modo sananda, laborent. Polyposae concretionis, rotundae, pedunculo instructae ac mobilis, in ipso cavo laryngis feminae abinde suffocatae, a nobis repertae, mentionem alibi injecimus.

Nec facilioris diagnosis est, affinis polypis, materia, quae toties, post pneumonias, pulmones circumambit, ac, cito solidescens, et vasculis minimis, quae cum successu injici curavimus, propriis saepe instructa, quasi sacco membranoso, arctissime involvit stringitque; vel istorum lobos morbose inter se connectit; vel inter illos hinc inde *pseudo-abscessus* constituit; vel quae, tam a pulmonum, quam a pleurae incendio, illos, vel integros, vel ex parte cum ista, nunc ad costas, nunc ad septum transversum, coadunat (§. CLXXXVI. CXCIII.). Saepius nempe vel eorum im

cadaveribus, qui de pectoris morbo aut dyspnoea nunquam conquesti erant, pulmonem cum pleura concretum et nos invenimus, et alii viderunt; quamvis, ubi post pneumonias, sat feliciter devictas, nullo alio phaenomeno morboso superstite, decubitus vel hoc in latus, vel in aliud, maxime vero in illud, ubi nullum fuerit incendium, difficilior et cum tussi conjunctus fuerit, — inprimis autem, ubi, compulso cum digitis thorace hujus lateris, obtusiorem id, quam latus oppositum, sonitum ediderit; probabili ratione ad factam pleurae costalis cum pulmone adhaesionem concludi queat.

§. DCCCXXIII. *Prognosis.*

Dyspnoeae mucosae *prognosis* ex ipsa morbi descriptione proficiscitur, ac pro constitutione, aetate, sexu, conditione aegrorum, pro causa diversa, pro complicationis, pro temporis, quo morbus illos tenuit, pro vehementiae symptomatum varia ratione, alia est atque alia. Laxioris fibrae, strumosi, gibberosi, infantes atque senes, majora hydropis succedanei discrimina incurrunt. Feminis, tam ob variam menstruae periodi uterique sortem, quam ob majorem ad mucosas collectiones, ad animi pathemata nervorumque affectiones proclivitatem, majora simul instant pericula. Proxime his viri literati, artifices ad vitam sedentariam, ad corporis iniquam sub labore positionem, vel denique ad hauriendos, pulmonum vigori vitali adversos, vapores damnati, veniunt. Si pulmonum atoniae, secretioni mucosae ultro faventi, nervorum simul turbae periodicae accesserint; pejor sane aegrorum status erit; pessimus vero ille, cujus causae auferri nequeunt, dicendus est. Dyspnoea mucosa, quae profundas nimis radices jam fixit, atque per annos forsitan periodice redivit, plerumque insanabilis est; sub constitutione interim minus iniqua, ut supra monuimus, serius aliquando lethalis fit. Quo vero tenacius sub forti accessione sputa haerent; quo magis vires ad rejectionem eorum deficiunt; aliquando etiam quo impetuosius ea, majore copia in asperam arteriam sese praecipitant, — quo magis extrema frigent, pulsus vacillant ac fere disparent, maxime vero si hydrothorax jam superaccesserit; eo certior interitus erit.

Nisi rejectis jam in morbo chronico *bronchiorum polypis*; vix ii prognosin, — eamque, si plures restitare videantur, qui majorem dyspnoeam inducant, vix aliam, nisi tristem, ferri concedunt. Internas viscerum inter se, vel cum partibus vicinis *adhaesiones* morbosas, sicut arduum est dignoscere: ita spem solutionis illae prorsus nullam admittunt. Est interim, ubi minus extensa minusque stricta, functiones parum laedat, aut saltem diu absque tanto discrimine perferatur, partium inter se concretio.

§. DCCCXXIV. *Cura dyspnoeae mucosae.*

Diversae causarum, quae dyspnoeam mucosam generarunt, conditioni, *medendi* quoque *ratio* nunc haec, nunc illa opponenda, — alia vero sub ipsa morbi accessione, alia, eadem jamjam absoluta, eligenda est. Frequenter nimis cura dyspnoeae, de qua loquimur, inprimis haereditariae, aut jam provectae, nonnisi *palliativa* permittitur.

Si habitualis forsitan in alia parte secretio morbosa vel muci, vel humoris lymphatici, serosi, praepostere suppressa, vicariam in bronchiis scaturiginem adaperuerit; quantocius illa, tam nobili a sede, ad pristinam, cum opportunis, et alibi jam expositis auxiliis invitanda est. Hinc ubi medorrhoea insons, vel et contagiosa, vaginae, uteri, urethrae, intestini recti, stypticarum ope injectionum, vel a refrigerio, cohibita, — si herpes rodens, tinea capitis, plica, ulcus antiquum, fonticulus jam diu apertus, ad cutem exaruerint; causa vero harum impetiginum, vel et arthritidis chronicae, in pulmones teneros vim suam direxerit: debitis illa cum remediis impugnanda, donec vero corrigi ea potuerit, quo prius sibi complacuit, ad locum devocanda est.

Maxime autem tum atmosphaerae, quae aegris forsitan hucusque melius conduxerit, tum diaetae ratio habeatur, oportet. Parti plurimae aegrorum, dyspnoea pituitosa detentorum, atmosphaera locorum meridionalium, *Italiae, Galliae*, magis tepida et sicca conducit. Quibus vero hoc uti beneficio non conceditur: illis, seri autumni, hiemis, vernique temporis rigores et inconstantia fugienda sunt, et in cubiculi satis ampli

et alti, puro tepidoque aëre instructi ambitu, donec aestas serena rediverit, vivendum est. Quibus anima per auram, exhalationibus aromaticis leviter impraegnatam, non praecluditur, nec tussis excitatur: illis, dum pulmonum laxitas, dyspnoeae causam constituit, fumi, non tamen empyreumatici, avara manu, ex myrrha, mastiche, terebinthina, vel balsamo eliciti, proficui sunt. *Phthisicos*, quos ex *balsami de Mecca*, chartis amplioribus circa lectulos suspensis, frequentius illiti, evaporationibus continuo inspiratis, vel adeo *vaccarum in stabulis*, magis tepidis, et urinae faecumque horum animalium exhalationibus imbutis, restitutos fuisse, historiae referunt; dyspnoea potius, vel tabe pulmonum pituitosa laborasse, supponimus. *Aërem oxygenatum*, quem in asthmate inutilem, nisi nocuum, fuisse conspeximus, plures in dyspnoea atonica, mucosa, laudarunt; nos ipsi tamen haud adhibuimus. Quamvis autem cibos viscidos, pultaceos, tenacitatis, quam sanguini conferre dicti sunt, vix accusandos esse diximus; ventriculum tamen, quo debite subigantur, robustiorem sibi exigunt, ac non minus illi, quam legumina, farinacea, carnes juniores, glutinosae, cerevisiae, vina recentia, turbas intestinorum multiplices, flatus ac alvi tarditatem inducunt, repletoque ab his abdominis cavo, diaphragmatis descensui ponunt obicem. Exercitatio moderata, inprimis *equitatio*, quo tempore pectoris angustia id non prohibet, — *navigatio*, praecipue *maritima*, his aegris conducunt. Longior quidquam ac altiore voce absolvenda oratio, sermocinatio, iisdem molesta simulque damnosa; nec tamen idcirco perfecta pulmonibus reticentia imponenda, sed locutio remissa, qua major hujus visceris inertia praescindatur, concedenda est.

Omnem, non ita pridem, operam theoria medica, in *muco* bronchiorum tenaciore, qui tamen ipse effectus magis, quam causa (nisi secundaria) hujus morbi est, *incidendo, resolvendo*, ponendam esse docuit. Etsi vero rationis, qua laudatiora hîc remedia conducant, erronea sit interpretatio; actio tamen, quaecunque illa sit, gummi ferulaceorum, inprimis gummi ammoniaci, antimonialium, utpote kermes mineralis, sulphuris aurati antimonii, vini antimonalis, tartari eme-

tici, ipecacuanhae, refractis dosibus porrectorum, radicum polygalae senekae, ireos florentinae, ari, florum sulphuris, — inprimis cum illis, quae renum, alvi cutisque secretiones simul quidquam augent, ut, cum scilla marina, oxymelle scillitico, digitali purpurea, sale medio blandiore, infuso herbae hyssopi nuptorum, non vano innititur praeconio; ac licet nihil in his virtutis lateat *specificae*, pulmonum tamen erigendo inertiam, secretionem in bronchiis morbosam vel sanitatis ad normam reducere, vel saltem restringere, multoties valent.

Quod si vero haec, medias inter dyspnoeae mucosae accessiones, aegris frequentius conducant; istarum tamen sub impetu et aucta pulmonum intolerantia, cum stimulis fortioribus ac fixis, cautius omnino agendum est. Vix etenim vel aërem tunc aegri quidquam tepidum, prae angustia, ferunt; et singula, quae motum sanguinis ad pulmones potentius quidquam accelerant, sollicite fugienda sunt. Oleosa quidem atque sic dicta *bechica*, in dyspnoea, quae laxitatem pulmonum pro causa agnoscit, ne haec ipsa et conjuncta saepe ventriculi debilitas cum illis augeantur, recentiores medici quamplurimi rejiciunt; sub tanta interim bronchiorum irritatione, vel illa, quae *relaxare* magis dicuntur, jam aliquo, sed adaptato sensibilitati morbosae, sunt *stimulo:* et in quantum tenax in bronchiis pituita immobilis et coërcita haeret; cum calcare illa majore non urgenda sunt. Hinc saepe nobis sola, his in casibus, emulsio arabica (N. XV.), cum infuso leniter aromatico, tepidiusculo, vet et cum linctu ex oleo amygdalino, recenter expresso, mucilagine gummi arabici atque syrupo althaeae composito, suffecit; nec etenim, quae jamjam pectore potita est, periodica forsitan, in totum supprimi mox potest, dyspnoeae accessio; ac donec, aliquot post dies, primae turbae quidquam sedatae fuerint; parum sane arti salutari in illam est imperii. Tunc scilicet, praeter respirationis impedimenta alia, mucus, jam quidquam mobilior, in bronchiis sibilare magis et quasi ebullire, stridere incipit, atque modicam istorum incitationem nunc indicat. Praestant hanc oxymellis scillitici, syrupo althaeae adjecta portio, ac, in homine minus sensibili, solutio

gummi ammoniaci, in liquore terrae foliatae tartari, eodem oxymelle, aqua destillata hyssopi ac spiritu nitri dulci, vel spiritu salis ammoniaci, ut vocant, anisato, superadditis.

Non multum igitur, hac sub morbi conditione, cura dyspnoeae mucosae differt ab illa, quam in *peripneumonia notha* proposuimus (§. CC.); et cum tanta subinde pituitae, jam satis solutae, bronchiorum ramos oppleat, infarciat copia: ut ipsa demum sors aegri, jam nimis, quo istam tussiendo eliminet, debilis, vix non conclamata sit; non celato adfinibus tum morbi, hoc in agmine constituti, tum agendorum discrimine, modo nulla praesupponi queat pulmonum inflammatio, et modo animam aeger ne jamjam trahat; ad *emeticum*, quo pulmo hoc pituitae ab onere liberetur, recurrendum est. Sic per quindecim jam annos nobilissimam mulierem pro phthisica declaraverat archiater *Hannoveranus*, quondam celeberrimus. Hanc ad matronam jam quadragenariam, cum ea rure prope *Goettingam* degeret, nos demum anno 1784 accersiti, eandem quidem satis macilentam, diuturna tussi, dyspnoea quadam levique febricula vexatam, minime vero lecto adfixam, sputa tamen multa, quasi purulenta rejicientem, de morbo autem, tam longo, modo parum sollicitam satisque hilarem reperimus. Cum autem ad noctem, sciscitanti conjugi, morbum hunc non tam prompte lethalem fore, solatium dedissemus; altera mox die, priusquam ab aegra nobis discedendum esset, maturius, venam frontis mediam illi summopere inflatam, prominentes fulgentesque oculos, spiritum summe difficilem, pulsus plenos, vibrantes atque celeres observavimus. Imminentis huic feminae illustri suffocationis, ex talium conspectu, admoniti, venam illi quantocius secari praecipimus. Vix ad id opus chirurgus accesserat; cum, fortiter convulsa et in latus corporis sinistrum prostrata, ultimum jam spiritum duxisse videretur misera. Quantus dilectissimae uxoris conjugem, minus ad id praeparatum, — quantus nos ipsos terror concusserit, superfluum foret exponi. Etsi vero nec arteriarum, aut cordis motus ullus, nec ullum respirationis vestigium persisterent; etsi calor omnis corporis, tandem difflatus, vitae spem recupe-

randae paucissimam relinqueret; per horas tamen aliquot in illis, quae in *asphyxia* hujus generis conveniunt, indefessim perstitimus. Tandem obscurus atque vacillans, hinc inde ad arteriam motus nobis se obtulit et, quo in labore suscepto animose pergeremus, nos induxit. Prima, post horae quadrantem, sed modo unica, nec profunda, respiratio successit. Mox altera hanc secuta est, qua demum absoluta, pectus ordinate moveri, motus arteriarum restitui, ac sensim et calor redire, coeperunt. Vix autem vitae spes major nobis affulserat, cum vehemens iterum arteriarum vibratio et, quod nos magis exterruit, *stertor* morituri quasi hominis, succederent. Intelleximus tunc, aut vomicam pulmonum diruptam, aut copiam pituitae conspicuam ad bronchia collectam esse. Sub rerum positione tam flebili, vena prius largiter aperta, *emeticum* sat potens aegrae instillavimus: quo factum est, ut libras circiter duas cum dimidia humoris tenacis, purulenti simulque sanguinei, mulier rejiceret; mox vero ab isto, plena illi respirandi libertas rediret. Per novem adhuc annos hanc matronam, tam gravi a morbo restitutam, vixisse, tunc vero, *tabe* consumptam, suis ereptam fuisse, audivimus.

Aliquando dyspnoea mucosa in hominibus, qui nervosis simul adfectionibus subjecti sunt, occurrit; atque tunc morbus, sub symptomatis aperte spasmodicis, decursum magis periodicum, sub muci bronchialis non tam abundanti secretione, absolvit. Hoc in casu, remedia, quae nervorum turbas simul consopiant, illis, quae in dyspnoea atonica laudavimus, jungenda sunt. Potissimos hîc effectus praestat compositio ex tincturae thebaicae, ad normam dispensatorii *Edinburgensis* paratae, drachmis sex, tincturae scillae marinae ejusdem pharmacopoeae, ac aetheris sulphurici ana drachma una, ut hujus remedii pars octava, sensim sensimque major, circa vesperas aegri concedatur.

Absoluta dyspnoeae pituitosae accessione, viribus collapsis, cum victu restaurante, cum amaris leniterque aromaticis, cum elixirio vitrioli, infuso corticis frigido, cui aqua naphae, vel cinnamomi superadditur, ac tandem nisi reliqua difficultas spirandi repugnaverit, martiali cum remedio, succurrendum est.

Polyporum bronchialium, sicut ipsa, nisi frustis eorum sub tussi jam rejectis, diagnosis perambigua: ita quoque, inprimis ramosorum, cura vix non impossibilis habenda est. Vapores tepidi, ore frequenter inspirati, remedia oleosa, saepius atque satis diu hausta, levamen aliquod malorum aliquando concedunt.

§. DCCCXXV. *Retentiones mediastinae.*

Glandulae, in foetu conspicuae, sed, quoad suas functiones, omnem physiologorum perspicaciam hucusque eludentis, *thymi* scilicet, tumorem morbosum, rariorem dyspnoeae ut causam, tetigimus quidem (§. DCCCXXII.); ast vero, cujus in cavo anteriore glandula haec aenigmatica, pericardio et cordi vicina, residet, *mediastinum* (utriusque pleurae e saccis, medio in pectore sibi ita parallelis conflatum, ut cavum istorum dextrum, amplitudine, sinistrum superet, ut cava triangularia, tam anterius, quam posterius, efficiat, atque hoc in ultimo, aortam, ductum thoracicum, venam azygam, oesophagum asperamque arteriam suscipiat) frequentioribus, quam quidem vulgo supponatur, retentionibus, tum serosis (§§. DCCXXXIX. DCCXLI.), tum vero mucoso-lymphaticis, sebaceis, cruentis, sedem ominosam largitur. Non tam infrequenter in superiore parte cavi mediastini anterioris, pinguedo colligitur, suffocationem aliquando inducens. Exemplum *atheromatis*, pondus librarum fere quatuor aequantis, hoc in cavo, vir summus observavit. Plures, a viro claro ac de anatomia pathologica bene merito collecti casus morborum ad glandulam thymi sedem suam, apud adultos adeo homines, figentium, similia confirmant. Has nimirum mediastini inter laminas, tela cellulosa sparsa est, quae, anteriore nec non superiore illarum in cavo, cum similis contextus cellulis *juguli*, amice correspondet, — in eo vero, quod inferius hiat, cum tela cellulosa, fibrarum diaphragmatis musculosarum interstitia, maxime triangulare illud, quod retro xyphoideam sterni cartilaginem invenitur, replente, cum parte *abdominis* suprema et anteriore communicat.

Ex dictis, humorum morbosorum retentiones ad

jugulum factas, suo tandem pondere non minus, quam musculorum colli actione, in mediastini cavum anterius atque superius, — illas vero, quae inferiore et anteriore mediastini in cavo stagnant, ipsam *abdominis* superiorem et sterno vicinam ad regionem, detrudi posse, elucet. Quamvis autem *posteriorem* ac *lateralem* pulmonum faciem frequentius, quam *anteriorem*, in peripneumonicorum cadaveribus inflammatam detexerimus, ac ideo ponderis, oppressionis in hoc morbo ad sterni regionem sensum, sicut praedilectum aegris super dorso decubitum, magis ex reliqua vasorum pulmonalium sub sterno libertate, ac sanguinis ad ista concursu, quam a latente hîc incendio, repetierimus (§. CLXXXVI.); interdum nihilominus sub osse sterni, vel ad *mediastinum*, inflammationes, hydrothoraces, acutos, ut chronicos, ac suppurationes fieri. simul admonuimus (§§. CLXXXVII. DCCXXXIX.). Sub tali rerum conditione, mediastinum subinde duritiem, spissitudinem morbosam contrahere, varios in sensus distrahi, in pulmonum perniciem tumere, ab excrescentiis variae indolis, a polypis, steatomate infarciri, pure, ichore repleri, sternum abhinc ipsum protuberare, a carie erodi, perforari, haud sane mirabimur. Non rara certe venerea exostosis hanc trabem pectoris osseam occupat, eandem, diu neglecta, igne subdolo incendit, interiora versus lente exedit et destruit. Praeterea et vehemens hujus partis, tot externis injuriis expositae, contusio, laesio profunda, ipsi adeo mediastino haud infrequenter insidiantur. *Americani*, *Neo-Orleanensis* medici, recens observatio est: qua scilicet abscessus, in typho, sub sterno natus, hanc sibi viam osseam cum felici eventu adaperuit. Juvenis, antehac sanus, anno aetatis decimo et quinto, ex equo projectus, et pectore contusus, fortem in isto dolorem percepit. Hunc secutae sunt tussis, dyspnoea, sub quibus tandem sputa purulenta aeger rejecit. Cum tanti morbum hunc esse haud crederet; octo vix non per annos hunc minus curavit. Tunc vero febris cum tussi, oppressione pectoris, ac serius nocturni sudores cum corporis macie conspicua aegrum terruerunt. Cum ideo medici *Altorfiensis* egregii consilium expeteret: uni-

cum hic, in ossis sterni trepanatione superesse, non solum declaravit, sed quoque operationem propositam ipsemet instituit. Istius auxilio, effluxit puris foetidi libra circiter una, cum effectu tam laeto, ut sanitatem perfectam sibi restitutam esse, aeger supponeret. Septem interim post annos, pristina pectoris incommoda redierunt. Hoc igitur sub statu, an. 1809, hic vir, moderatoris tunc duorum aetatis juvenilis Anglorum longiore sub itinere vicibus fungens, nos quoque *Viennae* consuluit, atque, num altera vice sternum perforandum foret? animosus petiit. Cicatrix ad istud, nobis sedem, qua prima locum operatio habuerit, bene clausam designavit. Aspectum sani hominis aeger prae se ferebat quidem; ast vero nihilominus de dolore sub sterno, utrumque ejusdem ad latus, praecipue sinistrum, extenso, de tussi, de febricula, horis vespertinis recurrente, atque de sputis purulentis, paucis quidem sub itinere, sed quosdam ante dies, ad unciam dimidiam adauctis, conquerebatur. Cum interim hujus in *Angliam* reditus urgeret; haec locum nostris sub oculis habere non potuit operatio; suasimus tamen, ut, sub auctis illinc dyspnoea et tussi, nisi jam sputa copiosa ore prodirent, si ita quoque expertis videretur *Angliae* chirurgis, ad pristinam medendi rationem rediret.

§. DCCCXXVI. *Therapia.*

Utinam vero tantorum malorum, huic sedi undique minantium, eorumque originis, maxime per sectiones pathologicas, satis conscii, ad veram eorum diagnosin atque ita securam iisdem medendi methodum, nos perducerent! sed fere cuncta hîc obscura et incerta nimis esse, fateamur, oportet. Nullam quidem nos *inflammationem mediastini*, quae ex morbo interno venisset, *solitariam* conspeximus; et quae illi cum pleurae ac pulmonum incendio communis est: eandem ea, quam *pneumoniae* (§§. CXCVIII. CCII.), medendi rationem, sibi expetit. Sic etiam *hydrops mediastini*, tam acutus, quam chronicus, cum eo, qui thoracem affligit, ejusdem plerumque causae imperio, *socius* incedit; ac denuo, si modo certum sui signum exhiberet, ut ille tractandus veniret. Quam externae, sterni

regioni illatae injuriae, *localem* mediastini phlogosin vereri faciunt, sicut et illa, quam struma, venerea exostosis, hoc in loco inflammatae, internis minantur: hae, nunc phlebotomiae, nunc hirudinum usum indicant, atque, in ultimo casu, specificam curam praescribunt. Quae profundius ac anteriorem mediastini ad specum haerent, concretiones, morbosa liquida: ea, donec ipsa ossis sterni compages sepultum ibi vitium, ac effectus in se ipsam, clarius eloquatur; aequivoca nimis, quam ut illinc detenta, chirurgicas per manus educantur, symptomata nobis offerunt. Quid vero spei, evidente satis retentionis in mediastino morbosae sub statu, ex sterni perforatione, trepano, aegris supersit: id non minus, quam operandi rationem, siquam istorum habitus internus concedat, *chirurgia* docebit.

ORDO III. GENUS IV.

RETENTIONES MUCOSO-LYMPHATICAE ABDOMINALES.

---

§. DCCCXXVII. *Ordinis ratio.*

Plures retentionum *thoracicarum*, ex muco aut lympha varietates, eoquod a sequentibus parum abludant, vel adeo cum illis confluant, et causas easdem agnoscant, consultim praeterivimus. Sic etiam retentiones, quae universum magis systema, quam cavum abdominis, vel aliud inquinant, speciali sub capite rimabimur. Nec minus retentiones in abdomine lymphaticas, quae suam inflammationibus viscerum, jam alibi a nobis descriptis, originem debent, ne crambem eandem recoquamus, hîc excludimus. Sunt etiam non paucae epischeses, tam mucosae, quam lymphaticae et aliae, quae nec a longe quidem sub sensus cadant; nec symptomata, quibus aliis a morbis sat tute distingui possint, quoad novimus, offerant. Has igitur non minus, donec fructus, sectionum pathologicarum beneficio hucusque detecti, pro artis medicae exercitio maturuerint, posteris, feliciore cum successu pertractandas, relinquimus.

§. DCCCXXVIII. *Retentiones in cavo ventris.*

Variae indolis tumores glandulosi, folliculosi, vel et ossei, *vertebrarum ad corpora*, non minus in thorace, quam in abdomine, huc spectant: ut a quibus nunc ductus thoracicus, nunc oesophagus, nunc vero ipse arteriae magnae canalis, compressi, suis functionibus sensim sensimque renunciant; nec tamen symptoma characteristicum, quo sedes et natura obstaculi prodatur, ac ab aliis distingui valeat, nobis offerunt. Huc frequens materiae albuminosae, puriformis, ex interna peritonaei, vel externa intestinorum ipsorum superficie, tacite, vel saltem absque aliis, quam doloris quasi muscularis, rheumatici, aut enteralgiae vix notabilis, symptomatis, contingens secretio revocanda est: qua toties vel morbosa viscerum inter se ipsa, vel cum peritonaeo concretio, vel tumor abdominis quasi asciticus, suboritur, et expertissimi licet medici diagnosis confunditur. Huc aucta ipsius peritonaei, ex albuminosa materia in illud deposita, crassities ac densitas, — huc excrescentiae fungosae, tumores folliculosi, sarcomata, pertinent: quae ad intimam peritonaei faciem irritatam, exesam, suborta, pedunculo nunc lato, nunc tenui, huic ipsi adhaerent, atque tumores nunc fixos, nunc mobiles, sistunt; aliquando vero abrupta, huc illuc rotantur per cavum abdominis. Ipsius adeo tubae, vel ovarii, gelatinoso, albuminoso humore, vel et foetu, gravidorum, ac in cavum abdominis aut pelvis diruptorum, exempla prostant (§. DCCLVI.). Vesiculae felleae, a posito bilis effluxui obstaculo, ad summam plenitudinem extensae, ac demum cum fellis in cavum abdominis, lethali effusione, diruptae, — abscessuum ad viscera diversa, eodem cum eventu interiora versus adapertorum. observationes multiplices occurrunt. Vasorum lymphaticorum in abdomine, thorace, vel ipsius adeo ductus thoracici solutiones, ac lymphae, aut chyli, ex illis, in cava vicina effluvia, non minus adnotata fuerunt. Quemadmodum vero haec et alia anatomiae pathologicae observata, modo causas aut effectus morborum lethalium, sub vita interim aegrorum, cognitioni medicae plerumque subtractos, concernunt, nec

igitur sanationis opus, quod in arte praecipuum est, pro sua dignitate promovent: ita quidem eorum hîc mentionem injici, justum est; sed vero multum abinde lucri hucusque promitti non potest.

Non interim de omnibus idcirca prorsus desperandum esse, modo signa diagnostica minus aequivoca, conatus artis aliquando tandem suffulciant, fata aegrorum, paucorum licet, meliora jubent. Sic non omnis tumor abdominis, ex aquae collectae copia derivatus, dum, loco istius, sub instituta paracentesi, materia mucosa, gelatinosa efflueret, aut mox lethalis fuit, aut vitae saltem prorogandae spem omnem semper elusit. Puriformis in cavo abdominis collectionem humoris exspectabimus, ubi peritonitidis, enteritidis, aut colicae febrilis atque gravioris, manifestam satis fluctuationem antecesserunt, symptomata. Promptius quidem ista, mortem aegris, sub gangraenae phaenomenis, inferre sueverunt; est interim, ubi pede quidquam lentiore, ac sub mitiore symptomatum ferocia, tantam ad molem abdomen hac a causa increverit, ut rupti umbilici ac puriformis per hunc materiae effusae exempla, nec semper, ut ex nostris etiam nobis constat diariis, infelicia, exstent. Sic proprium virginis adultae, cum utriusque ovarii scirrho praemagno specimen alibi retulimus; cui virgini superaccedens peritonaei inflammatio, cavum abdominis mirum in modum et cum fluctuatione ita inflaverat, ut, rupto tandem sponte umbilico, ingens puriformis materiae copia ex eodem, cum perfecta hujus mali acuti sanatione, proruperit. Vidimus quondam in *Viennensi* nosocomio feminam, cui, ex praegressa *peritonitide puerperali*, abdomen insigniter intumuerat. Morbo, praeter opinionem, quidquam in longum protracto, egregius hujus nosodochii medicus paracentesin ausus est instituere. Sub hac ipsa operatione accessimus, ac odorem puriformis humoris, abunde effluentis, jam foetidissimum, sub justo certe, ne mors prompta mulieri instaret, timore, percepimus; convaluit interim a felici hoc ausu puerpera. Quod si post praeviam hepatis, lienis inflammationem, ac post abscessum horum viscerum externum, in cavum abdominis (quod ex ipsa aegrorum sensatione atque momentaneo sympto-

matum levamine aliquando augurari licebit) vix ruptum, incisio ventris ad locum antehac magis adfectum, instituta, aegris sat prompte ac ante puris effusi corruptionem succurreret: spes non omnis, fore ut huic liquido, necdum profundius delapso, sub naturali et constante ventris plenitudine, exitus daretur, amittenda nobis videretur.

Quid vero, inquies, cum abscessu hepatis? . . . is certe, tam cum intestinis, quam cum peritonaeo vicinis hinc inde concrescens, pus omne per haec ipsa morboso sibi orificio adaperto, cum eventu, prout nos quoque experientia docuit, non semper infelici, expellere potest (§. CCXLIX.). Quamvis autem vesiculae felleae diruptae casum non lethalem in *Actis Moguntinis* nos ipsi descripserimus; sortem tamen hujus laesionis rarissime tam optatam sperari posse, convenimus. Quod si nihilominus haec vesicula, prout vix de hepatis abscessu indicavimus, quo loco exesa, lacerata fuit, cum intestino propinquo concreta foret: bilis per hunc locum in illud effluentis effectus, excepto, quod succi pancreatici mitigans eidem affluxus negaretur, non pejor, quam per ductum choledochum, esse deberet. Etiamsi vero ampla bilis, per felleam vesiculam quasi exsudantis, vestigia in cadaveribus reperta, post mortem tantum subintrasse, non improbabilis sit opinio; et quantumvis amarum hunc succum hepaticum, promptiori corruptioni subjectum, hinc, abdominis in cavum delapsum, visceribus ejusdem celeriter ominosum fore praevidendum sit; exemplum tamen in *medico Angliae diario* refertur pueri, qui, alta ex arbore in ventrem projectus, post sex modo hebdomadas e vita excessit. Singula fere hujus pueri viscera in abdomine inter se et cum peritonaeo fuerunt concreta; hepar ad sinistra detractum, a dextris vero cavea fuit, magna humoris profunde tincti, biliosi, copia repleta: cujus humoris sexdecim jam sextarii sub morbo, paracentesis ope, fuerant extracti. Mortem hoc in exemplo, sub tanta bilis in ventrem depletione, non promptius subvenisse, id saltem, bilis, extra suam vesiculam stagnantis, corruptionem non semper tam celeriter partibus vicinis funestam esse, docet.

§. DCCCXXIX. *Retentiones in oesophago, ventriculo et intestinis. — Angustatio canalis cibarii. — Molae intestinales.*

In *ventriculo* atque *intestinis* haud raro magna muci aut humoris glutinosi, albuminosi, lymphatici, morbose secreti, atque nunc liberi, nunc folliculis, nunc morbosis appendicibus, diverticulis, inclusi, copia, vel universi culpa systematis, vel modo locali harum partium vitio, colligitur et stagnat. Sic princeps *Vindobonensis*, sub oppressione, dolore regionis epigastricae ac anxietate continuis, ructus quotidie copiosos, tam foetidos explodere solebat: ut sex septemve, in quibus habitabat, cubicula, deterrimo latrinarum foetore prorsus inquinaret. Longis tandem hisce miseriis mors optata finem *Pragae* concessit. Aperto cadavere, a fundo ventriculi, saccus ingens, intestino coeco similis, ac in hujus visceris cavum hians, pendere conspectus est: quo in sacco, magna muci atque ciborum putrefactorum copia, quotidie, collecta, gas illud mephiticum, per oesophagum, multos per menses, cum impetu expulit. Ipse adeo *oesophagus*, aut a tumore vicino, glanduloso, aneurysmatico, purulento, folliculoso, vel osseo compressus, aut ex morbo proprio, utpote tunicarum crassitie morbosa, glandularum tumore, vel scirrho, angustior, dum ciborum descensui diutius hoc fixo in loco renititur, supra hunc ipsum, ut infra docebimus, in saccum dilatatur; atque hoc demum in sacco, non modo cibos ingestos, sub insigni anxietate, conservat; sed copiosum atque tenacem simul mucum concipit ac solum hinc inde eructat. De perpetua fere in faucibus ac in ventriculo pituitae tenacis collectione conqueruntur hypochondriaci, ac saepe, matutinas inprimis ad horas, copiose hanc ipsam, interdum vitro fuso, vel spermati ranarum fere similem, aut exscreant, aut ventriculo, vario sub illius sapore, cum nausea, oppressione stomachi atque ciborum aversione, regurgitant. Similis helluonum ac eorum, qui spirituosis liquoribus, vel et cibis difficulter subigendis abutuntur, conditio est. Ex humida frigidaque anni constitutione hinc inde febris, quam *pituitosam* vocarunt (§. CI.), grassatur in homines; ac

celebris est *morbi mucosi*, tum *Neapolis*, tum apud *Goettingenses* quondam observati atque descripti, historia. Saepe hisce ac aliis sub morbis, ventriculus, intestina, quasi cortice mucoso, plures lineas crasso, quem vix ab iisdem abstergas, obducitur. Ipsum canalis cibarii cavum aliquando, a pituita densissima, farciminis adinstar, repletur, obstruitur. Ad ipsum ductum choledochum hic mucus interdum penetrat. His vero in casibus, in diarrhoea chronica, in dysenteriis, glandulae mucosae ventriculi ac tubi cibarii, etiam illae, quas oculus in aliis vix unquam distinguit, quasi aphthosae, turgent atque densa pituita luxuriant.

Quotiescumque vero major irritatio ac phlogosis, pituitariam ventriculi, pylori intestinorumque in membranam ejusque in glandulas agit: haud solus *mucus*, sed et *lympha*, morbose ab iisdem copiosa secernitur. Facile haec ultima, quod jam de vomitu cruento (§. DCLXIV.), de dysenteria (§. DCXC.), atque de enteritide (§. CCXLIII.), monuimus, in *pseudomembranas*, aliquando formam intestini tubulosam aemulantes, alias in massas informes, *polyposas*, convertitur. Frequenter nimis hos effectus, non ita pridem, per *Germaniam* habuit *clysterum*, ut vocarunt, *resolventium*, ex praedicta hypothesi, quotidianus abusus: quo factum est, ut ipsos, quibus mederi conabantur, *infarctus, enemata* saepissime *crearent.* Eundem certe effectum habent et drastica remedia: quorum stimulus secretionem intestinalem, excussis humoribus serosis, toties invertit ac, loco muci blandioris, lymphae secretionem morbosam impetuose provocat.

Inter ipsas adeo tunicarum intestinalium lamellas haec lympha, in coagulum tam prona, exprimitur, atque certis tubi cibarii in locis cellulosis, magis magisque solidescens, membranarum in illo crassitiem, resistentiam adauget, diametrum canalis imminuit, plures saepe ad pollices tenuem in fistulam coarctat, et alimentorum faecumque descensui obstacula ponit. Quae vero intestini plaga hanc remoram patitur: illius pars superior, prout de compresso oesophago atque de ipsis intestinis inflammatis (§. CCXLIII.) jam diximus, ab accumulatis ponderosis ciborum reliquiis, in propriam corruptionem prompte ruituris, ac magnam

aëriformis liquidi copiam evolventibus, sensim sensimque, sub atrocis enteralgiae symptomatis, in *saccum* aliquando *peramplum* ac vicinis partibus infestum, distenditur; quo demum in sacco saepe ingens glutinis densissimi quantitas, stimulatis perpetuo e glandulis, exprimitur. Nec tam rarum est, ex praegressa sanguinis in ventriculum, intestina, effusione, ut post haematemesin, morbum nigrum *Hippocratis*, abluto vel separato a coagulo lymphatico cruore, massas variae figurae *polyposas* illorum in cavis, ad multas aerumnas relinqui (§. DCXIII.).

Quae autem in tunica narium pituitaria toties contingere monuimus, ea quoque in mucosa intestinorum membrana, ex causis fere iisdem, hinc inde succedunt. Quo scilicet loco intestinorum, maxime crassorum, superficies interna lacessitur magis, inflammatur, aut laeditur: eo infiltratio humoris mucosi, lymphatici, perverse secreti, facilius subintrat; membranae, folliculi mucosi, luxuriant ac in tumores fungosos, polyposos, variae figurae ac magnitudinis, aliquando petiolo densiore, tenuiore, instructos, variae indolis materia repletos, *molis uteri* (§. DCCCXLV.) haud dissimiles, saepe plures, assurgunt. Dolores haec tubera quasi colicos, atroces, ac pertinacem alvi obstructionem, cum intercepta corporis nutritione habituque cachectico, inducunt; donec illis aliquando, insigni sub conatu, nec ubique sine sanguinis jactura, praevia subinde materiae flavescentis, puriformis depositione, per anum expulsis, symptomatum remissio, plerumque modo temporaria, tandemque in tabem, vel in ileum mutanda, sequatur.

§. DCCCXXX. *Causae.*

Tantorum malorum causas, partim sub illorum expositione jam tradidimus. Conveniunt eae cum illis, quae *membranas mucosas* in genere infestant (§§. CVII. DXIV. DXXXIII.); atque nunc universum magis systema, nunc solum tubum alimentarium, aut partem illius, corripiunt. Majorem earum numerum utique generalis, partialis *debilitas* habet. Sicut vero *catarrhi epidemici*, nares aut pulmones tam saepe corripiunt: ita quoque tunicam mucosam intestinorum iidem hinc

inde magis affligunt, atque vel gastrico-pituitosae sub febris, vel sub aphtharum, diarrhoeae, dysenteriae mucosae symptomatis, vel sub magnis potius ventriculi intestinorumque incommodis, sub dyspepsia, flatulentiis, obstructione alvi pertinaci, scenam aperiunt. Nec certe rheumatismi, arthritidis causae, intestinorum organis secretoriis semper parcunt; sed saepe, ut more consueto quondam in articulos et carnes: ita nunc abdominis in viscera, furiunt, ac infarctus mucosos, lymphaticos, in illis et glandulari systemate inducunt. Pro viro nobili, podagrae summopere subjecto, sed a sex fere mensibus hocce a morbo immuni, consilium nostrum *Ticini*, sicut alibi (§. DCLXVI.) breviter innuimus, expetitum fuit. Huic viro abdomen insigniter tumebat faciesque pallebat. Sub cordis palpitatione continua, magna erat pulsuum perturbatio. Omnis generis remedia resolventia incassum fuerant adhibita. Ex podagrae causis hanc molem abdominis venire, nec aegro, nec medico illius nobis consentientibus, ediximus. Nostrum tandem rerum eventus confirmavit judicium: vix enim, sex post hebdomadas, violenta aegrum podagra prehenderat, cum omnis ventris moles praedura conciderit. Viginti quinque annorum mulier *Viennensis*, doloribus artuum violentis atque hystericis convulsionibus subjecta, saepius, quando dolores crurum cessaverant, ventre illico mirum in modum intumuit doluitque crudeliter. Tumores tunc plures, capitis infantilis molem fere aequantes, in prominente et attactum fugiente abdomine persentiri potuerant. Atqui omnes hi tumores saepe illico, si tumor crura consuetus invaderet, in totum disparebant. Sed jam a *primi seminis* stimulo, comparentis pubertatis sub epocha, juvenibus glandulae ad inguina turgent ac dolent; illi vero tandem stimulo adsuetae, collabuntur et quietae nunc subsident. Sic etiam in suspenso habituali sanguinis, inprimis per vasa haemorrhoidalia, fluxu, saepenumero rectum intestinum, a pituita morbose secreta, medorrhoeae ani sub specie (§. DXXX.) obruitur. Quaecunque vero tubum cibarium, aut partem ejus magis relaxant, debilitant, aut etiam certum ad gradum exstimulant: ea pituitae aut lymphae in eodem secretionem augere,

mutare queunt. Hinc laxi ac vitae sedentariae dediti, literarii homines, artifices, feminae, infantes, prae aliis, a pituita torquentur; et qui vermibus laborant, tum causa disponente illorum, tum effectu, — vel illis quibus calculus aut corpus peregrinum, aut scirrhus, intestinis haeret, copiosum simul in istis mucum praeparant.

§. DCCCXXXI. *Prognosis.*

Saepius omnino muci superabundantis in abdomine generatio, alterius morbi potius symptoma, quam princeps morbus, atque hinc ex illo magis, quam ex ipsa pituita futurus rerum eventus praevidendus est. A colluvie intestinorum pituitosa, quae, diarrhoeae mucosae sub specie, copiosius per anum secedit, major sane ac promptior virium jactura, quam a simplici substantiae illius nutrientis *retentione*, timenda est. Nihil interim ad sustentationem corporis, stagnans in cavo abdominis, aut in primis viis materia mucosa confert; ac praeter damna ex tubi cibarii per illam oppletione, infarctu, compressione ac motu peristaltico infracto, corruptioni specificae ac descriptis jam alibi (§. CI.) effectibus illa subjecta est. Ex lymphae inter intestina ipsa interque haec et peritonaeum morbose secretae coagulo, istarum partium compressio, mutua et arcta nimis cohaesio, libertatis, qua intestina suis in functionibus indigent, abolitio, multiplex hujus canalis distractio, constrictio, frequens faecum propellendarum remora et vasorum lacteorum interceptio nascuntur.

§. DCCCXXXII. *Cura. — Retentiones abdominales. — Retentiones intestinales.*

Ob *symptomaticam* toties secretionis mucosae superabundantis, ac retentionis ejusdem liquidi naturam, parum nobis de *cura* hujus mali, quod ad alterius affectionis medelam non spectaret, dicendum superest. Sicut nempe de *diarrhoeae mucosae* cura quondam diximus, « eam non in mechanica quasi solutione evacuationeque tenacis pituitae, sed in recto causae, quae secretionem istius morbosam inducit, moderamine ponendam esse (§. DCLXXXVI.) »: ita quoque

de muci lymphaeque ad abdomen, intestina, retentione iniqua, non magis in humorum istorum collectione dissipanda, quam in iis, quae hujus secretionem luxuriare ac id, quod uberius justo secretum fuit, retineri faciunt, eradicandis, indicationem collocandam esse, monebimus.

Est interim, ubi collectae pituitae copia et indoles talis est, ut ejusdem eliminationem timor justus, ne illa, comprimendo, infarciendo, haec vero corrumpendo, irritando, nimis obsint, omnino indicet; atque hoc in casu, num locus, quo talia restagnant, evacuari ea permittat, vel num collecti infensi humoris tenacitas, indicatam sui rejectionem breviore via concedat, prius examinandum est. Quae in *cavum abdominis* irruerunt, liquida mucosa, puriformia: ea quidem, sub falso ascitae aspectu, haud raro paracentesis ope, praeter opinionem, extracta, plerumque tamen mox regenerata, aërisque illis admissi influxu, citiori corruptioni exposita fuerunt. Certam interim ab eorum accumulatione promptiore, majore mortem inter et paracentesis, etiam cum lanceola forsitan suscipiendae (§. DCCLXI.), pericula, quibus ultimis aegri non omnes succumbunt: si vel nihil, quam vitae prorogationem et instantis suffocationis moderamen pro illis lucrari liceret, qui demum exitus prae aliis eligendus sit, vix manet ambiguum. Puriformem adeo humorem, praevia viscerum, aut peritonaei phlogosi, cavo ventris susceptum, vel sponte per umbilicum, vel arte, per tricuspidem, non lethali semper cum effectu, eductum fuisse, cum exemplis supra relatis ostendimus. Quae vero liquida lymphatica vel in abdominis, vel intestinorum in cavis, soliditatem jam acquisiverunt, — vel quae, fungorum instar, illorum e superficie, in polypos, tumores cysticos coiverunt, atque pedunculis suis plerumque huic firmiter adfixa sunt: ea certe artis beneficae jam subtracta sunt imperio; ac soli tumores in tubo cibario detenti, nisi sponte forsitan ab eo separentur et decidant, oleosa, quae lubricando, alimentis subliquidis aut faecibus transitum facilitent, ut breve solatium, admittunt.

Aliter de pituita, ventriculum, intestina, sine quovis membranoso vinculo, inundante, dicendum est.

Summa quidem eamdem tenacitas, cavorum illorum parietibus in multis adglutinat; in aliis vero sat mobilis ille mucus est: prout in teneris infantibus persaepe contingit, per vomitum facile expellitur; ac apud adultos non minus, nisi quid refragetur, breviore hac via expellendus est. Dum igitur, in primo casu. nec porrecto quidem ab emetico excutiatur ventriculo glutinosa illa materia, cum *penicillo* adeo, ex setis parato, vel cum *spongia*, quasi *cum scopis*, hoc viscus *verrendum* esse, putarunt quondam aliqui; et est, inter recentiores vir clarus, *Germanus*, qui hoc genus auxilii mechanici in usum revocaverit. Vix tamen lagenae impurae, vel contaminati dolii in modum, vivi hominis ventriculum purgandum esse credimus; et cum ipsis adeo spatulae, scalpello, intestinis mortuorum admotis, tenacior saepe pituita restiterit; non illa scopae, caute satis intrusae, magis obediet. Nec semper solus ventriculus, sed longus simul intestinorum tractus, a pituita, quam instrumenta nunquam attingent, obducitur.

Quod si vero his quorundam scriptorum in consiliis humani quid subrepsisse credendum sit; non minus certe illi, qui pituitam ac lympham, in secundis hominum viis stagnantem, iisdem, ac in patina inanimi collocatam, auxiliis, modo prorsus mechanico, aut chemico, posse incidi, dividi, resolvi, crediderunt, hallucinati sunt. Aliter forsitan res cum pituita, in ventriculo ac tubo cibario haerente, constituta est: qui scilicet humor glutinosus, praeterlabentis actioni liquidi amici, inprimis aquosi ac tepidi, vel salibus alcalinis, sale ammoniaco, gravidi, quasi nudus, satis diu expositus, non est, cur affinitatis majoris legibus tandem non obediat suamque spissitudinem, mobilior et vel ad resorptionem, vel ad excretionem promptior, deponat. Externas saltem crustas, ex muco conflatas, ipsum aurium cerumen aequo spissius, solius tepidae actione resolvimus. Fateamur interim, plurimorum, ut vocant, *resolventium* virtutem, ex actione, quam in solida viva magis, quam in fluida stagnantia, exercent, quamplurimam agnoscere; atque hanc ideo non solas in partes, quas proxime attingunt, sed lege consensus, in omne systema plus minus diffundere. His

igitur rationibus suffulti, quae in morbo acuto hujus indolis consuluimus (§. CX.), ea, si talis causa pituitae subsit, hîc denuo praescribimus; sub chronica vero, profundiore scilicet e scaturigine fluente, primarum viarum pituita, lentior quoque istius solvendae, exsiccandae, methodus requiritur. Prima pituitae, stomacho, intestinis pigrioribus stagnantis, ut ructus et flatuum ex illa evolutio docet, in *acidum* — altera et ultima, in *putridum* degeneratio est. Illi, aquae potissimum *Carolinenses*, *fontis Mariani* his ipsis vicinae, aqua calcis, aut salis alcalini solutio, vel sapo, vel (quae hujus vices sub statu salutis agit, sub languore autem subactionis ciborum, plerumque ipsa languet) bilis, vel quae hujus actionem imitant, plantarum, succo lactescente, amaro, praeditarum, taraxaci, cichorei sylvestris, decocta, extracta, praeterquam quod fibram segniorem simul excitent, hac vero ratione tam secreti humoris lentorem corrigant, quam secretionis abundantiam restringant, potenter resistunt. Potiorem inter sic dicta resolventia locum sal ammoniacum, refractae antimonialium, calomelas junctorum, doses; occupant. Ultimam pituitae retentae corruptionem avertit, illius, ita praeparatae, prompta satis, imprimis per oesophagum, ope tartari emetici, rejectio. Intestina demum hoc malorum fomite liberant laudata jam alibi rhabarbarum, calomelas, magnesia, cum aliqua radicis ipecacuanhae portione remista, clysteres; quae interim remedia alvum ducentia, ne vires exhauriant, et vix coërcendam diarrhoeam post se relinquant, prout quondam monuimus, cavendum est.

Soluto, vel eliminato, qui locali actione obesse posset, ventriculi, intestinorum glutine: debilitatis, quae perversae secretionis operi plerumque praefuit, ratio major habenda est. Tunc igitur, sub victu sufficiente, magis sicco, ex carnibus maturis, teneris tamen et assatis, petito, evitatis cibis viscidis, farinosis, fermentationi obnoxiis, sub exercitatione corporis, inprimis equitatione, horis matutinis peragenda, in usu amarorum sat diu continuandum, postea vero ad aquas *Pyrmontanas*, *Egranas* et similes, ad corticis Geoffroeae, peruviani, vini martialis, vel puri chalybis,

cum radicis zinziberis aut acori portione, administrationem transeundum est.

§. DCCCXXXIII. *Retentiones peritonaeales.*

Quemadmodum autem de *aquis* diximus (§. DCCXLIII.), ac de *pinguedine* dicemus; ita etiam pituita, puriformis, purulentus, gelatinosus humor, non raro inter peritonaei appendices seu duplicaturas, in *omento*, *mesenterio*, *mesocolo*, *mesorecto*, colliguntur, ac pro sua scaturigine, indole, extensione, mole, consistentia, pondere, diversis, pro tumoris cum vicinis partibus cohaesione, concretione morbosa et praecipua in has ipsas actione vel brevi, vel diuturna, varia inter se phaenomena excitant. Perdifficilis igitur istarum retentionum diagnosis est; atque ob appendicum dictarum positionem, sibi fere parallelam, paucasque inter se distantias, ob consensum partis vicinae, distractae, compressae, impeditae, multiloqua symptomata pariunt. Attenta interim morbi praegressi consideratio, positionis, nexus naturalis appendicum anatomica cognitio, ac principalis constantiorisque symptomatis contemplatio, facem inquisitioni medicae aliquando satis lucidam accendunt.

§. DCCCXXXIV. *Retentiones epiploicae.*

Ad *omentum* respicientes, ejusdem a ventriculo ortum et descensum, ut hoc viscus de morbis illius participet, frequenter contribuere, primo hîc monebimus. Mollissimum scilicet atque pinguedinosum hoc intestinorum operculum, a duplici peritonaei lamina conflatum, medio has inter lamellas loco, vasis conspicuis ornato, non modo adipem, sed inducta his vasis aut frequentiore, quam vulgo creditur, inflammatione (§. CCXVII.), aut secretione quacunque morbosa, variae indolis liquida concipit, atque haec vel nuda involvit, vel cellulis aut folliculis inclusa, diutius fovet, ac in futuras aberrationes, corruptiones, coërcet. Summae vero extensionis capax, sponte tamen retrahi nescium, magnisque injuriis expositum omentum est: tam in longum, — exemplo herniarum, nunc minimarum, nunc fere colossearum, scrotalium, femoralium, quas vel solum, vel intestina

concomitans, constituit; — quam in latum: ut et omne abdominis et pelvis cavum aliquando emensum sit. Haud raro epiploon funis in modum contortum, aut, ubi uterus gravidus, hydrops abdominis, pinguedo plurima in isto, aliique hujus cavi tumores expansionem omenti impediunt, id ipsum in massam globosam ac duram super umbilico retrahitur. Aliâs ventriculus, per omentum obtectus, vel epiploon illum inter et colon intestinum latuisse, conspectum fuit. Nec tenues, ut sub statu salutis, pars ista lamellas pro suis parietibus agnoscit; sed multoties istos post inflammationes, praeprimis in puerperis, vel etiam in morbis chronicis, ad pollicem unum, vel et unum cum dimidio, crassitie auctos, nunc profunde rubentes, nunc ex albo flavescentes, duros ac fere subcallosos deteximus. Praeter serum igitur et adipem nimium, et pus, ex praevia inflammatione vel hîc loci generatum, vel metastatice huc depositum, et humor lymphaticus, puriformis, gelatinosus, albuminosus, interdum plura his e liquidis, diversis in loculis simul hîc confluunt, stagnant ac sensim sensimque, — nisi prius in cavum abdominis, aut concreto cum vicinis partibus omento, in has ipsas effusa, — in materias, consistentiam mellis, steatomatis, aut sicciorem ac fere gypseam, induentes, inspissantur. Tumores omnino his a retentionibus nascuntur, molis, consistentiae variae, atque nunc mobilis et, mutata trunci positione, huc illuc devagantes; nunc vero, ubi cum peritonaeo, aut cum vicinis visceribus epiploon concreverit, fixi, atque sub principio quidem obscure fluctuantes, serius autem nullum motus undulatorii vestigium prodentes, integumentis abdominalibus viciniores. Praeterquod vero epiploon, pro ventriculi repletione majore, minore, nec non pro corporis positione diversa, vel retrahatur, vel descendat, et sic locum abdominis nunc ampliorem, nunc angustiorem occupet; parum etiam abest, quin tumores omenti, eodem se modo, ac illi, quos *mesenterium* contraxit, ad attactum se habeant. Fateri quoque oportet, nullum affecti omenti signum specificum a medicis cognosci; et quod, cum in cadavere id genus vitii, adesse suppositi, inquiritur: omentum saepe aut cor-

rugatum, aliquando vero duriorem in funem convolutum, globosum, aut in totum fere consumptum esse, tumorem vero aliam longe sedem occupare, reperiatur.

Has interim diagnosis difficultates imminuit consideratio: quod, sub erecta corporis positione, *profundius epiploon a dextera parte, quam a sinistra*, per *abdomen propendeat*; et quod hinc *tumor mobilis* in parte abdominis dextra, frequentius in omento quaerendus sit: quo loco, ex eadem ratione, et partis hujus *herniae* saepius, quam oppositam abdominis ad partem, occurrunt. Saepius omentum *steatomatosis a tuberibus*, apud illos adeo homines, quorum nec ad jugulum, nec ad mesenterium strumosi quid comparuerat, celebris *Parisiensium* anatomicus conspexit. Quousque etiam omentum nullibi morbose conferbuit, tumor quivis paulo major ad illud residens, suo cum pondere ventriculum adgravat, inferiora versus, ingrato istius sub sensu, distrahit, atque hoc in situ detinet; quo haud raro contingit, ut cibi, stomacho suscepti, oesophago facilius regurgitent, quam per pylorum descendant, atque sic tumoris in omento sedem ulterius illustrent. Quoties interim tumens epiploon, vicinis partibus concretum, sustentatur satis ab istis: toties fere distractionis stomachicae signum illud praeponderans eliditur, ac pristina mali redit obscuritas. Vidimus nihilominus, sed absque tumore, omentum in principe marchione *Bado-Badensi*, anno 1771 defuncto, cum testiculo praetumido concretum, nullum, ubi princeps *jejuno* esset stomacho, incommodum induxisse; quoties autem ventriculum ille cum cibis replevisset, aegrum, prout alibi jam exposuimus, ut incurvato ad anteriora et dextra corpore, cum distractionis ad regionem *epigastricam* sensu, incederet, coëgisse.

Quamvis autem *mesenterii* tumores plerumque cum externis glandularum tumoribus juncti incedant atque, sub istorum defectu, facilius *omentum*, quam illud intestinorum sustentaculum, laboret; interdum tamen hoc ultimum et illis in hominibus *strumosum* est, quorum habitum externum nullus tumor lymphaticus defoedat.

Caeterum, tam omenti, quam mesenterii tumores molis majoris, sursum et deorsum, et ad latera comprimendo agunt, atque nunc ventriculum diaphragmati adprimunt, capacitatem ejus imminuunt ac delent, thoracis cavum angustant; nunc viscera e situ suo removent, ejiciunt, cum illis saepe intime concrescunt, aut vincula morbosa, functionibus eorum funesta, praeparant sortemque, sub inflammatione, suppuratione, iniquam dividunt; nunc in pelvim profundius illa urgent; uteri, vesicae intestinorumque functiones pessumdant aut supprimunt; ac ipsa vasa majora non minus, quam lymphatica vicina, cum descriptis jam alibi effectibus, coarctant, obliterant. Varices hinc multiplices, inprimis in omento a tumoribus obsesso, comparent; nec etiam rupti mesenterii inter laminas aneurysmatis descriptum a nobis exemplum deest. Insignem certe numerum tumorum, quos in istis peritonaei prolongationibus nos ipsi reperimus, ac partim museis pathologicis, *Bruchsaliae*, *Ticini*, *Vindobonae*, *Vilnae* ac *Petropoli* a nobis erectis, commisimus, post ea, quae anatomiae pathologicae scriptores egregii ubertim exposuerunt et quae, propria, jam aliis nostris in operibus commemoravimus, hîc non describimus.

§. DCCCXXXV. *Retentiones meseraicae.*

De retentione *epiploica* vix nunc loquentes, quin simul illam *mesenterii* tangeremus, evitare non potuimus. Plura nempe, quae ad primam spectant, ad istam certe non minus revocanda sunt. *Strumarum* (scrophularum) quidem sedes praecipua in mesenterio est; cum vero eae non unius partis, sed universi potius systematis morbum sistant; de hoc, data occasione, modo brevem hîc loci mentionem injicimus. In illis etiam hominibus, qui strumis nullibi laborant, liquidorum, non modo serosorum (§. DCCXXXIII.), sed quoque aliorum, in glandulis meseraicis, aut mesenterii inter laminas, illius in vasis, colluvies et pertinax retentio, inspissatio, locum sumit, intestinorum extimum hoc, a lumbis pendens, velamen atque sustentaculum infarcit, ac in conspicuos tumores elevat. Ad strumas mesenterii quod spectat, eae appendicis

hujus inter laminas, in glandulis lymphaticis, saepius apud infantes, quam apud adultos, mole praeter modum auctis, attactu mollioribus, consistunt: in quibus glandulis, a morte dissectis, aut normalis prorsus habitus observatur; aut materia subalba, grisea, mollis, friabilis, haud raro puri, puriformi liquido remista, earundem in parenchymate detegitur: quin idcirco, quod ex falsa hypothesi quondam admissum fuit, hae glandulae, conspicui ad ventrem tumoris causa, *obstructae* sint et chylo, vel injecto per artem anatomicam mercurio, resistant. Quemadmodum autem et aliis corporis in partibus, non omnis glandularum inflatio vitium strumosum pro causa agnoscit: ita quoque nec omnis glandulae mesentericae tumor, hac impura e scaturigine propullulat; nec si *physconiae glandulosae* speciem struma nobis offerat: mox omnis glandularum, vel inflammatarum, vel induratarum, vel scirrhosarum tumor ad id *perviae genus inflationis* spectabit.

Praeter strumas autem et varios glandularum infarctus scirrhosque, tum nimia pinguedo, tum lympha sub inflammationibus morbose secreta, tum steatomata multiplicia, praemagni abscessus, tum, licet rarius, concretiones calculosae, vel et osseae, mesenterium infestant, ac maximos in multis tumores hujus partis ac ventris, nunc totius, nunc in una alterave ejusdem regione, producunt. Insignis ponderis tumores meseraicos tum alii describunt, tum nos ipsi reperimus, ac museis pathologicis, quorum curam quondam gessimus, commisimus. In strumosi admodum senis *Bruchsaliensis* cadavere reperimus, ac in oratione academica « *de vesica urinali ob viciniam morbosam aegrotante* » descripsimus, insignem ad mesocolon tumorem, cum ipso hoc intestino carcinomaticum, in pelvis cavum profunde demersum, ac ibidem tam fundo, quam posteriori vesicae urinariae, simul exesae, parieti concretum: unde flatus et excrementa, magno hiatu, in cavum visceris istius, et ex hoc, urinis commista, foedo per urethram expellebantur spectaculo. Plura, huic omnino similia, exempla nobis posthinc, ut quondam *Ticini*, sic et *Vindobonae*, oblata fuisse, doluimus.

§. DCCCXXXVI. *Retentiones abdominales aliae. — Retentiones pancreaticae.*

De *pancreatis viscerumque* caeterorum *abdominalium* tumoribus aut duritie morbosa ex retentione materiae lymphaticae, albuminosae, puriformis, purulentae, exortis, non minus, quam de illorum diagnosi, causis, prognosi, atque de medendi iisdem ratione, partim in secundo Epitomes hujus, de *inflammationibus* libro, partim quo loco de *vomitu* chronico sermo nobis fuit (§. DCLXV.), locuti jam sumus. Sic etiam quae *congestiones*, *infarctus*, *obstructiones*, concernunt, ea secundum rationis et experientiae principia, nobis concessa, dilucidavimus (§§. DCXCIV. DCC.). Quod si vero haec *fluidae* magis, quam *solidioris* materiae retentiones respicere quis dixerit; huic, primô, solida morbosa, priusquam firmiorem hanc indolem induerint, non minus sub forma liquida vasorum systema permeasse, ac modo secretionis morbosae, quietis, et mutuae attractionis chemicae legibus, donec solidescerent, obedivisse; — secundô vero, si ea loco moveri atque subduci sit animus, fluiditati primaevae plerumque prius restitui debere, respondebimus.

Quamvis autem magna, num retentiones, praegressae quondam *phlogosi*, num vero minus impetuosae solidorum in fluida actioni ac *cessioni*, seu *inertiae* istorum potius, quam *nisui perverso*, adscribendae sint, ex eo intercedat differentia: quod, primo in casu, puriformis ac albuminosa materia, vi secretionis morbosae, in parenchyma partium aut viscerum deposita, cum his, indita sibi ex indole, *concrescat*, vitamque his propriam nunc ipsa sibi vindicet; — in altera vero, quasi mortua restagnet, ac, ut corpus peregrinum, neque vasa, vel telae cellulosae lamellas, quas modo *intrusum* hoc occupat, mox in unum coadunet ac perpetui jure domicilii teneat (§. DCXCVIII.); est tamen symptomatum, ex diversis licet causis natorum, aliqua conspiratio; ac modo in morbi praegressi cognitione, ac in retentionis decursu, post *phlogosin* neque resolutam, neque suppuratam, magis rapido, latet major diagnosis opportunitas. Saepe interim

hanc denuo haud parum infrangit tum ea, quae *occulte* incedit, inflammatio (§. CXXII.); tum partium, ex lympha morbose retenta, condensata, induratarum *moles* aliquando non tam aucta, quam potius *imminuta*, contracta (§§. DCXCVII. DCXCVIII.), tum giganteum, vix tamen, nisi respectu viciniarum, morbosum, incrementum viscerum, praeprimis abdominalium (physconia): ut quod certe minus attentis cautisque medicis pro *obstructione*, sub media vasorum in iisdem libertate, toties imposuit (§. DCXCVIII.). Nec minor in eo errandi occasio nos premit: quod *multiplicia*, uno eodemque in cavo, viscera, haemisphaerico ventris dominio arcte sint commissa: unde tumor unius, — alterius, huic vicini, aut superincumbentis, tumorem ac retentionis illinc residentis symptomata facile mentiatur.

Sic, ubi *parotis* morbos suos, plerosque acutos, aperte satis adnunciat: hos, frequentius chronicos, salivalis soror glandula, *pancreas*, aut prorsus reticet, aut aequivoco nimis sermone eloquitur, et, ut insignis anatomici pathologici verbis utamur, « cur tumores *pancreatis*, nisi forte et ipsi maximi sunt, et aegri valde macilenti, difficillime tactu percipi queant, retrusa visceris sedes facit, et quidquid manui se interponit, praesertim vero turgens flatibus ventriculus, aut jecur ampla et dilatata magnitudine ». Nec major sane certitudo est symptomatum, quae pancreas, — sectionum testimonio, aut omne, aut ex parte, nunc vix non consumptum, nunc inflammatum, rarius abscessu, vel calculis obsessum, nunc mole tantum auctum ac firmius, nunc autem vere scirrhosum, cancrosum adeo, nunc steatomate adfectum, — dolorum, id est, rodentium in epigastrio, a cibis assumptis auctorum, anxietatis, nauseae, dyspepsiae vomitusque, praesertim colore nicotianam tabacum referentis, — obtulisse, relatum fuit: cum dicta symptomata saepe quidem, quod et nos observavimus, ex vitio *pancreatis*, sed haud raro etiam hoc organo *insonte*, vicinorum modo viscerum culpa, venisse sint visa.

Sic virgo *Vindobonensis*, diros in sinistro hypochondrio dolores per annum cum dimidio sustulit, eosque pro rheumaticis, absque artis adhibito subsidio, ha-

buit. Febris lenta tandem ac tumor conspicuus *lienis* in regione, cum gesticulatione brachii sinistri, ac respiratione, donec aegra obdormisceret, semper singultuosa, nec non aphonia frequente, accessit. In *liene* hujus sedem esse, et aliis a medicis, et a nobis fuit creditum: donec plures post menses, *pus multum*, cum urinis intime mistum, secedens, *renem* sinistrum suppuratum, lienem vero ab isto, donec ille, pure liberatus, concideret, anteriora versus coactum, non tamen ipsum morbosum fuisse, tandem docuisset.

Tanta interim *obstructionum* in abdomine distinguendarum difficultas, ab animo attento in fabricam habitumque corporis, aetati, sexui cuivis proprium, in vitae genus morbosque praegressos, in ipsam faciei conditionem, in functiones laesas, et in ea demum, quae in oratione academica, *Ticini*; « *de signis morborum ex corporis situ partiumque* positione, recitata quondam, non viros quidem in arte expertos, sed tirones medicos docuimus, atque hîc partim repetimus, plerumque superabitur.

» Vix, nisi in situm, qui cuique visceri explorando conducat, aegros collocemus, diagnosis sat firma obtinebitur. Qui in suspecti *jecinoris*, aut et *lienis* naturam inquisiturus est medicus: ille non in dorsum semper procumbentem hominem, sed alio longe in situ positum examinandum habebit. Nunc scilicet conveniet, in pedes erectum et in sinistrum, — aut cum *lien* examinandus fuerit, in dextrum latus inflexum aegrum contrectare: quo nempe in situ, inferior istorum viscerum limbus a costis spuriis magis liberatur, et exploranti digito redditur vicinior; — nunc in genua cubitusve decumbere aegrum jubebimus: quo fit, ut suo pondere jecur, sub hypochondrio dextro nimis reconditum, aut *splen* ipsum, mesenterium, pancreas infarcta, anteriora versus ferantur, laxatisque abdominis musculis, majorem inquisiturae manui superficiem exponant; — nunc, decumbente in dorsum aegro, positis, inflexo genu, in talos pedibus, ventrisque prius relaxatis sic integumentis, manus medici infra costas dextri aut sinistri hypochondrii spurias ponitur, atque his ipsis ad anteriora vi quadam elevatis, sepultum sub osseo hoc arcu *hepar* aut *lien*,

ad umbilici regionem prodire cogitur. Non repleto prius a cibis vel a potu abdomine, sed homine jejuno, istius in viscera inquirendum; vel, si temporis id sibi exigat penuria, intestina prius contentis flatibus atque saburris, ope clysteris, ne, inflata nimis, defectus morbosque aliorum abscondant, deplenda sunt. In genere vero, quae sub hypochondriis latent viscera, ea, nonnisi sub majoris et protactae *inspirationis* tempore rectius tactu explorantur. Quod autem, sub tali examine, musculorum abdominalium aucta sic tensio rectius examinari impediverit, id mox sub *exspiratione* longiore opus suscipere, ac singula tandem inter se comparare juvabit. Frequenter, quas decubitus aegrorum supinus, inquiri satis negaverit: eas erecta corporis in pedes positio, varia inflexio, quod suo pondere tunc viscera infarcta, nisi cum aliis, aut cum ipso peritonaeo jam arctius concreta, magis descendant, vel praedilecto a loco urgeantur, et tractionis, tensionis majoris aegro sensum inducant, patefacit injurias. Nec minus corporis aegrorum ex uno latere in alterum promptior conversio, si, hoc sub motu, vel in hoc, vel in aliud, sibi quidquam aut *delabi*, aut quasi *suspensum haerere* persentiant, certiorem ad diagnosin conferet ».

» Quos vel *renum* inflammatio, dolor, tenent, vel dira *lumbago* excruciat: illi, primo quidem aspectu, multa inter se communia habent symptomata. Dolor enim lumborum acutissimus, in utroque malo, regionem, in qua renes latent, occupat, et hallucinantem saepe in diagnosi medicum, in omnia licet attentum, relinquit. Vomitus certe, qui in nephralgia, in nephritide, adesse ut plurimum consuevit, — a dolore summo et a fortiore musculorum lumbalium, aut a vertebralis periostii, aut ipsius in cavo vertebrarum medullae lumbalis inflammatione aut affectione rheumatica, arthritica, eodem prorsus nervorum consensu, hinc inde producitur. Jubete nunc aegri truncum ad anteriora et genua versus inclinari! jubete mox, ut inflexus sic ille, celeriore quodam motu, in situm magis rectum reclinetur!... dolor abhinc summus ad inflammatos vel impeditos a *lumbagine* musculos lumbales nascetur, qui vix notabilis erit in *nephritide*,

nephralgia, nisi in magnum jam tumorem renes excreverint ».

Ubi tumor ad hepar, latentis in eo suppurationis suspicionem induxerit; ne dilatatam more insolito *vesiculam felleam* pro abscessu habendo, cultro eandem, ausu lethali, submittamus, exemplo magni quondam *Galliae* chirurgi, cavendum est. Ad lobi hepatis dextri limbum, in aegro ad nosocomium *Ticinense* quondam suscepto, abscessum haerere persuasi, eundem sine temporis jactura aperiendum esse censuimus. Etsi vero sat evidens in eo fluctuatio se manifestasset; non tamen illum satis ad hoc opus maturum esse praetendens chirurgus: cataplasma is tumori superimposuit, ac duos post dies operationi sese accinxit. Sectio tunc profunda super loco pridem fluctuante instituta, sed mors prompta eandem secuta est. Aperto cadavere, constitit: lanceolam non quidem in abscessum, *jamjam diruptum*, sed per intestini coeci amplioris membranas, — ita tamen, ne integra hujus canalis perforatio abhinc secuta esset, penetrasse.

Frequenter omnino ex eo, quod medici complures, non modo abdominis, sed pectoris quoque et bronchiorum crurumque in morbis, *columnae vertebralis* examen aut flocci faciant, aut prorsus negligant; istorum, quoad primam sui originem, prout in oratione academica, » *de vertebralis columnae in morbis dignitate* », quondam docuimus, amittitur cognitio. Quamvis vero *retentiones* longe minus, quam *spasmos* atque *paralyses*, e specus vertebralis organicis vitiis prodire fateamur; est tamen, ubi hac ex origine, aut intestinorum, aut vesicae urinalis, ex retento lotio in cavum abdominis protensa, paresis, aut perfecta resolutio aliaque scaturiant (§. DCCLXIX.); vel ubi *lordosis* seu vertebrarum dorsalium, lumbalium ad anteriora morbosa recurvatio, tumorem ipsius cavi abdominalis mentiatur: ita, ut adeo « rerum anatomicarum ~~incurius~~ medicus, testante summo quondam *Italiae* de rebus anatomico-pathologicis scriptore, pro *mesenterii scirrho* habuerit tumorem ad abdominis regionem tactu perceptum, licet nihil hîc esset, quam ipsa columnae vertebralis curvatura haud morbosa, in extenuato homine vacuisque intestinis ad abdominis compressionem facile sentienda.

Quod si nunc his, de abnormi retentione condensationeque materiae mucosae, lymphaticae ad ventrem, prolatis argumentis, et ea, quorum in secundo hujus operis libro (§§. CXXIX. CCXX. CCXLIII. CCXLIX. CCLIV. CCLXI.), de *inflammationum* ad abdominis viscera reliquiis mentionem injecimus, superaddideris; sat completam eorum, quae hunc morborum ad ordinem spectant, imaginem, potissime tamen ulterius ad lectos aegrorum illustrandam, tibi formabis.

§. DCCCXXXVII. *Retentionis descriptio, causae, prognosis et cura.*

Retentionum *peritonaealium* causae non paucae nos latent; plures interim ex illis, quae ad *peritonitidem* aperte conducunt, ac morbosas concretiones, pseudomembranas, suppurationes aliaque retentionum mucoso-lymphaticarum genera facile post se relinquunt, jam alibi (§. CCXIX.), satis indicavimus. Caeterae *epischesium omenti*, *mesenterii*, *pancreatis*, *lienis* atque *jecinoris* scaturigines, ab illis, quas aliis hujus indolis retentionibus subesse monuimus, vix differunt. Sic retentionum, de quibus hîc agitur, et *prognosis*, cum illa, quam (§§. CCXX. CCXLIX. CCLXI.) instituimus, convenit. Ad *medendi rationem* quod spectat, ea, tum ex illis, quae circa curam morborum, ex quibus praedictae retentiones, ut effectus, originem ducunt, alibi a nobis proposita fuerunt, tum ex therapeuticis, quae (§§. CCXXI. CCL.) tetigimus, repetenda erit principiis.

§. DCCCXXXVIII. *Retentiones imi ventris.*

Ab eo, quod recentiorum aevorum anatomici, *pelvis* nomine metaphorico et antiquis scriptoribus prorsus insolito sint usi, nequaquam impedimur, quin (salvo interim *peritonaei* jure) viscera in contignatione ventris inferiore, quam ossa innominata et sacrum circumvallant, suspensa, defixa, *abdominalium* potius, quam usurpatorio titulo insigniamus et pro abdominis incolis indigenis habeamus. Eundem igitur morborum ad *ordinem*, et ad *genus* idem, quibus viscerum aliorum, ventre detentorum, illos subjugavimus, retentiones quoque *ureterum*, *vesicae urinalis*, *prostatae* glandu-

lae, *genitalium virilium, muliebrium*, ac demum *recti intestini*, mucoso-lymphaticas revocari, atque hîc loci breviter describi, opportunum esse credidimus.

§. DCCCXXXIX. *Retentiones ureterum.*

Ut vero indicatam hîc rerum seriem sequamur; ab *ureterum*, quorum affectiones morbosas partim jam alibi tetigimus (§§. CCLXIII. CCLXVIII. DCCLXVIII. DCCLXXIII.), retentione muco-lymphatica ordimur. Hi scilicet canales uriniferi, fontium, unde scaturiunt, exemplo, nec positione, exortu, numero, nec longitudine, diametro, directione, nec tandem sua in vesicam urinalem insertione in omnibus sibi conformes, — subinde adeo, quod et nostrae observationi binis in casibus se obtulit, a lotii receptaculo, — vel, ubi hoc ipsum defuerit, a sede ejusdem normali adhuc longius aberrantes atque nunc in vaginam, nunc vero sub umbilico, nunc circa pubem monstrose adaperti, sub obliquo ac longiore itinere, haud raro transvehendo a lixivio vel acriore, vel puris renalis, concretionum lymphaticarum, calculosarum materia impraegnato stimulati, exesi, inflammantur, aliquando suppurantur, aut a phlogosi lenta cum partibus vicinis concrescunt, redduntur crassiores, indurantur ac obturantur in totum (§§. DCCLXVIII. DCCLXXIII.). Sic *Cremae*, in *Italia*, quondam pro sacra virgine nobilissima, cui ren sinister ex calculis inflammatus ac tandem ad suppurationem, sub febre lenta, perductus fuerat, in consilium vocati, quo loco ureter sinister descendit, tumorem dolentem, fluctuantem deteximus: quo tandem abscessu vel sponte adaperto, lotium cum calculo ex uretere ad latus abdominis sinistrum dirupto, effluxit. Priusquam vero ex ureteris obturatione talia contingant; eundem canalem supra locum alluentis urinae vel et puris copiam suo in transitu coërcentem, sensim sensimque, quod hîc consulte repetimus, in longum et latum *dilatari* oportet. Quo profundior ac vesicae urinali vicinior ureteris obturatio est; eo quoque longior aut extensa magis ejusdem dilatatio esse consuevit; nec rara, sed et ab aliis, et a nobis ipsis frequenter conspecta, ureterum, sic ad intestini, etiam crassi, amplitudinem expansorum, exempla sunt.

Prodigiosam ureteris, integram pintam urinae continentis, dilatatione summus quondam *Bataviae* anatomicus observavit. Dextri ureteris, per omnem sui longitudinem ita expansi historiam legimus: ut circa vesicam tandem *diruptus* hic canalis, sanguinis, cum lotio remisti, tres pintas, sub lateris dextri peritonaeo effuderit. Prostatae scilicet lobulus medius in vesicam hujus aegri protensus, in fungi haematodes speciem conversus erat. Vel ipsa *pelvis renalis*, sicut a calculis, suam ob molem in ea diutius coërcitis, ita et ab urinae, aut puris in uretere retentione, oblongum tandem atque superius peramplum in saccum expanditur. Tunicam ureterum internam aliquando, valvulae semilunaris in modum, urinae per illos descensui obicem posuisse, observationes docuerunt. Nec ubique tam ipsorum culpa ureterum, quam tumoris eisdem vicini, ad mesenterium, mescolon, intestina, ovaria, musculum psoas, ipsumque urinalis vesicae ad collum haerentis effectu, tam lotii, quam puris renalis, concretionum morbosarum per illos canales iter intercipitur.

Etsi vero pathologicae sectiones cadaverum abunde haec nos docuerint; signorum tamen, quae hoc vitii genus ab aliis distinguant, doctrina non parum sane claudicat. Quod si *calculorum* renalium existentia, per hos, cum lotio excretos, haud amplius nos lateat: eorundem per ureterem descensum symptomata (futuro *de retentionibus heterogeniis* libro exponenda) sat clare nobis produnt; alia vero rerum conditio toties subintrat, ac, absque oblata morbi renalis suspicione, ureter aegri non uterque, sed *modo unus* laborat, et culpa vel propria, vel aliena impervius, uretere socio, adhuc sano, supplente, retentionis qualiscunque, satis animadvertendae, modo propter profundum, quo loco abdominis ureter vesicam versus descendit, tumorem, dolorem fixum, ardentem, vel ob febrim, ob nauseas ipsumque ob vomitum, accusari non potest. Rara quidem, non vero inaudita, ureteris utriusque impervii, — vesicae autem, hanc ob rationem, lethali cum effectu (aliquando adeo lotii ipsius cum vomitu) urinis per dies orbatae, exempla sunt. A calculis quidem renalibus, cum, vel sine aliis materiis, *ambos* in ureteres simul delapsis, detrusis, ac praecipue quo loco ure-

teres, vesicae inter membranas angustiores, obliquam sibi viam adaperiunt, retentis, interdum haec veniunt; aliquando interim et ipsa vesica urinalis, utpote justo durior, scirrhosa, inflammata, contracta, vel a calculo praegrandi oppleta, vel a partibus vicinis compressa, urinae uretericae in se ipsam effluxui resistit. Urinae in cavo vesicae sub defectu, nullum quidem *ex illa* mingendi stimulum aeger persentit; nec tamen ideo continui ad excernendum lotium nisus et ardoris, etsi nullam catheter introductus urinam detegeret, exempla habentur: ut quibus in casibus, vel colli vesicalis inflammatio subfuit; vel calculi, nunc in ipsa vesica haerentes, nunc in uretere, prope hoc viscus, latentes, et aliquando, sui ponderis ratione, cum ipso uretere, cavo pelvis adacti, sub sectione cadaveris detecti fuerunt.

§. DCCCXL. *Medendi ratio.*

Quod si, absque praevia calculi renalis suspicione, sub decursu morbi celeriore, vel uno, vel utroque abdominis in latere, quo tractu ureteres vesicam adire novimus, nec non in renum regione, tensio, dolor fixus, febris cum pulsu duro, contracto, frequente, nauseae ac vomituritionis cum sensu, cum urinae flammeae atque paucioris emissione, aut cum omnimoda lotii in cavo vesicae absentia, sub alvo tamen libera, et sub nullis adfecti alterius in abdomine visceris signis, oriantur; non facile injusta inflammati ureteris, vel unius, vel utriusque, idea nobis suggeretur: quae venae sectiones, hirudines, fomenta emollentia circa locum affectum, clysteres ex sero lactis, indicabit.

Obscurior longe ac magis ardua res erit, ubi lentior et clandestinus omnino morbi progressus fuerit, ac ubi nulla, sub istius principio, latentis incendii vestigia sese manifestaverint, quo scilicet in casu, proditorio nimis modo, quam ut mature satis distingui potuisset, ureteris vitium: quod vocant organicum, certe haud unquam debellandum, subrepsit.

Etsi vero plena periculi aegrorum positio dicenda sit, quorum e renibus aut calculus, aut polypus, momentaneo licet dolorum ad illos sub moderamine, in pelvim renalem delapsi, angustiorem nunc viam per

ureterem lecturi sunt; sub discreto tamen concretionum illarum volumine, ac sub calculi figura minus angulosa et aspera, spes transitus, quamvis frequenter interrumpendi, lenti, et maxime dum obliquum ureteris, vesicae inter membranas, iter absolvendum erit, summe dolentis, sub methodo medendi, alibi a nobis exponenda, non exigua saepe conceditur. Major vero et cui capiendo pelvis ipsa renalis vix satis capax est, calculus, vel in ista hîc figetur immobilis; vel ubi hanc, sub insigni aegrorum cruciatu, superaverit; majores longe aerumnas, plerumque tandem lethales, inferet.

§. DCCCXLI. *Retentiones vesicae urinalis.*

Vesicae urinalis morbos varios jam alibi descripsimus (§§. CCCLXIII-CCLXVIII. CDLXXXIV-CDXC. §§. DCCLXVI. DCCLXIX. DCCLXXI. DCCLXXII. DCCLXXIV.), atque hinc modo pauca de retentionibus mucoso-lymphaticis hujus visceris dicenda nobis supersunt.

Ac primo quidem, ipsi vesicae parietes, vel per praegressas irritationes diuturnas, inflammationes tam acutas, quam chronicas, variis a causis inductas (§. CCLXVI.), vel solius adeo *senectutis* provectae ratione, frequenter hinc illinc, vel omni ex parte *spissescunt* (§§. CCLXVII. DCCLXIX.), et a lymphae, morbose secretae, retentione, coagulo, — quin igitur, *propria* e culpa, in *scirrhos* facile inclinent, — non modo indurantur, ossescunt; sed et varios in modos, interiora versus, a se invicem recedunt, distenduntur in longas appendices, atque vel *excrescentias spongiosas*, *polyposas*, *fungum haematoden*, producunt: quae aut vesicae tenaciter adhaerent; aut, ab ea separatae, per frusta secedunt. Nec fere alia ratione tam internae vesicalis membranae, vel, quod nobis verisimilius videtur, *pseudomembranae*, internae vesicae tunicae primum laxe supertensae, postea vero ex parte separatae ac pendulae, *prolapsus* (quem et ipsum hoc viscus *inversum* subinde patitur, (§. DCCLXIX)) quam *colli vesicalis* per pseudomembranam observata quondam *occlusio*, contingere videntur; unde varia et jam alibi a nobis exposita tam *incontinentiae*, quam *reten-*

tionis urinae phaenomena (§. CDLXXXIV-CDCXIV.) originem trahunt.

Quemadmodum autem, secundô, *hydropis* saccati atque ipsarum *hydatidum*, hoc urinarum in receptaculo haerentium, exempla prostant; ita quoque saccos morbosos, loco aquae, humore mucoso-lymphatico repletos, hoc in cavo exspectare licebit; atque sub ipsa vesicae suppuratione, humorem purulentum diversis hujus organi in loculamentis haesisse, observatio docuit. Qui vesicam, a paralysi correptam, a retento lotio ita distentam vidimus pluries: ut longe super epigastricam regionem extensa, fuerit; *dirupti* tamen hujus visceris exemplum nos ipsi non habuimus; habuerunt alii; sed modo pauci. Vesicae *suppuratae*, *exesae*, atque vel in rectum intestinum, vel in vaginam adapertae casus nobis circiter octies oblatus fuit. Quam vero ex ore amici ac summi apud *Ticinenses* in rebus tam anatomicis, quam chirurgicis professoris habuimus: ea, digna est, quae hoc loco conservetur historia. Ille *mediolanensem* ad aegrum, diuturna retentione urinae affectum, accersitus fuit; cui viro, quoties catheterem chirurgi vesicae ejusdem immiserant, penis erectione mox insecuta, toties ille iterum expulsus fuit. Digito, in anum aegri immisso, observavit vir egregius *vesicae fundum*, versus intestinum rectum *retroflexum*; orificium autem illius ad pubem conversum haerebat. Compresso nunc perinaeo, absque labore catheter vesicae immitti ibique retineri potuit; ita ut aeger, jam penitus emaciatus, pinguedinem amissam iterum acquireret.

§. DCCCXLII. *Diagnosis obscuritas. — Therapia.*

Qua ratione *diagnosis* morborum vesicae vix expositorum obscura et incerta est: eadem *Therapiae* quoque principia obducuntur caligine ac titubant. Artificialis quidem chirurgorum digiti, sive catheteris usus, asperitatis, levitatis, amplitudinis, vel constrictionis ad vesicae cavum, sicut et concretionum in eodem sepultarum rationem sufficientem saepe reddit; sed frequenter nimis insensibilitas digiti illius metallici, expertae licet manus, tactum eludit, a locis vesicae adfectis, — a bursis seu crumenis hujus visceris morbosis, quales

et nos, primo *Interpretationum clinicarum* nostrarum in libro descripsimus, — vel a saccis vesicae inconstantibus, per spasmodicam ac inaequalem modo fibrarum ejusdem contractionem productis, — vel adeo a normali parietis vesicae posterioris ac infimi, prope rectum intestinum, descensu, aberrat, — longe vero minus vitia hujus organi localia distinguit.

Tantis quidem sub dubiis, ad externam hypogastricae regionis supra pubem explorationem confugimus, atque haud raro vesicam, quamvis ab urinis minime expansam, pelvis e cavo prominentem, mole auctam, digitorum impressioni, sub sensu aegri plerumque nullo, interdum ingrato, resistentem, duram et quasi callosam, aut vero tuberosam reperimus. Vel sanas quondam, sed partus frequentes expertas apud mulieres, post mortem, saepe latior, ac latere utroque in duo quasi diverticula expansa, vesica urinalis invenitur. Nostrum, cum in *Italia* degeremus, consilium circa morbum, quo femina juvenis atque formosa laborabat, *Genuae* desideratum fuit. Haec viri nobilissimi, sed optato haerede destituti, dilecta conjux, ex praegresso in pelvi incendio, tumorem durum, minime dolentem, super pube late extensum, nobis obtulit: quae callosa omnino durities, prout singula morbi, tam sublati, quam praesentis, symptomata debitumque partium aliarum examen docebant, omnem anteriorem vesicae parietem pro sede agnovit. Cum vero partis jam callosae resolutionem haud amplius sperari posse nimis pateret; familiae illustris atque anxiae quaestio medicis proposita fuit, scilicet: « num sub tam tristi aegrae positione, haec ipsa, sine majore vitae propriae periculo, conceptioni se exponere auderet? » — Cum autem, extenso magis magisque utero, vesica, tam anteriore, quam posteriore sui parte compressa, urinam suscipere nequiret atque, hac omni in saccos ejus laterales compulsa, violentiam, illi facile funestam, praevideri juberet; responsum medici propositae quaestioni unanimes *negativum* dederunt. Atqui haec ipsa, brevis licet, historia, nodo, in consultatione medica a. 1793 tum celeberrimo academiae *Patavinae* professori, tum nobis ipsis oblato, feliciter solvendo, par esse videtur. Nobilis nempe *Mediolanensis*, 55

circiter annorum, aspectu robustus ac sanus, nisi quôd, penis erectione privatus, a decem jam annis, paralysis specie ad vesicam, et simul ad intestinum rectum laboraverit; a quacunque lotii, illo in receptaculo collecti copia, nec hypogastricae regionis elevationem pyriformen aut aliam, nec ullum in ea repletionis morbosae incommodum persentire solebat. Quousque interim hic morbus duraverat, tum catheteris, tum injectionum in vesicam, frequentior usus fuit. Quod si autem *parietis vesicae anterioris* (ut in *Genuensi* illa matrona) vel a praegressa phlogosi, vel a causis aliis, nata *callositas*, hoc viscus, ne pubem versus dilatari potuerit, impedivisset; omnem certe illius, nimis ab urinis repleti, extensionem, in rectum intestinum agere, atque comprimendo, istius paralysin, nisi producere, saltem augere, oportuisset.

Cum tamen saepius nec dicta mali, tam profunde latitantis, exploratio, ad indagandam ejusdem naturam sufficeret; instituta apud viros per intestinum rectum, — apud sexum sequiorem, per vaginam inquisitio, clariorem utique diagnosin hinc inde exhibuit. Fateri interim oportet: vitiorum vesicae, sicut aliorum bene multa, ita et eorum, de quibus hîc sermo est, non pauca, judicium, vel catheteris, vel digiti chirurgici depositionibus innixum, vix non omne respuere.

Quam parum igitur auxilii, provecti jam multum vesicae morbi, praesentem retentionum ad ordinem spectantes, admittant, vel sponte elucet. Spes interim sortis medicae scientiae quondam faustioris, non omnis deponenda; et, quam nobis anatomia pathologica lucem, non tam copiosis retro ab aevis, accendit: ea, collatis undique observationum practicarum radiis, indefessim atque solerter augenda est. Maxime vero in *exorientis* ad vias urinales, vel earumdem ad vicinias, morbi curam, jam alibi expositam (§§. CCLXII. — CCLXVIII.), oculus, ne profundas ille nimis radices figat, mature satis convertendus est. Praeter indicata, citatis vix in paragraphis, artis subsidia, morbi impetu primarii satis jam devicto, retentioni ad vesicam mucoso-lymphaticae, tum calomelas, refractis in dosibus, tum repetita caloris moderati *semicupia*, no-

tabili cum fructu opponuntur (§. DCCLXXIV.). De *arthritide* ad verenda aberrante, atque de *rheumatismo*, vesicam urinalem aut medullam lumbalem, nervorum, qui hanc adeunt, matrem, prae aliis infestante, ejusque secretiones mucoso-lymphaticas, in propriam hujus receptaculi perniciem, pervertente, non pauca, tum aliorum practicorum, tum nostris in fastis, occurrunt, — nosque, ne hanc quoque morborum causam, satis frequentem, praetervideamus, ac methodum medendi huic ipsi magis congruam postponamus, advertunt. De cruoris, tum in cavo, tum in vasis internis vesicae coacervatione, atque de *rerum aliarum* morbosis hoc in organo *retentionibus*, quo loco haec spectant, disseremus.

§. DCCCXLIII. *Retentiones glandulae prostatae.*

Post ea, quae de *glandulae prostatae* inflammatione, suppuratione ac morbosa duritie quondam protulimus (§§. DXXXIV. DCCLXX.), ac post illa, quae *Interpretationum clinicarum P. I.* his superaddidimus, non multa, quae magis ad chirurgiam non spectent, de hujus glandulae retentionibus mucoso-lymphaticis a nobis dicenda supersunt.

Quamvis prostatam tribus glandulosis a lobulis conflari, ac medium ex istis, scilicet minorem posterioremque, loco vasis deferentibus ipsique vesicae intermedio positum, subinde dolere, tumere, neminem hodiedum latuerit: non ita pridem tamen scriptoris *Angli* industria, *medii* hujus lobuli sub statu sanitatis conformatio, pro dignitate, quam habet, majore, clarius descripta, et hujus structurae in ejusdem particulae atque ipsius vesicae in morbos auctoritas accuratius exposita fuit. Haec igitur pars media et posterior prostatae, nisi *medorrhoeae* perverse tractatae, aut vero *stricturarum* in urethra effectu, ante *senilem* aetatem vix unquam morbose adficitur; tunc autem, octogesimum usque vitae ad annum, viri modo pauci medium glandulae hunc lobulum illibatum nec mole nimis auctum aut duriorem conservant. Quod si juniore in aetate, ex specifico contagio, nec non ex medorrhoea, hujus effectu insecuta, injectionum vero adstringentium, equitationis hoc sub morbi stadio im-

petuosae, novi atque violenti concubitus, sub eodem suscepti, aut venti frigidioris, genitalibus admissi actione suppressa, membrana mucosa, quae urethram et collum vesicae investit atque defendit, effluvio morboso cohibito, inflammetur, tumeat, ac nixus ad urinae excretionem laboriosam majores ac vix non continuos excitet: tunc et prostatae, pars una vel altera, potissime sinistra, *symptomatice* adficitur, tumet, atque lotii mittendi difficultatem supra modum auget et exasperat. Solis forsitan *lateralibus prostatae lobulis* a tumore prehensis, dysuriae gradus, quam si *pars media* hujus glandulae, ad vesicae collum usque extensae, turgeat, minor esse consuevit. Accedit et istud, quod, si pars prostatae lateralis una prae altera tumeat: *obliquam* haec *urethrae positionem* ac directionem inducat. Maxima vero et perfectae urinae suppressioni juncta violentia erit, *totius* ubi *prostatae* tumor conspicuus, omni a latere urethram, jam a phlogosi angustiorem, comprimat et claudat. Ast vero et glandulae illius *lobulus medius* atque posterior, vel *solus*, ubi plurimum et ad collum vesicae usque, durus ac tumidus, non modo ostium istius infarcit, sed altius et profundius progrediens, ut nos quoque mediante exemplo rariore in *clinicis Interpretationibus* docuimus, vesicae membranam internam proprium in cavum, magno tumoris volumine, urget, atque hac e membrana *valvulae speciem*, vel ipsi catheteris in vesicam introductioni adversam, constituit. Lobum prostatae lateralem *sinistrum*, ex incognita hucusque ratione, saepius prae dextro tumere atque adeo subinde cum ipso lobo hujus glandulae medio, vesicae in cavum penetrare, experientia docuit. Ipsa tunc vesicae interna facies, hoc loco aliquando, sub acerbis ab ultimis urinae paucae guttulis emissis, doloribus, quasi erosa detecta fuit. Haud raro, dum urethrae strictura mature satis ab arte devicta fuit: tumor quoque, ad prostatam ejusque ad partes laterales ab illa inductus, simul disparuit. Est, ubi urethrae strictura tumorem prostatae ipsa induxerit; — est vero quoque, ubi haec glandulae istius adfectio, imminutae diametro urethrae ansam porrexerit, magnique in artis exercitio ponderis, quo haec ordine quondam inces-

serint, quamvis ardua saepe, distinctio est. Vel ex prostatae tumore, vel ex urethrae strictura, vel ex utrisque simul oriatur urinae mittendae difficultas, retentio: ipsam adeo *lotii secretionem* haec obstacula tandem imminuisse, in pluribus sunt visa: quod nempe (magni in omne systema, ac forsitan ipsius in calculi urinalis, apud praedispositos, generationem influxus) phaenomenon, ex collecti ac stagnantis, partim in vesica, partim in ureteribus, partim autem renum in pelvibus, lotii copia, per compressionem ulteriori hujus lixivii secretioni adversa, derivandum esse, nos quoque censemus. Sed et aliud mali genus, praeter hoc vitium, et praeter vesicae extensionem, ad paralysin usque, nimiam, ex urinae, quamcumque denique ob causam, excerni impeditae, saepe acrioris, *stimulum* continuum in membranam mucosam atque in fibras hujus receptaculi musculares, subnascitur, ex inducta tandem ab isto parietum vesicae *spissitudine* ac *rigiditate*, contractioni spontaneae hujus organi contraria. Sub quovis prostatae tumore atque incendio, quantitas muci, puriformi materiae commisti, tenacis, in filos ductilis, et copia urinae emissae fere aequalis, secernitur. Major interim inflammatio, ad ipsam tandem internam vesicae superficiem ac parietes istius, aut in veram cystitidem (§. CCLXIV.) transitura, et huic secretioni morbose finem, non parum tristiorem, imponit. Ubi nulla in urethra constrictio praecessit; tumor prostatae, ex causa quacunque exortus, primo in morbi stadio, tantae quidem molis symptomata necdum praesentat: sed modo in urinae excretione, potissime sub corporis hac vel illa positione, difficultatem progenerat; haec interim mittendae urinae tarditas ac dimidia quasi impotentia, morbo quidquam senescente, augetur, ac tandem in perfectam ejusdem suppressionem degenerat. Hanc nixus frequentes semperque fortiores et parturientium illos vix non aemulantes, in obstaculi sedem directi, sequuntur; atque tum in ista, tum in reliquo urethrae canali, sanguis congeritur; ardor, perinaei sub attactu dolores, excitantur; secretiones morbosae succedunt; atque his, tam in ipsius urethrae parietibus, quam extra eosdem, inductis, strictura formatur (§. DCCLXX.),

atque phlogosis, ad ipsum vesicae collum saepe propaganda, promovetur. Hunc rerum statum tam cereolus, catheter, in urethram missus, quam digitus ano introductus, confirmant (§. DCCLXX.); nec ratio est, cur ex Recentioribus quidam hoc ultimum, per intestinum rectum, examen, ut superfluum, rejecerint, solumque in cereolum, cui tamen saepe, doloris tumorisque in urethra ratione, accessus vix non omnis denegatur, fiduciam posuerint. Quousque prostatae inflammatio, donec ejusdem *suppuratio* sequatur, continuatura sit: difficulter praedicitur ac, aliarum glandularum exemplo, haec ipsa, praeparando in pure, quamvis hic exitus a dispositionis corporeae ac febris rationibus dependeat, saepe lentius procedit. Prout vero jam indicavimus (§. DCCLXX.), pus factum, varias sibi vias eligendo, nunc in *rectum intestinum*, nunc in *urethram*, nunc vero in *telam cellulosam*, sibi vicinam, depletur; novas, hoc ultimo in casu, inflammationes accendit, ac ominosas miseriis fistulas praeparat. Haud raro *ulcera* ad prostatam relicta, *excrescentiis squamosis*, sanguinem facile fusuris, occasionem largiuntur. *Duritiem* aliquando tumor prostatae, nisi prius urinae ac alvi ipsius, per compressionem intestini recti mechanicam, lethalis, insignem contraxit, et medius, aut et lateralis, qui ad vesicae cavum usque ascendit, lobulus, saepe praetumidus, quasi erosus atque squamosus comparuit. *Perinaei* inflammationem, ac seroso-lymphaticas super eo collectiones, hoc a morbo inductas, culter anatomicus reperivit.

Ordinis quidem electi gratia, morbos prostatae jam antehac descriptos, hîc iterum, alio nempe sub aspectu, depinximus; sed ratio non est, cur ideo medendi methodum, sub iisdem indicatam, et (§. DCCLXXIV.), pro sua paupertate, jam satis expositam, repetamus. Eodem nunc modo cum *morbis genitalium*, sexus tam virilis, quam muliebris, pro parte nempe, quam hi sibi retentionum mucoso-lymphaticarum sub ordine assumunt, procedemus, eosque breviter et, ne crambem recoctam offeramus, hoc solo respectu describemus.

§. DCCCXLIV. *Retentiones genitalium virilium.— Retentiones contextus cellulosi vasorum spermaticorum, — Superannularis. — Infrannularis. — Retentiones vasorum deferentium et vesicularum seminalium.*

Parentum e lumbis fons vitae filiorum, — sed eadem e scaturigine (vel pleno nimis alveo redundet, vel ripas, quibus cingitur, ipsemet pessumdet) mortis quoque ex illis propriae unda fluit. De *gonorrhoea* quondam loquentes (§§. DXLVII. DLII.), fatales jacturae seminis vel nimii, vel immaturi, vel serotini effectus jam satis exposuimus; ac de causa morborum, huic ipsi e diametro opposita, nostroque saeculo, nisi longe lateque regentis adhuc auctoritas nominis nobis imponat, rarissima alio *politiae* nempe *medicae*, in opere, non absque multorum huic glebae adscriptorum scandulo, quod hac in Epitome renovare evitabimus, non minus jam egimus. Superest igitur, ut caeteras in viis apud *sexum virilem* seminalibus retentiones mucoso-lymphaticas, breviore saltem, prout res postulat, subjiciamus examini.

Ac primô quidem *vasa spermatica*, tam arteriosa, quam venosa, quae, sociis cum nervis atque vasculis lymphaticis, abdominales per annulos vel descendunt, vel ascendunt, ac peritonaei a fibris cellulosis amice partimque pampiniformes in amplexus nectuntur: quamvis ea, sub statu sanitatis, superatis modo abdominis confiniis vasisque deferentibus nupta, *spermatici* titulo *funiculi* superbiant; sub adversa tamen valetudine, haud raro auctoritatem formamque morbosam eamdem, haud paucis certe aegris funestam, usurpant (§. DXXXIX.). Sic nempe, exorto testis sarcomate ac funiculi spermatici eidem contigui sub tumore ac duritie, quamvis morbosa haec externorum genitalium constitutio abdominalem ad annulum necdum pertigerit: ubi dolores diuturni ac vehementes, ad lumbos et ad hypogastrium forsitan praecesserint; suspicionem hi ipsi, ne quoque *supra* hoc annulo similis, morbosus nempe, *funiculus* latescat, non injustam, sed aegri quondam illustris, *Ticinensis*, nec non aliorum ab exemplis confirmatam, nobis movebunt. Primus ex istis, vir illustris, quadraginta sex annorum

circiter, optime nutritus, atque sat leviter vel media sub hieme vestiri, — mox autem suscepto a frigore, foco ardenti, per horas, lumbis exponi solitus, de dolore tandem istorum valido conqueri coepit. Hac lumbaginis rheumaticae sub forma, aeger, quin ejusdem functiones principales multum abhinc laesae viderentur, et quin febris accessisset, aliquot per hebdomadas lecto detentus ac ruditer vexatus fuit. Etsi vero abdomen, multa hucusque pinguedine turgens, morbosi nihil tactui offerret; dolores tamen haud raro a lumbis ad pelvim usque, sinistra in parte, vehementer saepe urgentes, descendebant. « Num tumor, aut vero fluxus vasorum haemorrhoidalium, — num urinarum sedimenta suspecta, aut num morbi quicunque alii praecesserint? »... tum a nobis, tum ab eximio in *Ticinensi* academia chirurgiae practicae professore, interrogatus aeger: talia sibi unquam in vita contigisse, constanter negavit. Interea morbus, quoad veram sui originem, nisi, argumento probabili, rheumaticam, medicis hucusque ignotus, continuô adauctus atque tam atrox, ut somnum atque nutritionem corporis, prae dolorum vehementia, omnem arceret, febrimque sibi lentam adsociaret, redditus fuit. Atqui tunc modo tumor conspicuus, oblongus, sinistra in parte abdominis, a lumbis oblique pelvim versus extensus, tactui se obtulit. Enemate quoque, praeter multa, quae hîc indicari in genere sunt visa, praescripto et, jussu medicorum, non ultra, quod aegro praeplacuerat, cubiculari a famulo, sed a chirurgo, injecto: oculis istius insignis mox *sinistri testiculi tumor*, quem, pudicus nimis aeger, medicis hucusque anxie celaverat, atque tunc adeo his ipsis ulterius celari jussit, se obtulit. Sui interim officii non ignarus hicce chirurgus, ea, quae stupefactus detexerat, candide medicis exposuit, simul aegri, ne demum propriam in perniciem ulteriore sua cum reticentia conferret, conscientiam movit. Instituto tunc tumoris ad testem aegri sinistrum examine, *sarcocele* hunc insigni prorsus laborare, *nec tamen eodem a vitio funiculum quoque spermaticum, abdominalem usque ad annulum, correptum esse*, constitit. Num vero, sub tam tristi rerum positione, operatio tumoris morbosi

chirurgica, cum fasciolae, funiculi, vel soli arteriae spermaticae, infra annulum, pollicis longitudine minime morbosae, applicandae occasio nequaquam deesset, locum prudenter haberet? quaestio nunc mota quidem, — sed ex eo, quod tumor dolorque summus sinistri abdominis, ad pelvim usque extensus, spermaticorum vasorum, abdominali annulo superiorum, *carcinoma* latere, timorem haec operatio eo majorem nobis incusserit: quod celebris collega noster, cum sub positione *sex* aegrorum aliorum fere simili, testes abscidisset, illorum vero a morte, cito insecuta, alterum magni voluminis *funiculum*, a pelvis regione ad renem usque ascendisse observavisset, hosque scirrhosos vasorum spermaticorum tumores, in museo *Ticinensi* pathologico conservandos nobis amice tradidisset; omni a manu chirurgica praestando auxilio renunciandum esse, utrinque conclusum fuit. Ac revera, cadaver aegri, de quo hîc agimus, post paucas septimanas, crudeli sub dolore peractas, adapertum, tumorem *librarum quindecim*, scirrhosum et jamjam carcinomaticum, vasorum spermaticorum ab originibus omnem eorum ad annulum abdominalem descensum insequentem, ambientem, ac vicinis cum partibus unam in massam concretum, nobis exhibuit. Plures, in fastis chirurgicis, observationes ejusdem indolis exstant; quae igitur observationes priusquam de testis, evidenter morbosi, recisione cogitemus, summam nobis superiora annulo in vasa spermatica, forsan et ipsa morbosa, attentionem commendant.

Quas hucusque retentiones mucoso-lymphaticas telae cellulosae, vasa spermatica abdominali *super* annulo ambientis, vel ex irritatione conspicua, vel ex ipso incendio, saepe chronico, contingere monuimus: hae omnino frequentius eumdem *infra* annulum, vel ad *funiculum* proprie sic dictum *spermaticum*, sub inflammatione subinde ad annulum vere strangulatum, vel ipsum ad *testiculum*, vel utrinque prout (§. DXXIV.), docuimus, sub nominibus partim absurdis, *varicocelis* sive *cirsocelis*, *sarcocelis*, *hydrocelis*, tam acuti, quam chronici, aut demum sub illis, *steatomatis*, *scirrhi*, *hydatidum*, non aquoso solum, sed simul albuminoso liquore gravidarum, oriuntur, atque ef-

fectus et causas, tum alibi jam satis expositas (§. DXXXIII.), tum alio hujus operis sub capite commemorandas, agnoscunt.

Quamvis autem, sectionum anatomico-pathologicarum testimonio, tum *vasa deferentia*, tum ipsae *seminales vesiculae*, a statu normali subinde aberraverint: ac prima quidem ex istis, nunc penitus occlusa, indurata, callosa, nunc exorbitantem, inaequalem ac tuberosam in molem dilatata (*spermatocele*), — vesiculae autem spermaticae, nunc prorsus deficientes, nunc ductibus in prostatam adapertis destitutae, nunc aequo minores, corrugatae, aut vero, ex testiculorum, vel prostatae, vel colli vesicae, vel intestini recti praegresso incendio simul inflammatae, vel suppuratae, vel justo duriores, vel, quod et nos binis in exemplis conspeximus, scirrhosae, vel strumosae, vel demum calculosis concretionibus repletae sint visae; ac licet multiplices istorum in opus generationis apud viros effectus esse oporteat, celare tamen nequimus: has internorum genitalium a statu normali aberrationes, in virorum cadaveribus detectas, sub vita illorum, saepe nulla, aut saltem aequivoca valde, sui signa edidisse; ac, positis etiam his signis luce clarioribus, arti medicae, his vitiis mederi, concessum haud esse (§. DXXXIX.).

Eadem fere medicae scientiae subsidia *interna* inopia premit, ubicumque ad testiculos, epididymides, funiculum spermaticum, lymphae, sub inflammatione quondam praegressa morbose secretae a coagulo, universum harum partium parenchyma jam plurimum infarctum, distractum, concretum, condensatum, induratum, a forma sua organica jam nimis recesserit; vel ubi lancinantes jam dolores hos tumores hinc inde perfoderint; vel ubi venae spermaticae in praegrandes varices extensae, a proprio cruore, omni quasi in illum imperio spoliatae, laxe pependerint; vel ubi hydrops testis, aut simul funiculi vaginam vel maxime repleverit; vel ubi hydatides has partes clandestine obsederint; — his omnibus in casibus, medicina *interna* nihil, — *culter* interim *chirurgicus*, nisi tardius ac malo jam abdominalem super annulum progresso, in opem vocatus, partibus scilicet morbosis, quae totius

absque damno conservari ulterius non possunt, ad artis divinae, ab aliis vobis tradendae, praecepta remotis, multum auxilii praestat.

§. DCCCXLV. *Retentiones in genitalibus sexus sequioris. — In ovariis. — In utero, ligamentis et tubis ejusdem. — Aenigmatica uteri natura. — Membranae uteri internae retentiones. — Molae.*

De variis *uteri*, ejus *ligamentorum*, *ovariorum*, ac *vaginae* morbis jam egimus (§§. CCXXII. — CCXXVIII. DXXIX. DXXXII. DXLIII. DXLVIII. DCCXLIV. — DCCXLVII. DCCLVI. DCCLXIII. DCCLXIV.). Non pauca ex istis, praecipue quae de *metritide*, de *medorrhoea*, tam contagiosa, quam insonte, atque de *hydrometra* retulimus, suos quoad effectus, retentionum mucoso-lymphaticarum ad ordinem spectant, atque hinc levi modo calamo hîc loci tangenda sunt; quae vero retentiones uteri *cruentas* respiciunt: ea sub ordine his magis proprio referenda nobis reservamus.

Si vasa *virorum* spermatica, vel antequam abdominales per annulos penetraverint, subinde a morbis infestari, tumere ac duritiem, aliquando scirrhosam, contrahere sunt visa (§. DCCCXLIV.): *sexus sequioris*, ejusdem naturae vasa seminalia, longe scilicet breviora, prius, ac ovaria, tubas et uterum attigerint, morbis eisdem correpta nec ipsi nos conspeximus, nec in fastis aliorum anatomico-pathologicis reperivimus. Sors vero iniquior partibus, quae his a vasis irrigantur, imposita est.

Ac primô quidem, *ovaria*, quamvis paucioribus istorum vasorum ramificationibus, quam tubae vicinae, instructa, innumeris tamen in vita mulieris, maxime *coelibis*, aerumnis exposita sunt. De *serosis* hos ad testes femineos *retentionibus* locuti jam sumus (§§. DCCXLVI. DCCXLIX. DCCLVI. DCCLXIV.); neque oblatam tunc nobis, de *mucoso-lymphaticis*, his iisdem in locis collectionibus, saltem quibusdam, disserendi occasionem praeterire potuimus. Tumores *molis minoris* sed numero plures, gelatinosa, albuminosa, melliformi a materia formatos, frequentius, quam totius ovarii saccum indivisum, densiore hujus

indolis humore gravidum, a nobis observatos fuisse, ibidem adnotavimus; ex quo verum ovarii *hydropem* tardius plerumque ac modo diruptis loculamentorum istius, humore glutinoso repletorum, sepimentis membranaceis, succedere, ideo concludimus: quod, hoc demum facto, crassiora ex glutine contento et ponderosiora principia subsideant, superficiem ovarii internam ac infimam obducant, vasorum ejus resorbentium orificia, suo cum smegmate obstruant, atque *aquosi* magis collectionem liquidi, ampliore nunc et minus resistente sacco morboso, promoveant. Latice vero aquoso, vel gelatinoso turgeat ovarium! positionem hic tumor ejusdem quidquam major, variam, tum sibi ipsi eliget, tam viscera vicina subire coget: cujus iterum exempla jam adduximus. Uteri in longum ab ovario hydropico distracti, promissam in Epitomes loco vix citato historiam, per iconem illustratam, in secundo *Interpretationum clinicarum* volumine trademus. Rarum tunc scriptoris *Edinburgensis* de hydrope ovarii, per tubam, et ex hac, per uterum in vaginam, successu tamen minus felici, depleti specimen retulimus; nunc vero et alterum, ex observatione propria satis recente desumptum, huic adjungimus. Virgo nempe triginta fere annorum, aspectu florida atque robusta, hystericis tamen iisque periodicis, affectibus, ac ovarii simul ab incendio chronico vexata, tumorem hujus organi notabilem, summa sensibilitate instructum, nec tamen sub attactu fluctuantem nobis obtulit. Admotae huic tumori hirudines, dolorem ejusdem pacarunt quidem; sed post menses aliquot, non parum ille mole sua increverat, ponderis sui ratione profundius nunc in pelvis cavum demersus. Repletionis et compressionis abinde sensus in pelvi continuus, ac non pauca excretionum naturalium, has per vias absolvendarum, obstacula aegram terrebant; donec, praegressa diruptionis, media et profunda in pelvi, perceptione, copia humoris albuminosi conspicua e vagina prosilierit, ac tumor pristinus ex regione hypogastrica sinistra vix non omnis disparuerit. Quod si nunc via, quam humor ille iniquus, ex ovario in vaginam descendens, legerit, indicanda foret; non facile nos illam, quae, vel sa-

nam apud mulierem, ex ovario in tubam, ex ista, in uterum, atque istius a cavo in vaginam hiat, — sed a corrosione morbosam, quae liquidum stagnans ex ovario inflammato, vaginam inter ac intestinum rectum profundius demerso, ad primum et anteriorem ex istis canalem, sibi concretum, perduxerit, accusandam venire crederemus. Alterum virginis, in *Ticinensi* Instituto clinico nobis oblatum rarissimi casus exemplum huc spectare videtur. Hujus nempe aegrae ovarium sinistrum, praetumidum, in profundis fluctuabat, et fomenta, quorum ope exteriora versus magis mollesceret, sibi exegit. Cum vero lanceola tandem uti chirurgica, constitum jam fuisset: ejusdem usum constanter recusans aegra, vicino ea nosodochio suscepta, morbi sui exitum, qualiscumque demum ille foret, in eo exspectari praeferebat. Plures autem post menses, sensim sensimque tumor ille fluctuans ovarii disparuit; sed qua tandem via materia in eo contenta defluxerit, — etsi per *vaginam* illa probabilior sit; ob aegrae morositatem atque custodis incuriam, minime rescivimus. Cum nulla *ovarii*, ab aquis licet vel maxime distenti, et abhinc, aut a praegrandi steatomatis mole, *dirupti* exempla vel aliena, vel propria nobis constent; ac modo conceptionis hoc in organo abnormis multumque provectae sub casu, *lacerationis* in eodem, ac foetus, in ventris materni cavum per hoc vulnus delapsi historiae, eheu! non ita paucae, existant; de opinione quidem nostra, his duabus a virginibus ovaria, humore morboso repleta, hunc ipsum, per ulcus, in vaginam eructasse, dubitare liceret; interim, dum ipsa foetuum in utero putrefactorum ossa per intestinum rectum tandem excreta fuisse, observatio multiplex docuerit; atque dum ovariorum, *pure* repletorum, per abdominis integumenta feliciter evacuatorum exempla loquantur; probabilitatis, nisi valdopere fallamus, huic suppositioni satis accedit, ut assertio, et *vaginae* et *intestini recti vias*, morbis ovariorum, quacumque demum sorte has intrent, patere, spernendam hypothesin non oleat.

Quae caeteras ovariorum retentiones mucoso-lymphaticas concernunt: ea sub *metritidis* ac sub *hydrometrae* expositione jam satis indicavimus; neque, jam

nimium, *steatomatum uteri*, *tubarum* et *ovariorum*, ab aliis descriptorum, numerum, cum observationibus nobis propriis, absque utilitate augebimus. Sic etiam quae de *ligamentorum* simul cum tubarum uteri affectionibus dictae indolis quondam tradidimus (§§. DCCXLV. DCCXLVII. DCCXLIX. DCCL. DCCLXIV.): ea vix aliam hîc loci considerationem sibi expetunt. Quos non infrequentes esse referunt, et lactis ex mammis aberrantis (ut opinamur, hypothetice) attribuunt, telae cellulosae, ligamentorum latorum laminis interpositae, *infarctus* ac *abcessus*: hos nunquam conspeximus. Rarissimam quoque ligamentorum eorumdem *rupturam*, ac haemorrhagiam exinde lethalem, *Galliae* quibusdam a medicis descriptam, esse dicamus! Ligamenti uteri *rotundi* inflammationem, diarium *Galliae* medicum adnotat. In densiore quamvis ejusdem ligamenti textu celluloso *tumores aquosos*, quales virorum funiculi spermatici aliquando concipiunt, interdum natos esse, tam alii (§§. DCCXLV. DCCXLVII.), quam ejusdem nationis medici egregii experti sunt. Viri docti *Tyrolensis*, *Roveredani*, nostri quondam in *Italia* auditoris, observatio, viginti sex abhinc annis instituta nobisque amice communicata, referri meretur. Sectioni cadaveris feminae, quae, a continuis ad imam atque lateralem abdominis partem doloribus vexata, extenuata prorsus, obiverat, hic medicus interfuit. Ob tumorem in parte dolente duriorem, carcinoma latitare crediderant. Morbi mense septimo, haemorrhagia per uterum secuta est. Hac licet jam cessante, suis tamen misera aerumnis succubuit; post mortem vero, foetum septimestrem multumque cruoris in *ovario* obtulit. Quod vero mali istius certe non tam rari, historia, locum tamen hîc inveniat, in causa est *uterus* feminae, haud gravidae illo non voluminosior, sed prorsus normalis, atque sic observationi viri *Angli* celebris contrarius, qui scilicet, cum, sub sectione *canis* feminae, tuba praegnantis, uterum, quamvis *vacuum*, eodem tamen modo, ac si foetum contineret, mole auctum vidisset; hoc viscus, non a mechanica embryonis, sed a potentia, utero gravido propria, extendi, concluserat. Nihil autem et his in rebus constantiae esse, ex observatione magni

inter *Germanos* anatomici liquet; ut qui, cum in ovario virginis, hymene illaeso ac praeter modum angusto instructae, steatoma, pilos ac dentem detexisset: uterum, eidem proprium, mole, normali adeo minorem, ac tunica *decidua* nequaquam vestitum, reperiit.

Qualemcunque uteri cognitionem anatomicam aevo nostro concessam esse gloriemur; physiologica tamen mirabilis hujus organi, túendae posterorum successioni imperiose praefixi, intelligentia non parum nos fugit, ac pathologorum, hoc ipso, ratiocinia saepe nimis subvertit atque confundit. Potissimas quidem insidias quas *metritis* et quas *medorrhoea* internis feminarum genitalibus struunt, jam exposuimus (§§. CCXXII. CCXXVIII. DXXIX.); et quas *syphilis* his ipsis strages minetur, has quoque delineandas nobis reservamus; sed aliae, non paucae, et quidem pro magna parte incognitae, *morborum* sicut *aliorum*, ita et *retentionum* de quibus hîc sermo est, causae in uteros agunt, et effectus in istis non minus obscuros producunt.

Ad primas *illorum* origines quod attinet, eas (quod, oblata occasione, hîc modo breviter adducimus), partim *congenitas*, partim *haereditarias*, partim vero *accidentales* esse, nobis saltem videtur. Qua scilicet ratione *cordis* ipsius *fibrae musculares*, jam in foetu interdum morbose *dehiscentes*, futuri, sub vita longiore, *aneurysmatis* hanc ipsam ad sedem rudimenta obtulisse, magno viro sunt visae; ac prout simili conformationis e vitio exortas *vesicae urinalis crumenas* morbosas nos ipsi descripsimus: ita non minus sat frequentem uteri, non quidem vacui, sed vel praegnantis, vel jam ipso partus absolvendi sub opere positi, *rupturam* hoc a fonte, — aut, si *fibras musculares* utero deesse dicatis, ex textus cellulosi resistentia, in una illius parte minore, quam in alia, defluxisse arbitramur. Tam in ima vero parte uteri, quam ejus in corpore, ac demum ipso in fundo, hoc viscus diruptum detexerunt anatomici; ac fere major gravidarum, quae hoc mali genus, vix non omnibus lethale, in parte uteri *sinistra* passae sint, videtur esse numerus. Tenuitatis parietum uteri, sub partus laboribus dirupti, in una et quidem hac eadem sui parte,

longe majoris ac fere papyraceae, plura exempla habentur. Sic et alia uterorum maternorum vitia non pauca, *jure haereditatis* necdum intellecto, in illos filiarum transire, haemorrhagiarum, abortuum, scirrhorum atque carcinomatum, in una eademque progenie, quam aliis in familiis, longe frequentiorum, exempla nos docent. *Sensibilitatis* ad uterum *morbosae*, nunc repletioni ac *energiae* vel totius, vel uterini modo systematis, interdum ad furorem usque nimiae, — nunc roboris ac vitalitatis defectui, seu *inertiae* generali, locali, — nunc autem *vitio organico*, nunc externam, nunc internam uteri ad faciem, nunc ad ejusdem substantiam obvio, innixae: ut qua sub rerum conditione iniqua, determinatos fere ad menses, *abortus*, *partus praematuri*, vel et ipsa *sterilitas* omnem per vitam, sequantur, exempla nimis copiosa exstant. Partem *hysterismi* vel maximam ex tyrannico uteri certas in feminas imperio venire, nemo quidem dubitat; causarum interim in genitalibus vestigia post mortem vix ulla in oculos, quales nempe mortalibus concessi sunt, cadunt; nec, ubi aut cerebrum, aut nervos utero aliunde transmissos, magis accusaveris, sapientior igitur, aut in artis exercitio (nisi tributum ille cruentum, a natura sibi impositum debite persolvat, aut a fluxu nimio, abnormi, caute liberetur, vel tacite optato, esuriens, cibo saturetur cythereo, vel modo concipiat, extendatur, excitetur, atque hunc auspicato maturum non modo parturiat sed proprio cum lacte nutriat, nec citius quam par est, ab uberibus removeat, nec, novae conceptionis avertendae studiosa, tardius aequo a mammis depellat) felicior eris. Hystericarum feminarum *nares*, *foetidorum* ab odoratu, — *uteros* autem earum, *suaveolentium* ab afflatu, delectari, — quasdam quidem mulieres, etsi plus aequo sensibiles, ab odore tamen rosarum, zibethi, moschi, ambrae, haud laedi, — a foetidis vero uteros fere omnes offendi, — quae sua cum *dulcedine*, *linguae* blandiuntur, ea plerumque sexus sequioris genitalibus noxam inferre, *amara* vero utilia esse: — non praetervisa veteribus, sed nequidem laudata adeo recentiorum a perspicacia hucusque explicita, observatio est. Affectationis quidem multum,

variarum, utero ferentium, in res absurdas, vel sanitati adversas, nisus habet; sed aliarum ex illis, et virginum adeo chloroticarum, vix coërcenda rerum similium cupiditas, delirantis quasi uteri effectum, illi forte, quo aliquae ex primis, vel mox a conceptione, mentis alienationem, modo partu absoluto dissipandam experiuntur, aequalem, sistit. Quot non mulieres, de ulla licet functionum laesione necquidquam offerentes, alio tamen tempore semper valetudinariae, a quo momento conceperunt, sanitate sibi antehac ignota fruuntur! Quot non sunt aliae, quarum ventriculum aliquando et ipsa intestina, semen virile, vix uterum attingens, sub vomitu effreni, interdum et alvi sub fluxu, nunc medium gestationis, nunc omne istius per tempus, misere conficit! Atqui haec singula, visceris prolifici imperio, hucusque nec a longe satis intellecto, succedunt. Quo tempore haec scribimus, nostrum sibi femina consilium expetit. Haec vero, dum quosdam ante annos concepisset, quoties cibos, pro ratione adpetitus, non tamen morbosi, assumeret: *coecitate perfecta*, seu amaurosi laboravit; ad tenue modo jusculum recurrenti, visus mox rediit; sed, a fame quondam coacta, vix fercula sibi consueta ingesserat: cum illico visus, donec filium, non minus ideo bene nutritum atque robustum, peperisset, omnis ablatus, post partum vero in totum restitutus fuit.

Unde consulte recessimus, ad retentiones uteri mucoso — lymphaticas redimus. Qui membranam hujus visceris *internam*, illa cervicis uterinae superiorem, pro *serosa* ex eo declararunt: quod non tam cryptae mucosae satis evidentes, quam, praeter lacunas et orificia patula, vesiculae rotundae, liquore pellucido turgidae, in ea compareant; illis ejusdem membranae, cum ea vaginae atque dictae cervicis, manifestam continuationem, — phaenomena morbosa, illis, quae ex narium atque vesicae urinalis membranis mucosis a catarrho vel alio a stimulo prehensis, descendunt, similia, — medorrhoeas, non soli vaginae proprias, molas, excrescentias spongiosas, fungos haematodes, polypos etc. perpendenda proponimus. Quamvis autem ad artis *obstetriciae* atque *chirurgicae* magis, quam *medicae* dominium, vitiorum vix dictorum curam re-

vocaverint; eorumdem tamen aliqua, brevis ac circumscripta licet, nobis, qui unius ejusdemque scientiae ramos suo a trunco, absque totius plantae interitu, separari non posse praetendimus, incumbit adumbratio.

Effectus morborum locales, sua indole vix inter se diversos, pro ratione figurae, contentorum, consistentiae, suppositae originis, variis, iisque modo parum adaequatis nominibus scriptores insigniverunt. Ac primo quidem, « carnem informem, inanimam, ferri ictum et aciem respuentem », — « carnem informem, in utero, ad modum foetus, generatam, aut corpus solidum, quod, praeter normam sanitatis, utero innascitur », *molam* dixerunt (§. DCCCXXIX.).

§. DCCCXLVI. *Origines. — Ex ovulis. — Nec tamen solis. — Varietates. — Polypi uteri, vaginae. — Symptomata.*

Istius generationem, praeconceptae opinionis jugo alligati veteres (juvat enim pristina humanae mentis deliria, quo magis reformidare propria discamus, commemorari) a prava conceptione, a siderum influxu, a brutorum animalium semine improvide hausto, ab incubis, ab infami cum brutis commercio, a semine masculino in uteris corrupto, a temperie utriusque spermatis diversa, ac demum a menstruo sanguine retento atque degenerato, repetierunt. Nonnullis adeo molis *vitam* tribuerunt aliqui, et absurdas, quas vulgus his de rebus quondam condidit, fabulas, has ipsorum medicorum illius aevi (utinam solius! . . .), credulitas excusat. Vix autem *ovulorum* in ovariis praesentiam culter anatomicus tandem patefecerat, ac *molam* illico *omnem* praepostere ex illis, aut jam virili a semine *foecundatis*, aut etiam *inanibus* a *placentulis*, hoc loco luxuriantibus, non spernendo adeo, quam extenso nimis, ac honori mulierum, viduarum, ipsarumque adeo virginum, quondam non parum contrario, judicio, revocaverint pathologi. Quare duplicem hi ipsi molarum speciem, *veras* nempe, in foecundato quidem ovulo, sed mortuo pridem, ante exclusionem, embryone consistentes; atque *nothas*, ex ovulo, spermatis virilis necdum actionem experto, natas posuerunt.

Ac revera, *molarum* aliquando *praegnantium* historiae, a viris claris relatae, primam saltem ex istis satis confirmant. Molae adeo *gemellos* continentis exemplum habetur. « *Abortivas placentulas*, in utero retentas ibique auctas atque induratas, in molas abivisse, » *Germanus* quondam, magni adhuc hodiedum nominis, medicus testatus est. *Placentarum* non paucarum *physconias* nos ipsi observavimus; atque excluso quamvis duas jam per hebdomadas foetu, secundinas, raris sane exemplis, absque noxa in utero relictas, qua parte huic ipsi tamdiu adhaeserant, omni tamen putredine liberas, hinc novo, per omne hoc tempus, a sanguine nutritas, conspeximus. Quod si vero haec, ore uteri, post partum vel minime praecocem satis diu quidquam patulo contigerint; placentulas post abortum huic visceri clauso tenacius longe adfixas, monstrose augeri ac praegrandes in molas mutari posse, quamvis propria nobis de istis experientia desit, non tamen idcirco negabimus. Massas, uteri cavo simpliciter *adpositas*, non vero ejusdem membranae intimae, placentae in modum, infixas, adcretas, ac ejusdem tunicae a vasis enutritas, ex retento ac in grumos ibidem coacto cruore menstruo, lochiali, alio, oriundas, ac breve post tempus hoc e cavo non aliter, quam sanguis extravasatus atque concretus a vulnere aut loco quovis alio expellendas, *molas* nisi spurias, nos minime vocabimus.

Quamvis autem molis quibusdam primam ex ovulo originem esse, dubitare nequeamus; est tamen, cur *saepius* easdem ex *pseudomembrana*, per stimulum majorem, aut occultum per incendium, secretionis morbosae effectu, generata, vasculis mox propriis donata, tunicaeque uteri mucosae aliquod per tempus supertensa, postea vero ab eadem, in parte quadam uteri, adfluente a lympha, separata, elevata semperque magis ab eadem, plus minus repleta, et in molem utero molestam adaucta, oriri arbitremur. Ex eadem, secretionis nempe abnormis, ratione, apud mulieres, ipsasque apud virgines intactas, quibus menstrua sub magnis lumborum ac ventris doloribus solvuntur, pseudomembranae, tunicae *deciduae* non absimilis, frusta conspicua, cum cruore remista ex uteris

ruunt. Nec certe vel ipsam membranam uteri intimam seu mucosam, a facie hujus visceris interna tam facile separari ac, ut aliqui praetendunt, in vaginam pendere, repleri, credendum est.

De *hydrometra* loquentes (§. DCCXLIV.), aquarum, in sacculis, jam utero, jam vero placentae adhaerentibus, mentionem simul injecimus. *Hydropem* hinc *placentae*, atque *hydatidosum*, a nobis observatum, modo obiter hîc tangimus, Paucis retro ab annis, *Viennensis* mulier juvenis, *placentam hydropicam* tantae molis utero excrevit: ut eadem in vase ampliore aliquot per horas conservata, serosi humoris tres libras et ultra sponte evomuerit. Altera hujus metropolis femina quinquagenaria, enormes ex utero praetumido ac duro haemorrhagias passa, molam tandem vel maximam, ex millenis hydatidibus compositam, cujus exempla jam varii scriptores, molae *hydatidosae* sub nomine, notarunt, excrevit. Alias *membranaceae*, vel etiam *sebaceae*, aut quasi *carneae*, *fibrosae*, interdum *pilis remistae*, vel *flatulentae* (§. DCCXXVI.), vel *sanguine gravidae*, vel *durae*, *subcartilagineae*, vel, qualem et nos quondam descripsimus, *osseae* sunt molae. Viduam quadragenariam, vita longiore dignissimam, non ita pridem nobis ereptam doluimus. Haec scilicet, praevia cruoris copiosi ex utero jactura, plures per menses continuata, uteri ovariorumque scirrho insigni laborare credebatur. Tandem, post varia nervosae indolis symptomata, post leipothymias frequentes, levibus deliriis, cephalaeis intermistas, corpus durum, cuneiforme, ex ore uteri prominuit, ac, octo dierum spatio, polypi instar, sat profunde in vaginam descendit. Interea corpus universum hydropice intumuit; ac tandem, sub foetore insigni, portio molae aliqua vel sponte separata fuit. Post istam, mox altera, priore amplior, sub ventris tumore quidquam imminuto, in vaginam demersa, huncce canalem, quousque cedere hic potuit, replevit, ibique plures per dies, donec tantis mors optata calamitatibus finem imponeret, immobilis haesit. Cadaveris sectionem, quam religio defunctae hebraica recusabat, pro votis, institui haud licuit. Aliam, ut legimus, apud mulierem, mola quinquennis tam pro-

funde in pelvim, ut ipsius *uteri prolapsum* mentiretur, descendit. Molam plerumque modo *unam*, aliquando tamen *plures* ejusdem naturae concretiones continet uterus. Nunc vero omnem per vitam mulieris massa haec abnormis hunc locum usurpat; nunc plures a sua occupatione post menses, et quidem nunc sola, nunc embryoni socia, — atque tunc vel ante, vel post hunc, vel simul cum eo, intervallo nunc breviore, nunc plures ad dies extenso, excluditur: ita, ut non desint feminae, quae a partu perfecto cum placenta uterina excluso, novis, plures post horas, ad partum doloribus correptae, loco foetus alterius, *molam* sat magnam excreverint. Cur vero *cavi uterini* tumores, quamvis forma, substantia, densitate tam diversos, *molas* nihilominus vocaverint; ejusdem autem indolis phymata, quae vel ad *uteri faciem externam*, numero saepe plura, a solo peritonaeo obtecta, nascuntur, — vel *in ipsa matricis substantia*, rariora, exsurgunt, hoc titulo privaverint; — cur illas ipsas cavi uterini excrescentias, ubi, ab actione uteri, in earundem radices adhuc molliores majore, versus ejusdem cavi profundiorem cervicem atque ostium urgentur ac, in *pedunculum* extensae, compressae, per hoc ipsum tandem in vaginam sibi viam pandere, atque in ea demum, liberiores, volumine augeri coguntur, inepto *polyporum* nomine donaverint; — hoc, nomenclatorum, nostro quoque aevo, nisi auctas, saltem haud exstinctas, inter insanias ponimus.

Qua vero ratione, sordida atque impura aliarum partium corporis *ulcera* faciunt: ea et *uteri*, et maxime *oris uterini* (tantis non modo, partus difficilis sub opere, injuriis, sed syphilidis quoque veneficis effectibus subjecti) illa *excrescentias fungosas* facile concipiunt; ut quibus quasi spongiis, externa pellicula, indies condensanda, instructis, humor iniquus suscipitur, qui interiores earumdem ad cellulas, continuô magis impletas, varia sub consistentia, stagnat, induratur, ac tumorem tandem, quem *molam* dixerunt, (quem interim pro ratione contentae in eo materiae, vel *sarcoma*, *atheroma*, vel *steatoma*, vel *meliceridem*, vel denique *polypum uteri*, jure non minore, vocari

licebit) constituit. Differentiam *molae* ab *uteri excrescentiis*, a viro claro in eo positam, « quod hae ultimae ex ipsa matricis substantia proveniant, dum illa verum continuum constituant atque, si excludantur, uterum ipsum foras trahant; quod autem *molae*, per modum adglutinationis, placentae adinstar, cum utero quidem cohaereant; sed a motu hujus visceris constrictorio, ab interna illius superficie dissolvantur, et extra matricem protrudantur, » tanti quidem ponderis non esse, ex eo, quod major, aut minor tumoris morbosi cum uteri superficie interna cohaesio, de ejusdem natura nil decidat; et quod certe *molae* non paucae ab utero, qua hic placentam expellit, ratione, separari haud queant, concludimus. In ipso cavo uteri, *abscessus* et *ulcera* hinc inde detecta fuerunt; nec *puris*, aut *muci* copiosi in eodem collectorum, exempla desunt.

Polypi, sexui sequiori proprii, vel *uteri* ipsius, vel, casu rariore, *vaginae* substantiae adhaerent. *Uterinus polypus* plerumque fundo hujus visceris, interdum vero *cervici*, aut *orificio* ejusdem, radicem infigit; *vaginalis* autem, quovis quidem hujus canalis puncto, pedunculo nunc instructus, nunc vero carens, excrescit, ejus tamen *rugas* ille praediligit, ac facile ulcus venereum pro causa agnoscit. Tumorem igitur matricis in cavo, moderate distento, puncto illius, vel cervicis, oris uterini, nunc hoc, nunc illo, cum pedunculo unico, raro certe pluribus quasi radicibus natum, ex ore hujus visceris minus dilatato in vaginam demersum, hoc vero in canali, sibi magis cedente, in massam glabram, pyriformem adauctum, sua basi latiorem, ore, quale uterus prolapsus organicum agnoscit, destitutum, nunc mollem, fere mucosum, nunc sarcomaticum, nunc, scirrhosi adinstar, durum, plerumque indolentem, interdum vero carcinomatis quasi symptomata offerentem, tandem et genitalium inter labra, saepe ipsa in crura propendentem, quo in casu uteri fundo adnatus est, cruoris dispendio vix non semper gravi, ubi vero cervici, aut ori uterino adhaeret, saepe nullo, junctum: *uteri* quidem *polypum* et nos, si lubet, vocabimus; cum interim in medica scientia, *nominum* vix non majores, quam rerum probe

notarum, sint divitiae; cum vel ipsae *molae* hinc inde quasi rostra et brachia plura habuisse sint visae; has omnes *excrescentias*, vel sola istarum appellatione, vel, sacro antiquitatis jure, *molarum* illa salutabimus. Ne *cervix uteri*, sana quidem, sed uno a pollice suae extensionis normalis, ut observationes in *Gallia* factae docuerunt, septem vel octo ad pollices *longitudinis*, non profundiore, ob, id, uteri positione, quibusdam in feminis, aucta, pro uteri *descensu* vel et *polypo* ejusdem habeatur, summopere cavendum est. Hunc errorem, facile funestum, oris uterini, quod, circa polypi collum, *circini* in modum stringitur, attentum examen avertet.

§. DCCCXLVII. *Symptomata.*

Morbum hunc, nostris temporibus tot feminis, neque virginibus exceptis, infestum, non modo intempestivam sexus sequioris propter verecundiam, sed et ob incredibilem artis obstetriciae defectum, vix ante saeculum decimum et sextum paulo attentius observatum, haud raro medentes cum *uteri* ipsius aut *descensu*, aut *inversione*, — aliquando cum vesicae, intestinorum, omenti, *herniis vaginalibus*, ac ita quidem confuderunt: ut primo in casu, vel ipsum viscus prolificum, cultri, vix non semper lethalis, auxilio resciderint; vel rescisso modo *polypo*, in suo centro, ob exsiccata in eodem liquida, interdum *vacuo*, de *uteri* tamen ipsius exstirpatione felici, gloriari haud destiterint. Quamvis autem salutaris pars haec scientiae *chirurgiae*, vel et *artis obstetriciae* ad forum pertineat; cum tamen et *medici*, prius, quam istarum artium imploretur consilium, hos morbos saepe diu nimis praetervideant; quaedam saltem, et modo praecipua, quae hos errores avertant, tam gravis objecti momenta breviter hîc exponimus.

Ac primô quidem monebimus: haud infrequenter *medorrhoeae* sub imagine, polypos radices suas figere; nec alia feminis, quam quae a causis diversis huic sexui accidunt, uteri, tensi nempe atque cum lumbis obscure dolentis, incommoda inferre. Atqui tamen haec ipsa, donec pars polypi infima et crassior, in uteri cervicem directa, hanc ipsam ac istius orificium, cunei

in modum, sibi satis, et quidem sub difficultate in ore uteri tam virgineo, quam muliebri, aut partum necdum experto, aut ob aetatem jam quidquam calloso, majore, ac sub ventriculi consensu pedissequo, adaperuerit, continuô crescunt. Hac vero porta jam superata, dicta quidem satis moderantur symptomata; ast vero, cum nunc exitum molienti polypo, potentioris ab uteri angustia antehac non parum, nimis extendi, cohibito, in speciem funis complanati, compresso, promptioris incrementi, ampliore ac laxiore vaginae in canali, obstacula minora resistant; hanc ille hostis regionem impune mox usurpat ac, sub infido aliorum symptomatum vix non silentio, symptomata hîc alia producit. Hanc usque interim *secundam* ad morbi *periodum*, eo minus attenta in talia est femina: quod saepe, sub istis, consueta nequidem sibi menstrua deficere avertat: aut quod, si blennorrhoeam forsitan antehac experta sit; in hanc ipsam, malorum culpam omnem conjiciat. Vix tamen aliquot hoc modo septimanis, aut forte mensibus, transactis, plenitudinis, distensionis in sinu insolitae sensationem ingratam illa percipit, simulque alvum et urinas sibi et tardius et aegrius secedere, aliquando et venas haemorrhoidales ad anum turgere, animadvertit. Sunt, quae, crassiore jam polypo detentae, nisi hunc ipsum sibi altius reprimant; urinas excernere nullo modo possint. Quae virum agnoscit femina, ea, sub congressu quidquam vivaci, mox sibi uterum offendi, cum dolore ac sanguinis subinde stillicidio, vel et profluvio, observat quidem; sed, ut reliqua, ita et hocce phoenomenon, levi ac incompleto, non tam insolito feminis, maxime partum jam pluries expertis, uteri atque vaginae *descensui*, ut quem proprio a digito, vaginae commisso, satis manifestum reddi, tacite sibi persuadet, adscribit; et quo hujus mali, falsô suppositi, progressui resistat, *pessum* vaginae, jam nimis oppletae, distractae, in colli vesicalis, urethrae, ac intestini recti majorem longe compressionem, stulte intrudi curat. Sed nunc quoque lumborum ac uteri, seu potius ligamentorum ejus, tensiones, nauseae, vomituritiones, frequens urinae mittendae difficultas, aut omnimoda suppressio, imperiose loquuntur; menstruis saepe diu

retentis, haemorrhagiae, discrimine plenae, vel ipso ex utero, vel e venis polypi, ore uterino strangulati, varicosis ac diruptis oriundae, nunc animum feriunt; ac tandem *tertia*, prorumpentis nempe e vulva polypi, *periodus* subintrat. Primis quidem temporibus hic tumor ad vaginam facile, non tamen absque urinae mittendae difficultate majore, retroducitur; sed quovis sub nixu quidquam fortiore, mox ille, faciliore mictu insequente, relabitur: donec sensim volumine auctus, ac ad justum aegrae horrorem, per femora propendens, omnem sibi reditum ad vaginae domicilium, ipse praecludat. Hocce sub statu haud raro contingit, ut atmosphaerae, frictionis, compressionis actione, externa polypi tunica duritiem quasi callosam tandem acquirat; vel ejusdem superficies, ab urinarum, muci acrioris affluxu, irritetur, inflammetur, exedatur, interdum abscessus, vel ipsam quoque gangraenam subinde, contrahat. Fuerunt, quibus, a praegrandis polypi, fundo uteri adfixi, pondere, hic ipse *retroversus* fuerit. Nisi experientia ipsa id satis docuisset; uterum jam a polypo obsessum, primo saltem stadio, non modo impraegnari, sed et foetum, plenam ad maturitatem usque, fovere posse, nemo credidisset. Sunt interim, quae polypum utero ferentes, simul impraegnatae, embryonem primis modo mensibus retineant. Quamvis vero pars major feminarum, quae polypo laborant, sanguinis ex utero jacturae exposita sit; quotiescumque tamen ad oris uterini confinia polypi radix infigitur: haemorrhagiarum aut nulla, aut minor est frequentia. Exemplum interim polypi, cervici modo uterinae adfixi, ac magnam nihilominus cruoris jacturam inducentis, habetur; quo in casu, polypos alios, in primi vicinia haesisse, suspicatus est scriptor *Galliae* idem, qui plures ejusdem indolis excrescentias uno eodemque in utero jam detexerat. Aliquando, casu tamen rariore, *vaginali* polypo *pedunculus*, cui, exstirpationis quondam suscipiendae ad finem, ligatura applicetur, ita deficit, ut loco istius, tumoris ad sanationem, aut cultro chirurgico, aut causticis opus sit.

§. DCCCXLVIII. *Diagnosis polyporum.* — *D. molarum aliarum.*

Tam ob dictas, quam ob alias rationes summopere interest, quô, sub quacumque medorrhoea chronica, rebelli, non minus, quam sub urinae deponendae aut faecum excernendarum pertinaciore ac plusquam ordinario apud feminas labore, sicut sub nimio, vel frequenter redeunte cruoris uterini profluvio, tam vagina, quam uterus, attente ac experto satis obstetricantis a digito, mature *exploretur*. Ne in corporis morbosi, in vaginam delapsi, vel ante istius introitum pendentis, vel illam angustantis, indicanda natura, aliorum exemplis funestis, fallamur, vel maxime cavendum est. Ac primô quidem, ne *uterus prolapsus*, ejusdem pro *polypo* imprudenter declaretur, atque ausu vere impio, aut filis, aut cultro submittatur, evitandum. Hanc, prolapsam primum ad uteri partem, vaginae suae, simul quidquam prolapsae, portione obtectam, ejusdem *orificium organicum*, labris suis utrinque ornatum, se offeret; ac si forsitan tale quid vel ipso in polypo occurrat; hoc eidem, vel a compressione, vel praegresso ex ulcere, ac inducta huic cicatrice, *difforme* subvenisse, haud difficulter comparebit. Accedit et ea, *polypum* ac *prolapsum* non modo, sed *inversum* quoque inter uterum differentia: quôd ille nunquam, quod isti faciunt, vesicam urinalem secum trahat praecipitem. *Inversum* ad *uterum* quod, praeter hoc, spectat, ille quidem, polypi in modum, cum basi sua seu fundo, explorantis se medici digito praesentat; ast vero, quod in *utero* modo prolapso detegitur, *orificium*: hoc, superiore *inversi* illius visceris loco sepultum degens, nullibi detegitur; nec digito, qui vaginae, uterum inversum involventis, cavo committatur, hîc fere locus est.

Caeterum, praeter mollitiem conspicuam, sensibilitatem uterus, ubi tangitur, magnam, — polypus vero nullam, prodit; et cum iste, descensu ex vagina *lentiore*, — uteri prolapsus, *subitaneo* ac inopinato, feminam consternit. *Vesicalis* ad vaginam *hernia*, a *polypo* distinguitur: quôd iste, attactui durus resistat; illa vero, mollior, digito cedat; quôd, ubi eadem

comprimitur, ad mingendum aegra mox compellatur; lotio vero deposito, tumor ipse, pro emissi liquidi ratione, subsideat. Intestinis, aut omento vaginam intropprementibus, oris uterini illa directionem simul immutant; atque dum polypus retropressus, facile relabitur, illa reponi facilius queunt.

Cum nequidem ipsius *graviditatis* indicia apud feminam humanam, donec foetus motum ea manifestum perceperit, satis certa sint; non securiorem sane *molarum* nascentium, vel adeo jam quidquam provectarum, *diagnosin* esse, quisquam praetendet. Quod si et mola et foetus simul in utero haereant; motus prolis quidem hanc ipsam, sed molam minime, prodet. Signa quidem molarum, ex solo scriptorum ratiocinio petita, satis multa; — sed quae ex multiplici hoc mali genus rari observandi occasione deprompta, solvendis, dum interest, nodis sufficiant: pauca, eaque longum saltem per tempus maxime aequivoca sunt. Molas haud facile *quartum* ultra mensem in utero subsistere, a citatis earum complurium, longiorem per moram, — quarumdam, ad tumulum usque hoc in cavo detentarum, exemplis refutatur. Quare jam immortalis historiae naturalis parens, de *mola*, « movetur, inquit, sistitque menses: et ut partus, aliâs lethalis, *aliâs una senescens*, aliquando alvo citatiore excidens ». Nec assertio; « molas volumine; illo foetus celeriore augeri, ac proinde abdomen feminae inferius, sub illis, citius et inaequali magis ratione dilatari », satis certa est. Nec pro tuto magis molae argumento, « graviditatis absentiam, ex tumore ventris duriusculo, non acuminato, sed in omnem dimensionem, interdum aequaliter, interdum vero confuse sese expandente, denotari, haberi potest. Ad *ubera* quod spectat, ea, sub molarum non minus, quam sub foetus gestatione, a seroso liquore sororiasse, conspecta fuerunt; atque dum uterum mola simul cum foetu occupat: num secretio lactea vel istum, vel illam annunciet, determinari non potest. Certissimum utique foetus, in utero degentis, signum, sat evidens ejusdem hoc in organo motus est; etsi vero sat constans hujus signi a quinto gestationis mense, sub uteri extensione, resistentia, et pondere majoribus, quam quae ab aë-

ris, aquarum, aut cruoris in eo collectione induci possent, defectus, procul dubio *molam* significet; non tamen istam idcirco metus prolis, in utero constanter licet perceptus, perpetuo excludit. Feminas a mola magis, quam a foetu, adgravari, ubi toties, vel hujus solius a conceptione, sanitas illarum a morbosorum symptomatum circumdetur exercitu; neque hoc firmiorem multo diagnosin constituet. Qui feminas a mola obsessas, ubi de latere in latus moventur, ponderis de illo in istud delabentis sensationem experiri dixerunt: his, molam utero, foetu ipso, vicinius adnatam esse, nec in aquis illam, ut istum, forsitan vita exutum, sui ponderis ratione, pilae instar, circumagi posse, perpendendum relinquimus.

Tam facile aliorum, de rebus obscuris sententias subvertere, — sed potiores istis offerre, quam arduum est! — Concludimus ex istis: cognitionem molae, nisi *polypiformis*, in vaginam jam extensae, in feminis, intimiore virorum commercio usis, quarti ante mensis finem, nullam nobis esse concessam; hoc vero mense cum dimidio jamjam absoluto, ubi plura ex signis hucusque relatis, quamvis illuc usque dubiis, conspiraverint; probabilitatem molae latentis satis conspicuam offerri.

§. DCCCXLIX. *Prognosis.* — *P. polyporum.*

Molarum *prognosi*, praeter ea, quae de illarum indole atque decursu, tot uteris ac prolibus funesto, retulimus, haud multa hîc addenda supersunt. Quanta partum, molae conjunctum, vitae discrimina circumdent, vel ex eo jam adaparet: quôd hae, non modo debitam uteri, pro exclusione foetus, contractionem impediant; sed et exitum ante foetum molientes, ob sanguinis ex utero fluxum continuô promotum, ipsam quoque vitam eidem saepe praescindant. Sunt interim exempla non pauca mulierum, quae non modo molam, abortus sub specie (excepta cruoris jactura, quae partum foetus immaturi comitari solet, majore) tantis haud stipatum periculis excluserint; sed etiam intaminatae foecunditatis specimina posthinc ediderint. An tam felix rei, frequenter ominosae, eventus, illis modo molis, quae ex *ovulo*, sua cum placentula, utero cae-

terum illaeso, adfixis, nascuntur; nec tam facile *fungis*, eodem ex organo, vel exeso, vel aliter morboso, luxuriantibus, est proprius? Polypi saltem qui radice sua, vel pluribus, plerumque minus amplis, e tunica uteri, vel cervicis, oris uterini, interna, haud compromissa semper hujus visceris substantia, nascuntur, non tam raro, quin corpus uteri ipsum malorum quid participet, felici satis ausu exstirpantur; quidquod aliquot, raris licet, exemplis, vel sponte secesserint.

Caeteris paribus, minora quidem *polypos*, quam molas alias, ex eo, quod illi exstirpari queant, pericula premunt; cum vero plures eorum matricem simul occupasse, hinc inde, quamvis rarius, conspecti fuerint; sanationis radicalis pignus nec ipsa polyporum operatio chirurgica sat firmum largitur. Sic illustris, quae nos, tribus abhinc annis, *Vindobonae* consuluit, matrona, decem post partus maturos, quinque per annos jacturam cruoris ex utero magnam experta, exploranti tandem hoc viscus chirurgi *Bononiensis* eximii digito *polypum* obtulit. Ob virium jacturam majorem, ligatura hujus polypi modo post annum suscepta, et post istam, valetudo secunda, per menses fere quindecim, secuta est; ast vero, sub animi pathemate graviore, sanguinis ex utero vehemens profluvium recruduit; *sub isto autem, simul polyporum friabilium copia tanta, quae pelves jam plures hucusque implevit, ex utero* (cujus nunc orificium, quasi in gravidis, tenue reperitur) *excreta fuit.*

§. DCCCL. *Therapia molarum, — Polyporum.*

Ex diagnosi molarum tam dubia, et vix ante earundem, vel solarum, vel embryoni junctarum, exclusionem, satis confirmanda, quam parum ab artis medicae, circa hunc feminae morbum, curis exspectandum sit, jam satis elucet. Molam, aevi non ita pridem elapsi scriptores complures, primô, quantocius ab uteri facie interna *separandam*, — secundô vero, ejusdem e cavo *pellendam* esse, » brevi quidem, sed non minus ambiguo, quam pleno discrimine consilio, jusserunt. Quo ergo primae indicationi satisfieret: non aliam fere illi, quam, qua et puellae, et viduae, et conjugum amplexibus aut privatae, aut renuncian-

tes uxores, clandestino concubitu praegnantes, eliminandi ex utero tam odiosi sibi pignoris desiderio conductae, jam dudum sunt usae, adhiberi suaserunt. Ut igitur os uteri, his conaminibus pie resistens, emollirent, foverent, et quasi blandiendo seducerent: semicupia tepida, injectiones, suffimigia, venae sectiones, emmenagoga varia, — ut reluctantem istis naturalem embryonis innocentis custodem subjugarent, enemata, stimulantia, drastica fortiora, emetica, sternutatoria, ipsumque, junctis pedibus, saltum ex alto repetitum, ac alia consuluerunt. Quod interim impiis seductarum feminarum infanticidii tentaminibus, — hoc et *molae* imprudenter expellendae studiosis artificibus feliciter accidit: scilicet, quod uterus has constanter eluderet injurias, foetumque praescripto tempore illaesum excluderet; vel, quod *molam*, sibi commissam, cum eadem, ac foetum, teneritate foveret, nutriret, atque vel pro lubitu tardius dimitteret, vel ad feminae obitum usque, senescentem conservaret. Sed frequenter hos conatus (primo casu, atroces et maxime impios, in altero, potissime si foetus forsitan simul ac mola in utero haereret, ad minimum nimis audaces) effectus, ex haemorrhagiis uteri, vix ullo modo coërcendis, aut ex partis ejusdem inflammationibus atque gangraena, lethales insequuntur. His effectibus obviam ituros, quô uterus, separata vix mola, liberetur: hanc ipsam, quam celerrime possint, ab iisdem, vel manus, vel uncorum, tenaculorum, vel forficum ope arripi atque sollicite protrahi jubent; ast vero, nec manui ad uterum, nisi partus a doloribus certo jam gradu dilatatum, introitus conceditur; nec ubi os uteri satis, binos ut digitos, molae blande attrahendae adplicitos, admittat, patescit: aut manu, aut instrumentis, sibi tam facile funestis, indiget uterus; sed, quae foetus, aut placentae, ab isto separatae, partui artis obstetriciae subsidia sufficiunt: ea non minus et molae excludendae, nisi forsitan a vasorum turgore, a spasmis coërcitae, atque tunc cum venae sectione, vel cum anodynis, tam interne haustis, quam vaginae injectis, liberandae, paria erunt. Quod si vero aut haemorrhagia uteri vehemens, aut languor virium consternens, aut convulsiones aegram, vel a mola liberandam, vel

pro certo morituram, prehendant: tunc omnino, cum anceps his in angustiis remedium, melius, quam nullum, sit; singula, quae ab arte tam obstetricia, quam medica, potiora suggeruntur, nec tamen hîc loci exponenda, subsidia, quamvis ea discrimine non sint expertia, tentanda sunt.

Exceptis modo polypis, quos *syphilitica ulcera vaginae* producunt, et qui specificam sibi methodum praevie requirunt; quae *polyporum therapiam* respiciunt: ea, quod isti, auxiliis internis non minus ac *molae* ipsae, resistant, *chirurgia* vobis tradenda assumit. Varias haec, ut modo pauca de istis tangamus, in *exstirpandis* polypis, vias inivit: atque eosdem, nunc *corrodendo*, nunc *abscindendo*, nunc vero *torrendo*, primûm aggressa est. Rudes has partimque plenas discrimine, operandi methodos, viri *Galli* egregii, pedunculum polypi *ligari*, *constringi*, ac ita a radice uterina separari docentis, industria correxit. Cum vero hanc, polypos ligaturae ope auferendi methodum, felici satis cum successu secuti sint chirurgi; eorumdem *cum forficibus* excisionem, a celebri apud *Berolinenses* professore, ut potiorem atque promptiorem, nuper commendatam fuisse legimus; atque hanc etiam operandi rationem, certis in casibus, votis respondisse, nequaquam dubitamus. Est interim, cur et nos restrictioni, novae hujus methodi, ad polypos minores ac pedunculo modo tenuiore instructos, alio a docto viro jam factae, ex ea simul ratione commoti, adhaereamus: quod non modo *levis rubor* et *status venarum*, in polypis quibusdam, *varicosus*, sed et mediae, in altero, *arteriae*, aneurysmatica quasi *pulsatio*, a scriptore *Galliae*, hac de re classico, observata, ab excisione, non ligati prius, polypi cum forficibus, nos omnino absterreat. Quamvis rarius, interdum tamen, *friabilis* nimis, quam ligari ut queat, tam uteri, quam vaginae est polypus; ac fuit, qui vel solos obstetricantis per digitos hoc e canali evelli potuerit. Non igitur polypus quivis tam densa membrana, ut haec ejusdem characterem constituat, obtegitur; et qui vel solo sub nixu ad alvum, sub vomitu, ex utero secesserunt polypi: hi, vix descriptis teneritate aequales fuisse videntur.

§. DCCCLI. *Scirrhus uteri.*

Quae de *scirrhis* in genere (§§. CXXVI. CXXXVI.), et quae de illis *uteri* in specie (§§. CCXXVII. CCXXVIII.) jam pridem docuimus: ea nos (qui nec in sufficiente hujus diri morbi *cognitione*, nec in ejusdem, aut in *carcinomatis*, aut in *cancri veri sanandorum ratione*, — puderet nos, tam senes, fateri, si hujus culpam ignorantiae nos ipsi, et quidem soli ferremus, — nec quidquam eheu! profecimus), quô haec ipsa sine fructu majore repetamus, dispensant. Non est certe, quod non et nos, de quo sibi gratulantur alii. *duras* ad uterum *plagas*, hac vel illa medendi sub methodo a nobis adhibita, disparuisse observaverimus; sed *scirrhi*, ab *induratione* simplici, quamvis et ille *durus* sit, longe diversi, titulum illis et a nobis conferri, semper vetuit cauta, majore nominis celebritate potior, conscientia. Omne igitur, quod a longiore, quam saeculi dimidii, experientia, hujus in mali cura didicimus, — omne, quod juventutem medicam docere audemus; in eo: *ne noceat*, sed ut in *leniendis* modo, quod licet, *mali hujus*, hucusque indomabilis, *tormentis*, donec meliora sibi pateant; caute, ut alibi incussimus (§. CXXXV.), versetur, consistit. Longe quidem a legis, per veteris *Egypti* pontifices latae, « ne quis ultra, vel contra *Hermetis* praecepta in aegris curandis quid audeat », approbatione distamus; sed nec aevi nostri, ob abusum toxicorum, non tam injuste *venefici* nomine notandi, ausus laudabimus.

Qui de scirrhosa, vel jam carcinomatica uteri portione, quousque cultro patebat, *rescissa*, — vel de *ovariorum*, — vel de ipsius adeo matricis vitiosae *exstirpatione*, felici cum eventu suscepta gloriantur: ab his, — non de solius vulneris uterini consolidatione, haud semper tam ardua, sed de hujus quoque visceris, aut de organorum generationis internorum, eodem fomite morboso, ultra partis rescissae, exstirpatae, confinia facile praegnantium, *constante* sanatione testimonia haud aequivoca, exterrita tantis ab ausibus humanitas exspectat.

§. DCCCLII. *Tumores in pelvi spongiosi.*

Tumores spongiosi, firmi, elastici, superficie externa inaequales, pelvis in cavo, circa tuberositatem ossis ischii, subinde nascuntur. Hi tumores, ubi adoleverint, urinarum effluvio faecumque excretioni remoram ponunt; tandem vero dirupti, saniosum humorem plorant, quem spongiosae excrescentiae aliae, nulla hucusque ab arte domandae, necnon vicinarum erosiones partium, tandem lethales, sequuntur. Urinae suppressionem a tumore praegrandi inter vesicae cervicem et intestinum rectum posito, atque *hydatidibus* repleto, vir celebris *Anglus* descripsit. A cystide, aquis repleta, super omni longitudine intestini recti, retro vesicam urinalem, haerente, retentionem lotii lethalem, alter ejusdem nationis chirurgus adnotavit.

§. DCCCLIII. *Intestini recti epischeses.*

Quae de *recti intestini incendiis* (§§. CCXLIII. CCXLIV.), — quae de illius *medorrhoea*, tam acuta, quam chronica (§§. DXXX. DXLIV), — quae de *haemorrhoidum* (§§. DCXXI. DCXXV.), atque de *dysenteriae* hunc in canalem effectibus (§. DCXC.), jam diximus: ea, exceptis, quae *chirurgiae* forum respiciunt, hîc loci sufficient.

§. DCCCLIV. *Retentiones superficiei et extremitatum corporis.*

Cum retentionum mucoso-lymphaticarum, ad *corporis superficiem* et *extremitates* obviarum, pars vel maxima ad artem, quae manuum ope medetur, pertineat; — cum sub *exanthematum*, *impetiginumque* sub consideratione (Epitom. LL. III. et IV.) retentiones hujus indolis jam varias, quae tam cutem ipsam, quam telam, eidem substratam, cellulosam defoedant et opprimunt, exposuerimus; — cum ipsas has epischeses, quae articulos vel circumdant vel explent, sub arthritidis ac podagrae expositione pertractandas nobis reservemus; — ac tandem, cum circa *indura-*

tionem textus cellulosi apud homunculos, vix utero exclusos, in orphanotrophiis potissime, dominantem, utpote ab aliis jam satis descriptam, nos ipsi non minus, quam isti, caecutiamus: ne moles libri praesentis absque fructu luxuriet, finem eidem imponimus.

EXPLICIT

NUPERRIMAE HUJUS EDITIONIS

VOLUMEN QUARTUM

INDEX



ORDO II.

RETENTIONES AQUOSAE.

GENUS I. HYDROPS.

ORDO II. GENUS II.

RETENTIO URINAE.

ORDO III.

RETENTIONES MUCOSO-LYMPHATICAE.

ORDO III. GENUS I.

RETENTIONES MUCOSO-LYMPHATICAE CEPHALICAE.

ORDO III. GENUS II.

RETENTIONES MUCOSO-LYMPHATICAE JUGULARES.

ORDO III. GENUS III.

RETENTIONES MUCOSO-LYMPHATICAE THORACICAE.

ORDO III. GENUS IV.

RETENTIONES MUCOSO-LYMPHATICAE ABDOMINALES.

